

KURDISTAN

له "پۆژنامهی کوردستان" و "کوردستان میدیا" وه پێبهندانی ٢٧٢٥

کۆکردنهوه و ئامادهکردنی؛ ڕهمان نهقشی

پیرست:

- ١- د. هۆشمەند عەلى: متمانه كردن به فاكتەرى دەرەكى هەلەيه كورد بۆ بۆ سەرکەوتنى سياسىي تەنيا دەبى پشت به يەكپىزى و تەبايى نىوخويى ببهستى..... وتووێژ: شەھرام سوبجانى ٦
- ٢- ئەكتەرى مېژووساز..... ناسۆ مېنبەرى ١٣
- ٣- راستكردنەوهى دوو هەلە له سروودى «ئەى رەقىب»..... رەسوول سولتانى ١٦
- ٤- رابوونى شۆرشگيرانهى كورد له ئىلام، مەلەكشايى و كرماشان؛ نوێرهنبوونهوى گوتارى نەتەوهيى و ئازادىخوازانەى كۆمارى كوردستان..... سەرپهست ئورميه ٢٠
- ٥- رۆژنامەى "كوردستان" پردى نىوان مېژوو و ناسنامە..... مەمەدسالىح قادرى ٢١
- ٦- دوايىن دەرپهتەى رۆژاوا!..... و له ئىنگليزىيەوه: كەمال حەسەن پوور ٢٧
- ٧- جىگۆرپكىي "تاج" و "مەندىل"؛ كوردستان و تەلەى ئۆپۆزىسيۆنى ناوهندگەرا..... ناگرى بالەكى ٣٢
- ٨- راگەياندن له سەردەمى دىجىتال مېدىا و ژىرى دەسكرددا "كوردستان" بۆ نموونه..... عەلى بداعى ٣٧
- ٩- نىشانەكانى رپووخانى كۆمارى ئىسلامى له جاران بەرچاوترن..... عومەر بالەكى ٤٣
- ١٠- كۆمارى كوردستان، كۆمارى هەموو وەرزهكان..... سۆران عەلىپوور ٤٦
- ١١- دانىشتن لەسەر نووكى نيزه..... رەسوول سولتانى ٥٠
- ١٢- رۆژنامەى كوردستان و مۆدىرنىتەى سياسى؛..... شاپوخ حەسەن زاده ٥٣
- ١٣- كۆمارى كوردستان؛ مېژووويهك له هەرمان و ناسنامەيهك بۆ داھاتوو..... كاكۆ ٥٨
- ١٤- هەگبەى شاخ و شۆرش (شەھىد عوسمان دادخا)..... برايم چووكەلى ٦٢
- ١٥- پەيشى ژن له "كوردستان"..... ناسۆ مېنبەرى ٦٥
- ١٦- چەكدارە دلرەشەكان و تەماويكردنى چارەسەرە سياسىيەكان..... د. رەحىم سورخى ٦٨
- ١٧- رۆل و بەشدارىي ژنان له جىزبى ديموكرات له نىوان سالانى ١٩٨٠ - ١٩٩٠، بەشى سىپهەم و دەرەنجام..... ..... ٧١
- ١٨- بەردەوامىي پاپشيتىي ئەمريكا بۆ كورد، پرىستىژ و متمانهى نيو دەهەلەتەيى بۆ دەستەبەر دەكات..... ..... ٧٦

- ۱۹- بزووتنه وهى ناره زایه تی له ئێران: راستییەکان و سیناریۆ دەستکردهکانى دەسه لانداریانى کۆمارى ئیسلامى.....
- ..... کامران ئەمىن ناوه ۸۰
- ۲۰- دووبزاردەى پیرۆزى چەق بەستوو بۆ ريفراندم. .... دارسمه ۸۴
- ۲۱- رۆژاواى كوردستان وهك ناوینەیهكى چاره نووسى كورد له سیستەمى جیهانییدا..... حەسەن قارەمانى ۸۷
- ۲۲- له شەقامەكانى ئێرانەوه تا كەشتیبه شهركه رەكانى ئەمریکا: نایا خولى دووهى سته مكارى له ئێران كۆتایى دیت؟.....
- ..... عادل دره خشانى ۹۰
- ۲۳- ئایین له خزمەت سړینه وهدا (له خومهینى و سه دامه وه تا ئەردوغان و جولانى)..... رهحیم نزهت زاده ۹۲
- ۲۴- پاگه یه ندرای حیزبى دیموکراتى كوردستانى ئێران له باره ی بریارى یه كیه تى ئوروپا بۆ به تیرۆریست ناساندنى سپای پاسدارانى کۆمارى ئیسلامى ئێران..... ۹۷
- ۲۵- ههگبه ی شاخ و شۆرش (خدره سوور)..... برايم چووکه ئى ۱۰۰
- ۲۶- پروفایلینگی نه ته وهیى و کاریگه ریه كانی له سه ر ستراتیژییه ئەمینییه تییه كان..... خالد قادری ۱۰۳
- ۲۷- رۆژنامه ی كوردستان و پرسى ئەدهب و هونه رى به رگرى..... به هار حوسینى ۱۰۷
- ۲۸- ناسیۆنالیزمى كوردی له ئەودىوى برایه تى گه لان..... حەسەن قارەمانى ۱۱۷
- ۲۹- هیچ هیزیک ناتوانیت دهنگى نازادىخوازى كپ بكات..... فه تاح ره سوونى ۱۲۳
- ۳۰- ساییپر و شه رى ده روونى: كۆنتروۆلى هه ست و ناسنامه له سه ر نه ته وهى كورد..... خالد قادری ۱۲۶
- ۳۱- چۆن رى له دووپاتبوونه وهى تاوانى دژى مرۆفایه تی بگرین؟..... عومەر بائەكى ۱۳۲
- ۳۲- نایا کۆمارى ئیسلامى له رووخان ده ربازى ده بیئت؟..... به ختیار عوسمانى ۱۳۷
- ۳۳- ده سکه وته كانی ۱۸ى به فرانبار..... دیاکو رۆژه لاتی ۱۴۱
- ۳۴- **مسته فا هيجرى**: خه لك مافى خۆيانه له به رانه ر توندوتیژی ریکخراوى حکومه تدا به رگرى له خۆيان بکه ن..... ۱۴۵
- ۳۵- **خالید عه زیزى**: هیچ كه س و لایه ن و ره وتیك ناتوانى به ته نیا ته عییر له ئیراده ی نه ته وه كانی ئێران بكات و نوینگی ویست و داخوازه كانیان بیئت..... ۱۵۰
- ۳۶- هه شتا ساڵ پاراستنى زمان و ناسنامه..... سۆران عه لى پوور ۱۵۳
- ۳۷- ئێران له كوشتارى خه لكا بوو به یه كه مى بى ركباهه ر!..... حەسەن شیخانى ۱۵۷
- ۳۸- له سته مكارى ئایینییه وه بۆ ده سه لاتخوازى تیکنۆکراتیک..... د. مه نسوور سوهرابى ۱۶۲
- ۳۹- شازاده ی جیهانى رۆبۆته كان (رێبه رى فه یك، دیجیتالى و راستى سه ر شه قام له ره وتى په هله ویدا).....
- ..... دنشاد هه ورامى ۱۶۹

- ٤٠- کۆماری ئیسلامی و ئایدۆلۆژیای تیرۆر..... عه‌لى بداغى ١٧٣
- ٤١- رۆلى رۆژنامه‌ی "کوردستان" له پینکه‌ینان و به‌رزکردنه‌وه‌ی ئاگایی نه‌ته‌وه‌یی له رۆژه‌لاتی کوردستاندا!.....
- ١٧٨ ..... د. کامران ئەمین‌ئاوه ١٧٨
- ٤٢- خه‌ ئکیکی "نمه‌ک به‌ جه‌رام" و ده‌سه‌لاتیکی "فریشته‌ ئاسا"..... دارسه‌مه ١٨٦
- ٤٣- **شوان په‌روه‌ر**: پینشمه‌رگه‌ به‌رگه‌ریکار و پارێزه‌ری جفاک، ولات و هه‌بوونه‌، بۆیه‌ ده‌بى پینشمه‌رگه‌ نه‌ته‌وه‌یی بیت.....
- ١٨٩ ..... وتووێژ: شه‌هرام سوېحانی ١٨٩
- ٤٤- رۆژه‌لاتی کوردستان و نه‌زمی کریدۆره‌ ئابوورییه‌کان..... ته‌های په‌حیمی ١٩٥
- ٤٥- یه‌گه‌رتووپی، په‌رمزی سه‌رکه‌وتن..... په‌زا دانشجوو ٢٠٠
- ٤٦- کاتیکی رۆژنامه‌یه‌ک ده‌بیتته‌ چه‌ک "کوردستان" قوتابخانه‌ی نه‌ته‌وه‌یی و پارێزه‌ری ناسنامه‌ی کورد.. ئاگرى بائه‌کی.. ٢٠٥
- ٤٧- دیپلۆماسی و هیژ..... ناسر سانه‌جی نه‌سل ٢١٠
- ٤٨- بووکه‌ نه‌ی گوێرایه‌ن..... ئاسۆ مینبه‌ری ٢١٥
- ٤٩- له‌ پرۆفایلینگی بیده‌نگ بۆ پرۆفایلینگی ده‌نگدار..... خالیید قادری ٢١٨
- ٥٠- بۆ وه‌رچه‌رخان له‌ داها‌تووی ئییراندا به‌بى به‌شداریی ژنان نه‌سته‌مه‌؟..... سۆزان فه‌تخى ٢٢٣
- ٥١- پرسى کورد، له‌قاودانی لیکدژبوونی مافی مرۆف و شه‌ر دژی تیرۆریزم له‌ژێر کارتیکه‌ریی زله‌په‌زه‌کاندا.....
- ٢٢٦ ..... سه‌ربه‌ست ئورمیه ٢٢٦
- ٥٢- دواين ده‌رفه‌تی رۆژاوا..... و: له‌ ئینگلیزییه‌وه‌ که‌مال حه‌سه‌ن پوور ٢٣٠
- ٥٣- شیه‌ته‌ ئکارایی شیعی "هه‌زار ساڵه‌ی قاسم مونه‌یه‌دزاده (هه‌لۆ)..... هه‌مین مه‌ردانی ٢٣٦
- ٥٤- په‌یامی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئییران به‌ بۆنه‌ی تیپه‌رینی ٤٧ ساڵ به‌سه‌ر سه‌رکه‌وتنی شۆرشى ١٣٥٧..... ٢٤٢
- ٥٥- کى مافی نه‌وه‌ی هه‌یه‌ پیناسه‌ی "ئیمه‌" بکات؟..... حه‌سه‌ن قاره‌مانى ٢٤٦
- ٥٦- هۆکاره‌کانی ئومیدبه‌ستن به‌ ده‌ستی‌وه‌ردانی ده‌ره‌کی له‌ ئییران..... په‌رحمان سه‌ئیمی ٢٥٠
- ٥٧- هه‌گبه‌ی شاخ و شۆرش (شه‌هید فه‌تاح عه‌بدولی)..... برايم چووکه‌ئى ٢٥٣
- ٥٨- پرۆفایلینگی نه‌ته‌وه‌یی کورد له‌ روانگه‌ی نینوده‌ولته‌ی و ناوچه‌یه‌وه‌!..... خالیید قادری ٢٥٦
- ٥٩- دیپلۆماسی و لاتانی "سۆسیالیستی" و قوربانیکردنی مافی مرۆف له‌ ئییران!..... د. کامران ئەمین‌ئاوه ٢٦٢
- ٦٠- ٢٦ سهرماوه‌ز؛ رۆژی پینشمه‌رگه‌ (به‌شى دووه‌م): خوینده‌وه‌ی میژووپی، کۆمه‌لایه‌تی و کولتوویری په‌رمزیک له‌ کوردستان..... زانیار حوسینی ٢٦٥
- ٦١- ئییرانی داها‌توو له‌ نیوان فاشیزمی ناوه‌ند و ئییراده‌ی کورد..... ئاگرى بائه‌کی ٢٧٢
- ٦٢- ئامریکا بۆچی هه‌یرشی نه‌کرده‌ سه‌ر ئییران؟..... جه‌مال فه‌تخى ٢٧٧

- ٦٣- پێویستی هاو‌په‌یمانیه‌تیکی ستراتیژی و ئه‌زمونی ئیسپانیا..... شاروخ چه‌سه‌ن‌زاده ٢٨١
- ٦٤- پێویستی گۆڕینی پێکهاته‌ی ده‌سه‌لات له ئێراندا..... ره‌حیم نه‌هت‌زاده ٢٨٥
- ٦٥- خه‌ڵکیکی "نمه‌ک به‌هه‌رام" و ده‌سه‌لاتیکی "فریشته ئاسا"..... دارسه‌مه ٢٩٠
- ٦٦- راگه‌یه‌ندراوی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران به‌ بۆنه‌ی چله‌ی شه‌هیدانی راپه‌ڕینی به‌فرانباری نه‌سه‌ن ٢٩٤
- ٦٧- خالید عه‌زیزی: نه‌ته‌وه‌کانی ئێران ده‌بێ بۆخۆیان چاره‌نووسی ئه‌م رێژمه‌یه‌کلا بکه‌نه‌وه..... ٢٩٧
- ٦٨- رۆژه‌لاتی کوردستان و نه‌زمی هه‌ریمی؛ گواستنه‌وه له ره‌وایه‌وه بۆ توانای ریکخراوه‌یی.....
- ٣٠٣ ..... چه‌سه‌ن قاره‌مانی ٣٠٣
- ٦٩- زمان، شوناس، ده‌سه‌لات..... ره‌سوول سولتانی ٣٠٨
- ٧٠- رۆژی زمانی دایک و خۆراگری زمانی کوردی..... تاهیر قاسمی ٣١٤
- ٧١- ٢٦ سهرماوه‌ز؛ رۆژی پێشمه‌رگه (به‌شی سه‌هه‌م، خویندنه‌وه‌ی میژوو‌یی، کۆمه‌لایه‌تی و کولتووری ره‌مزیک له‌کوردستان)
- ٣١٦ ..... زانیار حوسینی ٣١٦
- ٧٢- به‌رپر‌سیاره‌تی کۆمه‌نگه‌ی نیوده‌وه‌تی له به‌رانبه‌ر خه‌ڵکی ئێراندا..... عومه‌ر با‌ئه‌کی ٣٢٣
- ٧٣- پرۆفیسۆر جه‌عفر شیخ‌ولئیسلامی: زمانی‌ک که له په‌روه‌رده‌ی گشتیدا ده‌وریکی سه‌ره‌کی نه‌گێڕیت، زۆر زه‌حمه‌ته‌ له درێژ‌خایه‌ندا بتوانیت زیندوو به‌مینیته‌وه..... وتووێژ: شه‌ه‌رام سو‌بحانی ٣٢٧

د. ھۆشمەند عەلى: متمانە كەردن بە فاكەتەرى دەرهكى ھەئەيه. كورد بۆ سەركەوتنى سىياسى دەبى پىشت بە يەكپىزى و تەبايى نىوخۆيى بەستى

وتووێژ: شەھرام سوبھانى

نامازە:

دواى تىپەربوونى زياتر له ۷۹ سال، ۲ى رېبەندان تەنيا يادکردنەوى ميژووبەك نىيه، بەلگوو خويندەنەوى ئەزمونىكى زىندوى دەولەتدارىيه. لەم وتووێژەدا لەگەڵ د. ھۆشمەند عەلى، شروڤەيهكى ورد بۆ قوڤاغى زېڤىنى كۆمارى كوردستان دەكەين، له كۆرانكارىيه ريشەيهكانى كۆڤىنى "ز.ك" بۆ "حيزبى ديموكرات" ھوہ تا كارىگەرىيه نەپراوہكانى شۆڤشى فەرھەنگى و رۆلى زمانى كوردى. ھەروەھا بە راشكاوى باس لە برىنەكانى ناتەبايى نىوخۆيى و رۆلى نەريئىيە بەشىك لە عەشیرەتەكان لە ساتەوختى پروخاندا دەكەين. دواچار، گرنگترىن وانە ميژووبەكان بۆ سىياسەتى ئەمپروۆ كورد تاوتوى دەكەين، تا بزائىن چۆن لە نىوان پىشتەستن بە دەروە و يەكپىزى نىوخۆدا، رېگەى سەركەوتن بەدۆزىنەوہ.

شەھرام سوبھانى: دوكتور دواى تىپەربوونى زياتر له ۷۹ سال، بۆچى ھىشتا ۲ى رېبەندان وەكوو گرنگترىن وەرچەرخانى ميژوويى لە ھزرى نەتەوہيى كورددا دەمىنئىتەوہ؟ ئايا لەبەر ئەوہيه كە يەكەم جار بوو وشەى "دەولەت" و "كۆمار" بەكار

هیترا، یان به‌هۆی که‌سایه‌تیى کاریزمای پێشه‌وا قازى محهممه‌ده‌وه‌یه؟

د. هۆشمه‌ند عه‌لى: دواى تێپه‌رپوونى زیاتر له ٧٩ ساڵ به‌سه‌ر ٢٧ رێبه‌ندان، ساڵرۆژى دامه‌زراندنى کۆماری کوردستان له مه‌هاباد له به‌شى رۆژه‌لاتى کوردستان به پێشه‌وايه‌تیى قازى محهممه‌د و به رێبه‌رایه‌تیى حیزبى دیموکراتى کوردستان، دياره گرنگی و بايه‌خى ئەو رۆژه له‌وه‌دايه که ده‌وله‌تداری و کۆمار و خۆبه‌رێوه‌به‌ریی کورد له چوارچێوه‌ی کۆمه‌ڵیک ده‌زگای رێکخراو و دامه‌زراوه‌ی حکومه‌تی، به شێوه‌یه‌کی به‌رنامه‌ بۆ داڕێژراو و به شێوه‌یه‌کی ده‌ستووری جیگه و بايه‌خى خۆی هه‌یه. ئەوه‌ی که واى کردوه ٢٧ رێبه‌ندان له مێژووی هاوچه‌رخى کوردستاندا و له مێژووی هاوچه‌رخى کورد به‌گشتی بیه‌تته شکۆی نه‌ته‌وه‌یی و ده‌وله‌تداریی کوردی، بۆ کۆمه‌ڵیک کاریگه‌ری ده‌گه‌رێته‌وه؛ که بۆ یه‌که‌مین جاره به شێوه‌یه‌کی فه‌رمى کورد له چوارچێوه‌ی کۆمارێکدا ده‌وله‌تداری به‌رێوه‌ ده‌بات. به تایبه‌تیش له‌وه‌ به‌شێ کوردستان و به‌هۆی هه‌لومه‌رجی دواى کۆتایی هاتنى جه‌نگى دووه‌می جیهانی و ئەو هه‌لومه‌رجه نێوخۆیییه‌ی که له ئێرانى سه‌رده‌می شاهه‌نشاهیدا به‌رێوه‌ ده‌چوو له سیاسه‌تی ده‌وله‌ت به‌رانبه‌ر به کورد و کوردستان به‌گشتی. هه‌روه‌ها ئەو تێکۆشان و خه‌باته‌ رێگاریخواییه‌ی که گه‌لى کورد له کوردستاندا له دواى ساڵانى جه‌نگى یه‌که‌می جیهانییه‌وه، به تایبه‌تیش له‌وه‌ به‌شێ رۆژه‌لاتى کوردستان که له دواى کۆتایی هاتنى جه‌نگى یه‌که‌می جیهانی و بزووئنه‌وه و جوولانه‌وه‌کانى سمکۆی شکاک و دواى سمکۆی شکاکیش هه‌ول و تێکۆشانه‌ سیاسیه‌کانى کورد له چوارچێوه‌ی رێکخراوی سیاسى تاوه‌کوو گه‌یشتن به "پارتى نازادى" و له‌وێشه‌وه بۆ "ژیکاف" و له ژیکافیشه‌وه بۆ حیزبى دیموکراتى کوردستان و راگه‌یاندى کۆماری کوردستان؛ بۆیه ٢٧ رێبه‌ندان رۆژیکى شکۆمه‌ند و کاریگه‌ره له مێژووی خه‌باتى نه‌ته‌وايه‌تیى کوردستان به‌گشتی و له خه‌باتى حیزبى دیموکراتى کوردستان و جوولانه‌وه‌ی نازادىخوای کورد له رۆژه‌لاتى کوردستان به تایبه‌تی.

شه‌ه‌رام سوېحانى: پرۆسه‌ی گۆرانی "کۆمه‌ڵه‌ی ژيانه‌وه‌ی کورد" (ژ.ک) بۆ "حیزبى دیموکراتى کوردستان" گۆرانکارییه‌کی ریشه‌یی بوو. ئایا ئەمه‌ ته‌نیا گۆرینی ناو بوو، یان گۆرانکاری بوو له ئایدۆلۆژیا و شیواى کارکردن له نه‌هێنییه‌وه بۆ ئاشکرا؟ کاریگه‌ریی ئەم بڕیاره له‌سه‌ر به‌شداریکردنى چین و توێژه جیاوازه‌کان چی بوو؟

د. هۆشمه‌ند عه‌لى: پرۆسه‌ی گۆرینی ژیکاف بۆ حیزبى دیموکراتى کوردستان گۆرانیکى ریشه‌یی بوو له خه‌باتى نازادىخوای کورد له رۆژه‌لاتى کوردستان، ئەمه‌ش نه‌ک هه‌ر ته‌نیا له‌به‌ر ئەوه‌ی که به ته‌نیا کاریگه‌رییه‌که‌ی له‌سه‌ر به‌شه‌که‌ی رۆژه‌لاتى کوردستاندا هه‌بوو، به‌ئکوو هه‌م کاریگه‌ریی له‌سه‌ر ناستى نێوخۆیی کوردستان به‌گشتی و له‌سه‌ر ناستى رۆژه‌لاتى کوردستان به تایبه‌تی کاریگه‌رییه‌کی نه‌به‌راوه‌ی هه‌بوو. ئەو کاریگه‌رییه‌ش ره‌گ و ریشه‌یه‌کی هه‌لقولاوی ناو خه‌بات و جوولانه‌وه‌ی نازادىخوای کوردستان بوو و گۆرینی پرۆسه‌ی ژیکاف بۆ حیزبى دیموکراتى کوردستان خۆگۆنجان بوو

له‌گه‌ڵ ئەو هه‌لومه‌رجه نيوخۆيى و هه‌ريئى و نيووده‌وه‌تبييهى كه له دواى سه‌روبه‌ندى كۆتايى هاتنى جه‌نگى دووهه‌مى جيهانى هاته‌ ئاراوه، له‌ژێر هه‌ژموني ئه‌و زله‌يزانهى كه له ئيرانى ئه‌وسادا كارىگه‌رييان هه‌بوو (يه‌كبه‌تسى سؤقيەت له لايه‌ك و هيزه ئيمپرياليسته‌كان له لايه‌كى ديكه) و له سياسته‌تى شاهه‌نشاهى و ده‌وله‌ت و له‌نيوخۆ و له ناو مه‌ركه‌ز به‌رانبه‌ر به كورد له لايه‌كى ديكه. بۆيه گۆرپنى پرۆسه‌ى ژيكاف بۆ حيزبى ديموكراتى كوردستان په‌گ و ريشه‌يه‌كى قوونى هه‌بوو؛ هه‌ر ته‌نيا گۆرپنى ناو نه‌بوو له ژيكافه‌وه بۆ حيزبى ديموكراتى كوردستان، به‌لكوو گۆرپنى شينوه خه‌باتىكى شو‌رشيگيرانه‌ى ئازادىخوازانەى ئاشكرا بوو بۆ كۆكردنه‌وه‌ى كۆمه‌لانى خه‌لك له يه‌ك به‌رنامه و يه‌ك په‌يره‌وى سياسى. له لايه‌كى ديكه‌وه بۆ يه‌كه‌مىن جار بوو كه به شينوه‌يه‌كى فه‌رمى كورد له رينگه‌ى پارتيكى سياسى ئاشكرا هه‌وتى تيكۆشانى ده‌وله‌تدارى و خه‌بات و به‌ده‌سته‌ينانى مافه نه‌ته‌وايه‌تى و ئازادىخوازيه‌كانى كورد بدات له‌وه به‌شه‌ى كوردستان، كه نه‌ك هه‌ر ته‌نيا بۆ نيوخۆى رۆژه‌لاتى كوردستان، به‌لكوو ببوو گه‌شانه‌وه‌يه‌ك بۆ به‌شه‌كانى ديكه‌ى كوردستانىش بۆ راکيشانى سه‌رنجى خه‌باتگيرانى كوردستانىش له چوارچيوه‌ى نه‌ته‌وايه‌تى خۆى و له كۆكردنه‌وه‌يان له موكريان و مه‌هاباد و له چوارچيوه‌ى خه‌باتىكى سياسى شو‌رشيگيرانه‌ى يه‌كگرتوو و سه‌رتاسه‌ريدا. له لايه‌كى ديكه‌شه‌وه، پرۆسه‌ى گۆرپنى ژيكاف بۆ حيزبى ديموكراتى كوردستان گۆرانىكى ريشه‌يى بوو له‌سه‌ر سه‌رنجى كۆمه‌لانى خه‌لكى كوردستان به‌گشتى و له رۆژه‌لاتى كوردستان به تايبه‌تى؛ ئه‌و كارىگه‌رييه ئه‌وه بوو كه گه‌لى كورد له‌وه به‌شه‌ى كوردستان له چوارچيوه‌ى پارتيكى سياسى به ئاشكرا ده‌ستى به تيكۆشان كرد و له هه‌مان كاتدا ده‌سته‌به‌كار و تيكۆشانى چالاكى سياسى مه‌ده‌نييانه بوو له پال به‌رودان به خه‌باتى چه‌كدارى به‌گشتى له كۆمه‌لگه‌ى كوردستان. ئه‌و شانازيه بۆ حيزبى ديموكراتى كوردستان ده‌مىنيته‌وه له ميژودا كه وه‌كوو يه‌كه‌مىن پارتى سياسى فه‌رمى خه‌باتى ئاشكراى له رۆژه‌لاتى كوردستاندا تيده‌كۆشى بۆ مافه نه‌ته‌وايه‌تبييه‌كان و هه‌وتدان بۆ ئازادىبه‌كانى گه‌لى كورد له رۆژه‌لاتى كوردستان له چوارچيوه‌ى ئيران و خه‌باتى فراوانتر و يه‌كگرتووتر له تيكۆشه‌رانى كورد له پارچه‌كانى ديكه‌ى كوردستانىش.

شه‌ه‌رام سوېمانى: له ماوه‌ى ۱۱ مانگدا، كۆمار گرنگيه‌كى زۆرى به زمانى كوردى، شانۆ، رۆژنامه‌گه‌رى و خويندن دا. ئايا ده‌كرىت بليين "شو‌رشى فه‌ره‌نگى"ى كۆمار كارىگه‌رتتر و دريژخايه‌نتر بوو له ده‌سه‌لاته سياسيه‌كه‌ى؟

د. هۆشمه‌ند عه‌لى: كۆمارى كوردستان له ماوه‌ى ته‌مه‌نى يانزه مانگ و نزىك به يانزه رۆژدا كۆمه‌لييك ده‌سكه‌وتى فه‌ره‌نگيه‌ى گرنگ و گه‌وره‌ى هه‌بوو، له روى رۆژنامه‌وانى، زمانى كوردى، شانۆ، ئه‌ده‌بىياتى كوردى و خويندن به زمانى كوردى و قوتابخانه‌كان. له هه‌مان كات هاوشانى خه‌باته سياسيه‌كه‌ى و ده‌سكه‌وت و كۆشه‌ه سياسيه‌كانى كۆمار، ئه‌وه‌ى په‌يه‌سته به نيشاندانى روى ديموكراتيه‌ى كورد وه‌ك نه‌ته‌وه‌يه‌كى زوئمليكراو و سته‌مليكراو و بى ده‌وله‌ت، كه ده‌توانى پراكتيزه‌ى ده‌سه‌لاتى خوڤيى و خۆبه‌ريوه‌به‌رى خۆى بكات له چوارچيوه‌ى خاك و نيشتمانى خۆيدا، و له هه‌مان كاتدا

جه ختکردنه‌وه‌ی کورد و حیزبى دیموکراتى کوردستان به مافه نه‌ته‌وايه‌تى و سیاسیه‌کانى کورد له چوارچێوه‌ی مافی خودمۆختارى و مافی دیموکراسى له ئێراندا؛ له راستیدا ده‌سکه‌وته سیاسیه‌کان له قۆناغى خۆیدا به ناکام نه‌گه‌یشتن، به‌وه‌ هۆیه‌ی که کۆمار ته‌مه‌نى کورت بوو و به پیلانى ناوچه‌یى و نیوخۆبى و ده‌وله‌تیه‌وه‌ رووخێندرا و کۆتایى پێهات و به‌داخه‌وه‌ پێشه‌وا و هاوڕێبانى دواتر له‌سێداره‌ دران. ده‌سکه‌وته سیاسیه‌که له ره‌گ و ریشه‌ی داکوتراوه‌یى خۆیدا له هه‌ناوى خه‌باتى شۆرشگێرانه‌ی کوردستاندا مابوو، دواتر وه‌ک بووژانه‌وه‌ی حیزبى دیموکرات و خه‌باته‌ سیاسى و چالاکیه‌کانى قۆناغى دواى کۆمار و دواتر ده‌رکه‌وته‌وه‌. به‌لام نه‌وه‌ی که له چوارچێوه‌ی شۆرشه‌ فه‌ره‌ه‌نگیه‌که‌ی کۆمارى کوردستان له‌وه‌ ماوه‌ی ته‌مه‌نه‌ کورته‌ی خۆیدا له‌ کۆمه‌لگه‌ی کوردیدا پێشکەشی کرد، ده‌سکه‌وته‌کان وه‌ک شۆرشیکى فه‌ره‌ه‌نگى ره‌گ و ریشه‌یه‌کى قوولترین داکوتا له‌ کۆمه‌لگه‌ی کوردی. بۆ نه‌مونه‌ له‌وه‌ چهند سائى رابردوو خه‌باتى فه‌ره‌ه‌نگى کوردی له‌ کۆمه‌لگه‌ی کوردستان له‌ رۆژه‌لات له‌ جه‌ختکردنه‌وه‌ له‌سه‌ر زمانى کوردی، پاراستنى زمانى کوردی، فه‌ره‌ه‌نگى کوردی، کولتوروى کوردی و به‌رودان به‌ رۆژنامه‌ و رۆژنامه‌گه‌رى له‌ قۆناغى دواى کۆماریش و تاوه‌کوو ئێستاش که نه‌وه‌ خه‌باته‌ فه‌ره‌ه‌نگیه‌ به‌رده‌وامى هه‌یه، بووه‌ته‌ یه‌کیک له‌ سیمبۆله‌کانى سه‌رده‌مى کۆمار له‌ رووى خه‌باته‌ فه‌ره‌ه‌نگیه‌که‌وه‌ له‌ داکۆکیکردن له‌ زمان و فه‌ره‌ه‌نگى کوردی، له‌ بابته‌کانى په‌یوه‌ست به‌ کولتور و فه‌ره‌ه‌نگ و پاراستنى ناسنامه‌ و شوناسى کوردی. بۆیه‌ ده‌سکه‌وته‌ فه‌ره‌ه‌نگیه‌کانى کۆمار له‌ بواره‌ جیا‌جیاکانیدا که ناماژمان پێ کرد، وه‌ک شۆرشیکى فه‌ره‌ه‌نگى درێژ‌خایه‌ن تا هه‌نووکه‌ش درێژه‌ی هه‌یه و نه‌وه‌ ده‌سکه‌وته‌ یه‌کیک له‌وه‌ شانازیانه‌ی که میژووى فه‌ره‌ه‌نگ و نه‌ده‌بیاتى کوردی شانازى پێوه‌ ده‌کات که له‌ سه‌رده‌مانى کۆمارى کوردستان به‌روى پێدرا و گرتیکى پێدرا. بۆیه‌ له‌ واقیعدا خه‌باته‌ فه‌ره‌ه‌نگیه‌که‌ و شۆرشه‌ فه‌ره‌ه‌نگیه‌که‌ی کۆمارى کوردستان قوولتر له‌ رووى ستراتیژییه‌وه‌ و درێژ‌خایه‌نتر شونپێ و کاربگه‌رى خۆى دانا، که نه‌وه‌ کاربگه‌رییه‌ش له‌ کۆمه‌لگه‌ی کوردی له‌ رۆژه‌لاتى کوردستاندا له‌م چهند سائى رابردوو جاریکى دیکه‌ قوولپه‌ی داوه‌ و هه‌لگیرساوه‌ته‌وه‌ وه‌ک خه‌باتیکى فه‌ره‌ه‌نگى نه‌پراوه‌ له‌ چوارچێوه‌ی خه‌باته‌ سیاسیه‌کانى ژێرده‌سته‌ی کورد له‌ رۆژه‌لاتى کوردستاندا.

شه‌هرام سوبحانى: له‌ کاتى هێرشى سپای ئێران بۆ سه‌ر مه‌هاباد، به‌شیک له‌ سه‌رۆک خێله‌کان نه‌ک هه‌ر به‌رگه‌ریان نه‌کرد، به‌لکوو هاوکارى سپای ناوه‌ندیان کرد. هۆکارى نه‌م دا‌برانه‌ له‌ نیوان سه‌رکردایه‌تیی کۆمار و پێکهاته‌ی عه‌شایه‌ریدا چی بوو؟

د. هۆشمه‌ند عه‌لى: له‌ راستیدا له‌ سه‌روه‌ندى هێرشى سپای ئێران بۆ سه‌ر مه‌هاباد و هه‌وله‌کان بۆ رووخان و تیکشکاندى کۆمارى کوردستان و نه‌مانى نه‌وه‌ ده‌سکه‌وته‌ی کورد له‌وه‌ به‌شه‌ی کوردستان، نه‌گه‌ر پێشتر پێشه‌وا قازى محهمه‌د و حیزبى دیموکراتى کوردستان به‌شیوه‌یه‌کى ته‌ندروست و به‌ شیوه‌یه‌کى سیاسیه‌یه‌ و کۆمه‌لایه‌تیه‌یه‌ مامه‌ته‌ی دروستیان کردبوو

له‌گه‌ڵ سه‌رکرده و سه‌رۆک هۆز و عه‌شایه‌ری کوردی به‌گشتی له چوارچێوه‌ی کوردستان بۆ هێزی پێشمه‌رگه‌ی کوردستان و له خۆبه‌رێوه‌به‌ری ناوچه کوردستانیه‌کانی چوارچێوه‌ی موکریان و کۆکردنه‌وه‌یان له ده‌وری کۆمار به پێشه‌وايه‌تی پێشه‌وا قازی محهممه‌د، به‌لام مخابن نه‌و ده‌رده کوشنده‌یه‌ی کوردکوژی و خۆکوژییه‌ی که به‌درێژایی میژوو له ناوماندا هه‌بووه، له کاتی نوشوستی شکسته‌کاندا درز ده‌خاته نێومان و نه‌و درز و که‌ینه‌ش هه‌میشه وای کرده به‌شیک له خۆمان تاوانبار بێت و به‌شیک له خۆمان تووشی دا‌بران ده‌بێت. نه‌و که‌سه‌ی پێشتر هاو‌په‌یمان و هاوکار بوو له ده‌سه‌لاته‌ سیاسیه‌ کوردیه‌که‌ی کۆماری کوردستاندا و نه‌و پێکهاته‌ عه‌شایه‌ریه‌، به‌شیکیان دواتر به‌داخه‌وه (هه‌ر له سه‌ره‌تاوه به‌پێی نه‌و چه‌ند به‌نگه‌ میژوو‌ییانه‌ی که له چه‌ند سائی رابردوو له نه‌رشیه‌ی وه‌زاره‌تی به‌رگریی شاهه‌نشاهیدا ده‌رکه‌وتن)، نه‌وه ده‌رده‌خه‌ن که به‌شیک له‌و سه‌رۆک عه‌شیره‌تانه هه‌ر له سه‌ره‌تای بونیادانی کۆماری کوردستانه‌وه نه‌گه‌رچ له چوارچێوه‌ی کۆماردا به‌شدار بوون و به‌شداریه‌یان پێ کراوه، به‌لام پۆه‌ندییان نه‌په‌چێوه و له ده‌سه‌لاتی ناوه‌ند له تاران دانه‌براون. نه‌و په‌یوه‌ندیانه‌ش هه‌وێیان داوه و باوه‌ریان وابوو له قو‌ناعی نوشوست و تیکشکاندا ده‌سه‌لات و پێگه‌ی خۆیان له عه‌شایه‌ری و له ده‌سه‌لاته‌وه بپاریزن و نه‌و پاراستنه‌ش بۆ به‌رژه‌وه‌ندیی خۆیان به‌کار بینن. نه‌و شیوه‌ هاوکاریه‌ی که پێشتر له نێوان عه‌شایه‌ری کوردی له‌گه‌ڵ ده‌سه‌لاتی پێکهاته‌ی کۆماری کوردستاندا هه‌بوو، له دوا ساته‌کانی هێرش سپای ئێران بۆ سه‌ر مه‌هاباد و رووخانی کۆماری کوردستان به‌رگریان نه‌کرد و هاوکار و رێنیشاندهری سپای ناوه‌ندیان کرد. نه‌وه‌ش هۆکاره سه‌ره‌کیه‌که‌ی بۆ نه‌م دا‌برانه و ره‌گ و ریشه‌ دا‌کو‌تراوه‌که‌ی ده‌گه‌رێته‌وه بۆ خۆخۆری، ناته‌بایی و نایه‌گه‌رتوویی، که به‌داخه‌وه له ناو کۆمه‌لگه‌ی کوردی به‌گشتی و عه‌شایه‌ری کوردی به‌تایبه‌تی بوونی هه‌بووه و ئیستاکه‌ش تا راده‌یه‌ک له هه‌ندی‌ک حاله‌ت و بارودۆخدا نه‌و ناته‌باییه‌ بوونی هه‌یه. نه‌وه‌ش ده‌گه‌رێته‌وه بۆ نه‌و ستراکچه‌ره و نه‌و پێکهاته‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌ی که له به‌شه‌کانی کوردستان به‌گشتی و له رۆژه‌لاتی کوردستان به‌تایبه‌تی بوونیان هه‌یه، که ئینتیما بۆ هۆز و عه‌شیره‌گه‌ری له چوارچێوه‌ی فه‌رمانی سه‌رۆک عه‌شیره‌ت کۆ ده‌بێته‌وه و که‌متر بۆ هه‌ستیه‌کی گه‌وره‌تر و بۆ نه‌ته‌وه ده‌روانیه‌تی؛ واته‌ بێر له‌وه نا‌کرێته‌وه که ده‌سکه‌وته نه‌ته‌وه‌یه‌کان و هه‌ول و تیکۆشانه نه‌ته‌وه‌یه‌یه‌کان زۆر له‌وه گه‌وره‌ترن. به‌داخه‌وه هۆکاری ناته‌بایی، هۆکاری نا‌ره‌زایی، هۆکاری به‌رژه‌وه‌ندی، هۆکاری که‌سه‌په‌ره‌ستی و ئینتیما‌ی پتر بۆ عه‌شیره‌تی و هۆزگه‌ری له به‌رانبه‌ر ئینتیما‌ی نه‌ته‌وه‌یی و هۆشیاریی سیاسی نه‌ته‌وه‌یی، وای کرد نه‌م دا‌برانه له سیاسه‌ته‌کانی کۆماردا دروست بێت و به‌شیک له سه‌رۆک عه‌شیره‌ته‌کان رێنوینی و هاوکاریی سپای ئێران بکه‌ن بۆ سه‌ر مه‌هاباد و هه‌نگه‌رانه‌وه‌یه‌ک له به‌رگریکردن له کۆمار روو بدات. که له واقعه‌شدا به‌رگری به‌ شیوه‌یه‌کی درێژخایه‌تتر، نه‌گه‌ر نه‌وانیش له پال کۆماردا به‌مانیه‌ته‌وه، قسه‌که له سه‌ر نه‌وه نیه که نه‌گه‌ر نه‌وان هه‌ننه‌گه‌ر بایه‌وه‌یه‌وه یا خود نه‌وان دانوسانیان به‌ ته‌واوه‌تی له‌گه‌ڵ ده‌سه‌لاتی ناوه‌ندی و سپای ئێراندا نه‌کرایه‌ نه‌گه‌ری نه‌وه هه‌بوو کۆمار به‌مایدته‌وه؛ پێم وا نیه. له‌به‌ر نه‌وه‌ی فا‌کته‌ره ده‌ره‌کیه‌یه‌کان زۆر زۆرتر کاریگه‌رت‌ر بوون؛ له‌وانه‌ یه‌کیه‌تییه‌ سۆقیه‌ت و رێکه‌وتنی قه‌وام سه‌لته‌نه و ده‌سه‌لاتی ناوه‌ندی تاران له‌سه‌ر مه‌سه‌له‌ی نه‌وت و ئیمتیازی نه‌وت و پاشه‌کشه‌ی سپای سوور له ناوچه‌کانی ده‌سه‌لاتی فیه‌رقه‌ی دی‌موکراتی

ئازەربایجان. چاره‌نووسی بەرگری و چاره‌نووسی لایەنە سەربازییەكە هەر كۆنتڕۆل كەردنەوهی دەسەلاتی ناوەندی دەبوو بەسەر ئەو بەشەى كوردستان و ئەو چاره‌نووسەى كە بەسەر كوردستاندا هات، بەلام ئەوهی كە ئە مێژوودا ماوەتەوه ئەوهیە كە بەشێك ئە عەشیرەت و ئەو سەرۆك هۆزانە رێنۆینی و هاوكاریی سپای ئێرانیان كەرد بۆ كۆتاییهێنان بە كۆماری كوردستان، كە بەداخووه وەكوو باسەم كەرد هۆكارە سەرەكییەكەى بۆ بەرژەوهەندى و كەس پەرەستى و بۆ داپرنى ئەو ستراكچەرە كۆمەلایەتییه دەگەریتەوه كە وەكوو ئەخۆشییهكى كوشندە و دەردە كورد (كە ناتەبایى بووه) ئەبرى باوەرپوون بە ئینتیماى سیاسى و هۆشیاریی نەتەوهیى، ئینتیما بۆ هۆز زیاتر زەق بووتەوه و ئەم دۆخە ئە قۆناعى مێژوویی خۆیدا رووی دا.

شەھرام سوبھانى: بەرێزتان وەك تۆیژەر و پەسپۆرى مێژوو، گەورەترین وانە كە سیاسەتمەدارانى كورد دەبیت ئە ئەزموونى كۆماری كوردستانەوه فێرى ببن چیه؟ ئایا مەترسیی پشتبەستن بە فاكتهرى دەرەكى گەورەترین وانەیه، یان نەبوونى یەكپیزی نیوخۆی؟

د. هۆشمەند عەلى: ئەو وانە سیاسییانەى كە سیاسەتمەدارانى كورد پێویستە ئەزموونى بكەن و فێرى ببن ئە ئەزموونى كۆماری كوردستان و مێژووى كۆماری كوردستان، ئە راستیدا هەردوو لایەنەكە و لایەنى دیکەش زیاتر ئەخۆ دەگرت؛ هەم ئەگەرى مەترسیی ئەوهی كە پشتبەستن بە فاكتهرى دەرەكى و بە هاوكاریی دەرەكى وەكوو وانەیهك ئە وانە سیاسییەكانیان، و ئە هەمان كاتیشدا دەردە كوشندەییەكەى نیوخۆى نیومائى كورد بەگشتى كە نەبوونى یەكپیزی و ناتەبایى نیوخۆییه. بۆیه ئەو ئەزموونانەى كە پێویستە وەكوو وانەى سیاسى و وەكوو ئەزموون ئەبەرى بكەن ئە كۆمەلگەى كوردی و سیاسەتمەدارانمان بە تاییهتی، و ئەو ئەزموونە وانە وەرگرن كە ئە كۆماری كوردستانەوه فێرى ببن، ئەوهیە كە ناییت هەمیشە پشت بە فاكتهرى دەرەكى بەستریت. فاكتهرى دەرەكى ئە روانگەى ستراتیژییهوه بۆ كورتخایەن، بۆ قۆستەوهی هەلومەرجەكان و بۆ بەدەستەینانی دەسكەوت و ئامانجەكان، وەك تاكتیکى كورتخایەن گەرنگە كە ئەگەن هاتتە پێشەوهی رووداوەكان بەكار بییت. بۆ ئەمۆنە ئەوهی كە ئەمڕۆ ئە دۆخى نیوخۆى ئێراندا دەگوزەریت و كۆمەلگەى نیودەولەتى بەگشتى و ئەمريكا و یەكیهتیى ئوروپا و بەشێك ئە ولاتانى دیکە بە تاییهتی كە سەرکۆنە و ئیدانەى سیاسەتى نیوخۆیى كۆماری ئیسلامى دەكەن؛ ئەوه گەرنگە كە سیاسەتمەداران ئەو فاكتهرە دەرەكییەوه سوود وەرگرن و بيقۆزنەوه بۆ گەشتن بە ئامانجە نەتەوهییەكان، بۆ گەشتن بە رزگاریی نەتەوهیى و دەسكەوتەكان، و ئە پال ئەو ئامانجە ستراتیژییه نیودەولەتیانە بەكارى ببن و سوودی ئى وەرگرن بۆ دەسكەوت و قازانجە نەتەوهییەكانى كورد ئە نیوخۆى كوردستاندا. بەلام بۆ مانەوهی هەمیشەى و دەستان بەرانبەر بە فاكتهرە دەرەكییەكان و هەمیشە چاوەرێبوون بۆ فاكتهرى دەرەكى ناراستە. ئەمە یەكێكە ئەو وانە مێژووییانەى كە ئەگەر بگەڕینەوه بۆ مێژووى سەردەمى كۆماری كوردستان، ئەو فاكتهرە دەرەكییەى كە یەكیهتیى سۆقیەت بوو و پاپشت و هاوكار بوو ئە رووى ماددى و سەربازى و لۆجیستییهوه (تا

پاده ی که متر له چاو نه وهی که به ران بهر به فیرقه ی دیموکراتی نازهریاجان دهکرا، بو کورد که متر له واقعیدا بو، به لام وهکوو پشت به ستینکی دهرکی بینیمان ناکامه که ی دواچار له به ده ستنه هینانی نامانجه کانی خوی، یه که به تی سؤقیه ت پشتی له کورد و له کومار و له وه دسکه وتانه کرد که کورد به دهبینابوو. بویه نه مه بو نیستای هه ریمی کوردستان، بو کورد له پوځئاوای کوردستان، و بو ناینده ی داهاتووی سیاسی له پوځه لاتی کوردستان، پشتبه ستن به تهنیا به فاکته ری دهرکی یه کیکه له خاله لاوازه کان. وهکوو باسم کرد، ناینت به تهنیا له رنکه ی فاکته ری دهرکی و هاوکاری دهرکییه وه چاو له ری بین بو نه وهی که بیته نامانج و بیته ستراتیژی قووی درپزخایه ن؛ نه خیر، به لکوو له تاکتیکدا و له گه یشتن به نامانجی کورته خایه ندا راسته، به لام بو درپزخایه ن مه ترسیداره. جگه له وه، نه زمونیکی دیکه وهکوو ناماژشم پی کرد له سه ره تاوه، نه وهی که په یوه سته به یه کگرتووی و ته بایی کورد له نیوخوځا؛ له هه ر چوار پارچه ی کوردستان له نیستادا و له سه رده می کوماری کوردستانیش به تایبه تی نه گه ر بگه ریینه وه، نه وه هه ماهه نگی و هاوکارییه ی له نیوان (به تایبه تی) چوونی به شیک له شوځگیران و تیکوشه رانی کورد له باشووری کوردستانه وه بو کوماری کوردستان، دهرخه ری یه کگرتووی کورد بو له خه باتی نازادپه یوهی نه ته وهی کوردیدا. بویه فیربوونی سیاسییه کان و سیاسیته مداران له یه کپزی نیوخوی نیومانی کورد ده بیته هوی به ده سته یانی ده سکه وته دهرکییه کانیش و ده بیته پشتیوانی دهرکی زیاتر له سه ر نه وهی که زورتر و خیراتر بگه ین به مافه نه ته وهییه کان. گرنگترین وانه ی سیاسی یه کگرتووییه، وهکوو کورد ده نیت: "هیز له یه کیه تیدایه"، له یه کپزیدایه. نه وهی که خوشبه ختانه نه مړوکه ده بینریت له چوارچیوهی "ناوه ندی هاوکاری حیزبه کان" و پارت و رنکخواه سیاسییه کانی پوځه لاتی کوردستان له ماوه ی رابردوو، وهکوو بینیمان له سه ره تده وهی نه م دواییانه ی خویشاندان و ناره زاییه کانی نیوخوی ئیران و پوځه لاتی کوردستان، هه ر هوت هیز و پارت و رنکخواوی سیاسی کوردی له به یاننامه یه کی یه کگرتوودا له نامانجیکی دیاریکراوی نه ته وهی یه کگرتوودا (نه گه رچی له نیوه رۆکیشیدا هه ر یه ک له وانه پلان و به رنامه و ستراتیژیته ی جیاوازی هه بیته)، به لام له ستراتیژییه درپزخایه نه که دا و له چوارچیوهی نه ته وهییدا به یه ک نامانج و به یه ک هه ست بریاران دا و به یاننامه یان دهرکرد. نه مه گرنکه، بویه نه وه یه کیکه له وه وانه میژوو بیانه ی که پیوسته نه زمون بکریته و بیته به ردی بناغه ی داهاتوو له ده سکه وته سیاسی و نه ته وهییه کانی کورد له پوځه لاتی کوردستان له ئیرانی نویدا و له ئیرانی دوا ی پوخوانی کوماری نیسلامی.

نه‌کتهری میژوو‌ساز

ناسۆ مینبه‌ری

کۆمه‌نگه‌ی ئێران له ماوه‌ی سالانی رابردوودا گۆره‌پانیکی به‌رینی ناره‌زایه‌تییه‌ جه‌ماوه‌رییه‌کان بووه‌ که ژنان وه‌ک به‌شیک‌ی سه‌ره‌کیی له‌م ناره‌زایه‌تییه‌کانه‌ رۆل و پینگه‌ی تایبه‌تی خۆیان هه‌بووه‌. نه‌گه‌رچی له‌ میژووی خه‌باتی رزگاریخوازانه‌ی ئێمه‌دا وه‌ک نه‌ته‌وه‌ی کورد ژن هه‌میشه‌ پینگه‌ و رۆلی تایبه‌تتری هه‌بووه‌، به‌لام لانیکه‌م له‌ ماوه‌ی زه‌مه‌نیی چهند ساڵی

رابدروودا، نهم رۆل و پینگه یه به رفراوانتر له رابدروو خوی به رجه سته کردوو و ژنان له رۆلی پاپشیتییه وه بوون به نه کته ری سهرکی و کارای نارهبزایه تی و بزووتنه وه جه ماوه ریبه کان.

له سالی ۹۶ی هه تاویدا و له نارهبزایه تییه کانی خه لکانی ئیراندا، له تاران یپته خی بیدادیدا، ویدا موه حیید به فریدانی له چکه که ی بوو به هیمای خه بات بو نهو ژنانه ی سالانیکی زور بوو له ژیر گوشاری حیجابی زوره ملیندا، خنکابوون و سهرکوتی سیستماتیک نه یپشتبوو دهنگ هه لبرن. له راستیدا نهمه بوو به چه خماخه یه ک بو دژایه تی ناشکرا له گه ل حیجابی زوره ملی و شه پوله کانی هه موو کومه نگه ی ئیرانی گرتوه و ستارتی که مپه ینه کانی "آزادیهای یواشکی زنان" و "چهارشنبه های سفید" لی درا. دواتر له خه زه لوه ری ۱۳۹۸ی هه تاویدا، شه پۆلیکی تر له نارهبزایه تییه کان هاتنه ناراه که له نارهبزایه تییه کانه شدا ژنان رۆلی گرینگ و نه رننیا گیرا. قوئاغیکی دیکه ی نارهبزایه تییه کان، نارهبزایه تییه کانی خه رمانانی ۱۴۰۱ بوو که دوا ی قه تل سیستماتیکی ژنا نهمینی له تاران و به دهستی هیزه کانی گه شتی ئیرشادی ریزیم هاته ناراه، نارهبزایه تییه ک که به هوی به ستینیک که له ساله کانی ۹۶ و ۱۹۸ دروست کرابوو، بویریه کی زیاتری بو به شدار ی به ژنان به خشی و وای کرد که ژنان بینه لیده ری نهم نارهبزایه تییه کانه و رۆلی زور گرینگ و به رچاویان گیرا. له قوئاغی نویی راپه رینی خه لکانی ئیرانیشدا، که له ۷ به فرانباروه و به نیشانه ی نارهبزایه تی به دۆخی داسه پاوی نابوو ری و قه رانی بژنو دهستی پی کرد، ژنان وهک هه میشه پیشه نگه مه یدان بوون و له نه رکی خویان دوور نه که و تنه وه.

هه رچه ند ه یچ ناماریکی ورد سه باره ت به ریزه ی به شدار یی ژنان له م بزووتنه وه و نارهبزایه تییه کانه له بهر ده سته نیه به لام چه ند خال گرینگن که ده بی باسیان بکری.

له نارهبزایه تییه کانی ۱۹۶د که پرسه که پرس ی سیاسی و نابوو ری بوو، ژنان به که لکوه رتن له ده رفه ت، پرسه کانی خویان هینانه وه گۆری و ویدا موه حیید به بی ه یچ ناماده کارییه کی پشوه خته و راگه یانندی که مپه یینیک و به شیوه ی خورسک، بوو به سه رقاقله و هۆکاریک بو دامه زرانی چه ندین که مپه یینی جیاواز، نه لبه ت نابی له بیرمان بچیت که له و که مپه یینه کانه پرس ی سهرکی ته نیا پرس ی حیجابی زوره ملی بوو و نیشانه یه ک له باقی پرسه کانی ژنان به تایبه ت ژنانی سه ر به نه ته وه بنده سته کان له نارادا نه بوو.

له نارهبزایه تییه کانی ۱۹۸د پرسه که پرس ی نابوو ری و گرانبوونی نرخ ی بینزین بوو، به لام دریزکیشانی نارهبزایه تییه کان دۆخه که ی وای کرد که ته وایه تی کۆماری ئیسلامی به ربه ره که شییه وه کرانه نامانجی دروشمه کانی خه لک و ژنان به تایبه ت له کوردستان ده رفه ته که یان قوسته وه بو نه وه ی که بتوانن باس له پرسه کانی خویان بکه ن که به داخوه بینیمان

سه‌رکوتکارییه‌کانیش چه‌نده درێدانه بوون و چۆن کوردستان بوو به گۆمی خۆین.

له ناره‌زایه‌تییه‌کانی ۱۴۰۱ قه‌تلی حکوومه‌تی و سیستما‌تیکی کچه‌ کوردیکی غه‌ریب له تاران، پێش هه‌موو شوێنیک کوردستانی هێنایه مه‌یدان و شه‌پۆلی ناره‌زایه‌تییه‌کان باقی شه‌ره‌کانی گرته‌وه. به‌و به‌ستینه‌وه که له ۹۶ و ۱۹۸ هه‌بوو، ژنان له‌مجاره که بینیبووین ناوا به‌ ئاشکرا و له‌به‌ر چاوی جیهانه‌وه و به‌ بێ هیچ تاوانیک نه‌کرینه نامانج و ژانیان لێ ده‌ستیندری، هاتنه مه‌یدان و له‌مجاره پێکه‌وه له سه‌رتاسه‌ری ئێران و کوردستاندا پێشه‌نگایه‌تی شوێشه‌که‌یان له نه‌ستۆ گرت، هه‌ر ئه‌مه‌ش بوو وای کرد که زۆر جار شوێشی ۱۴۰۱ به‌ شوێشی ژنان ناوی لێ برا و به‌ شوێشیک ژنانه وه‌سف کرا. له‌م قوناغه‌دا نه‌گه‌رچی مه‌رگی ژینا ببوو کاتالیزۆری سه‌ره‌کی بزوتنه‌وه‌که، به‌لام پرسی کوردبوونی ژینا ته‌نیا له کوردستان گرینگی پێ درا و شه‌ره‌کانی ناوه‌ند ته‌نیا هیجایی زۆره‌ملییان له‌ لا گرینگ بوو. هه‌ر بۆیه ناره‌زایه‌تییه‌کان له کوردستان و شه‌ره‌کانی دیکه جیاوازی بنچینه‌ییان هه‌بوو، بۆ کورد ژینا هیما‌ی خاکیکی داگیرکراو و په‌گه‌زیک سه‌رکوتکراوی بێ ماف بوو و بۆ ناوه‌ند مه‌هسا ببوو به‌ هیما‌ی به‌ره‌نگاربوونه‌وه له‌گه‌ڵ هیجایی زۆره‌ملی!

له ناره‌زایه‌تییه‌کانی ئێستای ئێرانی‌شدا، راسته که پرسه‌که له تاران‌وه ده‌ستی پێ کرد و سه‌ره‌تا شه‌قامه‌کانی تاران هه‌ژاند، به‌لام دیسان کوردستان بوو به‌ سه‌نگه‌ری خه‌بات. نه‌گه‌رچی هێله‌کانی ئینتێرنیت هه‌تا ئێستا چاک نه‌کراونه‌ته‌وه و هه‌وا‌له‌کان زۆر به‌ ئه‌سته‌م له سنووره‌کان دینه‌ ده‌روه‌وه، به‌لام ژماره‌یه‌کی به‌رچاو نه‌و که‌سانه‌ی که له شه‌ره‌کانی وه‌ک تاران و که‌ره‌ج و ساری و باقی شه‌ره‌کانی دیکه‌دا شه‌هید کراون، خه‌لکی کوردستانن که به‌شیکیشیان ژنن! نه‌مه نه‌و راستییه‌مان پێ نیشان ده‌دات که به‌گه‌شتی کورد و به‌تایبه‌تیش ژنی کورد زۆر بویرانه‌تر دینه مه‌یدانه‌وه و نامانجیان پامالینی داگیرکه‌ره نه‌گه‌ر به‌ نرخێ گیانیشیان بێ.

له خه‌باتی ئه‌م سالانه نیشانمان ده‌دات که ژنی کورد هاوته‌ریب له‌گه‌ڵ پرسه‌کانی خۆی، بێر له پرسی نیشتمانی و شوناسی نه‌ته‌وه‌یی ده‌کاته‌وه، هه‌ر بۆیه پێشه‌نگایه‌تی خه‌بات له نه‌ستۆ ده‌گریت و قوربانیشی بۆ ده‌دات. شه‌هیدبوونی رۆبێنا نه‌مینیان کچه‌ خۆیندکاری کورد له تاران، پێمان ده‌لێ کوردستان خاوه‌ن ژنی به‌هینز و بویره و له ژیناوه هه‌تا رۆبێنا، ژنانی ئێمه میژوو‌سازن.

راستکردنه‌وه‌ی دوو هه‌له له سروودی «ئه‌ی ره‌قیب»

ره‌سوول سووتانی

حه‌وت ده‌یه‌یه سروودی «ئه‌ی ره‌قیب» بووه‌ته به‌شیک له پێناسه‌ی نیشتمانی و نه‌ته‌وه‌یه‌مان. ئه‌م سرووده به‌ جوړنک له نیو زه‌ین و بیروباوه‌ری تاک و کۆمه‌لی کورددا جیگیر بووه، که هه‌موو پارته نیشتمانی‌ه‌روه‌ر، شو‌رشیگێر و نوێخوازه‌کانی کورد له هه‌ر چوار پارچه‌ی کوردستان، وه‌ک سروودیکه نه‌ته‌وه‌یه‌ی ئه‌ی ده‌روانن و هه‌یج جو‌ره کێشه‌یه‌کیان له‌گه‌ ئه‌یدا نییه.

رېښاندانی ۲۷۲۵

که چي به داخه وه، تیځستی شیعی «ئهی رهقیب» له کاتی گوتنه وهیدا وهک سروود، دوو هه لهی زهق و بهرچاوی تیځه وتوووه که تا ئیستاش راست نه کراونه ته وه؛ من لیره دا به کورتی نه و دوو هه لهی ده خه مه روو و راستیان ده که مه وه.

بیگومان نه و دوو دیره له کاتی گوتنه وه یاندا له لایهن سروود بیژانه وه هه له یان تی که وتوووه، یان له وانیه نه و که سانه ی بویان نووسیونه ته وه وایان زانیبیت به و شیویه خوشتر ده گوتیته وه. به تاییه ت له و دوو دیره دا، وشه ی «ههر» خراوته نیو شیعه که، که ته نانه ت بووته هوی لیکدانه وهی نه رینیش.

ته واوی نه و که سانه ی تا ئیستا سروودی «ئهی رهقیب» یان گوتوو ته وه یان نووسیوه ته وه، نه م دوو هه له یه یان به رده وام دوو باره کردوو ته وه و ههر به هه له شی ده یخویننه وه و ده ینووسنه وه:

دینمان، ئاینمان ... ههر ... نیشتمان ...

لاوی کورد ههر حازر و ناماده به

گیانفیدایه، گیانفیدایه، گیانفیدا

له یه که میاندا وشه ی «ههر» زیاده یه و راسته که ی به م شیویه یه:

دینمان ئاینمانه، نیشتمان

له کاتی گوتنه وه ییدا به دهنگ، واته کاتیک به مارشه که وه ده یخوینینه وه، نه و پاشگره ی «ه» (که له بنه رته دا نیشانه ی ناساندن یان لیکدیره) له کوئیی وشه ی «ئاینمانه»، ده که ویتته سه ر وشه ی نیشتمان و ناوازه که ریک ده خاته وه:

دینمان ئاینمانه نیشتمان ...

هه له ی دووه م:

لاوی کورد ههر حازر و ناماده به

گیانفیدایه، گیانفیدایه، گیانفیدا ...

رێبه‌ندانى ٢٧٢٥

ئهم به‌یته، هم میسراعی یه‌که‌م و هم دووه‌میشی به‌هه‌ئه‌ نووسراوه‌ته‌وه؛ چونکه له هه‌ردووکیاندا کاره‌که ده‌بی به‌ شیوه‌ی «کۆ» بیته، نه‌ک «تاک». واته ده‌بی بو‌تریت: «ناماده‌ن» و «گیانفیدان». چونکه نه‌گه‌ر وا نه‌بیته، وشه‌ی «گیانفیدا» له‌گه‌ڵ ته‌واوی شیعره‌که‌دا یه‌ک ناگرتته‌وه و سه‌روای نامیته‌ت. سه‌روای ئهم شیعره به‌ پیتی «ن» کۆتایی دیت. «دئار»ی شاعیر که شاره‌زای عه‌رووز و قافییه بووه، هه‌رگیز نایه‌ت له ناوه‌راستی شیعره‌که‌یدا سه‌روا بشکینیت. که‌واته ئه‌وه‌شیان «گیانفیدان»ه نه‌ک «گیانفیدا».

به‌و پێشه ده‌بیته دی‌پری یه‌که‌میش کاره‌که‌ی به «کۆ» بیته، واته:

«ناماده‌ن».

لاوی کورد هه‌ر حازر و ناماده‌نه

گیانفیدانه، گیانفیدانه، گیانفیدان...

ناکرئ بلیین: «گیانفیدایه، گیانفیدایه، گیانفیدان»، چونکه دروست نییه دوو دانه‌ی یه‌که‌م به «تاک» بن و کۆتاییه‌که‌ی ته‌نیا له‌به‌ر خاتری پیتی «ن»ی سه‌روا بکریته «کۆ». بویه وه‌ک چۆن له زمانى کوردیشدا ئهم جووره کۆکردنه‌وه‌یه‌مان هه‌یه، راستییه‌که‌ی به‌و شیوه‌یه‌یه که نامازه‌م پێ دا: گیانفیدانه، گیانفیدانه، گیانفیدان.

جگه له‌وه‌ش، ئه‌و وشه‌ی «هه‌ر»ه‌ی که زیادیان کردووه، زۆر جار خۆیندنه‌وه‌ی چه‌واشه‌کارانه و بیانوی پرۆپوچی داوه‌ته ده‌ست نه‌یارانی سه‌روودی «ئه‌ی ره‌قیب». بۆ نمونه ده‌لین وشه‌ی «هه‌ر» لێره‌دا وه‌ک نامازی «إلا»ی عه‌ره‌بی وایه و کاتی‌ک ده‌لین: «دینمان نایینمان هه‌ر نیشتمان»، مه‌به‌ستیان ئه‌وه‌یه جگه له نیشتمان هیچ نایینکی ترمان نییه!

ئه‌گه‌ر ئه‌و وشه‌ی «هه‌ر»ه له‌ویدا بیته، ده‌کرئ بلیین به‌پیی خۆیندنه‌وه‌ی جیاواز، ئهم تیگه‌یشتنه که‌میک له راستی ده‌چیت. به‌لام کاتی‌ک ده‌گه‌ر پێنه‌وه سه‌ر بنه‌مای شیعره‌که و ده‌بینین وشه‌ی «هه‌ر»ی تیدا نییه، ئیتر خۆیندنه‌وه‌که به‌م شیوه‌یه ده‌بیته:

دینمان نایینمان نیشتمان...

لێره‌دا ناییت نیشتمان جیگه‌ی دین و نایین ده‌گرتته‌وه، به‌ئکوو به‌پینی هونه‌ری «خوازه» (استعاره) له ئه‌ده‌بیاتدا،

رئیه‌ندانى ۲۷۲۵

ده‌ئیت: نیشتمان وهک دین و ئایینه‌که‌مان لای ئیمه پیرۆز و به‌نرخه. که‌واته، ئیره‌دا دین و ئایین وهک پیره‌ریکی بالای پیرۆزی پیشان دراون و خوشه‌ویستی نیشتمان به‌وان چووینراوه.

بۆ روونکردنه‌وی زیاتری ئەم مه‌سه‌له‌ی خوازه و وێچواندنه، نمونه‌یه‌ک له شعرێکی تر ده‌هینمه‌وه:

یاره‌که‌م بۆ گرتنی دل، دانی رۆکردوه و دلێش
هر له رێی ئەو دانه خالە، که‌وته داوی زولفه‌وه

ئیره‌دا مه‌به‌ست له «دان»، خالی ره‌شی سه‌ر روومه‌ته. واته وهک چۆن باننده به ته‌مای ئەو دانه‌ویله‌یه‌ی راوچی بۆی داده‌نیت، دیت و به داوه‌وه ده‌بیته، دلێ منیش وهک ئەو باننده‌یه به ته‌مای خالەکه‌ت بوو و له داوی ئەگره‌جه‌کانتدا گیر بوو. ئەم جۆره وێچواندنه له ئەده‌بیاتدا هه‌زاران نمونه‌ی هه‌یه و ده‌کرێ بلیم ئەده‌ب به‌بێ ئەم هونه‌ره جوانکارییانه چیژ و مانایه‌کی نامینیت. بۆیه له‌وێشدا، نیشتمان له پیرۆزیدا به ئایین چووینراوه نه‌ک خراوته شوینی ئەو.

۱ی رئیه‌ندانى ۲۷۲۵

پابوونی شوڤشگێڤانه‌ی کورد له نیلام، مه‌له‌کشای و کرماشان؛ نوێژه‌نبوونه‌وه‌ی گوتاری
نه‌ته‌وه‌یی و نازادبخوازان‌ه‌ی کۆماری کوردستان

سه‌ر به‌ست نۆرمیه

نابیت ڤا په‌رینه‌ جه‌ماوه‌رێیه‌کانی کورد له نیلام، مه‌له‌کشای و کرماشان له ساڵی ۱۴۰۴دا، ته‌نیا وه‌کوو کاردانه‌وه‌یه‌کی کاتی
به‌رامبه‌ر به‌ فه‌یرانه‌ سیاسی، ئابووری و نه‌منییه‌کان شوڤه‌ بکری. له روانینیکی قووتتدا به‌ ڤوونی ده‌رده‌که‌ویت ئهم

رابوونە رەنگدانەوهى سەر لەنویى گوتاریكى میژوویى سەرکونکراوه. گوتارى نەتەوهیى كورد، مافی چارهى خۆنووسین و نایدیالی نازادىخوازانهى كۆماری كوردستان. ئەوهى لەم جوگرافىایه‌دا رۆو دەدات، یه‌گترگرتنه‌وهى بیرو هزرى میژوویى و چه‌وساندنه‌وهى سیستematیک و هۆشیاریى نویى سیاسیه‌ی كه له شیوهى کردارى جه‌ماوه‌رى و شۆرشگێرانه‌دا خۆی پیناسه ده‌کات.

پاشخانى میژوویى و بیکهاته‌یى راپه‌رین

هه‌ریمه‌کانى ئیلام، مه‌ته‌کشایى و کرماشان هه‌میشه له په‌راویزى ریکخستنى سیاسى ناوه‌ندى ئیراندا پیناسه کراون؛ پاشگوئى خستنىك كه تهنیا له روى ئابوورى و گه‌شه‌پیدانه‌وه نه‌بووه، به‌ئكو شوناس، کولتور و ... هتد له خۆی گرتووه. سیاسه‌نگه‌لى یه‌کسانسازى و نکۆلیکردن له ناسنامه‌ى کوردایه‌تى، ئەمنیه‌تیکردنى جوگرافىای كوردستان و لابردنى سیستematیکى زمان و کولتوروى كوردى له کایه‌ گشتیه‌کاندا، هاوکات له‌گه‌ڵ سه‌رانسه‌رى رۆژه‌لاتى كوردستان، ئەم هه‌ریمانه‌شدا بوون به‌ هۆکارى كه‌ته‌که‌بوونى ناره‌زاییه‌تیه‌کانى گه‌ل. رابوونى به‌فرانبارى سائى ۱۴۰۴ ده‌بى به‌ درێژه‌دانى ریبازى به‌رخوه‌دان پیناسه بکریت. كه كۆماری كوردستان به‌ دوندى هه‌ره به‌رزى ئەم به‌رخوه‌دانه و نامانجه‌کانى ده‌ناسریت. جیواوزى بنچینه‌یى ئەم راپه‌رینه له به‌رزبوونه‌وهى ئاستى خۇئاگایى نەتەوهیى و لیکگریدانى ئورگانیکى گوتارى رزگاریخوازی و نەتەوهى كوردستان دا به‌رجه‌سته ده‌ییت.

نویژه‌نبوونه‌وهى گوتارى نەتەوهیى

كوردبوون یه‌كێك له تاییه‌تمه‌ندییه هه‌ره گرنه‌گه‌کانى رابوونى سائى ۱۴۰۴، به‌ بووژاندنه‌وهى هینما، زمان و چه‌مكه نەتەوه‌ییه‌کانى كورد له کایه‌ی گشتیدا و به‌کارهینانى هۆشیارانەى زمانى كوردى له دروشم و لیدوان و ده‌رکه‌وتنه‌کانى سەر شه‌قامه‌کاندا، گه‌رانه‌وه‌یه بۆ یاده‌وه‌رى كۆماری كوردستان و به‌رجه‌سته‌بوونى چه‌مكه‌کانى وه‌ك "خۆبه‌رپه‌بردن"، "نازادى"، "که‌رامه‌تى كۆمه‌ل" و "مافی چاره‌نووس"، و ناماژیه‌یه بۆ خۆیندنه‌وه‌یه‌كى نوئ و سه‌رده‌میانه له گوتاریكى یه‌گرتووی نەتەوهیى. ئەم رابوونه‌دا نەتەوهى كورد نه‌ك وه‌ك كه‌مینه‌ى نەتەوهیى، به‌ئكو وه‌كوو سو‌بجیکتیكى سیاسى سه‌ربه‌خۆ پیناسه کرایه‌وه. ئەم دووباره پیناسه‌کردنه‌وه، گوتارى ده‌سه‌لات و مه‌شرووعیه‌تى ده‌ولت — نەتەوهى بالا ده‌ستى تیکه‌ه‌لپنچرا و بۆ جارىكى دیکه به‌ پیکۆل کیشا.

نازادىخوازی و په‌یوه‌ندى به‌ كۆماری كوردستانه‌وه

گه‌رانه‌وهى به‌رده‌وام به‌ ئەزموونى كۆماری كوردستان نه‌ تهنیا نۆستالژیا به‌ئكو سه‌رچاوه‌ى ئیله‌امبه‌خشى سیاسى و

رېبه ندانی ۲۷۲۵

نه ته وه ییبه له خه باتی رزگار یخوازی گه لی کورددا. کۆماری کوردستان له گوتاری رابوونی سالی ۱۴۰۴ دا وهک هیما یهک له ئیراده ی گه لدا بۆ حوکمرانیی دیموکراتیک و سیکۆلار له به امبهر پیکهاته تاکروه وه ناوه ندییبه کاندای به رجسته بووه. له م رابوونه دا، ئازادیخوازی ته نیا به واتای رزگار بوون له چه وسانه وه ی نه ته وه یی نیه، به لکو په یوه سته به داوا خوازی داد په روه ی کۆمه لایه تی، یه کسانیی ره گه زی، ئازادی راده برین و به شداریی جه ماوه رییبه وه. له م فره چه شنییه له م رابوونه دا، راپه رینه که ی له ناره زایه تییه کی نه ته وه یی - جوغرافیایی سنوورداره وه دهر یاس کرد و کردی به به شیک له گوتاری رزگار یخوازی سه رانه ری.

دهر نه نجام و ئاسۆکان

رابوونی شۆرشگێرانه ی کورد له نیلام، مه له کشایی و کرماشان، هه چه نده روویه رووی سه رکوت و توندوتیژی خویناوی بووه وه، به لام توانی ده سته که وتیکی گرنگ به ده ست به ییتیت. نوێژه نبوونه وه ی گوتاری نه ته وه یی و رزگار یخوازانه ی کورد له گۆره پانی سیاسیدا. له م راپه رینه سه لماندی که ناکریت پرسی کورد به بئ چاره سه ری بیده نگ بکریت و هه تا گه یشتن به چاره سه رییه کی بنه ره تی و هه مه لایه نه، وه کوو پرسیکی سیاسی زیندوو ده مینتته وه و به رده وام نوێ ده ییت.

له م روانگه یه وه ریکه سته ی دیموکراتیک، لیکگرتیانی هیز و توانایی نیوخوویی و هاوپه یوه ندیی گه لی کورد له گه ل هیزه ئازادیخوازه کانی نه ته وه کانی دیکه ی ئیران و ناوچه که بۆ درێژه دان به گوتاری له م رابوونه پیویسته. راپه رینی سالی ۱۴۰۴ وێستگه یه کی دیکه یه که رابردوو کۆماری کوردستان به پيشهاته کانی داها توه وه گری دهادت و جاریکی دیکه پرسی ئازادی به پرسی سه ره کیی له سیاست دا پیناسه ده کات.

رابوونی نیلام و مه له کشایی و کرماشان، رووداویکی کاتی نیه، به لکو وه چه رخانیکی میژوو ییبه له پیواژووی دووباره پیناسه کردنه وه ی گوتاری سیاسی و نه ته وه یی کورددا. له م راپه رینه به نوێژه نکردنه وه ی گوتاری نه ته وه یی و ئازادیخوازی کۆماری کوردستان، بۆ جاریکی دیکه نیشانی دا که ئیراده ی رزگار بوون له ناو گه لی کورد دا هیشتا زیندوو و به هیزه و به شیوه ی نوێ و هۆشیاران له هه ر قوناغیک دا خوی پیناسه ده کات.

ای رېبه ندانی ۲۷۲۵

پۆژنامه‌ی "کوردستان" پردی نیوان میژوو و ناسنامه

مه‌مه‌د سالح قادری

به‌راورد به ولاتان و کۆمه‌نگه‌ پیشکه‌وتوو‌ه‌کانی خاوه‌ن سه‌روه‌ری له جیهاندا، ئییه‌ی کورد سێ سه‌ده‌ دواتر کاری پۆژنامه‌ه‌وانیمان ده‌ست پێ کردوه. میژووی پۆژنامه‌گه‌ریی کوردی له‌چاو ئه‌وان چهند سه‌ده‌ له‌ دواوه‌یه، به‌و حاله‌ش کاروانی پۆژنامه‌گه‌ریی کوردی و خاوه‌ن پینووسانی ئه‌و بواره‌ خزمه‌تیکی گه‌وره‌یان به‌ ئه‌لفوبی و رینووس و یه‌گه‌رتووی زمانی

كوردی و ئامانجه بهرزه‌كانی بزووتنه‌وه‌ی پزگاریخواریی كوردستان كردوه. رؤژنامه‌گه‌ریی كوردی له قوناهه جیاجیاكاندا، سه‌ره‌پای هه‌موو به‌ربه‌ست و ب‌ده‌ره‌تانی و په‌رشوبلاوییه‌ك، رۆلێكی گه‌وره‌ی هه‌بووه له پێش‌خستن و پته‌وكردنی بنه‌مای فیکریی رۆشنییریی تیکۆشه‌رانی نه‌ته‌وه‌ی كورد. هاوكات له به‌رانبه‌ر سیاسه‌تی تواندنه‌وه‌ی كورد له‌لایه‌ن داگیركهرانه‌وه، سه‌نگه‌ری پاراستنی ناسنامه‌ی كورد و ییری سه‌روه‌ریخواری له مه‌یدانی مه‌عریفه و زانستدا بووه.

رؤژنامه‌گه‌ریی كوردی بۆ یه‌كه‌م جار له كۆتاییه‌كانی سه‌ده‌ی ۱۹، له ۲۲ نیسانی سالی ۱۸۹۸ له‌لایه‌ن میقداد میدحه‌ت به‌درخانه‌وه به‌ ده‌ركردنی رؤژنامه‌ی "كوردستان" له قاهیره ده‌ستی پێ كردوه. دواي چاپكردنی ۳۱ ژماره، له سالی ۱۹۰۲ دا له‌ژێر گوشاری عوسمانییه‌كاندا ناچار بووه درێژه‌ی كاره‌كی بگوازیته‌وه بۆ سوئیسرا و دواتر له‌نده‌ن؛ به‌مجۆره رؤژنامه‌ی كوردستان یه‌كه‌مین و به‌باندۆرتترین رؤژنامه‌ی كوردییه له‌و سه‌رده‌مه‌دا كه خزمه‌تیکی به‌رچاوی بۆ هوشیاریی نه‌ته‌وه‌یی و زمان و كۆلتووری كورد گێراوه.

له ده‌یه‌ی یه‌كه‌می سه‌ده‌ی ۲۰ به‌دواوه رؤژنامه‌وانی كوردی یی‌ی ناوه‌ته قوناه‌یكی نوێ و سه‌ره‌پای قه‌ده‌غه‌بوون و ب‌ده‌ره‌تانی و گوشاری له‌پاده‌به‌ده‌ری ده‌سه‌لاتی عوسمانی، له سالی ۱۹۱۳ دا له‌لایه‌ن كۆمه‌له‌ی "هێش‌ی‌ی" كوردوه‌ه رؤژنامه‌ی "رۆژی كورد" چوار ژماره‌ی ئێ‌ بلاو كراوه‌ته‌وه و دواي قه‌ده‌غه‌كرانی، ئه‌نجا رؤژنامه‌ی "هه‌تاوی كورد" له ئیستانبول چاپ و چه‌ندین ژماره‌ی ئێ‌ بلاو كراوه‌ته‌وه. له سالی ۱۹۳۰ رؤژنامه‌ی "ناگری" زمانجائی سه‌ره‌ه‌ئانی ئارارات له‌ دوخی دژواری راپه‌رینه‌كه‌دا له‌ لایه‌ن ئیحسان نووری پاشاوه چه‌ند ژماره‌یه‌ك ده‌رچوووه. له سالی ۱۹۳۲-۱۹۴۳ گوشاری "هاوار" له‌ لایه‌ن میر جه‌لادت به‌درخانه‌وه له‌ دیمه‌شق چاپ و بلاو كراوه‌ته‌وه. له سالی ۱۹۴۲-۱۹۴۵ گوشاری "رۆناهی" له‌ لایه‌ن جه‌لادت به‌درخانه‌وه بلاو كراوه.

له باشووری كوردستان، سالی ۱۹۱۸-۱۹۲۸ رؤژنامه‌ی "ژبان" و هه‌روه‌ها رؤژنامه‌ی "رۆژی كوردستان" له سالی ۱۹۲۲-۱۹۲۳ و "بانگی كوردستان" و "بانگی حه‌ق" و دواتر گوشاری "ژین" و ئه‌نجا چه‌ندین رؤژنامه و گوشاری دیکه له سه‌ده‌ی بیسته‌مه‌وه تا ئیستا به‌ هیمنه‌تی رووناکییرانی ده‌روه‌ستی نه‌ته‌وه‌ی كورد و حیزبه سیاسییه‌كانی باشووری كوردستان چاپ و بلاو بوونه‌ته‌وه و هه‌روا به‌رده‌وامیشتن.

له رۆژه‌لاتی كوردستانیش نه‌وه‌ی كه وه‌ك به‌نگه له‌به‌رده‌ست بیت، له سه‌رده‌می راپه‌رینی سمكۆی شكاكدا رؤژنامه‌ی "كورد" له سالی ۱۹۲۲ له شاری ورمێ ۴-۵ ژماره‌ی به سه‌رپه‌رستی مه‌لا مه‌مه‌دی تورجانی بلاو كراونه‌ته‌وه و سیاسه‌ت و ئامانجه‌كانی راپه‌رینی سمكۆیان بۆ رای گشتی روون كردوه‌ته‌وه و هه‌واڵ و راپۆرتی به‌ره‌كانی شه‌ر و په‌یام و روانگه‌كانی

سکۆ له‌مه‌ر ئامانجه‌کانی راپه‌رینه‌که‌ی و داخوایه‌یه‌کانی کوردی بلاو کردووه‌ته‌وه.

به‌گشتی ده‌توانین ب‌بینین له‌ سه‌ده‌ی بیسته‌مدا که کورد له‌ ده‌ست‌راگه‌یشتن به‌ مانگی ده‌سکرد و دیجیتاڵ میدیا و ته‌کنۆلۆژیای پیتشکه‌وتووی "ده‌نگ و په‌نگ"ی راگه‌یاندن ب‌یبه‌ش بووه، زۆر ئه‌سته‌م بووه که بتوانیت به‌ب‌ی رۆژنامه‌گه‌ری، ئامانجی هوشیارکردنه‌وه و هه‌ستی یه‌گرتووی نه‌ته‌وه‌یی له‌ به‌شه جیا‌جیا‌کانی کوردستاندا و ناو‌یت‌ه‌ی بی‌ری رزگاری‌خوای بکاته‌وه و به‌ شێوه‌یه‌کی به‌ربلاو له‌نیۆ کۆمه‌نگه‌دا بلاو بکرتیه‌وه. بۆیه رۆژنامه له‌و سه‌رده‌مه‌دا ئامرازیکی گ‌رنگ و کاریگ‌ر بووه. بۆیه ده‌بینین رۆژنامه‌گه‌ری کوردی له‌ سه‌ده‌ی بیسته‌مدا گه‌شه‌ی به‌رچاوی کردوه و توانیویه‌تی له‌ بواری گه‌شاندنه‌وه‌ی بی‌ری نه‌ته‌وه‌سازی و خزمه‌ت به‌ زمان، کولتور، ناسنامه و میژووی کورد رۆژیکی گه‌وره‌ بگ‌یریت و ب‌یت‌ه‌ سه‌کۆی شو‌ناسخوای و مافخوای بۆ کورد و نیشتمانه‌په‌روه‌رانی کوردستان. به‌تایبه‌ت دوا‌ی ر‌وو‌خانی ئی‌مپ‌راتۆری عوسمانی و ده‌ول‌ه‌تی قاجار، که پرۆژ‌ه‌ی دروستبوونی ده‌ول‌ه‌ت - نه‌ته‌وه له‌سه‌ر که‌ول‌ی ئی‌مپ‌راتۆری عوسمانی و مه‌مالیکی مه‌حرووسه‌ی قاجار له‌ تورکیه و ئی‌ران هاته‌ ئاراوه، ده‌بینین بابه‌تی رۆژنامه‌گه‌ریش گ‌رنگی تاییه‌تی پ‌یدراوه و وه‌ک یه‌کیک له‌ ئامرازه‌ گ‌رنگه‌کان بۆ ئاراسته‌کردنی بی‌ری رۆش‌ن‌بیری کۆمه‌نگه‌ ده‌وری به‌باندۆری گ‌یراوه.

قۆناعی دووه‌می رۆژنامه‌گه‌ری کوردی له‌ پۆژ‌ه‌لاتی کوردستان له‌ سه‌رده‌می شه‌ری دووه‌می جیهانی له‌ ساڵی ١٩٤٢-١٩٤٥ دا وه‌شاندنی گۆشاری "نیشتمان"، بلاوکراوه‌ی کۆمه‌له‌ی ژیکاف ده‌ستی پ‌ی‌ کردوه که دوا‌یی بووه‌ته‌ بلاوکراوه‌ی حیزبی دیموکراتی کوردستان و ده‌وریکی گ‌رنگی له‌ بووژانه‌وه‌ی بی‌ری سه‌ربه‌خۆیی‌خوای و خزمه‌تی زمان و کولتوری نه‌ته‌وه‌ی کورد ب‌ینیوه. به‌لام له‌ ساڵی ١٩٤٦ دا دوا‌ی دامه‌زرانی کۆماری کوردستان، قۆناعی ز‌یرین و هه‌ره‌ گ‌رنگی رۆژنامه‌گه‌ری کوردی ده‌ستی پ‌ی‌ کردوه. بلاو‌بوونه‌وه‌ی رۆژنامه‌ی "کوردستان" که رۆژنامه‌ی فه‌رمیی حیزبی دیموکرات و کۆماری کوردستان بووه، ده‌وریکی گ‌رنگ و به‌رچاوی له‌ بلاوکردنه‌وه‌ی سیاسه‌ته‌کانی حیزبی دیموکرات و کۆماری کوردستان و خزمه‌ت به‌ زمان و کولتور و میژووی نه‌ته‌وه‌ی کورد ب‌ینیوه.

بابه‌تی جیگای سه‌رنج ئه‌مه‌یه که تا ئیستاش که‌مترین توێژینه‌وه له‌ هاوناوبوونی رۆژنامه‌ی "کوردستان"ی حیزبی دیموکرات و کۆماری کوردستان له‌گه‌ڵ یه‌که‌م رۆژنامه‌ی کوردی "کوردستان"ی سه‌رده‌می میقداد میدحه‌ت به‌درخان کراوه تاکوو بزانی‌ن ئه‌م هاوناوبوونه له‌ چیه‌وه هاتووه؟ به‌لام ده‌کرێ شیمانه‌ بکری که ب‌یرمه‌ندانی حیزبی دیموکرات و کۆماری کوردستان چ وه‌ک شانازی و چ وه‌ک میرانگ‌ری ب‌ی، هه‌لب‌ژاردنی ناوی "کوردستان" بۆ رۆژنامه‌ی فه‌رمیی حیزبی دیموکرات و کۆماری کوردستان، ئاماره‌یه‌کی سیمبۆلیکییه بۆ نه‌پ‌چراوه‌یی و به‌رده‌وامی ر‌ی‌بازی نه‌ته‌وه‌یی میقداد میدحه‌ت به‌درخان وه‌ک یه‌که‌م دامه‌زین‌ه‌ری رۆژنامه‌گه‌ری کوردی. بۆیه ئه‌م ناوه‌یان پ‌ی‌ گونج‌اوترین ناو بووه که بۆ یه‌که‌م رۆژنامه‌ی یه‌که‌م "کۆماری

کوردستان" له میژووی هاوچه‌رخدا دابنن تاکو ببیته سه‌کۆی سه‌روه‌ریخوایی نه‌ته‌وه‌ی کورد.

له‌وه‌ سه‌رده‌مه‌دا وێرای نه‌وه‌ی که ته‌مه‌نی رۆژنامه‌ی کوردستانیش له‌گه‌ڵ نسکۆی کۆماری کوردستان کۆتایی پێ هاتووه، به‌لام دواتر له قۆناغی جیا‌جیای خه‌باتی شاخ و شار و له هه‌نده‌ران، تاکو ئیستاش به شیوه و له قه‌باره‌ی جیا‌جیادا به‌رده‌وام بووه و به ئیوه‌رۆکی ده‌وه‌مه‌ندی له بواری سیاسی، کۆمه‌لایه‌تی، کولتووری، میژوویی و پرس‌ی ژنان و ژینگه ... هتد بووته سه‌رچاوه و ژێده‌ریکی باوه‌ریپیکراو بۆ به‌دۆکیۆمینتکردن و ئه‌رشیفکردن و پاراستنی ناسنامه و میژووی خه‌باتی ٨٠ ساڵ بزووتنه‌وه‌ی رزگاریخوایی نه‌ته‌وه‌ی کورد له رۆژه‌لاتی کوردستان. به‌گه‌واهی زۆر نووسه‌ر و پسپۆری بواری زمانی کوردی، رۆژنامه‌ی کوردستان یه‌کیک له‌وه‌ ده‌گه‌مەن رۆژنامه‌ی کوردییانه‌یه که به‌رده‌وام به‌ زاراوه‌ی پاراوی کوردیی سۆرانی و به شیوه‌یه‌کی زانستیانه‌ بۆ ستانداردکردنی زمانی کوردی رۆژیکی به‌رچاوی هه‌بووه.

به‌کورتی رۆژنامه‌ی کوردستان له سه‌رده‌می کۆمه‌ره‌وه تا ئیستا وه‌ک رۆژنامه‌یه‌کی متمانه‌پیکراو رۆژی سه‌ره‌گی له‌ بردنه‌سه‌ری هوشیاریی نه‌ته‌وه‌یی و پشتیوانی له‌ ماف و ئامانه‌کانی خه‌کی کوردستان گێراوه و بووته چه‌په‌ری پارێزگاری له ناسنامه و بوونی نه‌ته‌وه‌ی کورد له به‌رانبه‌ر سیاسه‌تی نکۆلی و توانه‌وه له لایه‌ن رێژیمه‌ دیکتاتۆر و داگیرکه‌ره‌کانی په‌هله‌وی و کۆماری ئیسلامی له ئێراندا. سیاسه‌تی بنچینه‌یی و پێوه‌ره سه‌ره‌کییه‌کانی ئه‌وه‌ رۆژنامه‌یه هه‌میشه له پاراستنی بنه‌ما ئه‌خلاقیه‌کان و کولتووری ناشتیخوایی و دیموکراسیخوایی له کۆمه‌لگه‌دا خۆی پیناسه کردوه. رۆژنامه‌ی کوردستان ده‌نگی زۆم لێ کراوان و ئالا‌هه‌نگری په‌وایی بزووتنه‌وه‌ی رزگاریخوایی کوردستانه که به شیوازی شارستانیا‌نه و شیوا له‌گه‌ڵ کولتووری کوردستانیا‌ن خزمه‌تی رۆشنییری له‌نیۆ کۆمه‌لگه‌ و بۆ رای گشتی به‌ریوه ده‌بات.

ئه‌فریقا له ئارادان. له‌گه‌ڵ چوونه‌ سه‌ری پێژهی کێشه‌کان، وێده‌چیت دیموکراسییه‌کان به‌ره‌و نه‌مان بچن. سه‌رده‌می پاش جه‌نگی سارد کۆتایی هاتوه‌وه. سه‌ره‌رای هیواکانی دوا‌ی رۆوخانی دیواری به‌رلین، جیهان له‌ پێشوازیی له‌ دیموکراسی و سه‌رمایه‌داریی بازار یه‌کتی نه‌گرت. له‌ راستیدا، ئه‌وه‌ هی‌زانه‌ی قه‌رار بوو دنیا ئێک نی‌زیک بکه‌نه‌وه، بازرگانی، وزه، ته‌کنه‌لۆژی و زانیاری، ئیستاکه‌ خه‌ریکی پارچه‌ پارچه‌ کردین.

ئێمه‌ له‌ دنیا‌یه‌کی نویی پشێویدا ده‌ژین. په‌رگالی لیبرال، پشت‌نه‌ستوو به‌ یاسا که‌ دوا‌ی کۆتایی جه‌نگی جیهانی دووه‌م سه‌ری هه‌ ئا ئیستا خه‌ریکه‌ به‌ریت. هاوکاریی فره‌لایه‌نه‌ جیه‌گی بۆ کێپێکیی فره‌جه‌مه‌سه‌ر چۆل کردوه‌وه. وێده‌چێ ئاتووێره‌ هه‌له‌په‌رستانه‌کان له‌ به‌رگریی له‌ یاسا ناوه‌وه‌ له‌ تیه‌یه‌کان گرینگتر بن. له‌گه‌ڵ دیاریکرا‌نی چوارچێوه‌ی جوغرافیای سیاسی به‌ رکه‌به‌ریی نیوان چین و ولاته‌ یه‌کگرتوه‌وه‌کان، کێپێکیی زله‌یه‌زه‌کان گه‌راوه‌ته‌وه‌وه. به‌لام ئه‌وه‌ ته‌نیا هی‌ز نییه‌ که‌ په‌رگالی جیهانیی داده‌رێژیت. هی‌زه‌ مامناوه‌نده‌کانی که‌ خه‌ریکی سه‌ره‌ ئدانن، له‌ نیویاندا برازیل، هیندوستان، میکزیک، نیجریه، عه‌ره‌به‌ستانی سه‌ودی، ئه‌فریقای باشوور و توریه، کاریگه‌ریی یه‌کلاکه‌ره‌وه‌ییان له‌و ئاتوگۆرهدا ده‌بیت. ئه‌وان به‌یه‌که‌وه‌ ئامرازی نابووری و هی‌زی جوغرافیای سیاسی نه‌وتۆیان هه‌یه‌ که‌ په‌رگالی جیهانیی به‌ره‌و سه‌قامگیریی یان گێژاوی مه‌زنتر به‌رن. ئه‌وان هه‌روه‌ها هۆی داوا کردنی ئاتوگۆریان هه‌یه: سیسته‌می فره‌لایه‌نی پاش جه‌نگی جیهانیی دووه‌م وه‌ها دانه‌رێژرا تا به‌ شێوه‌ی شیوا ره‌نگدانه‌وه‌ی په‌له‌ی ئه‌وان له‌ دنیا‌دا بیت و ده‌وری نه‌وتۆیان پێ بسپێریت که‌ شایانی بوون. کێپێکیییه‌کی سێ گۆشه‌ که‌ من به‌ جیهانی رۆژاوا، جیهانی رۆژه‌لات و جیهانی باشوور ناوی ده‌به‌م خه‌ریکی سه‌ره‌ ئدانه. له‌گه‌ڵ هه‌ ئه‌بژاردنی به‌هی‌ز کردنی سیسته‌می فره‌لایه‌ن یان سیسته‌می فره‌ جه‌مه‌سه‌ر، جیهانی باشوور به‌رێه‌ده‌ر ده‌بیت ناخۆ جوغرافیای سیاسی سه‌رده‌می داها‌توو به‌ره‌و هاوکاریی، پارچه‌ پارچه‌ بوون یان زالبووندا بشکێته‌وه‌.

وێده‌چێ پینچ یان ده‌ سالی داها‌توو دیاریکه‌ری په‌رگالی دنیا بۆ ده‌یه‌کانی دواتر بیت. کاتیکی په‌رگالیکی جیهانیی ده‌بیت، وێده‌چێ بۆ ماوه‌یه‌ک خۆ بگریته. دوا‌ی جه‌نگی جیهانیی یه‌که‌م، په‌رگالی نویی دوو ده‌یه‌ خۆی گرت. په‌رگالی دواتر، پاش جه‌نگی جیهانیی دووه‌م، چوار ده‌یه‌ خۆی گرت. ئیستا، ۳۰ سال دوا‌ی کۆتایی جه‌نگی سارد، دیسان خه‌ریکه‌ شتیکی نویی سه‌ر هه‌ ئه‌ده‌دات. ئه‌وه‌ دوا‌یین ده‌رفه‌ت بۆ ولاتانی رۆژاوا‌یه‌ تا باقی دنیا به‌و قه‌ناعه‌ته‌ بگه‌یه‌نن که‌ ئه‌وان توانایی گه‌توگۆ له‌ جیات خۆدان، یه‌ک نه‌وایی له‌ جیات دوورویی و، هاوکاریی له‌ جیات زالبوونیان هه‌یه. بیتوو ولاتان له‌ جیات هاوکاریی کێپێکیی هه‌ ئه‌بژێرن، ته‌نانه‌ت دنیا‌یه‌کی خاوه‌ن کێشه‌ی مه‌زنتر چاوه‌روانمانه‌.

هه‌موو ولاتیکی خاوه‌ن به‌رێه‌ره، ته‌نانه‌ت ولاتی بچووکی وه‌ک هی من، فینله‌ند. شاکلیله‌که‌ گه‌یاندنی ده‌ست‌رۆش‌توویی بۆ ئه‌وپه‌ریه‌تی و، زه‌خت هی‌نان بۆ دۆزینه‌وه‌ی رینگه‌ چاره‌کان به‌و ئامرازانیه‌ که‌ له‌ به‌ر ده‌ستدان. بۆ من، ئه‌وه‌ به‌ مانای

رێبه‌ندانی ٢٧٢٥

ئهووهیه هه‌رچی له ده‌ستم بێت ده‌یکه‌م بۆ پاراستنی په‌رگالی لیبرالی جیهان، هه‌ر چه‌نده ئه‌و سیسته‌مه له ئیستادا هینده مۆده‌ نه‌بیت. دامه‌زراوه ناوده‌وه‌له‌تییه‌کان و نۆر مه‌کان چوارچێوه‌ی هاوکاری جیهانی ده‌سته‌به‌ر ده‌که‌ن. پێویسته ئه‌وان به‌رۆژ بکریته‌وه و چاکسازیان تیدا بکریته‌ تا باشتروه‌لامه‌ده‌ری هیزی ئابووری و سیاسی په‌ره‌نه‌ستینی جیهانی باشوور و جیهانی رۆژه‌لات بن. ریه‌رانی رۆژاوا زۆر ده‌میکه‌ باسی ته‌نگه‌تاوی چاک کردنی دامه‌زراوه فره‌لایه‌نه‌کان وه‌ک نه‌ته‌وه یه‌کگرتوو‌ه‌کانیان کردووه. ئیستا، ده‌بی ئیمه ئه‌و کاره بکه‌ین، به‌ هاوسه‌نگ کردنه‌وه‌ی هیزی له‌ناو نه‌ته‌وه یه‌کگرتوو‌ه‌کان و یه‌که ناوده‌وه‌له‌تییه‌کانی دیکه وه‌ک رێکخراوی بازرگانی جیهان، فاندی دراوی ناوده‌وه‌له‌تی و، بانکی جیهانی. به‌ بی ئه‌و ئالوگۆرانه، ئه‌و سیسته‌مه فره‌لایه‌نه‌ی که هه‌یه، هه‌ره‌س ده‌هینیت. سیسته‌مه‌که بیخه‌وش نییه؛ ئه‌و که‌م‌یه‌سی خۆرسکی هه‌ن و قه‌ت ره‌نگدانه‌وه‌ی دنیای ده‌ورو به‌ری نییه. به‌لام جیگره‌وه‌که‌ی گه‌نیک خراپتیه: خولگه‌ی جیا جیای ده‌سه‌لات، ئاژاوه و پشێوی.

میژوو کۆتایی نه‌هات

من سالی ١٩٨٩ له زانستگه‌ی فرمه‌ن له ولاته یه‌کگرتوو‌ه‌کان ده‌ستم کرد به‌ خۆیندنی زانستی سیاسی و په‌یوه‌ندییه ناونه‌ته‌وه‌ییه‌کان. پاییزی ئه‌و سالی دیواری به‌رلین رووخا. ماوه‌یه‌کی کورت دواتر، ئالمان یه‌کی گرتوه‌وه، رۆژه‌لات و ناوه‌ندی ئوروپا له ژێر کۆت و به‌ندی کۆمۆنیزم رزگاریان بوو، ئه‌و دنیایه‌ی سه‌رده‌میک دوو جه‌مه‌سهر بوو، به‌ کێبڕکێی نیوان یه‌کیتی سۆقیه‌تی کۆمونیست و دیکتاتۆر له‌گه‌ڵ ولاته یه‌کگرتوو‌ه‌کانی سه‌رمایه‌دار و دیموکراتیک، بوو به‌ دنیایه‌کی یه‌ک جه‌مه‌سهر. ئه‌وسا ولاته یه‌کگرتوو‌ه‌کان بوو به‌ زله‌یزی بێ رکا به‌ر. په‌رگالی لیبرالی ناوده‌وه‌له‌تی برده‌بوویه‌وه. ئه‌وکاتی من له خۆشییان شاگه‌شکه بووم. من و زۆر که‌سی دیکه‌ش ئه‌و کاتی پیمان وابوو له سه‌ره‌تای ده‌ستپێکی سه‌رده‌میکی گه‌شاهه‌تر داین. زانستوانی سیاسی فرانسێس فوکویاما ئه‌و چرکه‌ساته‌ی به‌ "کۆتایی میژوو" ناو برد، من ته‌نیا که‌س نه‌بووم که پێی وابوو سه‌رکه‌وتنی لیبرالیزم گومانی تیدا نییه. زۆربه‌ی ده‌وه‌له‌ت-نه‌ته‌وه‌کان به‌رده‌وام به‌ره‌و دیموکراسی، سه‌رمایه‌داری بازار و ئازادی وهرده‌سووران. به‌جیهانییوون ده‌بووه‌ هۆی وابه‌سته‌یی ئابووری به‌ یه‌کتره‌وه. پارچه‌ پارچه‌ بوونی پشوو قه‌رار بوو نه‌مینیت و دنیا یه‌ک بگریته. ته‌نانه‌ت له کۆتایی ده‌یه‌دا، کاتیک به‌ لگه‌نامه‌ی دوکتۆرام له هاوپه‌یوه‌ستبوونی ئوروپا له خۆیندنگه‌ی ئابووری له‌نده‌ن وهرگرت، ئه‌و داها‌توویه ویده‌چوو فره‌ نیژیک بیت.

به‌لام ئه‌و داها‌توویه قه‌ت رووی نه‌دا. ده‌رکه‌وت که سه‌رده‌می تاکجه‌مه‌ریی کورته‌ماوه‌یه. دوا‌ی هیرشی تیروریستی ١١ سپته‌مه‌ری ٢٠٠١، رۆژاوا پشتی له‌و بایه‌خه‌ بنه‌ره‌تییانه‌ کرد که ئیدیعای ده‌کرد پشتگیریان ده‌کات. ئه‌رکه‌دارییه‌که‌ی به‌رانه‌به‌ر به‌ یاسای ناوده‌وه‌له‌تی هاته ژێر پرسیار. ده‌ستیوه‌ردانه‌کان به‌ ریه‌ری ولاته یه‌کگرتوو‌ه‌کان له ئه‌فغانستان و

عیراق شکستیان هیئا. دارماني دارایی جیهانی له ۲۰۰۸ زهره ریکی مه زنی له ناویانگی مودیلی ئابووری پوژاوا، که له سهر بازاره کانی جیهانی دامه زرابوو، که یاند. ولاته یه کگرتووه کان چیدیکه به ته نیا بریارده ری سیاسه تی جیهانی نه بوو. چین، به بهره مهیتان، هه نرا ده کاردن و گه شه ی ئابووری فره بهرز، وهک زله یزیک سهری هه ئدا و رکابه ریبه که ی له گه ل ولاته یه کگرتووه کان له و کاتیبه وه به سهر جوگرافیای سیاسی دا زانه. له ده سالی دواییشدا دامه زراوه فره لایه نه کان له په لوپو که وتوون، گومان داریی و بهره که وتن له په یوه ندیی له گه ل بازرگانیی ئازاد په ری نه ستاندوو و، کتیرکی له سهر ته کنه لوژی چتر بووه ته وه.

جهنگی هه مه لایه نه ی ده ستردیژیکاران ه ی روسیه دژی ئوکراین له فبریه وری ۲۰۲۲، زهره یه کی خونوایی دیکه له په رگاله کونه که بوو. نه وه یه کیک له ناشکراترین پینشیلکاریه کانی سیسته می پشت نه ستوو به ری ساکان دوا کۆتایی جهنگی جیهانیی دووه م و بیگومان خراپترینیان بوو که ئوروپا دیتبوی. نه و راستیه که تاوانباره که نه ندامتی هه می شه یی نه نجومه نی ئاسایشی نه ته وه یه کگرتووه کان بوو، که به مه به سته ی پاراستنی ناشتی دامه زرابوو، زورتر شایانی ئیدانه کاردن بوو. نه و ده و نه تانه ی که قه رار بوو سیسته مه که بیاریزن، بوونه هوی تیکرمانی.

فره لایه نی یان فره جه مسهری

به لام، په رگالی ناوده و نه تی له نیو نه چوو. له نیو داروپه ردوو که یه وه، له فره لایه نیبه وه به ره و فره جه مسهریه وه ده چیت. فره لایه نیی سیسته میکی هاوکاری جیهانیبه که له سهر دامه زراوه ناوده و نه تیبه کان و ری سالی هاویه ش دامه زراوه. پرینسیبه سه ره کیبه کانی سه رجه م ولاتان به شیوه ی یه کسان ده گرتیه وه، بی له بهر چاو گرتنی قه باره یان. به پیچه وانه، فره جه مسهری، ده سه لاتیکی فره جه مسهره. پیکهاته ی دنیا یه کی فره جه مسهر له سهر چهند جه مسهر دامه زراوه که زور جار ده گه ل یه کتر خه ریکی کتیرکین. مامه له و سازانه کانی نیوان ژماره یه کی که م یاریکه ری پیکهاته یه کی نه وتو، به رده وام ری سا و دامه زراوه گشتیه کان لاواز ده کهن. فره جه مسهری ده توانیت بیته هوی ره فتاری تایبه ت یان هه لپه رستانه و ریژیک هاوپه یمانی کاتی که له سهر به رژه وه ندیی ولاتان له چرکه ساتی دروستبوونی هاوپه یمانیه کاند. دنیا یه کی فره جه مسهر مه ترسی نه وه ی هه یه که ولاته بچووک و مامناوه نده کان به جی بمین و زله یزه کان به بی به شداریی نه وان له گه ل یه کتر بسازین. له کاتیکدا فره لایه نی ده بیته هوی نه زم، فره جه مسهری ده بیته هوی پشیوی و ناته بایی.

ئیستا گرژیی په ره نه ستین له نیوان نه وان ه ی به ره و به فره لایه نی و په رگالیکی دامه زراوه له سهر سه ره وری یاسا ده دن و نه وان ه ی باسی فره جه مسهری و سه رودا گه ری ده کهن له ئارا دایه. ولاته بچووکه کان و هیزه مامناوه نده کان، هاوته ریبه

له‌گه‌ڵ رێکخراوی هه‌رییمی وه‌کوو یه‌کییتی نه‌فریقا، رێکخراوی نه‌ته‌وه‌کانی باشووری خۆره‌لاتی ئاسیا، یه‌کییتی ئوروپا و بلۆکی باشووری ئه‌مریکا، مه‌رکۆسور، لایه‌نگری فره‌لایه‌نین. چین، به‌ نۆره‌ی خۆی، به‌ره‌و به‌ فره‌جه‌مه‌سه‌ری له‌گه‌ڵ شیاوژگه‌لی فره‌لایه‌نی ده‌دات؛ نه‌و به‌ روانه‌ت لایه‌نگری تاقمی فره‌لایه‌نه‌ وه‌ک بریکس، هاوپه‌یمانی نا‌رۆژاوا‌ی که‌ نه‌ندامه‌ دامه‌زیننه‌ره‌کانی به‌زێل، روسیه، هیندوستان، چین و نه‌فریقای باشوورن و، رێکخراوی هاوکاریی شانگه‌ی که‌ له‌ راستیدا ده‌یه‌ویت یاریده‌ده‌ری سه‌ره‌له‌دانی په‌رگالێکی فره‌جه‌مه‌سه‌ر بێت. ولاته‌ یه‌کگرتوو‌ه‌کان له‌ پێداگرییه‌که‌ی له‌سه‌ر فره‌لایه‌نی به‌ قازانجی سه‌وداگه‌ریی دوور که‌وتوو‌ته‌وه‌ به‌لام هیشتا به‌رانبه‌ر به‌ دامه‌زراوه‌ی هه‌رییمی وه‌ک ناتۆ نه‌رکداره‌. زۆریک له‌ ولاتان، ی‌چووک و هه‌روه‌ها مه‌زن، به‌دوای شتیکه‌وه‌ن که‌ ده‌کرێ ناوی بنه‌ی سیاسه‌تی ده‌ره‌وه‌ی فره‌ پالنه‌ر. ئامانجی نه‌وان، له‌ بنه‌رته‌دا نه‌وه‌یه‌ که‌ له‌جیات چوونه‌ پال بلۆکیک، په‌یوه‌ندییه‌کانیان له‌گه‌ڵ چه‌ند لایه‌ن په‌ره‌ پێ بدن.

له‌ سیاسه‌تی ده‌ره‌وه‌ی سه‌وداگه‌رانه‌ یان فره‌پالنه‌ردا به‌رژه‌وه‌ندیی زانه‌. بۆ وینه‌، ولاتانی ی‌چووک، زۆرجار له‌ نیوان زله‌یزه‌کاندا هاوسه‌نگی پاده‌گرن: نه‌وان ده‌توانن له‌ هیندیک پرسدا هاو‌پای چین بن و له‌ هیندیکی دیکه‌ هاو‌پای ولاته‌ یه‌کگرتوو‌ه‌کان بن، هه‌مووی نه‌وانه‌ له‌ کاتیکیه‌ که‌ ده‌یان‌ه‌وه‌ی هیچ لایه‌نی‌ک به‌ سه‌ریاندا زال نه‌بێت. به‌رژه‌وه‌ندییه‌کان پالنه‌ری هه‌ ئێزاردنه‌ کردنییه‌کانی ولاتان و، نه‌وه‌ به‌ته‌واوی ره‌وایه‌. به‌لام هه‌ ئۆستیکی نه‌وتۆ پێویست ناکات بێته‌ هۆی دوور که‌وتنه‌وه‌ له‌و بایه‌خانه‌ که‌ گشت ولاتی‌ک له‌ هه‌موو کاریکدا ده‌بی له‌به‌ر چاویان بگرێت. ته‌نانه‌ت سیاسه‌تیکی ده‌ره‌وه‌ی سه‌وداگه‌رانه‌ پێویسته‌ پشت به‌ هیندی‌ک بایه‌خی بنه‌ره‌رتی به‌سه‌تێت. له‌ ناویاندا سه‌ره‌خۆیی و یه‌کپارچه‌یی خاکی ولاتان، قاجاخ کردنی که‌ ئک وه‌رگرتن له‌ هیز و، ریز گرتن له‌ مافه‌کانی مرۆف و ئازادییه‌ بنه‌ره‌تییه‌کان. زۆریه‌ی هه‌ره‌ زۆری ولاتان به‌رژه‌وه‌ندیی ئاشکرایان له‌ پاراستنی نه‌و بایه‌خانه‌ و دنیایا بوون له‌ سزادانی پێشیلکاره‌کانیدا هه‌یه‌.

زۆریک له‌ ولاتان فره‌لایه‌نی به‌ قازانجی رێککه‌وتن و سازانی تایبه‌ت ره‌ت ده‌که‌نه‌وه‌. بۆ وینه‌، ولاته‌ یه‌کگرتوو‌ه‌کان، جه‌خت له‌سه‌ر رێککه‌وتنی بازرگانی و ئالوویری دوولایه‌نه‌ ده‌کات. چین که‌ ئک له‌ ده‌ستپێشخه‌ری پشیتند و رینگا، به‌رنامه‌ی ژێرخانه‌ زه‌به‌لاحه‌که‌ی له‌ وه‌به‌ره‌ینانی جیهانیدا وه‌رده‌گریت تا رێخۆشکه‌ری هه‌م دیپلۆماسی دوولایه‌نه‌ بێت و هه‌م ئالوویری ئابووری. یه‌کییتی ئوروپا رێککه‌وتنی دوو لایه‌نه‌ی بازرگانیی ئازاد داده‌ریژیت که‌ رێسا‌کانی رێکخراوی بازرگانیی جیهانیی له‌به‌رچاو ناگریت. نه‌وه‌، ته‌قربه‌ن له‌ کاتی‌کد اروو ده‌دات که‌ جیهان له‌ هه‌موو کاتی‌ک زۆرت‌ر پێویستی به‌ فره‌لایه‌نی هه‌یه‌ تا ئالنگارییه‌ هاوبه‌شه‌کانی وه‌ک گۆرانی که‌شوه‌وا، که‌مایه‌سییه‌کانی که‌شه‌سه‌ندن و، رێسادانان بۆ ته‌کنه‌لۆژییه‌ پێشکه‌وتوو‌ه‌کان چاره‌سه‌ر بکات. به‌ بێ سیسته‌میکی به‌هیزی فره‌لایه‌ن، هه‌موو دیپلۆماسییه‌ک ده‌بێته‌ سه‌وداگه‌رانه‌. دنیایه‌کی فره‌لایه‌ن چاکه‌ی گشتی ده‌کاته‌ به‌رژه‌وه‌ندیی خۆت. دنیایه‌کی فره‌جه‌مه‌سه‌ر به‌کورتی له‌ سه‌ر به‌رژه‌وه‌ندیی خۆت دامه‌زراوه‌.

جیگۆرکیی "تاج" و "مه‌ندیل"؛ کوردستان و ته‌له‌ی نۆپۆزیسیۆنى ناوه‌ندگه‌را

ناگرى بله‌كى

جوگرافيايه‌ك له "نا"ى به‌رده‌وام

میزۆوی سیاسی ئێران له‌نیو سه‌ده‌ی پابردوودا، گه‌واهی نه‌وه ده‌دات كه كوردستان ته‌نیا ناوچه‌یه‌كى جوگرافی نییه، به‌لكوو "مه‌غزێكى سیاسی" و قوتابخانه‌یه‌كى نازادىخواییه. له كاتیكدا زۆریك له ره‌وته سیاسیه‌كانى تاران له ساى ۱۹۷۹ له

نيوان چه پرهوى و ئيسلاميزمدا سهرگهردان بوون، كورد تاك نه‌ته‌وه بوو به وشيارى پيشوخته مه‌ترسيه‌كانى "ويلايه‌تى فه‌قيته‌ى ناسى. بايكوتى رنفراندومى ۱۲ى خاكه‌لپوهى ۱۳۵۸ و گوتنى "نا" به كۆمارى ئيسلامى، به‌ردى بناغه‌ى خه‌باتىكى ۴۷ سائه بوو كه تا نه‌مروش به‌رده‌وامه. بو كورد، پرسى سهره‌كى ته‌نيا رووخانى رنژيميك نيه، به‌لكوو گورينى نه‌و پارادايمه سته‌مكاره‌يه كه جاريك به "تاجى پاشايه‌تى" و جاريك به "مه‌ندىلى مه‌زه‌به‌ى" ده‌يه‌ويت ناسنامه‌ى نه‌ته‌وه‌كان بسرنه‌وه. كورد له‌م ميژوووه‌ه فيرپوهه كه رووخسارى ده‌سه‌لاتداره‌كان هه‌رچيه‌هك بيت، نه‌گه‌ر عه‌قليه‌تى ناوه‌ندگه‌رايى نه‌گوردرنيت، جه‌وه‌ه‌رى سته‌م وه‌ك خوى ده‌مينيته‌وه.

ميژووى خه‌بات: له‌ په‌تكرده‌وه‌ى ۱۹۷۹وه تا بزووتنه‌وه‌ى ژينا

خه‌باتى كورد له‌ دژى كۆمارى ئيسلامى هه‌ر له‌ پوځانى سهره‌تاي هاتنه‌سهركارى له‌م رنژيمه‌وه ده‌ستى پى كرد. كاتيك خومه‌ينى فه‌رمانى "جهادى" دژى كوردستان ده‌ركرد، كورده‌كان نه‌ك ته‌نيا له‌ سه‌نگه‌رى به‌رگرى چه‌كداريدا، به‌لكوو له‌ پينگه‌ى سياسيه‌وه داواى ديموكراسى بو ئيران و فيدراليزيميان بو كوردستان ده‌كرد. له‌م قوناغه ميژوويه پيمان ده‌ليت كه كورد هه‌ر له‌ سهره‌تاوه‌ خاوه‌نى پرؤژه‌يه‌كى سياسى بوون بووه. له‌م خه‌باته له‌ ۴۷ سالى رابردوودا هيج كاتيك نه‌وه‌ستاوه. كۆمارى ئيسلامى له‌ زورپك له‌ به‌نگه‌نامه نه‌مبويه‌كان و دانپيدانانى به‌رپرسه بالاكانيدا، هه‌ميشه ئاماژه‌ى به‌وه كردوه كه "كورده‌كان ته‌نيا ئوپوزيسيونى سازمانداون". له‌مه نيشانه‌ى نه‌ويه كه كورد خاوه‌نى "ته‌شكيلات" و رنكخستى جه‌ماوه‌رييه، شتيك كه زورپك له‌ ره‌وته ناوه‌ندگه‌راكاڤ له‌ ده‌روه‌ى ولات ته‌نيا خه‌ونى پيوه ده‌بينن. تواناى كورد له‌ په‌كخستى ژيانى گشتى له‌ رينگه‌ى مانگرتنه گشتيه‌كانه‌وه، گه‌وره‌ترين چه‌كى سياسى بووه كه رنژيمى تووشى شوك كردوه. له‌ كاتيكدا تاران له‌ خه‌ونى چاكسازى و بزووتنه‌وه‌ى سه‌وزدا بوو، كوردستان هه‌ر له‌ سه‌نگه‌رى "په‌تكرده‌وه‌ى ره‌ها"دا مابوووه و باجى له‌م جيگيربوونى هه‌لوسته‌شى به‌ سينداره و زيندانى و تيرور داوه.

ئاماره‌كان: نيچووى داينه‌مؤبوونى شوڤش

له‌ بزووتنه‌وه‌ى "ژن، ژيان، ئازادى"دا، كوردستان نه‌ك هه‌ر شوينى ده‌سپيك بوو، به‌لكوو داينه‌مؤى به‌رده‌وامى شوڤشه‌كه بوو. باجيك كه كورد له‌م پيناوه‌دا داى، له‌ ئاماره‌كاندا به‌ روونى ده‌رده‌كه‌ويت:

- خوينى رڙاو: له‌ كۆى كوژراوانى ناره‌زايه‌تبييه‌كان، پارنيزگاكاني كوردستان و به‌لووچستان زورترين رنژه‌يان هه‌بوو. ته‌نيا له‌ ماوه‌ى چه‌ند مانگدا زياتر له‌ ۱۲۰ كهس له‌ شاره‌ كوردبييه‌كان به‌ فيشه‌كى راسته‌وخو شه‌هيد كران.

– زیندانیانی سیاسی: رێژه‌ی ده‌ستبه‌سه‌رکراوانی کورد که تیپه‌ری له ٧٠٠٠ کەس کرد، نیشانی دا که رێژه‌ی چه‌نده له "سازمانده‌ی" کورد ده‌ترسیت.

– مانگرتنی یه‌گده‌ست: کوردستان توانی ١٠ مانگرتنی سه‌رتاسه‌ری به‌ریوه‌ بیات. ئهم مانگرتنه‌ به داواکاری راسته‌وخوی هیزه‌ سیاسییه‌کانی کوردستان بوو، که ئه‌وه‌ش یه‌گده‌نگی نیوان گه‌ل و لایه‌نه‌ سیاسییه‌کانی سه‌لماند.

ئهم ئامارانه‌ ته‌نیا ژماره‌ نین، به‌ ئکوو گوزارشت له قورسای قوربانیدانی نه‌ته‌وه‌یه‌ک ده‌که‌ن که له پیناو نازادیی هه‌موو گهلانی ئێراندا سینگی دایه‌ به‌ر فیشه‌ک، به‌لام له به‌رانبه‌ردا له لایه‌ن میدیای ناوه‌ندگه‌راوه‌ وه‌ک "په‌راویز" مامه‌له‌ی له‌گه‌ڵ کرا.

ته‌پۆلکه‌سازی میدیای: شه‌ری ته‌کنه‌لۆژیا دژی راستی

له کاتی‌دا کورد له‌سه‌ر زه‌وی و له‌نیو شه‌قامه‌کاندا قوربانیی ددا، له ده‌ره‌وی ولات شه‌ریکی میدیای دژی ئهم نه‌ته‌وه‌یه‌ ده‌ستی پیکرد. میدیا سه‌ته‌لايته‌کان به‌ به‌کاره‌ینانی ته‌کنه‌لۆژیا و سپۆنسه‌ری دارایی گه‌وره‌، هه‌وئیان دا له که‌سایه‌تیگه‌لیکی وه‌ک کوری شای پیشوو، "شاخیکی ده‌ستکرد" دروست بکه‌ن.

ئهمه‌ پرۆسه‌ی "حه‌زفی میدیای" بوو. ئهو میدیایانه‌ وینه‌ی که‌سایه‌تییه‌کیان گه‌وره‌ ده‌کرده‌وه‌ که ته‌نانه‌ت نه‌یده‌توانی ١٠٠ که‌س له تاران به‌ینیته‌ سه‌ر شه‌قام، به‌لام ده‌نگی حیزبه‌ کوردییه‌کانیان کپ ده‌کرد که شه‌ره‌کانیان په‌کخستبوو.

ئهم "ته‌پۆلکه‌سازییه‌" وای کرد که کورد و نه‌ته‌وه‌کانی دیکه‌ وه‌ک "سه‌ربازی سه‌ر شه‌قام" بیهرین و کاتیک ده‌هاته‌ سه‌ر به‌یاردانی سیاسی، په‌هایان بکه‌ن. ئهمه‌ یه‌کیک بوو له هۆکاره‌ سه‌ره‌کییه‌کانی ساردبوونه‌وه‌ی کورد له ئیدامه‌ی ناره‌زایه‌تییه‌کان. کورد بینی که میدیاکان ده‌یانه‌وێت خۆینه‌که‌ی بکه‌نه‌ ریکلام بۆ که‌سانیک که نه‌ک ته‌نیا نوینه‌رایه‌تی ناکه‌ن، به‌ ئکوو له ئیستاوه‌ هه‌ره‌شه‌ی چه‌زفکردنی ئی ده‌که‌ن.

به‌راوردکاری: یه‌ک گوتار له‌ژێر دوو ناودا (ته‌جزیه‌ - جوداییخوازی)

ده‌سه‌لاتی "ویلايه‌تی فه‌قیه‌" و "ناسیۆنالیزی پاشایه‌تی" کاتیک دیته‌ سه‌ر پرسی نه‌ته‌وه‌یی بۆ کورد، هیج جیاوازییه‌ک له

نیواندا نییه. ههردوو پهوته که یهک زمان و یهک چهک بهکاردههینن:

له **پوانگه ی مهنديلهوه**: ههرداواکارییهکی کورد به "تهجزیه خوازی" و "هاوکاری لهگه ل بینگانه" و "دژایه تی خودا" ناوزه دهکریت. کۆماری ئیسلامی ئهم چه مکانه بو شه رعیهت دان به سه رکوت و سیداره به کاردینیت.

له **پوانگه ی تاجیشه وه**: نیزامی پاشایه تی به ناوی "پاراستنی یه کپارچه یی خاک"، ههرد باسیکی فیدرا لیزم و مافی نه ته وهی به "خه یانه ت" و "جودایی خوازی" ده زانن. نه وان وشه ی "ته جزیه یان کردو وه ته چه کیک بو ترساندن شه قامی ئیرانی له نه ته وه کان. ئهم به راوردکارییه نشان ده دات که نه گهر "تاج" بگه رپته وه، هه مان سیاسه تی سرینه وه و هه زفکردن به رده وام ده بیت. کورد تیگه یشت که گۆرینی تاج به عه مامه، ته نیا گۆرینی رهنگی جلی زیندانه وانه کانه، نه ک شکاندن دیواره کانی زیندان. میتۆدی هه زفکردنی میدیایی که پاشایه تییه کان پهیره وی ده کهن، ریک هه مان میتۆدی کۆماری ئیسلامیه بو بینه نگکردنی نه ویتر.

مه ترسی حه زفی فیزیکی له سیبه ری حه زفی میدیایدا

ئهو عه قلییه ته ی که نه مرۆ له میدیاکاندا ریکری له دهنگی کورد ده کات، به یانی که ده سه لاتی گرته ده ست، په نا بو "حه زفی فیزیکی" ده بات. کوری شای پيشوو به وه لانانی هه موو جه ریانه ره سه نه کان و به کارهینانی هه مان میتۆدی "ته کفیری سیاسی" کۆماری ئیسلامی، ئاماژه یهکی روونی دا به کورد که داها توویه کی دیموکراسی له گه ل ئهم په وته دا مه حاله. کاتیکی ئوپۆزیسیۆنیکی ده ره وه ی ولات له ئیستاهه ریز له حیزبه میژوو ییه کانی کوردستان ناگریت، چون ده توانریت متمانه ی پی بکریت که له داها توودا په نا بو چهک و سه رکوت نابات؟ ئهمه خالی جه وهه ری سارد بوونه وه ی گه رموگوری کورد بوو؛ پاشه کشه یهکی ژیرانه بو پاراستنی ده سته که وته نه ته وه ییه کان له ته له یه کی نوئ.

یه کگرتووی بی یه کسانی؛ دروشمیکی بی نیوه پوک

دوا جار ده بیت جه خت له سه ر راستیه کی جه وهه ری بکریته وه: یه کگرتووی به بی یه کسانی، ته نیا ته له یه که بو نه ته وه چه وساهه کان. دروشمه بریقه داره کانی ئوپۆزیسیۆنی ناوه ندگه را ده رباره ی "اتحاد" (یه کگرتووی)، ته نیا ئاماژیکن بو شه رعیهت دان به سته مکاری نوئ. یه کگرتوویه ک که تینیدا کورد و به لوچ و تورک ناچار بن ناسنامه ی خویان بشارنه وه، یه کگرتووی نیه، به لگوو کۆیلایه تییه کی مۆدیرنه. یه کسانی واته دانپیدانان به وه ی که ئیران مو لگی هه مووانه و کوردستان مافی خویه تی چاره نووسی خوی دیاری بکات. تا ئهو کاته ی ناوه ندان به مافی نه ته وه کاندانه نیت، و تا ئهو کاته ی کورد

له "پۇژنامەى كوردستان" و "كوردستان میدیا" وه

رېبەندانى ۲۷۲۵

وهك شەرىكى سىياسى نەبىنرېت نەك وهك نامرازى سەر شەقام، هېچ يەكگرتووېيەك بوونى نابېت. كوردستان ۴۷ سائە له خەباتدايه و باجى داوه. گۆرېنى "تاج" به "عمامە" كېشەى نەتەوهى كورد چارهسەر ناكات. كورد بۇ سېستەمېك خەبات دەكات كه تېيدا هېچ كەس و نەتەوهيەك بههۆى زمان و ناسنامەيهوه هەزف نەكرېت. تا ئەوكاتە، كوردستان وهك قەلايهكى خۇراگر دەمېنېتەوه و چيتر نابېتە سووتەمەنى بۇ پڕۆژەيهك كه مۆرى "ناوەندگەرايى و ستەمكارى" لېدراوه. مېژوو سەلماندووېهتى كه كورد تەنيا كاتېك دېتە مەيدان كه ئاسۆيهكى روون بۇ ئازادى و يەكسانى هەبېت، نەك بۇ گۆرېنى دېكتاتورېك به دېكتاتورېكى دېكه.

۲ رېبەندانى ۲۷۲۵

له "پوژنامه‌ی کوردستان" و "کوردستان میدیا"وه

رێبه‌ندانى ٢٧٢٥

پراگه‌ياندن له سه‌رده‌مى ديجيتال‌میدیا و ژیری ده‌سکردا "کوردستان" بۆ نمونه

عەلى بەدافى

ده‌روازه:

پرسیار ئه‌وه‌یه پیناسه‌ی پراگه‌یاندن له سه‌رده‌مى ديجيتال‌میدیا و هوشی ده‌سکرد له ئیستادا هه‌ر هه‌مان پیناسه‌ی کلاسیک

رۆژنامه‌ی کوردستان ۲۷۲۵

له راگه‌یانندنه؟ ئایا جگه له پیناسه، ههر هه‌مان کارکردی جارانی هه‌یه یان کارکردی راگه‌یانندن له سهرده‌می ئیستادا گۆراوه؟ ههر له جیدا گرینگیی راگه‌یانندن بۆ حیزبکی سیاسی له چی دایه؟ سامانی میدیایی حیزبی دیموکرات به‌تایبه‌ت رۆژنامه‌ی "کوردستان" له‌م دۆخه‌دا چ ئهرکیکی ده‌که‌ویته سهرشان؟

راگه‌یانندن چه؟

له مانای نه‌ریتی و کلاسیکی راگه‌یانندن، راگه‌یانندن یان هه‌مان میدیا بریتییه له وه‌که‌سته و ئامرازه‌ی په‌یامێک، زانیارییه‌ک، هه‌وائیک، یان ئایدیا و کولتووریک له نیره‌روه ده‌گوازیته‌وه بۆ وه‌رگر. نیره‌ر ده‌توانی حیزب بێ، حکومه‌ت بێ، داموده‌زگایه‌کی په‌رورده‌یی یان ده‌وله‌تی بێ، یان ههر لایه‌نیکی دیکه و وه‌رگیش که مه‌به‌ست به‌رده‌نگ و خه‌نکه. ئه‌و ئامراز و که‌ره‌ستانه‌ش بریتی بوون له: رۆژنامه و بلاوکراوه‌کان، رادیۆ و ته‌له‌فزیۆن و گوڤار و کتیب. له پیناسه و کارکردی نه‌ریتی و کۆنباودا میدیا بریتییه له نیوه‌ندگیر و پیوه‌نددهری نیوان به‌ره‌مه‌یه‌نهری په‌یام و گوڤار و هه‌وائی له‌گه‌ن به‌رده‌نگدا.

به‌لام له دوو ده‌یه له‌وه‌په‌شه‌وه و به‌ په‌یدا‌بوون و هه‌مه‌گیربوونی ئینتیرنی‌ت، تیکنۆلۆژی ديجیتال، تۆر و رایه‌ته‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کان پیناسه و کارکردی راگه‌یانندن به‌ریلاوتر بووه و تایبه‌تمه‌ندی نوێی وه‌رگرتوه. له‌و فۆرمه‌ نوێیه‌دا راگه‌یانندن، میدیا پلاتفۆرمیکه که ده‌ره‌تانی ته‌عامول و کارتیکه‌ری هاوبه‌ش دروست ده‌کا. واته به‌کاره‌ینه‌ر، جا ئه‌و به‌کاره‌ینه‌ره چ خوێنه‌ری رۆژنامه و گوڤار بێ، چ بیسه‌ری رادیۆ و بینه‌ری ته‌له‌فزیۆن بێ، یان له ریگه‌ی کۆمپیوتیر و موبایل و تابلیتیه‌وه له‌سه‌ر هیل بیت، نه‌ک ههر وه‌رگر و به‌رده‌نگ به پیناسه کۆنه‌که، به‌ئکوو خۆی به‌ره‌مه‌یه‌نهر و هاوبه‌ش له به‌ره‌مه‌یه‌نان دایه.

نموونه‌یه‌کی کراوته‌ر و جیاوازییه‌کی دیکه باس بکه‌م. ئه‌گه‌ر هه‌تا دوو ده‌یه له‌وه‌په‌ش راگه‌یانندن یانی ته‌نیا ته‌له‌فزیۆن و دامه‌زراوه‌کانی رۆژنامه و رادیۆ به‌ زه‌به‌لاحیی زۆره‌وه، ئیستا یه‌ک تاکه‌که‌سی به‌ره‌مه‌یه‌نهری زانیاری له دنیا‌ی ئه‌مرۆدا ده‌توانی میدیا بیت. بلاگێرێک، چالاکێکی سیاسی که پلاتفۆرمیک بۆ هاوبه‌شیکردنی به‌ره‌مه‌یه‌نهری هه‌تده‌به‌زێری، یان ههر ئه‌کتیویستێکی هونه‌ری و ئه‌ده‌بی و مه‌ده‌نی و ژینگه‌پارێز ده‌توانی خۆی میدیایه‌ک بیت، راگه‌یانندێک بیت.

ئهمه له‌وه‌وه‌ی پیناسه و کارکرد بوو، به‌لام له‌وه‌وه‌ی تیکنیکیه‌وه‌ میدیا له سهرده‌می ئیستادا جیاوازییه‌کی زۆری له‌گه‌ن سهرده‌می پێش به‌دجیتال‌بوون هه‌یه. ئامرازه‌کانی راگه‌یانندن له ئیستادا به‌ناسانی به‌رده‌ستن، ده‌توانن له ده‌قه و سانیه و

هەر دهموساتیکیدا به‌رۆژ ببنه‌وه، و به‌ره‌مه‌پێنان له میدیای ئیستادا به ئاسانی ده‌کری بگوازیینه‌وه.

ئهمه پیمان ده‌تێ له پیناسه‌ی نوێدا ئیدی میدیا مه‌رج نیه پێکخراویکی زه‌به‌لاح یان ئامراز و که‌ره‌سته‌یه‌کی سنووردار بێ و له به‌رده‌ستی که‌م که‌سدا هه‌بێ، به‌ئکوو توڕیک و رایه‌ته‌یه‌کی زیندوو له به‌ره‌مه‌پێنان و بلاوکردنه‌وه‌یه و هه‌ر به‌کاربه‌ر و به‌رده‌نگیکیش ده‌توانێ به‌شیک بیت لهو پیکهاته‌یه. واته هه‌ر به‌کاربه‌ر (به‌و مانایه که‌سیکه چاو له تیقی ده‌کا، له موبایل و سیستمه‌که‌یدا چاوی به هه‌واڵ و زانیاریه‌کان ده‌که‌وی یان ماڵ و ئۆتۆمبیل و شونینی کاره‌که‌ی گویی داوه‌ته رادیۆ)، نه‌و کاربه‌ره ته‌نیا به‌کاره‌ینه‌ر نیه، به‌ئکوو به‌ره‌مه‌پێنه‌ر و شیکه‌ره‌وه‌ی مانا و واتاکانیسه. یانی میدیا و راگه‌یاندن ژینگه‌یه‌که بو پێوه‌ندی دوولایه‌نه و چهند لایه‌نه له‌نیو خه‌تک و چالاکه کۆمه‌لایه‌تییه‌کاندا که له‌ودا په‌یامه‌کان هه‌م ده‌توانن بگۆردین و ئالوگۆریان به‌سه‌ردا بێ، هه‌م به‌خیرایی بلاو ببنه‌وه و هه‌ر به‌و خیراییه‌ش وه‌لام وه‌ر بگرنه‌وه.

راگه‌یاندن به‌ روانگه‌ی ئیستا ئیدی چیدی ئامرازیکی بو گواستنه‌وه‌ی هه‌واڵ و زانیاری و په‌یام نیه، به‌ئکوو "بنیات و دامه‌زراوه‌یه‌کی کۆمه‌لایه‌تی و کولتووری"یه که کاریه‌ری راسته‌وخۆی له‌سه‌ر به‌ره‌مه‌پێنانی مانا، ئاراسته‌دان به‌ شوناسی گشتی و به‌کۆمه‌ل و نواندنه‌وه‌ی هیژ و ده‌سه‌لاتی جه‌ماوه‌ری هه‌یه.

میدیا و راگه‌یاندن چهنده بو حیزییکی سیاسی گرینگن؟

زۆر به‌ کورتی و پوختی ده‌بێ بلین راگه‌یاندن بو حیزییکی سیاسی ته‌نیا هه‌ر زمان یان باشتر وایه بلیم "بێلندگۆ" نیه، به‌ئکوو ئامرازیکی ستراتیژییه بو مانه‌وه‌ی، بو گه‌شه‌کردن و په‌یامه‌تبه‌خشین به‌و حیزیه.

بۆیه راگه‌یاندن بو هه‌ر حیزییکی سیاسی له چهند په‌هه‌نده‌وه گرینگه:

یه‌که‌م: راگه‌یاندن که‌ره‌سته و ئامرازی دروستکردن کیه‌تی و شوناس و هه‌روه‌ها نواندنه‌وه‌ی نه‌و شوناسه‌یه. نه‌وه میدیایه که وینه و پوختار و نه‌خش و دیمه‌نی حیزییکی له بیروپرای گشتیی کۆمه‌لگه‌یه‌که‌دا جێ ده‌خات. حیزییکی سیاسی له رینگه‌ی راگه‌یاندن و میدیاوه به‌ها و بایه‌خه‌کانی خۆی، ئامانج و به‌رنامه‌کانی خۆی به‌ کۆمه‌لگه‌ ده‌ناسینی و ده‌یخاته روو.

حیزییکی میدیا و راگه‌یاندن نه‌بێ، ونه، بززه، له کۆمه‌لگه‌دا نابیندری و هه‌ستی پێ ناکری. که‌واته هه‌ر حیزییکی له رینگه‌ی راگه‌یانده‌ شوناس و کیه‌تی خۆی دروست ده‌کات و به‌ره‌مه‌ی دینیته‌وه.

دووهم، راگه‌ياندن ئامرازى رېكخستنى گشتييه. راگه‌ياندن دهره‌تانى گه‌ياندى خيىرا و بلاوكردنه‌وى خيىراى هه‌واڵ و زانيارى بۆ لايه‌نگران و به‌رده‌نگه‌كانى حيزب ده‌خولقينى. له كه‌مپينه‌كاندا، له ئاكسيۆن و خۆپيشاندانه‌كاندا، له مانگرتن و نه‌كته‌ جه‌ماوه‌رپه‌يه‌كاندا؛ راگه‌ياندن ئامرازى سه‌ره‌كئى ورووژاندن و هاندان و رېكخستنى خه‌لك و هيزى هه‌ر حيزبيكى سياسييه. ته‌نانه‌ت له كات و هه‌لومه‌رجى سه‌ركوت و زيروزه‌نگيشدا، ميدياي دييجيتال و تۆره‌ كۆمه‌لايه‌تپه‌يه‌كان ئه‌و دهره‌تانه‌ بۆ حيزبه‌كان دروست ده‌كهن پيوه‌ندييه‌كانيان له‌گه‌ڵ به‌رده‌نگ و لايه‌نگراه‌كانيان رابگرن.

سيهه‌م ره‌هه‌ندى كاركردى راگه‌ياندن بۆ هه‌ر حيزبيكى سياسي ئه‌وه‌يه كه، راگه‌ياندن ئامراز و كه‌ره‌سته‌ى ركه‌به‌رى و قه‌ناعه‌ت پنه‌ينان به‌ بيروباى گشتييه. تۆ وهك حيزبيكى سياسي له رېگه‌ى راگه‌ياندن و ميدياوه‌ مملانى و ركه‌به‌رى نه‌يار يان ركه‌به‌ره‌ سياسييه‌كانت ده‌كه‌ى و به‌ رېگه‌ى ميديا و ئامرازه‌كانى راگه‌ياندن بانگه‌شه‌ بۆ خۆت ده‌كه‌ى و هه‌ول ده‌ده‌ى سه‌رنج و متمانه‌ى گشتى و خه‌لك و جه‌ماوه‌ر بۆ لاي خۆت رابكيشى.

له دنياى ئه‌مرودا و له ولاته‌ هه‌ره‌ ديموكراته‌كانيشدا هيج حيزبيكى سياسي به‌بى راگه‌ياندنپه‌ى به‌هيز و به‌بى جزوورى ميديايى شانسيكى ئه‌وتوى بۆ بردنه‌وى هه‌لبژاردنه‌كان و سه‌ركه‌وتن به‌سه‌ر ركه‌به‌ره‌كانيدا نيه‌.

چواره‌مين ره‌هه‌ند له كاركردى ميديا ئه‌وه‌يه كه راگه‌ياندن ئامرازى ره‌خنه‌گرتن و چاوديري به‌سه‌ر ده‌سه‌لاته‌. ئه‌وه ئه‌و ولاتانه‌ى كه حيزبه‌كان دهره‌تانى چالاكيى سياسي نازادانه‌يان هه‌يه. بۆ ئيمه‌ش وهك حيزبى ديموكرات راگه‌ياندن به‌ له‌قوادانى سياسته‌ جه‌وته‌كان و ناكارامه‌يى رېژيم، هه‌م شه‌رعييه‌ت بۆخۆى زياد ده‌كا و هه‌م شه‌رعييه‌تى ده‌سه‌لات ده‌باته ژيىر پرسيار. به‌ پيناسه‌يه‌كى ديكه‌ نه‌گه‌ر ميديا چاو و گووى حيزب له هه‌ر كۆمه‌لگه‌يه‌كه‌ و ده‌نگى ره‌خنه‌ و داخوازيى حيزبه‌كانه‌، بۆ حيزبى ئيمه‌ش جگه‌ ئه‌وه ئامرازى شه‌ر و مملانىى سياسييه‌.

پنجه‌مين كاركردى ميديا بۆ حيزبه‌كان ئه‌وه‌يه كه راگه‌ياندن كه‌ره‌سته‌ى ديپلوماسى و پيوه‌نديى نيوته‌ته‌وه‌يى و نيوته‌وه‌ته‌ى بۆ حيزبه‌كانه‌. راگه‌ياندن ده‌بيته‌ هۆى ئه‌وه‌ى حيزبه‌كان له سنوورى جوغرافى و مه‌يدانى سه‌ره‌كئى چالاكيى خويان به‌ولاوه‌تر برون. حيزبه‌كان ده‌توانن له رېگه‌ى راگه‌ياندنوه‌ پيوه‌نديى نيوته‌ته‌وه‌يى و نيوته‌وه‌ته‌ى دروست بكهن، پشتيوانيى دهره‌كى بۆخويان رابكيشن، يان هه‌ر نه‌بى وا بكهن ببندرين و هه‌ست به‌ بوونيان بكرى و خويان بناسينن.

شه‌شه‌مين كاركردى ميديا بۆ حيزبه‌كان ئه‌وه‌يه راگه‌ياندن ده‌توانن ئامرازى خوراگرى له‌هه‌مبه‌ر سياسته‌تى سانسور و پاوانخوازيى ده‌سه‌لات بيتا. بۆ ئيمه‌ كه‌ دژى كۆمارى ئيسلامى شه‌ر ده‌كه‌ين، يان له هه‌ر ولاتيى ناديموكرات و سه‌ركوته‌ردا

که حاکمییەتی سیاسی و دەولەت میدیا و راگەیه‌نه گشتییەکانی له پاواندایه، حیزبی سیاسی بۆ ئەوهی گێڕانه‌وه و رێوایەتی خۆی له رووداو و باسه سیاسییەکان هەبێ، بۆ ئەوهی مۆرکی له‌سه‌ر رووداوه‌کان دابنێ، دەبێ و ناچاره میدیا و راگەیانندی خۆی هەبێ، وهک رۆژنامه، رادیۆ، کانالی تەله‌فیزیۆنی و تۆره کۆمه‌لایه‌تییه‌کان، ئەگەر نا تێدا ده‌چێ و ده‌که‌وتیه‌ پەراویزه‌وه. به کورتی گه‌رانی خۆین و هه‌ناسه‌دان بۆ به‌رده‌وامیی ژبانی م‌رۆف چه‌نده پینویسته، راگەیانندن ئەو بایه‌خ و گرینگییه‌ی بۆ به‌رده‌وامیی ژبان و بوونی هه‌ر حیزبێکی سیاسی هه‌یه.

حیزب به‌بێ راگەیانندن ناتوانێ خۆی ده‌ربخا و خۆی بناسینێ، ناتوانێ سه‌رنجی به‌رده‌نگ رابکێشێ و ئەندام و هه‌وادار بۆخۆی زیاد بکا، ناتوانێ کۆمه‌لگه به‌ریک‌خستن بکا و دژی ده‌سه‌لات و حاکمییەت به‌رنامه و ئاجیندای خۆی بباته پینشی. حیزب به‌بێ راگەیانندن ناتوانێ پێوه‌ندی به‌هێز له‌گه‌ڵ ده‌روبه‌ری خۆی گ‌رێ بدا و ناتوانێ له م‌ملانی و رکه‌به‌رییه سیاسییه‌کاندا به‌ئینیته‌وه و ته‌نانه‌ت ناتوانێ دۆخی پ‌یشووتریشی بپاریزێ. راگەیانندن ده‌بیته ه‌وی ئەوهی حیزب په‌یامه‌کانی به‌ روونی و به‌باشی بگه‌نه خه‌لک و له به‌رامبه‌ر سانسۆر و ته‌بلیغات یه‌کلایه‌نه‌ی ر‌ێژیمدا ر‌یوایه‌ت و گ‌ێڕانه‌وهی خۆی له پرس و خه‌بات و تیکۆشانی خۆی هەبێ. بۆیه بۆ هه‌ر حیزبێکی سیاسی و بۆ ئیمه وهک حیزبی دیموکرات راگەیانندن ده‌بێ له ئاستی "ئامرازی بانگه‌شه و ته‌بلیغات" هه‌ بگاته ئاستی "بنیاتنه‌ری و دامه‌زراوه‌یه‌کی شوناس‌ساز"، دامه‌زراوه‌یه‌ک که به‌ره‌مه‌ینه‌ری شوناس و چیه‌تی و کیه‌تی خۆمان و نه‌ته‌وه‌که‌مانه.

حیزبی دیموکرات و می‌ژووی راگەیانندن له حیزبی دیموکراتدا

رێبه‌رانی حیزبی دیموکراتی کوردستان پ‌یش راگەیانندی ئەم حیزبه و له سه‌رده‌می کۆمه‌له‌ی ژیک‌افه‌وه به‌ بایه‌خ‌دان به‌ پرسی راگەیانندن هه‌م وهک ئامرازی وه‌جووت‌ه‌خستنی کۆمه‌لگه و بلاک‌کردنه‌وهی وشیا‌ری سیاسی و نه‌ته‌وه‌یی و هه‌م وهک ئامرازی مانه‌وه و به‌رده‌وامیی ر‌یک‌خستنی ر‌یک‌خراوه‌یی، پ‌رۆژه‌ی میدیا‌ییان بووه. ئەم پ‌رۆژه‌یه به‌ گۆفاری "نیشتمان" نیشتمان ده‌ستی پ‌ێ کرد و هه‌ر له سه‌رده‌می کۆمه‌له‌ی ژبانه‌وهی کورددا به‌ "هاواری کورد"، "ئاوات" و "گۆفاری کوردستان" در‌ێژه‌ی پ‌ێ درا. دوا‌ی راگەیانندی حیزبی دیموکرات و کۆماری کوردستان ده‌رکردن و بلاک‌کردنه‌وهی رۆژنامه‌ی "کوردستان"، گۆفاری "هه‌ل‌آه"، گۆفاری "هاواری نیشتمان"، گۆفاری "گ‌رگا‌لی مندالانی کورد" و کردنه‌وهی ئیزگه‌ی ر‌ادیۆیی به‌شیک‌ی دی له هه‌وله‌ میدیا‌ییه‌کانی حیزبی دیموکراتی کوردستان بوو.

له و‌ستگه‌کانی دیکه‌ی ژبانی حیزبی دیموکرات له سه‌رده‌می خه‌بات دژی ر‌ێژیمی پ‌اشایه‌تیدا چاومان به‌ کۆمه‌ل‌یک بلاک‌راوه‌ی دیکه‌ی وهک "کوردستان"، "ديسان بارزانی"، "تیشک" و "تیکۆشه‌ر" ده‌که‌وی و هه‌روه‌ها کۆمه‌ل‌یک کتیب ده‌بینین که له‌لایه‌ن دامه‌زراوه‌کانی حیزبی دیموکراتی کوردستانه‌وه چاپ کراون.

به‌رێوه‌به‌رانی حیزبی دیموکرات دوا‌ی سه‌رکه‌وتنی شو‌رشی ١٣٥٧ چالاکیی میدیایی حیزب به‌رفراوانتر ده‌که‌ن و جیا له‌ به‌رده‌وامیی ده‌رکردنی رۆژنامه‌ی "کوردستان" وه‌ک زمانحالی حیزبی دیموکرات که‌ هه‌تا ئیستاش به‌رده‌وامه‌، هه‌روه‌ها گو‌فاری "تیکۆشه‌ر" وه‌ک دوو میدیای نووسراو، میدیای بیستراوی رادیوی "ده‌نگی کوردستانی ئی‌ران"یش به‌ سامانی میدیایی حیزب زیاد ده‌بێ. ئه‌و خه‌رمانه‌ له‌ درێژهی خه‌باتی سیاسی و پێشه‌رگانه‌ی حیزبدا به‌ بلاوکراوه‌کانی دیکه‌ی وه‌ک "پیشه‌وا"، "خه‌به‌رنامه‌"، "گه‌لاویژ"، "ده‌نگی کورد"، "کیله‌شین"، "ده‌نگی لاوان"، "یه‌کیه‌تی"، "پلینگ"، "ده‌نگی ژنان"، "شه‌هید"، "نه‌که‌رۆژ"، "زانباری پێشمه‌رکه‌"، "ئاواره‌"، "پوانگه‌ی لاوان"، "٢٦ سه‌رماوه‌ز"، "لاوان"، "ژنان"، "کۆمه‌ل" و "ئارات" ده‌وتنه‌مه‌ند کرا که‌ له‌لایه‌ن ریکخراوه‌کانی حیزبی له‌ کۆمیته‌ شارستانه‌کان و هه‌روه‌ها ریکخراوه‌کانی لاوان و ژنانی سه‌ر به‌ حیزبی دیموکراتی کوردستانه‌وه‌ ده‌رده‌چوون. هه‌روه‌ها گو‌فاری ه‌زری "تیشک"، "ئاگری"، "دنیا‌ی مندا‌لان"، "نیرگ‌ز" تیشکی نوێ و "بیری خویندکار" چه‌ند بلاوکراوه‌یه‌کی دیکه‌ی حیزبی دیموکرات و ریکخراوه‌ مه‌ده‌نییه‌کانی سه‌ر به‌م حیزبه‌ بوون. له‌ سێ ده‌یه‌ی رابردووشدا که‌ به‌ سه‌رده‌می میدیای دیجیتا‌ل ده‌ناسرێ، حیزبی دیموکرات به‌ دامه‌زراندن و به‌رێوه‌بردنی ما‌ڵپه‌ره‌کانی "کوردستان میدیا"، "کوردستان و کورد" و ته‌له‌فیزیۆنه‌کانی "نه‌ورۆژ"، "تیشک" و "کورد کانا‌ل" و ده‌یان ما‌ڵپه‌ر و پلا‌تفو‌رمه‌کانی دیکه‌ له‌ تو‌ره‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کان له‌ بواری میدیادا چالاک بووه‌ و له‌ سه‌نگه‌ری میدیاوه‌ له‌ خه‌باتی نه‌ته‌وه‌یی و سیاسیی خۆی به‌رده‌وام بووه‌.

دوا‌جار؛ ئاسۆی "کوردستان"

"کوردستان" دوا‌ی برینی هه‌موو ئه‌و کۆسپ و ته‌نگ و چه‌ته‌مانه‌ی له‌ زۆر قو‌ناعی ئه‌م ٨٠ سا‌له‌دا له‌سه‌ر ریتی بووه‌، ئیستا سامانیکی ده‌وتنه‌مه‌ند بۆ را‌گه‌یانندی حیزبی دیموکراتی کوردستان و خه‌باتی رزگاریخوازی کورد له‌ رۆژه‌لاتی کوردستانه‌. "کوردستان" سه‌ره‌رای ئه‌م پاشخان و میژوووه‌ ده‌وتنه‌مه‌نده‌ و، سه‌ره‌رای ئه‌وه‌ش که‌ کۆنترین و به‌ئه‌زموونترین بلاوکراوه‌ی سیاسیی به‌رده‌وام له‌ رۆژه‌لاتی کوردستانه‌، به‌لام بینه‌ری له‌ ره‌خنه‌ و که‌م‌کو‌رییش نه‌بووه‌ و نیه‌ که‌ به‌رێوه‌به‌رانی ئه‌م رۆژنامه‌یه‌ ده‌بێ به‌ پینی هه‌لومه‌رج و پێو‌ستی نوێبوونه‌وه‌ و پێداو‌یستییه‌کانی سه‌رده‌م بۆ به‌رده‌وامیی "کوردستان" ئاو‌ری لی‌ بده‌نه‌وه‌ و بایه‌خی خۆی بده‌نی.

نیشانەكانى رووخانى كۆمارى ئىسلامى له جاران بهرچاوترن

عومەر بالەكى

له مانگی بهفرانبارى ئەمساڵدا، بۆ ماوهى زیاتر له بیست رۆژ، نارهزایهتییهكانى خەلك دژی دهسهلاتى كۆمارى ئىسلامى زۆریهى شهقامهكانى شار و شاروچكهكانى ئىرانى گرتەوه؛ به جۆرىك كه له بهرچاوى ههموو جیهاندا، پایه و بنه ماكانى ئەو رێژیمه جارىكى دیکه لهرزین و كهوتنه ئیوارى رووخان. لهبەر ئەوه، دهسهلاتدارانى ئەو رێژیمه به برینى هینلهكانى

په یوه نډی، هه وټیان دا ریگری بکن له گه یشتنی هه وټ و زانیاریه کانی نارېزایه تیی خه ټکی ئیران به جیهانی دهره وه.

نهران ویستیان نهم دهره فته بقوژنه وه و به هه موو توانایه کی سه ربازی و نه منییه وه، به شیوازیکی زور درندانه بکه ونه سه رکوتی خویشانده ران؛ به چه شنیک که ناماری قوربانییان (کوژراو و بریندار) بوو ته جیی سه رسورمانی گه لانی جیهان؛ که چوځ حکومتیک ده توانیت به و ناسانییه هه زاران کهس له هاوولاتییانی خو ی کومه ټکوژ بکات. ته نانه ت نهم ره قترانه هه ټویتی جیاجیای ده وټه تانی ئی که و ته وه، به تاییه ت نه مریکا و ولاتانی نوروپا و هاوپه یمانه کانیان. نهم رسته یه له زوریه ی لیدوانه کانی به رپرسانی نه و ده وټه تانه دا ده یینریت: «کاتییک حکومتیک ته نیا له ریگه ی توندوتیژی و سه رکوته وه له ده سه لاتدا ده منیتته وه، له راستیدا ته مه نی نه و حکومته به ره و کوټایی رپوشتتوه.» به واتیه کی دیکه، نه و ده سه لاته ره وایی خو ی له نیو کومه ټگه دا له ده ست داوه.

به پیی شیکاریه کانی که سانی پسرپر له کاروباری ئیران، نارېزایه تییه کانی نه مجاره له نارېزایه تییه کانی پتیشوو جیاوازن. هه رچهنده نهم نارېزایه تییه کانه درنژکراوه ی نه وانه ی پتیشوون، به لام به و جیاوازییه ی که نه مجاره قهیرانی گه وره ی نابوواری، دابه زینی بیوتنه ی به های دراوی ئیرانی، دارمانی ره وایی سیاسی رنژیم لای خه ټک (به تاییه ت داوی شه ری دوازه رژه)، له ده ستدانی پیگه ی نیوده وټه تی، لاوازبوونی گروپه نیابه تییه کانی له ناوچه که دا و شه که تی و داهیزرانی داموده زگا کانی رنژیم له به ریوه بردنی ولاتدا، هه موویان ده ستیان داوه ته ده ستی یه کتر. نه مه ش وای کردووه که پاشه رپوژی ئیران و کواماری نیسلامی زور لیل و ناروون دهریکه ویت.

نه گه رچی کواماری نیسلامی له «پا په رینی ژینا» دا توانی به سه رکوت و له هه مان کاتدا به هه ندیک پاشه کسه ی کاتی و که مکردنه وه ی گوشاره کان له بابه تی «سه ریوشی زوره ملی» دا (به تاییه ت له ناوه ندی ئیران)، به روانه ت تا راده یه ک نارېزایه تییه کان کوټروټل بکات، به لام شه پوټی نه مجاره ی نارېزایه تییه کان سه رچاوه که ی بژئیوی و گوزه رانی خه ټک و پرسه سیاسییه که نه که بووه کانه. نه مانه ش دهره نجامی سیاسیته هه ټه کانی ده سه لاتدارانی نه و رنژیمه یه که له ماوه ی ۴۶ سانی رابردوودا هاتوونه ته ناراه و به ناسانی چاره سه ر ناکرین. چونکه به پیی نه زموون و باری ناله باری ژینانی خه ټک، هه ر به لنین و په یمانیک که ده سه لاتدارانی نه و رنژیمه بچاکسازی سیاسی و نابوواری به خه ټکی بدنه، جیگه ی بروا نییه.

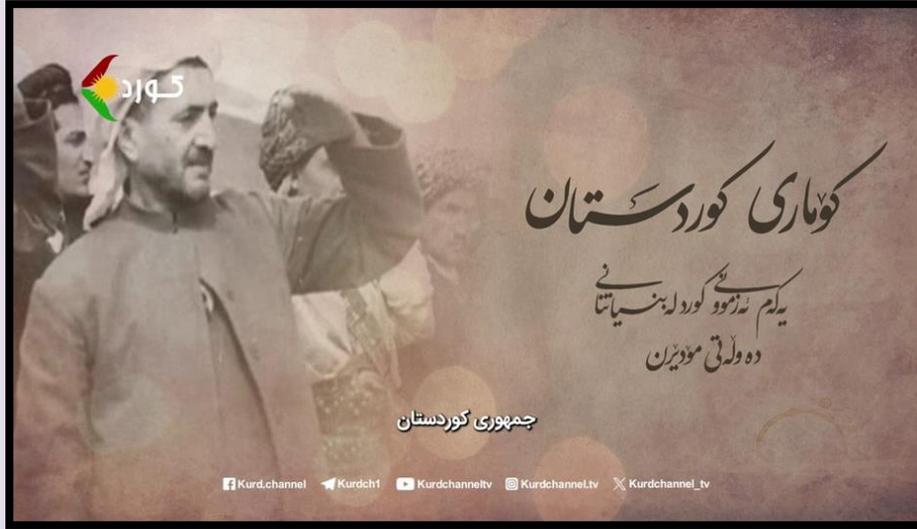
ده سه لاتدارانی کواماری نیسلامی له ماوه ی نزیکه ی نیو سه ده حوکمرانی له ئیراندا، به خوټقاندنی سه دان قهیرانی نه منی و نابوواری له ناوچه که و جیهاندا، وه ک حکومتیک شهرخواز و تیرورپه روه ر ناسراون و ره واییان که و توه ته ژیر پرسیاره وه؛ نه مه ش کاریگه ریی راسته و خو ی کردووه ته سه ر بژئیوی خه ټک له نیوخو ی ئیراندا. بویه ده سه لاتدارانی نه و رنژیمه به و بارو دوخه ی که خو یان خوټقینه ری بوون و به پیی بیروباوهری نیایدیوټوژیان، بو یان دژواره بتوانن چاره سه ری بکن.

له سەردەمى ئىستادا، هەموو ئەو حكومەتە تانەى رەوايى خۆيان له گەل وەرگرتوو، هەرگیز له نارهزايەتیی خەلك ناترسن، بەلكوو هەول دەدەن گۆى له ويستی خەلك بگرن و داواكارىبەكانىان جيبەجى بكەن. بەلام بەپىچەوانەوه، ئەو حكومەتە تانەى وەك كۆمارى ئىسلامى كە پىيان وايە رەوايى دەسەلاتيان له لايەن خوداوه پى بەخشاوه، هىچ بايەخىك بۆ ئىرادەى گەل دانائىن و هەول دەدەن بە هەموو توانايەكيان خەلك ملەكەچ بكەن. بۆيە دەبينىن هەر كاتىك له نيوخۆى ئىراندا نارهزايەتیی خەلك دژى سياسەتە چەوتەكان سەرھەلەدەت، دەسەلاتدارانى كۆمارى ئىسلامى دەستبەجى پەنا دەبەنە بەر تۆمەتباركردنى نارازىيان بە تاوانى «شەركردن لەگەل خودا» (محاربة) و بەو فەتوايە رینگە خوش دەكەن بۆ سەركوتى بېبەزەيبانەى خەلك؛ كە ئەم شىوازە بە پىيى هەموو پىوهرە ياسايىبەكانى سەردەم، بە تاوانى دژە مروقايەتى دادەنریت.

بەلام ئەو سەلمىنراوه كە ئاكامى ئەو كوشتارە خويناوويە نەك ناتوانىت ئارامى و سەقامگىرى بۆ كۆمارى ئىسلامى دەستبەر بكات، بەلكوو دەبىتە هۆكارى ئەو دەسەلات بۆ هەميشە ئەدەست بەدات. له ماوهى ۴۶ سالى رابردوودا، كوشتارى بەكۆمەلى زىندانىيانى سياسى، تىرۆرى نەيارانى رىژىم له نيوخۆ و دەرەوه، سەركوتى راپەرىنى خويندكاران و نارهزايەتیبەكانى سالانى ۱۳۹۶ و ۱۳۹۸ و راپەرىنى ژىنا له سالى ۱۴۰۱، نەيانتوانيوە سەقامگىرى سياسى و ئەمنى بۆ دەسەلاتدارانى تاران بىننە كايەوه. ئەم رەفتارەى كۆمارى ئىسلامى ئەووه سەرچاوه دەگرىت كە ئەم رىژىمە تەنيا تىنووى دەسەلات نىيە، بەلكوو سيستمىكى ئايدىئۆلۆژىيە كە سەركوت و توندوتىژى و كوشتنى خەلكى جىبايىر و نارازى، له رینگەى ئايىن و مەزھەبەوه بە رەوا دەبينىت. واتە له پىكەتەى كۆمارى ئىسلاميدا، توندوتىژى و كوشتن تەنيا ئامرازىك نىيە بۆ سەركوت، بەلكوو بەشيكە له ناسنامەى سياسىي ئەو رىژىمە.

ئىرەدا دەگەينە ئەو ئەنجامەى كە سەركوت و ئەسیدارەدان و تىرۆر، ناتوانىت سەقامگىرى له كۆمەنگەدا جىگىر بكات، بەلكوو هەرچى توندوتىژى دەسەلات زياتر بىت، كەلىنى ئىوان خەلك و حكومەت زياتر دەكات. چونكە توندوتىژى حكومەت دەبىتە هۆى كاردانەوهى توند و هەر شەپۆلىكى نارهزايەتى كە سەركوت دەكرىت، له ناخى خۆيدا تۆوى شەپۆلىكى دىكەى نارهزايەتى دەچىننىت. ئەووى ئىستا له پىكەتەى كۆمارى ئىسلاميدا دەبينىت ئەوويە كە بەهۆى ئەدەستدانى رەوايى سياسى، قەيرانى ئابوورى و كۆمەلایەتى، گەورەبوونى درزى ئىوان پەيكەرى دەسەلات و داپران له كۆمەنگەى ئىدەولەتى، خەرىكە هىواش هىواش بەرەو پووخان و هەرەس دەچىت. گەلانى ئىرانىش ئەو نرىك دەبنەوه كە جارىكى دىكە بە ئازادى برىار له چارەنووسى خۆيان بەدن و سيستمى حوكمەرانىي داھاتووى ولاتەكەيان ديارى بكەن

کۆمارى کوردستان، کۆمارى هه‌موو وه‌رزه‌کان

سۆران عه‌لیپوور

زۆرجار کۆمارى کوردستان ته‌نیا له به‌ستینه‌ی مێژووییه‌که‌ی خۆیدا ده‌خوینرێته‌وه؛ ده‌ستکه‌وت، هۆکارى سه‌ره‌ه‌ندان و پووخان، تايبه‌تمه‌ندی و پینگه‌اته‌کانى تاوتوی ده‌کرین. له راستیدا له خۆندنه‌وه‌یه‌کی مێژووییدا نه‌وه کارێکی به‌بایه‌خه، به‌لام دواى هه‌شتا ساڵ له دامه‌زرانی کۆمار ئیهمه کۆمارێکی دیکه‌مان هه‌یه که ته‌مه‌نى هه‌شتا ساڵه و هه‌روا سه‌رچاوه‌ی

یه‌گرتووێ و یه‌کده‌نگی، نه‌کتەریکی کارا و زیندوو له پیناسه‌کردنی مافی چاره‌ی خۆنووسینه و سه‌رچاوه و ناخیزگه‌ی وێژمانیکی نه‌ته‌وه‌یی، دیموکراتیک و مه‌ده‌نبیه که له‌گه‌ڵ خواسته‌کانی ئیستای گه‌لی کورددا تیکه‌ڵ بووه. به‌و پێیه له‌گه‌ڵ به‌شیک له‌ میژوو وه‌ک رابردوو‌یه‌کی دوور و دوورگه‌یه‌کی دابراو مامه‌ته‌ ناکه‌ین، به‌‌ئکوو له‌گه‌ڵ به‌شیک ئاکتیف و به‌‌رۆژی ئه‌و میژوو هه‌‌ئسوکه‌وت ده‌که‌ین که له‌ پرۆسه‌یه‌کی به‌‌رده‌وامی بیچم‌پێدانی ناسنامه و شوناسی ئیبه‌ی کورددا رۆل ده‌گێرێ.

پیتەر ئارۆنسۆن له‌ پیناسه‌کردنی ئه‌و دیاره‌یه‌دا که به‌ چه‌مکی که‌‌ئکه‌رگرتن له‌ میژوو ده‌ناسرێ ده‌نووسی: "چه‌مکی که‌‌ئکه‌رگرتن له‌ میژوو بریتیه‌ی له‌و کۆمه‌له‌ پرۆسیه‌ی که به‌شیک له‌ کولتووری میژوو چالاک ده‌کرێ بۆ ئه‌وه‌ی فۆرم بدا به‌ چه‌ند یه‌که‌یه‌کی گشتگیری دیاریکراو له‌ ئه‌فراندنی مانا و کرده‌وه‌دا." هه‌روه‌ها سه‌باره‌ت به‌ کولتووری میژوو ده‌نووسی: "کۆمه‌له‌ ئامرازیک، سه‌رچاوه، نه‌ریت و بۆنه و بانگه‌شه‌یه‌کن که ئاماژه به‌ به‌شیک له‌ رابردوو ده‌کن که ده‌رفه‌تی به‌‌رچاو دیننه ئاراوه بۆ ئیک‌گێردانی رابردوو، ئیستا و داها‌توو." (١)

کۆماری کوردستان وه‌ک خاڵی وه‌رچه‌رخان له‌ میژووی نه‌ته‌وه‌ی کورددا وێستگه‌ی ئیک‌کۆکردنه‌وه‌ی چین و توێژی جیاواز، کوردانی به‌شه‌کانی دیکه‌ی کوردستان، هی‌ز و ده‌رفه‌ته‌کانه‌؛ له‌ لایه‌کی دیکه‌شه‌وه‌ پارسه‌نگی پینگه‌یشتنی ناکۆکی و دژبه‌ره‌کانیشه. به‌و هه‌موو ناها‌رمۆنی و یه‌کده‌سته‌نه‌بوونه‌ی له‌ کۆمه‌لگه‌ی کوردیدا هه‌‌بوو، ئاواش کۆمار له‌ قه‌واره‌ی دامه‌زراوه و پینگه‌اته‌ی مه‌ده‌نی و دیموکراتیکی مۆدێرن دا توانی پرۆسه‌ی دادپه‌روه‌ریه‌کی کۆمه‌لایه‌تی ده‌ست پێ بکا و یه‌کانگیریه‌ک له‌نیوان ئه‌و هه‌موو دژبه‌ره‌دا پیک بێنێ و پیناسیک له‌ ناسیۆنالیزمی کوردی بخاته‌ روو که سیمبۆل و هی‌ماکانی تا ئیستاش به‌شیک گرینگی ناسنامه‌ی نه‌ته‌وه‌یی کوردن.

به‌شداریی کوردانی پارچه‌کانی دیکه‌ی کوردستان له‌ کۆماری کوردستان، پشتیوانی و به‌شداریی بارزانییه‌کان و ئه‌فسه‌رانی گه‌رمیان، هاو‌پێوه‌ندی و هاو‌چاره‌نووسییه‌ک که له‌ کۆماردا هه‌یه، بناغه‌ی ئه‌و هۆشیاریه‌ نه‌ته‌وه‌یه‌ی دامه‌زراند که دوا‌ی ته‌مه‌نی کورتی کۆمار چه‌ندین جار له‌ ٨٠ ساڵی رابردوو‌دا شاهیدی بووین و ئه‌و رۆژانه‌ش له‌ هه‌موو کاتی‌ک زیاتر هه‌ستی پێ ده‌که‌ین و ده‌ییین.

به‌ ریکه‌وت ئه‌مه‌ساڵ ساڵیادی دامه‌زرانی کۆمار له‌گه‌ڵ یه‌گرتووێ و یه‌کده‌نگیه‌کدا هاوکاته که خه‌ئکی کورد و دۆسته‌کانی له‌ شاره‌کانی کوردستان و له‌ هه‌موو قوژین و گۆشه‌یه‌کی ئه‌و دنیا‌یه‌دا بۆ به‌ده‌نگه‌وه‌هاتنی رۆژه‌لات و رۆژاوا له‌ ده‌وری کۆمه‌لێک داخوازی ستراتیژی و جوو‌دی کۆکردوه‌ته‌وه. له‌ رابردوو‌ی ئیبه‌دا ئه‌گه‌ر رووداوی‌ک بکه‌وێته‌ چوارچی‌وه‌ی تیوریه‌که‌ی ئارۆنسۆن له‌سه‌ر به‌کاره‌یتانی میژوو و کولتووری میژوو، ئه‌وا بیگومان کۆماری کوردستانه که بووه به‌ خاڵی ئیک‌گێردانی رابردوو، ئیستا و داها‌توو.

گرینگى په‌يام و ده‌ستکه‌وته‌کانى کۆمار له‌و رۆژانه‌دا که کۆمارى ئىسلامى له گيانه‌لادايه و ناسينه‌وه‌ى جىپه‌نجه‌ى کۆمار له قورمگرتنى و نێژمانى نه‌ته‌وه‌يى له رۆژه‌لاتى کوردستان که تىکه‌ل به هۆشيارىبه‌كى سياسى و مه‌ده‌نئى پيشکه‌وتوو بووه، زياتر له هه‌موو کاتىک گرینگى خۆى هه‌يه. له لايه‌که‌وه بو خه‌ئکى کوردستان و رېنگراوه‌کانى، هه‌بوونى سه‌رمایه‌يه‌كى ده‌وله‌مەندى وه‌ک کۆمار، نه‌زموون و ده‌ستکه‌وته‌کانى، جگه له‌وه‌ى جوړىک له ره‌وايه‌تى‌دانه به ويست و داخوایه‌يه‌کانى، به‌لگه‌يه‌کيشه له‌سه‌ر سه‌رکه‌وتنى کورد له به‌رئوه‌بردن و به‌دامه‌زراوه‌يى‌کردنى بانگه‌شه‌کانى. له لايه‌كى دیکه‌شه‌وه وه‌بیره‌ينه‌ره‌وه‌ى روه‌يه تارىکه‌که‌ى کۆنسىپتى ده‌وله‌ت-نه‌ته‌وه‌يه له ئىراندا؛ جاروبار لیره و له‌وى گويىستى ده‌نگى پى ئه‌و و نێژمانه ناوه‌ندگه‌را و داپلۆسىنه‌ره ده‌بين، که ئىرانى داها‌توو به شوناسىکى ديارىکراوه‌وه ده‌به‌ستىته‌وه. ده‌بى وه‌بیره لايه‌نگرانى ئه‌و ره‌وته بينينه‌وه که يه‌کىک له هۆکاره‌کانى دامه‌زرانى کۆمار دواى پىنگه‌يشتنى هۆشيارى سياسى، کاردانه‌وه به‌و سانتراليزمه سياسى و ئىدارىبه‌ى بنه‌ما‌ئە‌ى په‌له‌وى بوو. هاوکات وه‌بیره‌يشيان بينينه‌وه مامه‌له‌کردنى درندانه له‌گه‌ل سه‌رانى کۆمار و خه‌ئکى کوردستان، ياساگکردنى کارى رېنگراوه‌يى و کوشتن، ئاواره‌کردن و زىندانىکردنى چالاکوانانى سياسى، هه‌وتدان بو شىواندنى رابردوو، ناسنامه و کولتورى کورد و بيه‌رکىکردنى مندا‌لان له خويندن به زمانى کوردى و زۆر تاوانى دیکه‌ش له ياده‌وه‌رى مېژووئى ئيمه‌دا ماونه‌ته‌وه و هه‌ر ئه‌وه‌شه واده‌کا کۆمار له‌سه‌ر شانۆى ئىستای روه‌داوه‌کان نه‌کته‌رىکى ديار بى.

سه‌رانى کۆمارى کوردستان به باشى هه‌ستيان به مه‌ترسىبه‌کانى کۆنسىپتى ده‌وله‌ت - نه‌ته‌وه‌ى په‌له‌وى کردبوو، هه‌م له بلاوکراوه‌ى "نیشتمان" و هه‌م له ژماره‌کانى رۆژنامه‌ى "کوردستان"يشدا ئه‌و گرینگىدانه به شوناسى هاوبه‌ش و چاره‌نووسى هاوبه‌شى کورد به ته‌واوه‌تى ره‌نگى داوه‌ته‌وه. دووه‌م داواکارى حيزبى ديموکراتىش له به‌ياننامه‌ى دامه‌زراندنىدا پرسى مافى خويندن به زمانى داىک و به‌کاره‌ينانى زمانى کوردىبه له به‌رئوه‌به‌رايه‌تى و ئىداره‌کاندا، له کاتىکدا خائى يه‌که‌م باسى له شىوه‌ى مافى چاره‌ى خۆنووسين له سىستيمىکى ئۆتۆنۆمىدا ده‌کرد. هۆشيارىبه‌ک له ناست هاوبه‌شى و هاوچاره‌نووسى کورددا که له کۆمارى کوردستاندا بناغه‌که‌ى دارپنژرا، ئه‌و رۆژانه له‌ناو کوردى دياسپۆرا و ناوخۆ دواى روه‌داوه‌کانى سه‌رکوتى بيه‌زه‌بىانه‌ى خۆپيشاندانه‌کانى ئىلام، کرماشان و مه‌له‌کشايى له لايه‌ن رېژيمى ئىران و تاوانى رېژيمى سووریه و گرووپه چه‌کداره‌کان دژى گه‌لى کورد له رۆژاوادا، هه‌مان ده‌نگ ده‌بىستين که له رۆژى دامه‌زرانى کۆماردا له چوارچراى مه‌هاباد بو هاوچاره‌نووسى ئه‌و نه‌ته‌وه‌يه ده‌مانبىست.

تايبه‌تمه‌ندىبه‌كى دیکه‌ى کۆمار تىکه‌لکردن و به‌شدارى پىکردنى چين و توپنژه جياوازه‌کانى خه‌ئکى کوردستانه له به‌رئوه‌بردنى کۆمار و دامه‌زراوه‌کانىدا. بو يه‌که‌مجار چينى مامناوه‌ندى شارنشىنى خوينده‌وار، له‌گه‌ل ئه‌وه‌ى که‌مینه و لاواز بوو، دینه سه‌ر شانۆى روه‌داوه‌کان و هه‌ر له دامه‌زراندنى کۆمه‌له‌ى ژبانه‌وه‌ى کوردستانه‌وه تا به‌شداربوون له به‌رئوه‌بردن و

پیشخستنی کۆمار و دواتریش له زیندووکردنه‌وه‌ی خه‌باتی سیاسی دواى کۆمار پۆل ده‌گێرن. دواى هه‌نۆه‌شانه‌وه‌ی میرنشینه‌ کوردیه‌کان و دواتر دروستبوونی ده‌ولت - نه‌ته‌وه‌کان له‌سه‌ر خاکی کوردستان و له‌نیۆبەردنی بزووتنه‌وه‌ یه‌ک له‌ دواى یه‌که‌کان که له‌ لایه‌ن شیخ و بنه‌مائە ئاینیه‌کان و خاوه‌ن‌موئکه‌کانه‌وه‌ رێبه‌رایه‌تى ده‌کران، دۆخیکى نه‌خاوازاو و تراژیدى و پر له‌ ناهومیدی هاتبووه‌ ئاراه؛ دامه‌زراندنی کۆمار به‌وه‌ هه‌موو ده‌ستکه‌وته‌وه‌، سه‌ره‌رای کورتیی ته‌مه‌نى، خوینى تازه‌ی گه‌رانده‌وه‌ بۆ ناو شاره‌گه‌کانی بزووتنه‌وه‌ی پرگاریخوازی کوردی.

له‌ لایه‌کی دیکه‌وه‌ بۆ یه‌که‌مه‌جار له‌ میژووی کورددا له‌ رینگه‌ی دامه‌زراوه‌ و ده‌زگا و ناوه‌ندی دیموکراتیک و مه‌ده‌نییه‌وه‌ ویستی ناسیونالیستی کوردان به‌ دامه‌زراوه‌یی کرا و له‌ چوارچێوه‌ی به‌رپه‌وه‌یه‌کی سه‌ربه‌خۆدا به‌رجه‌سته‌ کرا. کۆمار توانی وێژمانی نه‌ته‌وه‌یی له‌ بزووتنه‌وه‌ خۆجیی و سنوورداره‌ خێله‌کییه‌ چه‌کداریه‌کان بگوازیته‌وه‌ بۆ وێژمانیکی نه‌ته‌وه‌یی گشتگیر که بۆ یه‌که‌مه‌جار له‌ میژووی مۆدیرنی خۆیدا نه‌زموونی ده‌ولتداری بکات. له‌ بلاوکراوه‌ و وێژمانی سیاسی کۆماردا هه‌ست به‌ وشیاریه‌کی سیاسی هاوبه‌ش سه‌بارت به‌ بوونی هاوبه‌شیی نه‌ته‌وه‌یی و میژوویه‌کی هاوبه‌ش و چاره‌نووسیکی هاوبه‌ش ده‌کرا. هه‌رچه‌ند نه‌و وێژمانه‌ تیکه‌له‌یه‌ک بوو له‌ ریتۆریکیکی ئیدیالیستیانه‌ی دروستکردنی ده‌ولته‌تى سه‌ربه‌خۆ له‌گه‌ڵ سیاسه‌ت و ئامانجی ریالیستی خودموختاریخوازدا، به‌لام له‌گه‌ڵ نه‌وانه‌شدا پرسى مافی چاره‌ی خۆنووسین له‌ به‌رنامه‌ی حیزبی دیموکرات، دامه‌زرینه‌ری کۆمار و سیاسه‌ته‌کانی کۆماردا به‌ روونی هه‌ستی پێ ده‌کری.

نه‌ریتشکینی و ساختارشکینی تاییه‌ته‌مه‌ندییه‌کی دیکه‌ی کۆماره‌ که سه‌ره‌رای کۆمه‌لگه‌یه‌کی نه‌ریتی نه‌و سه‌رده‌مه‌، کۆمه‌لێک چاکسازی رادیکال نه‌و پیکهاته‌ نه‌ریتییه‌دا کرا؛ ناردنی کچان و ژنان بۆ قوتابخانه‌ و به‌شداریکردنیان له‌ ژبانی سیاسی دا له‌ رینگه‌ی ریکخراوی ژبانه‌وه‌، نه‌گه‌ر تا ئیستاش له‌ لایه‌ن که‌مینه‌یه‌کی کۆنسیرقاتیقه‌وه‌ دژایه‌تى بکری، بۆ نه‌و کات هه‌نگاوێکی گه‌وره‌ی کۆمه‌لایه‌تى بوو. نه‌و ریفۆرمه‌ رادیکالانه‌ن که کۆمار و بزووتنه‌وه‌ی "ژن، ژبان، نازادی" ده‌خه‌نه‌ یه‌ک به‌ستینی سیاسی و وێژمانیه‌وه‌.

به‌ چاوخاندن به‌و چه‌ند تاییه‌ته‌مه‌ندییه‌ی کۆماردا باستر ده‌توانین له‌ ئاکتی نه‌و کۆماره‌ هه‌شتا ساڵه‌یه‌ تیبگه‌ین که چۆن به‌شیک له‌ رابردووی ئیمه‌ تا ئیستاش وه‌ک پرۆسه‌یه‌کی به‌رده‌وام له‌ نه‌فراندنی مانا و کرده‌وه‌دا کارایه‌ و نه‌و وێژمانه‌ی کۆمار له‌ دروستکردنیدا پشکی شیپری به‌ر ده‌که‌وی، رابردوو، ئیستا و داهاووی ئیمه‌ لێک گری ده‌دا.

* Aronsson, P. (2004). Historiebruk – att använda det förflutna. Lund: Studentlitteratur

دانیشتن له‌سه‌ر نووکی نیزه

په‌سوون سوتانی

"تالیان"، دیپلوماتی ناوداری فه‌ره‌نسی ده‌ئیت: "نیزه هه‌موو شتیکی پێ ده‌کریت، ته‌نیا بو‌ نه‌وه‌ی نابێ له‌سه‌ری دانیشیت." نیزه هی‌مای ده‌سه‌لات و شه‌ر و هی‌زه و، وه‌کوو چه‌کیک بو‌ سه‌پاندنی ده‌سه‌لات به‌ درێژایی میژوو که‌لکی ئێ وه‌رگیراوه. دانیشتنیش که‌ بریتییه‌ له‌ مانه‌وه و جیگیربوون. که‌وابوو ده‌سه‌لاتداره‌کان ده‌توانن به‌ زه‌بروزه‌نگ ده‌سه‌لاتی خۆیان به‌سه‌ر

گه‌لیک یان ولاتیکیدا بسه‌پینن، به‌لام نه‌و زه‌بروزه‌نگه، نووکی نه‌و ڤم و نێزه‌یه‌یه که ناتوانن له‌سه‌ری دانیشن. هه‌ر بۆیه نه‌و رێژیمانه‌ی به‌ زه‌بروزه‌نگ دینه‌ سه‌ر کار و ده‌یانه‌وی بیه‌ینه‌وه، هه‌رگیز هیمنی و ته‌ناهی به‌خۆیانه‌وه نابینن، چونکه له‌سه‌ر نووکی نێزه‌که‌ن.

رێژیمی پاله‌وی به‌ زه‌بروزه‌نگ خۆی سه‌پاند. له‌ باکووری ئێرانه‌وه هه‌تا باشوور کوشتاری به‌کۆمه‌لی وه‌رێ خست. له‌ تورکمانه‌کانه‌وه تا به‌لوچ و نوڤ و کورد و نازه‌ری، هه‌ر بۆیه کاتیک سالیی ١٣٢٠ توژیک نووکی نێزه‌که‌ی کلا بوو، گه‌لانی بنده‌ست دیسان وه‌خۆ که‌وتنه‌وه. نه‌و رێژیمه‌ نه‌گه‌رچی به‌ پالپشتیی زله‌یژه‌کان رینگه‌ی بۆ خۆش کرایه‌وه به‌رده‌وام بی‌ت، به‌لام ناخری هه‌ر نه‌یتوانی له‌سه‌ر نه‌و نووکی نێزه‌یه‌ دانیشی و سه‌ره‌نجام سالی ١٣٥٧ تیکه‌وه‌یان پینچا. به‌ شوین نه‌ودا کۆماری ئیسلامی دیسان به‌ زه‌بروزه‌نگ و نێزه‌وه هاته‌وه. هه‌ر بۆیه نه‌ویش نه‌یتوانی بۆ تاقه‌ ساتیک له‌ کوردستان ره‌وایی وه‌رگرێ. کۆماری ئیسلامی هه‌رگیز بۆ تاقه‌ ساتیک له‌ کوردستان وه‌کوو سیسته‌میکی باوه‌رپیکراو دانی پیندا نه‌نراوه. چونکه نه‌و بوونی خۆی له‌سه‌ر بنه‌مای دژایه‌تی کورد و هه‌موو ماف و نازادییه‌کانی هه‌لچنیوه.

ده‌سه‌لاته‌کان مه‌شرووعییه‌تی خۆیان له‌ خه‌نک وه‌رده‌گرن و هه‌ر له‌ دژایه‌تیکردنی ویسته‌کانی خه‌نکیشدا نه‌و مه‌شرووعییه‌ته‌ ده‌دۆرینه‌وه. به‌لام نه‌و مه‌شرووعییه‌ته‌ که‌ی ده‌دۆرێ؟ ده‌سه‌لاته‌ دیکتاتۆر و ئایدۆلۆژییه‌کان له‌سه‌ر هیلی ناسکی گێرانه‌وه و چیرۆکه‌کان خۆیان پاده‌گرن. زۆرجار نه‌و گێرانه‌وانه‌ به‌شی نه‌وه‌یه‌ک تا دوو نه‌وه‌ ده‌که‌ن. هه‌ر بۆیه ده‌سه‌لاته‌ ئایدۆلۆژییه‌کان هه‌میشه‌ له‌ سی سانه‌ی ته‌مه‌نیاندا تووشی کیشه‌ و گرفتێ زۆر قوول ده‌بن. له‌به‌ر نه‌وه‌ی ورده‌ ورده‌ گێرانه‌وه‌کانیان کال ده‌بنه‌وه. ورده‌ ورده‌ خه‌نک له‌ خه‌یال و هه‌ست و سوژ و هه‌ماسه‌ و چێژوه‌رگرتن له‌ په‌لایه‌ت و گێرانه‌وه‌کان ماندوو ده‌بن. خه‌نکیک که‌ به‌ زگی برسی و له‌ نیو گێژاوی پێویستییه‌کانی رۆژانه‌یدا نییدی ناتوانی گوی له‌ هه‌قایه‌تان بگرێ و هه‌قایه‌ت و گێرانه‌وه‌کان نه‌ زگی تیر ده‌که‌ن و نه‌ چاوه‌روانییه‌کانی ژبانی دابین ده‌که‌ن. لێره‌وه‌ ورده‌ ورده‌ هیلی گێرانه‌وه‌کان له‌رزۆک ده‌بن و خه‌نک گومان نه‌ک هه‌ر له‌ هه‌قایه‌تخوانه‌کان بگره‌ له‌ بنه‌مای هه‌قایه‌ته‌کانیش ده‌که‌ن، ئیتر نه‌و دیواره‌ خشت به‌ خشت داده‌رمێ و هه‌ره‌س دینی و نه‌وه‌ی ده‌میینه‌وه‌ نێزه‌که‌یه‌.

هۆکارێکی دیکه‌ی له‌ده‌ستدانی ره‌وایی/مه‌شرووعییه‌ت، جیاوازییوونی نیوان گوتار و دیسکۆرسی فه‌رمیی ده‌سه‌لات و واقیعه‌کانی کۆمه‌لگه‌ن. له‌ ده‌یه‌ی دووه‌می ده‌سه‌لاتی کۆماری ئیسلامیدا نه‌و که‌لینه‌ زۆر رووتتر ده‌ر که‌وت و له‌گه‌ل ده‌ستراگه‌یشتنی خه‌نک به‌ راگه‌یه‌نه‌گشتییه‌کان و پسانی تۆق و بارنه‌ی داخراوی راگه‌یاننده‌ فه‌رمییه‌کان، که‌لینه‌که‌ قوولتر بووه‌وه. وه‌ختیک بایه‌خه‌کانی دادپه‌روه‌ری، نازادیی بیرورا و به‌شداریی کۆمه‌لایه‌تی له‌ سیسته‌می ئایدۆلۆژیی رێژیمدا ته‌واو پینچه‌وانه‌ کرانه‌وه‌ و ته‌نانه‌ت واتای خه‌نک (مردم) له‌ گوتاری کۆماری ئیسلامیدا ته‌نیا ده‌سه‌لاتداران و پارێزه‌رانی ده‌سه‌لاتی گرتنه‌وه، ئیتر

گێڕانه‌وه‌کان بوونه گانته‌جار و مایه‌ی نوکته‌ی لاوان. ناخر مه‌شرووعییه‌ت له‌سه‌ر بنه‌مای ئه‌و به‌هایانه‌ ده‌می‌یته‌وه و خۆی راده‌گرێ. کاتیک رژی‌میک ناتوانی هیچ داها‌توویه‌کی روون بۆ ئه‌و لاوانه‌ی تازه‌ پێ ده‌نینه‌ ته‌مه‌نی یاسایی وینا بکات و ئه‌وان جگه‌ له‌ تاریکی و بیهیوایی هیچ شتیکی دیکه‌ نابینن و ده‌شزانن هۆکاره‌که‌ش ده‌سه‌لاته‌، بایه‌خ و به‌هاکان پتر سووک و بی‌نرخ ده‌بن.

له‌گه‌ڵ هاتنه‌ سه‌رکاری ئه‌حه‌مه‌دینه‌زادا، دوا‌بین دی‌ری ئه‌و گێڕانه‌وانه‌ هه‌ره‌سیان هینا. چونکه‌ نه‌وه‌یه‌کیش پێ گه‌یشته‌بوو، که‌ به‌ها و بایه‌خه‌کانی جیاواز بوون. به‌ها و بایه‌خه‌کانی ئه‌و نه‌وه‌یه‌ له‌گه‌ڵ ئه‌و بایه‌خانه‌ی ناخونده‌کان بانگه‌شه‌یان بۆ ده‌کرد تیکیان نه‌ده‌کرده‌وه. ئه‌وه‌ له‌ قسه‌ی یه‌کیک له‌ فه‌رمانده‌رانی ئیتلاعاتیه‌کاندا ده‌ر که‌وت، کاتیک له‌ شۆرشێ ژینادا قسه‌ بۆ که‌سانی سه‌رووی خۆی ده‌کا و ده‌لی: ئی‌مه‌ له‌گه‌ڵ نه‌وه‌یه‌ک رووبه‌رووین که‌ ئیمان حالی نابێ و ئی‌مه‌ش نازانین ئه‌و ده‌لی چی و چیی ده‌وی. ئه‌وه‌ لووتکه‌ی هه‌ره‌سی مه‌شرووعییه‌ت و رووتبوونه‌وه‌ی توندوتیژییه‌. لی‌ره‌وه‌ ئیدی رژی‌م ده‌بی له‌سه‌ر نووکی نێزه‌که‌ی دانیشی.

به‌لام له‌ کوردستان، هه‌ر له‌ یه‌که‌م رۆژه‌کانییه‌وه‌ رژی‌م تا ئه‌م ساته‌، بۆ یه‌ک چرکه‌ش پشوو نه‌داوه و هه‌ر له‌سه‌ر نووکی نێزه‌که‌ی بووه. چونکه‌ نه‌ک گێڕانه‌وه‌کانی له‌گه‌ڵ رۆح و ویستی ئی‌مه‌ یه‌کیان نه‌گرته‌وه و نه‌یان‌توانی واتایه‌ک به‌ره‌م بیننه‌وه که‌ له‌ زه‌ینی تاکی کورددا جێ بگریت، بگره‌ هه‌ر هه‌مووشی پێچه‌وانه‌ی ویست و ته‌نا‌هت بوونی ئی‌مه‌ بوون. هه‌ر بۆیه‌ هی‌زه‌کانی په‌هله‌وی و به‌ دووی ئه‌ودا هی‌زه‌ کوردکوژه‌کانی خومه‌ینی له‌ کوردستان به‌رده‌وام وه‌کوو هی‌زیکی داگیرکه‌ر له‌ ولاتیکی داگیرکراوا و له‌گه‌ڵ خه‌لکیکی داگیرکراو هه‌لسوکه‌وتیان کردووه. رژی‌میک که‌ هیچ ساتیک له‌ کوردستان مه‌شرووعیه‌تی نه‌بووی، رژی‌میک داگیرکه‌ره. ئی‌تر ئه‌و رژی‌مه‌ کاتیک له‌ ناوه‌ند هه‌ره‌س دینی و ده‌رووخی، له‌ کوردستان وه‌کوو داگیرکه‌ریک ده‌ر ده‌کریت، وه‌ک چۆن له‌گه‌ڵ هه‌لاتتی ره‌زا شا و جاریکیش له‌گه‌ڵ هاتنی هاوپه‌یمانان بۆ ئینو ئی‌ران، هی‌زه‌کانی پاله‌وی له‌ کوردستان ده‌ر کران و به‌ جێ چه‌ک به‌ری تاران کرانه‌وه.

لە "رۆژنامەى كوردستان" و "كوردستان ميديا"وه

رێبەندانى ٢٧٢٥

رۆژنامەى كوردستان و مۆديرنىتەى سىياسى؛ لە سەرودەرىى گوتارىيەوه بۆ بونىادنانى نەتەوه

شاروخ هەسەن زادە

رۆژنامە وهك راگەيه نەريک كه زانيارىگەلى سىياسى و فرەچەشن راڤه و بلاو دەكاتەوه، يەكێك له بنه‌ما سەرەكییەكانى مۆديرنىتەى سىياسییه. ئەم نامرازه به خولقاندنى فه‌زايەكى گشتى بۆ باسكردن و راگۆرینهوه له‌هەمبەر كاروبارى سىياسى، دەسه‌لات و كۆمەنگه، بره‌و به‌ ناگايى، به‌شدارى و چاودێرى به‌هێز ده‌كات كه ئەمانه هه‌مووى له شاكۆته‌كه‌كانى

عه‌قلانییه‌ت و دیموکراسی له جیهانی پێشکەوتوو و مۆدێرنیدا هه‌ژمار ده‌کری‌ن.

ئه‌گه‌رچی میژووی رۆژنامه‌گه‌ریی کوردی بۆ ساڵی ١٨٩٨ و هه‌وڵه‌ ئاوارته‌کانی بنه‌مائهی به‌درخان له قاهیره ده‌گه‌رێته‌وه، رۆژنامه‌ی "کوردستان"یش به هه‌مان ناو له ساڵی ١٩٤٦ و له درێژهی ئهم هه‌ولانه، مۆدیلیکی نویی له مۆدێرنیته‌ی سیاسی له جیهان و ژینی کورد خویا کرد. ئهم رۆژنامه‌یه که ئاخێزگه‌که‌ی یه‌که‌م کۆماری مۆدێرنی کوردی بوو، نه‌ک هه‌ر ته‌نیا درێژه‌پێده‌ری "کوردستان"ی به‌درخانیه‌کان بوو، به‌ئکۆو گواسته‌وه‌ی ئهو گوته‌ره نیشتمانییه له تاراوگه‌وه بۆ ناو ده‌وله‌تی کورد و گۆڕینی له ئه‌ده‌بیاتیکی دووره‌ولات بۆ به‌رنامه‌یه‌کی سیاسی داریژراو بوو به مه‌به‌ستی چاودێرکردن و به‌رێوه‌بردنی هه‌ردوو کۆمه‌لگه‌ی سیاسی و مه‌ده‌نی.

میژووی مۆدێرنیته‌ی سیاسی له ناو هه‌موو نه‌ته‌وه‌کاندا پێش ئه‌وه‌ی له‌سه‌ر شه‌قام و له ناو دامه‌زراوه حوکمه‌رانییه‌کاندا په‌نگ بداته‌وه، له‌نیو لاپه‌ره‌ی رۆژنامه‌کاندا له‌دایک ده‌بیته. بۆ نه‌ته‌وه‌ی کورد که له سه‌ده‌ی بیسته‌م له‌ژێر هه‌ژمونی سیسته‌مه پاشایه‌تی و ناوه‌نگه‌راکاندا ده‌چه‌وسایه‌وه، رۆژنامه‌ی کوردستان رۆلی ئهو فه‌زا گشتیه‌ی گێرا که تێیدا کورد وه‌ک نه‌ته‌وه‌یه‌کی خاوه‌ن شوناس و خاوه‌ن ماف پیناسه کرایه‌وه. لێره‌دا ده‌مانه‌وه‌یت ئهو پرسه زه‌ق بکه‌ینه‌وه که له روانگه‌ی تیۆرییه سیاسییه‌کانه‌وه، ٨١ ساڵ ته‌مه‌نی ئهم رۆژنامه‌یه، ته‌نیا گێرانه‌وه‌ی میژووی بلاوکه‌وه‌یه‌کی ناسراوی کوردی نیه، به‌ئکۆو میژووی بونیادانی نه‌ته‌وه‌یه‌کی سیاسییه به ویست و داخوازی پوون و په‌وا له‌ناو دنی قه‌یرانه‌کانی ناوچه‌که‌دا. رۆژنامه‌ی کوردستان له کاتی‌که‌دا پێ ده‌نیته ئه‌وه‌مین ده‌یه‌ی ته‌مه‌نی خۆی که جیهانی راگه‌یاندن به‌هۆی پێشکەوتنی ته‌کنۆلۆژیا تووشی گۆرانکارییه‌کی بنه‌ره‌تی بووه. راستی ئه‌وه‌یه که به‌رده‌نگی سه‌ده‌ی بیست و یه‌که‌م گه‌یشته‌وه‌ته ئهو ئاسته له وشیاوی و زانیاری گشتی که چیتر نایه‌وه‌یت کرپاری کالایه‌ک بیته که ته‌نیا له‌سه‌ر بنه‌مای ئاره‌زوو و جه‌زی ده‌سته‌ی نووسه‌ران ئاماده کرابیته و به‌سه‌ریدا سه‌پێنرابیته. ئه‌م‌رۆ به‌رده‌نگ، رێک وه‌ک چوونه چیشته‌خانه‌یه‌ک چاوه‌روانی ئه‌وه‌یه که جه‌زی لێیه، پێویستییه‌تی و چاوه‌روانی ده‌کات، داوا بکات و بۆی بینن. رۆژنامه‌ی کوردستانیش به‌ تیگه‌یشتن ئهم پێویستییه میژووییه، هه‌وڵی داوه له چوارچێوه نه‌ریتی و باوه‌کانی راگه‌یاندنن حیزبی تیپه‌ریته و له‌سه‌ر ئهو بپوایه هه‌نگاو بنیته؛ راگه‌یاندن له سه‌رده‌می نوێدا ناتوانیته ته‌نیا به شیوه‌یه‌کی تاکلایه‌نه بابه‌ت پێشکەش بکات، به‌ئکۆو ده‌بیته له په‌یوه‌ندییه‌کی به‌رده‌وام و دوولایه‌نه له‌گه‌ڵ خۆینه‌رانیدا به شیوه‌ی راسته‌وخۆ په‌یوه‌ندییه‌کی رۆحی و ده‌روونی هه‌بیته. له‌سه‌ر ئهم بنه‌مایه، "کوردستان" تیکۆشاهه‌ خوانیکی په‌نگین و هه‌مه‌جۆر له بابه‌ته‌کان بخاته به‌رده‌م به‌رده‌نگ و خۆینه‌رانی خۆی، له وتاره فه‌لسه‌فی و سیاسییه‌کان، شروقه نابوو‌رییه‌کانه‌وه بگه‌ر هه‌تا ئه‌ده‌بیات، کۆلتوو، وه‌رزش و هونه‌ر؛ له بابه‌ته کۆمه‌لایه‌تی و پێشه‌یه‌کانه‌وه هه‌تا هه‌واڵه جۆراوجۆره‌کان، گشتیان به روانگه‌یه‌ک که دوور بیته له دهمارگه‌زی و چه‌قبه‌ستوویی فکری کۆکراونه‌ته‌وه، هه‌تا بتوانیته ده‌نگی سه‌رجه‌م چین و توێژه‌کانی کۆمه‌لگه‌ بیته و به شیوازیکی شیاو و

سهرده‌میانە ولامدەرەوه‌ی خواسته‌کانیان بێت. بەشیوه‌یه‌کی تر ده‌توانین ئاوا لێکی بده‌ینه‌وه؛ ئەم رۆژنامه‌یه‌ به‌وه‌ گه‌یشته‌وه‌ که‌ تیگه‌یشتن له‌ چه‌مکی "بکه‌ربوونی تاک" گۆرانی به‌سه‌ردا هاتوو. به‌رده‌نگی ئەم‌رۆ ته‌نیا وه‌رگرتی کزۆل نیه‌، به‌ لکوو وه‌ک دارپێژەری سیاسه‌تی میدیای سهر ده‌کرت.

تیپه‌رین له‌ مۆدێلی راگه‌یانندی تاکلایه‌نه‌ به‌ره‌و دیالوگی راسته‌وخۆ و به‌رده‌وام له‌گه‌ڵ به‌رده‌نگ، هێمای گه‌یشته‌ی رۆژنامه‌ی کوردستان به‌ قوناعی دیموکراسی میدیایه‌. ئەم گۆرانکارییه‌ نیشاندەری دروستبوونی فه‌زایه‌کی گشتی کوردیه‌ که‌ تیپه‌ره‌خنه‌ و دیالوگ جیگه‌ی ئاراسته‌کردنی تاکلایه‌نه‌ی گرتووته‌وه‌. به‌ پێی تیوری "بێنیڤیکت ئەنده‌رسۆن" له‌ کتیبی "کۆمه‌نگه‌ خه‌یال‌کرده‌کان"، نه‌ته‌وه‌ مۆدێرنه‌کان له‌ ئەنجامی گه‌شه‌ی سه‌رمایه‌داری چاپ دروست بوون. ئەنده‌رسۆن پێی وایه‌ کاتیک مروفه‌کان له‌ ناوچه‌ جیا‌جیا‌کانه‌وه‌ رۆژنامه‌یه‌ک به‌ زمانیکی هاوبه‌ش ده‌خویننه‌وه‌، هه‌ست ده‌که‌ن به‌شیکن له‌ یه‌که‌یه‌کی گه‌وره‌تر به‌ ناوی نه‌ته‌وه‌. به‌ شیوه‌یه‌کی دیکه‌ ده‌توانین بڵێین؛ چاپ و بلاو‌کردنه‌وه‌ی رۆژنامه‌ - به‌شیوه‌یه‌کی گشتی بلاو‌کراره‌کان جیا له‌ ده‌وری پرگرتگی زانست و زانیاری - یاره‌تیده‌ری گه‌شه‌ی بیری نه‌ته‌وايه‌تی یان ناسیۆنالیزمیشن. رۆژنامه‌ی کوردستان له‌ سه‌رده‌می کۆماری کوردستان وێرای باقی بلاو‌کراره‌کانی کۆمار، رێک ئەم ئه‌رکه‌ی گرتە ئەستۆ.

له‌ سه‌رده‌میکدا که‌ به‌ هۆی نه‌بوونی ئامرازێ پهیوه‌ندی و هاتوچۆ، هه‌وائی نیوان شه‌اره‌کانی کوردستان زۆر لاواز بوو، رۆژنامه‌ی کوردستان وه‌ک دامه‌زراوه‌یه‌کی فره‌چه‌شن هه‌م زانیارییه‌ پێوسته‌کانی بلاو ده‌کرده‌وه‌ هه‌میش وای کرد تاکێ کورد هه‌ست بکات له‌ یه‌ک کاتدا خه‌ریکی بێرکردنه‌وه‌ له‌ یه‌ک چاره‌نووسن. ئەم رۆژنامه‌یه‌ سنوره‌ عه‌شایه‌ری و ناوچه‌بیه‌کانی تیپه‌راند و به‌ شیوه‌یه‌کی ناگه‌هانه‌ جوړیک له‌ هاوچه‌رخبوونی له‌ زه‌ینی تاکێ کورددا دروست کرد. ئەوه‌ی که‌ کوردیک له‌ ده‌قه‌ری ورمی ده‌یزانی کوردیکی تر له‌ ناوچه‌کانی کرمان خه‌ریکی خویندنه‌وه‌ی هه‌مان وتاره‌، یه‌که‌مین هه‌نگاوی مۆدێرن بوو بۆ دروستکردنی شوناسی نه‌ته‌وه‌یی. دواي ئەم قوناعه‌ش، داینامیزی میدیای رۆژنامه‌ی کوردستان ته‌نیا له‌ چوارچێوه‌ی لاپه‌ره‌ و چاپدا فه‌تیس نه‌مایه‌وه‌، به‌ لکوو دواتر له‌ پهیوه‌ندییه‌کی لۆژیکی و ستراتێژیدا له‌گه‌ڵ "رادیۆ ده‌نگی کوردستان" سیسته‌میکێ راگه‌یانندی هاوته‌ریبان بۆ بونیادنانی وشیاڕی نه‌ته‌وه‌یی و ده‌نگی زیندووی بزووته‌وه‌ی نازادێخوازی کورد پێکه‌ینا. ئەگه‌ر رۆژنامه‌ وه‌ک میدیایه‌کی چاپکراو، ئه‌رکی دارشتنی گوتاری تیۆریک، کارکردن و هه‌ولدان بۆ نزیکبوونه‌وه‌ له‌ زمانێ سیاسی ستاندارد، دروستکردنی ئه‌رشیقی نه‌ته‌وه‌یی و باباته‌ و هه‌لۆیست و به‌یاننامه‌ فه‌رمیه‌کانی حیزبی له‌ ئەستۆ بووینت، رادیۆش وه‌ک میدیایه‌کی بیستراو، ئەو گوتاره‌ی ده‌گواسته‌وه‌ بۆ ناو قوولایی کۆمه‌نگه‌ و سنووری نه‌خوینده‌واری ده‌بزانن. ئەم دوو باسکه‌ میدیایه‌یه‌ له‌ سه‌رده‌میکدا که‌ ته‌کنۆلۆژیا و نامرازه‌کانی پهیوه‌ندیگرتن وه‌ک ئیستا به‌ربلاو و پێشکه‌وتوو نه‌بوون، پێکه‌وه‌ فه‌زایه‌کی گشتییان له‌ کوردستان دروست کرد که‌ تیپه‌ "ده‌ق" و "ده‌نگ" یه‌کتریان ده‌ولمه‌ندتر ده‌کرد؛ رۆژنامه‌ ده‌بوو به‌ سه‌رچاوه‌ی شۆفه‌ بۆ رادیۆ و رادیۆش ده‌بوو به‌ پردی گه‌یانندی خێرای په‌یامه‌کانی

رۆژنامه بۆ ناو جه‌ماور. دواى ئەم قۆناغەش وێرای پێشکەوتنە خێراکانى جیهانى ئینتەرنێت و ڕایە ئە کۆمەڵایەتییه‌کان، هه‌میسان "کوردستان" توانی جیا له چاپی کاغەزی به شینوی ئەله‌کترۆنی بچیتە ناو هه‌موو ئەو مۆبایل و کۆمپیوتەرانه‌ی ئۆگرانی خۆی و له ڕایە ئە کۆمەڵایەتییه جۆراوجۆره‌کانیش ب‌لاو ببیتەوه. ئەم هه‌ماهه‌نگییه و هه‌نگاو به هه‌نگاو له‌گه‌ڵ ته‌کنۆلۆژیا رۆیشتنه، نیشانه‌یه‌کی دیکه له مۆدی‌رنیتیه‌یه‌کی ڕاگه‌یاندنی پێش‌وه‌خت بوو که تیبدا بزوووتنه‌وه‌ی کورد توانی له دژوارترین هه‌لومه‌رجی خه‌باتدا، سه‌روه‌ری مه‌عنه‌وی خۆی له ڕیگه‌ی تیکه‌ڵکردنی میدیای بێناو و بیستراوه‌وه و ئینتێرنێت بپاریزیت و شوناسیکی تۆکه‌ه و یه‌کگرتووی نه‌ته‌وه‌یی له زه‌ینی تاکی کورددا جیگیر بکات.

یه‌کیکی دیکه له گرنگترین کارکرده‌کانی رۆژنامه‌ی کوردستان، پاراستنی سه‌روه‌ری گوتاری بووه. لێرده‌دا سه‌روه‌ری ته‌نیا به واتای سیاسی یان نیزامی و پاراستنی سنووره جوغرافییه‌کان نیه، به‌ئک‌وو به واتای ئەوه‌یه که نه‌ته‌وه‌یه‌ک ڕیگه نه‌دات نه‌یاره‌کانی میژوو و شوناسی بۆ پیناسه بکه‌ن و گوتاری خۆیان بسه‌پینن یان داب‌تاشن. حکومه‌ته نه‌وانه‌ندییه‌کان به به‌کاره‌ینانی ڕوانگه‌ی گوتاری ئۆریه‌نتالیستی، به‌رده‌وام هه‌ولیان داوه بزوووتنه‌وه‌ی کورد وهک جوولانه‌وه‌یه‌کی "دژه شارستانی"، "خپله‌کی" و "ناه‌قلانی" وینا بکه‌ن هه‌تا پاساو بۆ سه‌رکو‌تکردنی به‌یننه‌وه و گوتاریک بخولقینن هه‌تا وینای بزوووتنه‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌یی کورد به دیارده‌یه‌کی پیش مۆدی‌رن بشوبه‌ینن. رۆژنامه‌ی کوردستان لێرده‌دا وهک دژه گوتاریکی فه‌رمی و ده‌ستکرد کاری کردوه؛ واته به‌ره‌مه‌ینانه‌وه‌ی مانا له نیوخۆی کوردستان بۆ پووجه‌ڵکردنه‌وه‌ی ئەو وینه شیویندراوه‌ی که "ناوه‌ند" بۆ کوردی دروست کردوه.

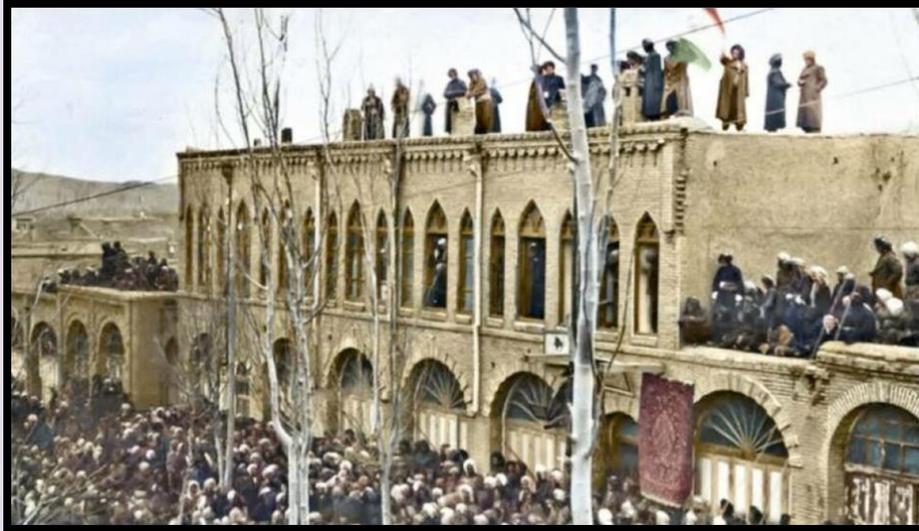
ئهم به‌ستینه‌دا، رۆژنامه‌ی کوردستان وهک ئاوه‌زیکي به‌کۆمه‌ڵی بزوووتنه‌وه‌ی کوردی چالاکي کردوه بۆ شکاندنی ئەو گوتاره چه‌واشه‌کار و سه‌پیناره. کاتیک "کوردستان" له قۆناغی شاخ و له ناو نه‌شکه‌وته‌کاندا به چاپخانه‌ی گه‌رۆک دهرده‌چوو، چالاکیه‌کانی ته‌نیا گواستنه‌وه‌ی هه‌وائی شه‌ری داسه‌پاو و به‌رگری پێشمه‌رگانه نه‌بوو، به‌ئک‌وو کردیه‌کی سیاسی ژیرانه بوو بۆ پاراستنی سه‌روه‌ری مانا. له په‌نا ئەمه‌شدا "کوردستان" ڕیگه‌ی ئەدا زمانی کوردی و گوتاری مافخواری له ناو ته‌مومژی پروپاگه‌نده‌ی داگیرکه‌رانه‌دا ون بیت. پاراستنی ئەم سه‌روه‌رییه گوتارییه له‌ژێر بۆردومان و ئاواره‌بیدا، وهک یه‌کیک له گرنگترین داینامیزمه‌کانی بزوووتنه‌وه‌ی کورد بووه که ئەو رۆژنامه‌یه نوینه‌رایه‌تی کردوه. گۆرانی سیمای فیزیکی رۆژنامه‌ی کوردستانیش نیشاندهری جوولنه‌ی نیوخۆی بزوووتنه‌وه‌ی کولتوریه‌یه. ئەم رۆژنامه‌یه له هه‌موو قۆناغه‌کاندا (ده‌سه‌لاتی کۆمار، خه‌باتی نه‌ینی، سه‌رده‌می شۆرش و به‌رگری چه‌کداری و قۆناغی مۆدی‌رن) زمانحالی ئیراده‌ی گشتیی بزوووتنه‌وه‌ی کورد بووه.

ئهم دینامیزمه له دوو لایه‌نه‌وه گرنکه:

خۆگونجاندن له گه‌ڵ ته‌کنه‌لۆژیا: گواستنه‌وه‌ی چاپخانه قورسه‌کان به‌کۆڵ و پشت له شاخه‌کاندا و دواتر تێپه‌رین به‌ره‌و چاپی دیجیتاڵ، نیشانه‌ی نه‌وه‌یه که مۆدێرنیته‌ی سیاسی لای کورد، مۆدێرنیته‌یه‌کی به‌رگریکار و پێشکه‌وتنه‌خوێزانه‌یه.

ستانداردکردنی زمان: رۆژنامه‌ی کوردستان هه‌وڵی داوه زماڤیکه‌ی سیاسی و رۆژنامه‌وانیه‌ی ستاندارد بۆ کورد دا‌ب‌رێژیت. ئه‌م زمانه‌ وای کرد که نه‌ته‌وه ته‌نیا وه‌ک هه‌ست نه‌مێنیته‌وه، به‌ئکۆو بیه‌ته ده‌زگایه‌کی فکری. ٩٠٩ ژماره‌ی ئه‌م رۆژنامه‌یه، گه‌وره‌ترین ئه‌رشیه‌ی بزوووتنه‌وه‌ی سیاسی - نه‌ته‌وه‌یه‌ی ئی‌مه‌ن. له زانستی می‌ژوودا باس له‌وه ده‌کری‌ت که "نه‌وه‌ی نانووسریته‌وه، بوونی نیه". رۆژنامه‌ی کوردستان می‌ژوو‌یه‌کی جی‌گه‌ره‌وه‌ی بۆ کورد نووسیه‌وه. ئه‌گه‌ر ئه‌م رۆژنامه‌یه نه‌بویه ئۆگراڤ و توێژه‌ران ده‌بوو ئه‌و می‌ژوو له ناو کتێبه‌ چه‌واشه و سانسۆرکراوه‌کانی تاراندا بدۆزنه‌وه. ئه‌م ئه‌رشیه‌ یاده‌وه‌ری به‌کۆمه‌ڵی نه‌ته‌وه‌ی کورده؛ ئه‌و شوێنه‌یه که تێیدا شکه‌سته‌کان ده‌بوونه ئه‌زموون و سه‌رکه‌وتنه‌کان وه‌ک هه‌وینه‌ی به‌رده‌وامی چاویان لێ کراوه. ٨١ ساڵه‌ی رۆژنامه‌ی کوردستان، وه‌ستان و تیرامانیکه‌ له‌سه‌ر ئه‌و رینگا و رێبازه‌ دووره‌ی که بزوووتنه‌وه‌ی کورد به‌ هه‌موو دژواری و چه‌توونیه‌ک به‌ خوێنی خۆی ده‌ربازی کردوه. ئه‌م رۆژنامه‌یه سه‌لماندی که مۆدێرنیته‌ی سیاسی ته‌نیا به‌ هه‌بوونی په‌رله‌مان و سپا ته‌واو نابیت، به‌ئکۆو پێوستی به‌ زمانه‌ئیکه‌ به‌رده‌وام هه‌یه که ئیراده‌ی گشتیه‌ی تێدا ره‌نگ بداته‌وه. رۆژنامه‌ی کوردستان له‌ رینگه‌ی پاراستنی سه‌روه‌ری گوتارییه‌وه، توانی کورد وه‌ک نه‌ته‌وه‌یه‌کی سیاسی له‌ناو جیهانی مۆدێرندا جی‌گه‌ر بکات. ئه‌رکی ئه‌م‌رۆی ئی‌مه، پاراستنی ئه‌م میراته‌ گه‌وره‌یه و به‌کارهێنانیه‌تی وه‌ک چرایه‌ک بۆ رووناککردنه‌وه‌ی ئاسۆکانی داها‌توو؛ ئاسۆیه‌ک که تێیدا ئازادی، دادپه‌روه‌ری و شوناسی نه‌ته‌وه‌یه‌ی ببنه‌ یه‌ک و کوردستانیه‌کی دیموکراتیک و سه‌ربه‌رز بونیاد بنین.

کۆمارى کوردستان؛ میژووویهک له ههرمان و ناسنامه‌یهک بۆ داهاتوو

کاکۆ

گه‌لى کورد له دوو سه‌دهی رابردوو، وهک دیکه‌ی گه‌لانى جیهان، به دهیان بزوتنه‌وه و راپه‌ڕینی به‌هیزی له قه‌واره و پرۆسه‌ی رزگاریخوازانه‌ی خاک و گه‌لدا نه‌نجام داوه و میژووویهکی له نه‌به‌ردی و خه‌بات و خوین تۆمار کردوو. مافخوازی نیشتمانی و نه‌ته‌وه‌یی وهک دیارده‌یهکی ره‌وای سه‌رده‌میانه، پاش دروستبوونی ده‌وڵه‌ت-نه‌ته‌وه له دوو سه‌ده‌ی رابردوو،

بووه به پهمزی مانهوه و زیندووویی گهل و نه‌ته‌وه‌کانی جیهان. ناسیۆنالیزم له جیهاندا ته‌وه‌ریکی به‌هێزه سه‌بارهت به پرسى رزگاریخوازی و سه‌روه‌ری گهلینک که له رووبه‌ری خاک و نیشتمانی خۆیدا گیرساوه‌ته‌وه.

کۆماری کوردستان ل‌ووتکه‌یه‌کی پیگه‌یشتوو له هه‌ورازانی هه‌ته‌تاوی و هه‌تچوووی نیشتمان بوو که وهک ده‌سکه‌وت و هه‌لاچووونیکى قورس و گران، له قامووسی نهم خاکه‌دا وینا و نه‌خشی هه‌رمانی به‌ست. کاتیکی ناستی تیگه‌یشتن و به‌رفراوانی تیگۆشان له‌نیو خه‌باتکارانی گهلدا لیب‌راوی و په‌راوه‌گه‌یه‌کی زێرین به‌خۆوه ده‌بینیت، بیگومان ده‌رگایه‌کی کراوه و ناوه‌لا به‌سه‌ر په‌وتی مافخوازی و پرسى ره‌وای رزگاریدا ده‌کاته‌وه.

کۆماری مه‌زنی کوردستان ده‌رئه‌نجامی سه‌ره‌ه‌ئدان و راسانیکی بوو که پاش ده‌یان ساڵ له سه‌رکو‌تکردن و کۆمه‌نگوژی، شه‌هیدکردنی رێبه‌ری مه‌زن سمکۆی شکاک و تیگۆشه‌ران و مافخوازانی گه‌لی کورد، ده‌ربه‌ده‌رکردن و ئاواره‌کردنی به‌شیکى به‌رچاوی خه‌لکی کوردستان له زیند و مه‌ته‌ندی خۆی، هاوردنه‌کردن و نیشته‌جیکردنی گه‌لانی دیکه به‌و خاکی پیروزی کوردستان له‌ژێر ته‌وه‌ژی ناسمیلاسیون و تانه‌وه‌ی گه‌لی کورد له زۆربه‌ی شار و ناوچه‌کانی کوردستان، هاته‌ ئاراوه.

له ئه‌نجامدا به‌ پێشه‌نگی و رێبه‌ری بیوتنه‌ی پێشه‌وای مه‌زن قازی مه‌مه‌د و هاوه‌نگاوی و هاوریبازانی و خه‌لکانی نیشتمانپه‌روه‌ری ناوچه‌گه‌لی نزیکی و دووری کوردستان داده‌مه‌زیت؛ کۆماریکی که هه‌بوون و زیندووویی و سه‌ربه‌ستی به‌ گهل و نه‌ته‌وه‌یه‌ک ده‌به‌خشییت. ئه‌گه‌رچی ته‌مه‌نی کۆماری مه‌زن کورت بوو، به‌لام پاش هه‌شتا ساڵ تیپه‌رپوون له هه‌بوونی ژیا‌نبه‌خشی، نیستاش سه‌رچاوه و هه‌توانی له‌بننه‌هاتووی خه‌بات و رینگای به‌ره‌و رزگاری کوردستان و گه‌له‌که‌مانه‌.

گه‌لی کورد له رۆژه‌لاتی کوردستان به‌ بوونی کۆماره‌وه، به‌ پشته‌ستوویری ئه‌و ده‌سکه‌وته‌ په‌نگینه‌ له‌سه‌ر مۆدیلی به‌رپه‌وه‌به‌ری خه‌لکی و به‌رۆژی سه‌رده‌میانه‌ی کوردستانییانه‌ی خۆی، تا‌پۆیه‌کی دروست کرد که بووه‌ته‌ میراتیکی به‌نرخ و به‌نگه‌یه‌کی ره‌وای مافخوازانه‌ له ناوخۆ و ده‌ره‌وه‌ی کوردستان. کۆماری کوردستان پیگه‌یشتنی هه‌لکه‌وتووون و تیگۆشه‌رانی گهل بوو به‌ ئه‌نجامگه‌یاندنی مافی ره‌وای خۆبه‌رپه‌وه‌به‌ری و سه‌ربه‌ستانه‌ی خۆی؛ به‌دیونکی تریشدا ئه‌و کیانه‌ سیاسی و پامیاریه‌ به‌هێزه‌ بوو که نیشانده‌ری زیندووویی و ناستی به‌رزی هزر و بی‌ری ره‌وای به‌رپه‌وه‌به‌ری کوردی و قه‌لافه‌تی کوردستانی بوو.

له ٢٧ رێبه‌نداندا کاتیکی هه‌تاوی رۆژی پووناکیی گهل سه‌ره‌ه‌ئده‌دات، ئیدی نه‌ک می‌شک و جه‌سته، به‌لکوو ده‌روون و هه‌ناوی تاک و کۆمه‌لانی کوردستانی ده‌هه‌ژینیت و دیمانه‌یه‌ک له هیز و باوه‌ر و ئیمان به‌ رزگاری، دیسانه‌وه‌ به‌سه‌ر ژیا‌نی

تانی سڤکه‌وتوو ماندا بال ده‌کیشیت. ۲ رێبه‌ندان ته‌نیا بیره‌وه‌ری و میژوو نییه، به‌ئکوو ده‌سکه‌وت و دامه‌زاندنی مائیکی گشتی و کوردستانییه که به‌ گوێ و دئی داگیرکه‌راندا چرپیندرا و له‌ جیهاندا زینگیایه‌وه. نه‌و کۆماره‌ ساوایه‌ی که به‌ ده‌ستی ره‌شی داگیرکه‌رانی تۆقیو له‌ ئیراده‌ی گهل و پێشه‌وا و هاوڕێیانی گیان له‌سه‌رده‌ستی رووخیئرا، پاش هه‌ره‌سه‌ینانیشی بووه‌ هیژ و وره‌یه‌کی له‌بنه‌هاتوو و هه‌روه‌ها به‌نگه‌ و به‌رچاووونییه‌کی ته‌واونه‌بوو بو‌ خه‌باتکاران و تاک و کۆمه‌لانی کوردستانی؛ که گه‌لی کورد پیچه‌وانه‌ی هه‌موو بیر و خویندنه‌وه‌ به‌رتسه‌ک و باوه‌رپه‌خۆنه‌بووه‌کان، ده‌توانیت خاوه‌نداری خوی بکات و له‌ژێر ئالای شه‌کاوه‌ی خۆیدا ژبانی هه‌رمان بکات.

نمونه‌ و ده‌رکه‌وتی نه‌و به‌رده‌وامی و هیژبه‌خشییه‌ پاش رووخواندنی کۆمار و شه‌هیدکردنی پێشه‌وا و یارانی، و هه‌روه‌ها به‌ شه‌پۆلی سه‌رکه‌وتکردن و تۆقاندنی کۆمه‌لانی خه‌گی کوردستان له‌ دۆخی ته‌نراو به‌ ده‌سه‌لاتی داگیرکه‌راندا، سه‌ره‌ه‌ندان و بزووتنه‌وه‌گه‌لی هه‌شتا سائی رابردوو بوون؛ له‌ بزووتنه‌وه‌ی شه‌هید مه‌لا ئاواره‌ و شه‌هید سوله‌یمانی موعینی و راپه‌رینی گه‌لی کوردستان دژ به‌ رێژیی پاشایه‌تی و هه‌روه‌ها بزووتنه‌وه‌ی پاش هاتنی کۆماری ئیسلامی به‌ رێبه‌ری دکتۆر قاسملووی پێشه‌نگ. نه‌مانه‌ هه‌مووی پشته‌ستوو به‌ نه‌زموونی کۆمار و له‌ درێژهی نه‌و میژوو پیر له‌ سه‌روه‌رییه‌دا بوو که نه‌مچار ته‌واوی کوردستانی رۆژه‌لاتی ته‌نییه‌وه‌ و دکتۆری شه‌هید به‌ دارشتنیکی نوێ و هه‌ل‌دانه‌وه‌ی لاپه‌ره‌یه‌کی زێرین له‌ تیکۆشان، ناگردانی پیر له‌ پشکۆی خه‌باتی گراوتر کرد.

له‌ سێ ده‌یه‌ی رابردوویدا، پیچه‌وانه‌ی ره‌وته‌ جیاوازه‌کانی نیو کۆمه‌نگه‌، پرسى نیشتمانی و نه‌ته‌وه‌یی ره‌واترین و گه‌وره‌ترین و به‌هیزترین داخوازی گه‌لی کورد له‌ رۆژه‌لاتی کوردستانه‌، که له‌ بچووکتترین بۆشایی و ده‌رفه‌تدا، په‌نگا‌له‌ی نه‌و باوه‌ره‌ له‌میژینه‌یه‌ له‌ جووتنه‌ و دروشمه‌کانی گه‌لدا به‌گوروتینه‌وه‌ خو‌ ده‌نوینیت. گه‌ل به‌ ده‌ربرینی هه‌لوێست و ناره‌زایی خۆی به‌رامبه‌ر دۆخه‌ ناهه‌موار و داسه‌پاوه‌کان، و ته‌نانه‌ت پشتیوانی له‌ بزووتنه‌وه‌ و جووتنه‌ی پارچه‌کانی دیکه‌ی کوردستان وه‌ک؛ پشتیوانی له‌ کوردانی باکوور و رۆژئاوا، راپرسیی باشووری کوردستان، که‌رکوکی قودسی کوردستان و نه‌و دروشمانه‌ی له‌ راپه‌رینی ژینادا وتراوه‌وه‌:

ئیمه‌ کوردین نابه‌زین، رۆله‌ی پێشه‌وا قازین.
کوردستان کوردستان، گۆرستانی فاشیستان.
قاسملوو قاسملوو، رێگات درێژه‌ی هه‌یه‌.

له‌سه‌ر شه‌قام و قوتابخانه‌ و ناوچه‌کانی کوردستانه‌وه‌، به‌زیندوویی و به‌ربالوی، پرس و داخوازی ره‌وای نیشتمانی و

له "پۇڭنامەى كوردستان" و "كوردستان مېديا" وه

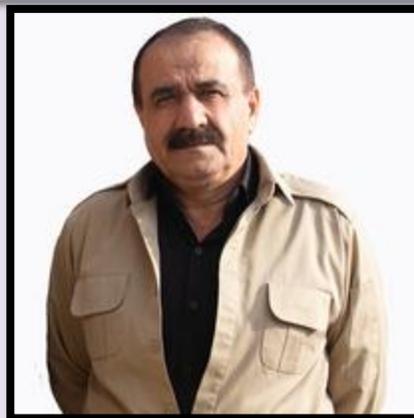
رېبەندانى ۲۷۲۵

نەتەوهىيى بەپوونى دەبىنرېت. ئەم ھەتوان و زىندوويى و پاپەريويىيە، بەرھەم و دەرکەوتەکانى كۆمارى شىكۆدارى كوردستان بووه و ئىستاش بەو ھەويىن و مېژووه پېر لە سەرورەرييەهوه، كۆمەلانى خەلكى كوردستان و تىكۆشەران و خەباتكارانى رېنگاى رېزگارىيى خاكى پېرۆزى كوردستان، چاوهرپى سەرھەلدان و بزوتتەوهيەكى نوپى يەكلاکەرەهەن.

ه رېبەندانى ۲۷۲۵

هه‌گبه‌ی شاخ و شوێش (شه‌هید عوسمان دادخا)

برایم چووکه‌لی

گیانی من قوربانی تۆ بئی جا بلینده گه‌ردنم
نامه‌وی ئه‌و ژینه تاله‌ یا وه‌ته‌ن یا مردنم...

هه‌گبه‌ی "شاخ و شوێش"ی ئه‌م ژماره‌یه تایبه‌ته به‌ یادی فه‌رمانده عوسمان دادخا. عوسمان دادخا هه‌رجار چووبایه

رېښه‌ندانى ۲۷۲۵

گونده‌کان لاوانى له دهورى خوى كو ده‌كردوهو قسه‌ى بو ده‌كردن. نهو دهیگوت" غه‌درلیكراوانى گوى زهوى له رهوتى میژووى مروځایه‌تیدا له پیناوى دایینكردنى ژيانىكى خوش بو خویان و گه‌یشتن به نامانجه پیرۆزه‌كانیان واته بزگاریى نیشتمان و دایینبوونى نازادى و به نازادى ژيان، باشتىرین رۆله‌كانى خویان كرددوته قوربانى. نهو دهیگوت نه‌گه‌ر گه‌لانى به ناوات گه‌یشتوو شانازى به رابردوو و میژووى خه‌باتى خویانه‌وه ده‌كهن و هه‌ست به سه‌ربه‌رزى و سه‌رفرازى ده‌كهن له سایه‌ى فیداكارى و خۆبه‌ختكردنى نهو مروځه نه‌مرانه‌وه‌یه. هه‌ر بۆیه‌ش عوسمان قولى لى هه‌لمایبوو كه ولاتىكى نازادى هه‌بى و له‌م رېگایه‌شدا یا سه‌ر ده‌كه‌وى یا سه‌رداده‌نى.

عوسمان دادخا سالى ۱۳۳۹هـ تاوى له بنه‌ماله‌یه‌كى وه‌رزېر و زه‌حه‌مته‌كیشى گوندى عه‌مبار سه‌ر به ناوچه‌ى" نه‌حه‌مده‌ى كوړى" بۆكان له‌دايك بوو. پۆله‌كانى سه‌ره‌تایى خویندنى به سه‌رکه‌وتووى بړى و بو دريژه‌دانى خویندنه‌تا وه‌رگرتنى دپیلۆم ره‌وانه‌ى شارى بۆكان كرا. كاتىك خۆپيشاندا نه‌كانى له دژى رېژىمى پاشایه‌تى ده‌ستى پىكرد عوسمان به چاو و گوى كراوه‌وه له خۆپيشاندا نه‌كانى سالى ۱۳۵۷هـ به‌شدارى كرد.

به ناشكرابوونى تىكۆشانى حیزبى دیموکرات عوسمان له یه‌كیه‌تیی لاوانى دیموکراتدا خوى دیته‌وه و له زۆربه‌ى مه‌نمووریه‌ته‌كانى یه‌كیه‌تیی لاواندا به‌شدارى كرد. له ماوه‌یه‌كى كورتدا نه‌وه‌نده‌ى لیها‌تووى و دلسۆزى له خوى نیشان دا كه بتوانى سالى ۱۳۵۹هـ له كۆنفرانسى كومیته شارس‌تان به نه‌ندامى كومیته شارس‌تان هه‌لبژێردى و دواى هه‌لبژێرانى له به‌شى كۆمه‌لایه‌تى كارى پى بسپێردى. له‌و ماوه‌یه‌دا كه بۆكان له ده‌ستى هیزه‌ى پيشمه‌رگه‌دا بوو، عوسمان به‌وپه‌رى تواناوه گیروگرفته‌كانى خه‌لكى چاره‌سه‌ر ده‌كرد. هه‌ر بۆیه‌ له‌م بواره‌شدا توانى متمانه و پىز و خوشه‌ویستى خه‌لك و هاوړپیانى بو لای خوى راکیشى. هه‌روه‌ها نه‌گه‌رچى عوسمان كادری سیاسى بوو، به‌لام هه‌ركات شه‌ر له نیوان هیزى رېژىم و پيشمه‌رگه‌دا روى ددها زور زوو خوى ده‌گه‌یانده به‌ره‌كانى شه‌ر و شانبه‌شانى پيشمه‌رگه شه‌رى ده‌كرد. هه‌ست كردن به مه‌سئولییه‌ت، بردنه‌سه‌رى ناگای سیاسى، خاكى و خه‌لكى بوون، بویرى و سه‌راحت قسه‌كردن، له‌سه‌ره‌خۆ و به‌ئه‌خلاق، فیربوون و فیركردن له تايبه‌تمه‌ندییه‌كانى ناوبراو بوو.

به ده‌ستپىكردنى هیرش بو سه‌ر شارى بۆكان له‌سه‌ر داخوازى خوى چووه نیو هیزى پيشمه‌رگه و له هیزى به‌یاندا سازمان درا و له شه‌ره‌كانى ناوچه‌دا به‌شدارى چالاكانه‌ى كرد. نهو هه‌میشه له سه‌نگه‌رى پيشه‌وه دابوو. نازایه‌تى و فیداكارى عوسمان بوو به هوى نه‌وه سه‌ره‌تا وهك سه‌ره‌په‌ل دیارى بكرى و به سه‌ره‌په‌لی عوسمان چه‌ندین عه‌مه‌لیاتى قاره‌مانانه له ناوچه‌ى بۆكان به‌رپوه چوو هه‌تا نهو ئاسته‌ى كه به فه‌رمانده‌رى لكى ۳ هیزى به‌یان دیارى بكرى. نهو له شكاندنى ستوونى ۸۰۱ى شیراز، شه‌ره‌ حه‌ماسیه‌كانى نیو شارى بۆكان، شه‌رى جاده‌ى بۆكان . مه‌هاباد، جاده‌ى سه‌قز . بۆكان، گرتنى

مۆنگه‌ی قۆچاغ و شه‌ری شاریکه‌ند و چه‌ندین شه‌ری گه‌وره و بچووکی دیکه‌دا رۆئی به‌رچاوی هه‌بوو. له‌شه‌ر له‌گه‌ڵ دوژمن چه‌ند جار بریندار بوو به‌ تایبه‌تی له‌ نیو شاری بۆکان که برینداریش بوو نازایه‌تی ناوبراو هه‌چکات له‌بیر ناچیتته‌وه.

عوسمان دادخا له‌ به‌هاری ١٣٦٢دا بوو به‌ جیگری هیزی هه‌ژار سه‌ر به‌ ده‌فته‌ری سیاسى. ده‌فته‌ری سیاسى جیزی دیمۆکرات به‌و ناسینه‌وه له‌ عوسمان دادخای هه‌بوو، دواى شه‌هیدبوونی فه‌رمانده‌ری قاره‌مان ئیقبالی که‌ریم‌نه‌ژاد نه‌وی به‌ فه‌رمانده‌ری هیزی شه‌ریفزاده دیاری کرد و عوسمان به‌ره‌و ناوچه‌ی سه‌نه وه‌ری که‌وت. عوسمان به‌ ئاواته‌وه بوو له‌و مه‌یدانه نوێیه‌شدا لیه‌اتوووی و قاره‌مانه‌تی خۆی نیشان بداته‌وه، به‌لام به‌داخه‌وه له‌و ده‌رفه‌ته‌ی ده‌ست نه‌که‌وت و تازه دوو مانگ له‌ تیکۆشانی عوسمان دادخا له‌ هیزی شه‌ریفزاده تیده‌په‌ری که‌ تیکه‌ڵ به‌ کاروانی شه‌هیدانی کوردستان بوو.

رۆژی ١٨ی خه‌زه‌له‌وه‌ر عوسمان دادخا له‌گه‌ڵ ٦ که‌س له‌ هاوسه‌نگه‌رانی بۆ شناسایی پیگه و دامه‌زراوه‌کانی رێژیم ده‌چنه ناوچه‌ی حوسیناوی سه‌نه. له‌ گه‌رانه‌وه‌دا شه‌ویان به‌سه‌ردا دی و له‌ گوندی "کینه‌چه‌رموو" ده‌مینه‌وه. به‌داخه‌وه به‌ هۆی خۆفرۆشانه‌وه دوژمن پێیان ده‌زانی و سه‌عات ٣ی نیوه‌شه‌و ده‌وری له‌و گونده و به‌تایبه‌تی شوینی مانه‌وه‌یان ده‌ده‌ن و هه‌ول ده‌ده‌ن به‌دیلبان بگرن. به‌لام له‌وان که‌ له‌ مه‌کته‌بی دیمۆکراتدا فێری خۆراگری بوون، که‌رامه‌تی شوێنگیرییان به‌ هه‌چ نه‌گۆریه‌وه، بۆیه سه‌نگه‌ریان له‌ دوژمن گرت و که‌وتنه شه‌ریکی نابه‌رانبه‌ر له‌گه‌ڵیان. پاش سه‌عات و نیوێک شه‌ری ده‌سته‌ویه‌خه به‌داخه‌وه عوسمان دادخا (فه‌رمانده‌ری هیزی) له‌گه‌ڵ ٦ هاوسه‌نگه‌ری دیکه‌ی به‌ ناوه‌کانی سه‌ید ئه‌میری عه‌بدی (فه‌رمانده‌ لک)، محهمه‌د ره‌حیمی (جیگری لک)، سه‌ید خالید حوسینی (سه‌رپه‌ل)، سه‌میل ناسری (پێشمه‌رگه‌ی نه‌رکانی هیزی)، وه‌ستا سه‌ح ناسری (پێشمه‌رگه‌)، محهمه‌د سه‌ح ته‌هه‌ماسبی (پێشمه‌رگه‌) شه‌هید بوون و رێگای خه‌باتیان به‌ هاوسه‌نگه‌رانیان سپارد.

هه‌رچه‌ند شه‌هیدبوونی داوابه‌دواى دوو فه‌رمانده‌ر له‌ ماوه‌ی سه‌ مانگا بۆ پێشمه‌رگه‌کانی هیزی شه‌ریفزاده داخیکى زۆر گران بوو، به‌لام پێشمه‌رگه‌کانى ناوچه‌ی سه‌نه که‌ وه‌ریان به‌ر نه‌دا، به‌ئکوو چه‌ندین عه‌مه‌لیاتی نازایانه‌یان به‌ یادی له‌وان به‌ر یوه برد و یادی فه‌رمانده شه‌هیده‌کانیان هه‌میشه زیندوو راگرت.

لە "پوڤنامەى كوردستان" و "كوردستان میدیا"وه

رێبەندانی ۲۷۲۵

پەيشی ژن لە "كوردستان"

ناسۆ مینبەری

حیزبی دیموکراتی كوردستانی ئێران، وهك حیزبێکی مۆدیرن به درێژایی میژووی خۆی گرتگیی تایبەتی به پرسى ژنان داوه و بۆ ئەم مەبەستەش هەوڵی داوه لە چوارچێوهی بەرنامه و دیسكۆرسی خۆیدا، پێناسە بۆ ژنان، ئەرك و مافەكانیان و هەروەها رۆڵ و پێگەیان لە خەباتی رزگاریخوازیدا بکات.

باسکردن له قۆناغه میژووویهکان بۆ سه‌لماندنی ئەم بایه‌خدا نه بابەتی که به چاوخشاندنیک به‌سه‌ر میژووی حیزبی دیموکرات و ئەو به‌لگه و دیکۆمینتانه‌ی که له مایه‌پر و میدیای ئەم حیزبه‌دا هه‌ن و ئارشیف کراون به‌روونی دهرده‌که‌وی. هه‌ر له سه‌ره‌تای دامه‌زرانی ئەم حیزبه‌وه پرسی ژنان له چوارچیوه‌ی به‌رنامه‌ی ئەم حیزبه‌دا گرتگی پێ دراوه و دهرفته‌ت بۆ به‌شداری و وه‌هسته‌توگرتنی ئەرك له لایه‌ن ژنانه‌وه و له راستای ئامانج و دوورده‌یمه‌نی ئەم حیزبه‌ بۆ داهاتووی کوردستان ره‌خساوه.

ژنان له قۆناغه جیاجیاکانی خه‌باتی ئەم حیزبه‌دا و به‌پێی هه‌لومه‌رجی زāl به‌سه‌ر ژینگه‌ی خه‌باته‌که‌دا، رۆلی جیاواز و گرتگیان گێراوه؛ له هه‌ندێ قۆناغه‌دا چه‌کیان له شان کردوه و له سه‌نگه‌ردا پارێزگارییان له خاک و نیشتمان کردوه و له هه‌ندێ قۆناغه‌شدا، پائېشتیکی قایمی سه‌نگه‌ر بۆ خه‌باتکاران و پېشمه‌رگه‌کانی حیزب بوون، له هه‌ندێ قۆناغه‌دا خه‌باتی ژنان ته‌نیا له چوارچیوه‌ی خه‌باتی چه‌کداریدا مانا کراوه‌ته‌وه و له هه‌ندێ قۆناغه‌شدا ئەم خه‌باته‌ چووته‌ چوارچیوه‌ی خه‌باتی مه‌ده‌نی و رۆشنییرییه‌وه و هه‌ندێ جارێش شیوازه‌کانی خه‌بات به‌ تیکه‌لاوی بۆ ژنان به‌ره‌و پېش چوووه.

به‌ دهرچوونی یه‌که‌م ژماره‌ی رۆژنامه‌ی کوردستان له ٢٠ی به‌فرانباری ١٣٢٤ی هه‌تاوییه‌وه و پاشان دامه‌زرانی کۆماری کوردستان له ٢ی رێبه‌ندانی هه‌مان ساڵدا، خه‌بات و تیکۆشانی ژنان قۆناغیکی نوێی به‌خۆیه‌وه بێنی.

ژنان له‌م قۆناغه‌ نوێیه‌دا، سه‌ره‌تا خۆیان له چوارچیوه‌ی یه‌کیه‌تییه‌ی ژناندا بێنییه‌وه و دواتر ئەم رێخه‌راویه‌ بوو به‌ دهرفته‌تیک بۆ ئەوه‌ی که ژنان هه‌نگاوی گه‌وره‌تر بۆ گه‌شه‌کردن و پېنگه‌یشتن له گۆره‌پانی خه‌باته‌که‌دا هه‌لبه‌گرن. ئەو سه‌رده‌مه‌دا که ئاستی خۆینده‌هاریی ژنان زۆر زۆر نزم بوو، رۆژنامه‌ی کوردستان توانی بێته‌ سه‌کویه‌ک بۆ ئەو ژنانه‌ی که توانی بوویان له‌و سه‌رده‌مه‌ تاریکه‌دا که به‌سه‌ر ژناندا زāl بوو، خۆیان بێنه‌وه و به‌ نووسین و هاوکاریکردن له رۆژنامه‌ی کوردستاندا، ده‌نگی خۆیان به‌ ژنان و به‌تایبه‌تیش به‌ کۆمه‌لگه‌ی نه‌ریتی و نه‌خۆینده‌هاری ئەو کات بگه‌یه‌نن. بۆیه‌ جیگای خۆیه‌تی که یادیک له یای کوبرا عه‌زیمی بکریته‌وه که وه‌کوو یه‌که‌مین ژن له رۆژنامه‌ی کوردستاندا، به‌ ده‌ستبەردن بۆ قه‌ڵه‌م پېنگه‌ی بۆ ژنان دیاری کرد و بوو به‌ سه‌رباشقه‌یه‌ک بۆ ژنانی رزگاربخواری دوا‌ی خۆی.

له قۆناغه‌کانی دواتری خه‌باتی حیزبی دیموکراتدا، رۆژنامه‌ی کوردستان وه‌ک زمانجانی فه‌رمیی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران، له‌گه‌ڵ هه‌موو بوودا و بېرگه‌ میژووویه‌کان، له‌گه‌ڵ هه‌موو که‌ند و کۆسپ و هه‌وراز و نشیوه‌کانی سه‌ر رێگای خه‌بات، هه‌م نوێنگه‌یه‌ک بۆ باسکردن له پرسی نه‌ته‌وايه‌تی بوو و هه‌م باشتترین سه‌کۆ بۆ هێنانه‌گۆڕی پرسیه‌کانی تایبه‌ت به‌ ژنان. له ٨٠ ساڵی رابردوودا، به‌ سه‌دان پرس و بابەتی جیاواز سه‌باره‌ت به‌ دۆخی ژنان له رۆژه‌لاتی

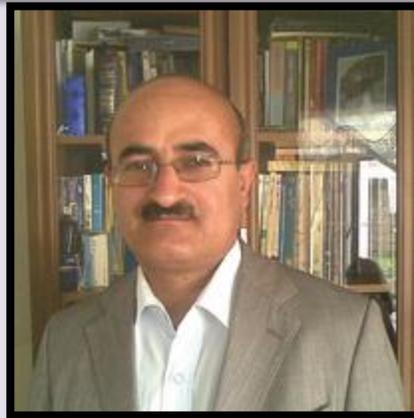
کوردستان و ئهو ستهم و نایه‌کسانییی که ژنان له لایهن دهسه‌لاته پوانخوازه‌کانه‌وه به‌ره‌و‌ووی بوونه‌ته‌وه له "کوردستان"ه‌وه و به‌قه‌له‌می ژنانی تیکۆشهری کوردستان به‌گوێی خه‌لک گه‌یشتوون و باسیان لێ کراوه.

له درێژهی هه‌مان رێچکه‌ی پیرۆزدا، له ٣٠ی به‌فرانباری ١٣٩٨ی هه‌تاویدا و له هه‌فتاوچواره‌مین سا‌وه‌گه‌ری ده‌رچوونی ئهم رۆژنامه‌یه‌دا، ستوونی "وێستگه" به‌مه‌به‌ستی گرنگیدانی زیاتر به‌پرسه‌کانی ژنان له رۆژنامه‌ی کوردستان ده‌ستی به‌کار کرد. یه‌که‌مین وتاری وێستگه، به‌ئاوردان‌ه‌وه‌یه‌ک له ناره‌زایه‌تییه‌کانی خه‌زه‌له‌وه‌ری ٩٨ و گرنگی رۆلی ژنان له ناره‌زایه‌تییه‌ جه‌ما‌وه‌رییه‌کاندا و له‌ژێر ناوی "ژنان قورسایي به‌جوولانه‌وه‌ ده‌به‌خشن" بلا‌و کرایه‌وه. ئهم ژماره‌ی رۆژنامه‌ی کوردستاندا و له ٨٠ سا‌هی ده‌رچوونیدا، سه‌د و چه‌لمین ژماره‌ی وێستگه بلا‌و ده‌کرێته‌وه. له ماوه‌ی ٥ سا‌ی پابردوودا وێستگه هه‌ولێ داوه هه‌موو پرسه‌ پێوه‌ندیداره‌کان به‌ ژنان و به‌تایبه‌تیش نوێترین رووداو و پێشهاته‌کان بخاته‌ به‌ر باس. له یاسا دژه‌مرۆپیه‌کانی کۆماری ئیسلامیه‌وه، هه‌تا ناره‌زایه‌تییه‌ جه‌ما‌وه‌رییه‌کان و رووداوه‌ میژووسازه‌کانی شوێشی ژنانه‌، قاره‌مانه‌تی ژنان و کچانی نیشتمان وه‌ک زارا محه‌مه‌دی و موژگان کاوسی و ژینا موده‌رس گورجی، هه‌تا قوربانیه‌وونی ژنان به‌ ده‌ستی سیسته‌می ئیدئۆلۆژیکي پیاوسالار و به‌سه‌دان باهه‌تی دیکه.

له هه‌موو وتاره‌کانی وێستگه‌دا هه‌ول دراوه وه‌ک له دیسکۆرسی حیزبی دیموکراتدا جه‌ختی له‌سه‌ر ده‌کرێته‌وه، باس له پرسه‌کانی یه‌کسانی و دادپه‌روه‌ری و پاراستنی که‌رامه‌تی ژنان و په‌چاوکردنی مافه‌کانیان وه‌کوو به‌شیکی سه‌ره‌کی و گرنگ له‌ کۆمه‌لگه‌ بکریته‌وه. وێستگه‌ هاوکات له‌گه‌ڵ باسکردن له‌ نازاره‌کانی ژنان، هه‌ولێ داوه در‌ به‌ تارماییه‌کان بدات و زۆرجار به‌ دروستکردنی پرسیار بۆ خۆینه‌ر، زیاتر بیخاته‌ نیو ده‌ریای قوولی زانینه‌وه.

"کوردستان" و "وێستگه" له‌م سا‌لانه‌دا هه‌ولیان داوه، سه‌کۆیه‌ک بۆ گه‌یاندنی ده‌نگی ژنان بن و بیگومان ئهم ئه‌رکه‌ قورسه له‌ قوناغه‌کانی دواتری خه‌باتیشدا هه‌ر به‌رده‌وامه و ئه‌وه ده‌خوازی که ژنانه‌ی رۆشنییر و ئاگا و وشیا‌ری کۆمه‌لگه، "کوردستان" وه‌ک پێگه‌یه‌ک بۆ گه‌یاندنی ده‌نگی هه‌قبیژی خۆیان به‌رانه‌ر به‌ کۆمه‌لگه‌ بیینن.

چه‌کداره دتڤه‌شەکان و ته‌ماویکردنی چاره‌سەرە سیاسییه‌کان

د. ره‌هیم سورخی

میدیا‌ی عه‌ره‌بێ‌ی شوڤینی، به‌کاره‌ینانی ئیسلام له پیناو عه‌روه و پیرۆزکردنی فه‌رمانه‌ حکومه‌یه‌کان به‌ ئایه‌ته‌کانی قورئان، گێرانه‌وه و سه‌رچاوه‌ ئایینییه‌کان ره‌وایه‌تی کۆمه‌لکوژکردنی کوردیان له‌گه‌ڵ نه‌زموونه‌ تاکه‌که‌سی، کۆمه‌لایه‌تی و کولتوورییه‌کانی عه‌ره‌ب یه‌ک خستووه و کاری ئیهمه‌یان زۆر زه‌حمه‌ت کردووه. هه‌میشه‌ لایه‌نی به‌رانبه‌رت گرنه‌گه‌ کێ بیت، چ

دنیا بئینیه‌کی هه‌یه، پریسییه‌کانی چین، تا لای کهم بتوانیت پێشبینی سنووریک له ره‌فتاره‌کانی بکه‌یت.

هيوادارم ناگره‌سته ١٥ پوژه‌که به‌بێ شه‌ر به‌رده‌وام بێت و نوێش بکریته‌وه. به‌تایبه‌تی له‌کاتی پێکدادانی ئەمريکا و ئيراندا پوژاوا و حکوومه‌تی نوێی سووریه له ناگره‌ستدا بن. نه‌گه‌ری زۆره له‌کاتی شه‌ری ئيران و ئەمريکا و ئيسرائیله‌دا ده‌وله‌تی عه‌ره‌بیهی سووریه و تورکیه هیرش بکه‌نه سه‌ر پوژاوا. له کاتیکی وه‌هادا جیهان سه‌رنجی له‌سه‌ر پوژاوا لاده‌جیت، میدیای نیوده‌وله‌تی رومانی میدیای کوردستان ده‌خه‌نه په‌راویزه‌وه و ده‌نگی کورد وهک پێویست به جیهان ناگات.

قسه‌کانی نوێنه‌ری ده‌روه‌ی عه‌ره‌بیهی سووریه، محهمهد نه‌حمهد، به‌و په‌نجه راوه‌شاندن و تۆن و شینواری ناخاوتنه‌یدا هیچ مه‌جالیک ناهێتیه‌وه و شتیکی وهک قه‌واره‌ی کوردی ناهێتیه‌وه. دیاره نه‌وه پێشتر حکوومه‌تی خو‌سه‌ریش له رۆژاوا به ناوی «باکووری پوژه‌له‌تیه‌ سووریه» وه نه‌و ناسنامه‌یه‌ی له کورد ستانده‌بووه‌وه، به‌لام نه‌مجاره جیاوازییه‌که‌ی نه‌وه‌یه «دیموکراتیک» هه‌کشی که گه‌ره‌نتیهی مانه‌وه‌ی هیزه‌کانی هه‌سه‌ده ته‌نانه‌ت وهک تاکیش بکات، نامینیت و به‌وته‌ی نه‌م به‌رپرسه سووریه، به‌س سووریه ده‌میتیت.

له پاش کۆمه‌لکوژییه‌کانی حه‌له‌ب، ئیستا به‌پێی وته‌کانی به‌رپز خاتوو ئیهاام نه‌حمهد، هیزی حکوومه‌تی نوێی سووریه (تیرۆریسته‌کانی دوینی، نه‌مرو و سبه‌ینیش) به‌سه‌دان شه‌رقانی هه‌سه‌ده که گرتوویان له دیزروور، ته‌بقا و په‌قا ده‌سته‌جی شه‌هیدیان کردوون. نه‌وانه خیزانی کوردیان به‌ورد و درشتیش کۆمه‌لکوژ کردوون. نه‌م هه‌لسوکه‌وته درنده‌یه هیوای ناسوی چاره‌سه‌ریک ته‌نانه‌ت به‌پێی مه‌رسوومه ١٣ خاله‌که‌ی نه‌حمهد شه‌رعیش تاریک و ته‌ماوی ده‌کات.

ته‌نیا هیزیک له ده‌روه‌ ده‌توانیت به‌ربه‌ست بێت له‌به‌رده‌م قێکردنی کورد، چونکه نه‌و هیزه به‌ربه‌ره بێسه‌روبه‌ره‌ی جۆلانی، که نه‌زموونی ١٥ ساڵ کوشتار و توندوتیژی به‌شانه‌وه‌یه، کۆنترۆل ناگریت و تیکه‌لاوکردنی تاکه‌که‌سیانه‌ی هیزه‌کانی هه‌سه‌ده‌ش له‌و هیزانه‌دا، به‌هیچ شێوه‌یه‌ک رێگر نابیت له‌و بیره‌وشتیانه‌ی نه‌و هیزانه‌ ده‌ینوین. هه‌ر یه‌که‌م که‌سه‌کانی ده‌که‌ونه به‌ر نه‌و پاکتاوه له‌پێشدا نه‌و هیزانه‌ ده‌بن. نه‌و قیادیۆانه‌ی نه‌وان له‌کرده‌وه تاوانکارییه‌کانی خۆیان (که‌زیرین، گوێبرین، سه‌ربرین) بلاوی ده‌که‌نه‌وه، هه‌ستی هه‌ز و چێژ و خو‌شحالییه‌کی تایبه‌تی له‌گه‌له‌دایه که بو‌هه‌ر مرو‌قیکی ناسایی زۆر نامۆ و تۆقینه‌ر دیته به‌رچاو.

به‌رده‌وامی خۆپێشاندانه‌کان له کوردستان و ده‌روه‌ی ولات، پێکردنی سۆشیال میدیا و میدیای جیهانی له کارنامه‌ی کرده‌وه نامرو‌قییه‌کانی هیزه‌کانی ده‌وله‌تی عه‌ره‌بیهی سووریه و به‌لگاندنیان بو‌ریکخراوه‌کانی مافی مرو‌قی نیوده‌وله‌تی ده‌توانیت کار

له "پۇژنامەى كوردستان" و "كوردستان میدیا"وه

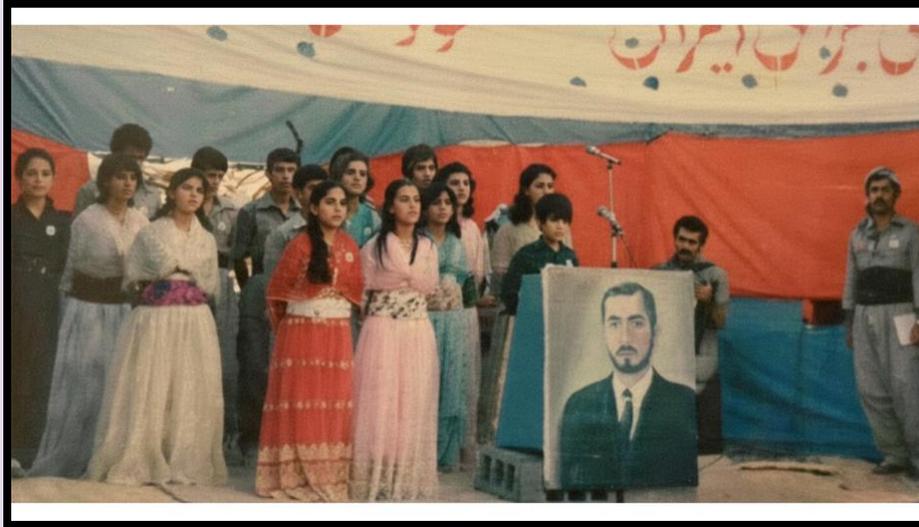
رېبەندانى ۲۷۲۵

بكاتە سەر ئیدارەى سیاسیى ئەمریکا. پیویستە خەئگی باکووری كوردستان، دەم پارتی، كەسایەتی و مامۆستایانی ئایینی خەئگ بەیننە سەر شەقام له ئەستەنبول و شارەکانی تر و رینگە نەدەن توركیه له و دۆخە شیمانەكراوهی شەرى ئیران و ئەمریکادا بجهسیتەوه و له پیلانەکانی بۆ به چۆكدا هیئانی رۇژاوا سەرکەوتوو بیت.

۶ى رېبەندانى ۲۷۲۵

پۆل و به‌شداری‌ی ژنان له حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێراندا (۱۹۴۵ - ۱۹۹۰)

کوردستان نستان‌ی

د. هۆشمه‌ند عه‌لی

(پۆل و به‌شداری‌ی ژنان له حیزبی دیموکرات له نیوان سالانی ۱۹۸۰ - ۱۹۹۰، به‌شی سیه‌م و ده‌ره‌نجام)

ده‌توانین ب‌بینین ژنان له ریزه‌کانی حیزبی دیموکراتدا هاوشانی پیاوان له چالاکیه‌ی چه‌کدارییه‌کان و پووبه‌رووبوونه‌وه‌کان له به‌ره‌کانی شه‌ردا به‌شدار بوون و چه‌ن‌دین ژنیش گیانیان سپاردوو. بی‌جگه‌ له بواری سیاسی و چه‌کداری، له بواری

کردوه" (نیسماعیلی، کۆیه، ٢٣ - ٦ - ٢٠٢٤). ئه‌وه‌ی جینگای بایه‌خه له‌گه‌ڵ هه‌موو ئه‌و بارودۆخانه‌شدا یه‌کیکی دیکه له‌و بوارانه‌ی ژنان له‌نیۆ حیزبی دیموکراتدا نه‌خش و رۆلی کاریگه‌ریان هه‌بووه، بوا‌ری په‌روه‌رده و فیکردن بووه، که هاوکات له‌گه‌ڵ درێژهدان به‌سیاسه‌تی شه‌ر و داگیرکردنه‌وه‌ی ناوچه‌کانی کوردستان له‌لایه‌ن ده‌ولته‌تی ئێران له‌سالانی ١٩٨٠ - ١٩٨١ و هه‌ولتی دوورخستنه‌وه‌ی رۆڵه‌کانی کورد درا له‌خوێنگه‌یان‌دن و په‌روه‌رده‌کردنیان، بۆ ئه‌م مه‌به‌سته‌ش به‌مه‌به‌ستی پاکسازی هه‌ولتی داخستنی خوێندنگه و ناوه‌نده په‌وه‌رده‌یه‌کان درا. به‌مه‌به‌ستی رێگریکردن له‌م بارودۆخه نه‌خواراوه له‌لایه‌ن حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران له‌ناوچه‌کانی ژێر ده‌سه‌لاتی پێشمه‌رگه‌دا به‌شیک له‌قوتابخانه‌کان کرانه‌وه و له‌لایه‌ن به‌شیک له‌مامۆستایانی نیۆ شو‌رش، که زۆربه‌یان کادر و پێشمه‌رگه‌ی حیزبی دیموکرات بوون و پێشان ده‌گوترا "مامۆستایانی شو‌رش"، شانه‌شانی ئه‌رکی پێشمه‌رگه‌یه‌تی ئه‌رکی مامۆستایه‌تیان به‌رێوه ده‌برد و وانه‌یان به‌زمانی کوردی گوتۆته‌وه (مه‌حمود، ٢٠١٢، ١٥٣). له‌سالی خوێندنی ١٩٨٠ - ١٩٨١ له‌ناوچه‌ی رزگارکراوه‌کانی پوژه‌لاتی کوردستان به‌شیک له‌قوتابخانه‌کان که به‌هاوکاری و تیکۆشانی لێپرسراوان و ئه‌ندامانی حیزبی دیموکرات کرانه‌وه و هه‌ر له‌و کاته‌دا داوا له‌رووناکییان و خوێنده‌واران کراوه هاوکاری حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران بن له‌پینگه‌یان‌دن رۆڵه‌کانی کورد له‌پوژه‌لاتی کوردستان، هه‌ر بۆ ئه‌م مه‌به‌سته‌ش ژماره‌یه‌کی زۆر له‌مامۆستا و خوێندکاران و رووناکییان که له‌کج و کور پینکها‌تبوو له‌هه‌ولتی به‌جینگه‌یان‌دن ئه‌رکه‌کانیاندا بوون (به‌نگه‌نامه‌ی کۆنگره‌کانی حیزبی دیموکرات له‌کۆنگره‌ی ١ - ٩، ١، ٢٠٢٤). له‌هاوینی سالی ١٩٨٢ دا کۆری په‌روه‌رده و فیکردن له‌سه‌رانسه‌ری کوردستان و ناوچه‌ی ئازادکراوه‌کان خولی پینگه‌یان‌دن بۆ چین و توێژه‌کان ده‌کرده‌وه و بۆ ئه‌و که‌سانه‌ی ئاره‌زووی مامۆستایه‌تیان هه‌بوو له‌قوتابخانه‌کانی شو‌رشدا (حه‌سه‌ن‌زاده، ١٩٩٥، ١، ٢٦٣). هه‌ر له‌و باره‌وه‌ گه‌وه‌هر شیرخانی ده‌لی: "حیزبی دیموکرات ئه‌گه‌رچی به‌ربه‌ستی زۆری له‌به‌رده‌م بوو، هه‌میشه‌ گرنگی به‌بوا‌ری په‌روه‌رده داوه. گرنگترین خزمه‌تیک که حیزبی دیموکرات به‌ره‌گه‌زی می‌ی کوردی کرد گێرانه‌وه‌ی ئێرا‌ده و باوه‌ربه‌خوێبون بۆ ژنان بوو" (شیرخانی، هه‌ولێر، ٢٣ - ٦ - ٢٠٢٤). هه‌روه‌ها ما‌په‌ره قه‌ره‌گۆلی ده‌لی: "دوا‌ی شو‌رشی گه‌لانی ئێران له‌سالی ١٩٧٩ پاش ئه‌وه‌ی کۆماری ئیسلامی ده‌ستی به‌سه‌ر شاره‌کاندا گرت‌وه و به‌هۆی ئه‌ندامه‌تیم له‌و ریکخراوی سازمانی جه‌وانانی کورد (ریکخراوی لاوان) من و چهند هاو‌رییه‌کی تر وه‌ک مامۆستای شو‌رش له‌قوتابخانه‌ی وانه‌مان گوتۆته‌وه" (قه‌ره‌گۆلی، سوێید له‌ریگه‌ی واتساپ، ٢٣ - ٦ - ٢٠٢٤). هه‌ر له‌و باره‌وه‌ عیسمه‌ت نستانی ده‌لی: "ئه‌رک و به‌رپرسیاریه‌تیم له‌نیۆ حیزبی دیموکرات له‌سالانی هه‌شتاکان له‌کۆمیته‌ی سه‌رده‌شت له‌ریکخراوی ژنان و لاوان بووه. هه‌رچه‌نده‌ خوێندکاری قۆناعی ئاماده‌یی بووم، به‌لام وه‌ک مامۆستای پاهینراو وانه‌م به‌گه‌وره‌سالان ده‌گوت‌وه. ئه‌وکات کار و چالاکیی ریکخراوه‌کانی لاوان و ژنان به‌نامه‌دانان بۆ به‌رێوه‌بردنی بۆنه‌ته‌وه‌یه‌کان و پوژمیره‌ میژووبیه‌کانی حیزبی دیموکرات و له‌پال ئه‌وه‌شدا گرتنی کۆر و کۆبوونه‌وه‌ بۆ لاوان و ژنان و کچان و ده‌رکردنی پوژنامه‌ی دیواری و دانانی ده‌وره‌ی نیزامی و ته‌ندروستی و په‌روه‌رده‌یی بوو، له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا هه‌ولدان بۆ فیکردن و خوێنده‌وارکردنی کچان و ژنان بوو، بۆ نموونه‌ له‌گه‌ره‌کی بولوا‌ری شاری سه‌رده‌شت له‌بینای (خانه‌ی موعه‌لیمان) توانیبوو‌مان خوێندنگه‌یه‌کی

تایبەت بە گەورەسالان بکەینه‌وه و زیاتر ئەو کچانە دەهاتن کە پێشوو تر دەرفەتی خۆیندنیان بۆ نەپەخسابوو. هەرچە‌نده بەهۆی شەری داسە پاو بەسەر کوردستاندا کار و چالاکییەکانمان رۆژ بەرۆژ بەرتەسکتر بۆوه، بەلام ئەرکە پەرودەییەکان جینگای خۆیان گرتبوو" (نستانی، کۆیه، ۳۰ - ۶ - ۲۰۲۴). لێرەدا دەکرێ بگوتریت رۆل و بەشداریی ژنان لەنیو حیزبی دیموکراتی کوردستان جگە ئە هەولەدان بۆ مافە سەرەتاییەکانیان و ئازادییە رەگەزی و نەتەوهییەکانیان، ئە بواری پەرودە و فێرکردنیشەوه ئەرک و بەرپرسیاریەتی گرتگیان لەسەر شان بووه و بەرێوهیان بردوه. پێویستە ئەوهش بخزیتە روو، زۆرجار ئە لایەن ریکخراوەکانەوه و خودی حیزبی دیموکراتیشەوه کۆری پەرودە و فێرکردن ئە ناوچە ئازادکراوەکانی کوردستان هەبووه و گرتگیی زۆریش بە خولی پینگەیاندن و پەرودەیی دراوه.

دەرەنجام:

۱- دەستپێکی یەکەمین خەباتی ژنانی کورد ئە رۆژەلاتی کوردستان لەنیو حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێراندا و هاتنیان بۆ نیو ژبانی سیاسی و فەرھەنگی و پەرودەیی و بەدواداچوون بۆ داخواییە سیاسی و کۆمەلایەتیەکان، دەگەرتەوه بۆ ئەو گۆرانکارییە میژووییە لە رۆژەلاتی کوردستاندا روهی دا، کە دامەزراندنی کۆماری کوردستان بوو. رۆل و بەشداریی ژنان ئەو قۆناغەدا بە رێبەرایەتی حیزبی دیموکرات ئە چوارچێوەی کاری ریکخراوەیی یەکیەتی ژنان خوی بینووتەوه، کە زیاتر جەختکردنەوه بووه لەسەر مافەکانی ژنان و هۆشیارکردنەوهیان لەسەر پرسەکانی خۆیندەواری تا ئەوهی هەولەدان بووبی بۆ کاری حیزبی و سیاسی لەسەر ئاستی سەرکرایەتیکردن.

۲- حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران ئەگەل ئەوهی ئەرکی نەتەوهیی و بەرێوەبردنی ولاتی ئەستۆ بووه و ئە دەیهی هەشتاکانی سەدهی رابردوو هەولێ ریکخستنەوهی کۆمەلگە داوه و ئە پەیرەو و پرۆگرامەکانیدا باسی ئە بەشداریی ژنان ئە پرسە ئابووری و سیاسی و کۆمەلایەتیەکاندا کردوه، بەلام ئەم روهوه ژنان لەنیو حیزبی دیموکراتدا زۆر کەم ئە ئاستی بێیاردان بینراون.

۳- هەرچە‌نده ئە کۆنگرە ی چوارەمی حیزبی دیموکرات، ژن گەیشتۆتە ئاستی سەرکرایەتی، بەلام بەهۆی ناکۆکیی نیوخۆیی حیزبی و جیابوونەوهیان ئە کاری حیزبی دوورکەوتوونەتەوه، دواي ئەو کاتەش تا کۆنگرە ی یازدە و چوارده ژنان ئە ئاستی سەرکرایەتی نەبینراون.

۴- ژنان جگە ئە خەباتی سیاسی، ئە بواری ریکخستن و حیزبییەوه بەشدار بوون و ئەم رینگە یەشەوه زۆرجار بەهۆی

رئیه ندانی ۲۷۲۵

ناشکرابوونیان و گرتن و نهشکه نجه دانیان به شیکیان رووبه پرووی مهرگ بوونه تهوه و بوونه قوربانی.

۵- پرسی یه کسانیکواری ژنان له نیو حیزبی دیموکراتدا له دواي پرسه سیاسی و نه تهوه ییه کان هاتوته بهرباس و نه م پرسه ش ته نیا له چوارچیوهی گوتاردا خراوته روو و ماوه تهوه، ژنانیش له م رووهوه که مته رخه م بوون.

۶- ژنان له ریزه کانی حیزبی دیموکراتدا شانه شانی پیاوان رۆل و به شداریی کارایان له بواری چه کداری و پیشمه رگایه تیدا هه بووه و له زۆریه ی هیز و پۆله جیاوازه کانی ژنان بوونیان هه بووه و به شیکیان له دهسته و تاقمه هیرشهر و به رگریه کانی رووبه روو بوونه وه شدا خه باتی چه کداری و پیشمه رگانه یان کردوه، به لام زۆرینه ی نه رک و رۆلیان له باره گاکانی حیزب و پاسه وانیدا بووه.

۷- ژنانی کورد له رۆژه لاتی کوردستان و له نیو حیزبی دیموکراتی کوردستان دوو نه رکیان له سه ر بووه و هه ولیان بو داوه: نه رکی نه ته وه یی و هه لاواردنی ره گه زی بووه و له ژیر کاریه گه ری نه هه ر هه شدا بیجگه له خه باتی چه کداری که ده ستییکی نه رکیان بووه، له چه ندین بواری دیکه ی وه ک په روه رده و فیکرکردن له قوتابخانه کانی شۆرش و نه خوشخانه دا نه خش و رۆلی کاریه گه ریان هه بووه.

۶ ی ریه ندانی ۲۷۲۵

بهردهوامى پاپشتى نهريكا بو كورد، پريستيز و متمانى نيودهولتسى بو دهسته بهر دهكات

عەزىز مەرووفى

سه رنه نجام پاش نو مانگ له مشتومر له سه ر ريگكه وتنى نيوان هيژه كانى سووريهى ديموكرات (هه سه ده) و حكومته تى كاتى سووريه - كه له ١٠ى مارسى ٢٠٢٥ بو تيگه ئگردن و يه كخستنى هه سه ده له گه ئ هيژه كانى حكومه ت واژو كرا - به ريوه به رى خو سه رى رۆژاواى كوردستان رووبه رووى شه رپيڤرۆشتنى هيژه كانى سووريه بووه وه.

له نووسینه‌کانی پێشوویدا ئاماژه‌مان به‌وه کردبوو که رێککه‌وتنی ١٠ی ماری ٢٠٢٥ به رێنوینی عه‌بدوللا ئۆجه‌لان و له چوارچێوه‌ی پرۆسه‌یه‌کدا هات که به "پرۆسه‌ی ئۆجه‌لان - باخچه‌لی" ناومان بردبوو. به‌گوێهری ئه‌و رێککه‌وتنه، ده‌بوو هیزه‌کانی هه‌سه‌ده تیکه‌لی نیو سوپای حکومه‌تی کاتی سووریه بکری و له به‌رامبه‌ردا کورده‌کان له سووریه‌یه‌کی یه‌کگرتوودا هه‌ندیک مافی سه‌ره‌تاییان پێ بدریت. له ماوه‌ی ئه‌م نو مانگه‌دا ده‌بینین حکومه‌تی سووریه هه‌یج هه‌نگاوێکی له‌و پێناوه‌دا نه‌ناوه؛ نه‌ک هه‌ر ئه‌وه، به‌لکه‌و له به‌کارهێنانی زمانی هه‌ره‌شه و ئاسته‌نگدروستکردن نه‌په‌رینه‌گاوه‌ته‌وه. هه‌روه‌ها راسته‌وخۆ له‌لایه‌ن تورکیه‌وه هاندراوه تا به هیرشی به‌ربلاو و پیلان‌بو‌دارێژراو په‌لاماری رۆژاوی کوردستان بدات. حکومه‌تی کاتی سووریه له‌ژێر ده‌سه‌لاتی ئه‌حمه‌د شه‌رع و به‌هاوکاری گروپه‌ توندپه‌وه‌کان، له ٨ی ژانویه‌ی ئه‌مه‌سا، سه‌ره‌تا له دوو گه‌ره‌کی "ئه‌شه‌رفیه" و "شیخ مه‌قسوود" و پاشان به‌ره‌و قه‌وولایی رۆژاوی کوردستان هیزه‌کانی ده‌ست پێکده‌وه. به‌و هۆیه‌وه رۆژاوی کوردستان چه‌ندین رۆژه له‌ژێر گه‌مارۆیه‌کی توندی هیزه‌کانی سووریه‌دایه. ئه‌و هیزه بینه‌زه‌یی و دێره‌قانه، دوور له هه‌موو یاسا و نه‌ریتیکی سه‌رده‌م، په‌لاماری ما‌ و حالی کورد ده‌ده‌ن، ژن و مندال ده‌کوژن و بێرێژی به‌ ته‌رمی کچ و کورانی شه‌هیدی کورد ده‌که‌ن. هه‌روه‌ها له هه‌موو لایه‌که‌وه گه‌مارۆیه‌کی سه‌ختیان خستوه‌ته‌ سه‌ر دانیشه‌توانی شه‌ره‌کان و خه‌ریکن کورد له‌ژێر ته‌وژمی به‌فر، سه‌رما و برسیه‌تیدا قه‌ر ده‌که‌ن. ئه‌م هیرش و شه‌رپێفرۆشته‌ نه‌گه‌ر له روه‌که‌شدا هی حکومه‌تی کاتی سووریه بیت، له نیه‌وه‌رۆکدا پیلانیکی دارپێژراوی تورکیه‌یه. زۆر روه‌نه که ده‌وتنه‌ی تورکیه هه‌ر له سه‌ره‌تاوه ریه‌گی نه‌داوه ته‌نانه‌ت ئه‌م رێککه‌وتنه‌ش به ئاراسته‌ی خۆیدا بپروات، به‌لکه‌و به‌رده‌وام کۆسپی خستوه‌ته‌ ری و ئاژاوه‌ی ناوه‌ته‌وه.

رۆژاوی کوردستان له سالی ٢٠١٢وه خاوه‌ن خۆبه‌رپه‌وه‌به‌ریه‌کی خۆمائییه. له ماوه‌ی پارزه سالی رابردوودا، تووشی ئاسته‌نگی زۆر بوون و هه‌وراز و نشیوی زۆریان تاقی کرده‌وه؛ به‌سه‌دان هه‌زار که‌سیان ئاواره‌ی هه‌نده‌ران بوون، به‌لام سه‌رکه‌وتنی مه‌زنیان تۆمار کرد و له‌خۆبێردووییه‌کی که‌مینه‌یان نیشان دا. توانییان بینه‌ هاوبه‌شینی گه‌رنگ و جیی متمانه‌ی هاوبه‌یمانی دژی داعش که ویلايه‌ته یه‌کگرتووه‌کانی ئه‌مریکا رێبه‌رایه‌تی ده‌کرد. هه‌ر له‌و کاته‌شدا هه‌له‌ی میژوووییان کرد، که ئه‌ویش به‌سته‌نه‌وه‌ی چاره‌نووسی رۆژاوی کوردستان بوو به‌ په‌که‌که و رێنوینی عه‌بدوللا ئۆجه‌لان‌ه‌وه له سالی ٢٠١١ و به‌تایبه‌تی رێککه‌وتنی ١٠ی ماری ٢٠٢٥.

رۆژاوی کوردستان له ٢٠١٤وه، سه‌ره‌تا له‌ژێر ناوی په‌یه‌ده، له شه‌ری دژی داعشدا پائیشتی ئه‌مریکای بۆ لای خۆی راکیشا. تیکشکاندن داعش له کۆبانی له‌و باره‌یه‌وه ده‌نگدا نه‌وه‌یه‌کی جیهانی لێ که‌وته‌وه. پاشان مه‌ترسی په‌ره‌سه‌ندن شه‌ر،

زه‌مینه‌ی پیکه‌ینانی دوو هاوبه‌یمانی بۆ کورد په‌خساند؛

یه‌گه‌م: هاوپه‌یمانیی ناوچه‌یی له‌گه‌ڵ هۆزه‌ عه‌ره‌به‌کانی ره‌فقه، دیره‌زور و ده‌وربه‌ری هه‌سه‌که له‌ژێر ناوی "هیزه‌کانی سووریه‌ی دیموکرات" (هه‌سه‌ده).

دووهم: هاوپه‌یمانیی نی‌وده‌وته‌تی به‌ رێبه‌رایه‌تییه‌ی ئەمریکا، که له‌و سۆنگه‌یه‌وه هه‌سه‌ده به‌ هاوکاریی چ‌ری‌ ئه‌و هاوپه‌یمانییه‌ی، ناوچه‌کانی ژێر ده‌سه‌لاتی خۆی له‌ هیزشی ئه‌و ریک‌خراوه تیرۆریستییه‌ پاراست و پێش‌ه‌ویی کرد تا له‌ سالی ٢٠١٧دا خه‌لافه‌ته‌که‌ی داعش له‌ ره‌فقه‌ ب‌رووخین.

به‌م جۆره‌ کورده‌کان، وه‌ک هیزیکی تۆکه‌م و ب‌ریاره‌ری ناو هه‌سه‌ده، بوونه‌ هاوپه‌یمانی ئەمریکا له‌ چوارچێوه‌ی شه‌ری دژی داعشدا. ئه‌و هاوپه‌یمانییه‌ش لای خۆیه‌وه هه‌وراز و نشیوی زۆری به‌خۆیه‌وه بینی. بۆ نموونه، ئی‌داره‌ی دۆنالد ترامپ نه‌یویست هه‌ندیک ناوچه‌ی ژێر ده‌سه‌لاتی کورد له‌ سالی ٢٠١٧-٢٠١٩ له‌ هیزشه‌کانی تورکیه‌ ب‌پارێزیت، که‌ نموونه‌ی هه‌ره‌ ب‌ه‌رچاوی داگیرکردنی عه‌فرین بوو. پش‌تتیکردنی ئەمریکا له‌ هه‌سه‌ده له‌ به‌رامبه‌ر تورکیه‌دا، توره‌یی و نا‌ه‌زایه‌تییه‌کی زۆری له‌نیو‌بازنه‌ سیاسیه‌کانی ئەمریکا، ولاتانی ئوروپایی و به‌تایبه‌تیش له‌نیو‌کورداندا لێ‌که‌وته‌وه. پاگرتنی هه‌زاران چه‌کداری داعش و خیزانه‌کانیان له‌ گرتووخانه‌کانی هه‌سه‌ده، هیش‌تا ئه‌و هیوایه‌ی بۆ کورد هیش‌ت‌بووه‌وه که‌ واشینگ‌تۆن وه‌ک هاوپه‌یمانیکی دژی داعش له‌گه‌ڵ ئه‌و کرا. تورکیه‌ له‌ ماوه‌ی ئه‌م ١٢ ساڵه‌دا ده‌یان کۆسپی بۆ ئه‌م هاوپه‌یمانییه‌ دروست کرد و تا بۆی کرا له‌گه‌ڵ داعش مامه‌له‌ی کرد بۆ ئه‌وه‌ی هاوپه‌یمانیان واز له‌ پاپش‌تی کورد به‌ینن، به‌لام سه‌رکه‌وتوو نه‌بوو. که‌چی ئیستا وا دیته‌ ب‌ه‌رچاو که‌ رووخانی ده‌سه‌لاتی به‌شار نه‌سه‌د له‌ ٨ د‌سامبه‌ری ٢٠٢٤، خۆرئاوا‌یوونی ئه‌م هاوپه‌یمانییه‌ی به‌دوای خۆیدا هیناییت. هاتنه‌ سه‌رکاری حکومه‌تی کاتیی سووریه‌ به‌ پاشخانیکی جیهادی له‌ژێر ده‌سه‌لاتی ئه‌حمه‌د شه‌رعه‌دا، قو‌ناغیکی نویی له‌ سووریه‌ خولقاندوو؛ ئه‌و ده‌سه‌لاته‌ له‌ هیج روویه‌که‌وه سه‌ربه‌خۆ نییه‌، هه‌ر ئه‌مه‌ش وای کردوو له‌ به‌شیک له‌ خاکه‌که‌ی بۆ ئیسرائیل خۆش‌یی و بۆ نیشاندانی وه‌فاداری بۆ رابردوو جیهادییه‌که‌ی، رنک به‌پێی ویستی تورکیه‌ دژی کورد و داخوازییه‌کانی ده‌جووتیته‌وه.

وه‌ک پێش‌تر ناماژه‌ی پێ‌درا، ده‌رده‌که‌ویت ئەمریکا هاوپه‌یمانیکی زۆر پینداگر و م‌کور نه‌بووه‌ بۆ کورد و نه‌یویستوووه کورد له‌ ده‌ست‌ه‌ردانه‌کانی تورکیه‌ ب‌پارێزیت؛ بۆیه‌ ئه‌م دۆخه‌ی ئیستا دوور له‌ چاوه‌روانی نه‌بوو. به‌م جۆره‌، هاوپه‌یمانیی دژی داعش و له‌ سه‌رووی هه‌مووشیا‌نه‌وه ئەمریکا، له‌ به‌جیه‌یش‌تی کورد و پێش‌یکردنی متمانه‌ی هاوپه‌یمانییه‌که‌دا، که‌مه‌ترخه‌م بوون. کورده‌کان چ له‌ باشوور و چ له‌ پۆزا‌وای کوردستان، دۆست و هاوپه‌یمانی د‌سۆز، به‌باوه‌ر و کاریگه‌ری هاوپه‌یمانیان بوون. ئه‌گه‌ر سوپای ئەمریکا له‌ ناوچه‌ عه‌ره‌بیه‌کانی عی‌راق و سووریه‌ پ‌ووه‌رووی به‌ره‌نگاریی سه‌ختی هیزه‌کانی به‌عس و داعش ده‌بوونه‌وه، بۆ هه‌سا‌نه‌وه روویان له‌ کوردستان ده‌کرد. هیزه‌کانی ئەمریکا هیج کات له‌ کوردستان نه‌کرانه‌ نامانج، به‌ئ‌کوو

به‌پێچه‌وانه‌وه، له ناوچه عه‌ره‌بیبه‌كان به ده‌یان جار سه‌ربازه‌كانیان كوژران؛ ته‌نیا له دێسامبری ۲۰۲۵دا، دوو سه‌رباز و هاوولاتییه‌کی ئه‌مریکی له په‌لاماره‌كانی حکومه‌ته جیهادییه‌که‌ی ئه‌حمه‌د شه‌رع‌دا كوژران. کورد هه‌میشه وهک دۆست و میوان له ئه‌مریکییه‌کانی روانیوه و ئه‌مه‌ش وای کردووه له کوردستاندا له‌وپه‌ری ئارامی و ته‌ناهی‌دا بمیننه‌وه.

کورده‌کان له‌سه‌ر خاکی خۆیان و بۆ پاراستنی نه‌ته‌وه‌که‌یان شه‌رکه‌ریکی لێهاتوون. ته‌نیا له رۆژاوی کوردستان زیاتر له ۱۲ هه‌زار شه‌هیدیان دا، له کاتی‌دا خۆین له ئه‌وتی یه‌ک سه‌ربازی ئه‌مریکی نه‌هات به‌ده‌ستی کورد. ئه‌وان له چوارچێوه‌ی به‌رگری له خاک و که‌رامه‌تیاندا هاو‌په‌یمانی ئه‌مریکا بوون و هه‌رگیز رووی نه‌داوه کورد له‌ژێر سایه‌ی ئه‌م هاو‌په‌یمانییه‌دا هێرش بکاته سه‌ر گه‌لانی تر یان خه‌لکی بیتاوان قه‌لاچۆ بکات تا ئه‌مریکا پێی شه‌رمه‌زار بێت. بۆیه هاوکاربخوازی کورد له ئه‌مریکا یان هه‌ر زله‌یژیکی تر، وهک خاکی لاوازی ئه‌م نه‌ته‌وه‌یه ئه‌ژمار ناکرێت؛ چونکه ئه‌مریکا خۆی وهک پارێزه‌ری دیموکراسی و رووخینه‌ری رێژیمه دیکتاتۆره‌کان ده‌ناسینی‌ت و سروشتییه بۆ ئه‌م مه‌به‌سته پشت به نه‌ته‌وه چه‌وساوه‌کانی وهک کورد ببه‌ستیت. قوولکردنه‌وه‌ی ئه‌م هاو‌په‌یمانییه بۆ ئه‌مریکا نه‌ک هه‌ر که‌مایه‌سی نییه، به‌ئێوه بۆ ئه‌وه‌ی می‌ژوو‌یه‌کی دره‌وشاوه له رۆژه‌لاتی نیوه‌پاستدا بۆ خۆی بنووسینه‌وه و ئاشتی به‌رقه‌رار بکات، ده‌بیت بناغه‌ی دۆستایه‌تییه‌کی پته‌و له‌گه‌ڵ نه‌ته‌وه‌ی کورد دابری‌ژیت. به‌ دنیایه‌وه ئه‌م راستییه پرستیژ و ناوبانگیکی گه‌وره‌ی جیهانیی بۆ واشینگتون ده‌سته‌به‌ر ده‌کات، ئه‌گینا ئه‌وه‌ی رابردوو ناوانی به "پاڵپشتی و هاو‌په‌یمانی" زۆر له راستییه‌وه دووره.

**بزووتنهوهى نارهزايهتى له ئيران: راستيهكان و سيناريو دهستكردهكانى دهسهلاتدارانى
كۆمارى ئىسلامى ئيران**

كامران نهامين ناوه

راپهرينى جهماوهريى نهم دواييەى خەلكى ئيران خالىكى وەرچەرخانه له ميژووى هاوچەرخى نهم ولاتهدا؛ راپهرينىك كه له لايەك، بناغهكانى خەلافەتى كۆمارى ئىسلامى هەژاندوو و له لايەكى ديكهشهو، بووه به گۆرهپانىك بو

رېښه‌ندانى ۲۷۲۵

که لک‌وه‌رگرتنى به‌شیک له ره‌وته سیاسییه‌کانی دهره‌وه‌ی ولات. له‌م نیوه‌دا پاشایه‌تی‌خوازه‌کان هه‌ولیان داوه‌ ده‌ست به‌سه‌ر نه‌و نار‌ه‌زایه‌تییانه‌دا بگرن بۆ به‌رژه‌وه‌ندی خۆیان؛ له‌ کاتیک‌دا راستی کۆمه‌لگه‌ی ئی‌ران نه‌وه‌ نیشان ده‌دات که مه‌یلی پاشایه‌تی‌خوازی زۆرتر له‌وه‌ی که ریشه‌ی له‌ کۆمه‌لگه‌دا هه‌بیت، دیارده‌یه‌کی سنووردار و ویستی که‌مینیه‌که که له‌ لایه‌ن میدیاکانی سه‌ر به‌ ره‌زا په‌هله‌ویییه‌وه‌ گه‌وره‌ ده‌کریته‌وه‌. له‌م بزوتنه‌وه‌یه، به‌تایبه‌ت پاش پچرانی به‌ربلاوی به‌رق، ته‌له‌فون و ئینت‌رنیت، ږووبه‌ږووی سه‌رکوتی ب‌وینه و توندوتیژی هیزه‌ نیزامی و نه‌منییه‌کانی کۆماری ئیسلامی و هیزه‌ نیابه‌تی و دهره‌کییه‌کانی وه‌ک حه‌شدی شه‌عی بووه‌وه.

هیشتا به‌ وردی ره‌هه‌ندی له‌م سه‌رکوتکرده‌ و تاوانه‌ نه‌جامدراوه‌کان به‌ ته‌واوی ږوون نین، نه‌مه‌ش به‌هوی سنووردارکردنی توندی ده‌ست‌راگه‌یشتن به‌ زانیاری و نه‌بوونی پشت‌راست‌کردنه‌وه‌ی سه‌ربه‌خویه. له‌م هه‌لومه‌رجه‌دا، رېژیمی ئی‌ران بۆ پاساوه‌ینانه‌وه‌ و شه‌رعییه‌تدان به‌ کرده‌وه‌ توندوتیژه‌کانی، په‌نای بۆ سیناریۆی دووپات‌کراوه‌ و سواو بردووه‌. جارێکی دیکه‌ش وه‌ک سه‌رده‌می رېژیمی ږووخاوی په‌هله‌وی تیشکی خستوه‌ته‌ سه‌ر گریمانه‌ی "ده‌ستی بیگانه" و، به‌رپرسیاریتی کوشتنی نارازییان و توندوتیژی هیزه‌ سه‌رکوتکه‌ره‌کانی خۆی ده‌خاته‌ نه‌ستۆی "تیرۆریسته‌کان و هیزه‌ بیانییه‌کان".

فه‌رح دیبا شازنی پینشووی ئی‌رانیش له‌ بیره‌وه‌رییه‌کانیدا به‌ رېبازنکی هاوشیوه‌ ئاماژه‌ی به‌ ږۆلی هیزه‌ دهره‌کییه‌کان له‌ نار‌ه‌زایه‌تییه‌ جه‌ماوه‌رییه‌کانی سالانی شۆرش ۱۳۵۷ – ۱۳۵۶ کرده‌وه‌. بۆ وینه‌ له‌ په‌یوه‌ندی له‌گه‌ڵ خۆپیشاندانه‌کانی هه‌ینی ۱۷ خه‌رمانی ۱۳۵۷، به‌ مه‌به‌ستی شه‌رعییه‌تدان به‌ سه‌رکوتکردنی خه‌لک، نووسیویه‌تی:

"ئه‌رته‌ش که چاوه‌رێی خۆپیشاندهران بوو له‌ مه‌یدانی ژاله، فه‌رمانی وردی له‌ تیمسار ئۆوه‌یسی وه‌رگرتبوو. هه‌ردوو گرووپه‌که‌ چه‌کلدار بوون، و پیک‌دادان له‌نیوان نه‌و دوو لایه‌نه‌دا حه‌تمی بوو. ته‌قه‌که‌رانی فه‌له‌ستینی، که ب‌و له‌به‌رکردنی جلوه‌رگی فه‌له‌ستینی خۆیان له‌نیو جه‌ماوه‌ری خه‌لک یان له‌ سه‌ربانه‌کان هه‌شار دابوو، ته‌قه‌یان له‌ سه‌ربازه‌کان کرد و نه‌وانیش به‌ ناچاری ولامیان دایه‌وه‌. له‌م پیک‌دادانه‌دا ۱۲۱ خۆپیشاندەر و ۷۰ سه‌رباز کوژران." له‌ شوینیکی تردا ده‌نووسیت: "میدیا چه‌په‌کانی ږۆژئاوا باسی توندوتیژی و ترس و توقاندنیان ده‌کرد. نه‌ک باسی نه‌و بارودۆخه‌ی تیرۆریسته‌کان پیکیان هینابوو، به‌لکوو نه‌وه‌ی که به‌ گوێره‌ی قسه‌ی نه‌وان له‌ پۆلیس و ساواک سه‌رچاوه‌ی گرتبوو." نه‌و ئیدیعیایه‌ی به‌رپه‌به‌ران و راگه‌یانده‌کانی رېژیمی ئیسلامی ئی‌ران که "تیرۆریسته‌کان و بریکاره‌کانی مۆساد" له‌ یه‌ک کاتدا ته‌قه‌یان له‌ نارازییان و هیزه‌کانی حکومه‌ت کرده‌وه‌، وه‌ک شیرۆڤی هینانه‌وه‌ی فه‌رح دیبا سه‌باره‌ت به‌ بوونی "تیرۆریسته‌ فه‌له‌ستینییه‌کان" له‌ کاتی نار‌ه‌زایه‌تییه‌ جه‌ماوه‌رییه‌کان دژی رېژیمی په‌هله‌وی، زیاتر هه‌ولیکه‌ بۆ نکۆلیکردن له‌ سروشتی جه‌ماوه‌ری و خۆبه‌خۆی نار‌ه‌زایه‌تییه‌کان نه‌ک شیکارییه‌کی به‌لگه‌دار. جی‌ی داخ نه‌وه‌یه، که‌سانیک له‌ دهره‌وه‌ی ولاتیش،

خوازاو و نه خوازاو، یارمه تی به بهرهمهینانه وه و به دیهینانی ئەم تیورییه پیلانگیریه ددهن.

چاوخشان دنیکی راستیینه به مهیدانی نارەزایه تییه کان، ئەوه مان بو دەرده خات که ئەم بزووتنه وهیه، بو یه کهم جار له دواي شوڤشی سالی ۱۳۵۷ی ئیرانه وه، رهه ندیکی ته واو جه ماوه ریی هه یه و زیاتر له ۱۰۰ شاری گه وره و بچووکی ئیرانی له خوگرتووه. له زرۆکبوونی به جیددی بناغه کانی رنژیم بوخوی ناماژیه بو ئەوهی کۆماری ئیسلامی بو سه رکوتکردنی بزووتنه وه یه کی وه ها به ربلاو، پیوستی به دروستکردنی دوژمنیکی دهره کی و، گه وره کردنی دیارده یه ک به ناوی رۆلی "تیرۆریسته کان" هه یه.

له هه لومه رجیکدا که ئینته رنیت به تایهت له دواي ۸ی ژانویه به ته واوی پچراوه، ئەم پرسیا ره جیددییه دیته ئاراهه که چۆن ده کری و تار و په یامی میدیایی که سایه تییه کی وه ک ره زا په هله وی رۆلیکی یه کلا که ره وهی هه ییت له وروژاندن و پرنه مایکردنی ئەو خه لکه ی که له سه رخۆ رژانه سه ر شه قامه کان؟ بیستنی هه ندیکی دروشمی پاشایه تیخوازی له ناو نارەزایه تییه کاند، به ه یج شیوه یه ک به مانای هه ژموونی سیاسی ره وتیک یان تاکیکی دیاریکراو نیه. هه ره ک چۆن باوه ر ناکری له ولاتیکی به رفراوانی وه ک ئیراندا، چهند "تیرۆریست" یکی راهینراو له شوینی جیاوازه وه بتوانن له و ساته دا که نارەزایه تییه کان ده ستی پی کرد و له مه ودا یه کی کورتدا له تارانه وه بو ئیلام، شه پۆلیکی توندوتیژی رنخراو دروست بکه ن.

ئەم جوړه ریوا یه تانه، له راستیدا گائته به فیداکاریی ئەو گه نج و خه لکانه یه که به وه پری گیانفیداییه وه له به رانه به ر یه کی که له توندوتیژترین حکومه ته کانی ئیران له م چهند سه ده یه ی دوا ییه دا راوه ستاون. ئەمه یه کهم جار نیه که حکومه تی ئیسلامی ئیران، نا ئارامی نیوخۆ به پیلانیکی دهره کی گری دهادت و به پیی سیناریۆیه کی ساخته، باس له رۆلی 'مؤساد و هیزه بیانییه کان' له دروستکردنی "گری و نا ئارامی" له ئیراندا ده کات.

له گه ل ئەمه شدا، ته نانه ت نه گه ریکی لاوازی وه ک بوونی هه ندیکی توخم که هه ول ددهن "له ناوی ئیل ماسی بگرن" به ه یج شیوه یه ک به و مانایه نیه که ئەوان رۆلیکی سه ره کییان هه بوویت له گۆرینی دیمه نیک بو توندوتیژی که تییدا حکومه ت خو ی سه رچاوه ی سه ره کیی ئەم توندوتیژییه بووه. دا کوکی له خوگردن و ته نانه ت به ره ه ئستییان له گه ل هیزه چه کداره کانی ده ولت که خه لک ده کوژن، مافی ئاشکرای خو پيشانده رانه. بو یه نابی به که وتنه ناو مهیدانی کایه ی کۆماری ئیسلامی، به ده ستی خو به های ئەم بزووتنه وه یه و خوینی گیان به ختکردووانی که م بکه ینه وه.

رېبەندانى ۲۷۲۵

بزووتنهوهى خەلگى ئېران، پېش ھەموو شتىگ، دەنگى نارەزايەتییە بەرانبەر بە ستەمىكى پىكھاتەبى و ھەلاواردن و سەرکوت؛ دەنگىگە بە پیلانىكى دەرەكى دەستى پى نەکردوه و بە سیناریۆسازى کۆمارى ئىسلامى ئېرانىش ناکوژتەوه.

۷ى رېبەندانى ۲۷۲۵

دووېژاردەى پېرۆزى چەق بەستوو بۆ رېفېراندۆم

دارسە

ئېمە بونەوهرىكى شازىن، تىكەئەيهكى خەستى "مىللەت" و "ئوممەت"ىن. يانى لە دەروونى خۆماندا نەوہى كوروشى كەبىر و ئىرانى باستانىن و ئوممەتتىكى "هەمىشە لە سەحنە"ىن و بۆ ھەر فەرمانىكى ئاسمانى ئامادەىن. بە شىوہىيەك شانمان داوہتە بەر ئەم دوو بەرداشە قورسە خودى گۆى زەوى سەرى سوورماوہ لەوہى چۆن بېرېرەى پشتمان نەشكاوہ. ئاخىر ئېمە بۆ رۆژانى

رێبه‌ندانى ٢٧٢٥

شانازی نه‌ته‌وه‌یی، خاوه‌نى "پاشا"ین و بۆ رۆژانى گریانى ئایینیش خاوه‌نى "وه‌لیی نه‌مر"ین. دیموکراسی له‌لای ئێمه وهک "نوقل و نه‌بات"ه و زۆر دادپه‌روه‌رانه به‌سه‌ر خۆماندا دابه‌شمان کردووه؛ جارێک ده‌ده‌ین به‌م لای راست، جارێک ده‌ده‌ین به‌م لای چه‌پ، گ‌رنگ نه‌وه‌یه هه‌میشه ملکه‌ج بین بۆ یه‌که‌کیان!

بۆ نه‌وه‌ی بیسه‌لمینین ئێمه چه‌نده دیموکراسیخوازین، با ناوێک له میژووی پرشن‌گدارمان بده‌ینه‌وه. نه‌ی له یادتان چووه له رۆژانى ١٠ و ١١ى خاکه‌لیوه‌ی سالى ١٣٥٨، واته رێک چل و شه‌ش سال له‌مه‌وه‌به‌ر، شاکارێکی میژوویییمان خوتقاند؛ سندووقی ده‌نگدانمان دانا و به‌وپه‌ری نازادیه‌وه له‌نیوان "مه‌لیک" و "مه‌لا"دا، مه‌لایانمان هه‌لبژارد! نزیکه‌ی ٩٩٪ی خه‌لکی ئێران، به‌ یه‌ک ده‌نگ و یه‌ک په‌نگ هاوارمان کرد "به‌ئێ بۆ کۆماری ئیسلامی". بیگومان، وهک هه‌میشه نه‌م "کورد" ته‌جزیه‌ته‌به‌بانه "نه‌بیته که هه‌میشه سازه‌که به‌ پێچه‌وانه ده‌ژهن و له‌و ٩٩ له‌سه‌ده‌دا نه‌بوون، نه‌گینا ئێمه ده‌میک بوو به‌هه‌شتی به‌رینمان له‌سه‌ر زه‌وی دروست کردبوو.

دوای نه‌و هه‌لبژاردنه میژوویییه، نه‌ژێر سیبه‌ری فه‌رمانده‌یی هۆشه‌ندانیه‌ی "وه‌لی"دا، به‌رپارمان دا گه‌شتیکی سیاحتی-زیا‌ه‌تی رێک بخه‌ین بۆ "قودس"، به‌لام له‌ رینگای "که‌ربه‌لا"وه! نه‌م گه‌شته که‌میک تیچووی هه‌بوو؛ تیچووه‌که‌ش نه‌وه بوو که ده‌بوا‌یه به‌ جه‌سته‌ی خۆمان رینگاکه قیرتاو بکه‌ین. ئێمه به‌ خۆش‌حالییه‌وه خۆمان هه‌لده‌دا بۆ سه‌ر مینه‌کان، به‌ جو‌رێک که چاله‌کان پر ده‌بوونه‌وه له‌ پارچه‌ی جه‌سته‌مان تا تانکه‌کان به‌ ئاسانی تیپه‌رن. نه‌وه‌ی قاچی ده‌په‌ری، به‌ ده‌ست ده‌خشا، نه‌وه‌ی ده‌ستی ده‌په‌ری به‌ سنگ ده‌رۆشت. گ‌رنگ نه‌وه بوو رینگای که‌ربه‌لا پاک بینه‌وه. دوا‌جار زۆربه‌مان به‌ که‌مه‌ندامی و نیوه‌چلی گه‌راینه‌وه شار و گونده‌کانمان، به‌لام دل‌مان خۆش بوو "ئه‌رک"ی خۆمان جیبه‌جی کردووه و ئاماده‌ین بۆ شانۆگه‌رییه‌کی دیکه.

ئینجا با بیینه سه‌ر باسی کولتور و فه‌ره‌ه‌نگه ده‌وله‌مه‌نده‌که‌مان. ئێمه له‌مه‌شدا موعجیزه‌ین! له‌ کاتیکدا فرمیسک بۆ میژووی ئایینی ده‌رێژین و سنگی خۆمان ده‌کوئین، له‌ هه‌مان کاتدا دێی ناسکمان به‌ ده‌نگی "گووگوش" و "له‌یلا فره‌هر" و "سووسه‌ن" ده‌کریته‌وه. نه‌مه دوو‌رووی نییه، نه‌خیر، نه‌مه "فره‌به‌هره‌یی"یه! بیه‌ینه به‌رچاوی خۆتان؛ هاوینه، که‌رما ته‌پلی سه‌رمان ده‌کوئینیت، ئێمه به‌پیی په‌تی به‌ره‌و مه‌زارگه پیرۆزه‌کان ده‌رۆین و فرمیسک ده‌رێژین، که‌چی له‌ هه‌مان کاتدا له‌ ژێره‌وه‌ی میشکماندا گۆرانی "هه‌م سه‌فه‌ری گووگوش ئی دهدات!

ئێمه رینگه‌ نادیه‌ین نه‌ "نه‌وجه" به‌ریت و نه‌ "گۆرانی"، هه‌ربه‌یه ده‌توانین له‌ چرکه‌ساتیکدا له‌ دۆخی "گریان"ه‌وه بچینه دۆخی "هه‌له‌په‌رکی". ته‌نیا کیشه‌یه‌ک که ئێرده‌دا تووشی ده‌بین و که‌میک ته‌کنیکییه، مه‌سه‌له‌ی گۆرینی جلو‌به‌رگه، به‌تایبه‌ت بۆ

خوشكان و خانمانى به‌رێز. ناخر زه‌حه‌ته‌ تۆ له‌ يه‌ك كاتدا هه‌م "مانتۆ و رووسه‌رى" بالا پۆشت له‌ به‌ر بێت بۆ شينگيرى، هه‌م "تیشیرت و شه‌لوارۆكه‌"ى ته‌سك بۆ ئاهه‌نگگيران. وینای بکه‌ن، خانمێك له‌ ناو جه‌رگه‌ى شينگيریدا به‌ و له‌ پڕ ده‌بیت بچیت بۆ ئاهه‌نگێك؛ چۆن ده‌توانیت به‌و خیراییه‌ى كه‌ فرمیسكه‌كانى وشك ده‌كاتوه‌، جله‌كانیشى بگۆریت؟ ئه‌مه‌ تاكه‌ ئاسته‌نگى به‌رده‌م ئه‌م "شیرۆفرینیا كۆلتوووریه‌"ى ئیهمه‌یه‌، ئه‌گینا له‌ رووى ده‌روونیه‌وه‌ زۆر به‌ باشی راها‌تووین.

ئێستا، دوای چل و شه‌ش ساڵ له‌ تاقى كردنه‌وه‌ى "عه‌مامه‌"، گه‌یشتووینه‌ته‌ ئه‌و قه‌ناعه‌ته‌ دیموکراسیه‌كه‌ى ئیهمه‌ پێویستى به‌ "رېسیت (Reset)" هه‌یه‌. ئیهمه‌ له‌ به‌ر ئه‌وه‌ى زۆر زیره‌كین، نامانه‌وێت شتیكى نوێ تاقى بکه‌ینه‌وه‌، به‌ ئكوو ده‌مانه‌وێت هه‌مان ریفراڤۆم دووباره‌ بکه‌ینه‌وه‌، به‌ لām ئه‌مجاره‌ ئه‌نجامه‌كه‌ى پێچه‌وانه‌ بکه‌ینه‌وه‌! وه‌ك ئه‌وه‌ى یارى "شیر و خه‌ت" بکه‌ین؛ جارى پێشوو "خه‌ت" ده‌رچوو، ئه‌مجاره‌ ده‌مانه‌وێت "شیر" ده‌رچیت.

ئێستا به‌ كۆمه‌ڵ رێژاوه‌یه‌ته‌ سه‌ر شه‌قامان. دروشمه‌كانمان گۆرپوه‌ و سه‌ره‌رزانه‌ گه‌راينه‌وه‌ بۆ دواوه‌! دیسان ده‌مانه‌وێت سنووق دا‌بنیین و بپرسین: "پاشایه‌تى یان ویلايه‌تى فه‌قیه‌؟". ئه‌مجاره‌یان، به‌ مه‌رجێك ئه‌و "كورد ته‌جزیه‌ ته‌ئه‌بانه‌" وه‌ك جارى گۆرین تێكى نه‌ده‌ن و باسى مافى نه‌ته‌وه‌یى و فیدراڵى و شتى وا نه‌که‌ن، نزیکه‌ى ٩٩٪مان ده‌نگ ده‌ده‌ین به‌ گه‌رانه‌وه‌ى "پاشا".

به‌ ئى، ئیهمه‌ بپارمان داوه‌! ده‌مانه‌وێت پاشایه‌كى جوان، رێكپۆش، كراوات له‌م و سمیل چهور به‌یینه‌وه‌ و له‌ ژێر سایه‌ى پیرۆزى ئه‌ودا، دا‌بنیشین و بپرسین له‌ یادگارییه‌كانى سه‌رده‌مى "وه‌لى فه‌قیه‌" بکه‌ینه‌وه‌. گرنگ نییه‌ كۆ حوكم ده‌كات، گرنگ ئه‌وه‌یه‌ ئیهمه‌ هه‌میشه‌ پێویستمان به‌ "شوانێك" هه‌یه‌؛ جاریك میزهر به‌ سه‌ر بێت و جاریك تاج به‌ سه‌ر. گرنگ ئه‌وه‌یه‌ ئیهمه‌ هه‌میشه‌ ئوممه‌تى ئاماده‌ و میله‌تى گۆنرايه‌ل بین و هیج كاتێك خۆمان به‌ بپركردنه‌وه‌ له‌ شتێك به‌ ناوى "كۆمارى" یان "دیموکراسیى راسته‌قینه‌" و شتى وا هیلاك نه‌که‌ین.

بۆ پێشه‌وه‌ به‌ ره‌و ریفراڤۆمێكى دیکه‌ و وه‌رچه‌رخان له‌ ئۆمه‌ته‌وه‌ بۆ میله‌ت. دوور له‌ چاوى جوداییخوازان ئه‌م ریفراڤۆمه‌ش له‌ خۆمان پیرۆز بێت.

پوژاواى كوردستان وهك ناوينهيهكى چاره نووسى كورد له سيستمى جيهانيدا

حه سه ن قاره مانى

دهسته واژهى "پالنه وانه كان له مردندا، ناموكان له ژياندا" ته نيا كاره ساتى پوژاواى كوردستان كورت ناكاته وه، به ئكوو ته واوى سه دهيه كه نه زموونى كورد له نيو سيستمى نيوده وه ته تيدا ده ته قينيه وه. نه خشيكى دووباره بووه و نه اشكرا دهكات كه تيبدا كورد له ساته وه خته ناوازه كانى شهردا وهك سه رچاوهيهكى سه ربازى دهكرتته نامراز، به لام به شيوهيهكى سيستماتيك په راويژ دهخرتت و له ناسايبوونى ناشتيدا دانبيدنانى سياسى ئى زهوت دهكرتت.

رۆژاواى کوردستانیش له‌م میژوووه به‌ده‌ر نییه؛ به‌ئ‌کوو نوێترین پشت‌راست‌کردنه‌وه‌ی ئه‌م ده‌سته‌واژه‌یه پێک ده‌هێنیت. کاتی‌ک به‌ره‌نگار بوونه‌وه‌ی تونده‌وه‌ی توندوتیژ پێو‌ستی به‌ هێزی زه‌مینی ئی‌خو‌یی هه‌بوو، کورد وه‌ک ئه‌کته‌ریکی حه‌تمی و به‌رگ‌ری‌کاریکی قاره‌مانی ئاسایشی ناوچه‌یی و نیوده‌وه‌تی وینا ده‌کرایه‌وه. کاتی‌ک دواتر رۆژاواى کوردستان داواى گه‌ره‌نتیی سه‌ره‌تایی ئه‌منى و دانپێدانانی سیاسى و مافی ژيانیکى دوور له‌ هه‌ره‌شه‌ وجودییه‌کانی ده‌کرد، جاریکی دیکه‌ کورت کرانه‌وه‌ بۆ که‌سانی نامۆی سیاسى که‌ هیچ شوێنیکى شه‌رعییان له‌ نه‌زمی باودا نه‌بوو.

هه‌روه‌ک قوناغه‌ میژوو‌یه‌کانی پێشوو، به‌م شیوه‌یه هه‌مان ب‌ریاری پێکهاته‌یی به‌ره‌م ده‌هێن‌ریته‌وه؛ د‌س‌و‌زی کورد قبوول ده‌کریت، به‌لام سه‌روه‌ری کورد ر‌ه‌ت ده‌کریت‌وه. ئه‌م ئه‌زموونه‌ دووباره‌بووه‌وه له‌ خوێنگه‌یشتنی ده‌سته‌جمعی کورددا چ‌ر‌ بووه‌ته‌وه، له‌ دروشمی ناسراوی: "هیچ د‌و‌ستیک جگه‌ له‌ چیاکان"; ئه‌مه نه‌ک وه‌ک میتاف‌و‌ریکی شی‌ع‌ری، به‌ئ‌کوو وه‌ک ده‌ره‌نجامیکى عه‌ق‌لانیی سیسته‌میکى نیوده‌وه‌تی که‌ به‌ هاوده‌نگی هه‌لب‌ژێردراو و ده‌سه‌لاتی ناهاوسه‌نگ تایبه‌تمه‌نده. ئامراز‌سازی وه‌ک دوکتورینی ژێن‌و‌پ‌ولیتیکى

سیسته‌می نیوده‌وه‌تی له‌ ده‌وری په‌له‌به‌ندی ژيانه‌کان پێک هاتووه؛ هه‌ندیک ژيان به‌ شایسته‌ی پاراستن و هه‌ندیکی ت‌ریش به‌ قاییلی فه‌رام‌و‌ش‌کردن داده‌ن‌ریت. پێگه‌ی کورد به‌ به‌رده‌وامی له‌ پ‌و‌لی دووه‌مدا دانراوه؛ ئه‌وه‌نده شه‌رعییه که‌ له‌ خ‌زمه‌تی شه‌ردا قوربانی بدات، به‌لام هه‌رگیز ئه‌وه‌نده دانپێدانانه‌راوه که‌ به‌ مه‌رجی خو‌ی له‌ ناشتیدا ب‌ژیت.

ئ‌م دینامیکه‌ نمونه‌ی ئه‌وه‌یه که‌ تی‌و‌ری نیوده‌وه‌تی ره‌خنه‌گرانه به‌ "شه‌رعییه‌تی هه‌لب‌ژێردراو" پێناسه‌ی ده‌کات؛ دانپێدانان و مافه‌کان نه‌ک له‌ سه‌ر بنه‌مای ن‌و‌رمه‌ گشتگیره‌کان یان مافی مر‌و‌ف، به‌ئ‌کوو له‌ سه‌ر بنه‌مای سوودی ئامرازى ده‌درین. کاتی‌ک سوودمه‌ندییه‌که‌ ک‌وتایی هات، هاوده‌نگی نیوده‌وه‌ته‌تیش ده‌وه‌ستیت.

یادگاری میژوویی و وانەى کوردی

دروشمی ناسراوی "هیچ د‌و‌ستیک جگه‌ له‌ چیاکان" ناییت وه‌ک زیاده‌ر‌و‌یه‌کی شی‌ع‌ری، به‌ئ‌کوو ده‌بیته‌ وه‌ک عه‌ق‌لانییه‌تیکی میژوویی تیی بگه‌ین. هه‌موو نه‌وه‌یه‌کی کورد له‌ رینگه‌ی چه‌ندین شی‌وه‌ی شکستی سیاسى و سه‌ربازییه‌وه هه‌مان وان‌ه‌ی بنه‌ره‌تی ف‌یر بووه: گه‌ره‌نتیی نیوده‌وه‌تی کاتییه، په‌ره‌نسییه ئه‌خلاقیه‌کان مه‌رجدارن و به‌ئینه دیپل‌و‌ماسییه‌کان مه‌رجدار نووسراون. له‌ به‌رامبه‌ردا چیاکان ه‌یمای خو‌راگری و به‌رده‌وامیین؛ لێره‌دا بوونی کورد ملکه‌چی دانوستان و په‌وایی ده‌ره‌کی نییه. چیاکان خیانته‌ ناکه‌ن؛ د‌س‌و‌زییان ب‌یوه‌ستانه و ناسنامه‌یان نه‌گ‌وره.

ئابوورى ئەخلاقى جيهان

درنده‌ترین شت لهم سیستمه‌دا خودى توندوتیژی نییه، به‌لکوو شیوازی به‌کارهینانی مه‌رگی كورده وهك دراویكى ئەخلاقى. كاتیک كورد بو "سه‌قامگیری"، "شەرى دژی تیرۆر"، یان "ناسایشى ناوچه‌یى" ده‌مریت، مانشیت و میدال و دانپیدانانى كاتى وه‌رده‌گریت. كاتیک داواى ژيان و داهاتوو و كه‌رامه‌ت ده‌كهن، به‌بیده‌نگى پیشوازییان لى ده‌گریت. ئەمه‌ش ناهاوسه‌نگییه‌كى قووئى ئەخلاقى ناشكرا ده‌كات: جيهان خه‌میان بو ده‌خوات، به‌لام پشتیوانییان ناكات؛ چونكه خه‌م خواردن هه‌رزانه‌تره له به‌رپرسیاریتی.

پوژاواى كوردستان ته‌نیا شوینیک نییه، ئاوینه‌یه‌كه كه دوو‌پووی سیاسى جيهان له فۆرمیكى چ‌پدا نیشان ده‌دات. ئەوه‌مان بیر ده‌خانه‌وه كه كورد به‌ده‌ست نه‌بوونى ئازایه‌تى یان رێكخستنه‌وه ناناڵینیت، به‌لکوو به‌ده‌ست سیستمیكى نیوده‌وله‌تییه‌وه ده‌ناڵینیت كه ئاماده نییه دان به مافی بوونى كورددا بنیت بهو مه‌رجانه‌ی بو كه‌لانى دیکه ره‌وايه.

له كۆتاییدا، میژوو وانه‌یه‌كى سه‌ره‌کیمان فی‌رده‌كات: كه‌رامه‌ت هه‌رگیز به دیارى نادریت، به‌لکوو به‌رگری لى ده‌گریت.

لە شەقامەكانى ئىرانەوه تا كەشتىيە شەركەرەكانى ئەمريكا: نايأ خولى دووهمى ستمەكارى ئە
ئىران كۆتايى دىت؟

عادىل درەخشانى

دواى جهوتى ئۆكتۆبر: چوونە نىو مەترسېدارترىن وەرزى مانەوهى كۆمارى ئىسلامى

با بگەرىننەوه بۆ جهوتى ئۆكتۆبر، سى سالى ئەمەوهەر. هېرشى جەماس بۆ سەر ئىسرائىل تەنيا ئۆپەراسىيۆنىكى سەربازى

یان پرووداویکی ته‌ناهیی سنووردار نه‌بوو؛ ئهم هیرشه خانیکی دابرا‌نی ژبو‌پۆلیتیکی بوو که هاوکیشه‌کانی ده‌سه‌لاتی له رۆژه‌لاتی نیوه‌راستا به شیوه‌یه‌کی به‌ره‌تی گۆری. لهو رۆژه‌وه، یاریی ناوچه‌یی چوووه قوناغیکی نیوه؛ قوناغیک که له سه‌ره‌تاوه تا ئه‌مرو، رێژیی ئیران زیاتر له ههر کاتیکی تر له پینگه‌یه‌کی به‌رگری و پر له داخو‌ران (فرسایشی) دایه. دوا‌ی جه‌وتی ئۆکتۆبر، ویلایه‌ته‌یه‌که‌گرتووه‌کانی ئه‌مریکا به هه‌موو قورساییه سترا‌تیژییه‌که‌یه‌وه گه‌رایه‌وه بۆ ناوچه‌که. جیگیرکردنی که‌شتییه فرۆکه‌هه‌نگه‌کان، به‌هیزکردنی بنکه سه‌ربازیه‌کان، زیادکردنی سیسته‌کانی به‌رگریی موشه‌کی و هه‌ماهه‌نگی به‌رفراوان له‌گه‌ڵ هاوپه‌یمانان، ئه‌وه‌ی نیشان دا که واشینگ‌تون چیترا‌ ناماده نییه رۆژه‌لاتی نیوه‌راستا به جانی خۆی جی به‌یلتیت. ئهم گه‌رانه‌وه‌یه ته‌نیا نیشانه‌یه‌کی ره‌مزی نه‌بوو، به‌ئکوو ئاماژه‌یه‌ک بوو بۆ سه‌ره‌له‌نوی ریک‌خسته‌وه‌یه‌کی قوولی ته‌ناهی.

له هه‌مان چوارچێوه‌دا، ئیسرا‌ئیلیش ده‌رفه‌تیکی کرده‌یی نویی بۆ به‌ره‌نگاریبوونه‌وه‌ی تۆره‌ نیابه‌تییه‌کانی ئیران ده‌ست که‌وت. حیزبو‌نلا له لوبنان، حوسیه‌کان له یه‌مه‌ن و میلیشیا نیابه‌تییه‌کان له عیراق و سووریه، هه‌موویان که‌وتنه ژێر گوشاری به‌رده‌وامی هه‌وائگری، سه‌ربازی و ئابووری، ئیستاش ته‌نیا پاشما‌وه‌یه‌کی بیده‌سه‌لاتیان لێ ماوه‌ته‌وه. رێپه‌وه ئۆجستی و داراییه‌کانی ئهم تۆرانه به توندی لاواز بوون و تیچووی چالاکییه ناوچه‌یه‌کانی ئیران به شیوه‌یه‌کی بی‌بۆنه زیاد کرد. هاوکات، شه‌رعییه‌تی نیوه‌ده‌وله‌تی کۆماری ئیسلامی زیاتر له جاران تووشی داخو‌ران بوو. گری‌درا‌نی سیاسته ناوچه‌یه‌کانی تاران به ناسه‌قامگیری، شه‌ر و قه‌یرانه مرۆیه‌کان، وینه‌ی ئهم رێژییه‌ی له بیرو‌رای گشتی جیهانی‌دا تاریکتر کرد. له ئه‌نجامدا، ئه‌وه‌ی کاتی خۆی به «ته‌وه‌ری به‌رگری» (می‌حوه‌ری مقاومه‌ت) ده‌ناردرا، ورده ورده له ئه‌کته‌ریکی هیرشه‌به‌روه گۆرا بۆ کۆمه‌له‌یه‌کی به‌رگریکار، له‌رزۆک و زه‌بری‌که‌وتوو. ئه‌مانه ئه‌و شتانه‌ن که له سی سالی پابردو‌دا به‌سه‌ر رێژیی ئیراندا هاتوون.

به‌لام ئهم گۆرانکارییه ده‌ره‌کیانه له بۆشایی‌دا روویان نه‌داوه. له نیوخۆی ئیراندا، به‌تایبه‌ت له رۆژانی دوا‌ییدا، سه‌رکوتی خوینا‌ویی نارازییان بووه‌ته یه‌کیک له گرن‌ترین خاله لاوازه‌کانی (پاژنه‌ی ناشیل) رێژییم. کوشتنی هه‌زاران هاوولاتی نارازی ته‌نیا پرسیکی مافی مرو‌ف نییه؛ به‌ئکوو فاکته‌ریکی سترا‌تیژی و یه‌کلاکه‌ره‌وه‌یه له هاوکیشه‌کانی ده‌سه‌لاتدا.

سه‌رمایه‌ی کۆمه‌له‌یه‌تی حکومه‌ت به کرده‌یی گه‌یشه‌تووه‌ته سفر. په‌یوه‌ندیی نیوان خه‌لک و ده‌سه‌لات ته‌نیا درزیکی قوول نییه، به‌ئکوو په‌یوه‌ندییه‌که له‌سه‌ر بنه‌مای رقیکی به‌رفراوان. ده‌زگای ته‌ناهی، هه‌رچه‌نده هیشتا سه‌رکوتکه‌ره، به‌لام تووشی داخو‌ران بووه و ماندوو و شپه‌زه‌یه. وازه‌ینان و دارمان له نیو جه‌سته‌ی کارگیری، سه‌ربازی و ته‌نانه‌ت ته‌ناهی‌شدا، راستییه‌کی حاشاه‌نه‌گره؛ هه‌رچه‌نده هه‌ول ده‌دریت بشارد‌ریته‌وه.

رێبه‌ندانى ٢٧٢٥

ئه‌زموونى مێژوویى نیشانى دهدات كه هیچ سیستمى سیاسى به‌و ئاسته له داخووانى نیوخۆیى و رقی گشتى، توانای به‌رگری به‌رده‌وامى له به‌رامبه‌ر شۆكه دهره‌كییه‌كاندا نییه. ئیدانى دهره‌كى ئه‌و كاته كاربگه‌ر ده‌بیت كه پینكاته‌ی نیوخۆیى رزىو بیت - و ئه‌مڕۆ كۆمارى ئیسلامى رێك له بارودۆخىكى وه‌هادیه.

له‌و به‌اره‌دا، ویلايه‌ته‌یه‌كگرتوووه‌كانى ئه‌مريكا ئیستا له «پشت دهرگا» وه‌ستاوه؛ له پشت دهرگای ئه‌وه‌ی ده‌كرى ناوى بنیین ئیمپراتۆرى تاریكى. جیگه‌ركردنى هیزه‌كان، به‌هیزكردنى بنكه‌كان، دارشتنى به‌رگری موشه‌كى، هه‌ماهه‌نگى له‌گه‌ڵ هاوپه‌یمانان، ئاماده‌كردنى فه‌زای میدیایى و هه‌ستیاركردنى بیرورای گشتی رۆژاوا، هه‌موویان پینكاته‌ی ئاماده‌كارى پیش شه‌رن.

ئهم ئارایشه‌ مه‌رج نییه به واتای شه‌رى ده‌سته‌جى بیت، به‌ئكوو نیشانه‌ی ئاماده‌ییه بۆ كرده‌وه‌ی خیرا له ئه‌گه‌رى بریارى سیاسى. واشینگتون ده‌یه‌ویت له كاتى پینوستدا، به‌بى دواكه‌وتن و سه‌رئیشی‌واوى ده‌سته‌كار بیت. ئهم ئاسته له ئاماده‌یى رێكه‌وت نییه، به‌ئكوو دهره‌نجامى هه‌سه‌نگاندنیكى ورد هه‌بارت به‌ هاوسه‌نگی تیچوو و ده‌سكه‌وت.

له‌و نیوه‌نده‌دا، جیاوازی نیوان شه‌رقه‌ی واقیعی‌بانه و گێرانه‌وه‌ی چه‌په‌گه‌را وابه‌سته‌كان بایه‌خىكى تایبه‌تى هه‌یه. ئه‌و په‌وتانه‌ی كه هیشتا كۆمارى ئیسلامى وه‌ك «قوربانى ئیمپریالیزم» ده‌ناسین، به‌ كرده‌یى خه‌رىكى پاك‌كردنه‌وه‌ی روى رێژیمیكى سه‌ركوتنه‌ر و ناسه‌قامگیركه‌رن. ئهم روانگه‌یه نه‌ ره‌خنه‌گرانه‌یه و نه‌ پیشكه‌وتتخواز؛ به‌ئكوو به‌ره‌مه‌ینانه‌وه‌ی پاساویكى ئایدیۆلۆژى كۆنه.

شه‌رقه‌ی واقیعی‌بانه ده‌ئیت: كۆمارى ئیسلامى له یه‌ك كاتدا هه‌م سه‌ركوتنه‌رىكى نیوخۆییه و هه‌م دۆراویكى ستراتیژییه به واتای راسته‌قینه‌ی وشه. ئه‌گه‌ر رۆژاوا له هه‌ندىك قۆناغدا به‌ دوودئیه‌وه مامه‌له ده‌كات، ئهم دوودئیه به واتای شه‌رعییه‌تدان به تاران نییه، به‌ئكوو له‌به‌ر ترسى تیچوووه‌كانى ناسه‌قامگیریه‌كى كۆنترۆلنه‌كراوه.

پاستیه تائه‌كه ئه‌وه‌یه كه مانه‌وه‌ی ئهم رێژیمه نه‌ك به‌ره‌مى هیزى راسته‌قینه، به‌ئكوو دهره‌نجامى ترسى لایه‌نه‌كانى تر بووه له هه‌ره‌سىكى بیسه‌رویه‌رى ناوچه‌كه. سالانىكى زۆر رۆژاوا له نیوان «خراب» و «خراپتر» دا یه‌كیكى هه‌لبژارد و دۆخى هه‌بووى پى باشتىر بوو. به‌لام ئهم هاوكیشه‌یه ئیستا له گۆراندایه.

شه‌رى ئوكراین، فه‌یرانى غه‌زه، كیبركی رو له زیادبوونى چین، نانه‌منى بۆ وزه و ناسه‌قامگیرى جیهانى، توانای به‌رگه‌ی

قەيرانە درېڭخايەنەكانى بە توندى كەم كىردوووتەو. لە بارودۆخىكى وەھادا، زۆرىك لە بېيارەدەدەرانى پۇڭاوا لەو دەرنەجامە نىزىك دەبنەو كە بەردەوامىي دۆخى ئىستاي ئىران، تىچووى زۇر زياترە لە گۆرىنى.

كۆمارى ئىسلامى ئەمرو لە پىنگەيەكدا وەستاو كە ھەم لە دەروە لەژىر گۆشاردايە، ھەم لە نىووە پوچەل بوووتەو، ھەم لە ئاستى نىووەولتەيدا كەمترىن متمانە و ئابرووى بۆ ماوتەو. ئەم تىكەلەيە، مەترسىدارترىن بارودۆخە بۆ ھەر رېژىمىكى تاكرو و دىكتاتور.

ھوتى ئۆگتۆبر سەرەتاي ئەم وەرزە نوپە بوو؛ وەرزىك كە تىيدا مانەوہى كۆمارى ئىسلامى چىتر مسۆگەر نىيە، بەلكوو بووتە بابەتىكى پرىچوو، پرمەترسى و ناسەقامگىر. داھاتووى ئەم رېژىمە، زياتر لە ھەر كاتىكى تر، بەستراوتەو بەو بېيارانەى كە چىتر لە تاران نادرىن.

نایین لە خزمەت سڕینهوهدا (لە خومهینی و سهدامهوه تا نهردوغان و جۆلانی)

پههیم نههت زاده

لە میژووی هاوچهرخى رۆژههلاتى نیوهراستدا، زۆرجار توندوتیژی دژ به كورد به زمانى سیاسهت، ئاسایش یان یهكپارچهیى خاك پاساوى بۆ هینراوتهوه. بهلام له پشت ئەم گوتارانهدا، شیوازىكى قوولتر و كهمتر ئاشكرا ههیه: بهكارهینانى سیستماىكى نایین بۆ رهواىیدان به سڕینهوه و سهركوت. ئەم نووسینه ههوتیکه بۆ لیكدانهوى بهردهوامیى ئەم شیوازه، له

خومەینى و سەدامەوه تا ئەردووغان و جۆلانى (ئەبوو محەمەد ئەلجۆلانى).

توندوتیژی دژ بە كۆمەنگەى كوردى ناتوانریت تەنیا بۆ مەلانی كاتى یان جیاوازییە سیاسییەكان كورت بکریتهوه. یهكێك له بنهڕهته سههرهکییهكانى ئەم توندوتیژییه، پهیوهندیی پیکهاتهیی نیوان دسهلاتی سیاسی و دووباره لیکدانهوهی نایین وهك نامرازه؛ پهیوهندییهك كه سرینهوهی «ئەوى تر» له قالمی زمانى پیرۆزدا، کرداریکی سروشتی و تەنانەت پینویست نیشان دەدات. ئەم چوارچیویهدا، نایین له کایه ئیمانی تاکهکەسى دوور دەخریتهوه و دهگۆریت بۆ نامرازکی سیمبۆلیک له خزمەت دسهلاتدا.

ئەم پرۆسەیهدا، دهقه نایینییهكان ئەك وهك سههرچاوهی ئەخلاقى، به لکوو وهك میکانیزمی رهواییدان به دسهلات بهكار دههێنرین. هه ئیژاردنى به نه نقه ستى ناو و چه مکه قورئانییهكان بۆ وه سفکردنى کردە سیاسی و سهربازییهكان، توندوتیژی له ئاستى بریارى مرۆقییهوه بۆ ئاستى ئەركى ئیلاهی بهرز دهکاتهوه و له هه مان کاتدا سنوورى رهخنهى ئەخلاقى و یاسایى به تهواوى سنووردار دهکات.

له کۆمارى ئیسلامی ئێراندا، گه رانه وهی بهردهوام بۆ چه مکه کانی وهك «نوسرتهى ئیلاهی» و به تاییه تی مانای سوورەى «النصر»، هه ر له سه ره تاي دامه زاندى رێژیمه که وه، رۆئیکى گرنگی هه بووه له پیرۆزکردنى سه رکوتى سیاسیدا. ئەم گوتاره دا، سه رکه وتنى سیاسی وهك ده رکه وتنى ئیرادهى خودایى نیشان درا و هه ر جوړه دژایه تییهك، وهك وه ستانه وه له دژی «خودا» لیکدرايه وه. دیارترین نمونه ی ئەم که لکازووه رگرتنه له نایین، ده رکردنى فه رمانى «جیهاد» بوو له لایه ن خومه یینییه وه له دژی نه ته وهی كورد؛ فه رمانیك كه توندوتیژیی ده وتنه تی له یاساوه گواسته وه بۆ ئەركیکى نایینی و بووه پاساویك بۆ قه لچۆکردن و سه رکوتى خویناویى كوردستان. ئەم لۆژیکه له رووبه روو بوونه وه له گه ل کۆمه لگه ی كوردیدا، ده رنه نجامى کاره ساتبار و وێرانکەرى لیکه وته وه.

له عێراقى به عسدا، ئەم په یوه ندییەى نیوان نایین و توندوتیژی، به شیویه کی ناشکراتر و کاره ساتبارتر نوێ کرایه وه. ناوانى هه لمه ته سه ربازییه به رفراوانه کان له سالانى ١٩٨٦ تا ١٩٨٨ دژ به كورد به ناوى سوورەى «ئەنفال» هه ئیژاردنیکی ریکه وت نه بوو. چه مکه کانی ئەم سووریه، وهك غه نیمه ت و دوژمن، یارمه تی رێژیمی سەدام حوسینی دا بۆ رهواییدان به له نیو بردنى گونده کان، زینده چا لکردنى به کۆمه ل و به کاره یینانى چه کی کیمیایى دژ به نه ته وهی كورد؛ پرۆسەیهك كه بووه یه کیک له دیارترین نمونه کانی ژینۆسایدی كورد له سه ده ی بیسته مەدا.

له تورکیه ی هاوچه رخدا، هرچه ند پیکهاته ی سیاسی جیاوازه، به لام نژیکیکی هاوشیوه به کار هیتر. له کاتی داگیرکردنی عفرین له سالی ۲۰۱۸د، به کارهینانی ناشکرای سووری «الفتح» له لایهن ره جبه تهیب نه ردوغانه وه، نمونه یه کی پوونی تیکه بپوونی ئیسلامی سیاسی، ناسیونالیزم و پرۆژی سهربازی بوو. لهم گوتاره دا، داگیرکاری نهک وهک دهستدریژی، به لکوو وهک «فتح» نیشان درا و توندوتیژی دژ به هاوولاتیانی مه ده نیی کورد ناسایی و پهوا کرا.

نهوه ی نهه نه خشه یه له ناستی میژووویه وه بو ناستی پیکهاته یی بهرز دهکاته وه، به رده و امبوونیه تی له فورمه نوییه کاندای. له چهنه رۆژی رابردوودا له سووریه، دووباره به کارهینانی سووری «نه نفال»، نه مجاره له لایهن ریژی می ئیسلامی جولانی (ته حریر نه لشام) دژ به کورد، نهوه ده رده خات که نهه ئیلاهیاتی سرینه وه یه، به تییه پوون له سنوره نه ته وه یه کان و جیاوازیه هکریه کان، له نیوان رژی مه کاندای وهک خو ی ماوه ته وه.

له روانگه ی تیوری دروستکردنی «نهوی تر»، کومه لگه ی کوردی به شیوه یه کی سیستماتیک له بازنه ی گشتگیری نه خلاق ی دوور ده خریتته وه. کاتیک «نهوی تر» نهک ته نیا وهک دوزمنیکی سیاسی، به لکوو وهک به ربه ستیک له به رده م جبه جیکردنی ئیراده ی خودایی پیناسه ده کریت، توندوتیژی دژ بهو، وهک پینویست و شه ری لیک ده دریتته وه. لهه له لومه رجه دا، چه مکه کانی وهک «برایه تی گه لان» یان «برایه تی دینی»، به کرده یی بیمانا ده بن.

نه زمونی میژوو یی کورد نیشانی ده دات که به بی ره خنه یه کی بنه رته ی له په یوه ندی نیوان نایین و ده سه لات، هر پشتبه ستیک به م گوتارانه ته نیا بازنه ی توندوتیژی دووباره به ره هم ده هیئتته وه. نهه باسه نه بانگه شه ی نه فیکردنی باوه ری نایینییه، به لکوو داوای جیاکردنه وه ی پوونی ئیمانی تاکه که سییه له پرۆژه کانی هیژموونی سیاسی. ته نیا له چوارچیه ی یاسا، یه کسانیی پیکهاته یی و سیکولاریزه کردنی ده سه لاتدا ده توانریت رنگری لهه دووباره بوونه وانه ی میژوو بکریت؛ نه گینا «النصر، نه نفال، الفتح» هر به رده وام ناوه کانی سرینه وه مان ده بن، که هر جاره و به به رگیکی نویه دژ به کورد ده گه ری ندریتته وه.

پاگە يەندراوى ھيزبى ديموکراتى كوردستانى ئيران لەبارەى برىارى يەكپەتسى ئوروپا بۇ بە
تيرورىست ناساندنى سپاى پاسدارانى كۆمارى نىسلامى ئيران

يەكپەتسى ئوروپا دواى چەند سال توتوى و ئىكدانەوه لەسەر بە تيرورىست ناساندنى سپاى پاسداران، دواچار پۇژى
پىنجشەممە ۹ى رېبەندان وەزىرانى دەرەوى ئەم يەكپەتسى بەرپارىيان دا سپاى پاسداران بىخەنە لىستى رىكخراوه
تيرورىستىيەكانەوه. ديارە پىشتەر ولاتانى ئەمريكا، كانادا، ئۇستراىيا، لىتوانى، ئىكوادۆرو پاراگۆئە سپاى پاسدارانىيان لە
تەواوتىي خۆيدا و؛ عەرەبستان، بەحرەين و ئارژانتىنىش سپاى قودس، بائى سەربازىي دەرەوى ولاتى سپاى پاسدارانىيان
خستبوه لىستى رىكخراوه تيرورىستىيەكانەوه.

ئەم برىارەى يەكپەتسى ئوروپا كە ھەلۆست و برىارى ۲۷ ولاتى ئوروپايى ئەندامە لەو يەكپەتسىيەدا، كاردانەوه بە
سەركوتى خويناووى راپەرىنى خەلكى ئيران لە نەرەزايەتسىيەكانى مانگى بەفرانبارە كە تىبىدا بە ھەزاران خەلكى نارازىي
خۆپىشاندەر درانە بەر دەسپىژى چەك و گيانىان لئ ئەستىندرا.

سپاى پاسداران كە دواى ماوئىيەكى كەم لە سەركەوتنى شۆرشى گەلانى ئيران لە سالى ۵۷ بە فەرمانى خومەينى بۇ

پاراستنى شۆرشى ئىسلامى دامه‌زرا، له ماوه‌ى ٤٧ ساڵ ده‌سه‌لاتداره‌تیی رێژیمدا له سه‌ركوتى هه‌موو ناپه‌زایه‌تى و خۆپێشاندانێكى نێوخۆى ئێراندا ده‌ورى سه‌ره‌كی گێراوه و له ده‌ره‌وى ولاتیش سه‌دان كه‌س له دژبه‌رانى سیاسى رێژیمی تیرۆر كرده‌وه.

سپای پاسداران له‌و هینه سه‌ره‌كییانه بوو كه دواى فه‌توا و فه‌رمانه‌كه‌ى خومه‌ینى په‌لامارى كوردستانیان دا و سه‌دان كاره‌ساتى كۆمه‌لكوژى و هه‌زاران جینایه‌ت و تاوانیان له كوردستان خولقاند. نه‌ورۆزى خۆنیاوی سنه له ساڵى ٥٨، په‌لامار و گه‌مارۆى ٢٤ رۆژه‌ى شارى سنه، كوشتن و برینداركردنى هه‌زاران كه‌س له خه‌لكى نه‌و شاره، فه‌لاچۆ و كۆمه‌لكوژى له ئاوابه‌كانى قارنى و فه‌لاتان و سووتاندن و ئاواره‌كردنى خه‌لك له ده‌یان گوند و ناوچه‌ى دیکه‌ى كوردستان ته‌نیا به‌شێك له كارنامه‌ى تیرۆریستى سپای پاسداران له كوردستان له ساڵه‌كانى دامه‌زرانى نه‌و رێكخراوه‌یه‌ن.

له ماوه‌ى ٤٧ ساڵ چالاكیى سپای پاسداراندا كورد و بزووتنه‌وى كورد به‌شى شیری له تیرۆریزمى ده‌وله‌تیی كۆماری ئیسلامی ئێران به‌هۆى سپای پاسدارانه‌وه پێ برآوه و، له‌نیۆ بزووتنه‌وى كوردیشدا حیزبى دیموکرات. حیزبى دیموکرات و بزووتنه‌وى كورد ٤٧ ساڵه له به‌ره‌ى هه‌ره پێشه‌وه‌دا شه‌رى نه‌و رێكخراوه تیرۆریستیه ده‌كات. سپای پاسداران به‌ بریارى ئاسته‌به‌رزترین به‌رپرسانى كۆماری ئیسلامی له قه‌یه‌ن له‌سه‌ر میزى وتووێژ دوكتور عه‌بدوڵه‌رحمان قاسملوو، سكرتیری گشتی حیزب و؛ له بیڕلینى ئالمان و له رێستورانى میكونووس دوكتور سادق شه‌ره‌فكه‌ندى، سكرتیری گشتی حیزب و شاندى حیزبى هاوڕینی نه‌ویان تیرۆر كرد.

جینایه‌ته‌كانى سپای پاسداران هه‌ر به سه‌ركوتى خه‌لكى نێوخۆى ئێرانیه‌وه نه‌وه‌ستاوه و له ده‌ره‌وى سنوره‌كانیش له رێگه‌ى سپای قوده‌سه‌وه و به دامه‌زراندن و پالپشتی چهندین رێكخراوى دیکه وه‌كوو حیزبوللای لوبنان و ده‌ستپوه‌ردان له كاروبارى نێوخۆى ولاتان له ناوچه‌كه راسته‌وخۆ له كوشتنى سه‌دان هه‌زار كه‌سدا تاوانباره و بووته هۆى ئاواره‌یى میلیۆنان خه‌لك له زیند و ولاتى خۆیان.

حیزبى دیموکراتى كوردستانى ئێران و پراى پێشوازی له بریاره‌كه‌ى یه‌كبه‌تیی ئوروپا له‌مه‌ر به تیرۆریست ناساندنى سپای پاسداران، له‌و باوه‌رپه‌دایه كه نه‌و بریاره ئه‌گه‌رچى به دره‌نگه‌وه، به‌لام بریارى كى ته‌واو له جیبى خۆیدا به‌ ده‌بى به‌ره‌ویلی نه‌و رۆژانه بچین هه‌موو نه‌و كه‌سه‌نیه‌ى فه‌رمانده‌ر و نه‌نجامده‌رى سه‌ره‌كیى كوشت و كوشتارى خه‌لكى بیده‌سه‌لات و بیتاوانى كوردستان و ئێران و ولاتانى ناوچه‌كه بوون، له دادگاكانى نێوخۆی و نیوده‌وله‌تیدا به‌ سزای تاوانه‌كانیان بگهن.

لە "پۆژنامەى كوردستان" و "كوردستان مېديا"وه

رېپەندانى ٢٧٢٥

حيزبى ديموكراتى كوردستانى ئيران

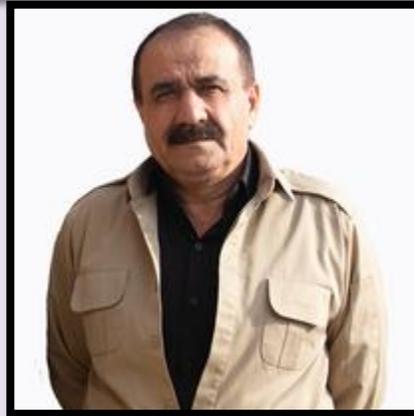
دەستەى كارگېرى

١٠ى رېپەندانى ١٤٠٤

١٠ى رېپەندانى ٢٧٢٥

هه‌گبه‌ی شاخ و شۆرش (خدره سوور)

برایم چووکه‌نی

خدره سوور ناویکی ناشنا له میژووی هه‌ماسه و خه‌بات و خۆراگری هیزبی دیموکرات له ناوچه‌ی موکریانه که "هه‌گبه‌ی شاخ و شۆرش"ی ئه‌مجاره‌ی "کوردستان" به کورتی باس له ژيان و خه‌باتی ده‌کات

خدر خزری ناسراو به خدره سوور له شاری مه‌هاباد چاوی به دنیا کرده‌وه. هه‌شتا منداڵ بوو و تازه کتیپی به‌دهسته‌وه

ده‌گرت که باوکی کۆچی دوايي کرد. سه‌ره‌پای نه‌و کۆسته بۆ بنه‌مائه‌که‌ی به‌لام ره‌وانه‌ی قوتابخانه‌ کره. خدره سوور به‌هۆی ده‌سته‌نگی بنه‌مائه‌که‌ی، ناچار بوو له له ته‌نیشته‌ خویندن مل وه‌به‌ر کار و کاسبی بنی، و به‌مجۆره‌ خویندن هه‌تا دیپلۆم درێژه پێدا. پاشان دوو سائی ئیجباری ته‌واو کرد و دواتر وه‌ک مامۆستا له ناوچه‌ی سه‌رده‌شت ده‌رسی به‌ مندا‌ئه‌ چاوگه‌شه‌کانی نه‌و ده‌قه‌ره ده‌گوته‌وه.

ژبانی لادیی و ناشایی خدره سوور به ژبانی کوردهواری و زه‌حمه‌ت‌کێشانی کوردستان، دیتنی زۆم و زۆری ده‌سه‌لاتداری پاشایه‌تی سه‌باره‌ت به‌ خه‌کی کوردستان، بوو به‌هۆی نه‌وه‌ی ییری نازادیه‌خواری و نیشتمانی‌ه‌روه‌ری له‌ بیری و هۆشی نه‌و لاوه‌ خۆنگه‌رمه‌دا چه‌که‌ره‌ بکا و بیزاریی ناوبراو پۆژبه‌پۆژ له‌و رێژه‌یه‌ په‌ره‌ی نه‌ستاند. تیکه‌لبوونی خدره سوور له‌گه‌ڵ سیاسه‌ت و چاندنی بیری نازادی له‌ ناخیدا بۆ سائی ١٣٥٧ه‌ه‌تاوی ده‌گه‌رێته‌وه. له‌و سه‌رده‌مه‌دا سیبه‌ری زه‌بروزه‌نگی رێژی پاشایه‌تی بائی به‌سه‌ر و لاتدا کیشابوو، به‌لام خدره سوور ترسی له‌ له‌شدا نه‌بوو، و له‌ زۆریه‌ی خۆپیشاندانه‌کانی شاره‌کانی بانه، مه‌هاباد و سه‌رده‌شت به‌شداری چالاکانه‌ی کرد. دواي سه‌رکه‌وتنی شوێشی ئی‌ران له‌ یه‌کیک له‌ رێخه‌راوه‌کانی ئی‌رانیدا ده‌ستی به‌ تیکۆشان کرد. پاشان پێوه‌ندی به‌ حیزبی دیموکرا‌ته‌وه‌ گرت و سائی ١٣٦٠ بوو به‌ پێشمه‌رگه‌ی حیزبی دیموکرات و له‌ لکی ٣ه‌ی هیزی پێشه‌وا ده‌ستی به‌ تیکۆشانی سیاسی کرد.

خدره سوور زۆر زوو وه‌ک پێشمه‌رگه‌یه‌کی رۆح سووک و نازا و خاوه‌ن بیروباوه‌ر له‌نیو هاوسه‌نگه‌رانیدا ناوبانگی ده‌رکرد. ناوبراو برۆی خۆی به‌ رێبازی پیرۆزی حیزبه‌که‌ی هه‌ر له‌ یه‌که‌م چالاکی پێشمه‌رگانه‌ی خۆی له‌گه‌ڵ هاوڕێیانی له‌ ناوچه‌ی مه‌هاباد نیشان دا. به‌شداریکردن له‌ چه‌ند شه‌رده‌دا به‌هۆی نازایه‌تی، ئی‌زانی، ئه‌وه‌شاهویی و ده‌ستوبردی، شاره‌زایی له‌ بواری نیزامیدا، بوو به‌هۆی نه‌وه‌ی خدره سوور وه‌ک سه‌رده‌سته‌ له‌ هیزی پێشه‌وا دیاری بکری. پاشان به‌هۆی نازایه‌تی و کارلێهاتوویی توانی په‌لکانی پێشمه‌رگایه‌تی یه‌ک له‌ دواي یه‌ک تێپه‌ر بکات. هه‌ر نه‌و سا‌ئه‌ کره‌ به‌ سه‌رده‌سته‌، دواتر وه‌ک جیگری لکی ٣ و پاشان سائی ١٣٦٢ وه‌ک فه‌رمانه‌ی نه‌و لکه‌ دیاری کره‌ و سائی ١٣٦٤ بوو به‌ جیگری هیزی پێشه‌وا و سه‌ره‌نجام هه‌ر نه‌و سا‌ئه‌ وه‌ک فه‌رمانه‌ی هیزی شه‌هید پێشه‌وا دیاری کره‌.

شه‌هید خدره سوور له‌ فه‌رمانه‌ بژارده‌کانی حیزبی دیموکرات بوو. نه‌و نه‌وه‌نده‌ به‌بیروباوه‌ر بوو که به‌ شه‌هیدبوونی هاوڕێیه‌کانی و براکه‌ی به‌ناوی رزگار، تۆسقا‌ئیک وه‌ی دانه‌به‌زی و هه‌نگاوی پێ‌ شل نه‌بوو. خدره سوور له‌ دژوارترین قۆناغی خه‌باتدا له‌گه‌ڵ پێشمه‌رگه‌ ژبا. سه‌رکه‌وتنی نه‌و له‌ فه‌رمانه‌یی هیزی پێشه‌وا دا ناوبانگی ده‌رکرد؛ ناوبانگی ناوبراو گه‌یشه‌ ئه‌وتکه‌. هیزه‌کانی رێژیم زۆریان هه‌ول دا له‌ داوی بخه‌ن یان غافلگیری بکه‌ن، به‌لام هه‌موو هه‌وله‌کانیان له‌گه‌ڵ شکست روه‌به‌روو بووه‌؛ ته‌نانه‌ت مندا‌ئه‌کانی گیران و ره‌وانه‌ی به‌ندیخانه‌ کران. له‌ زۆریه‌ی شاخ و دۆل و چیاکانی

ناوچه‌ی موکریان به فه‌رمانده‌یى نه‌و رۆنه‌ شۆرشگێره‌ی دیموکرات عه‌مه‌لیاتی قاره‌مانانه‌ نه‌نجام دراوه‌ و زه‌برى زۆر کاربگه‌ر له‌ دوژمن وه‌شینه‌دراوه‌.

شه‌هید خدره‌ سوور به‌ته‌واوی خه‌لکی و خاکی بوو، ریزی له‌ خه‌لک ده‌گرت و خۆشه‌ویستی خه‌لک بوو. نه‌و فه‌رمانده‌یى ده‌یان شه‌ری قاره‌مانانه‌ی له‌ ناوچه‌ی مه‌هاباد کرد. له‌ مودیرییه‌تی فه‌رمانده‌یى له‌ شه‌ره‌کاندا رۆلی باشی ده‌گێرا. ده‌ستبه‌سه‌رداگرته‌ی چه‌ندین پایه‌گا، شه‌ری نیو شاری مه‌هاباد، جاده‌ی مه‌هاباد - بۆکان، جاده‌ی سه‌رده‌شت - مه‌هاباد، شه‌ره‌کانی ناوچه‌ی مه‌نگوران، گه‌ورکایه‌تی، پشتی شیخ چۆپان، ساره‌کوێستان، پشتی حوسین‌نابات و گوردانی نۆبار و چه‌ندین عه‌مه‌لیاتی دیکه‌، نمونه‌یه‌کن له‌و عه‌مه‌لیاتانه‌ی خدره‌ سوور فه‌رمانده‌یى ده‌کردن. نه‌زم و دیسیپلین و هیمنی و له‌سه‌رخۆیی له‌و تایبه‌تمه‌ندیانه‌ بوو که‌ خدره‌ سووری پێ ده‌ناسرایه‌وه‌. ناوبراو له‌سه‌ر نه‌و باوه‌ره‌ بوو که‌ پێشمه‌رگه‌ ده‌بی به‌ پێی نه‌زم و نه‌خلاق و کرده‌وه‌ی شۆرشگێرانه‌ و ئاکاری جوان له‌گه‌ڵ خه‌لک رووبه‌روو بی؛ بۆ کرده‌وه‌ی چاک تیبکۆشی، به‌ شیوه‌یه‌ک هه‌لسوکه‌وت بکا خه‌لک بۆ لای به‌رنامه‌ی حیزب رابکێشی. نه‌زموونی فه‌رمانده‌یى، مودیرییه‌تی رینکوییک و کرده‌وه‌ی شۆرشگێرانه‌، خدره‌ سووریان کردبووه‌ جیی متمانه‌ و خۆشه‌ویستی هاوسه‌نگه‌رانی. به‌ته‌واوی جیی خۆی له‌ دنی خه‌لکی ناوچه‌ی مه‌هاباد و بۆکاندا کردبووه‌وه‌ و زه‌حمه‌تکێشانی نه‌و ناوچه‌یه‌ خدره‌ سووریان وه‌ک پێشمه‌رگه‌یه‌ک و فه‌رمانده‌یه‌کی شۆرشگێر چاو ئی ده‌کرد.

نه‌و پێشمه‌رگه‌ تیبکۆشه‌ره‌، نه‌و فه‌رمانده‌ به‌زییک و لیوه‌شاویه‌، جیی هیوا و ئومیدی حیزب و کۆمه‌لانی خه‌لکی کوردستان بوو؛ چونکه‌ به‌ کرده‌وه‌ سه‌لماندبووی نه‌وینداری کوردایه‌تی و خه‌باتگێرێکی راسته‌قینه‌ی رینگای دیاریکردنی مافی چاره‌نووسی نه‌ته‌وه‌که‌یه‌تی. به‌لام به‌داخه‌وه‌ دواى گرتنی گوردانی نۆبار، رۆژی ٧ی په‌زبه‌ری ساڵی ١٣٦٦ی هه‌تاوی له‌ جیای ته‌ره‌غه‌، که‌وته‌ به‌ر پریشکی خومپاره‌ و چاوی له‌سه‌ر یه‌ک دانا و بۆ هه‌میشه‌ مائناوایی له‌ حیزب و هاوسه‌نگه‌رانی و خه‌لکی کوردستان کرد.

له "رؤژنامه‌ی کوردستان" و "کوردستان میدیا" وه

رئیه‌ندانى ۲۷۲۵

پروفایلینگی نه‌ته‌وه‌ی و کاریگه‌ریه‌کانی له‌سه‌ر ستراتیژییه نه‌منییه‌تییه‌کان

(شیکارییه‌کی نه‌کادیمی له‌سه‌ر نه‌ته‌وه‌ی کورد؛ میژوو، کۆمه‌لناسی، ده‌روونناسی و شه‌ری سایبیری)

خالد قادری

پوخته (Abstract)

پروفايلينگى نه‌ته‌وه‌يى يه‌كێكه له ئامرازه زانستيهه گرنه‌گه‌كان له دارشتنى ستراتيزيهه سياسى، ئه‌منيهه‌تى و سايبيريهه‌كان له سه‌رده‌مى هاوچه‌رخدا. ئه‌م وتاره هه‌ول دهدات پروفايلينگى نه‌ته‌وه‌يى وه‌ك چوارچه‌يهه‌كى تيوورى و كردارى شيكارى بكات، به‌تايبه‌تى له‌سه‌ر نه‌ته‌وه‌ى كورد. به‌ تيشك خستنه سه‌ر ميژوو، كاره‌سات، ده‌رووناسيهه كۆمه‌لايه‌تى و راگه‌ياندن، وتاره‌كه نيشان دهدات چۆن ئه‌م زانياريهه‌يه له‌لايه‌ن هه‌زه نيوده‌وه‌له‌تايهه‌كان و نه‌يارانى كورده‌وه به‌ گوشار و كوئترۆلكردنى هه‌لومه‌رجه‌كان به‌كار ده‌هينرين. هه‌روه‌ها، وتاره‌كه شيوازى وه‌لامدانه‌وه و پووچه‌لكردنه‌وه‌ى ئه‌م ستراتيزيهه‌يه له‌لايه‌ن كورده‌وه شيكارى ده‌كات.

پيشه‌كى

له سه‌رده‌مى هاوچه‌رخدا، شه‌ر و مملانيهه نيوده‌وه‌له‌تى ته‌نيا به هه‌زى سه‌ربازى روو نادات، به‌لكوو به شيوه‌يهه‌كى فراوان له بوارى ده‌روونى، راگه‌ياندن و سايبيردا روو دهدات.

لي‌رده‌ا پروفايلينگى نه‌ته‌وه‌يى وه‌ك يه‌كێكه له گرنه‌گه‌رين ئامرازه زانستيهه‌كان ده‌رده‌كه‌ويت.

١- چوارچه‌يهه تيوورى پروفايلينگى نه‌ته‌وه‌يى

پروفايلينگى نه‌ته‌وه‌يى سيسته‌ميهه زانستيهه كه له سه‌ر بنه‌ماى زانياريهه ميژوويهه، ده‌روونى، ئايديوئۆزى، كۆلتووورى و كۆمه‌لايه‌تايهه‌كان دروست ده‌ينت. ئه‌م سيسته‌مه له‌لايه‌ن ده‌رگا ئه‌منيهه‌تى و زانياريهه نيوده‌وه‌له‌تايهه‌كانه‌وه به‌كار ده‌هينرين به‌ پيشبيني‌كردنى كردار و هه‌لوئيهه‌تى نه‌ته‌وه‌كان و ديارى‌كردنى خاله ئه‌رينى و نه‌رينيهه‌كان به‌ دارشتنى ستراتيزيهه گونجاهه‌كان.

نه‌ته‌وه‌ى كورد له ميژووى نويدا تووشى ژماريهه‌كى زۆر له شو‌رش، سه‌ره‌له‌دان، خيانه‌ت و ته‌نياهه‌يشتنه‌وه‌ى نيوده‌وه‌له‌تى بووه.

ئه‌م ئه‌زموونانه بوونه‌ته به‌شيك له ناخودئاگاي كۆمه‌لايه‌تايهه تيوورى و بنه‌ماى پروفايلينگى نه‌ته‌وه‌يهه‌يان دروست كردووه، وه‌ك:

ترسى دووباره ته‌نياهه‌يشتنه‌وه.

ههستی خیانهت لیكران.

گرێدانی ناسنامهی نهتهوهیی به میژووهوه.

بهکارهینانی پرۆفایلینگی نهتهوهیی دژی کورد: هیژه ستراتیییهکان له رووی سیاسی و ئەمنییهتییهوه، ئەم تایبهتمهندییهکان بهکارهیناوه بۆ دروستکردنی ههستی لاوازی، ناپهزایی و پارزیوون به کهمتر. شهري سایییری، راگهیانندی نانهست و کارهساتهکانی میژووی خهباتی کورد، بهشیک سهرهکی بوون له ستراتیییه.

۲- وهلامی کورد و پووجه لکردنهوهی ستراتیییهکان

له پروداوه نوێکاندا، لایهنی کوردی توانی به شیوهیهکی ناسایی (چاوهروانهکراو):

ههستی لاوازی رته بکاتهوه.

میدیا وهک نامزاییکی یهکخستنی ههستی نهتهوهیی بهکار بهینییت.

ههستی سۆرداری (ئیحسası) له پر و کونوپر، به شیوهیهکی تاکتیکی و کاریگهر بهکار بهینییت.

ئهم کردارانه پلانهکانی نهیار و دژبهرانی پووجه ل کردهوه و ههلهمههرهکانی گۆری. ههروهها پینوسته تیپینی بکریت که، سهرهپای جیاوازییه سیاسی و ئەمنییهتییهکان له رۆژاوا، باشوور، باکوور و رۆژههلات، نهتهوهی کورد بنهمایهکی میژوویی و دهروونی هاوبهشی ههیه. ئەمه وادهکات که پرۆفایلینگی نهتهوهیی یهکگرتوو بییت، بهلام نهک یهکسان.

۳- رۆژاوی کوردستان و کهمبوونهوهی ترسه میژوویییهکان: شیکارییهکی نمونهیی

(Case Analysis: Rojava Kurdistan and the Reduction of Historical Fears)

له چوارچیوهی پرۆفایلینگی نهتهوهیی کورددا، رۆژاوی کوردستان وهک نمونهیهکی گرنگ دهردهکهویت بۆ شیکردنهوهی چۆنیهتییه کهمبوونهوه یان پووجه لکردنهوهی نهو ترسه میژووییانهی له ناخودئاگای کۆمهنگهی کوردیدا جیگیر بوون. له نیو ئەم ترساندا، دوو ترسی سهرهکی به شیوهیهکی تایبهت بهکارهاتوون:

ترسی پشتگیری نهکردنی کوردانی باشوور له رۆژاوا: له پرۆفایلینگی کلاسیکی نهتهوهی کورددا، ههمیشه ئەو باوهره ههبووه

كه كوردانی پارچهكان له كاتی قهيراندا پشتگیری یهكتری ناكهن. ئەم ترسه بهردهوام له لایهن دهنگاكانی راگهیاندن و شهري دهروونییوه زیندوو دهكرایهوه بۆ دروستکردنی ههستی تهنیا مانهوه و لاوازی. بهلام له رووداوه نوێكاندا،

ئەم ترسه به شیوهیهکی دیار كهه بووهوه؛ به هۆكاری:

گۆرانی شیوازی په یوهندیی نهتهوهیی له ریگهی میدیا و تۆره كۆمه لایه تییهكانهوه. ههستی هاوبهشی میژوویی و ناسنامهیی له نیوان كوردانی ناوچهكاندا. كه مبوونهوهی كاریگهیری راگهیاندنی فهرمیی دهوتنه تان له سهه روانینی كۆمه لگه.

ترسی شهري براكوژی له نهگهري تیکه لیبوونی هیزه كوردییهكان: ئەمه ترسیکی قوول بووه، به تاییهتی لهو سناریویهی كه هیزهكانی رۆژاوا تیکه لی سوپای سووریه و هیزهكانی باشوور تیکه لی سوپای عیراق بن و شهري له نیوان ئەو دوو دهوتنه تادا روو بدات. له پرۆفایلینگی كلاسیكدا، ئەمه وهك "كیشهی میژوویی" بۆ ترساندن بهكار دههات.

بهلام له حالتهی رۆژاوادا ئەم ترسه كهه بووهوه چونكه:

هیزه كوردییهكان خویان وهك نهكتهریگی سهربه خو ناساند، نهك پاشكۆی سوپای دهوتنه تان. ناگیی نهتهوهیی بهرامبهه مهترسیی شهري براكوژی بهرز بووهوه و وهك هۆشداریییهکی ستراتییژی بهكار هات.

كۆنایی (Conclusion)

پرۆفایلینگی نهتهوهیی زانستیکی دوولایه نهیه: نهگهه نهتهوهیهك خوی نه ناسییت، ئەم زانسته ده بیته نامرازیکی دژایهتی؛ بهلام نهگهه خوی بناسییت و فیتری شیوازی بهكارهینانی بیته، دهتوانییت بیگۆریت بۆ نامرازیکی پاراستن و بهرهنگاریبوونهوه. بۆ نهتهوهی كورد، تیگه یشتن له پرۆفایلینگی نهتهوهیی پیویستییهکی نهكادیمی و ستراتییژییه، نهك تهنیا بابه تیگی تیوری.

له "پۇژنامەى كوردستان" و "كوردستان میدیا" وه

رېبەندانى ۲۷۲۵

پۇژنامەى كوردستان و پرسی ئەدەب و ھونەرى بەرگری (شیکاریبەكى میژوویى -
كۆمەلایەتى ـ زمانەوانى)

بە ھار ھوسینی

پیشەكى: بۆچى «ئەدەبى بەرگری»؟

له توپژینەوه كۆمەلایەتى و پۆستكۆلۇنیالەكاندا، ئەدەبى بەرگری بەجۆرىك له دەق دەوتریت كه له دۆخى نائاسایى و

نايه‌كسانيدا دروست ده‌بیت و ئامانجی به‌رزکردنه‌وه‌ی ئاستی وشياری و چاو‌کراوه‌یی کۆمه‌لگه‌یه و زمان تیییدا ده‌بیت به مه‌یدانی شه‌ر و به‌ره‌نگاری و به‌گژدا‌چوونه‌وه‌ی ستم. نه‌ده‌بی به‌رگری، وێرای دیرین بوونی له مه‌یژووی کورددا، له مه‌یژووی هاوچه‌رخ و به‌تایبه‌تی له دۆخی پاش هاتنه‌ئارای خه‌باتی دژه‌کوئۆنیا‌ئیسیتیدا زیاتر په‌ره‌ی سه‌ندووه. نیوئاخنی ئهم جوړه له ئه‌ده‌بیات ته‌ژییه له ده‌روه‌ستی و هه‌ئو‌یستی مرۆف له پرۆسه‌ی خه‌باتی سیاسی و کۆمه‌لایه‌تییدا به‌رانبه‌ر به ته‌وژمی خۆبه‌ده‌سته‌وه‌دان و هه‌ره‌شه‌ بۆ سه‌ر شو‌ناسی کولتووری و خاک و که‌رامه‌تی مرۆیی.

ئهم لقه له ئه‌ده‌بیات، هه‌نگری به‌رخۆدانی به‌ده‌فکراو له‌هه‌مبه‌ر دوژمنکاریی دوژمناندایه و خۆراگری و گیان‌بازی نه‌ته‌وه‌یه‌ک بۆ پینشگرتن به زالبوونی بیگانه و داگیرکه‌ر ده‌باته نیو جیهانی زه‌ینی تاکه‌کانی نه‌ته‌وه و هه‌ول د‌ه‌دات له رینگای وینه‌ی هزری و وینای هونه‌رییه‌وه، رۆحی جه‌نگاوه‌ری و تیروانیی خه‌باتگیرانه و به‌رخۆدانی نه‌ته‌وه‌یی له به‌رانبه‌ر دوژمندا راچله‌کینیت. ئه‌ده‌بیاتی به‌رگری، له هه‌لومه‌رجیکدا سه‌ر هه‌ل‌ده‌دات که دوژمنیکی داگیرکه‌ر به شه‌ر و کاولکاری، بۆ سه‌پینه‌وه‌ی گه‌نیک و سه‌پاندنی هه‌ژموون و بالاده‌ستی هه‌مه‌لایه‌نه‌ی خۆی هه‌ول د‌ه‌دات. له راستیدا ئه‌و جوړه له ئه‌ده‌بیات، دژی داگیرکاری و له‌قاوده‌ری خۆبه‌ده‌سته‌وه‌دان و بنده‌ستییه.

له رۆژه‌لاتی کوردستان و له چاخی مۆدیرندا، ئهم لقه له ئه‌ده‌بیات زۆرجار له رینگه‌ی رۆژنامه‌ی سیاسییه‌کانی زمانجائی حیزب و ریکخواوه‌ شۆرشگیره‌کانی نیو بزووتنه‌وه‌ی کوردوه‌ گه‌شه‌ی کردوه، چونکه ئه‌و ژانره له رۆژنامه‌گه‌ری یه‌که‌م شوینی بلاو‌کردنه‌وه‌ی وشه‌ی کوردی فه‌رمی و هاندانی هزری باوه‌ریه‌خۆبوونی کۆمه‌لگه‌ بووه. لێره‌دا، رۆژنامه‌ی "کوردستان" وه‌کوو یه‌کیک له پینشه‌نگه‌کانی رۆژنامه‌گه‌ری کوردی که هه‌ر له سه‌ره‌تاوه وه‌کوو زمانجائی دامه‌زیننه‌رانی کۆماری کوردستان ده‌رکه‌وتووه، ده‌که‌وتیه ناوه‌ندی سه‌رنج و چه‌قی لیکدانه‌وه‌کانی ئهم بابه‌ته.

رۆژنامه‌ی کوردستان و دروستکردنی "کۆمه‌لگه‌ی خۆینه‌ر"

یه‌کیک له شیکارییه بنچینه‌یی و زۆرجار پشتگوێ‌خراوه‌کان له توێژینه‌وه‌کانی په‌یوه‌ندیدار به‌ راگه‌یانندی کوردیدا، ئه‌وه‌یه که رۆژنامه‌ی کوردستان ته‌نیا ده‌قی نه‌ده‌بی، سیاسی و راگه‌یانندی به‌ره‌م نه‌هینا، به‌ لکوو به‌ شینوه‌یه‌کی به‌رده‌وام و سیسته‌ماتیک خۆینه‌ری خۆی دروست کرد. مه‌به‌ست ئهم وته‌یه دروستکردنی خۆینه‌ر به واتای فیزیکی یان له ڕووی چه‌ندایه‌تییه‌وه نیه، به‌ لکوو دروستکردنی شیوازی خۆیندن، تیگه‌یشتن و هه‌ئو‌یستی خۆینه‌ره؛ خۆینه‌ریک که فییری خۆیندنی ده‌قی درێژ، قوول و هزری بوو، توانای په‌یوه‌ندیانی ئه‌ده‌ب، سیاسه‌ت و کۆمه‌لگه‌ تیییدا په‌ره‌ی سه‌ند و زمانی کوردی نووسراو و پاراوی وه‌ک زمانیکی فه‌رمی و پێوه‌رگرت. له قوئاغه‌کانی سه‌رکوت، قه‌ده‌غه و ئاواره‌یییدا، خۆیندنی

رۆژنامەى كوردستان ته نیا كردار یان رووتینیكى رۆژانهى میدیایى نه بوو، به ئكوو بوو به كرداریكى نه ته وهیى و شیوهیهك له بهرگریى كۆلتووورى؛ دهق و ههواڵ و وتارهكانى ئەم رۆژنامهیه زۆرجار به شیوهى ئهینى خویندرانهوه و دهستخستن و خویندنهوهیان هه لگرى پىسكى ئەمنى و تیچوووى گیانى بوو، له وهها هه لومه رچیکدا دهقهكانى له نیو كۆر و كۆمه له كاندا باس دهكران و دهگوازانهوه، و بهم شیوهیه رۆژنامهكه ناوه ندى گفتوگۆ كۆمه لایه تی و هزریى دروست كرد. ئەم پرۆسهیه یارمه تیدهرى دروستکردنى خوینه رىكى وشیار، زمانزان و رهخه گەر بوو كه وشه و زمان وهك ئامرازىكى بهرگری و پاراستنى نه ته وهیى ده بینیت، نهك ته نیا وهك ئامرازىكى گواستنه وهى ههواڵ؛ بهم مانایه، رۆژنامەى كوردستان له ئاستىكى قوونتر له بلاو كوردنه وهى دهق، به شىك بوو له دروستکردنى وشیارى كۆمه لگه و په ره پیدانى ئەدهبى بهرگری له كوردستانى رۆژه لاتدا.

له روانگه ی كۆمه لایه تیبه وه، خوینهرى رۆژنامهكه فێرى خویندى دهقى درێژ، هزرى و ئەدهبى بوو، دهقیك كه ئەدهب تییدا له ههواڵ جیا نه بوو، به ئكوو به شىك بوو له تیگه یشتن له سیاسهت. ئەمه خوینه رىكى دروست كرد كه وشه ی نه ته وهیى وهك هیز ده بینیت، بهم شیوهیه، ئەدهبى بهرگری له رۆژنامەى كوردستاندا ته نیا بلاو نه كرایه وه، به ئكوو خوینرا، تیگه یشترا و بهكار هینرا.

قۆناغه كانى رۆژنامهى كوردستان و كۆرانى شیوازی ئەدهبى بهرگری:

١- قۆناغى شۆرش و دامه زاندى له رۆژنامهى كوردستان: نووسه ر، هۆنراوه و دروستکردنى وشیارى نه ته وهیى له قۆناغى شۆرش و دامه زاندى، رۆژنامهى كوردستان بوو به یه كىك له گرن گترین ناوه نده كانى دروستکردن و بلاو كوردنه وهى ئەدهبى بهرگری له كوردستانى رۆژه لات. ئەم قۆناغه دا، ئەدهب و هونه ر له سنوو رى ده رپىنى تاییه تی یان جوانكارى زمانه وه تیپه رپیوو و ببوو به ئامرازىكى راسته وخۆى بانگه واز، وشیار كرده وه و رىكخستنى بىرى نه ته وهیى. ئەم رۆژه له پىگه ی وتار و هۆنراوه كانه وه، به تاییه تی به ده ستى شاعیران و نووسه رانى ناسراوى كورد، به شیوهیهكى بهردهوام جیبه جى كرا. له نیوان شاعیرانى ئەم قۆناغه دا، ناوى مامۆستا دلدار به شیوهیهكى دیار بهردهوام له نیوناخنى نیشتمانى و بهرگری رۆژنامهكه دا هاتوو. هۆنراوه كانى ئەو، كه تییدا وشه كانى وهك «نیشتمان»، «نازادى» و «قوربانى» دووپاته ده بنه وه، نموونه یه كى پوونن لهو شیوازه ی كه هۆنراوه له قۆناغى شۆرشدا ده گۆردریت بۆ دهنگى گشتى خه بات.

ئەم جۆره له دووپاته كرده وهى وشه كان ته نیا ته كنىكى هونه رى نیه، به ئكوو شیوازیكى وشیار كرده وهیه بۆ دروستکردنى هزر و بىر كرده وهى هاوبهش له نیو خوینهراندا. ههروهها قانبع و هیمن موكریانى لهو شاعیرانه ن كه هۆنراوه كانیان له

رۆژنامەى كوردستاندا په یوه نەدییه كى راسته وخۆیان به خەباتى نەتەوهیى و ژيانى رۆژانهى خەلكه وه هەبوو. هیمن، به تايبهتى، له هۆنراوهكانى خۆیدا زمانىكى نزیك له قسهى رۆژانه و ههست و نازاره كۆمه لایه تايه كانى به كار دههینا، ئەمەش واى كرد هۆنراوهكانى تەنیا له سنوورى خۆینهرى دەسته بژێردا نەمینهوه، به لكوو ببنه به شیک له گوتارى گشتی كۆمه لگه. له م شیاوه دا، هۆنراوه دهگۆردریت بۆ «دهقى خۆیندراره»، دهقیك كه دهخۆینریته وه، دهگوازیته وه و دهبیته به شیک له ژيان. له روانگهى نووسینی هزرى و سیاسیه وه، نووسه رانى رۆژنامهى كوردستان زۆرجار به ناوى راسته قینه یان ناوى خوازاوه وه ههولیان دها چه مکه بنچینه ییه كانى شۆرش و دامه زراندى وهك «مافى نەتەوه كان»، «خۆبه ختکردن»، «یه گرتووی» و «به پرسیاریتی روناكییری» به شیوهیه كى فیکارى و رینماییکارانه پیناسه بکه ن. ئەم وتارانه، كه زمانىكى كوردی پاراو و فه رمییان به كار دههینا، تەنیا په یامیان نە دهگواسته وه، به لكوو خۆینه ریان فیری شیوازی بیرکردنه وه و گرتتى هه لۆیستی سیاسى ده کرد. به م پییه، وتار له رۆژنامهى كوردستاندا ببوه نامرازیكى په روه ردهى هزرى. نموونهى ئەم کاریگه رییه له كۆمه لگه دا زۆر پوهه. له زۆر شویندا، هۆنراوه و وتاره كانى رۆژنامهى كوردستان له كۆبوونه وه نه یینییه كاندا دهخۆیندرانه وه، له نیوان گه نجاندا دهگوازانه وه و به شیوهى دهنگى و خۆیندنه وه بلاو ده بوونه وه. ئەمە واتای ئەوهیه كه دهق له سنوورى لاپه رەى چاپکراو تپه ریبه و ببوه کرداریكى كۆمه لایه تی؛ وشه ببوه ههنگاو، و خۆیندىن ببوه به شداربوون. به م شیوهیه، قۆناغى شۆرش و دامه زراندى له میژووی رۆژنامهى كوردستاندا قۆناغىك بوو كه تیبیدا شاعیر و نووسه ر و خۆینه ر له یهك پرۆسه دا كۆ ده بوونه وه. ئەدهب له م قۆناغه دا نهك هه ر نامرازیكى ده برینی هونه رى، به لكوو بنچینه ی دروستکردنى وشیارى نەتەوه یى و ریکخستنى هزرى و بیرکردنه وه ی شۆرشگێرانه ش بوو؛ و ئەمەش واى كرد رۆژنامهى كوردستان بیته یه كىك له گرنگترین سه رچاوه كانى ئەدهبى به رگه رى له میژووی نووسراوى كورددا.

۲- قۆناغى سه ركوت (دواى ۱۹۴۷): نیوه رۆكى رۆژنامهى كوردستان له دۆخى قه دهغه و ده ره وه ی نیشتمان:

قۆناغى سه ركوت له میژووی رۆژنامهى كوردستاندا به شیوهیه كى بوون له دواى رووخانى كۆماری كوردستان له مه هاباد له سالى ۱۹۴۷ دهست پیده كات، ئەو قۆناغەى كه تیبیدا هه موو دامه زراوه سیاسى و پاگه یاندى نییه كانى كوردستانى رۆژه لات تووشى قه دهغه و سه ركوتى توند بوون. له م ماوه یه دا، نەده توانرا رۆژنامهى كوردستان له نیوخۆى نیشتمان به شیوه ی ناشكرا چاپ و بلاو بكریته وه، بۆیه چاپکردنه كەى گوازاوه وه بۆ ده ره وه، به تايبه تی بۆ ناوچه كانى كوردستانى باشوور و دواتر بۆ شوینه جیاوازه كانى ده ره وه ی ولات، له دۆخى ئاواره یى و دووره ولاتیدا. ئەم گۆرانكارییه له شوینی چاپ و دۆخى كارکردندا، کاریگه رییه كى راسته وخۆى هه بوو له سه ر نیوه رۆكى رۆژنامه كه؛ هه وائى راسته وخۆى نیوخۆى كه متر بوون، به لام له برى ئەوه دا نیوه رۆكى هزرى، ئەدهبى و زمانه وائى فراوانتر بوو، و رۆژنامه كه زیاتر بوو به ناوه ندى پاراستن و به رده وایى ناسنامه ی كوردی. له م قۆناغه دا، نیوه رۆكى رۆژنامهى كوردستان به شیوهیه كى دیار ناراسته وخۆتر بوو.

هۆنراوهكان و دهقه ئەدهبیبهكان به تایبهتی ئەوانهى كه به ناوى شاعیرانى وهك هیمن موکریانى، ههژار و قانعی بلاو دهبوونهوه، زۆرچار به هیما و وینهى سروشتى نووسراون، بۆ ئەوهى پهيامى بهرگری و خهبات لهژێر دۆخى سهركوتدا بپاریزیت.

له ههمان كاتدا، وتاره هزرى و زمانهوانیبهكانیش شوینىكى گرنگیان له لاپهركانى رۆژنامهكهدا گرت، كه تیبیدا باس له گرنگیى پاراستنى زمان، نووسین و ئەدهب له دۆخى قهدهغهدا دهكرا. ئەم جوره نیوهپۆكه نهك نیشانهى دووركهوتنهوه له خهباتى سیاسى، به لكوو ههنگرى ستراتیییهك له نیوئاخیدا بوو بۆ بهردهوام بوونی پهيام و دروستکردنى خوینهپۆكى وشیار كه بتوانیت دهق بخوینیتتهوه، له واتا تیبگات و پهیهوهندیبهكانى نیوان وشه و دۆخى میژوویى دهرك بكات. بهم مانایه، رۆژنامهى كوردستان له قوناعى سهركوتدا، ههچهنده له دهروهى نیشتمان چاپ دهبوو و له دۆخى سنووردادا، بهلام نیوهپۆكى دهقهكانى قووتتر، ستراتیییکتر و مانادارتر بوو، و توانای ئەوهى ههبوو كه بهردهوامیى ئەدهبى بهرگری و وشیارى نهتهوهیى بپاریزیت.

۳- قوناعى نوپوونهوه: گۆرانى نیوهپۆكى رۆژنامهى كوردستان و بهراوهردى لهگهڵ قوناعهكانى پيشوو:

له دهیهى ۱۹۹۰وه تا ئیستا، رۆژنامهى كوردستان چووته قوناعیكى نوێ كه تیبیدا نیوهپۆك، شیوازی نووسین و ریکخستنى لاپهركان گۆرانكارییهكى بنچینهیى تیدا پرووی داوه. ئەگەر له قوناعى شۆرشدا نیوهپۆك زیاتر ههنگرى بانگهواز و پینمایى راستهوخۆ بوو، و له قوناعى سهركوتدا گۆرابوو بۆ شیوازیكى هیمایى و ناراستهوخۆ بۆ پاراستنى پهيام، له قوناعى نوپوونهوهدا رۆژنامهى كوردستان ههولێ یهكخستنى ئەم دوو ئەزموونهى دا و نیوهپۆكهكهى برده ناستیكى شیکارى، رهخنهیی و تویژینهوهیى. لهم ماوهیهدا، رۆژنامهكه هیشتا له دهروهى كوردستانى رۆژههلات چاپ دهبوو، بهلام نیوهپۆكهكهى بهشیوهیهكى دیار پهیهوهندیدار بوو به پیداوایستیبهكانى نیوخۆ و پرسى گشتیى كۆمهنگهى كوردستانى رۆژههلات. له روانگهى ریکخستنى نیوهپۆكهوه، قوناعى نوپوونهوه ناسراوه به دروستکردنى ستوون و بابتهتى دیاریكراو كه تیبیدا بابتهت سیاسیهكان تهنیا له شیوهى ههوال یان راگهیاندن نهبوون، به لكوو به شیوازی شیکارى و رهخنهیی باس دهكران. ههروهها، بابتهت هزرى، میژوویى، ئەدهبى و زمانهوانیبهكان شوینىكى دیاریان له لاپهركانى رۆژنامهكهدا گرت، كه ئەمه جیاوازییهكى روونه لهگهڵ قوناعى سهركوت، كه تیبیدا نیوهپۆك زۆرچار ناچار بوو به زمانى ئاماژه و دوومانایهتى قسه بكات. له قوناعى نویدا، ههچهنده هیشتا هیما و ئاماژه بهكار دههینریت، بهلام به شیوهیهكى وشیارتر و بۆ مهبهستى رهخنه و شیکردنهوه، نهك تهنیا بۆ پاراستن.

قووتر وه نه ستو گرت. وشه لێره دا به هێما و وینهى سروشتى ته یار کرا: شاخ، با، زوقم، شهو، خۆر، خوین، به هار؛ به لام نهم وینانه نه بوونه وینهى جوانکاری، به لكوو بوون به كۆدىكى مانایی كه خوینهرى رۆژنامهى كوردستان فێرى خویندنه و هیان بوو. بهم شیوهیه، دهق و هۆنراوه نهك ته نیا په یامى شوڤشى پاراست، به لكوو «خوینهرى خاوهن توانا» دروست كرد؛ خوینه رێك كه بتوانی له نیوان هیله كاندا بخوینیتته وه و له ژیر وشه كاندا مانا بدۆزیتته وه. نهمه گرن گترین شیوهى كارکردنى دهسه لاتی وشه یه: دروستکردنى شیوازی تیگه یشتن، نهك به ته نیا گواستته وهى زانیارى.

له قوناغى نویبوونه وه دا، هۆنراوه و دهق له لاپه ره كانى رۆژنامهى كوردستاندا چوونه ناستیکى شیکارى تر. نه مچاره وشه ته نیا به رگری ناکات، به لكوو خۆى ده خاته ژیر پرسیاریش. دهقه كان دهست دهكهن به به راوه ردکردنى میژوو، گوتارى خهبات و نهو چه مکه نهى كه له قوناغه كانى پێشوودا وهك «پیرۆز» و «پرسیاره له نه گر» ناسراون. بهم شیوهیه، هۆنراوه بوو به شوینیک بو ره خنهى ناوهكى، و وشه بوو به نامرازیک نهك ته نیا بو دروستکردنى دهسه لاتی، به لكوو بو سنووردارکردن و ریکخستنى نهو دهسه لاته ش. نهمه نیشانهى گه یشتنى دهق به قوناغى پینگه یشتووی هزریه، كه تیبدا نه ده ب خزمه تگوزارى گوتار نیه، به لكوو به شیکه له دروستکردنى گوتار. بهم واتایه، په یوه ندی نیوان شاعیران، دهق و هۆنراوه له رۆژنامهى كوردستاندا په یوه ندیه كى راسته قینهى دهسه لاته؛ دهسه لاتی وشه یه كه جیهان ده ناسینیت، میژوو ریک ده خات و خوینه ر فێرى شیوازی بیرکردنه وه دهكات. نهم دهسه لاته له دهره وهى دهقه كه وه نایهت، به لكوو له ناو شیوازی نووسیندا، هێما و نهو په یوه ندیه قوولتهى نیوان وشه و خوینه ر دروست دهكات. لهو سۆنگه وهیشه وهیه كه رۆژنامهى كوردستان توانیویه تى نهك ههر دهق دروست بکات، به لكوو كوتوو ریکى خویندنه وه و دهسه لاتیكى وشه یی به ردهوام دروست بکات.

هونه ر و به رگری: چوارچیوهیه كى تیوریک بو تیگه یشتن له نیوه رۆكى رۆژنامهى كوردستان له روانگه یه كى تیوریکه وه:

هونه رى به رگری نابى ته نیا وهك ولامیکى هه ستیار یان چالاکییه كى راسته وخۆى دژایه تیبى دهسه لاتی تیبیبى بکریت؛ به لكوو پیبیسته وهك پرۆسه یه كى ماناساز، گوتارساز و خوینه رساز تیبیبى بکریت. نهم چوارچیوهیه دا، هونه ر نهك نامرازیکى دهره كى بو به رگری، به لكوو خودى به رگریه، چونكه له ریکه ی زمان، وینه و شیوازی دهر برینه وه، سنوورى نه وه دیارى دهكات كه چی دهوتریت، چۆن دهوتریت و چی له بیر ده مینیتته وه. به هۆى نهم تاییه تمه ندیه وهیه كه رۆژنامهى كوردستان توانیویه هونه رى به رگری له ناستى بانگه واژدا به رز بکاته وه بو ناستى گوتاریكى به ردهوام.

له نیوه رۆكى رۆژنامهى كوردستاندا، هونه رى به رگری به شیوهیه كى تیوریک له سه ر بنه ماى «گۆرینی چه مکه» دامه زرابوو.

به‌رگری له قوناهه سه‌ره‌تاییه‌کاندا واتای راپه‌رین و تیکۆشان بوو، به‌لام به‌هۆی سه‌رکوت و قه‌ده‌غه‌بوون، ئەم چه‌مکه ناچار بوو بگۆردریت بۆ بواریکی هونه‌ری و زمانه‌وانی. لێره‌دا هونه‌ر نه‌رکیکی گرنگی وه‌سته‌گرت: مانای به‌رگری سه‌ره‌نوێ داپشته‌وه، به‌شیوه‌یه‌ک که مانه‌وه، یاد، زمان و توانای وتنی وشه بۆ خۆیان بوونه به‌رگری. ئەمه پێشکه‌شکردنی به‌رگرییه‌کی «نه‌رمی هزی» بوو، که له روانگه‌ی تیئۆریکه‌وه، ده‌توانریت وه‌ک شیوه‌یه‌ک له هیزی کولتووری بخوینریته‌وه. له چوارچۆیه‌ی هونه‌ر و به‌رگریدا، گرنگترین نامراز نه‌ک به‌ ته‌نیا ده‌قه‌که، به‌لکوو په‌یوه‌ندی نیوان ده‌ق و خوینه‌ره. له رۆژنامه‌ی کوردستاندا خوینه‌ر ته‌نیا وه‌رگر و به‌رده‌نگ نیه، به‌لکوو هاوبه‌شه له دروستکردنی واتادا. هیماییبوون، ناراسته‌وخۆیی و گۆڕینی مانای وشه‌کان خوینه‌ر ناچار ده‌کهن به‌شداریی پرۆسه‌ی ماناسازی بکات. به‌م شیوه‌یه، هونه‌ر بووه فیکرارییه‌کی به‌رگری؛ فیکردنی خوینه‌ر بۆ نه‌وه‌ی بتوانیت ده‌ق بخوینیته‌وه، گوتار تیکبشکینیت و له‌ژێر ده‌سه‌لاتی وشه باوه‌کانه‌دا قه‌تیس نه‌مییت. ئەمه به‌راوه‌ردیکی پوونه له‌گه‌ڵ قوناهه‌ی شوێش، که تییدا خوینه‌ر زۆتر شوێنکه‌وتووی بانگه‌واز بوو.

له قوناهه‌ی نویبوونه‌وه‌دا، هونه‌ری به‌رگری له رۆژنامه‌ی کوردستاندا چووته قوناهه‌ی میتاهونه‌ری؛ واتا هونه‌ر خۆی بۆته بابه‌تی ره‌خنه. ده‌قه‌کان نه‌ک ته‌نیا به‌رگری ده‌کهن، به‌لکوو پرسیار له شیوازی به‌رگری ده‌کهن: به‌رگری چیه‌؟ سنووره‌کانی چین؟ چ کاتییک ده‌بی وشه به‌رگری بکات و چ کاتییک ده‌بی خامۆش بیت؟ له‌م ناسته‌دا، هونه‌ری به‌رگری له رۆژنامه‌ی کوردستاندا بوو به نامرازییک بۆ ریکخستنی وشیاریه‌کی نوێ؛ وشیاریه‌ک که له به‌رگری نه‌ک وه‌ک کرده‌یه‌کی ته‌نیا سیاسی، به‌لکوو وه‌ک شیوازی ژبان، شیوازی بیرکردنه‌وه و شیوازی خویندنه‌وه تیده‌گات.

به‌م چوارچۆیه‌یه، رۆژنامه‌ی کوردستان توانیویه هونه‌ر و به‌رگری تیکه‌ڵ بکات، به‌ شیوه‌یه‌ک که هونه‌ر بیته شوینی دروستکردنی مانا و به‌رگری بیته شیوازی پاراستنی نه‌و مانایه. ئەم تیکه‌ڵبوونه‌ی وای کردوه که نیوه‌رۆکی رۆژنامه‌که نه‌ک ههر به‌رده‌وامی خه‌بات پارێزیت، به‌لکوو نه‌و خه‌باته له ناستی زمان، بیر و گوتاردا نوێ بکاته‌وه.

زمان؛ مه‌یدانی شه‌ری سه‌ره‌کی له نیوه‌رۆکی رۆژنامه‌ی کوردستاندا:

له نیوه‌رۆکی رۆژنامه‌ی کوردستاندا، زمان ته‌نیا نامرازیکی گواستنه‌وه‌ی زانیاری نیه، به‌لکوو مه‌یدانی سه‌ره‌کی شه‌ره؛ شه‌ریک له‌سه‌ر مانا، ناوان و دیاریکردنی نه‌وه‌ی چی ده‌وتریت و چی ده‌گۆردریت. له‌م روانگه‌یه‌وه، شه‌ری کوردستان له رۆژنامه‌که‌دا پیش نه‌زموونی چه‌ک و سیاسه‌ت، شه‌ریکی زمانه‌وانیه‌یه: شه‌ر له‌سه‌ر نه‌وه‌ی زمانی کوردی بتوانی بوونی خۆی بنووسیت، میژووی خۆی ناو بنیت و جیهانی خۆی به‌ وشه‌ریک بخات. رۆژنامه‌ی کوردستان له‌م مه‌یدانه‌دا بووته شوینی

هه‌سه‌نگاندن و تاقیکردنه‌وه‌ی توانای زمان، نه‌ک ته‌نیا بۆ ده‌ربڕینی به‌رگری، به‌ئکۆو بۆ خودی به‌رگری.

له قۆناغه سه‌ره‌تاییه‌کاندا، کاتیکی زمانیکی ستانداردی کوردی نه‌بوو و نووسین له‌ژێر کاربگه‌ریی زمانه ده‌سه‌لاتداره‌کاندا بوو، رۆژنامه‌ی کوردستان به‌ شیبه‌یه‌کی راسته‌وخۆ چووه‌ ناو شه‌ریکی زمانه‌وانی: شه‌ر له‌سه‌ر رینوس، وشه‌سازی و دیاریکردنی نه‌وه‌ی کام شیبه‌ی زمان شایسته‌ی نووسین و چاپه. له‌م قۆناغه‌دا، هه‌ر ده‌قیکی که به‌ زمانی کوردی چاپ ده‌بوو، خۆی کرده‌ کردیه‌کی به‌رگری، چونکه‌ بوونی زمان له‌سه‌ر په‌ره‌ی چاپ، بۆ خۆی وه‌ک خه‌باتیکی سیاسی و کولتوویری پادیکال کاری ده‌کرد. به‌م شیبه‌یه، زمان له‌ رۆژنامه‌ی کوردستاندا بوو‌ته مه‌یدانی شه‌ری بوون.

له قۆناغی سه‌رگوتدا، شیبازی ئه‌م شه‌ره‌ گۆرانی به‌سه‌ردا هات. کاتیکی که زمانیکی راسته‌وخۆ قه‌ده‌غه بوو، شه‌ره زمانه‌وانیه‌که چووه‌ ناو مه‌یدانی ماناسازی و هیما. وشه‌کان دوو مانایان په‌یدا کرد؛ هیماکان بوونه ئامرازیکی به‌رگری؛ و خۆینه‌ر فێر بوو له‌ زماندا شه‌ر بکات، واتا بخۆینیتته‌وه، هه‌لبگریت و مانای ژێر ده‌ق بدۆزیتته‌وه. له‌م قۆناغه‌دا، زمان نه‌ک ته‌نیا شه‌ری ده‌سه‌لاتی ده‌کرد، به‌ئکۆو خۆینه‌ری فێری شه‌رکردن ده‌کرد. ئه‌مه‌ش شه‌ریکی رۆشنگه‌رانه و وشیارکه‌روه بوو، نه‌ ته‌نیا شه‌ریکی گوتاری.

له قۆناغی نوێبوونه‌وه‌دا، زمان له‌ رۆژنامه‌ی کوردستاندا چووه‌ته ئاستیکی میتازمانی؛ واته‌ خۆی بوو‌ته‌ بابه‌تی شه‌ر. ده‌قه‌کان ده‌ست ده‌که‌ن به‌ په‌خه‌ له‌ خودی زمان: وشه‌کان چۆن واتادار کراون؟ چه‌مه‌که‌کان چۆن به‌ مێژوویی کراون؟ کام زمان به‌رگری ده‌کات و کام زمان ده‌سه‌لات دروست ده‌کات؟ له‌م ئاسته‌دا، شه‌ری زمانه‌وانی بوو به‌ شه‌ریکی هزری و گوتاری، که تیییدا رۆژنامه‌ی کوردستان خۆینه‌ر ناچار ده‌کات خۆی له‌ مه‌یدانی شه‌ردا ببینیت، نه‌ک له‌ ده‌ره‌وه‌ی.

به‌م واتایه، زمان له‌ رۆژنامه‌ی کوردستاندا نه‌ک هۆکاریکی لاوه‌کی، به‌ئکۆو مه‌یدانی سه‌ره‌کی خه‌باته. ئه‌وه‌ی که زمان بتوانی خۆی بنووسیتته‌وه، خۆی ریک بخت و خۆی سه‌ره‌له‌نوی پیناسه‌ بکاته‌وه، له‌ خودی خۆیدا بردنه‌وه‌ی شه‌ریکه. رۆژنامه‌ی کوردستان له‌ درێژایی مێژووی خۆیدا گۆره‌پانی ئه‌م شه‌ره‌ی به‌رده‌وام به‌ گه‌رموگۆری پاگرتووه و زمانی گه‌یاندووه‌ته ئاستیکی که نه‌ک ته‌نیا ده‌نگی خه‌باته، به‌ئکۆو مه‌یدانی خه‌باتیش.

کۆتایی:

رۆژنامه‌ی کوردستان وه‌ک دامه‌زراوه‌ی به‌رگری: له‌ کۆتایی ئه‌م شیکارییه‌دا، ده‌کری رۆژنامه‌ی کوردستان نه‌ک ته‌نیا وه‌ک

میدیا‌یه‌کی سیاسی یان سه‌رچاوه‌ی هه‌واڵ، به‌ئێكوو وه‌ك دامه‌زراوه‌یه‌کی ته‌واو بۆ به‌رگه‌ری له‌به‌رچاوه‌ی بگه‌ڕین؛ دامه‌زراوه‌یه‌ك كه به‌دریژایی هه‌شتا ساڵی چاپ و ده‌رچوونی، توانای ئه‌وه‌ی پێشان داوه كه به‌سه‌لمی‌نی بازنه‌ی خه‌بات له‌ چه‌ك و سیاسه‌ت به‌رینته‌وه‌ی ده‌گه‌ڕێ له‌ زمان، هونه‌ر و بێهه‌رکردنه‌وه‌ی بگه‌ڕێنه‌ چه‌قی خه‌باتی‌کی قوول، فره‌هه‌ند، شوێنه‌دانهر و گه‌شتگیر.

رۆژنامه‌ی کوردستان، نه‌ك به‌هۆی هێزی ماددی، به‌ئێكوو به‌هۆی به‌رده‌وامی گوته‌ر، رێكخه‌ستی مانا و دروستکردنی كوئتوووری خۆینده‌نه‌وه‌وه‌ بووه‌ته‌ جوهریك له‌ دامه‌زراوه‌ی به‌رگه‌ری.

له‌ هه‌موو قه‌وناغه‌ی مێژوو‌یه‌كاندا له‌ دامه‌زراندن و شوێش، له‌ سه‌ركوت و ده‌ره‌وه‌ی نێشتمان، تا نوێبوونه‌وه‌ و شیکاریی نوێ، رۆژنامه‌ی کوردستان توانای ئه‌وه‌ی هه‌بووه‌ كه خۆی له‌گه‌ڵ هه‌موو دۆخه‌كان بگه‌نجیته‌، به‌لام ئاگۆر به‌سه‌ر نێوه‌رۆكه‌ بێهه‌رکانیدا نه‌یه‌ت كه به‌ریته‌ن له‌ پاراستنی زمان، به‌رده‌وامی بێهه‌ر و دروستکردنی خۆینه‌ریکی وشیار. ئه‌مه‌یه‌ ئه‌و خاڵه‌ی كه رۆژنامه‌كه‌ له‌ میدیا‌یه‌کی ئاسایی جیا ده‌کاته‌وه‌ و ده‌یکاته‌ دامه‌زراوه‌یه‌کی به‌رگه‌ری؛ چونکه دامه‌زراوه‌کان به‌ به‌رده‌وامی و توانای دروستکردنی رێسای هه‌زی ناسراون، نه‌ك به‌ ژماره‌ی چاپ یان ماوه‌ی ده‌رچوون.

رۆژنامه‌ی کوردستان نه‌ك ته‌نیا ده‌قی به‌رگه‌ری دروست کردوه، به‌ئێكوو سیسته‌میکی به‌رگه‌ری دروست کردوه كه ته‌نیا زمان، هونه‌ر، مێژوو و خۆینه‌ر هاوکه‌شه‌ن. وشه‌ له‌م سیسته‌مه‌دا ئامرازکی لاهه‌کی نیه، به‌ئێكوو به‌نه‌مای کارکردنه‌؛ خۆینه‌ر ته‌نیا وه‌رگه‌ری نیه، به‌ئێكوو به‌شاره‌؛ و هونه‌ر نه‌ك هه‌ر جوانکارییه‌، به‌ئێكوو شیوازی مانه‌وه‌ و به‌رگه‌ریه‌.

به‌م شیوه‌یه‌، رۆژنامه‌كه‌ توانای ئه‌وه‌ی هه‌بووه‌ كه به‌رگه‌ری سه‌رله‌نوێ پێناسه‌ بکاته‌وه‌: به‌رگه‌ری وه‌ك پڕۆسه‌یه‌کی به‌رده‌وامی ماناسازی، نه‌ك وه‌ك پڕۆداویکی کاتی.

له‌ کۆتاییه‌دا، ئه‌گه‌ر به‌رگه‌ری واتای پاراستنی بوون، بێهه‌ر و توانای ناوینان بێت، رۆژنامه‌ی کوردستان یه‌کیه‌كه‌ له‌ سه‌رکه‌وتووترین نه‌زمونه‌کانی ئه‌م جوهره‌ به‌رگه‌ریه‌ له‌ مێژوو‌ی کورددا. ئه‌م رۆژنامه‌یه‌ به‌رده‌وام بوونی خۆی نه‌ك به‌ هێزی ده‌ره‌کی، به‌ئێكوو به‌ هێزی وشه‌ سه‌لماندووه‌؛ و له‌م سۆنگه‌وه‌یه‌ كه ده‌توانین به‌ شیوه‌یه‌کی پاشکاوانه‌ بلیین: رۆژنامه‌ی کوردستان نه‌ك ته‌نیا ده‌نگی به‌رگه‌ری بوو، به‌ئێكوو دامه‌زراوه‌ی به‌رگه‌ری بوو.

ناسیۆنالیزمی کوردی له نهودیوی برایهتیی گهلان

ههسهن قارهمانی

زیاتر له سهدهیهکه پرسی کورد له یهکتربیرینی بهرژهوهندییهکانی دهسهلاتی ئیمپراتۆری، سیاسهتی ئینکاری سیستماتیکی دهولتهتانی ناوچهیی و دووبارهبوونهوهی پارچه پارچهبوونی سیاسی نیوخۆییדיیه. له نێو نهم چوارچێوه میژووویییهدا، زۆرجار بنیاته ئایدیۆلۆژییهکان وهک "برایهتیی گهلان"، "ئیسلامی دیموکراتیک" و "سۆسیالیزمی کۆمه لگهتهوهر" وهک بهدیلتیکی

بالتر بو خهباتی رزگاریخوازی نه ته وهی کلاسیک پیشکش کراون. به لام نه م چه مکهانه مهیلیان هه بووه که په یوه ندییه ناهوسه نگه کانی دهسه لات، که تاییه ته ندی فهای سیاسی گه لانی بیده وه تن، پشتگوی بخهن.

به لام نه زمونه کانی رۆژاوی کوردستان (رۆژاڤا) نیشان ددهن که له پراکتیکدا نه م بیروکانه له کاتی رووبه رووبوونه وهی واقعیه ژبۆپولیتیکیه کان و دستدریژی سه رباریدا، توانای ژبانی سنوورداریان هه بووه. له گه ل که مبوونه وهی پشتیوانی ژبۆپولیتیکی له لایهن نه کتیره نیوده وه تیهه کانه وه، لاوازی پیکهاته یی پرۆژه که ناشکرا بوو. دهرنه نجامه که ی پاشه کسه ی سیاسی ورده ورده نه بوو، به لکوو دارمانیکی تاراده یه کی زور کتوپر بوو که لیکه وته ی دوورمه وادی مرویی لی که وته وه.

بو گه لانی بیده وه تن، دوورکه وته وه له ریکخستنی نه ته وهی ده توانیت به مانای دامالین و چه کداملینی سیاسی بیت نه ک رزگاری. بویه پیوسته ناسیونالیزمی رزگاریخوازی نه ک وهک میراتیکی ئایدیۆلۆژی له سه رده میکی پیش مؤدیرن تیبگه یین، به لکوو وهک ستراتیژییه کی عه قلانی و دۆخی میژوویی بو مانه وه و کوکردنه وهی به کۆمه ل و خواستی سه روهی تیبگه یین. به م پییه له چوارچیه ی کوردیدا، یه کگرتوویی نه ته وهی و چه سپاندنی دامه زراوه یی وهک به ربه ستیک له به رده م دیموکراسیدا دهرناکه ون، به لکوو وهک پیشمه رچی پیوستی نه و دیموکراسییه دهرده که ون.

ناسنامه ی نه ته وهی و سنووری "برایه تی گه لان"

زورجار بیروکه ی برایه تیه کی گشتگیر له نیوان گه لاند و هک ناسیونالیزمی بالاده ستی نه خلایقی ده خریته روو. چه مکی ناسیونالیزم وهک دیارده یه کی میژوویی زانکراو ده خریته روو، له کاتیکیدا وا گریمان ده کریت که پیکهاته چه مکیه کانی وهک "برایه تی گه لان"، "ئیسلامی دیموکراتیک" و "سۆسیالیزمی کۆمه لگه ته وه ر" سه فره نه ته وه ییه کان، نه زمیکی سیاسی گشتگیرتر و نه خلایقیتیر پیشکش بکه ن. به لام بو گه لانی بیده وه تن، وهک کورد، نه م چه مکهانه به قوون کیشه دار دهرده که ون. "برایه تی گه لان" له بری نه وهی وهک چوارچیه یه کی رزگاریخوازانه کار بکات، مه ترسیی نه وه ده کات که وهک په رده یه کی ئایدیۆلۆژی کار بکات که په وایی به ناهوسه نگیه کانی دهسه لات پیکهاته یی ده شاریته وه و به رده وامیی ژیرده ستیه یی سیاسی بدات.

کورد نه ته وه یه که، به زمان و میژوو و کولتووری هاوبه ش یه کگرتووه. نه مه ش وا ده کات نه مومکین و نه خوازراو بیت که خهباتی نه ته وهی به بیروکه ی "برایه تی گه لان"، "ئیسلامی دیموکراتیک" و "سۆسیالیزمی کۆمه لگه ته وه ر" سه فره نه ته وهی بگۆردریت. هاوبه یمانی له گه ل گه لان و بزوتنه وه کانی تر نه بیبایه خ و نه نه خوازراو، به لام هه رگیز ناتوانیت جیگه ی

پروژهیهكى سهربهخوى نیشتمانى بگرتتهوه. كورد ته نیا له رینگهى یهكگرتووی نیوخوی و چهسپاندنى دامهزراوهی و خۆنینه رایهتی نهتهوهیهوه دهتوانیت ههنگری پروژهی نهتهوهی كورد بیت.

باشووری كوردستان و گرنگی واقیعی دامهزراوهی له فهزای سیاسی كوردیدا

له چوارچێوهی سیاسی هاوچهرخى كوردیدا، باشووری كوردستان له رینگهى حكومهتی ههریمی كوردستانهوه، پینگهیهكى یهكلاكهروهی پینگهتهی داگیر دهكات. ئهم ههریمه به پێچهوانهى بهشهكانى تری كوردستان، ناوهندیكى كۆنكریتی دامهزراوهی پێكدههینیت كه پێكاته ئیداریهكان و پرۆسهی بریاردانى سیاسى و پهیوهندییه ئیودهولهتییهكان له راستیدا بوونیان هیه و كار دهكهن. ئێردها دیپلۆماسی فهرمی بهرپوه دهچیت، هاوكاری مرۆی كه نائیزه دهكریت و نوینه رایهتی سیاسی كورد دهبرینیكى خاكى و لهنگه رگیروای یاسای پى دهدریت. له نهزمیكى ئیودهولهتییدا كه توانای سیاسى تا رادهیهكى زۆر بهستراوتهوه به توانای دامهزراوهیهوه، بۆیه باشووری كوردستان وهك جهوههریتترین پلاتفۆرم بۆ خستنه رووی سیاسی كورد دهردهكهویت.

خۆپیشاندانه جهماوهریهكان له شارهكانى كوردستان و دهرهوهی كوردستان و ئوروپا و ئەمریکا، به دروشمی وهك "بژی كوردستان" هوه دهردهكهون؛ نابیت له دهربرینی ناسیۆنالیزمیكى تهسكى ناوچهییدا كورت بكرینهوه. بهلكوو دهكریت وهك نیشاندهری هۆشیاریهكى كوردی سهره ئداو تیبگهین، كه دامهزراوه ناوچهیهكان وهك ههنگری رهمزی و پراكتیكى ناسنامهیهكى نهتهوهی فراوانتر كار دهكهن. ئهم دهركهوتنه ئاماژهن بۆ گۆرانكارى له هاودهنگیهكى تا رادهیهكى زۆر رهمزیهوه بۆ هاودهنگیهك كه له رووی ماددییهوه لهنگه رى گرتوه و له رووی رێخراوهی و له رووی سیاسیهوه چهسپاوه. ئهمزموونی رۆژاواى كوردستان به روونی ئهم ناهاوسهنگیه دهردهخات. ئهگهر ئهو پائېشتیه ئۆجستی و سیاسى و ئهخلاقییهى باشووری كوردستان نهبوايه، خۆراگری رۆژاوا به رێژهیهكى بهرچاو لاوازتر دهبوو. ئهم راستیه جهخت لهسهر خائیکى تیوری ناوهندی دهكاتوه؛ بۆ گهلانى بیدهولهت، دامهزراوهكان بژاردیهكى ئایدیۆلۆژی نین، بهلكوو پینوستیهكى بوونگه رایین.

ناسیۆنالیزمی رزگاریخوازی وهك ستراتیژییهكى سیاسی عهقلانى

له روانگهى سیاسى-تیۆرییهوه، ناسیۆنالیزمی رزگاریخوازی دهربرینیكى سۆزداری نییه، بهلكوو ستراتیژییهكى عهقلانییه بۆ گهلیكى بیدهولهت. له ههمان كاتدا، ناسیۆنالیزمی رزگاریخوازی میکانیزمی ناوهندی بۆ یهكگرتووی نیوخوی پێكدههینیت، كه ناسنامهى هاوبهش و ئامانجی سیاسى كارلیك دهكهن بۆ كه مکردنهوهی دابهشبوون و بههێزکردنى توانای

بهکۆمهڵ بۆ کردار.

جگه نهوهش، وهک پاراستنیک له بهئامرازکردنی دهرهکی کار دهکات، به رووتکردنهوهی سنووری نیوان هاوپهیمانییه ستراتیژییهکان و وابهستهی سیاسی. له نهزمیکى نیودهوئەتیدا که به دهسهلاتی ناهاوسهنگ و هاودهنگی هه ئبژێردراو تایبهتمهنده، گهلانى بیدهوئەت زۆرجار کورت دهکرینهوه بۆ ئامرازهکانی بهرژهوهندی نهمنی یان ژێپۆلیتیکی نهوانی دیکه. ناسیۆنالیزمی رژگاریخوازی بهرپهچدانهوهی ئەم کهمبوونهوهیه ددهاتهوه به دامهزراندنی سوژهیهکی سیاسی سهربهخۆ که نهولهویهت و ئامانجی درێژخایهنی خۆی ههیهت. له کۆتاییدا، بنهمایهکی نۆرماتیف و دامهزراوهی بۆ سهروهیری داهاوو پیکدههینیت، بهو پینه رهوایی به ئیدیعاکانی کۆنترۆڵکردنی خاک و چارهنووسی سیاسی و دانپیدانانی نیودهوئەتی دهدات.

ریالیزمی سیاسی، ریکخستنی نهتهوهی و ئایندهی کورد

ئهزموونی کورد نهوه دهردهخات که وههمهکانی هاوشتی نیودهوئەتی بینهرج و "برایهتی گهلان" و پرۆژهی ئایدیۆلۆژی، ناتوانن جیگهی ریکخستنی نهتهوهی و ریالیزمی سیاسی و هیزی دامهزراوهی بگرنهوه.

حکومهتی ههریمی کوردستان ئهمرۆ ناوکی بووژانهوهی نهتهوهی کورد پیکدههینیت، نهک لهبهر نهوهی کامل و بى کهموکورییه، بهئکوو لهبهر نهوهی له واقیعدا بوونی ههیه. گرنگیهکهی له کاملبوونی دامهزراوهی یان ئایدیۆلۆژیدا نییه، بهئکوو له بوونی راستهقینهی خۆیدا وهک ئهکتهریکی سیاسی و ئیداری و دیپلۆماسیایه. حکومهتی ههریم ئهمرۆ تاکه پلاتفۆرمی کوردی پیکدههینیت که نوینهرایهتی نهتهوهی و کارلیکی نیودهوئەتی و هاوشتی ماددی له چوارچیهیهکی دامهزراوهی تارادهیهک سهقامگیردا ههماهنگ دهکات. بۆ نهوهی یهگرتوویی بهردهوام بییت، پنیسته له ریکهی چهسپاندنی دامهزراوهی درێژخایهن و ئاراستهی ستراتیژی هاوبهشوه سیستماتیک و قووتتر و بهسیاسی بکریت. کورد تهنیا له ریکهی پرۆژهیهکی هۆشیاران و لهنگهری نهتهوهییهوه دهتوانیت زهمینهی دادپهروهی و کهرامهت و چارهنووسی داهاوو دروست بکات.

ئهزموونی کورد وا دهکات که وانیهکی روون وهریگریت؛ کورد دهبیته فیتری نهتهوهی بیرکردنهوه و ههئسوکهوت و ریکخستنهوه بییت. تهنیا له ریکهی هاوشتی یهکتر و ههماهنگی ستراتیژی و روانگیهکی هاوبهشی نهتهوهییهوه دهتوانیت کورد له پارچه جیاجیاکانی کوردستان به شیوهیهکی کاریگهر پشتیوانی یهکتر بکات. جیگرتنهوهی ئهمه به

رېبه ندانی ۲۷۲۵

چه مکه کانی وهک "برایه تیی گه لان"، "نیسلا می دیموکراتیک" و "سوسیالیزی کومه لگه ته وهر" سه لماندوو یه تی که نهک هر بهس نییه، به لکوو زیان به خسه. قوربانیدانی رۆژاوی کوردستان بۆ وه می "برایه تیی گه لان" یه کیک له هه له ستراتژییه هه ره تیچوو زۆره کانی میژووی هاوچه رخی کورد پیکده هیئت. به رده و امبوون له م تیورییه، سه ره رای شکستی نه زموونی، مه ترسیی دووباره به ره مه هیئانه وهی هه مان زیان کانی له داها توودا هه یه.

"برایه تیی گه لان" نه وه مان بۆ دهرده خات ره خنه گرتن له م بیرو که یه وهک دهر برینی دوژمنایه تی به رام بهر گه لانی دیکه به هه له لیک دهر نیته وه. به لام لیکدانه وه یه کی له و شیویه هه نه یه. پرسیار کردن له برایه تیی گه لان به مانای دا کو کیکردن له مملانی یان دژایه تیی گه لانی دیکه نییه، به لکوو پرۆبلما تیزه کردنی چوارچیویه کی نایدیو لۆژییه که به شیویه کی سیستما تیک سهروه یی نه ته وه یی کورد و چاره نووسی خاکی کورد رهت ده کاته وه. جیاوازی نیوان پیکه وه ژیان و خۆله نیو بردنی نه ته وه یی لیره دا زۆر گرنگه. بۆ کورد قبوو لکردنی نه مه به مانای پیکه وه ژیان نییه له سه ر زارا وهی یه کسان، به لکوو به رده و امبوونی ناهاوسه نگیی سیاسییه. من کوردم. کوردستان کۆیله ی داگیر که ران نییه.

ئه ودیوی "برایه تیی گه لان"

چه مکی "برایه تیی گه لان" وهک نایدیالیکیی سیاسی گشتگیر و بالآتر له رووی نه خلاقییه وه ده خریتته روو. به لام له گه ل شیکردنه وهی وردت را، که موکورییه کی بنه ره تی له م چوارچیویه دا سه ره له ده دات؛ نه ویش کارکردنیه تی وهک په رده یه کی نایدیو لۆژی بۆ شاردنه وهی ناهاوسه نگیی کانی ده سه لات و په واییدان به ژێرده ستیی سیاسی گه لانی بیده و لته ت. نه م چه مکه له بری نه وهی رینگه یه ک بیت بۆ رزگاری، زۆر جار پیکه اته سیاسییه کانی نه ته وهی بالآده ست به ره م ده هیئتته وه و ئیراده ی سه ره خوی نه ته وهی ژێرده سته کز ده کات.

پرۆژه یه کی رزگاریخوازی راسته قینه ده بیت له سه ر بنه مای کومه لگه یه کی سیاسی په گدا کو تاوی کورد بیت، که له سه ر هاو پشیتی نه ته وه یی و بهر پرسیاریتی میژووی بنیات بنییت. رزگاری نیشتمانی ناتوانییت له داد په روهری کومه لایه تی جیا بکریته وه، به لکوو ده بیت نه م داد په روهرییه له نیو پرۆژه یه کی نه ته وه یی گشتگیردا مانا په ییدا بکات. ته نیا به تیکه لکردنی رزگاری نه ته وه یی له گه ل ئیراده یه کی سیاسی یه کگرتوو، کوردستانیکیی رزگار کراوی راسته قینه ده توانییت شیوه ی خوی بگرییت.

ناینده ی بزوتنه وهی رزگاریخوازی کورد به نده به توانای دارشته وهی خه بات وهک هوشیارییه کی نه ته وه یی گشتگیر و

له "پوژنامەى كوردستان" و "كوردستان ميديا"وه

رئيه ندانى ٢٧٢٥

يه كسانخواز. هەر دروشمىك كه مافى بپياردانى نەتەوهيى پەراويز بخات، بە شيوهيهكى كاريگەر پرۆژهى رژكارىخوازى له نيوهه خالى دهكاتەوه. بۆيه دەرئەنجامهكه روونه؛ ئىستا كاتى پينكهاتهى نەتەوهيى كورده، نەك پشتبەستن بە وههمى "برايه تىي گەلان".

١٣ رئيه ندانى ٢٧٢٥

هیچ هیژیک ناتوانیت دهنگی نازادیخوازی کپ بکات

فهتاج رهسوونى

هیچ هیژیک ناتوانیت دهنگی نازادیخوازی کپ بکات. ههموو رێژیمه دیکتاتورەکان تا کۆتا ههناسهی دهسهلاتیان، هیچ کات ناماده نین ئەو راستییانەى بهسەریان دیت وهک خۆی باوهڕ بکەن؛ لهکاتیکیدا ههموو حهقیقهتی رووداو و پیشهاتهکان دهزانن، بهلام دیسان پهنا بۆ خوڤریودان دهبن. ههر بۆیه کۆتا ههول و شانسی مانهوهی خۆیان تاقی دهکەنهوه، نهویش به پهلاماردان و کوشتاری بیبهزهییانهی خهکی نازاری سهر شهقامهکان.

رێبه‌ندانى ٢٧٢٥

له ماوه‌ی ٤٧ ساڵی رابردوودا، چه‌ندین جار خه‌لکی ئێران دژی رێژی می کۆماری ئیسلامی هاتوونه‌ته‌ سه‌ر شه‌قام و ناره‌زایه‌تیان ده‌ربریوه، به‌لام هه‌موو جارێک رۆبه‌رووی سه‌رکوت و کوشتاری هه‌زه‌ نه‌مییه‌کانی رێژیم بوونه‌ته‌وه. ئهم ناره‌زایه‌تییه‌کانه‌ هه‌گه‌رچی له رابردووشدا به‌ خواستی بنه‌ره‌تی و سیاسیه‌وه ده‌ستیان پێ کردبوو، به‌لام بزووتنه‌وه‌ی نه‌مجاره‌ به‌هۆی رق و بێزاریی په‌نگه‌واردووی خه‌لکی وه‌زانه‌هاتوو، به‌ شیوه‌یه‌کی گشتگیرتر و توندتر راسته‌وخۆ ساختار و سیسته‌می «ویلایه‌تی فه‌قیه‌ی» کرده‌ نامانجی سه‌ره‌کی.

خه‌لک بۆ کۆتاییه‌ینان به‌ ده‌سه‌لاتی فاشیستی ئایینی، رژانه‌ سه‌ر شه‌قامه‌کان و خۆپیشاندا و ئیعترازا ته‌ به‌ دروشمی «مه‌رگ و نه‌مان بۆ خامنه‌یی و رێژیمه‌که‌ی»، زۆریه‌ی شار و شارۆچکه‌کان و ٢٥ پارێزگای ئێرانی گه‌رتوه‌وه. ته‌نانه‌ت پایته‌خت و به‌تایبه‌تی مه‌شه‌هد و قومیش که‌ رێژیم وه‌ک پایه‌گا و پالپشتی به‌هه‌یزی ئایدۆلۆژیی خۆی مه‌زه‌نده‌ی ده‌کردن، که‌وتنه‌ نیو شه‌پۆله‌که‌ و رێژه‌ی به‌شداریی خۆپیشانده‌ران تییاندا رۆوی له‌ زیادبوون کرد. ئه‌مه‌ تیکه‌له‌یه‌ک بوو له‌ چین و توێژه‌کانی کۆمه‌لگه‌ی ئێران و شیمانیه‌ی ئه‌وه‌ ده‌کرا ئهم بزووتنه‌وه‌یه‌ ده‌سته‌کوتی گه‌وره‌ی هه‌یه‌ت، به‌لام به‌ فه‌رمانی راسته‌وخۆی عه‌لی خامنه‌یی، رێبه‌ری نیزام، به‌ پیلانیکی دارنژاوه‌که‌وتنه‌ به‌ر په‌لاماری تاریکه‌رسته‌کان و به‌ برینی هه‌لی ئینته‌رنه‌ت، له‌ تاریکی و بیده‌نگیدا جه‌نایه‌تیکی سامناک و بێوینه‌یان نه‌نجام دا، که‌ زمان و قه‌ڵه‌م له‌ ناست گه‌وره‌یی ئهم تاوانه‌دا بیه‌توانایه‌.

هه‌رچه‌ند ناماری دروست و رێژه‌ی کوژاوه‌کان له‌ به‌رده‌ستدا نییه‌، به‌لام هه‌ندیک شایه‌تجالی نزیک له‌ کاره‌ساته‌که‌ و سه‌رچاوه‌ نیوخواه‌یه‌کان به‌ ناشکرکردنی به‌لگه‌ و نارده‌نی وینه‌ و قه‌دیو، سه‌لمینه‌ری ئه‌و راستیه‌یه‌ن که‌ چ کاره‌ساتیک رۆییداوه‌؛ به‌ هه‌زاران که‌سی بیه‌رگری و بێگوناخ بوونه‌ته‌ قوربانیی سیاسه‌تی ئیستبدادی و ئایدۆلۆژیی کۆماری ئیسلامی. ئیستاش که‌ سوکاری کوژاوه‌کان به‌دوای ناسینه‌وه‌ی ته‌رمی بیه‌روشیانی نازیانیاندا ده‌گه‌رین و هه‌رچی کات زیاتر تیه‌هریت، ناسه‌واری ئهم جه‌نایه‌ته‌ و رۆوی دزیوی ئهم رێژیمه‌ دژه‌مرۆیه‌ زیاتر ده‌رده‌که‌وت.

رێژیم توانیوه‌تی بزووتنه‌وه‌ی نارازیانی سه‌ر شه‌قام سه‌رکوت بکات و ولات بکاته‌ گۆره‌پانی شه‌ر دژی خه‌لکی بیه‌توان و ده‌سته‌تال، به‌لام ئهم ناگره‌ی که‌ له‌ نیوان ده‌سه‌لات و گه‌لانی ئێراندا کلپه‌ی سه‌ندووه‌، وینه‌جیت ئاوا به‌ ناسانی دابمرکیته‌وه. سه‌رکوت و زیندان و کوشتار و توندوتیژی نابنه‌ ئاسته‌نگ و له‌ نامانجه‌کانیان دووریان ناخه‌نه‌وه. خونی به‌ناحه‌ق رژاوی خه‌لکی ئێران که‌ له‌ پیناو رزگاری له‌ سته‌می داگیرکه‌ران و گه‌یشتن به‌ نازادی و عه‌دالته‌ت رژاوه‌، تیکه‌ل به‌ رق و بێزاریی جه‌ماوه‌ری ده‌یه‌ت و وه‌ک نه‌وت گر ده‌گرنه‌ت؛ ده‌یه‌ته‌ دۆزه‌خ بۆ گیانی جه‌لاده‌ نه‌هریمه‌نییه‌کانی تاران و کۆتاییه‌ینان به‌ رێژی می فاشیستی ئایینی کۆماری ئیسلامی.

گهلانی ئێران دوایی بپاری خۆیان داوه؛ به ئەزموون وەرگرتن له رابردوو، ده‌گه‌رینه‌وه گۆرپانی شه‌قامه‌کان. به‌لام نه‌مجاره، جیاوازر له جاران پيشوو، نه‌و به‌رچا‌و‌روونییه‌مان ده‌دات که ده‌سپێکردنه‌وی شۆرش کۆمه‌لانی خه‌لک زۆر کاربگه‌رت ده‌بیت؛ چونکه ره‌فتاره‌کانی رێژیم و توندوتیژییه‌کانی ده‌رحه‌ق به‌ نارازیان، هیچ مه‌جال و ده‌رفه‌تیکی بۆ سازش نه‌هه‌شتووته‌وه. رێژیم ته‌نیا زمانی زه‌بروزه‌نگ ده‌زانیت و له‌بری گوێگرتن له‌ خه‌لک، به‌ چه‌ک وه‌لامی داخو‌ازیه‌کان ده‌داته‌وه، بۆیه ده‌بیت ئیراده‌ی خه‌لک و کاردانه‌وی شه‌قام نه‌وه‌نده پته‌و بیت، که رێژیم ناچار به‌ پاشه‌کشه‌ بکات. ئیره‌دایه که ئاراسته‌ی خه‌بات به‌ره‌و قو‌ناغیکی نوێ هه‌نگاو ده‌نیت؛ له‌ چوارچۆی مافی "به‌رگری ره‌وا"دا، گۆرانخو‌ازان ته‌نیا یه‌ک رێگه‌یان له‌به‌رده‌م ده‌مینیته‌وه، نه‌ویش نه‌وه‌یه به‌ یه‌کگرتووییه‌کی پۆلایی و به‌ هه‌موو شیوازه‌ گونجاوه‌کانی خه‌باتی مه‌ده‌نی و جه‌ماوهری، به‌ره‌نگاری ئەم سته‌مکارییه‌ ببنه‌وه و چیت له‌ ناست نه‌و هه‌موو زۆمه‌دا بینه‌نگ نه‌بن.

ئێستا که هه‌موومان باش ناگادارین رێژیم زۆر لاوازه و له‌ په‌له‌قاژێ مردن‌دایه؛ روویه‌رووی سه‌دان قه‌یرانی ئابووری، هه‌لاوسان، داخرانی کارخانه‌کان، نه‌بوونی هه‌لی کار و سه‌رئیشی‌وای بووته‌وه. له‌ هه‌مووان گرنگتر، نه‌مانی متمان‌ه و شه‌رعییه‌ته‌ لای خه‌لک و ته‌ریکه‌وتنه‌وه‌یه‌تی له‌ کۆمه‌نگه‌ی نیوده‌وله‌تی. دروستبوونی کۆده‌نگی جیهانی بۆ پشتیوانی له‌ گهلانی ئێران و مه‌حکومکردنی جه‌نایه‌ته‌کانی ئەم رێژیمه، له‌لایه‌ک و له‌ولایه‌شه‌وه‌ گوشاره‌ نیوده‌وله‌تییه‌کان و توندکردنی بازنه‌ی گه‌مارۆکانی ولاتانی رۆژئاوا و کیشه‌ی به‌رنامه‌ی ناوکی و سیسته‌می مووشه‌کی، و هه‌ره‌شه‌کانی دۆنالد تره‌مپ و هیتانی هێزکی زۆر و زه‌ه‌وند و ته‌یار به‌ چه‌کی پینشکه‌وتوو بۆ سنووره‌کانی ئێران نه‌گه‌ر سیناریوی له‌ پشت نه‌بیت و نه‌گه‌ر رێژی تاران ته‌سلیمی داخو‌ازیه‌کانی ئەمریکا نه‌بیت و به‌رده‌وام بیت له‌سه‌ر جه‌هل و ده‌مارگرتیه‌کانی، زه‌مینه‌ی وه‌شاندنی گورزکی به‌هیز له‌ بنکه و دامه‌زراوه‌ سه‌ربازیه‌کان و رێبه‌ری نی‌زام له‌ ئارادایه.

له‌سه‌ر ئەم ئەساسه، نه‌گه‌ر ئەمریکا هه‌ره‌شه‌کانی بکاته‌ کردار، ده‌بیته‌ پشتیوانیکی به‌هیز بۆ نارازیانی ئی‌و‌خۆ. کاتی خۆی نه‌گه‌ر به‌ هانای خۆپیشاندانه‌رانه‌وه‌ بچووبان، خه‌لک به‌م شیویه‌ کۆمه‌نگوژ نه‌ده‌کران. ئێستا دۆخی رێژیم له‌وپه‌ری شپ‌رزه‌بیدایه و سه‌رانی کۆماری ئیسلامی زۆر په‌ریشانن؛ چونکه ده‌زانن له‌ نه‌گه‌ری هێرشێ ئەمریکادا، ته‌نانه‌ت هاوپه‌یمانانه‌کانیشیان ناماده‌ نین به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانی خۆیان فیدای سیاسه‌ته‌ زیاده‌خو‌ازیه‌کانی رێژیمی ناخونده‌کان بکه‌ن. ئەمانه‌ نامژه‌ی روون بۆ گۆرانکارییه‌کی بنه‌ره‌تی له‌ ئێران؛ سه‌ره‌نجام ئیراده‌ی گه‌لان و ده‌نگی ئازادی به‌سه‌ر دیکتاتوران «ویلایه‌تی فقهیه»دا سه‌رده‌که‌ویت و بۆ هه‌میشه‌ ئەم رێژیمه‌ فاسده‌ ده‌سپێدریته‌ زیلدانی میژوو، تا جاریکی تر نارامی و ناسایش بگه‌ریته‌وه‌ بۆ رۆژه‌لاتی نیوه‌راست.

سایبیر و شهري دهروونی: کۆنترۆلی ههست و ناسنامه له سهه نه ته وهی کورد

خالیڊ قادری

پوخته (Abstract)

له سهه دهه می هاوچه رخدا، شهري سایبیر بووه به بهه رهیه کی سهه کی له شهري دهروونی و شهري راگه یانندن. له م

تویژینه وهیهدا ههول ددهم سایبیر وهک ئامرازیک ستراتیژیک له چوارچیهی پرؤفایلینگی نه ته وهی شیکاری بو بکه م، به تایبه تی له سه ر نه ته وهی کورد. له وتاره که دا ئامانجم دیاریکردنی چۆنیه تی هیرشه سایبیریبه کانه که به پشتگیری زانیاری میژووی و دهروونی، بو کۆنترۆلی ههستی تاک و کۆمه ل، زیندووکردنه وهی کاره سات، دروستکردنی ترس و شکاندنی یه کپیزی نه ته وهی به کار دهینرین. ههروه ها، وهلامی کورد و پووچه ئکردنه وهی ئه م ستراتیژیانه که رۆژاوی کوردستان وهک نمونه یه ک شیکاری بو دهکریت، که تییدا هه ندیک له ترسه میژوویبه کان به شیوه یه کی به رچاو که م بوونه ته وه. ئه م تویژینه وهیبه سایبیر و پرؤفایلینگی نه ته وهی وهک دوو به شی یه کگرتوو له شه ری هاوچه رخدا پێشکەش دهکات.

وشه سه ره کیبه کان: سایبیر، شه ری سایبیری، پرؤفایلینگی نه ته وهی، شه ری دهروونی، کورد، **Cognitive Warfare**.

پێشه کی

دوای شه ره کلاسیکیبه کان، به ره کانی شه ر گۆرانکاریبه کی بنه ره تییان تییدا هاتووته دی. پێوه ره کانی شه ر ته نیا له سه ر خاک و هیز نین، به ئکوو له سه ر میشک، هه ست و بریاره کانی مرؤف روو ده دن. له م چوارچیه یه دا، سایبیر بووه به فه زایه کی سه ره کی که له و رېگه یه وه شه ری دهروونی و شه ری راگه یانندن به شیوه یه کی به ربلاو ده ست پێ ده کات. ئه م تویژینه وهیبه وهک به رده وهامیبه کی ئه کادیمی بو تویژینه وهی پێشووی نووسه ر له سه ر پرؤفایلینگی نه ته وهی، سایبیر وهک ئامرازیک کارا بو جیه جیکردنی ئه و پرؤفایلینگه شیکاری زیاتری بو ده کات، به تایبه تی له بواری نه ته وهیبه وه.

چوارچیه ی تیوری: سایبیر و شه ری دهروونی

له رووی ئه کادیمیبه وه، سایبیر ته نیا بواری ته کنۆلۆژی نییه، به ئکوو زانیاری دهروونیبه که تییدا به ره نگاربوونه وه له سه ر هه ست، باوه ر و تیگه یشتنی کۆمه لگه ئه نجام ده دریت. له م چوارچیه یه دا، جیاوازی نیوان هیرشه ته کنیکیه کان (**Cyber Technical Operations**) و هیرشه دهروونیبه کان (**Cyber Psychological Operations**) گرنه.

شه ری سایبیری دهروونی (**Cognitive Warfare**) له م قوناغه دا، ئامانجی تیکدانی شیوازی بیرکردنه وهی ئاسایی میشکه نه ک ته نیا سیسته مه کان. ئه م شیوازه شه رکردنه پێوستی به زانیاری وردی دهروونی و میژووی نه ته وهکان هیه، که ئه وه له پرؤفایلینگی نه ته وهییدا به شیوه یه کی گشتی باس م کردوه.

سایبیر و کۆنترۆلی ههست له سه ر نه ته وه ی کورد

پروفا یلینگی نه ته وه یی کورد نشان ده دات که هه ندیک هه ست به شیوه یه کی میژووی قوول له ناخودئاگای کورددا جیگیر بوون، له وانه:

ترسی ته نیا مانه وه.

ترسی خیا نه تی نیوخوی و نیوده و نه تی.

ترسی شه ری براکوژی.

هیرشه سایبیرییه کان ئەم هه ستانه به شیوه یه کی ئانقه ست زیندوو ده که نه وه، به به کاره یئانی ئەکاوتتی ساخته (ناپاست)، هه وائی ده ستکاری کراو و دیسکۆرسی میژووی. ئامانجی لیره دا دروستکردنی هه ستی لاوازی و بیه یواییه نه ک گه یاندنی هه وائل و ناگاداری.

زیندووکردنه وه ی میژوو وه ک چه کی سایبیری

یه کی که له کاریگه رترین شیوازه کانی شه ری سایبیری، به کاره یئانی میژوو و بیره وه ریبه کۆمه لایه تییه کانه. له سه ر کورد، کاره ساته میژووییه کان زۆرجار به بی په یوه ندیی بابه تی دووباره بلاو ده کړینه وه، بو نه وه ی هه ستی ناکامی، بیه یوایی و بی باوه ری به داها توو زیندوو بکړینه وه. ئەم شیوازه شه رکردنه که چه کیکی سایبیرییه، ناکامی شه ره کان ده گۆریت و کاریگه رییه که ی زۆرجار قوولتره له هیرشی فیزیکی.

هیرشه سایبیرییه کان هه وائل ده ده ن ناکوکی نیوخوی توندتر بکن، ئەمه ش به شیوه ی:

دروستکردنی دژایه تی نیوان ناوچه کان.

به هیزکردنی دیسکۆرسی جیزی دژی یه کتری.

زیندووکردنه وه ی سیناریوی شه ری براکوژی. ئەم سیناریویانه به یی پروفا یلینگی نه ته وه یی دارنژراون و له سایبیره وه جیه جی ده کړین.

دروستبوونی باوه ره نه ته وه ییه نیوخوییه کان وه ک ناکامی شه ری سایبیری

(Internalized National Beliefs as Outcomes of Cyber-Cognitive Warfare) يەكپەك له كارىگەرترىن و مەترسیدارترین ناکامەکانى شەرى سايبىرى و Cognitive Warfare ئەوھىه كه باوهر و ھۇشيارى نەتەوھىى له نىوخۇى نەتەوھەكەدا دەستكارى دەكرىت، بەشىوھىهك كه نەتەوھەكە خۇى باوهر بە گوتاره دژايەتییەكان دەھىئىت، بەبى ئەوھى ئاگادارى سەرچاوه و ئامانجیان بىت.

بۇ نمونە، لەنىو ئىمەى نەتەوھى كورددا، ژمارەیهك باوهرى گشتى دروست بوون كه زۆربەى كات وهك "راستىى میژوویى" وەردهگیرىن،

بەلام له رووى زانستیهوه دەتوانرىت وهك ناکامى پلانى سايبىرى درىژخایەن ھەژمار بكرىن:

۱- "كورد خۇخۆره" - دروستکردنى ناسنامەى خۇ - دژايەتى: ئەم باوهره كه "كورد خۇخۆره" يەكپەك له قوولترىن دەستكارىیه دەروونىیهكان. له شەرى Cognitive Warfare - دا، ئەمە پىنى دەوترىت-Internalized Self Hostility Narrative ئامانجى ئەم دىسكۆرسە: دروستکردنى دوژمن له نىوخۇدايه، گواستنهوھى ھەستى تاوانبارى و لاوازکردنى ھەستى مافخوازیى نەتەوھىى. بە تىپەربوونى كات، ئەم بىرکردنەوھىه وهك "راستىیهكى سادە" جىگىر دەبىت نەك وهك دىسكۆرسىكى دروستكراو.

۲- "كورد له شەردا نازايە، بەلام لەسەر مىزى گفتوگۆ دەیدۆرىئىت": ئەم باوهره بەشىوھىهكى زىرەكانە دوو كارى سەرەكى ئەنجام دەدات:

ناساندنى كورد وهك نەتەوھەبەكى ناتوانا له بواری سىاسیدا.

لاوازکردنى متمانەى نەتەوھىى بە تواناكانى خۇى له گفتوگۆ و ستراتیژدا. له شەرى سايبىرىدا، ئەم دىسكۆرسە ھۇشيارى نەتەوھىى له قۇناغى "قوربانىى شەرى" وه دەھىئىت بۇ قۇناغى "ناتواناى سىاسى"، كه ئەمە بەردەوامىیهكى ستراتیژىكە.

۳- "كورد ھەرگىز يەكگرتوو نایىت" - نۇرمانکردنى پەرتەوازیى: ئەم باوهره يەكپەك له كارىگەرترىن ئامرازەكانى شەرى سايبىرى، چونكە:

یه‌کپیزی وه‌ک شتیکی "مه‌حال" پيشان ده‌دات.

هه‌ولێ یه‌گرتن پيشتر له‌ مېشکدا ده‌شکينریت. له‌ زانستی ده‌روونناسیدا، نه‌مه‌ پێی ده‌وتریت. **Learned Disunity** : کاتیک نه‌ته‌وه‌یه‌ک نه‌م باوه‌رپه‌ قبوول ده‌کات، دوژمن پێویستی به‌ هێرشى دیکه‌ ناییت.

گۆرینی مانای پيشمه‌رگه‌: له‌ پارێزه‌روه‌وه‌ بۆ خۆنه‌ویست

گۆرینی مانای پيشمه‌رگه‌ له‌ ناخودئاگای کۆمه‌لایه‌تی کوردیدا، یه‌کیکه‌ له‌ قووتترین ئاکامه‌کانی شه‌ری سایبیری. پيشمه‌رگه‌ له‌ میژووی کورددا سیمبۆلی فیداکاری و پارێزه‌ری خاک و ناسنامه‌یه‌،

به‌لام له‌ شه‌ری سایبیری نویدا، وینه‌که‌ به‌شیوه‌یه‌کی هیواش ده‌گۆردریت بۆ:

که‌سیکی خۆنه‌ویست.

نه‌کته‌ریکی بی ئایدیۆلۆژیا.

به‌شیک له‌ کیشه‌، نه‌ک چاره‌سه‌ر. نه‌م گۆرانکارییه‌، نه‌ته‌وه‌ له‌ بنه‌مای پاراستنی خۆی داده‌بریت. له‌ بواری ده‌روونناسییه‌وه‌، که‌سیک که‌ "خۆ-نه‌ویست" بیت، ناتوانیت "نه‌ته‌وه‌-ویست" بیت. شه‌ری سایبیری نه‌م پرهنسییه‌ ده‌روونییه‌ وه‌ک ئامراز به‌کار ده‌هینیت بۆ: خۆ-بیبایه‌خکردن، گومان له‌ ناسنامه‌ و گۆرینی شانازی بۆ شه‌رم. ئاکامی کۆتایی نه‌وه‌یه‌ که‌ نه‌ته‌وه‌ خۆی به‌ ده‌ستی خۆی له‌ ئاستی ده‌روونیدا برووخیت.

گرنگی نه‌م شیکارییه‌ له‌سه‌ر کار و ئامانجه‌کانی سایبیر

شه‌ری سایبیری نیشان ده‌دات که‌:

شه‌ری سایبیری ته‌نیا هێرش نییه‌، به‌ ئکوو دروستکردنی باوه‌رپه‌کانه‌.

زۆربه‌ی باوه‌رپه‌ نه‌ته‌وه‌یه‌ "سروشتییه‌کان" دروستکراون و دوژمن زۆرجار سه‌رکه‌وتووه‌ چونکه‌ نه‌ته‌وه‌که‌ خۆی باوه‌ری به‌ دیسکۆرسی دوژمن هیناوه‌. له‌ رووی نه‌کادیمییه‌وه‌، نه‌مه‌ نیشان ده‌دات که‌ شه‌ری سایبیری و **Cognitive Warfare** شه‌ری ناسنامه‌یه‌.

رېبه ندانى ٢٧٢٥

وهك نموونهى پرؤفائيلينگ و شهري سايبيري، باسى هه ئويستى هه ر چوار پارچهى كوردستان به خه ئك و ميديا و ده زگاكاني راگه ياندنه وه كرا. وهك وه لام و هه ئويست بو رؤزاواى كوردستان، **Cyber & Cognitive Resilience** (به رگري سايبيري و ناسياري) وهك نموونه هينرايه وه. وه لامى كورد له م شه رده ا تهنيا پاراستنى ته كنيكى نه بوو، به ئكوو پاراستنى ميشك بوو. ميديا، توره كومه لايه تيبه كان و هوشيارى نه ته وه يى بوون به نامراز بو فلته ركردى زانيارى و پووچه لكرده وهى ديسكورسى ترساندن. له م حالته نيشان ده دات كه نه ته وه كان ده توان سايبير نهك تهنيا وهك مه ترسى، به ئكوو وهك بواريكى به رهنگار بوونه وه به كار به يتن.

كو تايى

سايبير و پرؤفائيلينگى نه ته وه يى دوو به شى يه كگرتوون له شه ري هاوچه رخي نه ته وهى كورددا. تيگه يشتن له م يه كگرتنه تهنيا بابه تيكى نه كادىمى نيبه، به ئكوو پئويستيبه كى ستراتيزيگه بو پاراستنى ناسنامه و يه كپيزى نه ته وه يى.

چۆن رى له دووپاتبوونه وهى تاوانى دژى مرؤقايله تى بگرين؟

عومەر بائه كى

جينايله ت دژى مرؤقايله تى بهو تاوانانه دهگوتري كه بايه خ و كه راهه تى ئينسانى و مرؤقايله تى له بوارى جهسته يى و دهروونيدا پيشيل دهكهن و زيانى پى دهگه يه نن. ئەم كردارانه به پيچه وانه ي ئەو ريشوئنانه ن كه له ياسا و ريساكانى نيونه ته وه ييدا دهستنيشان كراون. ئاسه وار و كارىگه رىي ئەم تاوانانه له چوارچيويه سنوورى دهوله تيك دهچيته دهري و

ده‌بیتته هۆکاری نیگه‌رانى كۆمه‌نگه‌ی نیونه‌ته‌وه‌یى. به واته‌یه‌كى دیکه، تاوان دژ به ئینسانییته و مرۆشایه‌تى بۆ بیرورای گشتی جیهانی پیشكه‌وتوی ئیستا، قابیلی قبول ئییه.

به پێی یاسا و به‌نگه‌ نیونه‌ته‌وه‌ییه‌كان، تاوان دژ به مرۆشایه‌تى بریتیه‌یه له‌و كردار و ره‌فتاره‌ درنده‌یه‌ی كه له لایهن ده‌وله‌تیكه‌وه، وهك به‌شیک له سیاسه‌تیكى سازماندراو و به‌ربلأو، دژ به كه‌سانی غه‌یره‌نیزامی له سه‌رده‌می شه‌ردا په‌یره‌و ده‌كری. ئه‌و كردارانه وهك: كوشتنی به‌نه‌نقه‌ست، له‌نیو‌بردن، ده‌ركردنی خه‌نگی ناوچه‌یه‌ك به زه‌بری هیز، ئه‌زیه‌ت و ئازاری كۆمه‌نگه‌ی دیاریكراو به هۆکاری سیاسی، ره‌گه‌زی، نه‌ته‌وه‌یى، فه‌ره‌ه‌نگی، مه‌زه‌به‌ی و ئایینی و... هتد، له‌خۆ ده‌گرێ.

نه‌ته‌وه‌ی كورد یه‌كێك له‌و نه‌ته‌وانه‌ی سه‌ر گۆی زه‌وییه كه له ماوه‌ی سه‌د سائی رابردوودا، له به‌رچاوی دنیای پیشكه‌وتوو و مؤدیرندا و بى پرس و رای كورد، هه‌م خاكه‌كه‌ی به‌سه‌ر چوار ده‌وله‌تدا دابه‌ش كراوه و هه‌م له ته‌واوی مافه‌ ئینسانی و نه‌ته‌وايه‌تییه‌كانی خۆی بیه‌ش كراوه. هه‌ر كاتیکیش له ماوه‌ی ئه‌و سه‌د ساڵه‌دا، له هه‌ر پارچه‌یه‌ك له كوردستاندا كورد باسی له مافه‌كانی خۆی كردبێ، به توندترین شیوه سه‌ركوت كراوه. زۆرجارانیش ئه‌و سه‌ركوتكرده سنووری تاوانه‌كانی دژی مرۆشایه‌تی بریوه، به‌لام به‌داخه‌وه كۆمه‌نگه‌ی جیهانی سه‌ره‌رای بوونی ئه‌و هه‌موو قانوون و یاسا و رێسا نیونه‌ته‌وه‌ییانه، له ئاست ئه‌و تاوانانه‌دا بیده‌نگی هه‌لبژاردوو.

ئه‌گه‌ر بیده‌نگی كۆمه‌نگه‌ی جیهانی به‌شیکى بگێرینه‌وه بۆ سات و سه‌ودای نیونه‌ته‌وه‌یى و به‌رژه‌وه‌ندی ئابووری و سیاسى ده‌وله‌ته زله‌یزه‌كان، ئه‌وا به‌شیکى گرنگی ئه‌و بایه‌خ‌پینه‌دانه‌ی جیهان به پاك‌تاو‌کردنی ره‌گه‌زی و تاوانی دژی مرۆشایه‌تى ده‌رحه‌ق به‌ گه‌لى كورد، ده‌گه‌رینه‌ته‌وه بۆ كه‌مه‌ته‌رخه‌میی كۆمه‌نگه‌ی كوردستان به‌گشتی و حیزب و لایه‌نه‌ سیاسی و خه‌باتكارانی گه‌لى كورد به‌تایبه‌تى. هه‌تا ئیستا، دواى ئه‌و هه‌موو خویڤ و قوربانیدانه‌ی بۆ وه‌دیه‌نیانی مافه‌ نه‌ته‌وايه‌تییه‌كان دراوه، نه‌تواناوه هاو‌په‌وه‌ندییه‌كى نه‌ته‌وه‌یى كورد له ئاستی هه‌ر چوار پارچه‌ی كوردستاندا پێك به‌یئری كه لانیكه‌م به‌ره‌مه‌كه‌ی بیه‌ته ناوه‌ندیک له دنیای ده‌روه و كۆمه‌نگه‌ی نیونه‌ته‌وه‌یى، تا بتوانی له‌ بواى قانوونیه‌وه پرسى كوشتاری به‌كۆمه‌ل و به‌نامه بۆ دارپه‌ژراوی ده‌وله‌تانى زال به‌سه‌ر كوردستاندا بوورویئنی و بیگه‌یه‌نى به‌ گویى كۆمه‌نگه‌ی جیهانیدا.

به چاوخاندن به میژووی ئه‌و سه‌د ساڵه‌ی كوردستاندا ده‌بینین گه‌لى كورد له‌و ماوه زه‌مه‌نییه‌دا تووشی ده‌یان و سه‌دان كاره‌سات و نه‌هامه‌تى و كاولکاری و كوشتار و برین هاتوو؛ له‌نیو ئه‌وانه‌دا هه‌ندیک كاره‌سات هه‌ن كه به‌ته‌واوی ده‌چنه

رێبهندانى ٢٧٢٥

خانهى تاوانى دژ به مرقاىهتى، چونكه توخمى ماددى و مهعنهوى تاوانى دژ مرقاىهتییان تیداىه. به بوونى ناوهندیكى قانونى و یاسایى كوردى له كۆمهنگهى جیهانىدا، رهنگه بتوانى سكالای دژى ئه وه دهولتهتانهى كه تاوانهكانیان نهنجام داوه له دادگا نیونهتهوهیههكاندا تۆمار بكرى. رهنگه بگوترى بههوى هندیك ریشوونى نیونهتهوهیه، سكالای ئاوا له لایهن ناوهنده دادوهیهه نیونهتهوهیههكانهوه وهرناگیرى، بهلام نهفسى جوولاندنى سكالاکه و بهدۆکیۆمینتکردنى قانونى، خۆى دهتوانى ببیته لهمپهریک بۆ ئهوهى ئه وه دهولتهتانه له دواپۆژدا به پارێزهوه دهست بۆ تاوانى ئاوا گهوره بهرن و ههست بکهن درهنگ یا زوو دهبن له بهرانبهر تاوانهكانیاندا وهلامدهر بن.

لیرهدا چهند نموونهیهك له تاوانانه باس دهکەین كه له بواری نامانج و نیوهپۆکهوه وهك یهکن؛ سههرهپای ئهوهى كه له سهردهمى جیاوازدا، له لایهن سى دهولتهتوه له سى ولاتى جیاوازدا دژ به نهتهوهى كورد بهرپوه چوون، مهبهستیان له تاوانانه قركردن، لاوازکردن و تواندنهوهى گهلى كورد بووه؛ واته ههر سى دهولتهتكه سههرهپای جیاوازی ریشهیى و دنیابینییان بۆ ئیدارهدانى ولات، لهسهر قركردن و لهنیوبردنى گهلى كورد بۆ دوودلى كۆك بوون و یارمهتیی یهكتریان داوه. - له رێبهندانى سالى ١٣٥٧ى ههتاویدا كاتیک رێژیى پاشایهتى رووخا و به جیگای ئه وه خومهینى و دارودهستهكهى، رێژیى كۆماری ئیسلامییان دامهزراند، تهنیا دواى چهند مانگ له هاتنهسهر دهسهلاتى نیزامى كۆماری ئیسلامى، به حوكمى خومهینى شهڕ لهژێر ناوی جیهاد بهسهر كوردستان و گهلى كورددا سهپا. جیهاد حوكمیکى مهزههبى و دینییه، واته شهڕ له پیتاوی خودادا؛ بهو مانایهى كه رشتنى خوینى بهرانبهرکه به ههر رێگایهك بۆ، ههلاکه. ئه وه فهرمانهى خومهینى له رۆژهلاتى كوردستان تاوانى گهورهى لى كهوتهوه و بهدهیان گوند له لایهن سپای كۆماری ئیسلامیهوه خاپوور و سووتیندران، خهلكهكهیان ئاواره و دهربهدر بوون و له چهند گونددا كوشتارى بهكۆمهه ئه نجام درا. ئه وه كوشتار و شهڕه دژ به خهلكى رۆژهلاتى كوردستان ماوهى ٤٧ سائیه بهردهوامه و رۆژ لهگهه رۆژیش تاوانهكانى دهسهلاتدارانى كۆماری ئیسلامى له كوردستاندا روو له زیادبوونه. ههروهك دهبینین بهدواى نارهزایهتیههكانى گهلاى ئیران له مانگی بهفرانبارى ئه مسالدا، دهسهلاتدارانى رێژیى كۆماری ئیسلامى بۆ مانهوهى خویان لهسهر كورسیی دهسهلات، به جیگای وهلامدانهوه به داواکارییهكانى خهلك، دهستیان داوته كوشتاریكى بهرپهرین له خهلكى نارازى سهر شهقامهكانى ئیران و كوردستان؛ به پیتی رێژهى ههشیمهت، دیسان بهشى شیر له وه كوشتاره مهغۆل ناساییهدا بهر گهلى كورد له رۆژهلاتى كوردستان كهوتوه.

- له نیوان سائیهكانى ١٣٦٧ و ١٣٦٨ى ههتاویدا، رێژیى بهعسى عیراق شالاوێكى بهرپهرینی نیزامی دژ به كورد لهژێر ناوی "ئهنفال" (كه له سوورهتیکى قورئان وهرگیراوه) ئه نجام دا. له وه سوورهتهدا باس له نهركى موسولمانان دژ به كافران دهكرى كه كوشتارى گهلى كوردى له باشوورى كوردستاندا پێ ههلاک كرا. ئه وه فهرمانهى دهولتهتى بهعسى عیراق، له راستیدا دهستی سپای عیراقى ئاوهلا كرد بۆ كوشتارى بهكۆمهه لى گهلى كورد له باشوورى كوردستاندا؛ بێجگه له كیمیابارانى

رێبه‌ندانی ٢٧٢٥

شاری هه‌له‌بجه، به‌پێی ئاماره‌كان زیاتر له سه‌د و هه‌شتا هه‌زار كورد له منداڵ و پیر و لاو و ژن و پیاو، دوور له زیدی خۆیان زینده‌به‌چال کران. حكومه‌تی به‌عس هه‌ر به‌وه‌نده‌ش رانه‌وه‌ستا، به‌لكوو كه‌وتنه‌ گێانی سروشتی كوردستان و به‌ هه‌زاران گوند و شار و شارۆچكه‌یان له‌گه‌ڵ زه‌وی ته‌خت كرد؛ واته‌ چه‌ندیان له‌ده‌ست هات كاولكارییان كرد و باشووری كوردستانیان شیواندا.

- له رێبه‌ندانی ساڵی ١٤٠٤ هه‌تاویدا سپای عه‌ره‌بی سووریه، كه‌ دوای رووخانی به‌شار نه‌سه‌د به‌ پاپشتیی ئه‌مريكا و هاوپه‌یمانه‌كانی بوونه‌ حاكمی كاتیبی سووریه، هه‌شتا جیگای خۆیان گه‌رم نه‌كردوو به‌گه‌ژ گه‌لی كورد له رۆژاواي كوردستاندا هاتوونه‌ته‌وه. ئه‌و ده‌سه‌لاته‌ نوێیه‌ش هه‌ر قه‌وانه‌ كۆنه‌كه‌ی كۆماری ئیسلامی و رێژیمی به‌عسی عێراق لێ ده‌داته‌وه و له هه‌ستی مه‌زه‌به‌بی و دینی لایه‌نگرانی خۆیان كه‌لك وهرده‌گرن؛ دووباره‌ له‌ژێر سوورته‌ی ئه‌نفالدا هه‌رش بۆ سه‌ر كوردستان و رشتنی خۆین و به‌ دیل گرتن و تالانكردنی ماڵ و حاتی كورد به‌ جه‌لال داده‌نێن.

ئهو سێ كاره‌ساته‌ی كه‌ له سه‌ره‌وه‌ باس کران، ته‌نیا نموونه‌یه‌کی بچووكن له‌و هه‌موو غه‌در و تاوانانه‌ی ده‌سه‌لاتدارانی ئه‌و چوار ده‌وله‌ته‌ی زال به‌سه‌ر كوردستاندا كه‌ به‌دریژایی ئه‌و سه‌د ساڵه‌ به‌سه‌ر نه‌ته‌وه‌ی كوردیان هه‌یناوه. به‌لام ده‌بینین له ماوه‌ی ئه‌و سه‌د ساڵه‌دا، هه‌رچه‌نده‌ زوڵم و غه‌دری ئه‌و ده‌وله‌تانه‌ ده‌رحه‌ق به‌ نه‌ته‌وه‌ی كورد رووی له‌ زیادبوون كردوو، به‌و راده‌یه‌ش هه‌ستی نه‌ته‌وايه‌تی و به‌رپرسیاره‌تی له‌نیو تاك و كۆی كۆمه‌لگه‌ی كوردستاندا گه‌شه‌ی كردوو. به‌چه‌شنیك ده‌بینین له‌ كاتی كاره‌ساته‌ گه‌وره‌كاندا یا سه‌رگه‌وتنی مه‌زنی نه‌ته‌وه‌یی‌دا، سنووره‌كان مانای خۆیان له‌ده‌ست ده‌ده‌ن و كۆمه‌لگه‌ی كورد وه‌ك یه‌ك نه‌ته‌وه‌ ده‌بنه‌ پاپشتی یه‌كتر؛ هاوپه‌وه‌ندی نه‌ته‌وه‌یی له‌ هه‌ره‌ پله‌ی به‌رزى خۆیدا ده‌رده‌كه‌وێ و له‌ خۆشی و ناخۆشیدا ده‌بن به‌یه‌ك. لێره‌دا پێویست به‌ وه‌بیره‌هه‌ینانه‌وه‌یه‌ كه‌ رێكخراو و نه‌حزابی سیاسی و كۆمه‌لگه‌ی مه‌ده‌نی و راگه‌یاندن له‌ هه‌ر چوار پارچه‌ی كوردستاندا، ده‌بێ به‌ هوشیارانه‌ و له‌ راستای پرسه‌ نیشتمانی و نه‌ته‌وه‌یییه‌كاندا هه‌تسوكه‌وت بكهن و هه‌ر هه‌نگاوێك كه‌ هه‌لی ده‌گرن، ده‌بێ بۆ به‌هه‌یزكردنی هاوپه‌وه‌ندی نه‌ته‌وه‌یی بێ. چونكه‌ رووداوه‌كانی سه‌د ساڵی رابردوو له‌ رۆژه‌لاتی نیوه‌راستدا پێمان ده‌نێن دۆسته‌كانمان كاتین و به‌پێی به‌رژه‌وه‌ندییه‌كانی خۆیان له‌گه‌ڵمان ده‌بن و هه‌ر كاتێك به‌رژه‌وه‌ندییان بخوازی پشتمان چۆل ده‌كهن. بۆیه‌ پێویسته‌ كورد له‌ پێشدا نێوخۆی خۆی رێك بخا و كار له‌سه‌ر به‌رژه‌وه‌ندییه‌ نه‌ته‌وايه‌تییه‌كان بكا و هاوپه‌وه‌ندی نه‌ته‌وه‌یی له‌نیو هه‌ر چوار پارچه‌ی كوردستاندا به‌هه‌یز بكا.

ده‌بێ هه‌موو تاكێكی كورد ئه‌وه‌ی له‌ بێر بێ كه‌ هه‌ر سێك ئه‌و نموونه‌ی غه‌در و زوڵم ده‌رحه‌ق به‌ كوردستان و كورد كه‌ له سه‌ره‌وه‌ باس کران، سه‌ره‌رای ئه‌وه‌ی له‌ سه‌رده‌م و جوگرافیای جیاوازا روویان داوه، به‌لام یه‌ك ئامانجیان هه‌بووه‌ و هه‌یه،

رېبەندانى ۲۷۲۵

ئەوېش قىرگىدن و ئەنىبۇردنى گەلى كوردە. بە پېئى ھەموو قانۇننە نېونەتەوېبەكان، ئەو رەفتار و كردارانەى دەوتەتەنى زال بەسەر كوردستاندا دەچنە خانەى تاوانى دژە مرۇقايەتى. حەق واىە و كاتى ھاتووه كۆمەنگەى نېونەتەوېبى بۆ جارېكېش بى، ھەئەى سەدسائەى خۆى راست بىكاتەووه و ئاور لە نەتەوېبەكى زىاتر لە چل ملىوونى بداتەووه و مافە نەتەوېبەتى و سىياسىبەكان بە نەتەوېبەى كورد رەوا ببىن. بەلام بە پېئى ئەزموون و خويندەنەووه بۆ جىھانى ئىستا، دەبى ھىزى نېوخۆبى خۆت ھەبى ھەتا خەئكى دېكە جىسابت بۆ بىكەن؛ ئەو ھەبوونەش تەنبا بە يەكگرتووبى و لېكتېگەىشتى ھەموو لايەنە سىياسىبەكانى مەيدانى خەباتى مافخوزانەى نەتەوېبەى كورد دەستەبەر دەبى.

۱۳ رېبەندانى ۲۷۲۵

نایا کۆماری ئیسلامی له رووخان ده‌ربازی ده‌بیته؟

به‌ختیار عوسمانی

نزیکه‌ی نیو سه‌دهیه کۆماری ئیسلامی، ده‌سه‌لاتی ده‌وڵه‌تی ئێرانی به‌ده‌سته‌وه‌یه؛ به‌ بارستایی ئه‌و ماوه‌یه و له‌گه‌ڵ چوونه‌سه‌ری ته‌مه‌نی، گرفت و قه‌یرانه‌کانیشی په‌ره‌یان سه‌ندوووه و سیلایوێکی وێرانکه‌ری وه‌دوای خۆی خستوووه. ئێره‌دا ده‌رخستنی سه‌رچاوه‌کانی هه‌ستانی سیلایوه‌که به‌ مه‌به‌ستی تیگه‌یشتن له قه‌یرانه‌کانی کۆماری ئیسلامی پێویسته. ئه‌گه‌ر

كۆماری ئیسلامی نیازی چاره‌سەری هەبوو، نایا دەتوانی ئەو هەنگاوه هەئبگري؟

۱- گشتپرسی رێژیم: كۆماری ئیسلامی دواى هاتنەسەرکاری، گشتپرسییه‌كى ئەنجام دا. ئەم گشتپرسییه تەنیا یەك بژاردەى خستبووه روو: "گۆرینی رێژیمی پاشایەتی بۆ كۆماری ئیسلامی"؛ واتە كۆماری ئیسلامی یان نا؟ له راستیدا، ئەمە نه گشتپرسی بوو و نه هیچ پێوه‌ریكى هەئبژاردنیكى نازاد و دلخوازی تیدا بەدی دەکرا. خەلك كه تازه له ژێر چه پۆكه‌ی دیکتاتۆری پاشایەتی رزگاریان ببوو، هیشتا سیبەری رێژیمی پێشوویان لەسەر بوو و له جەستەى زاماریان خوین دەچۆرا؛ ئاشکرا بوو كه خەلك به گشتی ئەو سیستمیان ناویت. له كاتیکدا له شۆرشدا لایەنى جۆراوجۆر وهك ئیسلامی، نەتەوه‌یى، مارکسیست و نەتەوه بئەستەکان پیکه‌وه بەشدار بوون له پوو‌خاندنی مەمە‌دەرزا شادا، كه‌چی خومەینی هەموویانی پەراویز خست و دواتریش سەركوتی كردن. دەكری بلیین ئەم گشتپرسییه یەكەمین گومانی جیدی و بنه‌رەتیى لەسەر "رەوایه‌تی" رێژیم دروست کرد؛ پرسیاریکی قوول كه به درێژایی تەمەنى كۆماری ئیسلامی گەشەى کرد و بلای كیشا.

۲- یاسای بنه‌رەتیى رێژیم: ئەم یاسایه وهك چرا و دارده‌ستی رێژیم وایه؛ یاسایه‌كى چه‌قبەستوو، نادیموکراتیک و یەك‌رەهەندییه. ئەم سیستمەدا وه‌لیی فه‌قیه وهك نوینەری خودا لەسەر زەوی دانراوه؛ هەر بۆیه هەموو قسە و فه‌رمانیکی وهك ده‌قیکی ئاسمانی و نه‌گۆر سەیر ده‌کریت و ده‌بیته بنه‌مای بێیار و سیاسەتی رێژیم. ئەزموون سەلماندوووه‌تی كه هەر جۆره رەخنە و داوایه‌كى گۆرانکاری، وهك هەنگه‌رانه‌وه ده‌بێنریت؛ نه‌ك تەنیا بایه‌خی پێ نادریت، به‌ئكوو سی‌داره‌ش چاوه‌روانی خاوه‌نه‌كه‌ی ده‌كات. ئاکامی ئەمەش ئەوه‌یه كه ئیستا ئێران كۆت و زنجیر كراوه؛ هەر بۆیه نه رێفۆرم و نه هەئبژاردن، نه‌یانتوانی ئەو زنجیره‌یه بپسینن.

۳- شەری ئێران و عێراق: هەئگیرساندنی شەری ئێران و عێراق بڕگه‌یه‌كى دیکه‌یه، كه ناسه‌واره وێران‌كەرەکانی به درێژایی تەمەنى كۆماری ئیسلامی مانه‌وه و، رێژیم نه‌یتوانی چاره‌سەریان بکات. ئەگه‌رچی سەددام حوسین هێرشى بۆ سەر ئێران ده‌ست پێ کرد، به‌لام ناکری پائنه‌ره‌کانی كۆماری ئیسلامی بۆ ئەو ده‌ستپێشخه‌رییه له‌به‌رچاو نه‌گرین؛ ئیسلامی شیعە چاوی بڕیبوووه ناوه‌ندی مه‌رجه‌عییه‌ت له عێراق و بۆ یه‌كخستنی قوم و نه‌جەف هه‌ولێ ده‌دا. "هەناردنی شۆرش" یه‌کیك بوو له ئەرکه له پێشینه‌کانیان به مه‌به‌ستی به‌ده‌سته‌یانی "ئومولقورا" و رزگارکردنی قودس له رینگه‌ی كه‌رەلاوه. ئەم چاوتییرینه له خاکی ولاتانی دیکه، ئاکامه‌كه‌ی بوو به هەئگیرسانی شەره هەشت ساڵه‌كه.

۴- پرسى نه‌تەوه بئەستەکان: هێرش و فه‌توا بۆ سەر نه‌تەوه بئەستەکانی ئێران و پشنگوی‌خستنی داخوازییه ره‌واکانیان، هۆکاریکی دیکه‌یه كه سیلاوی رامالینی رێژیمی به‌ته‌وژمتر کرد. خۆراگری و به‌گژداچوونه‌وه‌ی سوپای رێژیم له لایه‌ن

پيشمه‌رگه‌كانى كوردستانه‌وه، بووه هۆى نه‌وهى ترسى كوردستان و به‌ئوچستان و ناوچه‌كانى ديكه له‌سه‌ر دنى رێژيم بنيشيت و تووشى "ترۆما"يان بكات؛ نه‌مه‌ش كارىگه‌رى قوولى له‌سه‌ر بربار و هه‌لۆسته‌كانيان هه‌بووه، چ له‌ نيوخۆدا و چ له‌ پيوه‌ندى له‌گه‌ڵ وڵاتانى ده‌وروبه‌ر و ته‌نانه‌ت له‌ ئاستى نيوه‌هه‌ته‌تيشدا.

٥- مۆته‌كه‌ى "چه‌كى ناوكى": نه‌گه‌ر سه‌رنجىكى ميژووى پرۆگرامى ناوكى ئيران بده‌ين، ده‌بينين نه‌و تىچووه‌ ماددى و سياسىيه‌ى كه‌ ئيران له‌ ماوه‌ى ٢٥ ساڵدا رووبه‌رووى بووه‌وه و ته‌واوى داهاى وڵاتى تيدا هه‌راج كرد، له‌ كۆتايدا نه‌ك هه‌ر بى نه‌جام بوو، به‌لكوو بووه هۆى له‌ده‌ستدانى زۆرىك له‌ په‌لایا سه‌ربازىيه‌كان و زانايانى نه‌تۆمىيان. به‌م شيوه‌يه، نه‌ك هه‌ر تىچووه‌كه‌ به‌ هه‌ده‌ر چوو و ده‌سته‌وه‌ستان مانه‌وه، به‌لكوو پىگه‌ى نيوه‌هه‌ته‌تيشيان زياتر دابه‌زى؛ نه‌وه‌ش به‌ ده‌ستى نه‌و وڵاتانه‌ى كه‌ رێژيم وه‌ك دوژمنى هه‌ته‌هه‌تايى خۆى پىناسه‌يان ده‌كات.

٦- ده‌ستتپوه‌ردان و په‌ره‌سه‌ندنى قه‌يرانه‌كان: ده‌ستدریژى و ده‌ستتپوه‌ردانه‌كانى رێژيم بۆ سه‌ر وڵاتانى ديكه، سيلاوه‌كه‌ى قه‌به‌دارتر و خيرا‌تر كردووه. له‌ يه‌كه‌م هه‌نگاودا، به‌ داگىركردنى بانويزخانه‌ى نه‌مريكا و به‌ بارمه‌گرتنى كارمه‌نده‌كانى، عورفىكى نيوه‌هه‌ته‌تیی دانپىدراويان شكاند. نه‌گه‌رچى دواى ٤٤٤ رۆژ بارمه‌ته‌كان ئازاد کران، به‌لام ناسه‌وارى نه‌و داگىركارىيه‌ تا ئىستاش به‌رده‌وامه‌ و بووه‌ته هۆى گۆشه‌گىرى و په‌راويزخستنى درێژخايه‌نى ئيران. دروستکردنى گرووپى چه‌كدار و تيرۆرىستى له‌ ناوچه‌كه‌ و په‌له‌او‌يشتن بۆ نه‌مريكاي باشوور، هه‌ره‌شه و كرده تيرۆرىستىيه‌كان له‌ زۆرىك له‌ وڵاتانى جيهان به‌ تايبه‌ت له‌ عىراق، يه‌مه‌ن، سووریه، ئوبان و فه‌له‌ستين، هه‌روه‌ها تيرۆرکردنى دژبه‌رانيان له‌ ئوروپا و هاوكارىی رووسيه له‌ شه‌رى ئۆكراین، هه‌موويان دژكرده‌وى تونديان به‌دواى خۆياندا هینا. له‌ ماوه‌ى سێ ساڵى رابردوودا، له‌ زۆربه‌ى نه‌و شوینانه ده‌ستى رێژيم كورت كراوه‌ته‌وه؛ به‌ جوړىك له‌ جياتى "خیر"، ته‌نیا شه‌ر و ئابلقه‌ى هه‌مه‌لايه‌نه‌ى نه‌مريكا و ئوروپاى بۆ خه‌لكى ئيران به‌ديارى هیناوه. ناسه‌وارى نه‌م شكستانه ئىستا هه‌موويان تىكه‌لى لافاوه‌ ویرانكهره‌كه‌ بوون.

٧- سه‌ركوت و كوشتارى سيستماتىك: سه‌ركوت و كوشتارى خه‌لك، هه‌ميشه‌ رىگه‌يه‌كى به‌رده‌ست و ناماده‌ى رێژيم بووه بۆ كپكردن و خنكاندن ده‌نگى نا‌ره‌زايه‌تى. نه‌و سه‌ركوته به‌رده‌وام و سيستماتىكانه‌ى له‌ كوردستان، به‌ئوچستان و ناوچه‌ عه‌ره‌بنشینه‌كاندا (نه‌ه‌واز) روويانداوه، له‌گه‌ڵ كوشتاره‌كان له‌ كاتى خۆپيشاندا نه‌كاندا، به‌تايبه‌ت به‌رامبه‌ر بزووتنه‌وه‌ى برسپيه‌كان و بزووتنه‌وه‌ى "ژینا" له‌ ساڵانى ١٣٩٦، ١٣٩٨، ١٤٠١ و ١٤٠٤، كه‌لینى نىوان ده‌سه‌لات و خه‌لكيان نه‌وه‌نده‌ى ديكه‌ فراوان كردووه. نه‌م سياسه‌ته به‌ چه‌شنىك كاردانه‌وه‌ى لى كه‌وتووته‌وه، كه‌ مه‌ته‌رىزى به‌ره‌ره‌كانى خه‌لك قايمتر و به‌گورتر بووه.

رئیه ندانی ۲۷۲۵

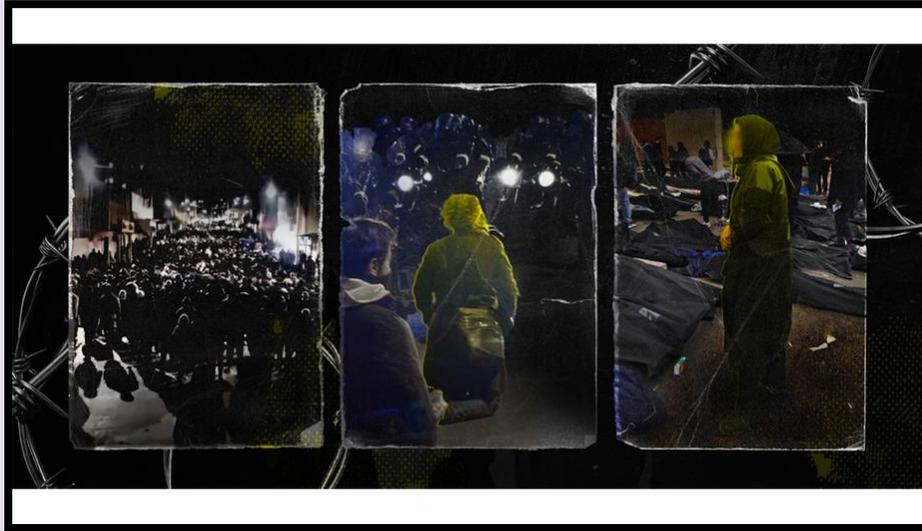
۸- هیښی ۱۲ رۆڅی ئیسرائیل و پهلاماری نهامریکا بو سهر بنکه ناوکیبهکانی رېژیم. هه ره شهکانیان بو سړینه وهی ولاتان و ده رکردن له ناوچه که و نیشان دانی هاژه کهکانیان و دروستکردنی مه ترسی بو سهر ناسایشی ولاتان، به جیگه ی نه وهی "بازداره ندگی" یان بو به دیاری بهینی، هیښی پیشه وخته ی نسیب کردن. هیښیک که له ماوه ی ۱۲ رۆڅدا په یکه ری پوځالیی رېژیمی بو هه موو لایه ک ده رخت و به سهر دانان و سهر شوړی لیی ده رچوون. کاریگه ریی نه م شه ره پیش نه وهی له ده ستدانی به رپرسانی پله به رزیان سیسته می پاداری و ... بیته، شه به حی رېژیمی له به رچاوی خه نک و دنیای ده ره وه به ته واوی لادا؛ نه مه بووه هوی شکاندنی نه و وه هم و پروپاگه ندانه ی که له ماوه ی ته مه نی کۆماری ئیسلامیدا، به شیک له خه نکیان پی سهرسام کرابوو.

۹- قهیرانه گه ورهکانی ئابووری: هاوته ریب له گه ل هه موو نه و هوکارانه ی باسمان کردن، قهیرانی ئابووری رۆڅ له دوا ی رۆڅ قوولتر بووه ته وه؛ به چه شیک که گرفته بژیویه کان ته نگیان به خه نک هه لچنیوه و سفره ی مالیان بچووکترو به تانتر بووه ته وه. نه م دارمانه ئابوورییه وای کردوو که له زوریک له خویشاندانه کاندایا، ره هندی ئابووری وه ک بزوینه ریکی سهرکی و بالاده ست ده ربه کویت.

نه انجامگیری:

بینینی نه م هه موو گرفته بنه ره تییه انه ی که له گه ل ته مه نی کۆماری ئیسلامیدا گه شه یان کردوو و وه ک دووانه یه کی لیکنه بر اویمان لی هاتوو، به و ناکامه مان ده گه یه نن که رووخاندنی کۆماری ئیسلامی رووداویکی چاوه روانکراوه، نه گه ر نه لیین چه تمییه. ته نانه ت نه گه ر کۆماری ئیسلامی مل بو داخوازییهکانی نهامریکاش رابکیشیت (وه ک چون پیشتریش کردوو به تی)، ناتوانیت ریگری له پرۆسه ی رووخان بکات؛ چونکه نه و سیلاوه که و تووه ته ری و به پیی ته مه ن و کرده وهی رېژیم گه شه ی کردوو. هیج به ربه ستیک ناتوانیت نه م ره وته به لاریدا بیات یان پیشی پی بگریت و له نه گه ری هه ر ریکه وتنیکیشدا، ته نیا ده بیته هوکاریکی دیکه بو خیراتکردن و کاملکردنی پرۆسه ی رووخانه که.

ده‌سکه‌وته‌کانی ١٨ی به‌فرانبار

دیباکو رۆژه‌لاتی

هه‌ر کارێک پێویستی به‌ نهموون و کار و پرۆقه‌یه. ژیان بێ نهموون قه‌ڵۆرێکی نیۆبه‌تانه. هه‌ر گه‌لێک، هه‌ر که‌سێک که‌ بیانه‌وه‌یت بگه‌نه‌ نامانج ده‌بێ هه‌ول بده‌ن و فێربن و نهموون بکه‌ن و له‌ مانده‌وه‌بوون و ئاره‌قه‌شتن نه‌ترسین.

به‌هۆی نه‌وه‌ی ده‌یان ساڵه‌ خه‌نگی کوردستان وه‌ک گه‌لێکی زیندووی شوێشگێڕ له‌ ولاتیکی دیکتاتۆریه‌درای وه‌ک ئێراندا

ماندووویی نه‌ناسانه نه‌زموونی کارى سیاسى ده‌کهن، به جوانی فێری گه‌مه‌کانی دیموکراسی بوون و به باشی که‌تک له دهرقه‌ته‌کان وهرده‌گرن. نه‌و نه‌زموونه مه‌زنه‌ش بووته هوی نه‌وهی هه‌لۆسته‌کانی گه‌لی کوردستان له‌چاو به‌شه‌کانی تری ئێران مه‌ده‌نیانه‌تر و به‌رۆتر له‌به‌ر چاو بکه‌ون. له‌چهند سالی رابردوودا نه‌و رۆژانه‌ی بۆ مانگرتنی سه‌رانسه‌ری به‌بۆنه‌ی رۆژی ٢٢ یوووشپه‌روه راده‌گه‌یه‌ندرا، نه‌ر مه‌ پڕۆقه‌یه‌ک بوون بۆ نه‌م رۆژانه. له‌ ماوه‌ی شو‌رشى ژیناشدا به‌ ده‌یان مانگرتن و چالاکى نه‌ته‌وه‌یی له‌ کوردستان ریکخرا و هه‌مووشیان به‌ جوانی و ریکوپیکی به‌ریوه‌ بران. له‌ ٤٧ سالی رابردوودا له‌به‌ر نه‌بوونی ئۆپۆزیسیۆنیکی جیی متمانه، به‌ هیج شیوه‌یه‌ک نه‌توانراوه مانگرتنیک له‌ به‌شه‌کانی دیکه‌ی ئێراندا ریک بخریت. که‌چی ده‌بینین دواى هه‌ر راکه‌یاندنیکى حیزبه‌کانی رۆژه‌لات - به‌تایبه‌ت نه‌و کاته‌ی کۆده‌نگی له‌ ده‌ری هه‌بی‌ت - له‌نیوخۆش به‌ده‌نگه‌وه‌چوونه‌که به‌هیزتر و بۆ دوژمنان گورچوو‌برتر بووه. نه‌م کۆده‌نگیانه هه‌م گه‌لی دلخۆش کردوه و هه‌م دوژمنانی ته‌زانده‌وه.

دیاره به‌هوی نه‌وه‌ی له‌ ماوه‌ی ده‌سه‌لاتداری کۆماری ئیسلامیدا غه‌دری سه‌ر گه‌لی کورد قورس و تاقت پڕووکیڤ بووه، له‌ راپه‌رینه مه‌یدانییه‌کانیشدا کورد هه‌ر پێشه‌نگ بوو. دواى ده‌نگه‌ ئه‌برینه‌که‌ی بازا‌ری تاران که‌ زیاتر داواکارییه‌کی بژێوی بوو، شاره‌کانی مه‌له‌کشایی، کرماشان و ئیلام له‌ پێشه‌نگه‌کانی راپه‌رینه‌ دژبه‌رانه‌که‌ی رێژیم بوون و شاره‌کانی دیکه‌ی ناوه‌ندشین دواى نه‌وان رۆژانه سه‌ر شه‌قامه‌کان و ده‌نگی له‌ناوبردن کۆماری ئیسلامیان به‌رز کرده‌وه.

له‌م رۆژانه‌شدا که‌ له‌ لایه‌ن ناوه‌ندی دیالۆگه‌وه رۆژی ١٨ به‌فرانبار وه‌ک رۆژی مانگرتنی گشتی له‌ کوردستاندا راکه‌یه‌ندرا، دیتمان که‌ چۆن یه‌کگرتووانه و سه‌رکه‌وتووانه مانگرتنه‌که به‌ریوه‌ چوو. نه‌م نه‌زموونه بووته هوی نه‌وه‌ی که‌سانی دیکه‌ش خۆ بده‌نه پاتی و که‌تکی تاییه‌ت به‌ خۆیانی ئی وه‌ریگرن و ده‌سکه‌وتی خۆیانی پێ زه‌نگین بکه‌ن. ده‌بینین کاتیکی ناوه‌ندی دیالۆگ بۆ هاوکاری حیزبه‌ سیاسیه‌کانی رۆژه‌لاتی کوردستان رۆژی ١٨ به‌فرانبار وه‌ک رۆژی مانگرتن له‌ رۆژه‌لاتی کوردستان راده‌گه‌یه‌نن، ره‌زا په‌هله‌ویش به‌و به‌رچاوپوونیه‌ی که‌ بانگه‌وازی حیزبه‌ کوردیه‌کان هه‌یبوو، ده‌یزانی وه‌ک هه‌موو جاریک بێ ولام نامینیته‌وه، دهرقه‌ته‌که ده‌قوزیته‌وه و شه‌وی ١٨ به‌فرانبار وه‌ک شه‌وی هاتنه‌ ده‌ری بۆ ناوه‌ندشینان دیاری ده‌کات، هه‌تا نه‌وه‌ش وه‌ک ده‌سکه‌وتی خۆی به‌ کۆمه‌لگه‌ی جیهانی بفرۆشیته‌وه. نه‌وه نیشانه‌ی ئاوانگاردبوون و نه‌زموونی دیموکراسی ناسی گه‌لی کورده له‌ رۆژه‌لاتی نیشتماندا.

هه‌موو ده‌زانی کورد گه‌وره‌ترین زیانی له‌ په‌رته‌وازیی و یه‌کنه‌گرتندا دیتوووه. هه‌روه‌ها هه‌مووشمان نه‌وه ده‌زانی که‌ یه‌کگرتنمان سه‌رکه‌وتنمان مسۆگه‌ر ده‌کات. نه‌زموونی ١٨ به‌فرانبار به‌ ئیبه‌ ده‌لی: یه‌کگرتنمان زامنی سه‌رکه‌وتنمانه. ئێرده‌دا نه‌رکی حیزبه‌کانی رۆژه‌لاتی کوردستان و خه‌تکی کوردستانیش بۆ راگرتن و پارێزگاریکردن له‌و ده‌سکه‌وته قورستر

ده‌بیت. هه‌موو ده‌زانن دوژمنه‌ ره‌نگاو‌ره‌نگه‌کانی کوردستان نه‌گه‌ر له‌سه‌ر هه‌موو شتی‌ک له‌گه‌ڵ یه‌ک نا‌ته‌با بن، نه‌وه سه‌باره‌ت به‌ دوژمنایه‌تیکردنی گه‌لی کورد زۆر ته‌با و ره‌بان. نه‌وان له‌ کاتی هه‌رشکردنه‌ سه‌ر کورد، چ هه‌رشه‌ میدیایی و چ هه‌رشه‌ نیزامیدا هاو‌پان و شانبه‌شانی یه‌کتر هه‌رش دینن و ده‌مانکوژن و بیه‌رزیمان پێ ده‌که‌ن.

به‌دڵنیاییه‌وه‌ ده‌بێ وه‌ک ده‌سکه‌وتیکی مه‌زن چاو له‌ مانگرتنه‌که‌ی ١٨ی به‌فرانباردا بکریته‌. نه‌م جو‌ره‌ هه‌لۆستانه‌یه‌ که‌ ئی‌مه‌ له‌ به‌رانبه‌ر دوژمنه‌ درنده‌کانماندا به‌هه‌یز ده‌کات و ده‌مانگه‌یه‌نیتته‌ سه‌ر مه‌نزنگه‌ی مه‌قسوود. نه‌گه‌ر به‌ چاوێکی ده‌سکه‌وتانه‌وه‌ له‌و رۆژه‌ ب‌روانین، نه‌وه‌ ده‌بینین که‌ بۆ گه‌لی ئی‌مه‌ سه‌وه‌دایه‌کی دووسه‌ر قازانج‌مان هه‌بوو. له‌ راستیدا کورد له‌و رۆژه‌دا به‌ تیری‌ک دوو نیشانه‌ی شکاند.

نیشانه‌ی یه‌که‌م؛ لایه‌نه‌ سیاسی و رووناکبیرییه‌کانی کوردستان دا‌ی‌مه‌ له‌سه‌ر نه‌و باوه‌ره‌ بوون که‌ کورد به‌ هه‌موو جیاوازییه‌ ئایینی و ئایینزایی و ئیدیۆلۆژی و زا‌راوه‌ و بن زا‌راوه‌یییه‌که‌وه‌ هه‌ر کوردن و نابێ نه‌و جیاوازییانه‌ بکریته‌ شووێ ئێک هه‌لا‌واردن و ئێک دوورکه‌وتنه‌وه‌، به‌ ئکوو ده‌بێ نه‌وانه‌ بنه‌ هه‌وتی یه‌کتر قه‌بوونکردن و ته‌مرینی بیکه‌وه‌ژیان. به‌و کاره‌ش رۆخساری کوردی پێ جوانتر بکریته‌، هه‌تا بیه‌نه‌ گه‌لیکی نمونه‌یی و خاوه‌ن کولتووری جوان و زه‌نگین. ١٨ی به‌فرانبار وه‌رچه‌رخانیکه‌ له‌ میژووی خه‌باتی مافخو‌ازانه‌ی گه‌لی کورد له‌ رۆژه‌لاتی کوردستاندا. نه‌م رۆژه‌ ده‌بێ بکریته‌ رۆژی یه‌کگرتن و له‌ رۆژژمیری میژوودا بنووسریته‌وه‌ و هه‌موو سائیک جه‌ژنی یه‌کگرتنی تیدا بگيردریته‌. چونکه‌ سه‌رله‌به‌ری گه‌لی کورد به‌ هه‌موو جیاوازییه‌کانیان‌وه‌ له‌م رۆژه‌دا ئامیژی بریانه‌یان له‌ یه‌کدی وه‌رینا و سه‌روودی هاو‌خه‌می و هاو‌پشتیان چ‌ری.

مانگرتنه‌که‌ی ١٨ی به‌فرانبار پ‌ر بوو له‌ په‌یامی یه‌کگرتن. کورد له‌م رۆژه‌دا به‌ زمانیکی مه‌ده‌نییانه‌ واژۆی له‌سه‌ر یه‌ک نه‌ته‌وه‌یی کورددا. له‌م رۆژه‌دا سوننی و شیعه‌، یارسانی و ئیزیدی، سیکۆلار و چه‌پی، هه‌موویان بوون به‌ کورد. کوردیک که‌ مافی خۆی باس ده‌کات و ویستی خۆی ده‌چریته‌. نه‌گه‌ر حیزبه‌کان و رووناکبیره‌کانی رۆژه‌لات بتوانن لایه‌نه‌ باشه‌کانی نه‌و ده‌سکه‌وته‌ جوان بنرخینن و شی بکه‌نه‌وه‌ و ئینی بدوین، نه‌وه‌ ده‌توانین پێی بیه‌نه‌ خاوه‌ن باره‌گایه‌کی نه‌ته‌وه‌یی و له‌ به‌رانبه‌ر دۆست و دوژمنه‌کانماندا بیه‌نه‌ خاوه‌ن ده‌نگ و قورساییه‌کی گ‌رنگ.

نیشانه‌ی دووه‌م؛ ١٨ی به‌فرانبار په‌یامیکی دیکه‌شی پێ بوو. نه‌و په‌یامه‌یان روو له‌ دوژمنانی گه‌لی کورد بوو. له‌و په‌یامه‌دا به‌راشکاوی راگه‌یه‌ندرا: کورد گه‌لیکی یه‌کده‌سته‌ و بیجگه‌ له‌ ویسته‌ سه‌رانسه‌رییه‌کان، خاوه‌ن ویست و داخوازی خۆشیه‌تی. ئیتر له‌مه‌ به‌ولاوه‌ که‌س ناتوانیته‌ به‌ چه‌ند وشه‌ی برقه‌داری وه‌ک «مه‌رزبانی غه‌یور» و «کوئترین نه‌ته‌وه‌ی ئی‌و

ئۇيران»، فریوی بدات و بیكاته كه واسووری بهر له شکر. ههروهها گوترا، ئهوهی كورد خوینی بو دهدات گۆرینی دیکتاتوریک به دیکتاتوریک تر نیه، به لکوو كورد دهیهوی له ئۇیرانی داها تودا دهنگی جیابیران بیسترتیت و ئهویش بیته خاوهن دهنگی خوی. ئهگهر سنوورداری دهكات بو خوی بکات و ئهگهر کۆبهری دهكات، کۆل بو خوی ههنگریت.

کۆتایی:

دهسکهوتهکانی ۱۸ی بهفرانبار ئهركینکی قورس دهخاته سهر شانی ناوهندی دیالوگ و رووناکییران و کۆمهنگهی مهدهنی پۇڭهلاتی کوردستان. ئهوان دهبی بهرپرسانه لهو دهسکهوته گرتگه بروان و هوشیارانه لهگهلی بجووئینهوه. دهبی بهردهوام کار بو پتهوکردنی ئهو یهکیهتییه بکرتیت و لهو کارانهی که دهبنه هوی لیکترازان و دوورکهوتنهوه له یهکدی، خو بیاریزن. نابی بهرزهوهندی نهتهوهیی بخریتته دواي بهرزهوهندی جیزی. دیاره ئهو جۆره ههئسوکهوتانه خهک دئسارد دهکاتهوه و دهرفتهی که لکوهردهگرتنی فیلبازانهش بو دوژمنه هاوبهشهکهمان دهرهخسینیت. چونکه ئهوهی گهلی کورد له کۆتاییدا دهیههویت، گهشتن به مافه پهواکانییهتی که دهیان سائه خهباتی بو دهكات و خوین و قوربانی بو دهدات.

**مستهفا هیجرى: خه ئک مافى خوڤانه له بهران بهر توندوتیژی پیکراوى حکوومه تدا بهرگرى
له خوڤان بکهن**

ئامازه:

ته له فیزیۆنى BBC له و ماوه یه دا وتووێژیکى له گه ل کاک مستهفا هیجرى، سکرتهیرى گشتیى حیزب پیک هیئا. سکرتهیرى گشتیى حیزب له و تووێژه دا بهراشکاو ی باسى له هه لویست و خویندنه وه ی حیزبى دیموکرات بۆ گۆرانکاریه کانى ئیستای ئیران و کوردستان کرد و ئه گهره کانى بهردهم بزووتنه وه ی ناره زایه تیبى گشتى له دژى کۆمارى ئیسلامی شى کرده وه و پیکه ی کورد له و ناره زایه تیبانه ی دهستنیشان کرد. "کوردستان" بوخته ی ئه و وتووێژه ی بۆ خوینهرانى گواستۆته وه:

ته له فیزیۆنى BBC: حیزبى دیموکرات چۆن دهروانیتته خویشاندانه کانى ئه مدواییانه؟

مستهفا هیجرى: خویشاندانه کانى ئه مجاره نیشاندهرى ئه م راستییه یه که خه ئک به تهواوى ئه م رژیمه ناهومید بوون. ئه وان دهزانن تا ئه و کاته ی ئه م رژیمه له سه ر کار بیتت، دۆخى ولات له هیچ روانگه یه که وه باش نابیتت. ئه مه خالیکی زور

گرنگه. له سه‌رووی هه‌موو ئەم داواکارییه‌شدا، ئامانجی سه‌ره‌کیی خه‌نگ کەسی «خامنه‌یی» یه وه‌ک وه‌لیی فه‌قیهه، که به‌رپرسانی یه‌که‌می ته‌واوی ئەم دۆخه ده‌گه‌رتنه‌وه بۆ نه‌و.

ته‌له‌فیزیۆنی BBC: جیاوازیی خۆپیشاندانه‌کانی ئەم دواپه‌یانه له‌ رووی پیکه‌اته‌بیه‌وه له‌گه‌ڵ خۆپیشاندانه‌کانی بزووته‌وه‌ی ژینا؟

به‌شیکى ئەم جیاوازییه ده‌گه‌رتنه‌وه بۆ نه‌وه‌ی له‌ بزووته‌وه‌ی «ژینا» دا له‌ کوردستان، حیزبه کورده‌کان داویان له‌ خه‌نگ کرد دواى کۆتاییه‌اتنى رۆژیکى مانگرتن، برژینه سه‌ر شه‌قامه‌کان و خۆپیشاندان بکه‌ن و له‌ راستیدا خۆپیشاندانه سه‌رانسه‌رییه‌کان له‌وێوه ده‌ستی پى کرد. به‌لام ئەمسال داواکارییه‌کی وه‌ها نه‌خرايه روو و ته‌نیا دواى نه‌وه‌ی خۆپیشاندانه‌کان کرماشان و ئیلامی گرتنه‌وه، حیزبه کوردیه‌یه‌کان به‌ راگه‌یاندى رۆژیک مانگرتنى گشتی ده‌نگی خۆیان خسته پال ده‌نگی هه‌موو خۆپیشاندانه‌رانى ئێرانى. مانگرتنیک که خوشبه‌ختانه خه‌نگ به‌ ته‌واوی وه‌لامیان دایه‌وه و له‌ سه‌رانسه‌ری کوردستاندا جیه‌جى کرا.

ته‌له‌فیزیۆنی BBC: به‌لام بۆچی ئەمجاره وه‌ک پێشتر نه‌هاتنه مه‌یدان؟

بروانن، ئیمه وه‌ک حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران، له‌ رۆژی یه‌که‌می دامه‌زراندنى ئەم حیزبه‌وه و له‌ ماوه‌ی ۸۰ سانی رابردوودا، بۆ ئازادی، دیموکراسی و مافی یه‌کسان خه‌باتمان کردووه؛ نه‌ک ته‌نیا بۆ کورده‌کان، به‌ لکه‌و بۆ هه‌موو خه‌نگی ئێرانی. هه‌ر کاتیک له‌ کوردستان خۆپیشاندانیک دروست بوویت، زۆرتین و قورستین گورزه‌کان له‌ لایه‌ن هیزه‌کانی رێژیمه‌وه له‌ خه‌نگی کورد دراو و کورده‌کان له‌ کرده‌وه‌دا له‌ هه‌موو ئەم راپه‌رین و شۆرشانه‌دا سیبلی مه‌یدانی ته‌قه بوون و ئەمه راستیه‌که. له‌ لایه‌کی دیکه‌وه، راستیه‌کی دیکه‌ش ئه‌وه‌یه که ته‌نیا به‌ خۆپیشاندانه‌کان له‌ کوردستان و خۆراگریی خه‌نگی ئەم ناوچه‌یه، رێژیم نا‌ووخی. هه‌ر بۆیه ئەمجاره ئیمه له‌گه‌ڵ هیزه ئۆپۆزیسیۆنه کورده‌کانی دیکه که هاوکاریی یه‌کتر ده‌که‌ین، داوی خۆپیشاندان له‌ خه‌نگمان نه‌کرد.

ته‌له‌فیزیۆنی BBC: ئەدی له‌ چ بارودۆخیکدا ئەگه‌ری ئه‌وه هه‌یه داوا له‌ لایه‌نگرانی خۆتان بکه‌ن بینه مه‌یدان؟

پیشینیکردنی بارودۆخ که‌میک دژواره. به‌لام ئەمه به‌و مانایه نییه که ئیمه هیچ کاتیک داوایه‌کی وه‌ها ناکه‌ین. به‌داخه‌وه به‌هۆی کوشتاری به‌رفراوان که له‌ شه‌قامه‌کاندا ئەنجام درا، ئیستا خۆپیشاندانه‌کان به‌ره‌و کزی چوون. له‌گه‌ڵ نه‌وه‌شدا، ئەمه به‌ مانای کۆتاییه‌اتنى داخوازیی خه‌نگ یان دامرکانه‌وه‌ی توورپه‌ی جه‌ماوهر نییه. به‌ برۆی من، ئەم توورپه‌یه ئیستا

رێبه‌ندانى ٢٧٢٥

هۆکاره‌که‌ی ده‌گه‌رێته‌وه بۆ ئه‌وه‌ی رێژیم لهم قۆناغه‌دا هه‌ستی به‌ لاوازییه‌کی زۆر ده‌کرد. له‌ کاتی بزوتنه‌وه‌ی ژینادا، رێژیم هێشتا هێزه‌ نیا به‌ تێبه‌کانی خۆی له‌ به‌رده‌ستدا بوو، هێشتا دروشمی دژی ئیسرائیل و ئه‌مریکای ده‌دا و خۆی وه‌ک هه‌ره‌شه‌یه‌کی گه‌وره‌ نیشان ده‌دا. به‌لام ئه‌مجاره، به‌هۆی له‌ده‌ستدانی به‌شیک له‌و ئامراز و ئیمتیازاتانه، تووشی ترسیکی زیاتر ببوو و پێی وابوو بێتوو ده‌ست بۆ ئه‌م کوشتاره‌ نه‌بات، پووخانه‌که‌ی چه‌تمییه. دیاره به‌ ئێنه‌کانی ترامپ و ئه‌وه‌ که هێزی پشتیوانیان بۆ ده‌نیری، زۆریک له‌ خه‌لکی هان دا بێنه‌ سه‌ر شه‌قام و دروشمی رادیکال بده‌ن. به‌لام به‌داخه‌وه، لانیکه‌م تا ئه‌م ساته‌ ئه‌و به‌ ئێنه‌ جێبه‌جێ نه‌کران و ئه‌م بابته‌ کاربگه‌رییه‌کی نه‌رێنیی به‌رچاوی له‌ سه‌ر مه‌عنه‌ویاتی خه‌ک دانا و جوړیک له‌ ناهومیدی، به‌تایبه‌ت به‌ رانه‌به‌ر به‌ ئه‌مریکای له‌ به‌شیک له‌ نارازییاندان دروست کرد. دیاره ئه‌من پێم وانیه‌ ئه‌مریکا له‌ سیاسه‌ته‌کانی خۆی له‌ ئاراسته‌ی لاوازکردنی ئه‌م رێژمه‌ پاشه‌کشه‌ی کردبیت، به‌لام ئه‌وه‌ی خه‌ک له‌ شه‌قامه‌کاندا چاوه‌ڕوانییان ده‌کرد، بێنیی هه‌نگاوێکی به‌رجه‌سته و ده‌ستبه‌جێ بوو له‌ کاتی خۆپیشاندانه‌کاندا. له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا، به‌ بروای من هێشتا کو‌تاییی کاره‌که‌ نه‌هاتوه.

ته‌له‌فیزیۆنی BBC: روانگه‌ی حیزبی دیموکرات له‌ سه‌ر ده‌ستپه‌ردانی ده‌ره‌کی؟

له‌ بارودۆخی ئه‌مڕۆدا ئه‌وه‌ی که ده‌گوتری ده‌ستپه‌ردانی ده‌ره‌کی پێویست نیه‌ روانگه‌یه‌کی سۆزداریه‌. راستیه‌که‌ی ئه‌وه‌یه‌ ولاتی ئیمه‌ هه‌ر له‌ سه‌ره‌تای هاتنه‌ سه‌رکاری کۆماری ئیسلامیه‌وه به‌ کرده‌وه داگیر کراوه. ئه‌گه‌ر وا نییه، ئه‌ی بۆچی خه‌ک به‌ ده‌ستی خانی دینه‌ سه‌ر شه‌قام و خۆیان ده‌خه‌نه‌ به‌ر گولله‌ی هێزه‌کانی رێژیم؟ دووهم ئه‌وه‌ی ئه‌مڕۆ له‌ هیج شوێنیکی جیهاندا، هیج نه‌ته‌وه و ولاتیکی ناتوانیت به‌ ته‌نیا چاره‌نووسی خۆی دیاری بکات. له‌ رۆژه‌لاتی ئێوه‌راست و شوێنه‌کانی دیکه‌ی جیهاندا ده‌بینین که له‌ په‌نا‌ی خه‌ک و حکومه‌ته‌کاندا، هێزه‌ به‌ریاره‌ره جیهانییه‌کانیش رۆیان هه‌یه؛ نموونه‌کانی ئه‌وه‌ له‌ غه‌ززه، سووریه و ئوکرین ده‌بینین. ساده‌نه‌نگارییه‌ ئه‌گه‌ر پێمان وابی ته‌نیا خه‌ک، به‌بێ هیج پائېشتیه‌کی ده‌ره‌کی، ده‌توانن بگه‌نه‌ ئه‌نجام. بېنگومان خه‌ک ده‌بێ چالاک بن و ناره‌زایه‌تی ده‌ربهرن، به‌لام ئه‌مه‌ به‌ واتای رته‌کردنه‌وه‌ی یارمه‌تی و لاتنه‌ کاربگه‌ره‌کان نییه.

ته‌له‌فیزیۆنی BBC: دووره‌دیمه‌نی داها‌توی ئێران؟

له‌و بارودۆخی کۆماری ئیسلامی دروستی کرده‌وه و رێگای سازان له‌گه‌ڵ خه‌ک و وه‌لامدانه‌وه‌ی ویست و داخوازییه‌کانی کۆمه‌لگه‌ی داخستوه، دۆخه‌که‌ به‌ره‌و توندوتیژی زیاتر ده‌چیت. مافی به‌رگریکردن هه‌میشه‌ قبوول کراوه و ئه‌م بابته‌ رهنگه‌ بۆ ئیمه‌ و بۆ هه‌موو خه‌کی ئێران بێته‌ پێش. داها‌توویه‌کی زۆر تال له‌ به‌رده‌ممان دایه‌ و هیوادارم ئه‌و

تیکه‌چوونانه روو نه‌دهن، به‌لام به‌داخه‌وه رینگه‌کانی دیکه‌یان له نه‌یاران و جیاوازییان داخستوه.

ته‌له‌فیزیۆنى BBC: روانگه‌ی تایبه‌تی خۆتان له باره‌ی پرۆژه‌ی گه‌رانه‌وه‌ی بنه‌مائهی په‌هله‌وی؟

ئهم‌ن چالاکیی سیاسیم و خه‌باتیکی نه‌ته‌وه‌ییی دژوار ده‌به‌مه‌ پێش. له‌م رینگه‌یه‌دا، کینه و دوژمنایه‌تی شوینی له زهنیه‌تی مندا نییه. راسته‌ ره‌زا په‌هله‌وی به‌ به‌رپرسی راسته‌وخۆی هه‌ته‌کانی باوک و باپیری نازانم؛ به‌لام ره‌خنه‌ی من ئاراسته‌ی هه‌لۆست و کارکرده‌کانی ئه‌مرۆی نه‌وه. ئه‌و ده‌یتوانی له‌ کرده‌وه‌دا نه‌ک ته‌نیا له‌ به‌ قسه و له‌ روانه‌تدا که‌سیکی دیموکرات بێت و له‌بری ته‌نیا زه‌فکردنه‌وه‌ی خۆی، به‌دوای دروستکردنی یه‌کگرتوویی له‌گه‌ڵ هیزه‌کانی دیکه‌ له‌ ناوه‌وه و دره‌وه‌ی ئێراندا بگه‌رێت. هه‌لۆستیکی وه‌ها ده‌یتوانی پینگه‌یه‌کی باشت‌ر بۆ ئه‌و دروست بکات.

ته‌له‌فیزیۆنى BBC: ئیوه‌ چ جو‌ره‌ حکومه‌تیکی بۆ داهاتووی ئێران به‌ گونجاو ده‌زانن؟

ئه‌وه‌نده‌ی من بزانه‌ له‌نیو نه‌ته‌وه‌ جو‌راوجۆره‌کانی ئێراندا - له‌ به‌لووچ و عه‌ره‌به‌کانه‌وه‌ بگه‌ر تا تورکه‌کان - حیزبکی ئه‌وتۆ نییه‌ هه‌له‌شانی ئێرانی بو‌ی و ئه‌مه‌ پێمان ده‌لی هه‌موو ئه‌م نه‌ته‌وانه‌ ده‌یان‌ه‌وێت له‌ چوارچێوه‌ی جوگرافیای ئێراندا به‌مێننه‌وه‌ و رینگه‌چاره‌یه‌کی ناشتیانه‌ بۆ پینکه‌وه‌ژبان بدۆزنه‌وه. ئێمه‌ی کوردیش رێک هه‌ر ئه‌م روانگه‌یه‌مان هه‌یه. ئه‌گه‌ر روانگه‌یه‌کی سه‌ربه‌خۆیخوازیش هه‌بێ، ئه‌مه‌ دره‌نجامی سیاسه‌ته‌ سه‌رکوئگه‌ره‌کانی رێژیمه. چونکی کاتیک هێچ مافیک به‌ فه‌رمی ناسریت و هێچ دانوستانیک ناکریت، سروشتیه‌ هه‌ندیک که‌س بێر له‌ رینگه‌چاره‌ی توند‌ه‌وانه‌ش بکه‌نه‌وه. له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا، حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران هه‌میشه‌ پابه‌ندی ئه‌و ئه‌سله‌ بووه‌ که‌ له‌ چوارچێوه‌ی ئێراندا خه‌بات بۆ هێنانه‌سه‌رکاری حکومه‌تیکی دیموکرات، سیکۆلار و پێبه‌ند به‌ دابه‌شکردنی ده‌سه‌لات کار بکات. هۆکاری جه‌ختکردنه‌وه‌ی ئێمه‌ له‌سه‌ر فیدرالیزم ئه‌وه‌یه‌ ئه‌م مۆدێله‌ له‌ ولاته‌ فره‌نه‌ته‌وه‌کاندا تاقی کراوه‌ته‌وه‌ و ئه‌زموونیکه‌ سه‌رکه‌وتوو بووه. له‌ سیسته‌میکی وه‌هادا، خه‌لک له‌بری شه‌ری یه‌کتر، پینکه‌وه‌ بۆ پینکه‌وتنی ولات هه‌ول ده‌ده‌ن. که‌واته‌ ئامانجی ئێمه‌ ئێرانیکی ئازاد، سیکۆلار، فیدرال و دیموکراتیکه‌.

**خالیڊ عەزیزى: هیچ کەس و لایەن و پەوتیک ناتوانی بە تەنیا تەعبیر لە نیرادەى نەتەوهکانى
ئێران بکات و نوێنگەى ویست و داخوازهکانیان بیست**

نماژه:

کاک خالیڊ عەزیزى، وتەبیژی حیزبى دیموکراتى کوردستانى ئێران له دیمانهیه کدا له گەڵ تەلهفیزیۆنى "ایران اینترنشنال" روانگه و بۆچوونهکانى حیزبى دیموکراتى له بارهى چەند پرسى گرىنگ و رۆژهى سیاسى ئێران و کوردستان خستەروو. "کوردستان" کاکل و پوختهى تەوهره گرىنگەکانى ئەم وتووێژهى بۆ خوینەرانی گواستۆتەوه:

'ایران اینترنشنال': دۆخى ئیستا و سیناریۆکانى بەردەم کۆمارى ئیسلامى:

خالیڊ عەزیزى: کۆمارى ئیسلامى ئێران له ئاستى نیوخۆیییدا و چ له ئاستى نیودهوڵەتیدا له رەشتى پوژەکانى دەسهلاتدارەتییى خۆى داىه. گوشارهکانى کۆمهنگەى جیهانى بەتایبەت ئەمریکا لهسەر کۆمارى ئیسلامى هەردەم زیادتر دەبن و له نیوخۆى ولاتیش خۆپیشاندانەکان و نارەزایەتییى گشتییى خەلک هیچ شەرعییەتییى بۆ کۆمارى ئیسلامى نەهێشتۆتەوه. جگه لهوه کۆمارى ئیسلامى زۆر قەیرانى زەبەلاحى دیکه بەرۆکى گرتوووه که ئەگەر ئەو دۆخەش نەبوايه هەر

هه‌شتا ساڵ پاراستنى زمان و ناسنامه

سۆران عه‌لى پوور

به تێپه‌رینی هه‌شتا ساڵ به سه‌ر چاپ کردن و بلاو بوونه‌وه‌ی یه‌که‌م ژماره‌ی پوژنامه‌ی کوردستان له ٢٠ی به‌فرانباری ١٣٢٤ و روانینی‌ک به رابردووی پر له ئاسته‌نگ و هه‌وراز و نشیوی ئه‌و پوژنامه‌یه‌دا، به بویریه‌وه ده‌توانین ب‌ئین که چیدیکه باس له پوژنامه‌یه‌ک وه‌ک نۆرگانیک و زمانجانی حیزبیکه‌ی سیاسی ناکه‌ین، ئێمه له به‌رده‌م میراتیکی سیاسی و کولتووری نه‌ته‌وه‌یه‌ک دا راوه‌ستاوین که به درێژایی هه‌شتا ساڵ به‌رگری له پرسی ره‌وای کورد کردووه و پارێزه‌ریکی هه‌میشه‌یی

كلتوور و زمانه‌كه‌ى بووه. میراتیك كه بیجگه له‌وه‌ى سه‌رچاوه‌یه‌كى گرینگى تۆمار و میژووی كۆمار و رووداوه‌كانى كوردستان به تایبه‌تى رۆژه‌لاتى كوردستانه‌ هاوكات نمونه‌ى بلاوكراوه‌یه‌كى نه‌فه‌س درێژه كه زۆریه‌ى ته‌مه‌نى خۆى له‌ ئاواره‌یى و شه‌ر و گه‌مارۆ و بیده‌ره‌تانى و هه‌ره‌شه و نه‌ینیکاریدا تیپه‌ر کردوو.

ئهو رۆژنامه‌یه‌ كه چه‌ند رۆژ پێش دامه‌زرانى كۆمارى كوردستان وه‌ك بلاوكه‌ره‌وه‌ى بیرى حیزبى دیموکراتى كوردستان بلاوكرایه‌وه و به‌ جوړیک درێژه‌ده‌رى گۆفارى "نیشتمان"ى كۆمه‌له‌ى ژن/كاف بوو، هه‌م میژوویه‌كه‌ى و هه‌م چاره‌نووسه‌كه‌ى به‌ چاره‌نووسى حیزب و نه‌ته‌وه‌كه‌یه‌وه به‌سترایه‌وه، كوردستان بیجگه له‌وه‌ى كه كۆله‌كه‌یه‌كى راوه‌ستاوى رۆژنامه‌نووسى كوردیه‌، هاوكات هه‌نگرى كۆمه‌لیك خه‌سه‌ت و تایبه‌تمه‌ندیشه‌ كه سیمایه‌كى جیاوازیان به‌ كوردستان داوه. ناوانى رۆژنامه‌كه به "كوردستان" ریک وه‌ك یه‌كه‌م رۆژنامه‌ى كوردی كه له‌ لایه‌ن میقداد میدحەت به‌درخان نزیكه‌ى نیوسه‌ده پینستر بلاو كرابوو، هه‌نگرى كۆمه‌لیك په‌یامى سیمبولیک و زمانى بوو كه بیجگه له‌ رۆله‌ سیماسیه‌كه‌ى، رایه‌ لکه‌یه‌كى زمانى و كلتوورى له‌ نیوان دوو ساته‌وه‌ختى میژوویى دا دروست ده‌کرد، سه‌رده‌میک كه كورد له‌ ده‌روازه‌ى سه‌ده‌یه‌كى پڕ له‌ رووداو و گۆرانکاریدا گه‌یشتبوو به‌ ئاستیک له‌ وشیارى نه‌ته‌وه‌یى له‌گه‌ڵ سه‌رده‌مى دامه‌زرانى كۆمار وه‌ك ده‌رفه‌تیک بۆ به‌ دامه‌زراوه‌یى كردنى ئهو وشیاریه‌ نه‌ته‌وه‌یه‌.

بلاو بوونه‌وه‌ى كوردستان له‌ یه‌كێك له‌ سه‌رده‌مه‌ زێرینه‌كانى رۆژنامه‌گه‌رى كوریدا و له‌ پال كۆمه‌لیك گۆفار و بلاقۆكى دیکه‌ى وه‌ك نیشتمان، هاوارى كورد، هه‌لانه و گروگانى منداڵان و ئهو خزمه‌ته‌ى كه له‌ ١١٣ ژماره‌ى "كوردستان"دا * به‌ زمان و ناسنامه و كولتوورى كوردی كرد جیگه‌ى تیرامان و سه‌رنجه، له‌ یه‌كه‌م ژماره‌ى كوردستان دا وێرای وتوێژیک له‌گه‌ڵ پیشه‌وا قازى محمەد سه‌باره‌ت به‌ ویست و داخوازییه‌كانى حیزبى دیموکراتى كوردستان هاوكات ئاگاداریه‌كیش بلاو كراوه‌ته‌وه كه له‌مه‌وه‌یه‌دا خویندن به‌ زمانى كوردیه‌وه هه‌موو خه‌لك ئه‌ركدار ده‌كا كه منداڵه‌كانیان بۆ خویندن ره‌وانه‌ى مه‌دره‌سه‌كان بكه‌ن. له‌ ورۆژه‌وه تا ده‌گاته‌ نۆیترین ژماره‌ى كوردستان كه ئیستا له‌ به‌رده‌ستى خوینه‌ران دایه ئهو دوو ئیلیمینته‌ واته‌ خواوه‌ندارى كردن له‌ پرسى سیاسى، ناسنامه‌یى و نه‌ته‌وه‌یى گه‌لى كورد له‌ لایه‌ك و پاراستن و په‌ره‌پێدانى زمانه‌كه‌ى له‌ لایه‌كى دیکه‌وه دوو تایبه‌تمه‌ندی هه‌میشه‌یى كوردستان بوون.

به‌رجه‌سته‌بوونی ئهو دوو پرسه له‌ كوردستاندا وه‌ك زۆر ئاكتى دیکه‌ى سیاسى بیجگه له‌ پینگه‌یشتووی هه‌ستى نه‌ته‌وه‌یى، كاردانه‌وه‌یه‌كیش بوو به‌ سیاسه‌ته‌ پوانخوازییه‌كانى په‌زاشا كه له‌ رینگه‌ى به‌هیزکردنى ده‌سه‌لاتى ناوه‌ند و له‌ رینگه‌ى سانترالیزمى سیاسى و ئیداریه‌وه له‌ هه‌وتى دروستکردنى شوناسییدا بوو بۆ خه‌لكى ئێران، ئهو شوناسه‌ داتاشراوه‌ له‌ سه‌ر بنه‌مای سړینه‌وه و په‌راویزخستن و شیواندن كۆلتوور و میژووی نه‌ته‌وه‌كانى دیکه‌ دارێژرابوو، له‌ راستیدا پڕۆسه‌یه‌كى

ئالۆزی ئاسمیله‌کردن بوو که له خۆیندنگه‌کانه‌وه تا کوو پادگانه‌کانی ئهرتەش پیاده ده‌کرا. زمانی فارسی وه‌کوو زمانی فه‌رمی دیاری کرابوو و هه‌رچی له‌گه‌ڵ پیناسه‌ی ره‌زاشا بو ئه‌و شوناسه‌ نوێیه ئیرانییه ده‌گونجا به‌ مۆدیرن و پیتشکه‌وتوو و شارستانی ئه‌ژمار ده‌کرا و ئه‌وی دیکه‌ش که کولتور و ناسنامه‌ی نه‌ته‌وه‌کانی دیکه‌ بوو به‌ دواکه‌وتوویی و عه‌شیره‌ییی بێ‌که‌تک له‌قه‌ته‌م درا. سه‌رانی ژێ - کاف و پاشان سه‌رانی حیزبی دیموکرات و کۆماری کوردستانیش به‌ته‌واوه‌تی هه‌ستیان به‌ مه‌ترسییه‌کانی کۆنسیپتی ده‌ولت - نه‌ته‌وه‌ی په‌له‌وی کردبوو، هه‌م له‌ بلاوکراوه‌ی "نیشتمان" و هه‌م له‌ ژماره‌کانی رۆژنامه‌ی "کوردستان" یشدا ئه‌و گرینگیدانه‌ به‌ شوناسی هاوبه‌ش و چاره‌نووسی هاوبه‌شی کورد به‌ته‌واوه‌تی ره‌نگی داوه‌ته‌وه. جیی ئاماژه‌یه که دوا‌ی تیکچوونی کۆمار دووباره‌ رۆژنامه‌ی کوردستان له‌ سه‌رده‌ستی خۆیندکارانی کورد له‌ باکو که له‌ سه‌رده‌می کۆماردا ره‌وانه‌ی باکو کرابوو له‌ ساڵی ۱۳۲۶ه‌وه‌ بلاو ده‌کریته‌وه‌ و بو ماوه‌ی ۱۶ ساڵیک وه‌ک نۆرگانی حیزبی دیموکراتی کوردستان بلاو ده‌کریته‌وه‌، له‌و ده‌وره‌یه‌دا کوردستان رۆژنامه‌یه‌کی سه‌ربه‌خۆ نیه‌ و پاشکویه‌که‌ له‌ گو‌قاری نازه‌ربایجانی نۆرگانی ره‌سمی فیرقه‌ی دیموکراتی نازه‌ربایجان، سه‌رنووسه‌ری ئه‌و ده‌وره‌یه‌ی کوردستان ره‌حیم سه‌یفی قازی بوو.

ئه‌و رۆژنامه‌یه‌ له‌ ته‌مه‌نی هه‌شتا ساڵه‌ی خۆیدا ته‌نیا له‌ دوو قوناعی میژوویی کورتدا وه‌ک رۆژنامه‌یه‌کی ئاسایی و له‌ نیو خاکی رۆژه‌لاتی کوردستان و به‌ نازادی چاپ و بلاو کراوه‌ته‌وه‌، قوناعی یه‌که‌م به‌ر له‌ چه‌ند رۆژیک له‌ دامه‌زرانی کۆماری کوردستان ده‌ست پیده‌کا و تا ئاوابوونی ته‌مه‌نی کورتی کۆمار درێژه‌ ده‌خایه‌ن و قوناعی دووه‌میش له‌ دوا‌ی راپه‌ڕینی گه‌لانی ئیران بو چه‌ند مانگیک له‌گه‌ڵ خه‌باتی ناشکرای حیزبی دیموکرات دا رۆژنامه‌ به‌ چاپی ئۆفیسیت و له‌ هه‌زاران نوسخه‌دا بلاو ده‌بیته‌وه‌. له‌ قوناعی یه‌که‌مدا کوردستان زیاتر وه‌ک زمانحالی کۆماری کوردستان به‌ هه‌موو دامه‌زراوه‌ سیاسی و سه‌ربازی و ئیداریه‌کانیه‌وه‌ رۆل ده‌گێری، که‌سانی ناسراوی میژووی هزر و ئه‌ده‌بیاتی کوردی وه‌ک سه‌ید محمه‌دی حه‌میدی، هه‌ژار، حه‌سه‌نی قزلجی و ... له‌و رۆژنامه‌یه‌دا ده‌نووسن. به‌شدارێ ئه‌و توێژه‌ له‌ چینی رۆشنییر، شاعیر و چیرۆکنووس و ئه‌دیب له‌و قوناعه‌ی ژماره‌ی کوردستان دا مۆرکیکی تایبه‌تی به‌خشیه‌ رۆژنامه‌که‌ که له‌ قوناعه‌کانی دواتر و تا ئیستاش به‌ لاپه‌ره‌کانی رۆژنامه‌که‌وه‌ دیاره‌، واته‌ له‌گه‌ڵ بلاوکردنه‌وه‌ی په‌یام و وتاره‌ سیاسییه‌کان ئه‌رکی پاراستنی زمان و ئه‌ده‌بیاتی کوردیش کرد به‌ ئه‌رکی خۆی.

پاش رووخانی کۆمار و له‌گه‌ڵ ئاواره‌بوونی به‌شیک له‌ ئه‌ندامانی حیزب و نووسه‌رانی رۆژنامه‌ بو ماوه‌یه‌کی کاتی بلابوونه‌وه‌ی رۆژنامه‌ی کوردستانیش ده‌وه‌ستی تا ساڵی ۱۹۷۱ که‌ بو جاریکی دیکه‌ له‌ به‌غدا و له‌سه‌ر ده‌ستی ئه‌ندامانی حیزب له‌ ئاواره‌بیدا چاپ ده‌کریته‌وه‌، له‌و ده‌وره‌ی رۆژنامه‌ی کوردستاندا که‌ تا ئیستاش به‌رده‌وامه‌ دووباره‌ کوردستان پارێزه‌ریکی دیاری داوا ره‌واکانی خه‌لکی کوردستان و ئاوینه‌ی بالانۆینی خه‌بات و بزووتنه‌وه‌که‌یه‌تی و دووباره‌ پرسی زمان

و کولتوورى كوردى له‌سەر ده‌ستی كه‌سانىك كه‌ هاوكات نه‌ندامى كۆرى زانىارى كوردن بايه‌خىكى تايبه‌تى پى ده‌درى. هه‌ل‌ب‌زارد‌ه‌يه‌كى سىاسى و پوښنبرى وه‌ك د. قاسملوو، ماموستا عه‌بدوئلا هه‌سه‌ن‌زاده، ماموستا هىمن، كاك كه‌رىم حىسامى، كاك هاشم كه‌رىمى، كاك هه‌مه‌ده‌مىنى سىراجى، كاك هه‌سه‌ن ره‌ستگار و جه‌لالى مىراوه‌ى و ده‌يان كه‌سى دىكه و پرووناكبرىانى باشوورى كوردستانىش له‌ نووسه‌رانى دىارى ئه‌و ده‌وره‌يه‌ى كوردستانى. چاره‌نووسى كوردستان دواى رووخانى رڙىمى پاشايه‌تى تىكه‌ئيه‌كه‌ له‌ چاره‌نووسى نه‌ته‌وه‌ى كورد له‌و به‌شه‌ى كوردستان و خواهنى رۆژنامه‌كه‌، ده‌ورانىكى پر هه‌راز و نشيو كه‌ به‌ بلاوبوونه‌وه‌ى چهند ژماره‌يه‌كى كوردستان له‌ كوردستانى نازاد ده‌ست پى ده‌كا، تا ده‌گاته‌ ئاواره‌ى و دۆله و دۆل كردن و گواستنه‌وه‌ى له‌ كوڤستانه‌وه‌ بۆ دىوى گه‌رمىن و له‌ دوو ده‌وره‌شدا بلاوبوونه‌وه‌ى له‌ دوو شوڤن و له‌ دوو به‌رگى جىاوازدا و به‌ سىياسه‌تى جىاوازدا، له‌گه‌ل هه‌موو نه‌وانه‌دا كوردستان بلاوكراوه‌يه‌ك بووه‌ كه‌ راستگوى و زمانپاراوى خوى پاراستوو و سه‌ره‌راى هه‌راز و نشيو زۆر خواهن‌دارىتى له‌ نه‌ پرسى ره‌واى گه‌لىك كردوو و يه‌كىك له‌ پارىزگار ه‌ياره‌كانى ناسنامه‌كه‌ى بووه‌ . كارىگه‌رى كوردستان له‌ سه‌ر نووسه‌رانى كورد، گوڤارى سروه، گوڤارى مه‌باد و زۆر رۆژنامه و بلاقوكى و نووسراوه‌ى دىكه‌ كه‌ له‌ رۆژه‌لات بلاو ده‌بوونه‌وه‌ به‌ ناسانى ده‌ناسرىته‌وه‌.

ئىستا كه‌ دواى هه‌شتا ساڻ ژماره ۹۱۰ى ده‌وره‌ى دووه‌ى كوردستانان له‌به‌رده‌ست دايه، له‌وانه‌يه‌ ئه‌و پرسىاره بىته‌ گۆرى كه‌ چۆنه‌ رۆژنامه‌يه‌ك له‌و ماوه‌ دووروودرىژده‌دا هه‌ر ۹۱۰ ژماره‌ى لى ده‌رچوو، بلاوكردنه‌وه‌ى رۆژنامه به‌ شيوه‌ى رۆژانه و وه‌ك سه‌رچاوه‌يه‌ك بۆ هه‌واڻ و زانىارى به‌رپۆژ بۆ خواهنى كوردستان كه‌ هاوكات رېبه‌رايه‌تى بزووتنه‌وه‌يه‌كى سىاسى و چه‌كدارى له‌سه‌ر شان بووه‌ كارىكى ناسته‌مه، به‌لام هه‌ر نه‌وه‌ كه‌ كوردستان به‌رده‌وام بووه‌ و له‌ بىست و پىنج ساڻى رابردووشدا وه‌ك بلاوكراوه‌يه‌كى نىو مانگى بلاوبۆته‌وه‌ و شوڤنى گه‌شه‌كردن و په‌روه‌رده‌كردنى ده‌يان قه‌له‌مى نوڤ بووه‌ و دوور له‌ زىدى خوى ده‌نگى رۆژه‌لات، ناسنامه و زمانه‌كه‌ى بووه‌ ، شانازىيه‌كى گه‌وره‌يه‌ بۆ دوو هاوچاره‌نووسى كوردستان و حىزبى ديموكرات.

نێران له كوشتاری خه‌لكدا بوو به یه‌كه‌می بێركابه‌ر!

حه‌سه‌ن شێخانی

شه‌پۆلی نه‌مجاره‌ی خۆپیشه‌ندانه‌کانی نێران تا راده‌یه‌کی زۆر چاوه‌بروانکراو بوو؛ نه‌ک نه‌وه‌ی که‌ی نه‌م خۆپیشه‌ندانانه سه‌ره‌ه‌تده‌دن و رێکه‌وت و کاتی سه‌ره‌تدانیان که‌ی ده‌بێ، چونکه‌ نه‌مانه‌ له‌ جه‌وه‌ردا شتگه‌لیک، کاروباریک و رووداوگه‌لیکن که‌ پیشبینی ناکرین. کاروباری مڕۆیی، ژێانی مڕۆقه‌کان و ئالوگۆره‌کان نه‌وه‌نده‌ بپچه‌لپپچن که‌ ناگری به‌

هیچ زانست و مه‌عریفه‌یه‌ک به شیوه‌یه‌کی ورد پیشیینی بکریڤن، ئه‌وه‌ی که که‌ی روو دده‌دن و چ شتی‌ک ده‌بیته پریشکی که‌شانه‌وه‌ی خۆله‌میشی بن ناگر. چونکه کیشه و گرفت و قه‌یرانه له‌سه‌ریه‌ک که‌ئه‌که‌بووه‌کان وه‌ک خۆله‌میشی بن ناگرڤن، که شتی‌ک ده‌بیته پریشک و ده‌یانگه‌شینیته‌وه و ده‌یانته‌قینیته‌وه.

له‌ بنه‌رته‌دا رووداو و رووداوه‌کان ناوی خۆیان به‌ خۆیان‌وه‌یه؛ روو دده‌دن و ئه‌وه‌ی که‌ چۆن و له‌ چ کاتی‌کدا، پیشیینی نه‌کراون. رووداوه‌کان ئه‌گه‌ر له‌ پێشدا مرو‌ف بیتوانی‌بایه‌ پیشیینیان بکات، رووداو نه‌ده‌بوون و ناو و نیوه‌رۆکی‌کی تریان ده‌بوو. له‌ بنه‌رته‌دا زانسته‌ مرۆیه‌کان و فه‌لسه‌فه‌ی هاوچه‌رخیش، ریک له‌سه‌ر ئه‌مه‌ ته‌ریکیز ده‌کهن و داها‌تووی مرو‌ف و مرو‌فایه‌تی وه‌ک شتی‌کی تا راده‌یه‌ک نادیار وینا ده‌کهن. هایدی‌گه‌ر، فیلسووفی ئالمانی، ژبانی مرو‌ف له‌و کاته‌وه‌ که‌ هه‌لده‌دریته‌ سه‌ر ئه‌م دنیا‌یه، به‌ ریکردن له‌نیو دارستان ده‌شوبه‌ییت؛ که‌ مرو‌ف له‌ ره‌وتی به‌رپه‌وه‌چوونیدا به‌رده‌وام له‌گه‌ل شتی تازه‌ به‌ره‌ووو ده‌بیته و ئه‌زموونیان ده‌کات. هه‌ر ئه‌مه‌شه‌ که‌ له‌ فه‌لسه‌فه‌دا پێی ده‌گوتریته: دیارده‌ناسی؛ مرو‌فه‌کان شتی تازه‌ ئه‌زموون ده‌کهن و ئه‌زموونه‌کانیشیان له‌ یه‌کتر جیاوازه.

ده‌مه‌وی بلیم شه‌پۆلی نوێی خۆپیشاندانه‌کانی ئه‌م دوا‌ییانه، له‌ لایه‌که‌وه‌ پیشیینی‌کراو بوون و زۆریک له‌ پسپۆران و کارناسانی بواره‌ جو‌راوجۆره‌کانی زانسته‌ مرۆیه‌کان، پیشیینی ئه‌وه‌یان کردبوو که‌ ئه‌گه‌ری زۆره‌ له‌ داها‌تووی ئێراندا ناره‌زایه‌تی و قه‌یرانه‌ له‌سه‌ریه‌ک که‌ئه‌که‌بووه‌کان، که‌ سه‌رچاوه‌ی ئه‌م ناره‌زایه‌تیانه‌ن، بته‌قنه‌وه‌ و سه‌ره‌ته‌بدن و بینه‌ ئاراوه. به‌لام ئه‌وه‌ی که‌ که‌ی و له‌ چ ریکه‌وتی‌کدا، ئه‌مه‌ له‌ توانایان به‌ده‌ر بوو. ئه‌مه‌ش شتی‌کی سروشتیه‌، چونکه‌ مرو‌ف هه‌رچه‌ند به‌ ئامرازی مه‌عریفه‌ و زانست و پێوان و پیشیینی ته‌یار بیته، دیسان ئه‌وه‌په‌ره‌که‌ی ده‌توانیت ته‌نیا ره‌وتی رووداوه‌کان و ئاراسته‌ی گشتی رووداوه‌کان پیشیینی بکات. ئه‌مه‌ش هه‌روه‌ک گوتمان ده‌گه‌رته‌وه‌ بو‌ جیه‌یه‌تی کاروبار و پرسه‌ مرۆیه‌کان.

ئێران ده‌میک ساڵ بوو، له‌مێژ بوو که‌ دۆخی‌کی کۆلیوی هه‌بوو، دۆخی‌ک که‌ زۆر که‌س ئه‌وه‌ی ئی ده‌خوینده‌وه‌ که‌ سه‌قامگیر نییه‌ و ناوسه‌ به‌ رووداو و گۆرانکاری. هه‌موو ئه‌م ناره‌حه‌تی و نه‌هه‌مه‌تیانه‌ی به‌سه‌ر خه‌لکی ئێراندا ها‌تبوون، وه‌ک ژانی له‌دایک‌بوونی رووداو‌یک رۆلیان ده‌گێرا. ده‌مانزانی که‌ ئه‌م ژانانه‌ رووداویان ئی ده‌که‌ویته‌وه. ئه‌م به‌ستین و هۆکار و فا‌کته‌رانه، رووداو ده‌خوئقی‌ن و ده‌ئافری‌ن. به‌ستینه‌کان له‌بار بوون، هه‌لومه‌رجه‌که‌ پێگه‌یشتبوو و ئیتر رووداو یان بگۆریکی ده‌ویست که‌ بیته‌ دوا‌حه‌لقه‌ی گورانی ئه‌م هه‌لومه‌رجه‌ و خۆله‌میشه‌که‌ ببو‌ژنیته‌وه‌ و بیته‌قینیته‌وه‌ و بیه‌ینیته‌ سه‌رئ. بۆیه‌ ئه‌مه‌دا و ئه‌م ده‌لاقه‌یه‌وه‌ سه‌ره‌له‌دانی شه‌پۆلی ئه‌مه‌جاره‌ی خۆپیشاندانه‌کان، شوکی نه‌کردین؛ پیمان سه‌یر نه‌بوو و نه‌حه‌به‌ساین.

نوهی که نهم خوپيشاندانانہ چنده فراوان دهن، بو چ ماوهيهک بهردهوام دهن و نایا رېژيم دهنويت سهرکوتی بکات یان نا، نهمه له پيشدا روون و دیاریکراو نهبوو و پېبه پيی رهنهکه بهرچاوپروونیهمان لا دروست دهبوو و پارزی رووداوهکهمان له لا تهواو دهبوو.

له نيو هه ناوی رووداوهکهدا یه کدوو شت زور سهرنچراکيش و له هه مان کاتدا سهرسورهنهر بوو؛ نوهی که له ماوهيهکی کهمدا خوپيشاندانانہ کان زور بهربلاو بوون و زوریک له شار و ناوچهکانی نیرانی گرتهوه؛ به وتهی بهرپرسیانی رېژيم زیاتر له ۴۰۰ شار و شاروچکهی گرتهوه و ته نیا له تاران، روو دهیدا که له زیاتر له سهد شویندا گردبوونهوه و رېپیان هه بیت. دیاره خوپيشاندانانہ کانې نه مجاره جیاوازی گه وره یان له گه ل خوپيشاندانانہ کانې پيشوو هه بوو، که یه کیک له م جیاوازیانہ پیگه کی کومه لایه تی و جه ماوه ریی نهم خوپيشاندانانہ بوو. چین و تویری جوراوجور نهم خوپيشاندانانہ به شدار بوون و نهمه و، قوولایی نارهنزایه تی خه نک و لاوازی هیژمونی رېژيم له نیوخودا، وایان کرد که به خیرایی پهره بستین و گه وره بینه وه.

بهربلاوی و گه وره یی نهم خوپيشاندانانہ ده یانتوانی نهم قوناغه شدا کوتایی به ده سلائی زال بهینن و بیرووخینن. نهمه جیاوازیه کی بهرچاو و شایانی تیرامانه، که بنه مای کومه لایه تی نهم شه پوله زور فراوانتر بوو، نهمه ش له لایه ک گه وره بوونهوهی به ره ی دزی رېژيم ده گه یه نیی و له لایه کی تر توانه وه و هه تهرینی به ره ی رېژيم. نهمه ترسیکی زوری له رېژيمدا دروست کرد. سهرنجان به گوتار و ناخواتیان، سهرنجان به چوئیه تی وه سفی نارهنزایه تیبه کانې نه مجاره و پاساوهینانوه بو سهرکوت، راده و توندی نهم ترسه ی رېژيممان لا روون ده کاته وه. نوهی که رېژيم ناوی نا "شهری تیروریستی"، "دیرژی شهری دوازه روزه"، "هه ولدان بو شهری نیوخویی" و "چواندنې به ده یه شه ست"، قوولایی و بهر فراوانی نهم راپه رینه و مه ترسیدار بوونی بو رېژيم به ته واوی درده خات. رېژيم زانی که نه مجاره جیاوازه و مه ترسیی بوونی خستوه ته سهر رېژيم.

رېژيم که وته قوناغی هه ولدان بو مانه وه. هه ره شه ی جیدی له سهر مان و بوونی دروست بوو، که خوشیان به ناشکرا و له توپی قسه و لیدوان و گوتاریاندا، ناماژی پچ ده کن و ده یلین. گه وره یی و بهر فراوانی نهم شه پوله، که نهم قیدییانہی به ره به ره بلاو دهنه وه بومان درده که ویت و به راستی توفان و لافاوی خه نک که له شه قامه کاندانارهنزایه تی ده کات، چالاکي ده کات، بهر به ره کانې ده کات. که سه یری دیمه نه کان ده کی، سیلاو و لافاوی خه لکی تووره و وه زال هاتوو ده بینی، که دۆستان خوشحال و هیوادار ده کات و رېژيم رووبه رووی مه ترسیی جیدی له نیوچوون ده کاته وه. ههر نهمه ش وای کرد که مامه له ی رېژيم نه مجاره جیاوازی بیت و نهو سنوورانہی که پیشتریش بو خوی داینابوون، بیانبه زینیت و زور بیره حمانه

سه‌رکۆتی بکات. نه‌وه‌ی که خامنه‌یی فه‌رمان ده‌کات به‌ هه‌ر شیبه‌یه‌ک و به‌ که‌لکوه‌رگرتن له‌ هه‌موو ئامرازه‌کان، به‌ره‌و‌پووی بینه‌وه‌ و سه‌رکۆتی بکه‌ن، نیشاندهری گه‌وره‌یی و مه‌ترسیداره‌بوونی ئه‌م شه‌پۆله‌ به‌هه‌یزیه‌ به‌ رێژیم. رێژیم به‌یه‌که‌م جار ترسی له‌نیوچوونی ئه‌ نیشتا، که‌وته‌ ته‌قه‌لا به‌ پاراستن و مانه‌وه‌ی خۆی. شه‌ری مان و نه‌مانی کرد. ده‌یزانی که‌ به‌چووکترین دوودلی له‌ سه‌رکۆت، کۆتاییان پێ ده‌هێنیت.

که‌ سه‌یری فیدیۆکان ده‌که‌ی، سه‌رت سوور ده‌مێنیت که‌ چۆن رێژیم ئه‌م خۆپیشاندانانه‌ی به‌وه‌ به‌رفراوانیه‌، به‌ کورت‌ماوه‌ سه‌رکۆت کرد. سه‌رت سوور ده‌مێنێ که‌ له‌ ماوه‌ی دوو سێ رۆژدا به‌ هه‌زاران و ده‌یان هه‌زار که‌سی کوشت، کۆمه‌لکۆژی کرد. ئه‌م راده‌یه‌ له‌ ئیراده‌ی سه‌رکۆت و به‌ ده‌ربڕینیکی تر ئه‌م راده‌یه‌ له‌ درنده‌یی، مرۆف شۆک ده‌کات، ده‌یجه‌به‌سه‌ینیت، ده‌یه‌ه‌ژینیت، پرسپاری و جودی به‌ دروست ده‌کات، له‌ پووی ده‌روونییه‌وه‌ داتده‌خوڕینیت.

ئه‌م رستانه‌ی سه‌ره‌وه‌ ته‌نیا کاتیک لێیان تیده‌گه‌ین که‌ ژماره‌ی قوربانی و کوژراوان له‌به‌رچاو بگه‌ین و به‌راوردی بکه‌ین له‌گه‌ڵ قوربانی و کوژراوانی خۆپیشاندانه‌کانی پێشوو، به‌راوردی بکه‌ین له‌گه‌ڵ کوشتاره‌کانی پێشووی رێژیم له‌ هه‌موو ته‌مه‌نیدا، له‌گه‌ڵ کوشتنی خه‌لک له‌ خۆپیشاندانه‌کانی ولاتانی دیکه‌ی دیکتاتۆری. لێره‌دایه‌ که‌ شۆک ده‌ییت، رێژیم پێشتریش خه‌لکی کوشتووه‌ له‌ ده‌یه‌ی شه‌ست، له‌ ده‌یه‌ی هه‌فتا، له‌ پووشپه‌ری ٧٨، له‌ بزووتنه‌وه‌ی سه‌وز، له‌ به‌فرانباری ٩٦، له‌ خه‌زه‌له‌وه‌ی ٩٨، له‌ بزووتنه‌وه‌ی ژینا، له‌ کوشتاری زیندانیانی سیاسی ٦٧ که‌ ژماره‌یان هه‌زاران که‌س بوو؛ به‌لام ئه‌مجاره‌ ریکۆرده‌کانی پێشووی به‌جیه‌شت، ریکۆردی شکاند. سه‌رکۆتی ئه‌مجاره‌ توندترین سه‌رکۆت و خۆئاویترین بوو. ئاستیکی پێوانه‌یی له‌ کوشتار له‌ میژووی خۆیدا تۆمار کرد. هه‌زارانی تێپه‌راند، گه‌یشته‌ ده‌یان هه‌زار. ئه‌مانه‌ ره‌قه‌م نین، گیانی مرۆقه‌کانن که‌ سه‌ندراون. کۆمه‌لگه‌ی ئێران له‌ دۆخیکی مات و مه‌به‌هوتدایه‌، شۆک بوون له‌وه‌ی چۆن حکومه‌تیک ده‌توانیت تا ئه‌م راده‌یه‌ توندوتیژ بیت، درنده‌ بیت، ویژدانی کۆمه‌لگه‌ هه‌ژاوه‌، هه‌شتا باوه‌ر ناکات که‌ ئه‌م ژماره‌یه‌ کوژرابن؛ ته‌م دایگرتووه‌.

کاره‌ساته‌که‌ کاتیک پووتتر ده‌بیت‌وه‌ که‌ به‌راوردی بکه‌ین له‌گه‌ڵ ئه‌و کوشتاره‌ی ئیسرائیل له‌ فه‌له‌ستینییه‌کانی کرد. ئیسرائیل به‌وه‌ هه‌موو توندوتیژییه‌ی خۆیه‌وه‌ له‌ ماوه‌ی زیاتر له‌ ٥ مانگدا ٣٠ هه‌زاری ئه‌ کوشتن. که‌چی کۆماری ئیسلامی له‌ ماوه‌ی دوو سێ رۆژدا به‌ پێی هه‌ندیک سه‌رچاوه‌، ئه‌م ژماره‌یه‌ی تێپه‌راندووه‌. به‌م جیاوازییه‌شه‌وه‌ که‌ ئیسرائیل له‌ فه‌له‌ستینییه‌کانی کوشتووه‌ که‌ له‌ خۆیانی نازانن و هاوولاتی ئه‌وان نین، به‌لام کاره‌ساته‌که‌ له‌وه‌دایه‌ که‌ رێژیم خه‌لکی ولاته‌که‌ی خۆی کوشتووه‌ و کۆمه‌لکۆژی کردوون.

بو ئه‌وه‌ی قسولایی کاره‌ساته‌که زیاتر ده‌رکه‌وێت، ده‌بێ له‌گه‌ڵ سه‌رکوت و کوشتنی خه‌ڵک له‌ ولاتانی دیکه که له‌ژێر سیبهری دیکتاتوره‌کاندا ده‌ژین، به‌راورد بکه‌ین؛ له‌گه‌ڵ کوشتاری خه‌ڵک له‌ گۆره‌پانی تیان‌ئان‌مینی چین (به‌ خه‌مالاندن له‌نیوان چهند سهد تا چهند هه‌زار که‌س)، له‌گه‌ڵ نار‌ه‌زایه‌تییه‌کانی ٢٠١٩ عیراق (لانیکه‌م ٤٨٧ که‌س)، له‌گه‌ڵ کوشتاری ره‌باعه‌ی میسر له‌ ٢٠١٣دا (لانیکه‌م ٨١٧ که‌س)، له‌گه‌ڵ کوشتنی خه‌ڵک له‌ میانمار له‌ دوای کودتای ٢٠٢١ (هه‌زاران که‌س) و له‌گه‌ڵ خۆپیشاندانه‌کانی ولاتانی تر. لێره‌دایه، رێک لێره‌دایه که بۆمان ده‌رده‌که‌وێت چ هه‌ژماریکی زۆری خه‌ڵکی کوشتوو. هه‌موویانی جه‌ه‌شتوو؛ نه‌ک ته‌نیا ریکۆردی له‌ ته‌مه‌نی خۆیدا شکاندوو، به‌ لک‌وو به‌ به‌راورد له‌گه‌ڵ ولاتانی تریش ریکۆردی شکاندوو. بووه‌ته‌ یه‌که‌می بێ‌رکابه‌ر. نه‌گه‌ر له‌ شته‌ باشه‌کاندا نه‌یتوانییه‌ت بیسته‌ یه‌که‌م، نه‌وه له‌ کوشتنی خه‌ڵکی خۆیدا بووه‌ته‌ یه‌که‌می بێ‌رکابه‌ر!

راسته له‌ شه‌ری نیوخۆیی سووریه‌دا سه‌دان هه‌زار که‌س بوونه‌ قوربانی، به‌لام ئه‌وه‌ی کۆماری ئیسلامی جیا ده‌کاته‌وه، ریکۆردی کوشتاره له‌ کورته‌ترین ماوه‌ی خۆپیشاندانیکی مه‌ده‌نییدا. نه‌گه‌ر له‌گه‌ڵ سه‌رکوتی گۆره‌پانی تیان‌ئان‌مین، عیراکی ٢٠١٩، ره‌باعه‌ی میسر و کوشتنی خه‌ڵکی میانمار له‌ دوای کودتای ٢٠٢١ به‌راوردی بکه‌ین، ده‌بینین رێژیم هه‌موویانی تێپه‌راندوو و له‌ کوشتنی خه‌ڵکی بیوه‌ی و ده‌ستبه‌تالدا، بووه‌ته‌ یه‌که‌می بێ‌رکابه‌ر.

ئیه‌م خۆپیشاندانه‌کانی نه‌مجاره‌شمان به‌ شه‌ پۆل شو به‌هاند، له‌ خوازه‌ی شه‌ پۆل که‌لکه‌مان وه‌رگرت، که‌لکه‌رگرتنه‌که‌مان له‌ جیی خۆیدا بوو، نه‌مه‌ سروشتی شه‌ پۆله که‌ ده‌کشیته‌وه به‌لام به‌هێزتر جاریکی تر دیته‌وه، و ئه‌وه‌ی له‌ به‌رده‌میدا بیته‌ پایده‌مانی. راسته‌ خه‌ڵکی ئێران نیستا له‌ دۆخیکی ماته‌مبار و ته‌مداگرتوو و شوکه‌ینه‌ردان، به‌لام هه‌موو نه‌م هه‌ژان و شوک و ماته‌مانه، ده‌بنه‌ وزه، ده‌بنه‌ رق، ده‌بنه‌ رقی تو‌ئه و پۆلایینتر له‌مجاره‌ رووبه‌رووی رێژیمی دژه‌گه‌ل ده‌بنه‌وه. نه‌و خۆنانه‌ی رژاون که‌لینی نیوان خه‌ڵک و رێژیمی نه‌وه‌نده‌ فراوان کردوو که‌ به‌ هیچ شتیکی پر ناییته‌وه و ساریژ ناییته‌وه مه‌گه‌ر به‌ له‌نیوچوونی رێژیم.

لە ستەمكارىی نایینییه وه بۆ دەسه لآتخواریی تیكنۆكراتیک (رەخنە یه كى پێكها ته یی لە
پروژه ی گه شه كردنی ئێران / دهفته رچه ی بارى نانا سایی)

د. مه نسوور سوهرابى

دهفته رچه ی قوناعى بارى نانا سایی - پروژه ی گه شه كردنی ئێران كه تيشك ده خاته سه ر ۱۰۰ تا ۱۸۰ رۆژى يه كه مى دواى
رووخانى كۆمارى ئىسلامى و خولى تىپه رىن، خۆى وهك به رنامه يه كى كارناسانه و مۆديرن بۆ جىگير كردن و بنياتنه وهى

رێبه‌ندانى ٢٧٢٥

ولات ده‌ناسینیت. به‌لام له روانگه‌ی سیاسیه‌وه، به‌تایبه‌ت به وردبوونه‌وه له لاپه‌ره‌کانى ٧ تا ١٣ و به‌شه نه‌منیه‌کان، نه‌م پرۆژه‌یه پیش نه‌وه‌ی له خزمه‌ت تێپه‌رین به‌ره‌و فره‌خوایى دیموکراتیک بیت، به‌ره‌و چه‌سپاندنى نه‌زمیکى ناوه‌ندگه‌رای توند به‌ به‌رگى تیکنۆکراتیکه‌وه هه‌نگاو ده‌نیت.

نه‌ندانزایارى سێ قۆڵی دامه‌زراوه‌ی راپه‌رینی نیشتمانى، ده‌وله‌تى گواستنه‌وه و دیوانى گواستنه‌وه له‌ژێر رێبه‌رایه‌تیی تاکه که‌سیندا (ره‌زا په‌له‌وى)، غایبوونی ته‌واوى سازوکاره نامه‌رکه‌زیبه‌کان و به‌رده‌وامیى لۆژیکى نه‌منیى رووبه‌رووبوونه‌وه‌ی جیابوونه‌وه‌خوایى له‌ ناست داخوایى نه‌ته‌وه‌کانى وه‌ک کورد و به‌لوچ، نه‌م گه‌لانه‌یه له پرۆژه‌یه‌کى ته‌بایى‌سازوه ده‌گۆریت بۆ به‌لگه‌نامه‌یه‌کى دژه‌ته‌بایى.

تێپه‌رین یان بنیانناوه‌ی ده‌سه‌لات؟

دواى چه‌ندین ده‌یه له داخراى سیاسى و سته‌مکاریى ئایینى له ئێراندا، گه‌لانه‌ی جوراوجۆر بۆ سه‌رده‌مى دواى کۆماری ئیسلامى خراونه‌ته‌وه. یه‌کیک له تیروته‌سه‌لترینه‌کانى نه‌م گه‌لانه، پرۆژه‌ی گه‌شه‌کردنى ئێران (IPP) ه‌ که‌ له چوارچێوه و شیوه‌ی کۆمه‌له‌ گه‌لانه و به‌تایبه‌ت "ده‌فته‌رچه‌ی قوناعى بارى نانسایى" له لایه‌ن تۆریک له دامه‌زراوه‌کان، له‌وانه NUFDI و گروپه‌کانى وه‌ک DAFERS، دارپێژراوه و جه‌خت له‌سه‌ر به‌رێوه‌بردنى خولى نانسایى و تێپه‌رین ده‌کاته‌وه.

نه‌م به‌لگه‌نامه‌یه، له رواله‌تدا، به‌ زمانى به‌رنامه‌دارستن، به‌رێوه‌بردنى ریسککردن و ئاماره‌دان به نه‌زمونه هاوشیوه‌کان (له‌وانه به‌رگزیت له بریتانیا) خۆی وه‌ک چاره‌سه‌ریکی تکنیکی بۆ گواستنه‌وه ده‌ناسینیت. که‌چى کاتیک له روانگه‌ی پینکاته‌ی ده‌سه‌لات، پرسى نه‌ته‌وه‌کان و پارادایمى نه‌منیه‌وه سه‌یری ده‌کین، وینه‌یه‌کى تر ده‌رده‌که‌ویت: پرۆژه‌یه‌ک که له سته‌مکاریى ئایینى دوور ده‌که‌وته‌وه، به‌لام له کرده‌وه‌دا، به‌ره‌و ده‌سه‌لاتخوایى تیکنۆکراتیک و دووباره‌به‌ره‌مه‌ینانه‌وه‌ی ناوه‌ندگه‌رایى هه‌نگاو ده‌نیت.

نه‌ندانزایارى ده‌سه‌لات له لاپه‌ره‌کانى ٧ تا ١٣: دووباره‌به‌ره‌مه‌ینانه‌وه‌ی تاکته‌وه‌رى

به‌شى پرۆسه و پینکاته‌ی سیاسى تێپه‌رین له کۆماری ئیسلامى (لاپه‌ره‌کانى ٧ تا ١٣) دنى سیاسى پرۆژه‌که‌یه. نه‌م به‌شه‌دا، مۆدیلى ده‌سه‌لات له‌سه‌ر ته‌وه‌رى رێبه‌رى راپه‌رینی نیشتمانى بونیاد نراوه که به راشکاوى ره‌زا په‌له‌وى وه‌ک نه‌و

که‌سه فهرز کراوه. ئهو پیکهاته‌یه‌ی له‌م لاپه‌رانه‌دا کیشراوه، به‌روا‌هت سی ده‌سه‌لاته‌که‌ له‌ یه‌کتر جیا ده‌کاته‌وه، به‌لام له‌ کرده‌وه‌دا، هه‌موو شتی‌ک له‌ژێر چه‌تری تاکه‌ که‌سی‌کدا کۆ ده‌کاته‌وه.

دامه‌زراوه‌ی راپه‌رینی نیشتمانی و رێبه‌ری ده‌ستیشانکراو

له‌ قو‌ناعی پێش رووخاندا، رێبه‌ری راپه‌رینی نیشتمانی دوو دامه‌زراوه‌ پیک ده‌هینیت: دامه‌زراوه‌ی راپه‌رینی نیشتمانی و دامه‌زراوه‌ی جیبه‌جیکاری کاتی. دوا‌ی رووخان، سیسته‌می گواسته‌وه‌ ده‌بیته‌ سیتۆلی: دامه‌زراوه‌ی راپه‌رینی نیشتمانی (به‌ پۆلی یاسادانان له‌ سه‌رده‌می تپه‌ریندا)، ده‌وله‌تی گواسته‌وه‌ (ده‌سه‌لاتی جیبه‌جیکردن) و دیوانی گواسته‌وه‌ (ده‌سه‌لاتی دادوه‌ری).

به‌پێی ده‌فه‌که‌، دانان و لاه‌ردنی سه‌روکه‌کانی هه‌ر سی دامه‌زراوه‌که‌، به‌ پێش‌نیاری دامه‌زراوه‌ی راپه‌رینی نیشتمانی و په‌سه‌ندکردنی رێبه‌ری راپه‌رینی نیشتمانی نه‌ج‌ام ده‌دریت. ئه‌م ئاسته‌ له‌ چ‌رپوونه‌وه‌ی ده‌سه‌لات له‌ ده‌ستی یه‌ک که‌سدا، ته‌نا‌هت نه‌گه‌ر به‌ پاسا‌وی سه‌رده‌می تپه‌رینیش بیت، له‌ روانگه‌ی سیاسیه‌وه‌ پیکهاته‌کانی ویلایه‌تی ره‌ها بیر ده‌خاته‌وه‌؛ پیکهاته‌یه‌ک که‌ تپیدا ده‌سه‌لاته‌کان به‌ روا‌هت لیک جیان، به‌لام په‌ته‌ سه‌ره‌کیه‌که‌ی ده‌سه‌لات له‌ ده‌ستی یه‌ک که‌سدا‌یه. نوینه‌رایه‌تی روا‌هتی و پارله‌مانی ده‌ستیشانکراو له‌ به‌ندی ١٦دا هاتوه‌ که‌ نه‌ندامانی دامه‌زراوه‌ی راپه‌رینی نیشتمانی بریاره‌ نوینه‌رایه‌تی فره‌ره‌نگی نه‌ته‌وه‌ی یه‌کپارچه‌ی ئیران بکه‌ن، به‌لام ده‌سته‌به‌جی روون ده‌کریته‌وه‌ که‌ ئه‌م نه‌ندامانه‌ له‌لایه‌ن رێبه‌ری راپه‌رینی نیشتمانییه‌وه‌ ده‌ستیشان ده‌کرین و لاه‌ردنیشیان به‌ ده‌نگی زۆریه‌نی دامه‌زراوه‌که‌ و په‌سه‌ندکردنی رێبه‌ر ده‌بیته‌.

به‌م شۆبه‌یه‌، نوینه‌رایه‌تی ده‌بیته‌ کارێکی سه‌ره‌وه‌ بۆ خواره‌وه‌:

- چ‌ رێشوینیکی هه‌ ئه‌بژاردن بۆ هه‌ ئه‌بژاردنی نوینه‌رانی نه‌ته‌وه‌ و ناوچه‌کان له‌ نارادا نییه‌.
- جیبه‌کان، بزووتنه‌وه‌کان و هیزه‌ په‌راویزخراوه‌کان له‌ باشترین ده‌توانن هیوادار بن چه‌ند که‌ سایه‌تیبه‌کی نزیک له‌وان هه‌ ئه‌بژێردین، نه‌ک ئه‌وه‌ی خۆیان نوینه‌ر هه‌ ئه‌بژێرن.

ئه‌م دژایه‌تیبه‌، پارله‌مانی گواسته‌وه‌ هه‌ر له‌ سه‌ره‌تاوه‌ ده‌گۆریت بۆ دامه‌زراوه‌یه‌کی روا‌هتی که‌ ئه‌رکه‌که‌ی ره‌وایه‌ت دانه‌ به‌ بریاره‌کانی رێبه‌ر و ناوکه‌ سه‌ره‌کیه‌که‌ی ده‌سه‌لات، نه‌ک ره‌نگدانه‌وه‌ی راسته‌قینه‌ی فره‌یی کۆمه‌لگه‌.

نه‌بوونی پێکهاته‌یه‌کی نه‌واو نامه‌رکه‌زی

له سه‌راپای گه‌لانی سیاسی و یاساییدا، هیچ ئاماژه‌یه‌ک به مافی دیاریکردنی چاره‌نووس، لاهه‌رکه‌زییه‌تی قوول، یان ته‌نانه‌ت مۆدێلیکی جیدی لاهه‌رکه‌زییه‌تی سیاسی نابین. هه‌موو دامه‌زراوه سه‌ره‌کییه‌کان - دامه‌زراوه‌ی راپه‌رینی نیشتمانی، ده‌ولته‌تی گواسته‌وه، دیوانی گواسته‌وه، مه‌هستان - سه‌رتاسه‌ری و ناوه‌ندگه‌ران. بۆ نه‌ته‌وه‌کانی وه‌ک کورد که چه‌ندین ده‌یه‌یه دروشمی "دیموکراسی بۆ ئێران، خودمختاری بۆ کوردستان" و فیدراتیۆزمیان به‌رز کردووه‌ته‌وه، ئه‌م به‌نگه‌نامه‌یه له‌ کرده‌وه‌دا بنه‌سه‌ستیکی سیاسییه.

به‌رنامه‌ی کاری ئه‌نجومه‌نی دامه‌زراوه‌رانی به‌ جوړیک پێناسه‌ کراره که چوارچێوه‌که‌ی (ژماره‌ی کورسی، مه‌رجه‌کانی کاندیدبوون) له‌ ئاستیکی به‌رزدا له‌ پێشتره‌وه‌ دارێزراوه و له‌ ده‌قی ده‌فته‌رچه‌که‌دا هاتووه. له‌ چوارچێوه‌یه‌کی ئاوه‌هادا، ئه‌گه‌ری خسته‌په‌رووی جیدی به‌دیله‌ فره‌نه‌ته‌وه‌یه‌کان - وه‌ک فیدراتیۆزمی نه‌ته‌وه‌یی - ناوچه‌یی - هه‌ر له‌ سه‌ره‌تاوه سنووردار ده‌کریت.

دۆگترینی ئه‌منیه‌تی و دووباره‌به‌ره‌مه‌ینه‌وه‌ی ئه‌نگی جیایخوازی

له‌ به‌شه‌ ئه‌منیه‌تی و سه‌ربازییه‌کاندا، پرۆژه‌که‌ جه‌خت له‌سه‌ر جیگیرکردنی کۆنترۆل و زنجیره‌ی فه‌رمانده‌یی، پاراستنی یه‌کپارچه‌یی ولات و پووبه‌پووبوونه‌وه‌ی هه‌ر شه‌ ئه‌منیه‌کان ده‌کاته‌وه. له‌ ده‌قه سه‌ره‌کییه‌که‌دا له‌ ژێر باسی هێزه سه‌ربازییه‌کاندا، پووبه‌پووبوونه‌وه‌ی کرده‌وه جیایخوازییه‌کان و هه‌ر شه‌ی تاقمه‌کان وه‌ک یه‌کیک له‌ ئه‌رکه سه‌ره‌کییه‌کانی ئه‌رتش و دامه‌زراوه ئه‌منیه‌کان ناو ده‌بریت.

له‌ میژووی سیاسی هاوچه‌رخ‌ ئێراندا، جیایخوازی ناوی ره‌مزی سه‌رکۆتی داخوازییه مه‌ده‌نی و سیاسییه‌کانی کوردستان، به‌لووچستان و ناوچه غه‌یره‌فارسه‌کانی تر بووه. دانانی داخوازییه نه‌ته‌وه‌یه‌کان له‌ ته‌نیشته هه‌ر شه‌کانی وه‌ک داعش و پاشماوه‌کانی سپا، بۆ جیاکردنه‌وه‌یه‌کی پوون له‌ نیوان مافخوازی دیموکراتیک و تیرۆریزم، به‌رده‌وامی هه‌مان نیگای ئه‌منیه‌تی ره‌قه که جیایخوازییه‌ک له‌ نیوان خه‌باتی چه‌کداری به‌رگری حیزبه کوردیه‌کان و توندوتیژی کۆیرانه‌ی گرووپه جیهادییه‌کاندا داناییت.

ئه‌نجامی ئه‌م روانگه‌یه ئه‌وه‌یه که هه‌ر داخوازییه‌ک بۆ خۆبه‌په‌وه‌یه‌ری، فیدراتیۆزم یان ته‌نانه‌ت خۆیندن به‌ زمانی دایک،

دهكریت به ئاسانی بخریته ژێر ناویشانی هه‌ر شه‌ بۆ سه‌ر یه‌كپارچه‌یی خاك و بێته‌ پاساوی سه‌ركوتکردن.

ناكارامه‌یی پێكهاته‌یی له‌ دروستکردنی ته‌بایی نیشتمانی

به‌لگه‌نامه‌ی قو‌ناعی ئاناسایی له‌ پ‌وا‌له‌تدا ده‌یه‌و‌یت به‌ستینیك بۆ ته‌بایی نیشتمانی د‌وای پ‌و‌وخانی رێژیم دروست ب‌كات، به‌لام ش‌ی‌و‌ازی دا‌رشتن و ناوه‌رۆكه‌كه‌ی، له‌ كرده‌وه‌دا ده‌ب‌ی‌ته‌ ه‌و‌ی پ‌ی‌چه‌وانه‌ی ئەم ئامانجه‌.

پ‌رۆسه‌ی س‌ر‌پ‌ه‌وه‌ و ن‌وس‌خ‌ه‌ی له‌پ‌ی‌ش‌دا ئاماده‌ك‌راو

ئەم ده‌فته‌رچه‌یه‌ له‌ ژووره‌ ه‌زریه‌ ناوه‌ندگه‌ره‌كان و ن‌زیک له‌ په‌وته‌ د‌یارب‌ک‌راوه‌کانی ئۆپۆزیسیۆن (وه‌ك NUFDI) ئاماده‌ ك‌راوه‌ و له‌ ده‌قه‌كه‌دا، ن‌ی‌شان‌یه‌ك له‌ به‌ش‌داریی ح‌یزبه‌ سه‌ره‌ك‌یه‌كانی نه‌ته‌وه‌كان - له‌وانه‌ ح‌یزبه‌كانی ك‌ورد، ع‌ه‌ره‌ب، به‌لووچ و ت‌ورکی ن‌ازه‌ری - ن‌اب‌ین‌ر‌یت. ئەوه‌ی پ‌ی‌ش‌كه‌ش ك‌راوه‌، ن‌وس‌خ‌ه‌یه‌کی له‌ پ‌ی‌شه‌وه‌ پ‌ی‌چ‌راوه‌یه‌ كه‌ ب‌ر‌یاره‌ د‌وای پ‌و‌وخان، وه‌ك گه‌لا‌ئه‌یه‌کی ئاماده‌ ب‌خریته‌ سه‌ر م‌ی‌ز.

بۆ نه‌ته‌وه‌ و ناوچه‌ پ‌ه‌راویزخ‌راوه‌كان كه‌ له‌ در‌ی‌ژ‌ه‌ی چه‌ندین ده‌یه‌دا ت‌ی‌چ‌و‌ویه‌کی زۆریان بۆ خ‌ه‌بات د‌ژی س‌ته‌م‌ك‌اری داوه‌، ئەم ش‌ی‌وازه‌ وا‌تایه‌کی ت‌ری ن‌یه‌ ج‌گه‌ له‌وه‌ی ناوه‌ند، ج‌اریکی ت‌ر، ب‌ن‌ ر‌اوی‌ژ‌ له‌گه‌ڵ ئەوان، م‌ۆد‌یلی دا‌ه‌ات‌و‌وی د‌یاری ك‌رد‌ووه‌. ئەمه‌ش له‌ ج‌یاتی ته‌بایی، كه‌ل‌ینی ناوه‌ند - پ‌ه‌راویز ق‌و‌ول‌تر ده‌كات‌ه‌وه‌.

دادپه‌روه‌ری ت‌ی‌په‌ر‌ینی نادادپه‌روه‌رانه

له‌ به‌شی د‌یوانی گ‌واستنه‌وه‌دا، سه‌رنجی سه‌ره‌کی له‌ سه‌ر دادگ‌ایی‌کردنی سه‌رانی ر‌ی‌ژ‌یمی كۆماری ئ‌ی‌سلامی و پ‌ی‌كه‌یتانی دامه‌زراوه‌ی دۆزینه‌وه‌ ر‌استییه‌كان بۆ به‌لگه‌نامه‌کردنی تاوان و گه‌نده‌ئی. به‌لام ه‌یچ ئاماره‌یه‌ك به‌وه‌ ناکر‌یت كه‌ تاوانه‌ سیستما‌تیکه‌كان له‌ ناوچه‌ پ‌ه‌راویزه‌كاندا - وه‌ك كۆمه‌لك‌و‌ژییه‌كانی ده‌یه‌ی ۶۰ و ئۆپه‌راسیۆنه‌ سه‌رب‌ازییه‌ فراوانه‌كان له‌ ك‌وردستان، یان ه‌ه‌ینی خ‌و‌یناوی زاهیدان - وه‌ك تاوان د‌ژی نه‌ته‌وه‌یه‌کی د‌یارب‌ک‌راو یان به‌ش‌یک له‌ سیاسه‌تی سه‌ركوتی نه‌ته‌وه‌كان ل‌ی‌ك‌و‌ئ‌ینه‌وه‌ی بۆ ب‌کر‌یت و ناو ب‌ن‌ر‌یت.

به‌م ش‌ی‌ویه‌، دادپه‌روه‌ری ت‌ی‌په‌ر‌ین له‌م گه‌لا‌ئه‌یه‌دا، زیاتر له‌ ئاستی نیشتمانی - ن‌ی‌وخ‌ویی و به‌ران‌به‌ر به‌ سه‌ری ه‌ه‌ره‌می ده‌سه‌لات له‌ تاران پ‌یناسه‌ ده‌كر‌یت، نه‌ك له‌ ئاستی ئەزموونه‌ ت‌ایبه‌ته‌كانی نه‌ته‌وه‌ پ‌ه‌راویزخ‌راوه‌كان.

ئه‌منییه‌تی نیشتمانی یان ئه‌منییه‌تی ناوه‌ند؟

له‌ به‌شه‌کانی په‌یوه‌ندی‌دار به‌ چاکسازی سه‌ربازی و ئه‌منیدا، به‌ لگه‌نامه‌که‌ جه‌خت له‌ سه‌ر پاراستنی فه‌واری هه‌یزه‌ چه‌کداره‌کان و پۆلیس - به‌ هه‌موارکردن و پالۆتن - و رێگری له‌ ده‌رکه‌وتنی "گرووپه‌ چه‌کداره‌ هاوته‌ریبه‌کان" ده‌کاته‌وه‌.

دوو‌باره‌ به‌ره‌مه‌یانه‌وه‌ی ده‌زگای سه‌رکوت

په‌نشیناری به‌ لگه‌نامه‌که‌ ئه‌وه‌یه‌ که‌ له‌ جیاتی هه‌ ئه‌وه‌شاندنه‌وه‌ی گشتی ده‌زگا ئه‌منی و پۆلیسییه‌کان، په‌نکه‌اته‌ی گشتییان په‌پارێزیت و ته‌نیا به‌شیک له‌ فه‌رمانده‌یی و ئه‌نجامه‌رانی سه‌ره‌کی تاوانه‌کان لابه‌رین. ئه‌م نیگایه‌ مه‌ترسییه‌کی جیدییه‌ بو سه‌ر نه‌ته‌وه‌ په‌راویزخراوه‌کان: هه‌مان ئه‌وه‌ ده‌زگایانه‌ی که‌ چه‌ندین ده‌یه‌ ئامرازی سه‌رکوت له‌ کوردستان و به‌لوچستان بوون، نیستا به‌ ناویکی نوێ و له‌ ژێر رێبه‌رایه‌تیه‌کی تازه‌دا، دووباره‌ به‌ره‌م ده‌هێنینه‌وه‌.

هه‌ژموونی سه‌ربازی و مه‌ترسی په‌نکه‌ادانی چه‌کداری

به‌ لگه‌نامه‌که‌ باس له‌ جیگیرکردنی خه‌یاری هه‌یزه‌کان بو رێگری له‌ ده‌رکه‌وتنی گرووپه‌ چه‌کداره‌ هاوته‌ریبه‌کان ده‌کات. له‌ کرداردا، ئه‌م ده‌رپه‌ینه‌ ده‌کریت هه‌یزه‌کانی به‌رگری حه‌یزه‌ کوردیه‌یه‌کان و هه‌یزه‌ رێکخراوه‌کانی ته‌ریش بگه‌ڕێته‌وه‌ که‌ سالانیکی زۆر له‌ به‌رانبه‌ر رێژمی په‌نشو به‌رگه‌رییان کردووه‌.

ئه‌گه‌ر له‌ سه‌رده‌می ته‌په‌ریندا، ده‌وله‌تی ناوه‌ندی نوێ بیه‌ویت به‌ پشت‌به‌ستن به‌ ئه‌رتش و هه‌یزه‌ ئه‌منییه‌کان، ئه‌م هه‌یزانه‌ چه‌ک بکات و لایان ببات، ئه‌گه‌ری گۆڕینی خولی ته‌په‌رین بو گۆره‌پانی په‌نکه‌ادانی چه‌کداری زۆر به‌رز ده‌بێته‌وه‌. له‌ جیاتی ئه‌وه‌ی ته‌په‌رین ده‌رفه‌تیک بێت بو رێکخستنه‌وه‌ی په‌یوه‌ندی نیوان ناوه‌ند-په‌راویز، ده‌بێته‌ مه‌یدانی شه‌ریکی نوێ. ئه‌نجامگیری به‌ لگه‌نامه‌ی په‌رۆژی گه‌شه‌کردنی ئه‌یران له‌ بواره‌کانی ئابووری، ژێرخان و به‌رپه‌سه‌ردنی فه‌یراندا، خانی ته‌کنیکی سوودبه‌خشی ته‌دایه‌، به‌لام له‌ بواری سیاسی و ئه‌منیدا، به‌ لگه‌نامه‌یه‌کی دژته‌بایییه‌. ئه‌م ده‌فته‌رچه‌یه‌، به‌ پشت‌گوێخستنی فه‌ری نه‌ته‌وه‌یی ئه‌یران و پشت‌به‌ستن به‌ مۆدیله‌ ده‌سه‌لاتخوازی ناوه‌ندگه‌ر، نه‌ک هه‌ر ناتوانیته‌ متمان‌ه‌ی نه‌ته‌وه‌ ئه‌یرانییه‌کان - به‌تایه‌ت کورد، به‌لوچ و عه‌ره‌به‌کان - به‌ده‌ست به‌یانیته‌، به‌ لکوو به‌ دووباره‌کردنه‌وه‌ی ناوێشانی ئه‌منی و هه‌ک جیاییخوازی، په‌نشینیه‌ی سه‌رکوته‌کانی داهاوتوو فه‌راهه‌م ده‌کات.

رێبه‌ندانى ٢٧٢٥

گواستنه‌وه له سته‌مكارى ئايىنبه‌وه بو ده‌سه‌لاتخوазى تىكنوكراتىك، نه‌گه‌رچى به وشه‌ى مۆدېرن و پاكيچى كارناسيش بىت، چاره‌سه‌رى قه‌يرانى ميژووى ئىران نبه. بو گه‌يشتن به ئىرانىكى به‌راستى گه‌شه‌كردوو، ده‌بىت له مۆدىلى فه‌رمانده‌ى له ناوه‌نده‌وه تىپه‌رىن و به‌ره‌و نه‌زمىك برۆين كه تىيدا ناسىنى مافى يه‌كسان بو هه‌موو نه‌ته‌وه و ئايىنبه‌كانى نه‌م جوغرافىايه بنه‌ما بىت. به‌بى به فه‌رمى ناسىنى مافى ديارىكردنى چاره‌نووس، زامنكردنى مافى زمانى و كوئتوورى، و دارشتنى پىكهاته‌يه‌كى فیدرال يان لانىكه‌م به‌قوولى نامه‌ركه‌زى، هه‌ر گه‌ لاله‌يه‌ك بو تىپه‌رىن، شتىك زياتر له گۆرىنى مۆره‌كان له سه‌رووى هه‌ره‌مى سته‌مكارى نابىت.

١٥ رێبه‌ندانى ٢٧٢٥

شازاده‌ی جیهانى پوڤوته‌کان (رېبه‌رى فه‌یک، دیجیتالی و راستیى سهر شه‌قام له ره‌وتی
په‌هله‌ویدا)

دشاد هه‌ورامی

له گهرمه‌ی خوپيشاندانه‌کانی خه‌ئک له به‌فرانباری ۱۴۰۴دا، جارێکی تر دووباره به‌ره‌مه‌پێنانه‌وه‌ی پرۆژه‌یه‌ک ده‌پینین که زیاتر له‌وه‌ی ره‌گی له داواکارییه‌کانی شه‌قامدا بێت، له ژووهره‌ فکری و عه‌مه‌لیاتییه‌کانی میدیا و کینگه‌ی به‌ره‌مه‌پێنانی

لايک و رېبوتدا رېگى داکوتاهه. رېزا په‌هله‌وى که به پشتبه‌ستن به بودجه گوماناوييه‌کان و پاپشتييه ناشکرا و نهينيه‌کان، هه‌ولئ ده‌ستبه‌سهرداگرتنى نارېزايه‌تبييه‌کانى خه‌ک دده‌ات، ئیستا له‌گه‌ل راستييه‌کى تال رېووبه‌روو بووه‌ته‌وه؛ راستييه‌ک که به داتا و به‌لگه ده‌سه‌لمينييت مه‌ودايه‌کى زور له نيوان لايکه ميليونييه‌کان و به‌يعه‌ته ديجيتالييه‌کان و راستيى سهر زه‌ويدا هه‌يه.

رېپورتى گۇفارى فيگارو "Le Figaro"

رېپورتى گۇفارى فيگارو "Le Figaro" په‌رده له‌سهر کاره‌ساتيک لاده‌بات که ده‌کريت به گه‌وره‌ترين فيلبازيى سياسىى ديجيتاليى ميژووى هاوچه‌رخى ئيران ناوى بهينين. فيگارو به پشتبه‌ستن به ليکۆلينه‌وى داتايى و شيکردنه‌وى رېفتارى توره کۆمه‌لايه‌تبييه‌کان، ناشکراى ده‌کات که به‌شيكى به‌رچاو له پشتيوانيى نۆنلاين بۆ سيستمى پاشايه‌تى و رېزا په‌هله‌وى، ماهييه‌تيكى نائورگانىكى هه‌يه و له‌لايه‌ن توريک له نه‌کاوتته هاوکات و نادروسته‌کانه‌وه به‌هيز کراوه.

هه‌روه‌ها له رېپورته‌که‌دا تيشک ده‌خريته سهر نه‌وى که زۆربه‌ى نه‌م نه‌کاوتتانه، نيشانه و رېمه‌کانى په‌يوه‌نديدار به پاشايه‌تى به‌کار ده‌هينن و شيوازي کارکردنيان، زياتر له پشتيوانيى سروشتيى به‌کارهيننه‌ران، له شيوه‌ى نۆتوماتيکى و رېنخراودا ده‌رده‌که‌ويت. نه‌مه نيشان دده‌ات که ده‌سه‌لات و پيگه‌ى بانگه‌شه‌کراوى نه‌م رېوته، زياتر له‌شکريکه له رېبوتى قورميشکراو بۆ لايککردنى خه‌ونى شازاده.

ليکۆلينه‌وى «مه‌زده‌ک نه‌زهر» و هاوکارانى له سويد

ليکۆلينه‌وى تيمىک له شاره‌زايانى بوارى ميديا له ولاتى سويد، ئاورى له شيوه‌ى کارى ته‌له‌فزيونى «ئيران ئينته‌رناشنال» داوه‌ته‌وه. «مه‌زده‌ک نه‌زهر»، سه‌رۆكى تيمه‌که، له وتوويژنيکدا له‌گه‌ل رۆژنامه‌نووس «مه‌هدى فه‌لاحه‌تى»، په‌رده له‌سهر ديويکى ديكه‌ى چه‌واشه‌کردنى راستى و پاوانکردنى نارېزايه‌تى و خرۆشانى خه‌ک له لايه‌ن تاقمى رېزا په‌هله‌وييه‌وه لاده‌بات.

تيمه‌که‌ى سويد دواى بينين و شيکارىکردنى ۴۵۰۰ قيديوى خوپيشاندانه‌کانى به‌فرانبارى ۱۴۰۴ى تاران و شاره‌کانى ديكه‌ى ئيران، کۆى نه‌و دروشمانه‌يان که به جورىک پشتيوانى له گه‌رانه‌وى سيستمى پاشايه‌تى بوون جيا کردووه‌ته‌وه و گه‌شيوونه‌ته رېژه‌ى ته‌نيا ۱۷٪ى کۆى دروشم و داواکارييه‌کان.

رێبه‌ندانی ۲۷۲۵

له به‌شیکه‌ی دیکه‌ی لیکۆتینه‌وه‌که‌دا، ئاماری کۆی ئهو خۆپیشاندان و قیدیۆیانه‌ی گه‌راوه‌ی که ته‌له‌فزیۆنی «ئێران ئینتەرنەشنال» بلاوی کردوونه‌ته‌وه و رێژه‌ی ۸۱٪یان بۆ ئهو دروشمانه‌ی ته‌رخان کردووه. مه‌زده‌ک ئه‌زهر ده‌ئیت: ته‌له‌فزیۆنی «ئێران ئینتەرنەشنال» رێژه‌ی ئهو دروشمانه‌ی له پشتیوانی کوری شادا وتراونه‌ته‌وه، نزیکه‌ی ۴۰٪ گه‌وره‌تر له قه‌باره و قورسایه‌ی راسته‌قینه‌ی خۆی ده‌رخواردی رای گشتی و بینه‌رانی داوه.

ئه‌گه‌رچی لایه‌نگرانی ره‌وتی ره‌زا په‌هله‌وی وه‌ک هه‌موو ره‌وتیکه‌ی پاوانخواز، حاشاکردن له پاستی و ئینکاری به‌نگه‌ و فاکتیا بۆ به‌ میرات ماوه‌ته‌وه، به‌لام به‌ خۆشیه‌وه پێوه‌ر لای خه‌لک چیتەر ژماره‌ی لایک و فیلێ دیجیتالی نییه. په‌هله‌وی وه‌ک ره‌وتیک که خۆی به‌ جیگه‌ره‌وه‌ی ده‌سه‌لاتی ناخوندی ده‌زانیت، له ماوه‌یه‌کی کورتدا ته‌نیا له‌وه‌دا سه‌رکه‌وتوو بوو که تایبه‌تمه‌ندی و جووری هه‌لسوکه‌وتی ره‌وتیکه‌ی نابه‌رپرس، پاوانخواز و فاشیست به‌ خه‌لک نیشان بدات.

له به‌ئینه‌ پووجه‌گانه‌وه تا قوربانیکردنی خه‌لک

ستراتیژی ره‌وتی په‌هله‌وی له‌سه‌ر بنه‌مای درۆ دارنێژراوه. بانگه‌شه‌ی وه‌ک به‌یعه‌تکردنی (سویندی دئسۆزی خواردنی) ۵۰ هه‌زار که‌س له کادری سوپای پاسداران و به‌ئینی درۆی "یارمه‌تی له رێگایه" (که‌ک در راه است)، ده‌رکه‌وت ته‌نیا ئامرازیک بوون بۆ ره‌وانه‌کردنی گه‌نجان بۆ شه‌قامیک که رێژمی تاوانباری تاران ته‌داروکی کوشتار و تاوانی تیدا بینیبوو. به‌داخه‌وه تێچووی گیانی ئه‌م «هاندانه‌ی گه‌ره‌نتیه» خه‌لک دایان که له‌ژێر چه‌که‌می دیکتاتۆری تاراندا به‌ ته‌نیا مانه‌وه. ئه‌م ره‌وته‌ی فه‌یک و به‌ پاره‌ قه‌له‌وکه‌راوه، ده‌نگ و دروشمی دئخواری خۆیان ده‌خسته‌ سه‌ر قیدیۆی خۆپیشاندانه‌کان. ره‌وتیک که بۆ گه‌راندنه‌وه‌ی کوری دیکتاتۆری پێشوو ناماده‌یه هه‌موو به‌ها مرۆیه‌کان بکاته قوربانی؛ فاشیزمیک که ده‌یه‌ویت به‌سه‌ر ده‌ریایه‌ک خویندا و له وێرانه‌یه‌که‌دا، کۆشکێک بۆ دیکتاتۆریکی دیکه به‌ خشتی درۆ و هیزی رۆبۆت و لایک دروست بکات.

سه‌ره‌ل‌دانی ئۆمپه‌نیزم و فاشیزم له سێبه‌ری پاشایه‌تیدا

مه‌ترسیدارتر له رۆبۆته مه‌جازیه‌کان، سه‌ره‌ل‌دانی ره‌وتیکه‌ی نیچه‌ فاشیست و ئۆمپه‌نه له ئێو لایه‌نگرانی په‌هله‌ویدا. ئه‌م گرووپه به‌ دروشمی سرینه‌وه‌ی وه‌ک «مه‌رگ بۆ هه‌مووان، جاوید په‌هله‌وی»، به‌ کرده‌وه هه‌موو جوهره پلۆرالیزمیکه‌ی سیاسی و کولتوورییان په‌ت کردووه‌ته‌وه. خۆپیشاندانه‌کانی ئه‌م ره‌وته بوونه‌ته گۆره‌پانی جنیۆی بازاری، سیکسیستی و ره‌گه‌زه‌پرستانه. سووکایه‌تیکردن به‌ که‌رامه‌تی مرۆی نه‌یاره‌کان و تیکدانی بزوتنه‌وه مه‌ده‌نییه‌کان، رۆژانه له خۆپیشاندان و ته‌نانه‌ت و تووێژه میدیاییه‌کانیادا وه‌ک ئه‌رکیکی دیاریکراو ده‌رده‌که‌ویت. هه‌لسوکه‌وتی توندوتیژانه له‌گه‌ڵ هه‌نگرانی

رێبهندانى ٢٧٢٥

دروشمى پيشروه و جيهانىي «ژن، ژيان، ئازادى» نيشانى دا كه ئەم روهته نهك ههر جياوازيى له گهه ئ ستهمكارىي ئيستا نيهه، به لكوو به دوای زیندووکردنه وهى جۆرىكى ترى قۆرخكارىيه كه تتييدا نه يار هيچ مافىكى نيهه.

كۆتا كلام

پروژهى «وه كالهت»، لاىكه ساخته كان، چاو سوورکردنه وهى سه ر شه قام و ميدياي به كرىگيراو، هه موويان پارچه كانى يه ك پازنن كه ئامانجيان سه پاندين و ديكتاتورىيه نهك هه ئبژاردن و ديموكراسى. روه تىي ك كه پيش گه يشتن به ده سه لات، ره خنه گرانى به نه ده بياتى ناشيرين و هه ره شهى جه سته يى بيدهنگ ده كات و ئيعتبارى خوى له كىلگه رۆبۆتتويه كان وه ده گرىت، ناتوانيت هه لگرى په يامى ئازادى بيت. به دنيايييه وه خه ون و ئاره زوويه ك كه له سه ر لاىكى فه يك و ميدياي به كرىگيراو بونىاد نرابيت، له به رامبه ر هوشيارىي راسته قينه ي خه لكا خوى پاناگرىت.

١٦ رێبهندانى ٢٧٢٥

كۆماری نیسلامی و نایدۆلۆژیای تیرۆر (دەسكەوت و تیچووەكانی شەرى ۴۷ سالەى حیزبى دیموکرات دژى تیرۆریزمى سپای پاسداران)

عەلى بەدافى

كروكيبى باسى:

يەكپهتیبى ئوروپا رۆژى پینچشمه ۹ى رێبەندان سپای پاسدارانى خسته لیستی ریکخراوه تیرۆریستیەکانه وه. زور پيشتر

لهو ٢٧ ولاته ئورووپاییه که سپای پاسداران دهیان تیرۆری دژبه‌رانى سیاسى خۆى له پینته‌خته‌کان و چوارقوژبنى ئه‌و ولاتانه‌دا کردبوو، ولاتانى ئهمریکا، كانادا، ئۆسترالیا، لیتوانی، ئیکوادۆر، پاراگواگه سپای پاسدارانیان له ته‌واوه‌تیى خۆیدا و؛ ئیسراییل، عه‌ره‌بستان، به‌حره‌ین و ئارژانتینیش سپاه قودس، باڵی سه‌ربازى ده‌ره‌وى ولاتى سپای پاسدارانیان خستبووه لیستی ریکخواه تیرۆریستییه‌کانه‌وه. به‌ دواى یه‌کیه‌تیى ئوروپا ولاتى ئۆکراینیى سپای پاسدارانى به‌ تیرۆریست ناسی.

تیرۆر و تیرۆریزمى ده‌ولته‌تى به‌شیکى جیانه‌کراوه له شوناسى کۆمارى ئیسلامى بووه. تیرۆر له پیناوه به‌هیزکردن و مانه‌وه له ده‌سه‌لاتدا بۆ رێبه‌رانى رێژیم هه‌م لایه‌نى نایدۆلۆژى هه‌بووه و هه‌م وه‌ک ئامرازى سه‌رکوت به‌ به‌رده‌وامى که‌لکى لى وه‌رگیراوه. بۆیه هه‌ر له سه‌ره‌تای دامه‌زانی رێژیم و پیکهاتنى سپای پاسدارانه‌وه تیرۆری دژبه‌ران و تیرۆری ده‌ولته‌تى بوو به‌ به‌شیکى سه‌ره‌کى له دوکتیرینی سیاسى-ئهمنییه‌تیى کۆمارى ئیسلامى.

تیرۆری دژبه‌رانى سیاسى کۆمارى ئیسلامى ته‌نیا چه‌ند مانگ دواى سه‌رکه‌وتنى شۆرشى ١٣٥٧ له به‌هارى ٥٨ به‌ تیرۆری شه‌ه‌ریارى شه‌فیع، خوشکه‌زای محهممه‌د ره‌زاشا په‌هله‌وى له پاريس ده‌ستى پى کرد. ئیدى له‌و ریکه‌وته به‌و لاوه شه‌قام و شوینه‌کان نه‌ک له فه‌رانسه، به‌ لکوو له بریتانیا، ئوتریش، سوئیس و هیچ ولاتیکى دى بۆ دژبه‌رانى رێژیم ئه‌من نه‌ما. به‌ پێى به‌نگه‌کانى دادگای می‌کونوس ماشینی تیرۆری کۆمارى ئیسلامى له ده‌ره‌وى ولات که له‌لایه‌ن ئاستبه‌رزترین رێبه‌رانى رێژیم و ناوه‌نده ده‌سه‌لاتداره‌کانه‌وه بریارى بۆ ده‌دا و له بائوێزخانه و کۆنسولخانه‌کانى رێژیمه‌وه ریک ده‌خران. له نیوخۆى ولاتیش تیرۆری دژبه‌ران و سه‌رکوتى توندوتیژ و خویناویى خۆپیتشاندان و ناوه‌زایه‌تییه‌کان ئه‌رکیکی هه‌میشه‌یى سپای پاسداران هه‌تا سنوورى پیرۆزى بووه.

کورد و تیرۆریزمى سپای پاسداران

کورد و بزووته‌وه‌ی کورد له ماوه‌ی ته‌مه‌نى کۆمارى ئیسلامیدا به‌شى شیری له تیرۆریزمى ده‌ولته‌تیى کۆمارى ئیسلامى ئێران پى براوه و، له‌نیو بزووته‌وه‌ی کوردیشدا حیزبى دیموکرات.

کارنامه‌ی تیرۆریزمى ده‌ولته‌تیى کۆمارى ئیسلامى ئێران دژ به‌ حیزبى دیموکرات له تیرۆری سه‌رگورد هه‌بیبووللا عه‌بباسى، ئه‌ندامى کۆمیته‌ی ناوه‌ندى و به‌رپرسى شوورای نيزامی حیزب و سه‌روان چه‌له‌بى له هاوینی ١٣٥٩ ده‌ست پى ده‌کا، هه‌تا له قییه‌ن له‌سه‌ر میزى وتووێژ ده‌ستیان له د. عه‌بدولپه‌رحمان قاسملوو، سکرته‌یری گشتیى حیزب وه‌شاندا و له بێرلینی

ئالمان و له رېستورانتي ميكونووس د. سادق شه‌ره‌هه‌كه‌ندى، سكرتيري گشتيى حيزب و شاندى حيزبى هاوړيى ئه‌ويان تيرور كرد. ئه‌م روه‌ته به دريژايى سالانى شه‌رى كوردستان دريژه‌ى هه‌يه هه‌تا ته‌قينه‌وه‌كانى شه‌وى يه‌لدا و مووشه‌كبارانى چه‌ند جاره‌ى قه‌لا و بنكه و باره‌گاكاني ديكه‌ى حيزب له سالانى ١٣٩٧ و ١٤٠١ هه‌تا ده‌گاته تيروره‌كاني چه‌ند سالى رابردوو؛ وهك تيروري شه‌هيد مووسا باباخانى، ئه‌ندامى كۆميتهى ناوه‌ندى و سيامه‌ند شابويى له هه‌وليير و تيروري لوقمان ناجى، عادل موهاجير له نيزيك قه‌لادزى.

سپاي پاسدارانى كۆمارى ئىسلامي ئيران له ماوه‌ى چوار ده‌يه‌ى رابردوودا له سه‌دان كرده‌وه‌ى تيرورستيدا گياني له لانى‌كه‌م ٤٢٠ كه‌س له ئه‌ندامان و تيكوشه‌رانى ئۆپوزيسيونى كورد ئه‌ستاندوه كه حيزبى ديموكرات به ٣٢٦ قوربانى، ئامانجى سه‌ره‌كيتى تيروريزمى ده‌وله‌تتى ريزيم بووه. جيا له شه‌هيدكردنى ئه‌م ٤٣٠ كه‌سه، له‌وه‌وه تيرورستيبانه‌دا لانيكه‌م ده‌يان كه‌سى ديكه‌ش بريندار بوون و توانيويانه گيان ده‌رباز بكه‌ن.

كۆمارى ئىسلامي ئيران هه‌روه‌ك گوترا له ماوه‌ى ٤٧ سالى رابردوودا به‌به‌رده‌واميى تيروري تيكوشه‌رانى حيزبى ديموكراتى له به‌رنامه‌ى كارى خويدا بووه و ته‌ناهت له سه‌رووترين ئاستى ريبه‌ريى ريزيمدا بريار له‌سه‌ر تيروري ئاسته‌به‌رزترين ريبه‌رانى ئه‌م حيزبه، واته د. قاسملوو و د. شه‌ره‌هه‌كه‌ندى دراوه. به‌لام به‌ده‌ر له‌وه‌ى كۆمارى ئىسلامى خوى به‌ دوژمنى قه‌سته‌سهرى بزووته‌وه‌ى كورد له ئيران ده‌زانى، و هيچ كات و ده‌رفه‌تيكى بو زه‌بروه‌شاندن له جوولانه‌وه‌ى كورد به‌فيرو نهداوه؛ له ئاستى سه‌رانسه‌ريشدا هه‌ميشه چه‌كى تيروري له‌دژى نه‌يارانى به‌كار هه‌ناوه. بو نمونه ته‌نيا له ده‌يه‌ى ٦٠ را هه‌تا نيوه‌ى يه‌كه‌مى ده‌يه‌ى ٧٠ و هه‌تا هه‌راكاني قه‌تله زنجيره‌بببه‌كان، لانيكه‌م ١٨٠ چالاکى سياسي دژبه‌ر له نيوخوى ولاتى تيرور كرده‌وه. له ده‌ره‌وه‌ى ولاتيش به دريژايى پتر له چوار ده‌يه‌ى رابردوو، بانويزخانه كونسولگه‌رى و نووسينگه‌كاني نوينه‌رايه‌تتى كۆمارى ئىسلامى له ولاتان شوننى دارشتن و جيبه‌جيكردنى پيلانه تيرورستيبه‌كاني ريزيم بوون. وهك چۆن وه‌زاره‌تى ده‌ره‌وه‌ى ئه‌مريكاش رايگه‌ياندوه كه ريزيمي كۆمارى ئىسلامى له ماوه‌ى چوار ده‌يه له ده‌سه‌لاته‌رتتى خويدا ٣٦٠ كرده‌وه‌ى تيرورستيبى له زياتر له ٤٠ ولاتدا كرده‌وه.

ريزيمي كۆمارى ئىسلامى ئيران به‌پيى ئايدۆلوژيى خوى هه‌موو كاتيک تيروري به چه‌كيتى پيوست و كاريگه‌ر بو نه‌هه‌شتن و تيدابردنى نه‌يارانى خوى زانيوه. هه‌روه‌ها بو ليدانى دژبه‌رانى خوى به‌تايبه‌ت له نيو هه‌يزه پيشكه‌وتنخواز و مافويسته‌كاندا تيروري له چه‌شن و شيوازي جو‌راوجوړى خويدا به‌كار هه‌ناوه. هه‌ولدان و پيلان‌دارشتن به‌مه‌به‌ستى زه‌بروه‌شاندى فيزيكى له حيزب و لايه‌نه‌كان و كه‌سايه‌تبييه‌ مخالف و جيابيره‌كان كه به ناوى تيروريزمى ده‌وله‌تتى كۆمارى ئىسلامى ئيران بو هه‌موو لايه‌ك ناسراوه، هيچ سنوور و جوغرافياييه‌كى نه‌ناسيوه. به‌شيك له كارنامه‌ى تيرورستيبى

ئهم رێژيمه بریتىيه له تيرۆرى دهيان كه سايه تى سياسى دژبهرى رێژيمى ئىسلامى ئيران له ولاتانى ئوروپايى و؛ بهشدارى و تيوهگلانى له كردهوه تيرۆريستىيهكان له ولاتانى وهك ئارژانتين، تايهاند، هيند، كينيا، بهحرين و عيراق. بهلام تيرۆريزمى دهولتتى كۆمارى ئىسلامى ئيران له ماوهى پتر له چوار دهيه دهسهلاتدارى رهشى خويدا دژ به هيزهكانى ئوپوزيسيۆنى ئهم رێژيمه، بهشى شيرى بهر بزوتنهوهى مافخوازانهى كورد و حيزى ديموكرات كهوتوه.

ئامانجى سهركى و گشتى رێژيم ئهم تيرۆرانه لاوازكردى بزوتنهوهى مافخوازانه و نهتهوهى خهلكى كوردستان بووه و ههيه و بۆ ئهم مهبهستهش حيزى ديموكرات وهك لايهنى سهركى و شويندار ئهم بزوتنهوهيهدا كراوته ئامانج و تا ئىستاش ئهم حيزه بۆ تيرۆريزمى دهولتتى كۆمارى ئىسلامى ئيران وهك ههميشه ئامانجه. رېبهرانى كۆمارى ئىسلامى باوهريان وايه تهنيا به توندوتيزى و سهركوتى خويناو دهتوانن تهمنى دهسهلاتهكهيان دريژتر بكهنهوه و نهزموونى كردهوه تيرۆريستىيهكانى كۆمارى ئىسلامى له دهروهى ولاتيش سهلماندوووهتى كه "تيرۆر" و "باجنهستينى" و كردنيانى به چهكىك له بهرانبهر ولاتانى پۆژاوادا ههتا ئىستاش بۆ كۆمارى ئىسلامى دهسكهوتىكى زورى بووه. ههر ئهو نهزموونهش دهريدهخا كه ههههه، شهپانخيو و جينايهتهكانى ئهو رێژيمه تهنيا كاتيك له كهمى دهدهن كه تىچوووهكانى بۆ كۆمارى ئىسلامى زياتر له قازانجى بن، بهلام ههتا ئهو كاتهى كاربهدهستانى رێژيم و نيردراوه تيرۆريستهكانيان به ئيرادهى كۆمهنگهى جيهانى ههس نهدرينهوه، لهسهر ئهو خهت و شوينهيان بهردهوام دهبن. ئهم روهوه بريارى يهكبهتى ئوروپا بۆ به تيرۆريست ناساندنى سپاي پاسداران دهتوانن ههنگاوئى گرنگ بۆ پشتيوانى له بزوتنهوه نارهزايهتبييهكانى نيوخوى ولات دژى كۆمارى ئىسلامى بيت.

شهري ٤٧ ساله حيزى ديموكرات دزى سپاي تيرۆريستى شۆرشى ئىسلامى

تيرۆريزمى سپاي پاسداران دژى بزوتنهوهى كورد بهتايبهت حيزى ديموكرات تهنيا له كوشتنى رېبهرانى سياسى و كادر و پيشمهركهكانى سنووردار نايت، بهلكوو خوى له پانتاييهكدا دهبينتتهوه كه كوردستانى ئيرانى پى دهناسريتتهوه: ناوچهيهكى ميليتاريزهكراو، حاشاكردن له پرسى سياسى كورد و پيشاندانى به هههههيهكى نهمنيهتى و لهو سۆنگهيهوه سهركوتى توندوتيزى و خونناوى ههر چهشنه نارهزايهتبييهكى سياسى، و ههروهها ئاوهلابوونى دهستى سپاي پاسداران بۆ داگيركارى و تالانى سهراچاوه سروشتبييهكانى كوردستان و تهناهت تيكدان و خاپووركردنى ژينگهى كوردستان.

سپاي پاسداران هۆكارى سهركى به نهمنيهتى كردنى شوناسى كوردى و جىخستنى ئهو شوناسخوازيه چ له بوارى زمانى و كولتورى و نهتهوهيهوه به جيايخوازى بووه. ئهو سۆنگهيهشهوه هههههه چالاكى و بزواتىكى مهدهنى، كولتورى، زمانى

و ژینگه‌پاریزی له کوردستان به هه‌وڵدان دژی ئەمنییه‌تی میلیی ئێران! داندراوه و چالاکانی ئەو بواره پەرۆنده‌یان له‌دژ وه‌ری خراوه و به‌ره‌و‌ووی به‌ندکران و تهنانه‌ت تێرۆر و ئێعدامیش بوونه‌ته‌وه.

حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران هه‌موو کات له ریزی پێشه‌وه‌ی سه‌نگه‌ری خه‌بات و خۆراگری دژی سپای پاسداران بووه، زۆرتین زه‌بری له سپای پاسداران داوه و قورستین زه‌بری هه‌ر له‌و سپا تێرۆریستییه خواردوووه. حیزبی دیموکرات یه‌که‌م رێکخراوی سیاسی له ئاستی ئێراندا بوو که ده‌نگی "نا" به‌ کۆماری ئیسلامی دا و له به‌رانبه‌ر هێرشێ سپای پاسداران و هێزه‌کانی دیکه‌ی رێژیم بۆ سه‌ر کوردستان پاوه‌ستا. حیزبی دیموکراتی کوردستان له ٤٧ سانی رابردوودا به‌رده‌وام شه‌ری ئەو سپا تێرۆریسته‌ی کردوووه، دیاره‌ نه‌ک هه‌ر شه‌ری پێشمه‌رگانه؛ به‌ لکوو مملانی و به‌ره‌و‌و‌بوونه‌وه‌ی دوو دنیا‌بینی و پرۆژه‌ی سیاسی. شه‌ر و مملانیی رێگاری نه‌ته‌وه‌یی، ئازادیی سیاسی و مه‌ده‌نی و هاوبه‌شی له ئیداره‌کردنی ولات له‌هه‌مبهر سیاسه‌تی کۆمه‌لکوژی، داگیرکاری، سه‌رکوت و تێرۆر.

له‌م شه‌ر و مملانییه‌دا بیگومان سه‌رکه‌وتن بۆ حیزبی دیموکرات و بزوتنه‌وه‌ی سیاسی کورد بووه. کوردستان له ٤٧ سانی رابردوودا قه‌ت چۆکی دانهدا، سیاسه‌تی داگیرکاری سپای پاسداران قه‌ت سه‌رنه‌که‌وت، کۆمه‌لگه‌ی کوردی بۆ تاقه‌ رۆژیکیش شه‌رعییه‌تی به‌ ده‌سه‌لاتی کۆماری ئیسلامی نه‌دا و ئەگه‌ر بوار بۆ کاری پێشمه‌رگانه‌ش نه‌بووبی به‌ راپه‌رینی به‌رده‌وام، مانگرتن و ئەکتی سیاسی جۆراوجۆر ئەو "نا" گوتن به‌ کۆماری ئیسلامیه‌ له کوردستان درێژه‌ی بووه.

سپای پاسداران وه‌ک بانی سیاسی و سه‌ربازی رێژیمی کۆماری ئیسلامی که ئیستا ئیدی له‌لایه‌ن زۆرینه‌ی کۆمه‌لگه‌ی جیهانییه‌وه به‌ رێکخراویکی تێرۆریستی ناسراوه، شه‌ری مانه‌وه و به‌رده‌وامی‌شی به‌ بزوتنه‌وه‌ی کورد دۆراند. بزوتنه‌وه‌ی سیاسی و نه‌ته‌وه‌یی کورد سه‌ره‌رای ته‌راتینی سپای پاسداران پته‌وتر و به‌گورتر له هه‌ر کاتیکه، کوردستان هه‌روا پێشه‌نگ و ئالا‌هه‌نگری خه‌بات و خۆراگری دژی کۆماری ئیسلامیه‌ و مافویستی و شوناسخوایی کورد له رۆژه‌لاتی کوردستان له تروپکی خۆی‌دایه.

له "پۇژنامەى كوردستان" و "كوردستان میدیا"وه

رېبەندانى ۲۷۲۵

پۇلى پۇژنامەى "كوردستان" له پېكھيتان و بەرزكردنەوهى ناگایى نەتەوهیى له پۇژھەلاتى كوردستاندا!

د. كامران نەمیناوه

بۇ چوونە نېو بابەت "مېژووی نەتەوهكان هەر له بەرەى شەر و مەلانیى سەربازى دروست نابى، بەلكوو زۇرجار بە قەئەم، وشە و بلاوكراوه له بەرەیهكى گشتگیرتر و بەرفراوانتردا وهڤى دكهوئى، پەرە دەستینى و دەبیتە هیز و هاندەرى نەتەوه

بۆ خهبات و شۆرش له پیناو پاراستنی ناسنامه‌ی نه‌ته‌وه‌یی و گه‌یشتن به ئاواته له‌مێژینه‌کانی.

له کوردستان، رۆژنامه‌نووسیی کوردی وهک لقیکی گ‌رنگ له میژووی فه‌رهه‌نگی و سیاسى، رۆئیکی حاشاهه‌ننه‌گر و به‌رچاوی له په‌وتی ش‌کل‌گرته‌ی ناسنامه و ئاگایی نه‌ته‌وه‌یییدا گ‌ی‌راوه و له کۆنه‌وه و هه‌ر له سالی ١٨٩٨ی زایینییه‌وه که یه‌که‌م ژماره‌ی "کوردستان" له قاهیره به هیممه‌تی بنه‌ماله‌ی نیشتمانپه‌روه‌ری به‌درخان ده‌رچوو، رووناکییر و نازادیه‌خ‌وازانى کورد هه‌وێیان داوه له رینگای قه‌له‌مه‌وه نه‌ک هه‌ر زمانى زگ‌ماکی و ناسنامه‌ی کوردی بپاریزن، به‌تکوو بنه‌ه‌وی به‌رزبوونه‌وه‌ی ئاستی ئاگایی سیاسى، کولتووری، کۆمه‌لایه‌تی و زانستیی جهم‌اوه‌ری کورد و، رێپیشاندهری ئه‌وان بۆ به‌شدارى له خهبات و هه‌ڵینانى هه‌نگاوی پینووست بۆ گه‌یشتن به مافی ديارب‌کردنى چاره‌نووسیان بن. له کۆتایی سه‌ده‌ی نۆزده و ده‌ستپێکی سه‌ده‌ی بیست، چاپی رۆژنامه و گو‌فاری کوردی وهک "هه‌تاوی کورد"، "ده‌نگی کورد"، "ژیان"، "هاوار" و "نیشتمان" وهک مه‌کو‌ی نازادیه‌خ‌وازانى کورد په‌ره ده‌ستینى و کاریگه‌رییه‌کی قوول و سه‌رنج‌راکیش له‌سه‌ر داها‌تووی بزووتنه‌وه‌ی کورد داده‌نى.

له رۆژه‌لاتی کوردستانیش له‌وه‌ کاته‌یه‌وه یه‌که‌م ژماره‌ی "کوردستان" له به‌فرانباری سالی ١٣٢٤ (ژانویه‌ی ١٩٤٦) له مه‌هاباد پایته‌ختی کۆماری کوردستان وهک ب‌لاوکه‌ره‌وه‌ی بیری حیزبی دیموکراتی کوردستان ده‌رچوو، تا ئه‌م‌ڕۆ، بۆ ماوه‌ی ٨٠ سال کۆله‌که‌یه‌کی قایم و به‌هیز له خهباتی رووناکییری و سیاسیی گه‌لی کورد له‌وه‌ به‌ش‌ه‌ی کوردستاندا بووه. رۆژنامه‌یه‌ک که له هه‌وراز و نشیوی سیاسیی ٨ ده‌یه خهباتی حیزبی دیموکراتی کوردستان (ئێران) هه‌میشه پردیک له نیوان ئه‌م حیزبه و نه‌ته‌وه و نیشتمان‌ه‌که‌ی بووه. له راستیدا میژووی رۆژنامه‌ی کوردستان یه‌که‌یکه له سه‌رنج‌راکیشترین په‌هه‌نده‌کانی خهباتی گه‌لی کورد.

له ته‌واوی سالانی پاش هه‌ره‌سه‌ینانی کۆماری کوردستان، تیکۆشه‌رانی حیزبی دیموکراتی کوردستان درێژیه‌یان به به‌رده‌وامی و چاپی ئه‌و رۆژنامه‌یه‌ داوه. یه‌که‌م ژماره‌ی به‌ ناوی 'کوردستان' له سالی ١٣٢٦ (١٩٤٧) له شاری باکو‌ی نازه‌ربایجان له لایه‌ن کورده‌کانی رۆژه‌لاتی کوردستانه‌وه ب‌لاو بووه‌ته‌وه. ده‌سته‌ی نووسه‌رانی رۆژنامه‌ی "کوردستان" (به‌ تایبه‌تی به‌ ه‌وی ماندوویینه‌ناسیی گیانه‌خت‌کردوو د. عه‌لی گه‌لاوینژ، نه‌مران د. په‌حیم قازی و د. که‌ریم نه‌یووبی و د. محهمه‌د سولتان وه‌ته‌میشی) له باکو به‌ه‌وی سه‌قامگیربوونی شوینی ژبانیان، توانیان له سالی ١٣٢٦وه تا سالی ١٣٤٠ه‌ی هه‌تاویی (١٩٤٧ تا ١٩٦١) بۆ ماوه‌ی ١٤ سال درێژه به‌ ب‌لاو‌کردنه‌وه‌ی 'کوردستان' بدن و ١٣٢٧ ژماره‌ی له چوارچێوه‌ی رۆژنامه‌ی نازه‌ربایجان و له لاپه‌ره‌ی دووی ئۆرگانی فیرقه‌ی دیموکراتی نازه‌ربایجاندا چاپ و ب‌لاو بکه‌نه‌وه.

له نیوخ‌وی رۆژه‌لاتی کوردستانیش نزیک به ٦ مانگ پاش کووده‌تای ٢٨ی گه‌لاوینژی ١٣٢٢ی (١٩ی ئاگوستی ١٩٥٣) ئێران،

رێبه‌ندانى ٢٧٢٥

گیانبه‌ختکردوووان د. عه‌بدوولپه‌حمان قاسملوو، سه‌دیق نه‌نجیری، و نه‌مران غه‌نى بلووریان، و عه‌زیز یووسفی به‌ یارمه‌تیى نه‌مر ساره‌مه‌دین سادق وه‌زیری توانیان له‌ به‌هار و پاییزی ١٣٣٣ (١٩٥٤) له‌ چاپخانه‌ی فیرقه‌ی دیموکراتی نازه‌ربایجان له‌ شاری ته‌وریز ٥ ژماره‌ی كوردستان له‌ ٢٠٠٠ نوسخه‌دا چاپ و بلاو بکه‌نه‌وه. ژماره‌ی ٥ی "كوردستان" به‌ر له‌ بلاوکردنه‌وه‌ی له‌ لایه‌ن ده‌ولته‌تى ئی‌ران له‌ چاپخانه‌ی فیرقه‌ی دیموکراتی نازه‌ربایجان ده‌ستی به‌سه‌ردا گیرا. له‌ ده‌ره‌وه‌ی رۆژه‌لاتی كوردستانیش، ٤ ژماره‌ی كوردستان له‌ سالی ١٣٣٩ (١٩٦٠) به‌ ناوی ئۆرگانی حیزبی دیموکراتی كوردستان، ده‌وره‌ی سیه‌م له‌ لایه‌ن نه‌مران كاك كه‌ریم حیسامی، گیانبه‌ختکردوووان عه‌بدووللا ئیسه‌حاقی (ئه‌حمه‌د توفیق) و قادر شه‌ریف، هه‌روه‌ها سمایی قاسملوو له‌ شاری سلیمانی چاپ و بلاو بووه‌وه.

له‌ نیوان رێبه‌ندانى ١٣٤٣ تا خه‌رمه‌مانى ١٣٤٩ (١٩٧٠ - ١٩٦٥) له‌ پراگ پایته‌ختی كۆماری سۆسیالیستی چیکۆسلۆفاکی به‌ پشتیوانی حیزبی تووده‌ی ئی‌ران، ٢٦ ژماره‌ی كوردستان به‌ سه‌رنووسه‌ری دوکتور قاسملوو چاپ و بلاو کرایه‌وه. كاك مه‌مه‌د موه‌ته‌دی، نه‌مر كاك كه‌ریم حیسامی و گیانبه‌ختکردوو مامۆستا هه‌سه‌نى قه‌زنجی نووسه‌رانی سه‌ره‌کیی ئه‌م ده‌وره‌یه‌ی رۆژنامه‌که‌ بوون.

ده‌وره‌ی دیکه‌ی رۆژنامه‌ی كوردستان وه‌ك ئۆرگانی كۆمیته‌ی ناوه‌ندیی حیزبی دیموکراتی كوردستان كه‌ هه‌تا ئیستاش ده‌وامی هه‌یه، له‌ رێبه‌ندانى ١٣٤٩ (١٩٧١) وه‌ به‌ هیممه‌تى كه‌سانیک وه‌ك د. قاسملوو، مامۆستایان كه‌ریم حیسامی، هه‌مه‌ده‌مین سیراجی، مامۆستا هیمن و مامۆستا عه‌بدووللاى هه‌سه‌ن‌زاده ده‌ستی پێكرد و، پاش سه‌ركه‌وتنى شۆرشى گه‌لانى ئی‌ران و گه‌رانه‌وه‌ی رێبه‌ریی هه‌لبژارده‌ی كۆنگره‌ی سێی حیزبی دیموکراتی كوردستان، جارێكى دیکه‌ له‌ نیوخۆی ولات بۆ ماوه‌ی چه‌ند سانیك وه‌كو بلاوکه‌ره‌وه‌ی بی‌ری ئه‌و حیزبه‌ ده‌رجوو، به‌لام پاش سه‌ركوتكرانى بزوتنه‌وه‌ی رزگاریخوازی كوردی رۆژه‌لاتی كوردستان له‌ لایه‌ن كۆماری ئیسلامیه‌وه‌ و پاشه‌كشه‌ی هیزه‌كانی كوردستانی بۆ باشووری كوردستان له‌ ده‌یه‌ی ٦٠ه‌ه‌تاويدا، هه‌تا ئیستا ئه‌م رۆژنامه‌یه‌ دوور له‌ ولات به‌رده‌وام بلاو ده‌بیته‌وه، كاریك كه‌ جینگای پێزانین و شانازییه‌.

تایه‌تمه‌ندیه‌کانی بلاو‌کراوه‌یه‌کی حیزبی

بلاو‌کراوه‌ی حیزبیی ئه‌و نه‌ته‌وانه‌ی ده‌ولت و کیانیکی سه‌ربه‌خۆیان نیه، رۆتیکی بالاتریان له‌ راگه‌یاندى زانیارییه‌کی رووت و ساکار هه‌یه و له‌ درێژه‌ی کار و چالاکییاندا ده‌بن به‌ دامه‌زراوه‌یه‌کی سیاسی و فه‌ره‌هنگی بۆ ناسنامه‌سازی و په‌ره‌پێدان به‌ ره‌وتی ناگایی نه‌ته‌وه‌یی له‌ رینگه‌ی زمان و یاده‌وه‌ریی میژوویی و په‌روه‌رده‌ی سیاسیه‌وه. ئه‌گه‌ر رۆژنامه‌که‌ له‌ پینگه‌یه‌کی پێشه‌یی و ئه‌خلاقی و تا راده‌یه‌ك سه‌ربه‌خۆ به‌هره‌مه‌ند بن، ده‌توانی بیته‌ پردی نیوان ریکخراوی سیاسی و

ئەزمۇنى ژىاوى خەلك؛ ناوئىك كە نەك ھەر پەيامەكان دەگوازىتتەوه، بەلكوو ھەئسەنگاندىيان و ئىكدانەوھىيان بۇ دەكات و بە زمانىك كە كۆمەنگە لىي تىبگات، راياندەگەيەئىت. بەم مانايە رۇژنامە تەنيا نامازىك نىيە بۇ پروپاگەندەى حىزبى، بەلكوو مەيدانى دىالوگ و رەخنەيە كە تىايدا بىرۆكەى پىشكەوتنخوزانە پالاوتە و كۆمەلايەتى دەكرى.

بەشىك لە حىزبە سىياسىيەكان، زمانىكى تايبەتمەند و چەمگەلى ئالۆزى تىۆرى و چوارچىوھى ئايدىلۆزى تايبەتىان ھەيە. ئەگەر راستەوخۇ بەم زمانە ئەگەل كۆمەنگە بدوین، زۇرجار لىي تى ناگەن. لەم روهوۋە رۇژنامە رۆلى وەرگىرىكى كۆمەلايەتى دەگىرى؛ واتە بىرۆكەى حىزبى لە ناستى بەياننامە و بىراننامەكانەوۋە دەھىئىتتە ناستى ژيانى رۇژنامەى خەلك. كاتىك دادپەرورەى كۆمەلايەتى، نازادى، يەكسانى جىنسى يان گەشەسەندنى بەردەوام لە شىوھى راپۇرت، چاوپىكەوتن، گىرپانەوھى مړوۋى و شىكارى بابەتى بەرز دەكرىنەوۋە، لە ئەبستراكت دەردەچن و دەبنە داواكارى گشتى.

خالى سەرەكى لە پىوھندى ئەگەل رۆلى رۇژنامەيەك وەك ناوبژىوان ئەوھىيە كە ئەم پىوھندىيە دوولايەنەيە. رۇژنامەيەك كە تەنيا دەنگدانەوھى دەنگى حىزب بى، درەنگ يان زوو متمانەى گشتى لەدەست دەدات و لە چوارچىوھى ئۆرگانىكى پروپاگەندەى داخراودا قەتەس دەمىنئىتەوۋە. لە بەرانبەردا رۇژنامەيەك كە رەنگدانەوھى كىشە و مەينەتى و ھىوا و رەخنەكانى خەلك بى، دەتوانى ئەم زانىارىيە كۆمەلايەتییە بۇ حىزب بگەرنىتتەوۋە. بەم شىوھىش حىزب لە مەترسى دابران لە واقىعى كۆمەلايەتى پارىزراو دەبى و دەتوانى بە پشتبەستن بە پىداويستىيە راستەقىنەكانى كۆمەنگە، بەرنامەكانى خۇى رىك بختەوۋە.

بىرۆكەى پىشكەوتنخوزانە بەبى و شىارى گشتى ناتوان بەردەوام بن. رۇژنامەكان، لە رىگەى پەرورەدى سىياسىى ناراستەوخۇ، رۆلىكى يەكلاكرەوۋە لە بەرزكردەوھى ناستى تىگەيشتى كۆمەلايەتيدا دەگىرن. بلاوكردەوھى بابەتە شىكارىيەكان، پشكىنى ئەزمۇنە مېژوويەكان، رەخنەگرتن لە سىياسەتەكانى ئىستا و شىكردەوۋە و ھەئسەنگاندىنى چارەسەرەكان، ھاوولاتىان لە بەكارھىنەرى پاسىقى ھەوائەكانەوۋە دەگۆرن بۇ چالاکوانى ناگا. خوینەر و بىنەرىكى لەم جۇرە نەك ھەر پشٹیوانى لە حىزب دەكات، بەلكوو داواكارىشى لىي ھەيە. ئەم داواكارىيە، بەپىچەوانەى باوهرى جەماوهرىيەوۋە، ھەرەشە نىيە؛ بەلكوو زەمانەتى تەندروستىى بزوتتەوھى پىشكەوتنخوزانە دەكات.

رۇژنامە بە نىشاندىنى ناسۆى ئەگەرەكان و خستتەروۋى ئالئىرناتىف و شكاندى ھەستى فاتالىزم (باوهرىوون بە قەزاوقەدەر)، دەتوانى باوهر بە گۆرانكارى لە كۆمەنگەدا پىك بىئىت. گىرپانەوھى سەرکەوتتەكان، تەنانەت ئەگەر بچووك و نىوخۆبىش بن، ھەرەھا رەخنەى راشكاوانە لە شكستەكان، مړوفا فېر دەكات كە پىشكەوتن شتىكى ئەبستراكت نىيە، بەلكوو

پرۆسه‌یه‌کی مرۆیی و هاوبه‌شه. له‌م پرۆسه‌یه‌دا حیزب بیروکه‌کان ده‌هینى و رۆژنامه به‌ کۆمه‌لایه‌تییان ده‌کات و نه‌ته‌وه هه‌ناسه‌ی ژيانیان پى ده‌دات.

رۆژنامه وه‌ک پردیک له‌ نیوان حیزب و نه‌ته‌وه‌دا کاتییک ده‌توانى سه‌رکه‌وتوو بسى که له‌ پيشخستنى بیروکه‌ی پيشکه‌وتنخوازانهدا رۆلى خۆى نه‌ک له‌ گۆنپرایه‌ئیی کۆنرانه‌ یان بیلايه‌ئیی پاسیفا، به‌ لکوو له‌ نێوه‌ندگيریه‌کی هۆشیارانه‌ و به‌رپرسیارانهدا پیناسه‌ بکات. رۆژنامه‌یه‌کی له‌م جوړه له‌ یه‌ک کاتدا هه‌م گۆنگریکی نه‌ته‌وه‌یه، هه‌م ره‌خنه‌گریکی حیزبه‌ و هه‌م پارێزهری به‌ها پيشکه‌وتنخوازه‌کان. له‌م سى پێوه‌ندییه‌دا سیاسه‌ت له‌ چوارچێوه‌ی ده‌سه‌لاتی ته‌نیا تیده‌په‌رئ و ده‌بیته‌ پرۆژه‌یه‌کی گه‌له‌کۆیی بۆ باشتکردنى ژيانى مرۆف.

تایبه‌تمه‌ندیی رۆژنامه‌ی "کوردستان" وه‌ک پردیک له‌ نیوان حیزب و نیشتمان!

بینگومان رۆلى رۆژنامه‌ی "کوردستان" وه‌ک پردیک له‌ نیوان حیزبى دیموکراتی کوردستانی ئیران و نه‌ته‌وه و نیشتمان، یه‌کیک له‌ بنه‌ره‌تیتیرین و له‌ هه‌مان کاتدا هه‌ستیارترین ئه‌رکه‌کانی راگه‌یاندى ده‌سته‌ی نووسه‌رانى ئه‌م رۆژنامه‌یه‌یه.

چاپه‌مه‌ئیی حیزبى وه‌ک ئامرازى پێوه‌ندیی نیوان لایه‌نه‌ سیاسیه‌کان و کۆمه‌نگه‌ دوو رۆلى بووه: له‌ لایه‌ک ئامرازى گۆناریی حیزبه‌ و له‌ لایه‌کی دیکه‌شه‌وه‌ ره‌نگدانه‌وه‌ی ئه‌زموونى ژیاو و داخوازى و ره‌خنه‌کانى کۆمه‌نگه‌.

رۆژنامه‌ی "کوردستان" له‌ چوارچێوه‌ی چالاکییه‌ سیاسى و فکرییه‌کانى حیزبى دیموکراتی کوردستانی ئیران و له‌ بارودۆخیکدا که‌ زمان و شوناسى کوردی له‌ ئیراندا رووبه‌رووی سنووردارکردنى پیکهاته‌یی بووه‌وه، ده‌رچوو. ئه‌م بلاوکراویه‌ له‌ قۆناغانهدا بلاو کرایه‌وه‌ که‌ که‌شه‌وه‌ی ره‌سمیى ولات رینگه‌ی به‌ ده‌ربیرینی داواکارییه‌ نه‌ته‌وه‌یه‌کان نه‌ده‌دا؛ بۆیه‌ بوو به‌ میدیایه‌کی به‌دیله‌ و به‌رگریکار.

به‌م مانایه‌ "کوردستان" هه‌ر ئۆرگانیکى حیزبى نه‌بووه، به‌ لکوو دامه‌زراوه‌یه‌ک بووه‌ دژ به‌ په‌راویزخستنى زمانه‌وانى و سیاسى که‌ ئه‌گه‌رى دیالۆگى گشتیى له‌ نێو کۆمه‌نگه‌ی کوردیدا ره‌خساندوه‌ و لاپه‌ره‌کانى ره‌نگدانه‌وه‌ی رووداوه‌کان و گۆرانکارییه‌کانى ولات بووه.

لێره‌دا ده‌کرئ باسى چه‌ند خالى گرنكى رۆژنامه‌ی "کوردستان" بکری که‌ هاونا‌هه‌نگى له‌ گه‌ل بنه‌ما و تایبه‌تمه‌ندییه‌کانى

بلاوکراوهی حیزبى شۆرشگێڕ و ئەمپروۆی هه‌یه:

یه‌که‌م: ئامانج و نێوه‌پۆکی بلاوکراوه‌که

نێوه‌پۆکی رۆژنامهی "کوردستان" له درێزایی میژووی بلاو‌بوونه‌وه و قۆناخی جۆراوجۆریدا ده‌کری له چه‌ند ر‌ه‌ه‌ه‌ندی سه‌ره‌کیددا پۆلێن بکری:

- ١- روونکردنه‌وهی میژوو و ناسنامهی نه‌ته‌وه‌یی کورد
- ٢- دا‌کۆکیکردن له مافه سیاسی و کولتووری و زمانییه‌کان
- ٣- ر‌ه‌خه‌نگرتن له سیاسه‌تی ناوه‌ندگه‌راییی و جیاکاری هه‌لا‌واردن
- ٤- ر‌ه‌نگدان‌ه‌وهی خه‌باتی سیاسی و کۆمه‌لایه‌تی کورد له کوردستان، ناوچه و جیهاندا
- ٥- به‌هێزکردن و په‌ره‌پێدانی زمانی کوردی له بیا‌فی گشتیدا

بۆیه ئاوێته‌بوونی سیاسه‌ت، میژوو و فه‌ره‌ه‌نگ بووه هۆی نه‌وهی ئه‌و بلاوکراوه‌یه بێ‌تته "قوتابخانهی فکری" بۆ چالا‌کانی سیاسیی کورد.

دوو‌هه‌م: پۆلی کوردستان له پیکه‌ینانی گوتاری نه‌ته‌وه‌یی کوردیدا

١- که‌ل‌ه‌کردن و ناساندنی شووناسی نه‌ته‌وه‌یی: رۆژنامهی "کوردستان" به تیشک خسته‌ته سه‌ر میژووی هاوبه‌ش و ئازاری به‌کۆمه‌ل و ئاوات و هیوای نه‌ته‌وه‌یی یارمه‌تیدەر بوو بۆ پیکه‌ینانی "ئیمه"یه‌کی کوردی؛ وه‌کوو توخمی‌کی گ‌رنگ بۆ هه‌ر بزووتنه‌وه‌یه‌کی نه‌ته‌وه‌یی.

٢- ستاندارد‌کردنی گوتاری سیاسی: چه‌مکه‌کانی وه‌ک مافی دیاریکردنی چاره‌نووس، خودم‌وختاری، سۆسیالیزم، سۆسیالیزمی دیموکراتیک، دادپه‌روه‌ری کۆمه‌لایه‌تی له سه‌ره‌تا‌دا ورده ورده له رینگه‌ی ئه‌م رۆژنامه‌یه‌وه هاتنه ناو وشه‌سازی سیاسی کۆمه‌نگه‌ی کوردیی‌ه‌وه.

٣- به‌سته‌وه‌ی سیاسه‌ت و فه‌ره‌ه‌نگ: "کوردستان" نیشانی دا که ناسیۆنالیزمی کوردی ته‌نیا پ‌رۆژه‌یه‌کی سیاسی نه‌بووه، به‌ئێ‌کۆ پ‌رۆژه‌یه‌کی کولتووری - زمانیی، که له‌ودا زمان خۆی ده‌بیت به ئامرازی به‌رخودانی گه‌لی کورد.

سپه‌م: پێوه‌نیدانی گوتاری کورد به ئەزموونی کۆماری کوردستان

له سهرده‌ی کۆماری کوردستان (١٩٤٥ - ١٩٤٦)، چاپه‌مه‌نی کوردی بۆ یه‌که‌م جار مافی کورد به ده‌وڵه‌ت‌بوون و زمانی کوردییان هینایه‌ گۆره‌پانی ژبانی ره‌سمی وڵات، چ له‌ ناستی ده‌وڵه‌تی کوردستان و چ له‌ ناستی کۆمه‌نگه‌ی کوردستاندا و، چه‌مه‌کانی ده‌وڵه‌ت نه‌ته‌وه‌یان کرد به‌ گوتاریکی گشتی و به‌ پائێشتیی سه‌رکرده‌یه‌تی کۆماری کوردستان و به‌تایبه‌تی پێشه‌وا قازی محه‌مه‌د، ئەم داخواریانه‌یان له‌ نوخبه‌ و رووناکییری سیاسیه‌وه‌ بۆ ناستی جه‌ماوه‌ری گواسته‌وه‌.

له‌ دوای ساڵی ١٣٢٥، چاپه‌مه‌نی کوردی رۆژی یادگه‌ی میژوویی، گرنگی هه‌بوونی ده‌سه‌لاتی کورد له‌ کۆمه‌نگه‌ی کوردی، هه‌بوونی مافی دیاریکردنی چاره‌نووس و گواسته‌وه‌ی ئەزموونی خه‌باتی کوردی بۆ نه‌وه‌ نوێیه‌کانی گرتنه‌ ئه‌ستۆ. رۆژنامه‌ی "کوردستان" ئەم خاڵه‌دا بوو به‌ پریدیگ له‌ نیوان ئەزموونی کۆماری کوردستان و قۆناغه‌کانی دواتری خه‌باتی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران.

چواره‌م: زمانی کوردی وه‌ک کرداری سیاسی

له‌ خه‌باتی رزگاریخوازی کورددا زمان هه‌ر ئامرازی پێوه‌نیدیکردن نیه‌، به‌ لک‌وو بناغه‌ی شوناسی نه‌ته‌وه‌یه‌شه‌. رۆژنامه‌ی "کوردستان" به‌ گواسته‌وه‌ی "زمان" له‌ ناستی زاره‌کییه‌وه‌ بۆ ناستی نووسراوه‌یی له‌ سات و کاتیگدا که‌ به‌هۆی گوشاری حکومه‌تی پاشایه‌تی په‌له‌وی، هه‌یج ده‌رفه‌تیک بۆ فێربوونی زمان له‌ مه‌دره‌سه‌کان و په‌ره‌پێدان به‌ زمان و فه‌ره‌نگی کورد نه‌بووه‌، په‌ره‌ی به‌ نووسین به‌ زمانی کوردی دا و پێشگیری له‌ توانه‌وه‌ی ئەم زمانه‌ی له‌ ناستی کۆمه‌نگه‌ی کوردیدا کرد. وه‌ک کرداریکی سیاسی نووسینی میژوو و سیاسه‌ت ... هتد به‌ زمانی کوردی به‌ واتای خه‌بات بۆ به‌رگری له‌ ناسنامه‌ی کوردی بوو.

ئه‌نجام

رۆژنامه‌ی کوردستان ده‌کرێ به‌ یه‌کیگ له‌ کۆله‌که‌ سه‌ره‌کییه‌کانی گوتاری نه‌ته‌وه‌یی کورد له‌ ئێران دابنرێ. ئەم ب‌لاوکراوه‌یه‌ وه‌ک پریدیگ له‌ نیوان حیزبی دیموکراتی کوردستان و نه‌ته‌وه‌ی کورد، رۆژی په‌روه‌رده‌کاری و ره‌خنه‌گری و ئاماده‌کردنی رۆژه‌کانی کوردی بۆ خه‌بات له‌ پیناوی ئازادی، دیموکراسی، سۆسیالیزم و دادپه‌روه‌ری کۆمه‌لایه‌تی گێراوه‌. گرنگیه‌که‌ی نه‌ک هه‌ر له‌و نیوه‌رۆکه‌دا به‌ ب‌لاوی کردۆته‌وه‌، به‌ لک‌وو له‌و کاریگه‌رییه‌دا به‌ که‌ له‌ سه‌ر عه‌قلیه‌تی گه‌له‌کۆیی و زمانی سیاسی و

له "پوژنامهی کوردستان" و "کوردستان میدیا"وه

رئیه‌ندانى ۲۷۲۵

به‌رده‌وامیی گوتاری نه‌ته‌وهیی کورد به‌جیی هیشتوووه. نه‌گهر نه‌م جوهره بلاوکراوهیه نه‌بوایه، پیده‌چیت خه‌باتی نه‌ته‌وهیی کورد تووشی پچرانیکی میژوویی و ناسه‌قامگیری کۆمه‌لایه‌تی هاتبایه.

۱۷ی ریه‌ندانى ۲۷۲۵

نهو دیکتاتورانه‌ی وهک لاسیتکی نۆتۆمبیل نووس ده‌بن

داریسمه

بابه‌تى "دیکتاتورگۆرى" پینشاژویه‌که پینشتریش هه‌بووه، به‌لام به‌نده‌ی موخلیستان وهک شاره‌زای "کاروبار" یان "باروکار"ی سیاسی دۆزیومه‌ته‌وه و پینسوایه جهوت میشم له خه‌له‌فیکیدا هه‌نانون. ئەم پینشاژویه هه‌رچه‌نده زۆر زۆر کۆنه و "دیکتاتورگۆرى" به‌ درینزایی میژوو باو بووه، به‌لام ئەمه‌ی نیستا نۆیتره.

ئهمه‌ش بليين پيشترى دىكتاتوران خويان يه‌كتريان به زهبرى شه‌ر جيگۆرکييان ده‌کرد و له‌و لاره‌ش خه‌نک بۆخويان پائيان دابوو و هيچ ده‌ستيان له‌م گۆرینه‌دا نه‌بوو. به‌لام ئیستا وا نيه‌ و به‌شیک له‌ خه‌نک به‌شه‌که‌ی دیکه‌ ده‌که‌نه‌ پردی په‌رینه‌وه‌ی دىکتاتۆرى خويان بۆ گه‌يشتن به‌ ده‌سته‌لات.

"دىکتاتۆرگۆرى" له‌گه‌ڵ "شۆرش" يان "انقلاب" زۆر جياوازه و ته‌نانه‌ت له‌گه‌ڵ يه‌کترا ناته‌باشن. شۆرش يان انقلاب به‌ مانا قووله‌که‌ی به‌ تايبه‌ت بۆ ئيرانى ئهمرۆ زۆر مه‌ترسیداره. له‌ شۆرشدا به‌ گوێره‌ی پیناسه‌ کلاسیکه‌که‌ی، بنه‌مای ده‌سته‌لات و پێوه‌ندییه‌ سیاسى، ئابوورى و کۆمه‌لایه‌تى و فه‌ره‌ه‌نگییه‌کان به‌ قوولێ ده‌گۆرین. ئهمه‌ش هه‌موو کاتیک و ئیستاشی له‌گه‌ڵدا بێت له‌ ئیراندا جووله‌یه‌کى زۆر زۆر بڤه و مه‌ترسیداره.

ئه‌گه‌ر شۆرش پێوه‌ندییه‌ سیاسیه‌کان بگۆریت، بۆ نموونه ئهم ئیرانه‌ی خۆمان تووشی فره‌یى يان خواى نه‌خواسته "پلۆرالیزم" ده‌بیت و ئه‌وکات هيچ به‌ دوورى مه‌زانن ئهم فره‌ییه‌ زيان به‌ "اتحاد مقدس ايران" بگه‌یه‌نیت. ئه‌دی ئه‌گه‌ر دۆخى ئابوورى ئاوهرۆو بینه‌وه‌ چى ده‌قه‌ومیت؟ ئه‌ويان هه‌ر باسى مه‌که و هيچ به‌ دوورى مه‌زانه‌ خه‌نكى برسى و هه‌ژار تير نان و برنج و گوشت و ميوه‌ بخۆن و له‌ تيرريان چاويان له‌ "دولتمردان" و "اولياى امت" زه‌ق بینه‌وه‌. خو ئه‌گه‌ر گۆران به‌ سه‌ر دۆخى فه‌ره‌ه‌نگیدا بێت، به‌ ده‌رچوونى رۆژنامه و گۆڤار و کتیبان به‌ زمانى به‌لووچى، ئازهرى، کوردی و عه‌ره‌بى، "شکر فارسى" ده‌توته‌وه‌.

به‌لام دىکتاتۆرگۆرى شتىكى جياوازه. دىکتاتۆرگۆرى بریتیه‌ له‌ پرۆسه‌یه‌کى ته‌سفیه و ئارایشتى سیاسى و ته‌نانه‌ت فه‌لسه‌فى، که‌ تیبدا دىکتاتۆرىكى کۆن به‌ دىکتاتۆرىكى نوێ ده‌گۆردریت. ئهم پيشاژۆیه‌ له‌ کاتیکدا کۆنه‌ له‌ میژوودا هه‌زاران جار رووى داوه‌ بۆ ئیستا پيشاژۆیه‌کى مۆدیرنى داھینه‌رانه‌ پيشکه‌وتوو.

له‌ قۆناغى دىکتاتۆرگۆریدا، ولات ئه‌وا به‌ قوولێ ناهه‌ژیت و ده‌کریت خه‌نكى برسى هان بدرین و دواتر ئهم خه‌نکه‌ برسییه‌ هان دراوه‌ پاش ئه‌وه‌ی ده‌سته‌لات له‌ نیوان دوو دىکتاتۆرى پیرۆزدا ئهمده‌ست و ئه‌وده‌ستى پیکرا، برسییه‌کان وه‌ک خويان به‌ برسییه‌تى بینه‌وه‌ و ئهم برسییه‌تیه‌ به‌رده‌وامه‌ش وا ده‌کات ئهم خه‌نکه‌ وه‌ک هه‌میشه‌ بۆ به‌رنگاربوونه‌وه‌ی دىکتاتۆرى خوينتال ناماده‌ بن. ئهمه‌ راستیه‌کى حاشا هه‌نه‌گه‌ر دىکتاتۆرىش هه‌ندیک جار خوینی خوی تال ده‌کات، به‌لام "امت همیشه در صحنه" هه‌رگیز پیرۆزى ئهم جۆره دىکتاتۆرانه‌ فه‌رامۆش ناکات. ئهم "امت همیشه در صحنه" یه‌ هیندیک جار بۆ ئه‌وه‌ی خوی له‌گه‌ڵ دۆخه‌که‌دا بگۆنچینیت، ناوی ده‌گۆریت و بۆ وینه‌ ده‌بیته‌ "ملت شریف". "امت همیشه در صحنه" و "ملت شریف"یش دوو جياوازی بچووکیان هه‌یه، ئه‌وه‌ی یه‌که‌م پى وایه دىکتاتۆر نوینه‌رى خوايه و ئه‌وه‌ی دوویه‌مش ده‌تیت

دیکتاتور "سیبهری خوايه"، دهی نه‌گهر وابیت دوژمنی هه‌رجوره دیکتاتوریک "مفسد فی الأرض"ه.

لێكدانه‌وه‌ی وشه‌ی سه‌یر و سه‌مه‌ره:

دیکتاتور: ناویکی ناوازه‌یه و نه‌وانه‌ی ده‌یینه‌وه، دو‌اکه‌وتوو و دژه شو‌رش و "جودایی‌خواز" یان باشتر بلیین "تجزیه طلب"ن. له راستیدا خۆی پر به پێستی پاشا و "رهبر معظم"ه.

پلۆرالیزم: زاو‌نیه‌کی توفینه‌ره و پاشا و "رهبر معظم" بیزار ده‌کات.

تجزیه طلب: به کۆمه‌له‌ که‌سیک ده‌گوتریت له‌ گه‌مه‌کردن له‌گه‌ڵ کۆمه‌لێکی گه‌وره‌تردا بیزار بوونه و ده‌یان‌ه‌وینت به‌ جیا خۆیان چوارچێوه‌یه‌ک بۆ گه‌مه‌ی خۆیان دیاری بکه‌ن.

دولتمردان: ئه‌و نیرینانه‌ن پێیان وایه‌ له‌ ته‌مه‌نی خه‌رفان و نه‌خۆشی و سه‌ره‌مه‌رگیشدا مافی خۆیان‌ه‌ شانی شل و شه‌وینقیان بده‌نه‌ به‌ر ده‌سته‌لات.

"اولیای امت": نه‌ولیای ئۆمه‌ت کسانیکن بۆ درشت و ورد و ژن و پیاو وه‌ک باوکن بۆیان هه‌یه‌ شه‌پشه‌ پین به‌ ئۆمه‌تی خۆیان بکه‌ن.

دیکتاتورگۆری: شتیکه‌ وه‌ک گۆرینی لاستیکی ئۆتۆمبیل. کاتیکی دیکتاتور چ شا بیت، چ ناخوند، نه‌گه‌ر زۆر لووس بوو و له‌ سه‌ر زه‌وی توشی خوشین هات یان ترسی ئه‌وه‌ی لیکرا کۆن بیت و بای بده‌لینیت، ده‌گۆردیت.

"امت همیشه در صحنه": ئۆمه‌ته‌تیکی چاوه‌ده‌سته و دوا‌ی چهند سالان تیده‌گات ئه‌و کاته‌ی گوتویه "رهبر محبوب خلق از سفر آید"، چ ناماقوونیه‌کی گه‌وره‌ی کردووه.

"ملت شریف": ئه‌م میله‌ته‌ش میله‌تیکه‌ دوا‌ی ئه‌وه‌ی له‌ پشتگیری کردنی "رهبر محبوب خلق" په‌شیمان بووه و زانی چ قوریکی کردووه به‌ سه‌ریا، قوریکی دیکه‌ بۆخۆی ده‌گریته‌وه و هه‌تا قورگی ده‌بات هاوار ده‌کات: "رضا شاه روح شاد."

مفسد فی الأرض: وه‌ک به‌نده‌ی موخلیستان لایه‌نگری شو‌رش و دژی "دیکتاتورگۆری"یه و بۆنیکی لیه‌و دیت لووتی "دیکتاتورگۆران" نازار ده‌دات.

**شوان په‌روه‌ر: پێشمه‌رگه‌ به‌رگه‌ریکار و پارێزه‌ری جفاک، وڵات و هه‌بوونه، بۆیه ده‌بی
پێشمه‌رگه‌ نه‌ته‌وه‌یی بی‌ت**

وتووێژ: شه‌ه‌رام سوبحانی

ناماژه:

پێشمه‌رگه؛ سروودی به‌رخۆدان و ئه‌فسانه‌ی شاخ، ئه‌و رێبواره‌ عاشقه‌یه‌ که‌ کۆله‌پشتیه‌که‌ی پره‌ له‌ خه‌ونی نیشتمان و تهنه‌که‌ی قه‌له‌میکه‌ بۆ نووسینه‌وه‌ی میژووی ئازادی. پێشمه‌رگه، ته‌نیا جه‌نگاوه‌ریک نیه‌ له‌ سه‌نگه‌ردا، به‌لکوو خودی خاکه‌ که‌ هه‌ستاوه‌ته‌ سه‌ر پێ، بۆ ئه‌وه‌ی که‌رامه‌تی کورد و کوردستان بپارێزێت. له‌و شه‌وانه‌ی که‌ تاریکی وه‌ک ده‌ریایه‌کی ره‌ش بال‌ به‌سه‌ر دۆڵ و کیوه‌کاندا ده‌کیشیت، چاوه‌کانی ده‌بنه‌ دوو ئه‌ستیره‌ی گه‌ش، و رێگه‌ به‌ هیوا نیشان ده‌ده‌ن. سه‌رما و به‌فر، که‌ ته‌نانه‌ت به‌رده‌کانیش ده‌قه‌له‌شێن، له‌ ئاست گه‌ری ئیراده‌ی پێشمه‌رگه‌دا ده‌بنه‌ شه‌ونم و ده‌توینه‌وه‌. له‌ درێژه‌ی ئه‌م وتووێژه‌دا "کوردستان" به‌ بۆنه‌ی ٢٦ی سه‌رماوه‌ز، رۆژی ئالا و پێشمه‌رگه‌ی کوردستان و تووێژیکه‌ی له‌گه‌ڵ مامۆستا شوان په‌روه‌ر، هونه‌رمه‌ندی گه‌وره‌ و که‌سایه‌تی دیاری هونه‌ری به‌رگه‌ری پێکه‌ینه‌وه‌.

شه‌ه‌رام سوبحانی: مامۆستا! با ئاوا بچینه‌ نیو باسه‌که‌مان و بلیین که‌ گۆرانییه‌کانی به‌رێرتان بوونه‌ته‌ به‌شیک له‌

یاده‌وه‌ری به‌کۆمه‌ڵی کورد. که ئاماژه به تراژیدیا و به‌رخۆدانى کورد ده‌کهن، رۆلى پێشمه‌رگه له‌م یاده‌وه‌رییه‌دا چۆن ده‌بینن؟ ئایا پێشمه‌رگه ته‌نیا بکه‌ریکی میژووییه یان پارێزهری ئه‌م یاده‌وه‌رییه‌یه؟

شوان په‌روه‌ر: که ناوی پێشمه‌رگه ده‌هینریت، پێشمه‌رگه ناویکی تایبه‌ت به‌ گه‌لی کورده. هه‌ر وه‌کوو ئیسپانییه‌کان ناوی گه‌ریلایان داناوه و له‌ دونیادا ناسراوه، پێشمه‌رگه‌ش به‌ره‌مه‌ی کورده و به‌م چه‌شنه ناسراوه. له‌ کوردستان جگه له‌ ناوی پێشمه‌رگه هه‌ج ناویکی دیکه په‌سه‌ند ناکریت؛ نه‌گه‌ر ئیستا بلیین له‌شکه‌ر، که‌س قبوولی ناکات. له‌به‌ر ئه‌وه‌ی که خزمه‌ت، هه‌یز و گیانفیدایی پێشمه‌رگه‌مان دیوه و وه‌کوو سیمبول ناوی کوردییه و شانازییه‌که بو‌گه‌لی کوردستان. هه‌ر ئه‌و تایبه‌تمه‌ندییه‌ش وای کردوه که پێشمه‌رگه بو‌ ئیمه ناویکی پیروزی بیت.

شه‌ه‌رام سو‌ب‌حانی: به‌شیکى زۆری میژووی قاره‌مانیتی پێشمه‌رگه له‌ رێگه‌ی گۆرانی و چه‌یران و لاوه‌که‌وه گه‌رداوه‌ته‌وه. به‌رای به‌ریزتان، ئه‌م گه‌رانه‌وه هونه‌رییه چه‌نده توانیویه‌تی میژووی راسته‌قینه‌ی پێشمه‌رگه پیا‌ریزیت؟

شوان په‌روه‌ر: لێره‌دا باس له‌ هونه‌ر ده‌کریت، هونه‌ر ده‌نگی سروشته و هه‌موو زینده‌وه‌ریکیش له‌ سروشتدا ده‌نگی تایبه‌ت به‌ خۆی هه‌یه. له‌ کۆی زینده‌وه‌رانی سروشتدا مرۆف هه‌بوونیکی کولتوورییه و کولتوورسازی (په‌روه‌رده و ئاوه‌دان) ده‌کات. موزیک و هونه‌ریش ده‌نگی پیا‌نه‌یین؛ بۆیه هه‌ر رووداو و کاره‌ساتیک که له‌ ژبانی مرۆفدا روو ده‌دات، له‌ کۆمه‌لگه‌دا زیاتر له‌ رینگای موزیکه‌وه ده‌رده‌به‌ریت. موزیک مۆرال، هیوا و روحیه‌ به‌رز ده‌کاته‌وه و خۆشه‌ویستی به‌ره‌م ده‌هینیت. ده‌بی ئۆگری ژبان، مرۆف، سروشت و کوردستان بیت، ده‌بی ئۆگری پێشمه‌رگه بیت. لێره‌دایه که ئه‌م موزیک و گۆرانییه‌یه که له‌م بواره و له‌ کوردستاندا تۆمار کراون، له‌ سه‌رده‌می کلاسیکه‌وه بگه‌ر هه‌تاکوو ئیستا، له‌ هه‌ج ولاتیکی دونیادا به‌ره‌م نه‌هاتوه. به‌ تێپه‌رینی سه‌د و بریک ساڵ له‌سه‌ر داگیرکردن و دا‌به‌شکردنی کوردستاندا، نه‌ته‌وه‌ی کورد هه‌میشه‌ خه‌باتی کردوه، شه‌هیدی داوه و ئیش و مه‌ینه‌تی کیشاوه و قاره‌مانیتی ئا‌ندوه. له‌سه‌ر هه‌موو ئه‌مانه‌شدا موزیکی تۆمار کردوه. ئه‌مه‌ش بووه به‌ هۆکاری پته‌وه‌بوونی رۆل و پینگه‌ی موزیک له‌ ژبانی گه‌لی کورددا.

شه‌ه‌رام سو‌ب‌حانی: له‌ جیهانیکی پر له‌ گۆرانکاری ژینۆپۆلیتیکیدا، ئه‌رک و رۆلى پێشمه‌رگه چیه؟ ئایا ته‌نیا هه‌ریکی به‌رگه‌ریه یان ده‌توانیت بیته به‌شیک له‌ سیسته‌می ئاسایشی ناوچه‌که و جیهانیش؟ چۆن ده‌کریت وینه‌ی پێشمه‌رگه له‌ ئاستی نێوده‌وه‌له‌تیدا زیاتر به‌هه‌یز بکریت؟

شوان په‌روه‌ر: هه‌ر پائه‌وانیک که خۆی ته‌یار و ئاماده نه‌کات، سه‌رکه‌وتوو نابیت. پێشمه‌رگه‌ش ناویک نیه که ئه‌وا به

سانایی باسی ليوه بکريت؛ پيشمه رگايه تی به ره می خه بات و تیکووشان و هه لومه رگی دژواره، بویه له دونیادا ناسراوه. وایه، هیزی پيشمه رگه هیزیکی ناسراوه له هه موو شوینیکی دونیادا. ئینجا خه بات و گیانفیدایی پيشمه رگه به هیزی سیاسی کوردستانه وه گری دراوه و پیوسته که به باشی ریکی بخات. نه گهر هیزی سیاسی کوردستان به باشترین شیوه هیزی پيشمه رگه ناماده و ئورگانیزه بکات، هیزی پيشمه رگه ده توانیت بیته هیزیکی به رگیکاری جیهانی. بیته به رچاوی خوت، کاتیک که داعش سه ری هه لدا، نه گهر هیزی پيشمه رگه نه بوايه، ده بوو به مه ترسی بو هه موو که لانی جیهان. به لام نه وه هیزی پيشمه رگه بوو که داعشی به چوکدا هیئا، که نه میس بوو به هوکاری نه وهی که پیروزی و گرنگی هیزی پيشمه رگه بو هه موو دونیا ده رکه ویت.

شه هرام سوبحانی: پیتان وایه له ده ره وهی کوردستان تیگه یشتینیکی دروست بو فه لسه فهی "پيشمه رگه" هه یه؟

شوان په ره ور: ژیان واته فه لسه فه و له هه موو ره هه نده کانی ژیانیشدا ره نگینی فه لسه فه ده رده که ویت. پيشمه رگایه تیش فه لسه فه یه که. وه کوو پيشتریش باسم کرد که هیزی پيشمه رگه کاتیک داعشی به چوکدا هیئا، دنیا چنده یارمه تیی هیزی پيشمه رگه ی دا و به های پی دا. نه گهر پيشمه رگه له وه زیاتر یارمه تی و به هیزی بونی ده ویت، نه مه ده که ویتسه سه ر شانی هیزی سیاسی و دیپلوماسیی کورد. هه رچه نده که سیاست و دیپلوماسیی کورد له جیهاندا به هیزی بیت، نه وه نده ش گرنگی هیزی پيشمه رگه بو جیهان ده رده که ویت و پشتگیری ده کريت.

شه هرام سوبحانی: دوی نه م هه موو سائه له خه بات و هونه ر، کاتیک وشه ی "پيشمه رگه" ده بیستن، یه که م وینه یان یه که م هه ست که دیته ناو دل و میشکتانه وه چیهی؟ نایا نه و وینه یه به تیپه ربوونی کات گوراوه؟

شوان په ره ور: پيشمه رگه له که لیک بواردا زه حمه تی کیشاوه. سه ره رای نه وهی قاره مانیتی نواندوه، به لام چه کی پیوست و گرنگی پی نه دراوه. زورجار بووه که مال و مندالی ده ربه ده ر بوون، که له جیی خویدا کیشه یه کی گه وری ناوه ته به رده م خه باتی پيشمه رگه. ستران و گورانی به باشی هیئاویه ته زمان و ده ریخستوه که پيشمه رگه به چ زه حمه تیک پيشمه رگایه تیی کردوه و به چ نایدیولوزی و باوه ریک ده ستی کردوه به شوپش. به لام له سیاست و دیپلوماسیدا نه مانتیوه به پی پی پیوست و به گویره ی گیانفیدایی و تیکووشانی پيشمه رگه، هیزی پيشمه رگه به باشی بناسینین. بویه پیوسته هه وئی باشتر ناساندنی هیزی پيشمه رگه بدريت، چونکه هیزی پيشمه رگه میژوو، ناسنامه، کوردايه تی، قاره مانیتی و مروقیایه تیه. هه موو ربه ریکی پيشمه رگه که شوپشی ده ست پی کردوه و شه ری کردوه، وتوویه تی ناشتی، دوستایه تی و مروقیایه تی. پيشمه رگه هیزیکی نیه که ته نیا بو لیدان و شه ر بیت. پيشمه رگه ناوه زمه ندانه شه ر ده کات بو

خزمه‌تى گه‌له‌كه‌ى. ده‌بى ئه‌و مرۆفدۆستى و ناگاييه‌ى پيشمه‌رگه له‌ بوارى ناشتى و ئازاديشدا روون بكرىته‌وه. به‌پيچه‌وانه‌ى ئه‌وه‌ى كه‌ دوژمنانى گه‌لى كورد دژى گه‌لى كورد ده‌يانكرد، پيشمه‌رگه هه‌يچ كات لايه‌نگرى داگيركردن و ده‌ستدرينژى بۆ سه‌ر ماڻ و ئازادى كه‌س نه‌بووه و هه‌يچ كات لايه‌نگرى كوشتنى ديل نه‌بووه. هه‌يزى پيشمه‌رگه هه‌يزى ناشتى و مرۆفاهه‌تى و له‌ هه‌مان كاتدا هه‌يزى پاراستنى ئازادى و ولاته‌.

شه‌ه‌رام سو‌ب‌حانى: رۆژى پيشمه‌رگه " و " ئالا" چ قورساييه‌كى فه‌لسه‌فى و سو‌زداريان بۆ جه‌نابتان هه‌يه؟ ئايا ئه‌م رۆژه ته‌نيا يادكردنه‌وه‌ى رابردووه، يان پرۆژه‌يه‌كن بۆ دارشتنى داهااتوو؟

شوان په‌روه‌ر: ته‌ماشاي هه‌ر ئاييبيكيش كه‌ بكه‌يت چۆن سه‌رى هه‌لداوه و كى خزمه‌تى كردوه، شروقه‌ ده‌كرىت و به‌رده‌وام ده‌بىت. ئالاي كوردستانيش بۆ يه‌كه‌م جار له‌ مه‌يدانى چوارچراى مه‌هاباد شه‌كايه‌وه و هه‌يزى پيشمه‌رگه دامه‌زرا؛ هه‌ر ئه‌وه‌نده‌ى كه‌ باس له‌ ئالا و پيشمه‌رگه ده‌كرىت ئه‌وا مي‌ژوووه‌كه‌ش شروقه‌ ده‌كرىت و به‌رده‌وام ده‌بىت، و له‌ هه‌موو بوارىكى ئاييبي، جفاكى، ده‌وله‌تى ... هتد له‌ جيهاندا، وه‌كوو خۆى كه‌ چۆن پي‌كه‌اتوو و باس ده‌كرىت. بۆ ئيمه‌ش ئالا و پيشمه‌رگه‌ى كوردستان ليره‌وه ده‌ست پى ده‌كات. مه‌هاباد سائى ١٩٤٥ى زاييبي، كه‌ مي‌ژووويه‌كى ناسراو، به‌هادار و پيروژه.

شه‌ه‌رام سو‌ب‌حانى: پيشمه‌رگه وه‌ك هه‌يزىكى نيشتمانى سه‌ير ده‌كرىت، به‌لام له‌ هه‌مان كاتدا دابه‌شبوونى سىياسى كارىگه‌رى له‌سه‌ر هه‌بووه. هونه‌ر چۆن ده‌توانىت له‌ سه‌رووى ئه‌م دابه‌شبوونانه‌وه بوه‌ستىت و وینه‌يه‌كى يه‌كگرتوو بۆ پيشمه‌رگه وه‌ك هه‌يزى پاريزه‌رى "نيشتمان" پيشكه‌ش بكات نه‌ك "جيزب"؟

شوان په‌روه‌ر: هونه‌ر هه‌رده‌م زمان، رامين و ده‌نگى ئاوازى يه‌كگرتنى گه‌له و دابه‌شكارى قبوول ناكات. من وه‌كوو هونه‌رمه‌ندىكى كورد هه‌ر گۆرانىيه‌ك كه‌ پيشكه‌ش ده‌كه‌م، ده‌ئيم بۆ هه‌موو لايه‌كى نه‌ته‌وه‌ى كورد. به‌لام له‌ سىياسه‌تدا زۆرجار ئه‌مه ناكرىت، دابه‌ش ده‌كرىت و تايبه‌ت ده‌كرىت. سىياسه‌ت شروقه‌ى ژيانه؛ هه‌ر يه‌ك به‌ جوړىك ده‌ئيت كه‌ ژيان باشتر ده‌كات: يه‌ك به‌ لىبراليزم، يه‌ك به‌ كۆمونييزم، يه‌كيش به‌ ديندارى و ئه‌وى ديكه‌ش ده‌ئيت به‌ كۆنسيرقاتييف باشتر ده‌كه‌ين. ئه‌م جوړيه‌ كه‌ سىياسه‌ت هه‌يزى پيشمه‌رگه‌ش دابه‌ش ده‌كات. بۆ وینه‌ پيشمه‌رگه‌يه‌ك به‌ بىرى كۆمونييزم و پيشمه‌رگه‌يه‌ك به‌ رامين ئاييبنه‌رسى، كاتىك سه‌ره‌راى ئه‌وه‌ى كه‌ هه‌ردوو لاش پيشمه‌رگه‌ن، كه‌ كۆ ده‌بنه‌وه يه‌كتر قبوول ناكه‌ن. ئه‌مه‌ش به‌ره‌مه‌ى ئه‌وه‌يه‌ كه‌ سىياسه‌ت ركابه‌رى دروست كردوو. باشتر وايه‌ كه‌ سىياسه‌ت به‌ هه‌ر رهنگىك كه‌ هه‌يه، هه‌ولنى پارچه‌كردنى هه‌يزى پيشمه‌رگه نه‌دات. ئه‌مه ياسايه‌كه‌ له‌ هه‌موو جيهاندا، كه‌ ده‌ئين جيزب، سىياسه‌ت و ده‌وله‌تدارى بۆ هه‌موو لايه‌ك، به‌لام به‌ دوور بىت له‌ هه‌يزى له‌شكرى. بۆيه ده‌بىت سىياسه‌ت تىكه‌ن به‌ هه‌يزى پيشمه‌رگه نه‌كرىت و

له "پۇڭنامەى كوردستان" و "كوردستان میدیا" وه

رئبەندانى ۲۷۲۵

شارەزای میژوو، كۆمەنگە، ئایین، سیاست و ھەموو رەھەندەكانى جیھان بە. بە پێچەوانەوه ناتوانم له گۆرانى، ستران و لاوژەدا بیلیمەوه. ھونەر بۆ من شۆرش، گۆرانى، ژيان، نەتەوهى كورد و مرۆفایەتیبە.

شەھرام سوبھانى: نەوهى نوێ چۆن دەتوانیت ریز له میژوو و ماندووبوونى پێشمەرگە بگریت و ئەو میراتە پاریزیت؟

شوان پەرۆەر: له رینگای نەتەوهیبووئەوه؛ پێشمەرگە ھێزى نەتەوهى كوردە، ھێزىكە بۆ پرگارى و پاراستنى خاك و ھەموو بەرھەمى كوردى، جفاكى و دیرۆكى كوردستانە. واتە ئەگەر ھێزى پێشمەرگەمان نەبیت، دوژمن بەسەر ئیمەدا زان دەبیت. ھەر بۆیەش پێویستە ھەمیشە ھێزى پێشمەرگەمان لەبەرچاو بیت، ریزی ئى بگرین، بەھای پى بەدین و بەرفراوان بکریت وەكوو ھێزى سەرانسەرى له كوردستاندا.

شەھرام سوبھانى: مامۆستا گیان! سپاس بۆ ئەوهىكە كاتت پى بەخشین و ماندووش نەبیتەوه

شوان پەرۆەر: سپاس بۆ ئیووش.

۱۷ رئبەندانى ۲۷۲۵

هه‌یه.

جیهانی رۆژه‌لات زیاتر چین رینه‌ری ده‌کات. ئەم بەرەیه هه‌ندیک ولاتی هاو‌را له‌سه‌ر نا‌کارامه‌یی نه‌زمی ئیستای وه‌ک به‌تایبه‌ت ئی‌ران، کۆره‌ی با‌کوور و رووسیه ده‌گریته‌وه، که هه‌وڵی گۆڕینی نه‌زمی رۆژاوا‌یی ده‌ده‌ن. ئەم ولاتانه زیاتر رپالیزم له پێوه‌ندییه نیوده‌و‌ته‌تییه‌کانی خۆیاندا ره‌چاو ده‌که‌ن و له‌سه‌ر به‌رژه‌وه‌ندیی هاوبه‌ش و تیکدان یان لاوازکردنی نه‌زمی لیبرالی رۆژاوا م‌کوین.

جیهانی باشوور ولاتانی گه‌شه‌سهندوو و ولاتانی خاوه‌ن داها‌تی مامناوه‌ندی نه‌فریقا، ئەمریکای لاتین، باشووری ئاسیا و باشووری رۆژه‌لاتی ئاسیا (و خاوه‌ن زۆرینه‌ی دانشتووانی دنیا) ده‌گریته‌وه. زۆریک ئەم ولاتانه کۆنه‌ کۆلۆنی و ولاتانی رۆژاوا‌یین که کاتی خۆی گۆره‌پانی جه‌نگه به‌وه‌کاله‌ته‌کانی شه‌ری سارد بوون و زۆریان زه‌ره‌ر و زیانیان پێ گه‌یشتووه. له‌ ریزی ئەم ولاتانه‌دا، ولاتانی خاوه‌ن هی‌زی مامناوه‌ند یان "ولاتانی یه‌کلاکه‌ره‌وه‌ی" وه‌ک بریزیل، هیندوستان، کینیا، میکزیک، نیجیریه، عه‌ره‌بستانی سه‌عوودی و نه‌فریقای باشوور هه‌ن. ئالوگۆری دیمۆگرافیک، گه‌شه‌ی ئابووری، ده‌ره‌ینان و هه‌نارده‌کردنی سامانه سروشتیه‌کان پالنه‌ری چوونه‌سه‌ری گرنگیی ئەو ولاتانه‌یه.

به‌گۆیره‌ی ئەم دابه‌شکردنه رۆژه‌لاتی نیوه‌راست تیکه‌له‌یه‌که له هه‌ر سێ به‌ره‌که (ئی‌ران، تورکیه، ئیسرائیل). ئەم نیوه‌نده‌شدا کورد به‌سه‌ر دوو به‌ره‌ی رۆژاوا و رۆژه‌لاتدا دابه‌ش بووه (راست و چه‌پ، ناسیۆنالیست و برابه‌تی گه‌لان، به‌ریوه‌به‌ری شوورایی). واته‌ م‌له‌لانیی دارشته‌وه‌ی رۆژه‌لاتی نیوه‌راست و به‌دیاریکراویش کوردستان ته‌نیا چاره‌نووس و هه‌ل‌که‌وت نییه، به‌ل‌کوو م‌له‌لانیی روانگه‌ی ئەم سێ به‌ره جیهانییه‌یه که هه‌رکام له روانگه‌ی خۆیانده‌وه ده‌یان‌ه‌ویت به‌ دیزاینکردنه‌وه‌ی ئارایشی سیاسی ناوچه‌که له‌سه‌ر بنه‌مایه‌کی ئابووری نه‌زمی خۆیان بچه‌سپینن و بسه‌پینن. له کوردستان به‌گشتی ئەو به‌ره‌یه‌ی به‌ ناوی ناسیۆنالیزم (راست) ده‌یان‌ناسین له به‌ره‌ی رۆژاوادان و چاره‌سه‌ری پرسى کورد له روانگه‌ی پیناسه‌ی رۆژاوا‌یییه‌وه بۆ وینه‌ وه‌ک نه‌ته‌وه، سه‌روه‌ری، دیاریکردنی مافی چاره‌نووس و روانگه‌ی ئایدیالیستی پێوه‌ندییه نیوده‌و‌ته‌تییه‌کاندا ده‌بینن. واته‌ وێرای سووربوون له‌سه‌ر رۆلی دیموکراسی بۆ پیکه‌وه‌ژیان و چاره‌سه‌ری کیشه‌ی کۆمه‌لگه‌ی مرۆیی، وه‌ک کۆنزه‌رفاتیقه‌کان نیشتمان و نه‌ته‌وه و دوا‌جار سه‌روه‌ری نه‌ته‌وه به‌ بنه‌ما وه‌رده‌گرن بۆ گه‌ره‌نتیی نه‌ته‌وه و به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانی. دیسان هه‌میشه ئەو هی‌زانه‌ی ئەم به‌ره‌یه‌دا پیناسه ده‌کری‌ن له‌سه‌ر دانوستان بۆ چاره‌سه‌ری کیشه‌کانی ئیوان کورد و داگیرکه‌ران چ‌ر بوونه‌ته‌وه.

له‌ لایه‌کی دیکه‌وه ئەم هی‌زانه‌ی به‌گشتی بنه‌مایه‌کی چه‌پی وشکییان هه‌یه، زیاتر ئینتیرناسیۆنالیستی بیر ده‌که‌نه‌وه و چاره‌سه‌ری به‌ره‌ی یه‌که‌م (ناسیۆنالیسته‌کان) به‌ ناراست ده‌بینن. له راستیدا ئەو ه‌زرینه به‌ر له‌وه‌ی روانگه‌یه‌ک بێت بۆ

چاره‌سه‌رى بنه‌ره‌تى پرسی كورد، له دژايه‌تى كۆمۆنيزمه‌وه بۆ ئيمپرياليزم سه‌رچاوه ده‌گریت، كه چه‌مكى نه‌ته‌وه به نامرازكى دنياى سه‌رمایه‌دارى ده‌زانیت له ده‌ستى بۆرژوادا. هه‌نووكه وێرای توندبوونی به‌ره‌به‌ره‌كانی به‌ره جیهانییه‌كان بۆ رێكخستنه‌وه یان هه‌شتنه‌وه‌ی نه‌زمى جیهان به تايبه‌تیش رۆژه‌لاتى نیه‌وهراست، چاره‌نووسى كوردستان به‌گشتى له‌نیوان به‌ره كوردستانیه‌كاندا لێل ده‌نوینیت. ته‌نانه‌ت ده‌كریت رووداوه‌كانى ئەم رۆژانه‌ی رابردووی رۆژاواى كوردستان له تویی ئەم به‌ره‌به‌ره‌كانیه‌دا شیکاری بكریت.

سه‌ره‌رای ئەم پێشه‌كیه‌ی باس كرا كه وینه‌ گه‌وره‌كه‌ی گۆرانكارى و یارییه هه‌ریمی و ناوچه‌یه‌یه‌كانه، ئابووری و به تايبه‌تیش وزه و ژێرخانى گواستنه‌وه‌ی وزه رۆئیکى به‌رچاو ده‌بینن له چۆنیه‌تى دیزاین‌كردنه‌وه‌ی جیهان. له راستیدا دیزاین‌كردنه‌وه‌ی جیهان له‌سه‌ر ته‌وه‌رى رێكخستنى گواستنه‌وه‌ی وزه و به‌هێزکردنى ئابووری و لاتانى ئەم سى به‌ره‌یه‌یه. «بارى بۆزان» و «ئۆلى وێشه‌ر» (٢٠٠٣) پێیان وایه وزه و ژێرخانى ئابووری به‌شێكن له ئابووری ئەمنیه‌ت، كه تێیدا به‌ستراوه‌ی یان پێوستی وزه ده‌توانیت رۆئیکى سه‌قامگیركه‌ر و هه‌میش هه‌ره‌شه‌ی ببینیت. ژێرخانى ئابووری وه‌ك هێلى نووله‌ی گواستنه‌وه‌ی نه‌وت و گاز و كریدۆرى سه‌ره‌كی بازرگانی له پێوه‌ندییه نیه‌وه‌وه‌ تايبه‌كاندا ده‌توانن وه‌ك كاتالیزۆرى رێككه‌وتن و هه‌میش له لایه‌ك كارتى گوشار له‌سه‌ر یه‌كتر دروست بکه‌ن. به كورتى پێوستی وزه هه‌م ده‌توانیت هاوبه‌شى و هاوكاری ناوچه‌یى دروست بکات و هه‌میش دژايه‌تى و هه‌فرکى ژێنۆپۆلیتیکی لى بکه‌وێته‌وه. له‌م روانگه‌یه‌وه كه رۆژه‌لاتى كوردستان چۆناوچۆن ده‌بیت كارتى وزه له هاوكیشه‌ی سیاسى ئاۆز و لێلى داها‌تووی خۆیدا به‌كار به‌نیت به تايبه‌تیش به سه‌رنجدان به‌و مه‌ترسیانه‌ی هه‌ر له ئیستاوه ده‌رکه‌وتوون، به كورتى باس له پێوه‌ندی هه‌ریمی رۆژه‌لات له‌گه‌ل مه‌ترسیه‌كانى له باكووری رۆژه‌لاتى كوردستان و به دیاری‌كراوى له‌گه‌ل تورکیه ده‌که‌م.

تورکیه به‌شێكى یه‌كجار زۆرى وزه‌ی خۆی به تايبه‌تیش گاز له ئێرانه‌وه دا‌بین ده‌کات. راپۆرته‌كان نیشان ده‌ده‌ن كه ساڵ به ساڵ هه‌ناردە‌ی گاز له ئێرانه‌وه بۆ تورکیه زیادى کردووه. هێله‌كانى نووله‌ی گواستنه‌وه‌ی گازى ئێران له دوو قۆله‌وه دینه‌وه باكووری رۆژه‌لاتى كوردستان. واته یه‌كێك له هێله‌كان له باشووری ئێرانه‌وه دیته وێستگه‌ی سه‌ره‌كى له ئیلام و به درێژایى رۆژه‌لاتدا هه‌لده‌کشیت بۆ سه‌رووی رۆژه‌لات. قۆله‌كه‌ی دیکه‌ش له رۆژه‌لاتى ئێرانه‌وه دیته وێستگه‌ی سه‌ره‌كی ته‌وریز و له‌وێشه‌وه به‌ره‌و پارێزگای ورمێ راده‌کشیت و ده‌گاته‌وه خالى سنووری بازرگان. ئەمه‌ جگه له‌وه‌ی رۆژه‌لاتى كوردستان و پارێزگای ئیلام سه‌رچاوه‌ی گازى ئێران. له لایه‌كى دیکه‌شه‌وه باكووری رۆژه‌لاتى كوردستان و لاتانى ناسیای ناوه‌ندی و ناسیای دوور به تورکیه‌وه ده‌به‌ستیته‌وه. هه‌ر بۆیه له‌گه‌ل قوولبوونه‌وه‌ی كیشه‌كانى نیوان ئێران و ئەمریکا، تورکیا ترسى لى نیشته‌وه و جگه له‌وه‌ی هه‌ول ده‌دات به یارمه‌تیدانى ئێران و نیه‌وهندگیرى كردنى له‌نیوان ئێران و ئەمریکادا ئەم نه‌زمه ئیستایه تیک نه‌چیت، له لایه‌كى دیکه‌وه پلان بۆ داگیرکردنى به‌شێكى رۆژه‌لاتى كوردستان داده‌نیت

هه‌تا وهک گوشار به‌کاری به‌یئیت له‌سه‌ر هه‌ر پیکهاته‌یه‌کی سیاسی که له داها‌توودا دوا‌ی کۆماری ئیسلامی له‌و ناوچانه، ده‌توانی‌ت سه‌روه‌ری خۆی به‌یئیت. واته‌ لێره‌دا چونکه‌ تورکیه‌ ده‌زانیت هه‌م له‌ بوا‌ری وزه‌ و هه‌میش له‌ بوا‌ری ژێرخانی گواستنه‌وه‌ی وزه‌ و هه‌میش کریدۆری پێوه‌ندییه‌وه‌ به‌و هه‌رێمه‌ سیاسیه‌وه‌ ده‌به‌سترتنه‌وه‌ که‌ جیگره‌وه‌ی کۆماری ئیسلامیه‌، له‌ ئیستاوه‌ به‌ روانگه‌یه‌کی ریسالیزی هێرش‌به‌رانه‌وه‌ ده‌یه‌وێت به‌رژه‌وه‌ندییه‌ نه‌ته‌وه‌یه‌کانی مسۆگه‌ر بکات. که‌واته‌ هه‌رێمی رۆژه‌لاتی کوردستان له‌ داها‌توودا کارتی یاری له‌گه‌ڵ تورکیه‌ له‌وه‌ زیاتر به‌ده‌سته‌وه‌یه‌ هه‌تا تورکیه‌ بتوانیت به‌شیک له‌ رۆژه‌لات داگیر بکات، به‌لام نهم کارتانه‌ پێوستییان به‌ دیپلۆماسیی به‌هێز هه‌یه‌ هه‌تا بتوانن روانگه‌ی ده‌وته‌ی تورک له‌سه‌ر چۆنیه‌تی هه‌نسوکه‌وت له‌گه‌ڵ رۆژه‌لات بگۆرن. لهم پێوه‌ندییه‌دا نه‌وه‌ی روون و ناشکرایه‌ پێوه‌ندی نیوده‌وته‌ی و ده‌ره‌وه‌ی هه‌رێمی رۆژه‌لات به‌ سه‌رنجدان به‌ پێگه‌ی حیزبه‌کانی رۆژه‌لات له‌ کۆمه‌لگه‌ی رۆژه‌لاتدا له‌سه‌ر بناغه‌ی ئایدیالیستی (لیبرالی) داده‌م‌زێت که‌ ئه‌ویش جه‌ختکردنه‌وه‌ له‌سه‌ر هاوکاری و هاو‌پێوه‌ندییه‌ بۆ چاره‌سه‌ری کێشه‌کان بۆ نه‌وه‌ی بنه‌مایه‌کی دیموکراتیک وه‌ربگرن و پیکه‌وه‌ژیانیک له‌سه‌ر بنه‌مای رێزگرتن له‌ به‌رژه‌وه‌ندییه‌ نه‌ته‌وه‌یه‌ی لایه‌نه‌کان و که‌مکردنه‌وه‌ی گرژیه‌کانه‌. واته‌ نه‌زمی رۆژاوا‌ی و ئیستا که‌ له‌سه‌ر بناغه‌ی نه‌ته‌وه‌-ده‌وته‌ مه‌یپوه، به‌رمه‌به‌ستی داها‌تووی رۆژه‌لاتی کوردستانه‌. بۆیه‌ ده‌کریت بلیین ئه‌گه‌ر داها‌تووی رۆژه‌لاتی کوردستان هاوشانه‌ له‌گه‌ڵ ئه‌و به‌ره‌یه‌ی زانه‌ به‌سه‌ر ره‌وتی رووداوه‌کان که‌ ئه‌ویش نه‌زمی به‌رمه‌به‌ستی ئه‌مریکا و ئیسرائیله‌. دیاره‌ مه‌به‌ست ئه‌وه‌ نییه‌ که‌ بلیین نهم نه‌زمی به‌رمه‌به‌ستی رۆژاوا‌ خۆبه‌خۆ ئامانجه‌کانی ئیمه‌ به‌دی ده‌هینیت. نا، به‌لام نهم نه‌زمه‌ ده‌رفه‌تییکی له‌بار ده‌خولقینیت که‌ ئیمه‌ تیییدا بتوانین پۆتانسیلی رۆژه‌لات کارا بکه‌ین و هه‌م بزاف لهم حاله‌تی په‌سیویه‌ ده‌ربجیت و هه‌میش رۆژه‌لات وهک جوگرافیا و نه‌کتهریکی نه‌کتییی سیاسی و ئابووری بیته‌ بازنه‌ی کایه‌ی هه‌فرکییه‌کانی ناوچه‌که‌وه‌.

له‌ لایه‌کی تروه‌ شاراوه‌ نییه‌، دوو به‌ره‌ی رۆژاوا و رۆژه‌لات هه‌ول ده‌دن به‌سه‌ر کریدۆره‌ ئابوورییه‌کان، ژێرخانی ئابووری و وزه‌دا زال بن له‌ ناوچه‌که‌دا. هه‌ر لهم سۆنگه‌یه‌وه‌ چین له‌میژه‌ خه‌ریکی راکیشانی جاده‌وبانی پان و به‌رینه‌ بۆ باشووری ئاسیا، ناوه‌ندی ئاسیا، رۆژه‌لاتی نیوه‌راست، ئوروپا و باکووری ئه‌فریقا. لهم لایه‌شه‌وه‌ ئه‌مریکا هه‌ولێ کۆنتروۆلی وزه‌ی دنیا ده‌دات که‌ گرتنی مادۆرو له‌ قینیزویلاش لهم چوارچێوه‌یه‌دا خۆی ده‌بینیته‌وه‌. هه‌روه‌ک ده‌زانین رۆژیک دوا‌ی نه‌وه‌ی مادۆرو جه‌ژنی په‌یمانیک ستراتییی درێژخایه‌نی له‌گه‌ڵ چین گێرا، به‌سه‌ریدا درا. هه‌روه‌ها ده‌زانین هه‌ر ئیستا ئه‌مریکا به‌ ته‌واوی هێزمه‌ له‌ رۆژه‌لاتی نیوه‌راسته‌ تا سه‌رچاوه‌ی وزه‌ی ئێران بۆ به‌ره‌ی رۆژه‌لات و «بریکس» به‌تایبه‌تی چین وشک بکات. لهم نیوانه‌شدا ئیسرائیل هاوشان له‌گه‌ڵ پرۆژه‌کانی ئه‌مریکا هه‌ولێ دا‌ییینی ئه‌منیه‌تی خۆی، هه‌م له‌ رینگه‌ی هه‌ژموونی سه‌ربازی و هه‌میش له‌ رینگه‌ی به‌ده‌سته‌وه‌گرتنی کریدۆره‌ ئابووری و بازرگانه‌یه‌کان و لیکه‌سته‌نه‌ویان به‌ ئیسرائیله‌وه‌ ده‌دات؛ نهم خاله‌ ژنیۆپۆلیتیکییه‌یه‌ به‌ده‌ست خۆیه‌وه‌ن. هه‌روه‌ها ئیسرائیل به‌ پیکه‌ینانی هاو‌په‌یمانیی جو‌راوجۆر هاوچاوه‌ ئابووری و دژبه‌ره‌ سیاسیه‌کانی له‌ ناوچه‌که‌دا کول ده‌کات.

رېبهندانى ۲۷۲۵

بهگشتى رۆژههلاتى كوردستان هم لهبارى نهزمى بهرمه بهسته وه دژايه تىي لهگهڻ تىروانىنه زانه كه نييه بو دارشته وهى ديزاينى رۆژههلاتى نيوه راست و ئيران، هم كارتى نابوورى، ژيرخانى گواسته وهى وزه و خالى ستراتيجىي له بهر دهسته و هميش دهكه ويته چوارچيوهى ئهم كريدورانهى ئيسرائيل بو ههژموني خوى له ناوچه كه دا ههوى دامه زاندينان ده دات. بويه سهركردايه تىي سياسىي بزاڤى رۆژههلات به سهرنجدان به و خائنه به هيزانه ده توانييت له سهه چاره نووسى كورد له رۆژههلات به يه كگرتووي ههنگاوى كردهي و مسوگه ر بنيت.

۱۸ رېبهندانى ۲۷۲۵

یه کگرتوویى، رەمزی سەرکەوتن

رەزا دانشجوو

هێرشى هیزهكانى ئەحمەد شەرع سەرۆكى حكومەتى راگوزەرى سووریه بۆ سەر كورد و ناوچه ئۆتۆنۆمییەكانى رۆژهەلات و باكوری سووریه، ئەگەرچی بەداخهوه بوو بەهۆى ئاوارهبوون و كوژران و برینداربوونی هەزاران كوردى ئازادىخوازى بۆ تاوان، بەلام ئە هەمان كاتدا لاپەرەیهكى نویی ئە بەئاگابوون و رێكخستنهوهى ناسیۆنالیزمى كوردى ئەك تەنیا ئە

پوژئاوای کوردستان، به ئکوو به پانتایی ئهم جوگرافیایه به‌ندکراوه هه‌ئداوه!

پا‌په‌رین و بزووتنه‌وه‌یه‌کی گه‌وره که ته‌نانه‌ت زۆریک له شاره‌زایان و زانیانی کوردی سه‌رسام کرد! ئهم پا‌په‌رین و به‌ئاگاهاتنه‌وه‌یه ده‌توانی‌ت ده‌ستی‌پێکی وه‌رزیکێ تازه له میژووی خه‌بات و به‌رخۆدان و ناسیۆنالیزمی کورد له رێگه‌ی دژوار و پێچاو‌پێچی گه‌یشتن به‌ نازادی و سه‌ربه‌خۆیی بی‌ت. به‌راورد به‌ رووداوه‌کانی پێشووتر په‌یوه‌ست به‌ خه‌باتی رزگاری‌خوایی گه‌لی کورد، ئهم پا‌په‌رین و به‌رخۆدانه هه‌نگری تاقمیک تایبه‌تمه‌ندی ناوازه‌ بوون که له درێژهی ئهم بابه‌ته‌دا به‌ کورتی ده‌خ‌رینه به‌ر باس؛

گواستنه‌وه له په‌راویزه‌وه بو‌ ده‌ق

به‌داخه‌وه ده‌توانی‌ت بگوتی‌ت که له زۆریه‌ی جوولانه‌وه و پا‌په‌رینه‌کانی پێشووتر له هه‌ر چوار پارچه‌ی کوردستاندا، ته‌رکیز له‌سه‌ر پرس و کێشه‌یه‌کی دیاریکراو بووه و زۆر که‌م ئهم پرسانه‌ بوونه‌ته‌ پرسیکێ نه‌ته‌وه‌یی و جیی باسی ته‌واوی کوردستانیان، به‌لام ئه‌وه‌ی ئهم پا‌په‌رینه مه‌زنه‌دا روویدا تیپه‌ری‌بوون له هه‌ر چه‌شنه‌ دروشم و داخوایی حیزبی و تاکه‌که‌سی و به‌ئامانجگرتنی دروشم و داخوایی نه‌ته‌وه‌یه‌کان بوو. باس له ویست و ئاواتی له‌میژینه‌ی کوردستانیان به‌ هه‌ر بیر و بو‌چوونیکی سیاسی. کیلی چاره‌سه‌ری بنه‌ره‌تی هه‌موو گه‌رفته‌کانی کوردستان! ئه‌وه‌ی کورد سالانیک بوو به‌ هۆکاری جو‌راوجۆر و خو‌سانسۆری یان گوشاری لایه‌نه‌کان خۆی له وتنی به‌دوور گرتبوو، ئه‌مجاره‌یان بوو به‌ نیوه‌رۆک و دروشمی سه‌ره‌کی هه‌موو خۆپێشاندا‌نه‌کان.

"کوردستان یه‌ک ولاته و ناییت به‌ چوار" و ئهم دابه‌شکردنه‌ ساختانه هه‌رگیز ناتوانی‌ت هیج بو‌شاییه‌ک و که‌ئینی‌ک له نیوان کورددا دروست بکات. یه‌گه‌رتوویی حیزب و لایه‌نه جیاوازه‌کان له هه‌ر چوار پارچه‌ی کوردستان، به‌بێ گۆیدانه تاقمیک جیاوایی بنه‌ره‌تی له شیوه‌ی بیرکردنه‌وه و بیروبو‌چوونی سیاسی له هه‌لۆیسته‌کانیان به‌رانبه‌ر به‌ چاره‌سه‌رکردنی پرسێ کورد و به‌گشتی پرسه نه‌ته‌وه‌یه‌کان، بێ هاوتا بوو. له پاستیدا ئه‌مه یه‌که‌م جار بوو که داواکارییه‌کانی گه‌لی کورد به‌ روونی و ئاشکرا له ئاستیکێ وادا ده‌ربه‌ردی‌ت.

نه‌وه‌ی نوێ، وشیار و به‌ئاگا

خانیکی تری گه‌نگ و سه‌رنج‌راکیشی ئهم پا‌په‌رینه، شیوازی مامه‌له‌ی نه‌وه‌ی گه‌نج و تازه‌پینگه‌یشتووی کورد بوو له‌گه‌ل ئهم پرسه. نه‌وه‌یه‌ک که هه‌میشه له لایه‌ن نه‌وه‌کانی پێشووه‌وه که‌وتووه‌ته به‌ر په‌خه‌ی توند و زۆریه‌ی کاته‌کان وه‌ک نه‌وه‌یه‌کی

که‌مه‌تره‌خه‌م و خه‌مسارد سه‌باره‌ت به‌ کوردایه‌تی و پرسه‌ نه‌ته‌وه‌بیه‌یه‌کان باسی لیکراوه! به‌لام ره‌وتی رووداوه‌کانی ئه‌م رۆژانه و ئاماده‌بوونی به‌هیزی نه‌وه‌ی گه‌نج و تازه‌پینگه‌یشته‌وی کورد چ له‌ خۆپیشاندانه‌کاندا و چ چالاکی‌بوونی بی‌ وینه‌یان له‌ سۆشیال میدیا و تۆره‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌یه‌کان ده‌ریخست که ئه‌م باوه‌ره‌ چه‌نده‌ هه‌له‌ و نادرۆست بووه و تا چه‌ند هیز و توانا‌کانی ئه‌م نه‌وه‌یه‌ پشتگۆی خراون!

پێویسته‌ بۆ ریزگرتن له‌م نه‌وه‌ به‌هه‌ست، شۆرشگێڕ و نیشتمانپه‌روه‌ره‌ کلاو له‌سه‌ر لابه‌رین و هه‌ستینه‌ سه‌رپێ! ئه‌م به‌ناگابوون و تیگه‌یشته‌ قووئه‌ له‌ پرسه‌ گرنگه‌کان په‌یوه‌ست به‌ نیشتمان شیای س‌تایش و پیزانیین! ئه‌و گه‌نج و لاوه‌ شۆرشگێڕانه‌ی که له‌ گۆره‌پانی به‌رخۆدانا نیشانیان دا که رۆله‌کانی به‌ئه‌مه‌گ و راسته‌قینه‌ی پێشه‌وای گه‌وره‌ن و له‌ پینگای گه‌یشتن به‌ رزگاری کوردستاندا له‌ هیج هه‌وێک و تیکۆشانیک درێغ ناکه‌ن! هه‌موو شتیکیان کرد بۆ نه‌وه‌ی نیشان بده‌ن که هه‌میشه‌ ئاماده‌ن بۆ رزگاری کوردستان! بۆ شه‌پرکردن له‌گه‌ڵ هیزه‌ داگیرکه‌ره‌کان چوونه‌ رۆژئاوا، له‌ هه‌موو رێپێوان و خۆپیشاندانه‌کاندا بوون، له‌ تۆره‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌یه‌کان شۆرشیکێ راسته‌قینه‌یان خۆتقاند، ته‌نانه‌ت چوونه‌ ناو یاریگا‌کانی تۆپی پێی ئوروپا و خۆیان تووشی ده‌یان گرفت و کیشه‌ کرد تا جیهان تیبگات که له‌ رۆژئاوای کوردستان چی روودهدات!

ژنانی کورد، پێشکه‌وتنخواز و شۆرشگێڕ

چ له‌ سه‌رده‌می شۆرشێ ژینادا چ له‌ به‌رخۆدانی کۆبانی و شه‌ری داعشدا، ژنانی کورد رۆڵیکێ ناوازه‌یان بینی و توانیان وینه‌یه‌کی ته‌واو پێشکه‌وتنخوازانه‌ له‌ ژنی کورد بخه‌نه‌ روو. له‌ جوگرافیا‌یه‌که‌دا که ناوی رۆژه‌لاتی ناوه‌راسته‌ و هیشتاش ژنان له‌ کۆمه‌لگه‌دا وه‌ک شارۆمه‌ندی پله‌ دوو سه‌یریان ده‌که‌ن و هیج کات وه‌ک خۆیان قبوول نه‌کراون و بوونیان له‌ زۆریه‌ی بواره‌کاندا قه‌ده‌غه‌یه‌ یان لانیکه‌م به‌سه‌راوه‌ به‌ ده‌یان مه‌رج و پێش‌نیار و ته‌واو سنووردارکراوه، ژنانی کورد هه‌میشه‌ پێشه‌نگ و پێشه‌وه‌ بوون و له‌ به‌ره‌کانی پێشه‌وه‌ی هه‌موو بۆنه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌یه‌کان. ئه‌مه‌ به‌ مانای په‌رده‌پۆشکردن و داپۆشینی به‌شیک له‌ کیشه‌کانی ژنان له‌ کۆمه‌لگه‌ی کوردیدا نیه‌، به‌لکه‌و باس له‌و راستیه‌ ده‌کات که له‌م جوگرافیا‌یه‌ تایبه‌ته‌دا کورد نه‌مونه‌ و وینه‌یه‌کی جیاوازی ژنی خسته‌وه‌ته‌ روو.

هه‌ر دوا‌ی نه‌وه‌ی هیزه‌کانی سه‌ر به‌ رێژی‌می سووریه‌ بیزیزیان به‌ ژنه‌ شه‌رفانیکی کورد کرد، ژنانی کورد له‌ هه‌ر چوار پارچه‌ی کوردستان، به‌ ده‌ستی‌کردنی هه‌مه‌تیکی به‌رفراوان به‌ هه‌زاران چ له‌ خۆپیشاندانه‌کاندا و چ له‌ سۆشیال میدیا و تۆره‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌یه‌کاندا نیشانیاندا که ژنی کورد خاوه‌نی چ هیز و توانایه‌که‌ و ته‌نانه‌ت له‌ تاکه‌ ق‌ژیکیش چه‌کێک بۆ خه‌بات و به‌رخۆدان ساز ده‌کات! ئه‌و وانه‌یه‌ی که ژنانی کورد له‌م رۆژانه‌دا فێری به‌کرێگه‌راوانی رێژی‌می سووریه‌یان کرد،

ئێستا سنووره‌کانى تێپه‌راندوووه و بووه‌ته‌ بابته‌تیکى گ‌رنگ له‌ سۆشیاڵ میدیا!

پشتبه‌ستن به‌ ئیراده‌ی گ‌هل

پشتبه‌ستن به‌ توانایى و ئیراده‌ی گ‌ه‌لى كورد خائیکى گ‌رنگى دیکه‌یه‌ كه‌ نابیت به‌ ئاسانى چاوپۆشى لى بک‌ریت. ئه‌وه‌ خۆراگ‌رى و خۆبیبوون و پشتبه‌ستن به‌ ئیراده‌ و ه‌یزى بى سنوورى كۆمه‌لانى خه‌لك بوو كه‌ توانى به‌سه‌ر وىست و داخواییه‌ ناره‌واکانى داگیرک‌ه‌ره‌کانى کوردستان و ته‌نانه‌ت زله‌یزه‌کانى جیهانی‌شدا زال بیت. واقیعی تال و دلته‌زینى رووداوه‌کانى رۆژئاواى کوردستان جاریکى دیکه‌ ده‌ریخست كه‌ چیرۆكى ته‌نیایى كورد راستیه‌كى حاشاهه‌نه‌گ‌ره و وه‌ك هه‌میشه‌ جگه‌ له‌ شاخه‌كان ه‌یچ هاوپه‌یمان و یاره‌متیده‌ریكى راسته‌قینه‌ی دیکه‌یان نیه‌. به‌لام هه‌ر ئه‌م واقیعه‌ تاله‌ بوو به‌ ده‌رفه‌تیکى میژووپی بۆ ریک‌خستنه‌وه‌ و وروژاندنى هه‌ستى پاک و بى وینه‌ی ناسیونالیزمى كوردی و پشتبه‌ستن به‌ ه‌یزى ناوازه‌ی ئیراده‌ی گ‌هل.

هه‌رچه‌نده‌ ئه‌و ریک‌که‌وتنه‌نامه‌ی له‌ نیوان ه‌یزه‌ کوردیه‌یه‌کانى رۆژئاوا و حکومه‌تى راگ‌وزه‌رى سووریه‌دا واژوک‌راوه‌ كه‌موک‌ورى تێدايه‌ و به‌شیک له‌ داخواییه‌کانى گ‌ه‌لى كورد له‌ رۆژئاوا پشتگ‌وى خراوه‌ و په‌نگه‌ ناسته‌نگى جۆراوجۆرى له‌ جیه‌جیک‌ردنیدا سه‌ره‌ه‌لبدات، به‌لام دوو داواک‌ارى گ‌رنگى كورد له‌ خۆده‌گ‌ریت كه‌ ماوه‌یه‌كى زۆر بوو حکومه‌تى تورکیه‌ به‌ فشارخستنه‌ سه‌ر سووریه‌ و ته‌نانه‌ت به‌ پائىشتى ئەمریکا، ده‌یه‌ه‌ویست رینگ‌رییان لى بکات. یه‌که‌م، هه‌رچه‌نده‌ ه‌یزه‌ کوردیه‌یه‌کان له‌گ‌ه‌ل سپای سووریه‌ تیکه‌ل ده‌ک‌رینه‌وه‌ و ده‌بنه‌ به‌شیک له‌ سپای سووریه‌، به‌لام یه‌کگ‌رتووپی و یه‌کپارچه‌پی خۆیان ده‌پاریزن و له‌ رۆژئاوا ده‌میننه‌وه‌، ئەمه‌ش په‌نگه‌ بۆ ئاینده‌ی كورد زۆر گ‌رنگ بیت. خائیکى تری گ‌رنگ گ‌ه‌ره‌نتى گ‌ه‌رانه‌وه‌ی ئاواره‌کانى كورده‌، ئەمه‌ش به‌ واتای رینگ‌ریکردن له‌ به‌عه‌ره‌بک‌ردنى زیاتر و گ‌ۆرینی دیمۆگ‌رافیاى ناوچه‌ کوردستانیه‌کانه‌.

هه‌ر وه‌ك باس ک‌را ئه‌م ریک‌که‌وتنه‌نامه‌یه‌ په‌نگه‌ ده‌نگ‌دانه‌وه‌ی هه‌موو داخواییه‌کانى كورد و به‌ تاییه‌ت خه‌لكى رۆژئاوا نه‌بیت، به‌لام پێویسته‌ دان به‌وه‌دا بنه‌ریت كه‌ ئه‌م ریک‌که‌وتنه‌ سه‌ره‌رای هه‌موو كه‌موک‌ۆرییه‌کانى، هه‌نگاوێکه‌ بۆ پێشه‌وه‌ و بێگومان ده‌رئه‌نجامی یه‌کگ‌رتووپی و یه‌کپارچه‌پی ناوازه‌ی گ‌ه‌لى كورده‌ له‌ سه‌رانسه‌رى جیهاندا. رۆلى بى هاوتای هه‌ریه‌مى کوردستان له‌ چاره‌سه‌رکردنى ئه‌م کێشه‌یه‌ و هاوک‌اریکردنى رۆژئاواش نابیت له‌بیر بک‌ریت. ئه‌وه‌ ده‌سه‌لات و یه‌کگ‌رتووپی كورد بوو كه‌ توانى پێش به‌ نه‌نقال و ژینۆسایدی كورد له‌ رۆژئاواى كوردستان بگ‌ریت. هه‌ر ئه‌م یه‌کگ‌رتووپی و یه‌ک‌ریزیه‌

بوو که بووه هۆی نهوهی ته‌نانه‌ت نوینه‌ری وڵاته یه‌کگرتوه‌کانی ئەمریکاش له هه‌نۆسته‌کانی پاشه‌کشه بکات. هه‌ر ئەم هاوسۆزی و هاوکارییه بوو که ده‌نگی کوردی گه‌یاندە دئی په‌رله‌مانی ئوروپا و ئەمریکا.

ئهو دیمه‌نانه‌ی ئەم رۆژانه‌دا گه‌لی کورد له کوردستان و له سه‌رانسه‌ری دونیادا خۆتقاندی، ده‌رخه‌ری ئەم راستیییه‌یه که سه‌ره‌رای سالا‌نیک له په‌یره‌وکردنی سیاسه‌تی ناسیمیلایسیۆن و گۆرانی دیمۆگرافی و ده‌یان پلانی ترسناکی دیکه‌ی داگیرکه‌رانی کوردستان، نه‌یانتوانیوه رۆحی ئازادی و دادپه‌روه‌ری له‌گه‌ڵی کورددا له‌ناو به‌ن. ئەم سنووره ده‌ستکردانه و ئەم جوگرافیا‌یه سه‌پیندراوه، سه‌ره‌رای تیپه‌رپوونی سالان و ده‌یان رووداوی ئاواره‌یی و شه‌ر و کۆمه‌نگوژی، نیستاش هیچ به‌ها و ئیعتبارێکیان له‌لای خه‌لکی کورددا نه‌یه. سه‌رده‌می خۆسانسۆری و دانبه‌خۆداگرتن کۆتایی هاتووه، ئیستا "کوردستان یه‌ک وڵاته و نابیت به‌ چوار" هاواری هه‌ر تاکێکی کورده، ده‌نگی هه‌ر شه‌قام و کۆلانیکه. ده‌بیت شانازی به‌م یه‌کگرتوویی و یه‌کریزییه بکه‌ین! نابیت به‌ شیکار و لیکدانه‌وه‌ی ته‌سکی حیزبی و کاتی، ئەم ده‌ستکه‌وته گه‌وره‌ی گه‌لی کورد که‌م و بی‌بایه‌خ نیشان بدريت. پینوسته‌ سپاسگوزاری ئەم پیکه‌وه‌بوونه بین و له هیچ هه‌ولیک بو‌ پاراستن و فراوانکردنی درێغ نه‌که‌ین. ده‌بیت ئه‌وه بزانی که ئەم یه‌کگرتوویی و یه‌کریزییه به‌نرخترین چه‌کی خه‌باتی کورده له رێگای ئازادی و هیچ هێزیک ناتوانیت به‌رانبه‌ر ئه‌و یه‌کگرتوویی و یه‌کریزییه بوه‌ستیته‌وه. هه‌ر ئەم یه‌کگرتوویی و یه‌کریزییه بوو که هه‌موو هاوکیشه ناوچه‌یی و جیهانییه‌کانی گۆری و پیلانی داگیرکه‌رانی پووجه‌ل کرده‌وه. ئیستا جیهان ده‌زانیت که کورد چ قورساییه‌کی هه‌یه له چاره‌سه‌رکردنی مملانی ناوچه‌یه‌کان. ئیستا جیهان ده‌زانیت که سانسۆر و دوورخستنه‌وه‌ی کورد له هاوکیشه سیاسییه‌کان نه‌ مومکینه و نه‌ مه‌یسه‌ر! هه‌موو ئەم واقیعه تیگه‌یشتوون، کورد ده‌بیت به‌شدار بیت! ده‌بیت به‌شدار بیت! هیچ کیشه‌یه‌ک له‌م ناوچه‌یه بی‌ کورد چاره‌سه‌ر نابیت!

**كاتێك پوژنامەىەك دەبێتە چەك
"كوردستان" قوتابخانەى نەتەوهیى و پارێزەرى ناسنامەى كورد**

ناگرى باڵەكى

پوژنامەى "كوردستان" تەنیا لاپەرەیهكى چاپكراو یان نۇرگانىكى حیزبى نیه، بە ئكوو گەورەترین نەرشىقى سیاسى، فەرھەنگى و میژوویى كوردە لە سەدەى بیستەم و بیست و یەكەمدا. ئەم پوژنامەیه كە لە دنى بزوتنەوهى نەتەوهیى كورد لە پوژھەلاتى كوردستان سەرچاوهى گرت، لە ماوهى نزیکەى هەشت دەیهدا بوو بە قەلایەكى خۆراگر بۆ پاراستنى زمان و

مێژووێهک که نه‌ژێر هه‌ره‌شه‌ی سهرینه‌وه‌دا بوون.

زمانی کوردی: له قه‌ده‌غه‌وه بۆ زمانی فه‌رمی و زانستی

له به‌فرانباری ١٩٢٤ کاتیگ یه‌که‌م ژماره‌ی رۆژنامه‌ی «کوردستان» ب‌لاوکرایه‌وه، کورد له قۆناغیگێ تاریکدا بوو. زمانی کوردی له ناوه‌نده‌کانی خوێندن و فه‌رمانگه‌کاندا به‌ ته‌واوی وه‌لا نرابوو. «کوردستان» هات و ئه‌م هاوکیشه‌یه‌ی گۆری؛ زمانه‌که‌ی له ناستی ئاخوتنی ناوماڵه‌وه به‌رزکرده‌وه بۆ ناستی زمانی سیاسه‌ت، دیپلۆماسی و ئه‌ده‌بیات. ئه‌م رۆژنامه‌یه‌ بووه تاقیگه‌یه‌ک بۆ وشه‌سازی و ستانداردکردنی رێزمان. نووسه‌رانی وه‌ک هه‌ژار، هیمن و زۆر بلیمه‌تی تر، له رینگه‌ی ئه‌م پلاتفۆرمه‌وه نیشانیان دا که کوردی ده‌توانی‌ت گوزارشت له ئائۆزترین چه‌مکه‌ سیاسی و فه‌لسه‌فیه‌کان بکات. بۆ نه‌وه‌یه‌ک که له قوتابخانه‌کاندا به‌ زۆر فارسییان پێ ده‌خویندرا، «کوردستان» تاقه‌ په‌نجه‌ره‌ بوو بۆ بینینی وشه‌ی کوردی به‌ شیوه‌ی چاپکراو. ئه‌مه‌ ته‌نیا کاریکی رۆژنامه‌وانی نه‌بوو، به‌ لگه‌و شوێشیکێ زمانه‌وانی بوو که رینگه‌ی له‌ توانه‌وه‌ی کۆنتووری کرد.

ئه‌رشیقی مێژوویی: نووسینه‌وه‌ی مێژوو به‌ ده‌ستی خاوه‌نه‌که‌ی

یه‌کیگ له گه‌وره‌ترین کاره‌ساته‌کانی نه‌ته‌وه‌ی کورد، نووسینه‌وه‌ی مێژووکه‌ی بووه له لایه‌ن ناحه‌زانییه‌وه. ده‌ئه‌ته‌ ناوه‌ندییه‌کان هه‌میشه‌ هه‌وێیان داوه راپه‌رین و بزووتنه‌وه‌کانی کورد وه‌ک "ئاژاوه‌گێری" یان "ده‌ستی ده‌ره‌کی" وینا بکه‌ن.

لێره‌دا رۆلی «کوردستان» وه‌ک مێژوونووسیگێ راستگۆ ده‌رده‌که‌وێت. ئه‌م رۆژنامه‌یه‌ بووه ئه‌رشیقی:

– به‌لگه‌نامه‌ سیاسیه‌کان: به‌یاننامه‌کان، نه‌خشه‌ریگه‌ و په‌یماننامه‌ ستراتیژییه‌کانی بزووتنه‌وه‌ی کورد.

– ناوی شه‌هیدان و قوربانیان: تۆمارکردنی ناوی ئه‌و که‌سانه‌ی ده‌سه‌لات ده‌یویست ته‌نانه‌ت ناویان له یاددا نه‌می‌نێت.

– ژبانی رۆژانه‌ی خه‌لگ: راپۆرته‌کان له‌سه‌ر دۆخی گونده‌کان، ئابووری کوردستان و ئه‌و سته‌مه‌ ریکخراوه‌ی که په‌یرو ده‌کرا. له راستیدا، ئه‌گه‌ر لاپه‌ره‌کانی «کوردستان» نه‌بوایه، ئه‌مرو زۆریگ له ورده‌کارییه‌کانی کۆماری کوردستان و قۆناغه‌کانی دوا‌ی ئه‌وه (وه‌ک راپه‌رینی ساڵی ١٩٧٩) ده‌بووه مه‌ته‌ل و ته‌نیا له رینگه‌ی گێرانه‌وه‌ی ده‌ماوهم ده‌مانیست.

– راکه‌ياندى شاخ: کاتيک پینووس ده‌بیته سه‌نگه‌ر له دواى ساى ١٩٧٩ و ده‌ستپیکردنى قوناعى خه‌باتى چه‌کدارى، رۆژنامه‌ی «کوردستان» پینووسى به‌جۆریکی تر له خۆراگری هه‌بوو. چاپخانه‌کان گوازانه‌وه بو‌ئشه‌که‌وته‌کان و قه‌دپاى چیاکان. نووسه‌ر و رۆژنامه‌نووسه‌کان، به‌چه‌ک و پینووسه‌وه، له ناو جه‌رگه‌ی شه‌ردا رووداوه‌کانیان تۆمار ده‌کرد. ئەمه‌ تایبه‌تمه‌ندییه‌کی ده‌گه‌نى میژووویه؛ میژوو له دووره‌وه و له ژووری ئارامدا نه‌نووسراوه، به‌ئکسو له ناو خوین و خۆله‌میشی رووداوه‌کاندا نووسراوه. ئەمه‌ وای کردوه که گێرانه‌وه‌کانی رۆژنامه‌که‌هه‌ خاوه‌ن "ره‌سه‌نایه‌تى" بن. خوینه‌ر کاتيک بابه‌تیکی ده‌خوینده‌وه، ده‌یزانى ئەمه‌ ده‌نگی ئەو پيشمه‌رگه‌یه‌یه‌ که دوتی له سه‌نگه‌ردا بووه.

وشیاری نه‌ته‌وه‌ی و گواسته‌وه بو‌ سه‌رده‌می دیجیتاڵ

رۆژنامه‌ی «کوردستان» توانی چه‌مکی "نه‌ته‌وه" له‌میشکی تاکی کوردا جیگیر بکات. ئەو ته‌نیا باسی حیزبیکى نه‌ده‌کرد، به‌ئکسو باسی مافی چاره‌نووس، دیموکراسی و یه‌کسانی ده‌کرد. ئەمرۆ که ئەم رۆژنامه‌یه‌ قوناعى کاغه‌زى تپه‌راندووه و چووته‌ ناو جیهانى دیجیتاڵ و سۆشیاڵ میدیا، ئەرکه‌که‌ی قورستر بووه. ئیستا ئه‌رشیفی دیجیتاڵی «کوردستان» وه‌ک کتیبخانه‌یه‌کی نیشتمانیی کراوه‌ وایه. گه‌نجی کورد له‌ هه‌ر شوێنیکى جیهان بیت، ده‌توانیت به‌یه‌ک کلیک بگه‌ریته‌وه بو‌ سانه‌کانی چل و په‌نجاکان و بزانیته‌ باوباپیرانی بۆچی خه‌باتیان کردوه. ئەم به‌رده‌وامییه‌ نیشانه‌ی ئەوه‌یه‌ که په‌یامی رۆژنامه‌که‌ له‌ جه‌سته‌ی حیزبیک گه‌وره‌تر بووه و بووه به‌ کۆله‌که‌ی ناسنامه‌ی نه‌ته‌وه‌ی.

رۆژنامه‌ی "کوردستان" وه‌ک ئه‌رشیفی نه‌ته‌وه‌ی

ئهمرۆ ئه‌رشیفی رۆژنامه‌ی "کوردستان"، به‌تایبه‌ت ئەو ژمارانه‌ی له‌ سه‌رده‌می کۆمار و دواتر له‌ قوناعى شاخدا چاپ کراون، ته‌نیا وه‌ک کاغه‌زیکى کۆن سه‌یر ناکرین، به‌ئکسو بوونه‌ته "باکووری میژوووی" و سه‌رچاوه‌یه‌کی بى‌جیگره‌وه بو‌ توێژه‌ران، میژوونووسان و زمانناسان.

لێره‌دا ده‌بینین چۆن ئەم ئه‌رشیفه‌ خزمه‌ت به‌ زانستی میژوو و ناسنامه‌ی کورد ده‌کات:

١- تاکه‌ سه‌رچاوه‌ی به‌ئگه‌ی: بو‌ هه‌ر توێژه‌ریک که بیه‌ویت له‌سه‌ر میژووی رۆژه‌لاتی کوردستان کار بکات، به‌ئگه‌نامه‌ ده‌وله‌تییه‌کانی ئێران زۆرجار لایه‌نگرانه‌ و به‌ دیدیکى نه‌یارانه‌ نووسراون. لێره‌دا رۆژنامه‌ی «کوردستان» ده‌بیته‌ تاکه‌ سه‌رچاوه‌ی ره‌سه‌ن که تپیدا:

- بېياره سياسىيەكان بهو شېوهيهى دراون تۆمار كراون.
- وتارى سەركردهكان (وهك پېشهوا قازى، د. قاسملوو و د. شەرەفكەندى) وهك خۆى پارێزراوه.
- ئەمه وای كردوه تۆبژهرانى بيانى (وهك فلاديمير مينۆرسكى، كريس كۆچپرا و مارف خەزنەدار) بۆ نووسينهوهى ميژووى كورد، پهنا بۆ ئەم نەرشىقه ببهن.

۲- گەنجينهى زمانهوانى و زارواوسازى

بۆ زمانناسان، ئەم رۆژنامەيه پروسەى گەشهکردنى زمانى كوردى پيشان دەدات. تۆبژهران له ريگهى ئەم نەرشىقهوه دەتوانن بيبنن كه چۆن زمانهكه له زمانى شېوهزاريهوه گۆراوه بۆ زمانى ئىدارى و رۆژنامهوانى. چۆن وشە نوێيهكان دۆزراونهتهوه؟ چۆن رېننوس له قوناغه جياوازهكاندا گۆرانى بهسەردا هاتووه؟ ئەمه وهك تاقىگهيهك وايه بۆ ئەوانهى لهسەر مۆديرنىتهى زمانى كوردى كار دهكەن.

۳- ئەنيسكلۆبيداى كۆمهلايهتى

نەرشىقى «كوردستان» تەنيا باسى شەر ناكات، بهلكوو زانبارى وردى تېدايه لهسەر:

- دۆخى ژنان لهو سەردهمانهدا (بۆ نموونه چالاكويهكانى يهكپهتېي ئافرهتەنى كوردستان له سەردهمى كۆمار).
- دۆخى ئابوورى، كشتوكال و بازرگانى له ناوچه نازادكراوهكان.
- ئەدەبىياتى فۆلكلورى و ئەو بهرهمانهى كه له ترسى فهوتان ئەم رۆژنامهيهدا چاپ كراون.

۴- بهديجيتالکردن؛ گواستنهوهى ميژوو بۆ ناو مۆبايلى گەنجان

يهكێك له گرنگترين هەنگاوهكان له سالانى دواييدا، بهديجيتالکردنى تەواوى ئەم نەرشىقه بوو. ئېستا خوێندكارىكى زانكۆ له ئوروپا يان باشوورى كوردستان دەتوانيت به ئاسانى دەستى به ژمارهكانى سالى ۱۳۲۴ بگات.

- ئەمه بووهته هۆى ئەوهى شوناسى نەتەوهيى چيتر تەنيا چيروك نەبيت، بهلكوو بهنگهى بهرجهسته بيت لهبەردەستى ئەوهى نوى.

- رېگرى دهکات له‌وهى ميژووى کورد به "ساخته" يان "ئه‌فسانه" ناو بېرېت، چونکه به‌لگه‌ى نووسراوى ميژووى (پوژنامه) به‌هيزترين شايه‌ته.

به پوختى:

پوژنامه‌ى «کوردستان» توانى ميژوويهک که بېيار بوو "بشاردرېته‌وه"، بکاته ميژوويهک که "بدره‌وشېته‌وه". نه‌گه‌ر پوژيک بيت ميژوويهکى گشتگير بو نه‌ته‌وهى کورد بنووسرېته‌وه، به‌بى گه‌رانه‌وه بو لاپه‌ره‌کانى نه‌م پوژنامه‌يه، نه‌و ميژووه هه‌رگيز ته‌واو نابيت. نه‌مه نه‌و ميراته‌يه که هه‌زاران نووسه‌ر و پېشمه‌رگه‌ى تر به پېنووس و به خوښ پاراستيان، تا نه‌مرو ئيمه بتوانين به شانازيه‌وه بيخوينينه‌وه.

پوژنامه‌ى «کوردستان» له شاخ، سه‌لماندى که "وشه" فه‌لايه‌کى وايه که به فرۆکه و توپياران نارووخيت. نه‌مه ميژوويهکى ده‌گمه‌نه که تيبدا پوژنامه‌نووس، پېشمه‌رگه و شاعير هه‌موويان له يهک که‌سدا کۆببوونه‌وه بو نه‌وهى چراى هوشيارى نه‌ته‌وه‌يى نه‌کوژيته‌وه.

به کورتى، پوژنامه‌ى «کوردستان» چيرۆكى نه‌ته‌وه‌يه‌که که نه‌يوستوه بمرېت. نه‌گه‌ر تفهنگ پاريزه‌رى خاکی کوردستان بووبيت، نه‌وا نه‌م پوژنامه‌يه باريزه‌رى پوچى کورد بووه. لاپه‌ره‌کانى نه‌م پوژنامه‌يه شاهيدى نه‌وهن که "پېنووس" کاتيک له خزمهت مافه ره‌واکاندا بيت، له هه‌موو چه‌کيک بړنده‌تره. «کوردستان» ته‌نيا پوژنامه نيه، به‌لکوو ناسامه‌نامه‌ى نه‌ته‌وه‌يه‌که که له رېگه‌ى وشه‌وه، ميژووى خو‌ى له ده‌ستى سړينه‌وه پزگار کردووه.

هاوکێشه‌ی دیپلۆماسی و هێز له بزووتنه‌وه‌ی پزگاریخوازی کورددا

ناسر ساعی‌نه‌سل

زاراوه و وشه‌ی دیپلۆماسی له بنه‌ره‌تدا وشه‌یه‌کی یۆنانییه به واتای پێچراو یان داخراو دیت. هه‌روه‌ها به مانای وتار خویندنه‌وه‌یش هاتوه. دیپلۆماسی به شیوه‌یه‌کی گشتی بریتیییه له: زانست و هونه‌ری نوینه‌رایه‌تییه ده‌وتنه‌تان و لایه‌نه سیاسییه‌کان و دانوستان و گفتوگۆ له ریی ده‌زگایه‌کی پسپۆره‌وه که له چه‌ند نێردراویکی دیپلۆماتیک پیک دیت به

نوښه رایه تیی دوه وټه کانیان و لایه نه سیاسیه کان که دانوستان و گفټوگو دکهن و به زمانی نه وان ددوین بو گه یشتن و گه شه پندان و به روه و پیش بردنی په یوه ندی دوستایه تیی نیوده وټه تیبه کان. له زانسته سیاسیه کان و زانستی سیاست و میژووی جه نکه ناوچه یی و جیهانیبه کاند، چه می "دانوستاندن و گفټوگو" نامرازکی سهره کیبه بو کوتاییه پندان به گرفت و چاره سهری مملانیکانه. واته نامانجی دیپلوماسی گشتی "گه یشتنه به ریکه وتنیکی سیاسی-یاسای" بو کوتاییه پندان به خونپر شتنه. به واتایه کی دیکه دانوستاندن و گفټوگو له گه ل رکا به ریکی سیاسی و دوژمندا، نیشانه ی هیژ و دیپلوماسیه بو پاراستی به رژه وه ندیبه بالا نه ته وه ییبه کانه. هر بویه له زانستی سیاستدا ده لاین: "ناشتی له گه ل دوژمن و رکا به ری سیاسی ده کړیت."

به بوچوونی شاره زایان و کارناسانی زانسته سیاسیه کان، دیپلوماسی گشتی په یوه ندیبه کی راسته وخوی هیه له نیوان سیستمی نیوده وټه تی یاخود سیستمی جیهانی و شه ره هه لگیر ساوه کان و له ناویاندا هه ردوو شه ری یه که م و دووه می جیهانی و شه ری ساردا. له میژووی شه ره کانی جیهاندا دواى هر شه ریکی گه وړه، بنه ماکانی گه مه و سیستمی سیاسی و سیاست له نیوان ولاتاندا درشته وه ی بو ده کړیت. دواى شه ری یه که می جیهانی، کومه نه ی نه ته وه کان دامه زرا و ده یان ولاتی تازه پیک هاتن. دواتر پاش شه ری دووه می جیهانی، ریکه خراوی نه ته وه یه کگرتووه کان پیک هینرا و چن دین دوه وټه نه ته وه ی دیکه له ناستی جیهاندا دامه زرانو چن د ولاتیک دابه ش کران. هه روه ها له سهرده می شه ری ساردا که به شه ریکی دیکه جیهانی ناو دهر دړیت، به لام به میکانیزمگه لیکى جیاواز له هه ردوو شه ره که ی دیکه. نه وه ی ناشکرایه و له سیاسه ته نیوده وټه تیبه کاند تیبنی ده کړیت له دواى کوتاییه اتنی شه ری ساردا، هیچ سیستمی نوئی جیهانی دانه مه زرنراوه و هاوسه نگیه نیوده وټه تیبه کان له پیگه ی خویدا نوقره ی نه گرتووه. چونکه دواى کوتاییه اتنی جه نگی ساردا، "ناگره ستی کاتی" له جیی "ناشتی هه میشه یی" دانراوه. به واتایه کی دی نه گه ر له سهرده می شه ری ساردا هه ره شه و مه ترسیه کانی جیهانی دووجه مسهری "سهرمایه داری و کومونیزم" پالی به ولاتانه وه دنا که بچنه نیو هاوپه یمانیبه نه منیبه تی-نیزامیبه کانی جیهانی و ناوچه ییبه وه، به لام له سهرده می گلوبالیزم و گه شه ی ته کنولوزیادا هه ره شه ی نه ته وه یی و بارگرژیبه کان و زهقبوونه وه ی پرسه نه ته وه ییبه کان و ئیتنیک و ئایینزاکان له ولاتانی فره نه ته وه و فره ئیتنیک و فره ئایینزا و به تاییه ت پرسه سیاسی و نه ته وه ییبه کانی گه لی کورد له رژه ه لاتی نیوه راست، بووه ته چه قی نالوگوره نیوده وټه تیبه کان له ناستی جیهانی و ناوچه ییدا. هر بویه پرسى کورد به گشتی و به تاییه ت له رژه ه لاتی کوردستان، له قوناعی دواى شه ری سارده وه، کیشه و مملانیکان له نیوان شوناس، ناسنامه، رۇشنیبری و شارستانیه ت له سهر کۆنه که ی نه ته وه یی، هه ندیگ وروژان و هه ژانی له نالوگوره ناوچه یی و جیهانیبه کان و بووداوه کانی پاش رووخانی دیواری به رلین و هه ټوه شانده وه ی یه کیه تیی سوځیه ت و یوگوسلاوی و شورشه مه خه لیبه کان و به هاری عه ره بی و به تاییه ت نالوگوره کانی ولاتانی رژه ه لاتی ناوین وه رگرتووه.

له‌م روهوه پرسه سیاسی و نه‌ته‌وه‌بیه‌کانی گه‌لی کورد به‌گشتی، بووه‌ته به‌شیکێ گرنگی توخمه شاراوه‌کانی سیاسی، ئابووری، رۆشنیبری و کۆمه‌لایه‌تی ناوچه‌ی رۆژه‌لاتی ناوین. به‌و پێیه چونکه ناوچه‌ی رۆژه‌لاتی ناوین بووه‌ته به‌کێک له‌ گرنگترین گۆره‌پانه‌کانی مملانیی هه‌ریه‌می و نیوده‌وه‌ته‌تی، پرسه سیاسی و نه‌ته‌وه‌بیه‌کانی گه‌لی کورد ده‌که‌وتیه‌ته‌ چه‌قی هاوسه‌نگییه هه‌ریه‌می و نیوده‌وه‌ته‌تییه‌کان له‌ رۆژه‌لاتی ناویندا. بۆیه له‌ وه‌ها بارودۆخیکدا پرسه سیاسی و نه‌ته‌وه‌بیه‌کانی گه‌لی کورد به‌گشتی و به‌تایبه‌ت له‌ رۆژه‌لاتی کوردستان پێویستی به‌ بریاری واقیعینانه و هه‌سه‌نگاندنیکی له‌سه‌رخۆ هه‌یه. دوکتور قاسملوو له‌ سه‌رده‌می شه‌ری ساردا، دواي ئه‌وه‌ی به‌ ته‌واوی ده‌یته‌ که‌سیکی ئه‌کادیمی و پسروری زانسته سیاسییه‌کان، وه‌ک دیپلۆماتیکاریکی کورد دیت "کوردستان و کورد" ده‌نووسیته. بۆیه له‌و سه‌رده‌مه‌دا ته‌واوی توێژینه‌وه‌کانی تایبه‌ت به‌ قوولایی پێگه‌ی کوردستان، ده‌خاته به‌رده‌م وه‌رچه‌رخاندنی تیۆرییه‌کانی و جارێکی دیکه له‌سه‌ر بنه‌مای "ستراتیژی هیزه‌وه" په‌یوه‌ندی کوردستان به‌ ولاتی ناوچه‌که و جیهانه‌وه داده‌ریژیته‌وه. دوکتور قاسملوو ویرای پشتیوانی له‌ چاره‌سه‌ری پرسه سیاسی و نه‌ته‌وه‌بیه‌کانی گه‌لی کورد به‌ شیوه و رێکاری ناشتیخوازان، ئه‌و واقیعه له‌به‌رچاو ده‌گریته‌ که‌ هه‌ر به‌شیک له‌ چواره‌شی کوردستانی دابه‌شکراو، خه‌باتی خۆی بۆ ده‌ستیوه‌ردان له‌ به‌شه‌کانی دیکه‌ی کوردستان له‌ شکل و شیوه‌ی جو‌راوجۆردا به‌ریوه‌ ببات. ئه‌گه‌رچی گومان له‌ودا نیه‌ که‌ سووده‌رگرتن له‌ نه‌زمون و سه‌رکه‌وتنی گه‌لانی دیکه‌ی جیهان و ناوچه، به‌کێکه له‌ هۆکاره سه‌ره‌کییه‌کانی پیشکه‌وتن و رابوونی کۆمه‌لگای کورد له‌ رۆژه‌لاتی کوردستان، به‌لام له‌ سه‌رده‌می گلوبالیزم و گه‌شه‌ی ته‌کنۆلۆژیا دا ده‌یته‌ بنه‌ماکانی سیاسه‌ت، هه‌نوێسته و دیپلۆماسی دوکتور قاسملوو له‌ مه‌یدانی "دیپلۆماسی و هیزه‌دا ببینین، که‌ هه‌ر له‌سه‌ره‌تای خه‌بات و تیکۆشانی سیاسییه‌وه تا رۆژی شه‌هیدبوونی و ته‌نانه‌ت له‌ کاتی وتوێژ و گفتوگۆ له‌گه‌ڵ دیپلۆماته تیرۆریسته‌کانی رێژی کۆماری ئیسلامیدا، واتا و مانای دیپلۆماسی و هیزه‌ی وا بینیه‌ که‌ هونه‌ری گفتوگۆکردن و چاره‌سه‌رکردنی پرسه سیاسی و نه‌ته‌وه‌بیه‌کانی گه‌لی کورد له‌ رۆژه‌لاتی کوردستان و پرس و کێشه‌کانی جوگرافیا و سه‌رچاوه‌کانی ئابووری له‌گه‌ڵ ناوه‌ندی ده‌سه‌لات له‌ ئێرانی داها‌توودا وه‌ک دوو لایه‌ن، ده‌یته‌ چاره‌سه‌ری پرسه‌کان و کێشه‌کان به‌ شیوه‌یه‌کی ناشتیخوازان و به‌ مه‌به‌ستی یارمه‌تی و گه‌ره‌نتی کردنی مافه سیاسی و نه‌ته‌وه‌بیه‌کانی گه‌لی کورد له‌ رۆژه‌لاتی کوردستان بێت. بۆیه شه‌هید دوکتور قاسملوو له‌ دیپلۆماسی گشتییدا له‌سه‌ر ئه‌و باوه‌ره و هه‌نوێسته بوو که‌ له‌ "دیپلۆماسی و هیزه‌دا، (هیزه‌ی پیشمه‌رگه‌ی کوردستان) توانا‌کانی دیپلۆماتیکاری کورد له‌ دانوستان و گفتوگۆ له‌گه‌ڵ ناوه‌ندی ده‌سه‌لاتی ئێران و لایه‌نه په‌یوه‌ندیداره‌کان، حیزب و رێکخراوه‌کانی رۆژه‌لاتی کوردستان له‌ ده‌روه و نیوخۆی ولات به‌هیژتر ده‌کات و ده‌رگا داخراوه‌کان له‌ ده‌روه و نیوخۆی ولات بۆ دیپلۆماسی گشتی کوردی و پرسه سیاسی و نه‌ته‌وه‌بیه‌کانی گه‌لی کورد له‌ رۆژه‌لاتی کوردستان ده‌کاته‌وه.

"دیپلۆماسی و هیزه" له‌ دید و روانگه‌ی شه‌هید دوکتور قاسملوووه بریتی بوو له‌: ناساندنی پرسه سیاسی و نه‌ته‌وه‌بیه‌کانی

گه‌لى كورد به‌گشتى و رۆژه‌لاتى كوردستان به‌تايبه‌ت به‌ ناوه‌نده‌كانى ديپلۆماسى گشتى و ژووره‌ فكري و بريارسازه‌كانى ده‌ره‌وى و لات بۆ پشتگيرى كردن و چاره‌سه‌ركردنى پرسه‌ سياسى و نه‌ته‌وه‌بهييه‌كانى نه‌ته‌وه‌ى كورد له‌ ريگاي ناشتى و به‌شيوه‌يه‌كى ناشتيخوازانه‌ له‌ نيوخوى و لات، و هه‌رگيز گه‌فتوگۆ و دانوستانى سه‌بارت به‌ مافه‌ سياسى و نه‌ته‌وه‌بهييه‌كانى گه‌لى كوردى له‌ گه‌ل ناوه‌ندى ده‌سه‌لات له‌ تاران رەت نه‌كردووه‌ته‌وه‌. كه‌وابوو "ديپلۆماسى گشتى و هي‌ز" بۆ خه‌باتى شار و شاخ، ده‌توانيت له‌و شوئنه‌ى كه‌ بريارى سياسىيان لى دروست ده‌بيت، پرسه‌ سياسى و نه‌ته‌وه‌بهييه‌كانى گه‌لى كورد زه‌ق بكاته‌وه‌ و راي گشتى جيهان و ناوچه‌ى لى ناگادار بكاته‌وه‌. هه‌ر بۆيه‌ "ديپلۆماسى و هي‌ز"، تواناي و شوئنده‌يه‌ى و كارىگه‌رى به‌هي‌زى له‌سه‌ر چاره‌سه‌رى پرسه‌ سياسى و نه‌ته‌وه‌بهييه‌كان، به‌رهبه‌سته‌كان و كارىگه‌رهبهييه‌كان له‌ ره‌وتى دانوستان و گه‌فتوگۆ له‌ نيوان نوئنه‌رانى كورد و لايه‌نى به‌رانبه‌ردا ده‌بيت. له‌ ئي‌ستادا چونكه‌ سياسه‌تى ده‌ره‌وى به‌شيك له‌ ده‌وله‌تانى دي‌موكراتىك و كارىگه‌ر له‌ روى ديپلۆماسى و هي‌زه‌وه‌ له‌سه‌ر دوو بنه‌ما و تيورى، لايه‌نگه‌رى پاراستنى دۆخى هه‌نووكه‌يه‌ى له‌ رۆژه‌لاتى ناوين و لايه‌نگه‌رى پيداچوونه‌وه‌خوازى له‌ رۆژه‌لاتى ناوين راوه‌ستاوه‌، ديپلۆماسى گشتى كورد له‌ رۆژه‌لاتى كوردستان ده‌بيت به‌ زانبارى و خوئنده‌وه‌ى سياسى و ميژووى و هه‌لومه‌رجى هۆكاره‌كانى شه‌ر و ئاوژى، پرس و كيشه‌ى نه‌ته‌وه‌ و ئيتنىك و ئايينزاكان له‌ رۆژه‌لاتى ناوين، قورسايبى لۆبىگه‌رى و ديپلۆماسى گشتى خوى به‌ لاي لايه‌نگه‌رانى سياسه‌تى پيداچوونه‌وه‌خوازى له‌ رۆژه‌لاتى ناوين، به‌هي‌ز بكات. چونكه‌ بۆ ناشتى، دي‌موكراسى و سه‌قامگيربوون و پي‌كه‌وه‌ژيانى نه‌ته‌وه‌كان و ئايينزاكان له‌ ولاتى فره‌نه‌ته‌وه‌ و فره‌ئايينزاي ئيراندا، ده‌بيت له‌سه‌ر پيداچوونه‌وه‌خوازى بنه‌ماكانى دانپيدانان به‌ فره‌نه‌ته‌وه‌يه‌ى و فره‌ئايينزايى و فره‌ئيتنىكي جوراوجور له‌ ولاتى ئيران بيت كه‌ پي‌ويستيه‌كى سه‌رده‌ميانه‌يه‌. چونكه‌ له‌ سه‌رده‌مى گلوباليزم و گه‌شه‌ى ته‌كنۆلۆژيادا هي‌زى مۆديرن و چاره‌نووسساز و سه‌قامگير و پي‌كه‌وه‌ژيان له‌ فره‌يبى په‌يوه‌ندييه‌كان و دامه‌زراوه‌كانى كۆمه‌لگه‌ى مه‌ده‌نى و دامه‌زراوه‌ كۆمه‌لايه‌تبه‌يه‌كانى نه‌ته‌وه‌ و ئيتنىك و ئايينزاكاندايه‌. چونكه‌ نه‌و په‌يوه‌ندييه‌كان و دامه‌زراوانه‌ گوتارى به‌هي‌زى سياسى و نه‌ته‌وه‌يه‌ى دروست ده‌كهن. له‌و روانگه‌يه‌وه‌ ئيدى هي‌زى ريژيمى كۆمارى ئيسلامى له‌ نه‌گه‌رى مانه‌وه‌شيدا نه‌ك تواناي سه‌ركونكردى بزووتنه‌وه‌ى رزگاربخوازى نه‌ته‌وه‌ى كوردى له‌ رۆژه‌لاتى كوردستان نيه‌، به‌لكوو توانا و ده‌رفه‌تى ده‌ستيه‌ردانى له‌ ولاتانى دي‌كه‌شيدا پى نادرىت. كه‌وابوو له‌م روانگه‌يه‌وه‌ "ديپلۆماسى و هي‌ز"، له‌ بزووتنه‌وه‌ى رزگاربخوازى گه‌لى كوردا بۆ دروستكردى كه‌ناتى پشتيوانى سياسى نيوه‌وله‌تى و ري‌كخراوه‌ ناده‌وله‌تبه‌يه‌كان له‌ ده‌ره‌وه‌ و نيوخوى و لات، ته‌نيا نه‌ركى حيزب و ري‌كخراوه‌ سياسيه‌كان نيه‌، به‌لكوو نوخبه‌ى سياسى، فره‌ه‌نگى و مه‌ده‌نى كورد له‌ رۆژه‌لاتى كوردستان، له‌و په‌يوه‌ندييه‌دا نه‌ركدارتر و به‌رپرسيارتر ده‌بيت.

له‌ وه‌ها بارودۆخيكدا ديپلۆماسى گشتى كورد له‌ دياسپورا ده‌بيت هه‌نگاوى كارىگه‌ر و جيدى بۆ ده‌سته‌به‌ركردنى دۆست و په‌يوه‌ندى و لۆبىگه‌رى بۆ يه‌كگرتووى و يه‌كبه‌تبه‌يه‌ لايه‌نه‌ سياسيه‌كان به‌اويژىت. بۆيه‌ له‌ ئي‌ستادا نه‌رك و ئامانجى

"دیپلۆماسی گشتی و هیز"، له لایه‌ک ناساندن و شیکردنه‌وه‌ی خه‌باتی ره‌وای نه‌ته‌وه‌ی کورده له بیه‌شبوونیدا له مافه سیاسی و نه‌ته‌وه‌یییه‌کانی و له لایه‌کی دیکه‌وه دروستکردنی په‌یوه‌ندییه‌کی باش و سه‌رده‌میانیه له‌گه‌ڵ هیزب و ریکخواه‌کانی نه‌ته‌وه‌کانی ئێران و چالاکی ریکخواه سیاسییه‌کانی نیوخوی گهلانی ئێران. ئهم شیوه هه‌وڵدانه‌ی دیپلۆماسی گشتی و هیز، له دهره‌وه و له نیوخوی ولات، ده‌بیته جیگه‌ی سه‌رنجی ولاتانی دیموکراتیک و کاریگه‌ر و دامه‌زراوه و ناوه‌نده بریارسازه‌کان له دهره‌وه و نیوخوی ولات. که‌وابوو "دیپلۆماسی گشتی و هیز"، ده‌بیته له هه‌موو دهره‌فته‌کان که‌ئکی پێویست و نه‌رینی وه‌رگیریت و پرس و مه‌سه‌له‌ی مافی سیاسی و نه‌ته‌وه‌ییی گه‌لی کورد له رۆژه‌لاتی کوردستان شیکاته‌وه و بیناسینیت و دۆست و پشتیوانی سیاسی دهره‌کی و نیوخوی بۆ په‌یدا بکات. هه‌روه‌ها له هه‌مان کاتدا دیپلۆماسی گشتی و هیز، ده‌بیته له‌وه ناگادار بیت که له سیاسه‌تدا هیچ دۆستایه‌تییه‌ک تاسه‌ر جینی متمانه نیه. بۆیه بۆ مانه‌وه و به‌ده‌سته‌ینانی هیز و پشتیوانی سیاسی له چوارچیوه‌ی به‌رژه‌وهندی نه‌ته‌وه‌یی و پاراستنی ئاسایش و مانه‌وه‌دا، پێویسته پشت به هیزی خوی، واتا شاخ و شار له رۆژه‌لاتی کوردستان به‌سه‌تیت. بۆیه له شانۆی مهلانیی رۆژه‌لاتی ناوینی ئالۆز و پر کیشه و شه‌ردا باشتین نامازی رینگه، به‌هیزکردنی هیزی پێشمه‌رگه‌ی پۆشته و په‌رداخه. چونکه له بنه‌ره‌تدا دیپلۆماسی گشتی وه‌ک به‌شیک له زانستی سیاسه‌ت پێویستی به‌ کارتی هیزی ره‌ق ("هیزی پێشمه‌رگه‌ی کوردستان"، شاخ) و کارتی هیزی نه‌رم ("شار"، خودناگایی نه‌ته‌وه‌یی، دهره‌فت و شه‌قام) هیه.

دیپلۆماسی گشتی کورد، ده‌توانیت له کارتی هیزی ره‌ق وه‌ک پشتیوان له راستای نامانج و دهره‌فته‌کاندا، له قازانج و به‌رژه‌وهندی و یسته ره‌واکانی گه‌لی کورد که‌ئکی پێویست وه‌رگیریت. بۆ ئه‌وه مه‌به‌سته‌ش دیپلۆماسی گشتی کورد ده‌بیته پرۆژه‌یه‌کی دیاریکراو و گه‌له‌له‌کراوی بۆ دیموکراتیزاسیۆنی ولاتی فره‌نه‌ته‌وه و فره‌نابینزای ئێران بۆ چاره‌سه‌ری پرسی سیاسی و نه‌ته‌وه‌یی هه‌بیته، که کاریگه‌ری و یه‌کگرتوویی هه‌م بۆ دارشتنی هاوپه‌یمانی له‌گه‌ڵ هیز و لایه‌نه‌کانی نه‌ته‌وه‌کانی ئێران و هه‌م بۆ پشتیوانی سیاسی دهره‌کی بۆ مافه‌کانی کورد له رۆژه‌لاتی کوردستان هه‌بیته. ئه‌وه‌ش به‌ به‌شداریی و چالاکی ته‌واوی نه‌ته‌وه و ئیتنیک و ئابینزاکانی گهلانی ئێران ده‌سته‌به‌ر ده‌بیته. بۆیه له ئیستادا دامه‌زراوه‌ی دیپلۆماسی گشتی و هیزی پێشمه‌رگه‌ی چالاک، بۆ نه‌ته‌وه‌یه‌کی بنده‌ست و بیده‌وئه‌تی وه‌ک کورد له رۆژه‌لاتی کوردستان، نامراز و میکانیزمیکه بۆ به‌ده‌سته‌ینان و گه‌ره‌نتی کردنی نامانج و ده‌ستکه‌وته‌کانی خه‌باتی ره‌وای و بۆ چه‌سپاندنی مافه سیاسی و نه‌ته‌وه‌یییه‌کانی له چوارچیوه‌ی یه‌که‌یه‌کی سیاسیدا به‌ ناوی ئێران، زۆر گرنگ و جیگه‌ی هه‌لۆیسته و تیرامانه.

بووکه‌له‌ی گوێرایه‌ن

ناسۆ مینه‌ری

له پوژنای رابردوودا بلاو بوونه‌وه‌ی به‌رنامه‌یه‌ک له کانه‌ی "افق"ی رێژیم کاردانه‌وه‌ی زۆری به‌دوای خۆیدا هینا. پێشکه‌شکاریکی حکومه‌تی به‌ پرسپاریک و چوار بژاردی به‌رده‌م بێریزی به‌ شه‌هیدانی ناره‌زایه‌تییه‌کانی نهم دواییانه له ئێران کرد و له‌وپه‌ری بێشه‌رمیدا خونی رژاوی خه‌نکی نازادیخوازی کرده هه‌وینی گائته‌جارییه‌ک که ته‌نیا شیاوی ده‌زگای

پروپاگه‌نده و چه‌واشه‌کاری رێژیمه.

ئهمه بوو به بیانوویهک که ئاورێک بدهینه‌وه له‌و به‌ناو ژنانه‌ش که له‌ میدیای داگیرکه‌ردا رۆل ده‌گێرن و به‌ رانت و پینداه‌نگوتن چوونه‌ته‌ خزمه‌ت ئهم ده‌زگایه‌وه که بائیکه‌ گرینگ له‌ په‌رده‌دان به‌ ئیدئۆلۆژی رێژیم و ئامرازیکه‌ دیار له‌ شه‌ری ره‌وانی و سه‌رکوته. ده‌زگایه‌ک که راسته‌وخۆ له‌ ژێر چاوه‌دیاری خامه‌بیدایه و زمانه‌لی رێژیمیکه که جگه له‌ سه‌رکوت و کوشتوبه‌ر، جگه له‌ سانسۆر و بلاوکرده‌وه‌ی درۆ و چه‌واشه‌کردنی راستیه‌کان هیچ شتیکی دیکه‌ی پێ نه‌بووه.

زۆرن ئهو ژنانه‌ی که به‌ بیانووی دا‌بینکردنی پارووه‌ نانیگ ده‌چنه‌ ژێر سینه‌ری ئهم ده‌زگا زه‌به‌لاحه‌وه و ئه‌بن به‌ به‌شیک له‌ باسکی سه‌رکوت و پروپاگه‌نده‌ی رێژیم، به‌لام ژماره‌یه‌کیان هه‌ن که ئیتر سنووره‌کانی خوشخزمه‌تیان تێپه‌رانده‌وه و له‌وپه‌ری رووه‌ ئه‌نراوی و بێشه‌رمیدا، له‌ به‌رانه‌به‌ر خه‌ نکدا راوه‌ستاون و به‌رگری له‌ رێژیمیک ده‌کهن که له‌ کۆتاییه‌که‌ی نزیک بووه‌ته‌وه. دوو که‌س له‌و به‌ناو ژنانه‌ که له‌م وتاره‌دا ئه‌مه‌وی باسیان بکه‌م، سالانیکه‌ زۆره له‌ میدیاکانی رێژیمدا خه‌ریکی خوشخزمه‌تین و ئه‌وه‌ی بۆیان کرابێ بۆ پاره‌ کردوویانه، ته‌نانه‌ت ئه‌گه‌ر فرۆشتین که‌رامه‌ت و مرۆفایه‌تیش بووبێ! له‌ دوا‌ی هه‌ لگه‌رسانی شۆرشێ ژینا و سه‌رکوتی خه‌ نک له‌ لایه‌ن رێژیمه‌وه، ژینا سادقی یه‌کیک له‌ به‌ پێشینه‌ترین پێشکه‌شکاره‌ حکومه‌تییه‌کان، به‌ به‌رنامه‌یه‌که‌وه به‌ ناوی "خط قرمز" هاته‌وه‌ سه‌ر شاهه‌کان، ئه‌وه‌ی که له‌م به‌رنامه‌یه‌دا زیاتر سه‌رنجی خه‌ لکی راکێشا نه‌ک نیوه‌رۆک و قسه‌ی ئهم پێشکه‌شکاره‌ به‌ نکوو، شیوه‌ی جلو به‌رگه‌که‌ی بوو! ژینا سادقی به‌ پێچه‌وانه‌ی هه‌ لسوکه‌وتی باوی ده‌نگوره‌نگی رێژیم که هه‌میشه‌ ره‌شپۆشی به‌ سه‌ر پێشکه‌شکاره‌کانیدا ده‌سه‌ پاند و میدیایه‌ک بووه که هیچ نیشانه‌یه‌ک له‌ خوشی و ژبان و رووناکایی تێدا به‌دی نه‌کراوه، ئهم ژنه‌ی وه‌ک بووکه‌ ئه‌یه‌کی گۆپه‌ریه‌ل به‌ دوو مه‌به‌ست هه‌ینایه‌ سه‌ر شاهه، یه‌که‌م به‌ درۆخسته‌نه‌وه‌ی چه‌قبه‌ستوویی کۆماری ئیسلامی له‌ باری پۆشه‌وه‌ ئه‌ویش ریک دوا‌ی قه‌تلی حکومه‌تی ژینا ئه‌مینی له‌ لایه‌ن گه‌شتی ئیرشاده‌وه و دووه‌م راکێشانی ئه‌وه‌ی Z بۆ لای میدیای چه‌واشه‌کاری رێژیم! پێشکه‌شکاریک که هه‌موو وزه و توانای خۆی خسته‌وته‌ کار تاکوو به‌ زمانێ زه‌ر و دوور له‌ په‌رنسیپ، خه‌ لکی نارازی سه‌ر شه‌قامه‌کان بده‌ته‌ به‌ر په‌خنه و بلی خامه‌یی تاوانباری ئهم دۆخه‌ نییه و له‌ لایه‌کی تره‌وه و لاتانی زله‌یزی وه‌ک ئه‌مریکا به‌ دوزمه‌ن و هاندهری خه‌ نک بۆ ناره‌زایه‌تی ناو بیات له‌ کاتیگدا که خۆی هاوولاتی ولاتی ئه‌مریکایه!

ئه‌وه‌ی که ژینا سادقی تا چهند له‌م به‌رنامه‌یه‌دا توانیویه‌تی له‌مباروه‌ خوشخزمه‌تی به‌ ئیدئۆلۆژی داسه‌ پاوی رێژیم بکات، باسیکی دیکه‌یه به‌لام زه‌قبوونه‌وه‌ی ئهم پێشکه‌شکاره و بوونی به‌ سووژه‌ بابه‌تیکی دیکه‌یه. له‌ زۆر قیدیۆدا باسی ئی کرا که خودی ئهم پێشکه‌شکاره که به‌و جلو به‌رگه‌وه له‌ میدیادا ده‌رده‌که‌وی و چه‌واشه‌ی راستیه‌کان ده‌کات، له‌ ژبانی ئاسایی خۆیدا له‌ ئه‌مریکا له‌وپه‌ری نازادیی پۆشین‌دایه و که دیته‌وه‌ نیو ئه‌و جوغرافیا‌یه‌ی که ئی‌رانی پێ ده‌گوتریت، که‌سیکی دیکه‌یه.

پرسیک که ژینا نه مینی به هویهوه بوو به قوریانی و به سهدان هاوولاتی دیکه ش شهید و بریندار کران تاکوو کوماری نیسلامی بیسه لمینی که له قهتلی ژینادا دهستی نه بووه! لهم ژنه وهک یه کیک له موره دیاره حکومتیه کان زور جار سوشیال میدیای به خویهوه خه ریک کردوو که نه مهش بیگومان له چوارچیوهی پروژهکانی ریژیم بو خافلگردنی خه نک له راستییه کانه. له یه کیک لهو قیدیویانه دا که هی لهم دواپیانه یه هیرش دهکاته سهر دیکومینتاریک له سهر ژینانی ته رانه عه لیدووستی، نه کته ری ئیرانی که به نووسینی دروشمی ژن، ژبان، نازادی به زمانی کوردی پشتیوانی له شورش ژینا کرد و ماوه یه کیش له به ندیخانهکانی کوماری نیسلامیدا بوو. (هه لبت باسکردن لهو دیکومینتاره له چوارچیوهی لهم وتاره دا ناگونجی و نووسه ری لهم وتاره له سهر لهو دیکومینتاره خوننده وهی تایبه تی خوی هه یه).

یه کیکی دیکه لهو پیشکه شکاره حکومتیه تیانه نیلمیرا شه ریضی موقته ده مه که سالانیکی زوره له میدیای ریژیمدا خه ریکی خوشخزمه تییه و لهم دواپیانه دا روو لهو ئیرانیانه ی که په ریوهی دهره وه بوون ده ئین: "ژماره یه ک که متیار و گورگ که له ودیوی سنورن، تا شتیک ده بی ده ئین به ئی نیمه پشتیوانی ده کین و وهرنه مهیدان... ، پرس پرس نیوخوی ولاته و خومان چاره سهری ده کین و پیوه ندی به نیوه وه نییه" که نه مهش کاردانه وهی زوری به دواوه بوو و له زور گرتی قیدیوییدا ره خنه ی لی گیرا

ئاکاری لهم پیشکه شکارانه له میدیاکانی ریژیم، نیشانه ی ئاخین به رگریه کان ریژیمیک له خویه که ده زانی گه یشتوو ته کوتایی! له مانه ته نیا نمونه گه لیکن و بیگومان پیشکه شکاری لهم چه شنه له میدیاکانی پاریزگاکان و به تایبه ت له پاریزگاکانی کوردستانیشدا زورن؛ له وانیه که گومی خوینی کوردستان نابین و ته نیا بیر له پاره ی گیرفانیان ده که نه وه، ده بی بیر له وه بکه نه وه که رژیک له رژیان له به رده م دادگایه کی دادپه روه ردا ده بی ولامده ر بن.

له پروفائيلينگى بېدهنگ بۇ پروفائيلينگى دهنگدار: پوژاواى كوردستان و شهري سايبيرى
نهتهوهى كورد

خايد قادري

جياوازي نيوان دوايين شهري پوژاواى كوردستان و شوڤشهكانى پيشووى كورد له چوارچيوى سايبير، پهيوهنديى
نيونهتهوهيى و ناسايشى نهتهوهيى

پوخته (Abstract)

نهم توئژینه‌وه‌یه شیکارییه‌کی نه‌کادیمی و ستراتژییک پیشکەش ده‌کات له‌سه‌ر نه‌و گۆرانکاریانە‌ی له‌ شۆرش و به‌رخۆدان‌ی نه‌ته‌وه‌ی کورددا روه‌ی داوه‌، به‌تایبه‌تی له‌ رۆژاوا‌ی کوردستان، و به‌راوردکردنیان به‌ شۆرشه‌کانی پیشوه‌ی کورد وه‌کوو شۆرشه‌کانی سالانی ۱۹۲۰ ... توئژینه‌وه‌که‌ نیشان ده‌دات که‌ چۆن تیکنۆلۆژی، ئینتیرنیت و سۆشیال میدیا بوونه‌ته‌ هۆکاری سه‌ره‌کی بۆ گۆرینی پرۆفایلینگی نه‌ته‌وه‌یی کورد، شکاندن‌ی جوگرافیای داخراو، رینگری له‌ بیده‌نگکردن و دروستکردنی هه‌ستی یه‌کبوونی نه‌ته‌وه‌یی. هه‌روه‌ها، مه‌ترسییه‌کانی داها‌توو و پینوستیی ستراتژی سایبیری بۆ پاراستنی ده‌نگ، په‌یوه‌ندی و داتا شیکاری ده‌کریت.

وشه‌ سه‌ره‌کییه‌کان: سایبیر، شه‌ری سایبیری، رۆژاوا‌ی کوردستان، شۆرش‌ی کورد، ئینتیرنیت، سۆشیال میدیا، ناسایشی نه‌ته‌وه‌یی.

پیشه‌کی

له‌ میژوه‌ی نه‌ته‌وه‌ی کورددا، شۆرش و به‌رخۆدان زۆرجار تووشی سه‌رکو‌تکردنی بیده‌نگ بوو. له‌ شۆرشه‌کانی پیشوه‌دا، به‌تایبه‌تی له‌ سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی بیستم، کورد له‌ پرۆفایلینگی نیونه‌ته‌وه‌ییدا وه‌ک نه‌ته‌وه‌یه‌کی بیده‌نگ، جوگرافیای داخراو و بی په‌یوه‌ندی ناسراوه‌ (McDowall, 2004) نهم پرۆفایله‌ رینگه‌ی دا که‌ سه‌رکو‌تکردن، کوشتار و شکست به‌بی چاودیری جیهانی نه‌نجام بدریت.

به‌لام نه‌زموونی رۆژاوا‌ی کوردستان نیشانی دا که‌ نهم شینازه‌ سه‌رکو‌تکردنه‌ ناتوانریت وه‌ک پیشوو دووباره‌ بکریته‌وه‌. نهمه‌ پرسیاریکی بنه‌رته‌ی دروست ده‌کات؛ چی بوو به‌ هۆکاری نهم گۆرانکارییه‌ و چۆن کورد توانی له‌ پرۆفایلینگی بیده‌نگ بگوازریته‌وه‌ بۆ پرۆفایلیکی ده‌نگدار؟

پرۆفایلینگی نه‌ته‌وه‌یی کورد له‌ شۆرشه‌کانی پیشوه‌دا

له شۆرشه‌كانى پيشووى كورددا، وهك شۆرشه‌كانى سالانى ١٩٢٠، كورد له چوارچيوه‌ى نيوته‌وه‌بييدا وهك نه‌ته‌وه‌يه‌كى بيه‌هنگ، بى راگه‌ياندن و بى تواناى هاوارى نيوته‌وه‌يه‌ى ناسراوه. (Romano, 2006) ئهم بارودۆخه واده‌كات جوگرافيا بيه‌ته‌ سنوورى سهركوته‌كردن، نهك نامرازىكى پاراستن.

نمونه ميژوويه‌كان: كۆمارى كوردستان، شۆرشى ١٣٥٧ هه‌تاوى و شۆرشه‌كانى باشوورى كوردستان

كاتيک باسى شۆرشه‌كانى پيشووى كورد ده‌كرىت، بيه‌سته ئه‌وه تيبگه‌ين كه ئهم شۆرشانه ته‌نيا رووداوه سه‌ربازيه‌كان نه‌بوون، به‌لكوو له چوارچيوه‌ى پرۆفايلينگى نيوته‌وه‌بييدا وهك شۆرشه‌كانى بيه‌هنگ ناسراون. نمونه‌ى ديارىكراوى ئهم بارودۆخه، كۆمارى كوردستانه (١٩٤٦). ئه‌گه‌رچى ئهم كۆماره له‌نيو كۆمه‌لگه‌ى كورديدا مانايه‌كى زۆر گه‌وره و پيروزى هه‌يه، به‌لام له فه‌زاي نيوته‌وه‌بييدا پرۆفايلينگى به‌هيزى نه‌بوو، بويه سهركوته‌كردنى به‌ خيراى و بى چاوديرى نه‌نجام درا. (McDowall, 2004)

هه‌مان شيوه‌ى له شۆرشى ١٣٥٧ هه‌تاوى (١٩٧٩) يشدا دياره. كورد به‌شيكى گرنگى شۆرشى گشتى ئيران بوون، به‌لام دواى شۆرشه‌كه، داواكانيان له‌ژێر پرۆفايلينگى بيه‌هنگا ده‌مينه‌وه و سهركوته‌كردن‌يان به‌بى چاوديرى نيوته‌وه‌يه‌ى نه‌نجام درا. (Romano, 2006)

هه‌روه‌ها، له شۆرشه‌كانى باشوورى كوردستان به‌ سه‌رۆكايه‌تى مه‌لا مسته‌فاى بارزانى، ئه‌گه‌رچى شۆرشه‌كان له رووى سه‌ربازى و نه‌ته‌وه‌يه‌وه به‌هيز بوون، به‌لام له رووى راگه‌ياندن و پرۆفايلينگى نيوته‌وه‌يه‌وه سنووردار بوون. جوگرافيا، سنوور و نه‌بوونى تيكنۆلۆژى پيه‌وه‌ندى نيوته‌وه‌يه‌ى ده‌نگى كورديان له فه‌زاي جيهانى دا‌بربوو.

ئهم نمونه‌ى نيشان ده‌دهن كه شۆرشه‌كانى پيشووى كورد زۆرجار ده‌توانران به‌بى هه‌وال، بى گوشار و بى وه‌لامى جيهانى سهركوته‌ بكرين؛ ئه‌مه جياوازى به‌هه‌تبه‌كه‌يه كه رۆژاوى كوردستان له‌وانه جيا ده‌كاتوه.

تيكنۆلۆژى و شكاندنى جوگرافياى داخراو

گه‌شه‌ى تيكنۆلۆژى، به‌تايه‌تى ئينتېرنېت، هۆكارى سه‌ره‌كى بوو بۆ شكاندنى جوگرافياى داخراوى كورد. له رۆژاوا، هه‌ر تاكيك بوو به هه‌وا ئينترېك، شايه‌تجانىك و به‌شداربووى راگه‌ياندن. ئهم حااله‌ته پرۆفايلينگى كوردى گۆرى له نه‌ته‌وه‌ى بيه‌هنگ بۆ نه‌ته‌وه‌ى ده‌نگدار. (Castells, 2012; Shirky, 2011)

سۆشپال ميديا و دروستبوونى ههستى يه كبوونى نه ته وه يى

سۆشپال ميديا په يوه ندييه كى بى سنوورى له نيوان به شه كانى كوردستان دروست كرد. سنووره سياسييه كان نه يانتوانى پيش نه م په يوه ندييه بگرن، نه مهش بوو به هوكارى دروستبوونى ههستى يه كبوونى نه ته وه يى و هاوارى ياره مته يى نيونه ته وه يى.

بهبويى دوژمنان له پيشگرتنى په يوه ندى سايبيرى له كاتى شه رى رۆژاوا، دوژمنانى كورد نه يانتوانى هيلى ئينتيرنيت بپرن يان په يوه ندى دييجيتالى به ته واوى دابخه ن. نه م ناكاميه رىگرى كرد له بىده نگرى و كوشتارى بى هاوارى.

وانه ي نه زموونى ئيران: سنوورى دييجيتال و بىده نگرى

نه زموونى ئيران نيشان ده دات كه ده وتان ده توان سنوورى دييجيتال دروست بكه ن و ده نگ بپرن. (Deibert, 2015) نه م وانه يه ئاگادارمان ده كاته وه كه نه وه ي رۆژاوا تيبدا سه ركه وت، هه ميشه دووباره نابيتته وه.

ده سه لاتى داتا و مه ترسيه كانى داها توو

له سه رده مى سايبير، داتا بووه به چه كيكى ستراتيجى ك. كۆكردنه وه ي زانيارى تاك و كو ده توانيت بو پروفابيلينگى تاك و نه ته وه، كو تيرۆلى كو مه لگه و شه رى ده روونى به كاربه ينريت. (Benkler et al., 2018) پيوستى ستراتيجى سايبيرى بو داها توو بو نه وه ي كورد بتوانيت له شه ره كانى داها توو دا به رخودان بكات، پيوسته ده سه لاتى ئينتيرنيت و پاراستنى په يوه ندى ببيت به به شيك له ستراتيجى ئاسايشى نه ته وه يى.

كو تايى: له شو رشى خاك بو شو رشى ئاسمان

جياوازى نيوان رۆژاوا و شو رشه كانى پيشووى كورد، جياوازى نيوان شو رشى بىده نگ و شو رشى ده نگ داره. سايبير بووه به مه يدانى سه ره كى شه رى نه ته وه كان و كورد پيوسته نه م مه يدانه به ژيرانه پياريزت.

په يامى سه ره كى نه م مه قاليه نه وه يه كه ئاسايشى نه ته وه يى كورد له سه رده مى هاوچه رخدا به شيويه كى راسته وخو به

له "رۇژنامەى كوردستان" و "كوردستان مېديا" وه

رېبەندانى ۲۷۲۵

ئاسايشى سايبېرى و كۆنترۆلى ئىنتېرنېتتە وه گرېدراوه، ئەزمونى رۇژاواى كوردستان نيشانى دا كه تا كاتېك نەيارانى كورد نەتوانن كۆنترۆلى ئىنتېرنېتتە، پەيوەندى ديجيتال و دەسەلاتى داتا له بەشەكانى كوردستان بەدەست بگرن، ناتوانن پرۆفايلىنگى بىندەنگ دووبارە دروست بکەنەوه.

له رووى ستراتېژىكە وه، پېويستە:

رېنگرى له وه بگريت كه ئىنتېرنېت و پەيوەندى ديجيتال وهك چەكىكى سىياسى و ئەمىنيەتى دژ به كورد بەكاربھيترىت؛
ئالتييرناتيشى (ھىل) پەيوەندى بۆ كاتى پچرانى ئىنتېرنېت و بىدەنگکردن ھەبىت؛

پيش له دەستراگەيشتن به داتاي تاك و كۆ بگيرىت، چونكه داتا دەتوانىت بۆ پرۆفايلىنگى نەتەوهيى، شەرى دەروونى و كۆنترۆلى كۆمەنگە بەكاربھيترىت؛

پاراستنى داتا و پەيوەندى (ھىل) بىت به بەشىك له ستراتېژى ئاسايشى نەتەوهيى كورد.

۱۹ رېبەندانى ۲۷۲۵

بۇ وه رچەرخان له داھاتووى ئىراندا بەبى بەشدارىى ژنان نەستەمە؟

سۆزان فەتھى

لەكاتىكدا ئىران له لیواری گۆرانكارىیەكى میژوویدایە، پرسىاریك كه پىویستە بە پاشكاوی بخریتە روو ئەوویە كه كى بریار لەسەر داھاتووی ولات دەدات؟ ئەگەر ژنان له بەشدارىی پارتە سیاسییەكان، رۆئە چارەنووسسازەكان، بەرپۆبەریی و دانوستانەكان سەبارەت بە سیستەمى سیاسىی داھاتووی ئىران بنبەش بكرىن، ئەوا ھەر دیموکراسییەك كه ئىستا بە ئىنى

وه دیهاتنی ده دریت، ههر له سه ره تاوه تووشی که مایه سی ده بیت.

له ولاتانی رۆژه لاتی نیوه راستدا، رابردوویه کی دوورودریژ و تاریک له بینه شکردن و په راویزخستنی ژنان له دهسه لاتی سیاسی و ناوه نده کانی بریارداندا هیه، ئیرانی ش نهک ههر له و تاییه تمه ندییه به دوور نییه، به لکسو به شیوه ی سیستماتیک و پلان بؤداریژراو ژنانی له ناوه نده کانی دهسه لاتی دوور خستوه ته وه، نه وه له کاتیکدایه که ژنانی ئیران له دیارترین و بویرترین له و هیزه کومه لایه تییه ان که له درژی دهسه لاتی دیکتاتوری راوه ستاونه ته وه. په راویزخستیان له و دۆخه ی ئیستادا ریک له و کاته دا که بناغه کانی سیستمیکی نوی تاوتوی ده کریت، کاریکی ناداد په روه رانه و له روه ی سیاسی شه وه کرده یه کی کورتییانه یه.

ئیرانیکی نازاد و دیموکرات به بی به شداری ژنان به ریوه ناچیت. نه وه ههر ته نیا دروشمیک نییه؛ به لکسو نه نجامیکه که به به لگه ی زانستی پشتراست کراوه ته وه. به پی تویرینه وه کانی ریکخراوی نه ته وه یه گرتوه کان بؤ ژنان (UN Women)، له و ریکه وتتننامه ناشتیانه ی ژنانی تیدا به شدان، نه گه ری مانه وه یان بؤ ماوه ی دوو سال به ریژه ی ۲۰٪ زیاتره و نه گه ری مانه وه یان بؤ ماوه ی پازده سال به ریژه ی ۳۵٪ زیاتره، به راورد به و ریکه وتتننامه ی که ژنانیان تیدا نییه. ههر به پشتبه ستن به و نامارانه له و بیروکه یه ره ت ده کریتته وه که ده یه ویت به شداری ژنان ته نیا کرده یه کی سیمبولیک یان هه ئبژارده یه کی پله دوو بیت.

هه روه ها تویرینه وه کانی په یمانگای جورج تاوان بؤ ژنان، ناشتی و ناسایش، که شیکارییان بؤ زیاتر له چل پرۆسه ی ناشتی کردووه، ده ریده خه ن که به شداری ژنان په یوه ندییه کی به هیزی هیه به و ریکه وتتننامه ی که ریضوری سیاسی، پاراستنی مافه کانی مروفا و میکانیزمه کانی ئیپرسینه وه و چاودیری دیموکراسی له خو ده گرن. کاتیک ژنان له سه ر میزی دانوستان ناماده ن، ریکه وتنه کان زیاتر ره نگدانه وه ی خه مه گشتییه کانی کومه لگه ن، نهک ته نیا دابه شکردنی دهسه لاتی له نیوان هه ئبژارده یه کدا بؤ ماوه یه کی کورتخایه ن.

به رپر سایه تیبی به شداری بیکردن و ده رفه تدان به ژنان نهک ته نیا له سه ر شانی ئوپوزیسیونی ئیرانه به گشتی، به لکسو له سه ر شانی هه موو هیزه سیاسییه کانی کورد و به تاییه تیش له سه ر شانی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئیرانه (حدکا). ژنانی کورد له نیو بزوتنه وه ی رزگاریخواری کوردا دیان ساله شانبه شانی پیوان خه بات ده کن، نه وان به شدارییان له خه باتی به رگری چه کداری، خویشاندان و ریکخستنه سیاسییه کان کردووه و له نه کته ره دیاره کانی کومه لگه ی مه دهنی بوون و له پاراستنی زمان و ناسنامه، ژینگه و ژبواری کوردا به شداری چالاکانه یان کردووه. نه وانیش بؤ نازادی نرخیان داوه و له

زور بواریشدا نرخى نهو نازادیه له سهر ژنان گرانتر كه وتووه.

به لام، قوربانیدان له مهیدانی جهنگ، زیندان و شقام و کۆلانه کانی ولاتدا دهییت له گه ل به شداریپیکردن له بریاردانی سیاسیدا هاوتا بیت. هیزه کوردستانییه کان دهییت زیاتر له هه موو کاتیک لهو دۆخه هه ستیاره دا لهو هاوکیشیه تیبگه ن و دنیایی بدنه که ژنان به شیوهیه کی کاریگه رتر له پیکهاته ی سهر کردایه تییان، دانوسانه کان و دیالوگی سیاسی سه باره ت به پاشه رۆژی ئیراندا به شدار بن. توپژینه وه کانی په یمانگای توپژینه وه ی ناشتی له نۆسلۆ (PRIO) نیشانی ددهن که نهو پرۆسه ناشتیانه ی به شداری چالاکانه ی ژنانی تیدایه، نه گه ری گه یشتن به ریکه وتنیان زیاتره و که متر نه گه ری هه یه تووشی شکستی بنه رته ی بنه وه.

هه روه ها ژنان وهک پردیکی سیاسی رۆل ده گپرن و توپژینه وه کان دهریده خه ن کاتیک ژنان له حکومرانییدا به شدار ده بن، ژنانی دیکه ش راده کیشنه نیو ژنانی سیاسی، نه مه ش نوننه رایه تی له سه رجه م دامه زراوه کاندای زیاد ده کات و ره وایه تی دیموکراسی به هیتر ده کات.

دواخستنی به شداریپیکردنی ژنان بو دوا ی سه رکه وتنی سیاسی، هه له یه کی میژووی دیاره. میژوو دهریخستوو کاتیک به شداریپیکردن له پیناو "سه قامگیری" دا دوا ده خریت زۆریه ی کات به په راویزخستنی هه میشه یی کۆتایی دیت و ئیستا که دانوسان له سهر داهاتووی ئیران ده کریت، نه وا دهییت ژنان نه مرۆ نامه بن، نه ک ته نیا به ئینی به شداری و کورسیی ده سه لاتیان له داهاتوودا پی بدریت.

وه رچه رانیکی دیموکراتیک که ژنان په راویز بخت، به تاییه ت نهو ژنانه ی بو ی جهنگاون، به هیچ شیوه یه ک وه رچه رانیکی دیموکراتیک نیه. ژنانی ئیران، له وانه ش ژنانی کورد، پیشترا په نده بوونی خو یان بو نازادی سه لماندوو. ئیستا کاتی نه وه به دهر فته و ده سه لاتیان پی بدریت و له دارشتنی داهاتووی ولاتدا به شدار بن.

پرسی کورد، له‌قاودانى لیكدژبوونى مافى مروّف و شه‌ر دژى تیروریزم له‌ژێر کارتیکه‌ریی
زله‌یژه‌کاندا

سه‌ربه‌ست نوره‌یه

به‌رخوڤدانى گه‌لى کورد له‌ پوژاوا، ناکریت به‌ وه‌لامینک بو شه‌رى نیوخویى یان به‌رپه‌رچدانه‌وه‌یه‌ک له‌ به‌رامبه‌ر مه‌ترسى
له‌سه‌ر ئاسایش و هه‌ره‌شه‌ی داگیرکه‌ر نهم به‌شه‌ی کوردستاندا نیک بدریته‌وه. نهم به‌رخوڤدانه‌ ئیستا گری کویره‌ی سه‌ره‌کیی

سیاسه‌تی جیهانی یه، بزاقیك كه بى واتا بوونی دروشمگه‌لی بریقه‌دارى وه‌كوو مافی مروّف، شه‌ر له دژی تیرۆریزم و سه‌قامگیرى ناوچه، له ژێر سیبه‌رى به‌رژه‌وه‌ندى زله‌یزه‌كاندا ده‌سه‌لمینیت. پشتیوانى نه‌ته‌وه‌یى و یه‌كپارچه‌ی گه‌لى كورد لهم خۆپارگریه، نابیت ته‌نیا به هه‌ست و سۆزى نه‌ته‌وه‌په‌روه‌رى و کاتى دابندریت، به‌ئكوو هه‌وئیکى وشیارانه‌یه بو خۆینده‌وه‌یه‌كى نوێ جیهانى له پرسی كورد و ده‌نگ هه‌لبڕینیكه له به‌رامبه‌ر به بى متمانه بوونی پێکهاته و سیسته‌می ئیونه‌ته‌وه‌ییدا.

پرسی كورد؛ له په‌راویزخسته‌ن مێژووویه‌كه‌یه‌وه هه‌تا ناوه‌نده دژوازه جیهانیه‌كان

سالانیكه كه پرسی كورد بووه به فیدای رێككه‌وتنه‌ داخراوه‌كان، سنووره داسه‌پاوه‌كان و سیاسه‌تی به هه‌ر نرخیک سه‌قامگیرکردنى بارودۆخى ناوچه‌یه‌ك كه ناوه‌ندى مەملەتییى هاوکیشه دژ به یه‌كه جیهانیه‌كانه. ئه‌و به‌رخۆدانه‌ی نه‌مجاره‌ی رۆژاوا، راکیشانی ئهم پرسه‌یه بو ناوه‌ندى سیاسه‌تی جیهانى. گه‌لى كورد له یه‌كێك له هه‌ستیارترین و گرینگترین قۆناغه‌كانى ناوچه‌دا، رۆئیکى نه‌وتووین گێرا كه ته‌نانه‌ت دوژمنه‌کانیانیش ناچار بوون دانی پێدا بنین. له کاتیکدا كه کیشه‌ی داعش جیهانى به سهر دوو به‌ره‌ی به‌رژه‌وه‌ندى پارێز و به‌رگریکار و بگه‌ر لاواز دا دابه‌ش کردبوو، گه‌لى كورد وه‌كوو هیزیکى سه‌ره‌كى ئهم دیوزمه‌یه‌ی كه زله‌یزان لێی ده‌ترسان به چۆک داھینا. به‌لام ئه‌و سه‌رکه‌وتنه مه‌زنه، له جیاتى نه‌وه‌ی بیته‌ بنه‌مای ناساندنى سیاسى و یاسایى، بوو به ئامرازیک بو به‌کاره‌ینان له یاسای زله‌یزه‌کاندا. كورد بوو به‌هاوبه‌شى مه‌یدانى، نه‌ هاوبه‌شى سیاسى. ئه‌مه ئه‌و خائیه‌كه به پشتیوانى نه‌ته‌وه‌یى له كوردستاندا واتا ده‌به‌خشیت. شه‌ر بو هه‌لوه‌شانده‌وه‌ی ئه‌و شیوازه ئامرازیه‌یه و سه‌پاندنى پرسی كورد وه‌كوو بابه‌تیکى یاسایى و سیاسى كه نابیت پشتگۆی بخریت.

مافی مروّف؛ بنه‌مايه‌كى جیهانى یان ئامرازى سیاسه‌ت

زله‌یزه‌كان ئه‌وه بو جارى چه‌نده‌مه ده‌یسه‌لمینن كه مافی مروّف بۆیان نه بنه‌ما، به‌ئكوو هاوکیشه‌یه‌كه كه به به‌رژه‌وه‌ندیه‌کانیانوه گری دراوه. کاتیک هیزی كورد شکست به داعش ده‌هینن، به هیزی هه‌ریه‌مى کاریگه‌ر ناوده‌بردین؛ به‌لام کاتیک كه داواى خۆبه‌رپه‌وه‌بردن، ئاسایش و کرامه‌تى مروّی خۆیان ده‌که‌ن، هه‌مان هیزی کاریگه‌ر له لایه‌ن هیندیك ولاته‌وه له ریزی هه‌ره‌شه بو سهر ئاسایش داده‌نریت و له‌گه‌ل بیده‌نگی ئه‌وانه‌دا روه‌په‌روو ده‌بیت كه خۆیان به پارێزه‌رى مافی مروّف ده‌زانن.

پشتیوانى نه‌ته‌وه‌ی كورد له به‌رخۆدانى رۆژاواى كوردستان، ئهم دوو‌روویه‌یه ئاشکرا ده‌کات: نه‌گه‌ر شه‌ر له دژی تیرۆریزم

له "پوژنامەى كوردستان" و "كوردستان ميديا"وه

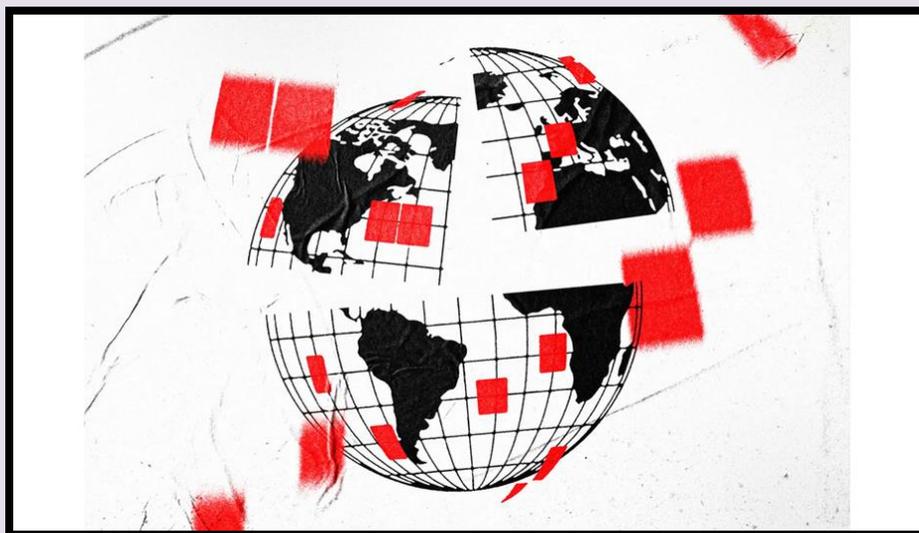
رېبهندانى ٢٧٢٥

پشتگيريى نەتەوهيى و نيشتمانيى كوردستان، ئەگەر وشيارانه، پەخنەگرانه و سەربەخۆ دريژەى پى بدريت، تواناي نەوهى هەيه كه نه تەنيا هيزه جيهانييهكان، بەلكوو هيزه كوردية جياوازهكانيش بەرەرووى نەو راستييه بكات كه گەلۆ نيمەش نامادەين پرسى خۆمان له جەغزى مەزلووميبهتدا بهينيە درهوه و له ناستى داواكارى سياسىي و نەتەوهييدا بەرز بکەينهوه يان نا؟

٢٠ى رېبهندانى ٢٧٢٥

دواىن دەرفهتى پۇژاوا: چۇن پەرگالىكى نوپى جىهانىى دروست بكەىن. بەر لەوهى زۇر
درەنگ يىت (۳-۳)

فارىن ئەفەىرز – نالىكساندەر ستوب
و: لە نىنگىزىيەوه كەمال حەسەن پوور

"كەتوارگەرىى باىخ تەوەر"ى فىنلەند

سیاسه‌تی دهره‌وه زۆرجار له‌سه‌ر سێ پایه دامه‌زراوه: بایه‌خه‌کان، به‌رژه‌وه‌ندییه‌کان و هێز. له کاتی‌کدا که دینامیک و هاوسه‌نگی په‌رگالی جیهانی خه‌ریکی گۆرانن، نه‌و سێ توخمه یه‌کلاکه‌ره‌وه‌ن. من خه‌لکی ولاتیکی تا راده‌یه‌ک بچووکم که پێژهی دانیشتووانی ده‌گاته‌ نزیکه‌ی شه‌ش میلیۆن. نه‌گه‌رچی ئێمه یه‌کیک له مه‌زترین هیزه‌کانی به‌رگری ئوروپامان هه‌یه، دیپلۆماسییه‌که‌مان پشت‌نه‌ستوو به بایه‌خ و به‌رژه‌وه‌ندییه‌که‌مان. هێز، هی ره‌ق و هی نه‌رم، تا راده‌یه‌کی زۆر شتی لوکسی زله‌یزانن. نه‌وان ده‌توانن هیزی ئابووری و سه‌ربازی خۆیان پێشان بدن، و به‌و شیوه‌یه لایه‌نه بچووکه‌کان ناچار بکه‌ن خۆیان له‌گه‌ڵ ئامانجه‌کانی نه‌وان رێک بخه‌ن. به‌لام ولاته بچووکه‌کان ده‌توانن به‌ هاوکاری له‌گه‌ڵ نه‌وانی دیکه به‌هێز بن. هاوپه‌یمانییه‌کان، تاقمه‌کان و دیپلۆماسی ژیرانه نه‌و شتانه‌ن که ده‌ست‌په‌شتوو یی نه‌وتو ده‌به‌خشنه یاریکه‌ره بچووکه‌کان که گه‌لێک له ناستی سه‌ربازی و ئابووری نه‌وان به‌ولاوه‌تره. زۆرجار، نه‌و هاوپه‌یمانییه‌که‌مان له‌سه‌ر بایه‌خی هاوبه‌ش، وه‌ک نه‌رکداری به‌رانبه‌ر به‌ مافه‌کانی مرۆف و سه‌روه‌ری یاسا دامه‌زراون.

وه‌ک ولاتیکی بچووکه‌ که هاوسنووری زله‌یزکی ئیمپراتۆرییه، فینله‌ند فیر بووه که هه‌ندیک جار ولاتیکی ده‌بی به‌شیک له بایه‌خه‌کان بۆ پارێزگاری نه‌وانی دیکه، یان ته‌نیا بۆ مانه‌وه، وه‌لانیته. ده‌وله‌تداری له‌سه‌ر په‌رنسییه‌کانی سه‌ربه‌خۆیی، خاوه‌ن بریار بوون و یه‌کپارچه‌یی خاک دامه‌زراوه. دوا‌ی جه‌نگی جیهانی دووه‌م، فینله‌ند، به‌پێچه‌وانه‌ی هه‌فالانمان له‌ بالتیک که یه‌کیه‌تی سۆقیه‌ت ده‌ستی به‌سه‌ردا گرتن، سه‌ربه‌خۆیی خۆی وه‌ده‌ست هینایه‌وه. به‌لام ئێمه ۱۰٪ پوو‌به‌ری ولاتمان، له‌ ناویاندا نه‌و ناوچانه‌ی باو‌با‌پیرانم تیی‌دا له‌دایکبوون، که‌وته ژیر ده‌سه‌لاتی یه‌کیه‌تی سۆقیه‌ت. و، به‌ شیوه‌ی یه‌کلاکه‌ره‌وه، ئێمه ناچار بووین واز له به‌شیک له بریاردانی سه‌ربه‌خۆ به‌ئینین. فینله‌ند نه‌یتوانی بیته‌ نه‌ندامی نه‌و دامه‌زراوه نیوده‌وله‌تییه‌که‌مان که ئێمه به‌ شیوه‌ی سروشتی پێمان وابوو سه‌ر به‌ نه‌وانین، وه‌کوو یه‌کیه‌تی ئوروپا و ناتۆ.

له‌ ماوه‌ی جه‌نگی سارددا، سیاسه‌تی دهره‌وه‌ی فینله‌ند به‌ "که‌توارگه‌ری پر‌اگماتیک" پیناسه‌ ده‌کرا. بۆ پێشگرتن به‌ هیرشی دووپاته‌ی یه‌کیه‌تی سۆقیه‌ت بۆ سه‌رمان، وه‌کوو چۆن له ۱۹۳۹ کردی، ئێمه له‌سه‌ر بایه‌خه رۆژاوا‌یییه‌کان سازشمان کرد. نه‌و سه‌رده‌مه له‌ میژووی فینله‌نددا، که ده‌سته‌واژه‌ی "فینله‌ندی‌کراوی" به‌ په‌یوه‌ندییه نیوده‌وله‌تییه‌کان به‌خشی، شتیکی نه‌ی که ئێمه شانازی پێوه بکه‌ین، به‌لام توانیمان سه‌ربه‌خۆیی خۆمان بپارێزین. نه‌و نه‌زموونه‌ وای کردوه ئێمه خۆمان له‌ هه‌ر جو‌ره دووپاته‌بوونه‌وه‌یه‌کی ببو‌یرین. کاتیکی هه‌ندیک که‌س ده‌لێن فینله‌ندی کردن ره‌نگبێ رینگه‌ چاره‌یه‌ک بۆ کۆتایه‌هێنان به‌ جه‌نگی ئوکرین بیت، من به‌ هیج شیوه‌یه‌ک هاو‌رای نییم. ناشتیبه‌کی نه‌وتو تیچوو‌ه‌که‌ی له راده‌به‌ده‌ر ده‌خوازیت، که به‌کرده‌وه به‌ مانای وازه‌ینان له سه‌ربه‌خۆیی و خا‌که.

دوا‌ی کۆتایی جه‌نگی سارد، فینله‌ند، وه‌ک زۆر ولاتی دیکه پێشوازی له بیرو‌که‌ی کردنی بایه‌خه‌کانی جیهانی رۆژاوا به

دیاردیه‌کی باو کرد، شتییک که من ناوی ده‌نیم "لیبرالیزمی بایه‌خ ته‌وهر." نه‌وه ئیزنی به‌ فیئله‌نددا له ١٩٩٥ بییته نه‌ندای یه‌کیه‌تی ئوروپا. هاوکات، فیئله‌ند هه‌له‌یه‌کی جیدی کرد: نه‌وه، به‌ ویستی خۆی، بریاری دا له‌ ده‌ره‌وی ناتۆدا بمیینه‌وه. (بۆ میژوو، من ٢٠ سال دا‌کۆکیکاریکی به‌ئه‌مه‌گی نه‌ندامه‌تی له‌ ناتۆدا بووم). هه‌ندیک فیئله‌ندی برۆیه‌کی ئایدیالیستیان هه‌بوو که رووسیه‌ ورده‌ ورده‌ ده‌بیته‌ دیموکراسییه‌کی لیبرال، که وابوو پیتیست ناکات بیینه‌ نه‌ندای ناتۆ. به‌شیک دیکه‌ نه‌وه‌ ده‌ترسان بیتوو فیئله‌ند بیته‌ نه‌ندای نه‌وه‌ هاوپه‌یمانییه‌، رووسیه‌ کاردانه‌وه‌ی خراپی ده‌بیته‌. له‌گه‌ڵ نه‌وه‌شدا به‌شیک دیکه‌ پیمان وابوو فیئله‌ند، به‌ مانه‌وه‌ی له‌ ده‌ره‌وه‌ی نه‌وه‌ هاوپه‌یمانییه‌، یارمه‌تیده‌ری پاراستنی هاوسه‌نگی و، به‌وه‌یه‌وه‌ ناشتی، له‌ ناوچه‌ی ده‌ریای بالتیکه‌. ده‌رکه‌وت که گشت نه‌وه‌ هۆدانانه‌ هه‌له‌ بوون و، فیئله‌ند به‌گۆیره‌ی نه‌وه‌وه‌ خۆی گونجاند و؛ دوا‌ی هیرشی هه‌مه‌لایه‌نه‌ی رووسیه‌ بۆ سه‌ر ئۆکرین، بوو به‌ نه‌ندای ناتۆ.

نه‌وه‌ بریاریک بوو به‌گۆیره‌ی بایه‌خه‌کان و به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانی فیئله‌ند. فیئله‌ند پیشوازی له‌ شتییک کرد که من پینی ده‌نیم "که‌توارگه‌ری بایه‌خ ته‌وهر." نه‌رکداری به‌رانبه‌ر به‌ تا‌قیمیک بایه‌خ گه‌ردوونی که له‌سه‌ر ئازادی، مافه‌ بنه‌ره‌تییه‌کان و یاسای نیوده‌وه‌ته‌ی دامه‌زاون له‌ کاتیکدا که هیشتا ریز له‌ راستییه‌کانی فره‌چه‌شینی کولتور و میژوو‌ه‌کانی دنیا ده‌گریته‌. جیهانی رۆژاوا ده‌بی به‌ بایه‌خه‌کانی وه‌فادار بیت، به‌لام تیبگات که گیروگرفته‌کانی دنیا ته‌نیا به‌ هاوکاری نیوان ولاتانی هاوبیر چاره‌سه‌ر نابیت.

که‌توارگه‌ری بایه‌خ ته‌وهر ره‌نگبێ وه‌ک ده‌سته‌واژه‌یه‌کی دژوازی بیته‌ به‌ر گۆی، به‌لام وا نییه‌. دوو تیۆری به‌هیزی پاش سه‌رده‌می جه‌نگی سارد ویده‌چوو بایه‌خه‌ گه‌ردوونییه‌کان به‌ قازانجی لیكدانه‌وه‌یه‌کی که‌توارگه‌رانه‌تری هینله‌ جیاکه‌ره‌وه‌کانی سیاسی وه‌لانین. تیزی کۆتایی میژوو‌ی فوکویاما سه‌رکه‌وتنی سه‌رمایه‌داری به‌سه‌ر کۆمونیزمی وه‌ک موژده‌به‌خشی دنیا‌یه‌ک سه‌یر ده‌کرد که به‌ شینوه‌ی په‌ره‌ئه‌ستین به‌ره‌و لیبرالیزم و ئابووری بازاردا ده‌شکیته‌وه‌. دیدی دووری "پیکدادانی شارستانیه‌کان"ی زانای سیاسی، ساموئیل هانتینگتون پیشبینی ده‌کرد که هینله‌ جیاکه‌ره‌وه‌کانی جوگرافیای سیاسی له‌ جیاوازی نایدیۆلۆژیکیه‌وه‌ به‌ره‌و جیاوازی کولتوریه‌وه‌ ده‌گۆردین. له‌ راستیدا، ولاتان ده‌توانن له‌ دانوستان له‌سه‌ر په‌رگالی به‌ره‌و گۆرانی نه‌م‌رۆدا که‌ک له‌ هه‌ردووکیان وه‌رگرن. له‌ دارشتنی سیاسه‌تی ده‌ره‌وه‌دا، ده‌وله‌تانی سه‌ر به‌ جیهانی رۆژاوا ده‌توانن درێژه‌ به‌ برۆیان به‌ دیموکراسی و بازار بدن به‌بی پیداکری له‌سه‌ر گه‌ردوونیبوونی نه‌وان؛ له‌ شونینی دیکه‌، ره‌نگبێ مۆدیلی دیکه‌ بتوانن به‌رده‌وام بن. ته‌نانه‌ت له‌ناو جیهانی رۆژاواش، ئامانجه‌کانی داینگردنی نه‌منییه‌ت و به‌رگری له‌ سه‌ربه‌خۆی هه‌ندیک جار نه‌رکداری بی نه‌ملاو و نه‌ولا به‌ بایه‌خه‌ لیبراله‌کان ناموکی ده‌کن.

ولاتان ده‌بی له‌ هه‌ولێ وه‌دییه‌تانی په‌رگالیک جیهانی هه‌ره‌وه‌زی که‌توارگه‌ری بایه‌خ ته‌وهر دابن، که تیبدا هه‌م ریز له‌

سه‌روه‌ریی یاسا بگيریت و هه‌روه‌ها له جی‌او‌ازیی سیاسى و کولتوورى. بۆ فینله‌ند، نه‌وه به مانای په‌یوه‌ندیگرتن به ولاتانى نه‌فریقا، ئاسیا و نه‌میریکای لاتینه بۆ تیگه‌یشتنى باشتر له هه‌لۆیستیان به‌رانبه‌ر به جه‌نگى رووسیه دژی ئۆکراین و کیشه‌کانى دیکه که هه‌ر ئیستا له ئارادان. نه‌وه هه‌روه‌ها به مانای گه‌مگۆی کرده‌یى له‌باره‌ی تیگه‌یشتنى یه‌کسان له‌مه‌ر پرسه‌ گه‌نگه جیهانییه‌کان، وه‌ک پرسى هاوبه‌شکردنى ته‌کنۆلۆژیا، که‌ره‌سته‌ی خاوه‌ن و گۆرانى که‌شوه‌وايه.

سى‌گۆشه‌ی هیز

سى‌ ناوچه‌ی به‌رفراوان ئیستا هاوسه‌نگی هیز له دنیا‌دا پاده‌گه‌رن: جیهانى رۆژاوا، جیهانى رۆژه‌لات و، جیهانى باشوور. جیهانى رۆژاوا له نزیکه‌ی ٥٠ ولات پیکه‌هاتووه و به شیوه‌ی نه‌ریتى ولاته یه‌گه‌رتووه‌کان رێبه‌ری ده‌کات. نه‌ندامه‌کانى به شیوه‌ی سه‌ره‌کى له ولاتانى دیموکراتیک و لایه‌نگه‌ری بازا‌رى ئازاد له ئوروپا و باکوورى نه‌میریکا و هاوپه‌یمانه دووره‌ده‌سته‌کانى وه‌ک ئۆسترالیا، ژاپۆن، نیوزیله‌ند و کۆره‌ی باشوور پیکه‌هاتووه. نه‌وه ولاتانه به‌شیوه‌ی نه‌ریتى خوازیارى به‌رده‌وامبوونى په‌رگالیکی فره‌لایه‌نى پشتنه‌ستوور به‌ پێسان، نه‌گه‌رچى له‌سه‌ر چۆنیه‌تیى پاراستن، چاکسازى و داھینانه‌وه‌ی هاورا نه‌بن.

جیهانى رۆژه‌لات له نزیکه‌ی ٢٥ ولات به رێبه‌ری چين پیکه‌هاتووه. نه‌وه راپه‌ته‌یه‌ک ولاتى هاورا، به تایبه‌ت ئیتران، کۆره‌ی باکوور و رووسیه ده‌گه‌رته‌وه، که به‌ته‌مای پینداچوونه‌وه یان گۆپینى په‌رگالی رێسامه‌ندى نیوده‌وه‌تى هه‌نوکه‌یین. به‌رژه‌وه‌ندیی هاوبه‌ش، واته‌ خولیاى که‌مه‌کردنه‌وه‌ی ده‌سه‌لاتى جیهانى رۆژاوا، نه‌وه ولاتانه‌ی لیک گه‌ر داوه.

جیهانى باشوور له ولاتانى گه‌شه‌نه‌ستین و ولاتانى خاوه‌ن داھاتى مامناوه‌ندى نه‌فریقا، نه‌میریکای لاتین، باشوورى ئاسیا و، باشوورى رۆژه‌لاتى ئاسیا (و خاوه‌ن زۆرینه‌ی دانیشتووانى دنیا) پیکه‌هاتووه که نزیکه‌ی ١٢٥ ولات ده‌گه‌رته‌وه. زۆریک له‌وان له کۆلۆنیالیزمى رۆژاواى و هه‌روه‌ها کاتیک بوونه گۆره‌پانى جه‌نگه به وه‌کاله‌ته‌کانى سه‌رده‌مى جه‌نگى سارد زه‌ره‌ریان دیتووه. جیهانى باشوور گه‌لیک له خاوه‌ن هیزانى مامناوه‌ند یان "ولاتانى یه‌کلاکه‌ره‌وه"، به تایبه‌ت به‌رازیل، هیندستان، کینیا، مه‌کزیک، نیجیریه، عه‌ره‌بستانی سعودى و نه‌فریقای باشوور، ده‌گه‌رته‌وه. ئالوگۆرى دیموگرافیک، گه‌شه‌ی ئابوورى و، ده‌ره‌ینان و هه‌نارده‌کردنى سامانه سروشتیه‌کان پائنه‌رى چوونه‌سه‌رى گه‌نگبوونى نه‌وه ولاتانه‌یه.

جیهانى رۆژاوا و جیهانى رۆژه‌لات کێبکێبانه تا دل و مێشکى جیهانى باشوور بۆ لای خۆیان راکێشن. هۆیه‌کان ساکارن: نه‌وان ده‌زانن که جیهانى باشوور بێ‌پارده‌رى ئاراسته‌ی په‌رگالی نویی جیهانه. له کاتیکدا که رۆژاوا و رۆژه‌لات به‌ره‌و ئاراسته‌ی جیا ده‌رۆن، باشوور ده‌نگى یه‌کلاکه‌ره‌وه‌ی هه‌یه.

جیهانی رۆژاوا ناتوانی تهنیا به پینداهه‌نگوتن به ئازادی و دیموکراسی، جیهانی باشوور بۆ لای خۆی راکیشیت؛ پێویسته ئهو پشتگیریی دارایی بۆ پرۆژه‌ی گه‌شه‌سەندن دابین بکات، له گه‌شه‌ی ئابووریدا وه‌به‌ره‌ینان بکات و، له هه‌موویان گرنگتر، کورسییه‌کی ده‌وری میزگه‌ بدهات به باشوور و ده‌سه‌لاتی له‌گه‌ڵ به‌ش بکات. جیهانی رۆژه‌لات به هه‌مان شیوه هه‌له‌ ده‌کات وایر بکاته‌وه به دابینکردنی تیج‌ووی پرۆژه‌ی زه‌به‌لاحی رینگاویان و وه‌به‌ره‌ینانی راسته‌وخۆ ده‌توانیت ده‌ست‌پێش‌توویی ته‌واو له جیهانی باشووردا بکړیت. خۆشه‌ویستی نا‌کړیت به ناسانی بکړدیت. وهک وه‌زیری کاروباری ده‌ره‌وی هیندستان جایشانکار ئامازهی پخ کردوه، هیندستان و ولاتانی دیکه‌ی جیهانی باشوور تهنیا ته‌ماش‌اوانی ساکار نابن، به ئه‌کو به‌رگری له روانگه‌ی خویان ده‌کهن.

به واتایه‌کی دیکه، ئه‌وه‌ی جیهانی رۆژاوا و هه‌روه‌ها جیهانی رۆژه‌لات پێویستیانه که‌توارگه‌ری بایه‌خ ته‌وه‌ره. سیاسه‌تی ده‌ره‌وه قه‌ت هه‌لبژاردن له نیوان دوو بژارده‌دا نیه. دارپێژه‌ری سیاسه‌ت ناچاره گشت رۆژیک بریاری ئه‌وتۆ بدهات که هه‌م بایه‌خه‌کان و هه‌روه‌ها به‌رژه‌وه‌ندییه‌کان بگرتنه‌وه. ئاخۆ چه‌کوچۆل له ولاتیک ده‌کړی که پێش‌ئیکه‌ری یاسای نیوده‌وه‌ته‌تیه؟ ئاخۆ پشتگیریی دارایی بۆ دیکتاتۆرییه‌ک دابین ده‌ک‌ی که دژی تیرۆریزم ده‌ج‌ه‌نگی؟ ئاخۆ یارمه‌تی دارایی به ولاتیک ده‌ک‌ی که پێی وایه هاو‌ره‌گه‌ز‌خ‌وازی تاوانه؟ ئاخۆ بازرگانیه‌ی له‌گه‌ڵ ولاتیک ده‌ک‌ی که ئیزن به سزای سێداره ده‌دا؟ هه‌ندیک بایه‌خ بۆ دانوستان نابن. له‌ناویاندا ریزگرتن له مافه‌ بنه‌ره‌تیه‌کانی مرۆف، پارێزگاری له که‌مینه‌کان، پارێزگاری له دیموکراسی و، ریزگرتن له سه‌روه‌ری یاسا. ئه‌و بایه‌خانه له‌نگه‌ری ئه‌و شته راده‌گرن که جیهانی رۆژاوا بر‌وای پێیه‌تی، به تایبه‌ت له داواکارییه‌که‌ی له جیهانی باشوور. له هه‌مان کاتدا جیهانی رۆژاوا ده‌بێ له‌وه تییگات که هه‌موو که‌س بر‌وای به‌و بایه‌خانه نیه.

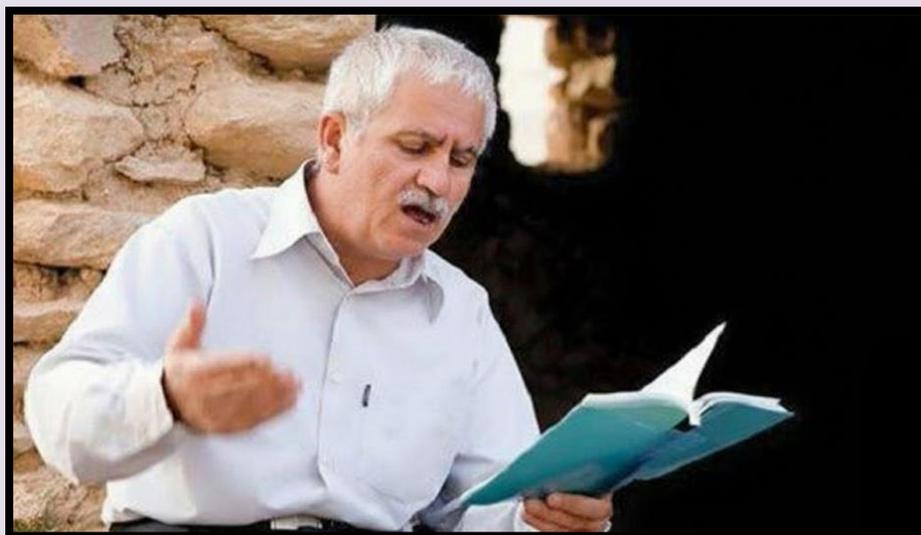
ئامانجی که‌توارگه‌ری بایه‌خ ته‌وه‌ره ئه‌وه‌یه هاوسه‌نگیه‌ک له نیوان بایه‌خه‌کان و به‌رژه‌وه‌ندییه‌کاندا بدۆزێته‌وه، به شیوه‌یه‌ک که پێش‌ئینه‌ی به پرهنسیپه‌کان بدهات، به‌لام دان به سنووره‌کانی ده‌سه‌لاتی ولاتیکدا بنیت، کاتییک به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانی ناشتی، سه‌قامگیری و ئاسایش له گه‌وه‌دان. په‌رگالیکه‌ی جیهانی یاسا سه‌روه‌ری پشت‌ئه‌ستوور به تاقمیک دامه‌زراوه‌ی نیوده‌وه‌ته‌تی کارا، که ریز له مافه‌ بنه‌ره‌تیه‌کان بگرت به‌رده‌وام تهنیا رینگه‌یه بۆ پێش‌گرتن له کین‌په‌رکینه‌ک که بیته‌ هۆی پیک‌دادان. به‌لام چونکه ئه‌و دامه‌زراوانه چیدی وهک رابردوو گرنه‌ نه‌ماون، ولاتان ده‌بێ پێش‌وازی له مانای ره‌قی که‌توارگه‌ری بکهن. رێبه‌ران ده‌بێ دان به جیا‌وازی نیوان ولاتان دابین: راستیه‌کانی جوگرافیا، میژوو، کولتور، نایین و ب‌رگه جیا‌وازه‌کانی گه‌شه‌ی ئابووری. بێتوو ئه‌وان بیان‌ه‌وێ ئه‌وانی دیکه باشتر پرسی وهک مافه‌کانی شارۆمه‌ندان، رینگه‌چاره‌کانی ژینگه و ده‌وله‌تداریی باش چاره‌سه‌ر بکهن، ده‌بێ بۆ‌خویان پێش‌قه‌ده‌م بن و پشت‌گیری پێش‌که‌ش بکهن، نه‌وه‌کوو تهنیا ئامۆژگاری بکهن.

كه‌توارگه‌رى بايه‌خ ته‌وه‌ر به‌ ره‌فتارى شكۆمه‌ندانه‌ ده‌ست پى ده‌كات، به‌ ريزگرتن له‌ بۆچوونى نه‌وانى ديكه‌ و تىگه‌يشتن له‌ جياوازييه‌كان. نه‌وه‌ به‌ماناي هاوكارى پشته‌سته‌تور به‌ هاوپه‌يمانى هاوشان له‌ جيات هه‌ندىك روانگه‌ى ميژووى له‌باره‌ى چۆنيه‌تى په‌يوه‌ندى نيوان جيهانى رۆژاوا و جيهانى باشووره‌. شيوازىك كه‌ تىيدا ولاتان له‌ جيات نه‌وه‌ردانه‌وه‌ بۆ پابردوو، بروانه‌ داهاوو نه‌وه‌يه‌ كه‌ جه‌خت له‌سه‌ر پرۆژه‌ هاوبه‌شه‌ گرنگه‌كانى وه‌ك ژيرخانى ئابوورى، بازگه‌كانى و، پيشگرتن به‌ گۆرانى كه‌شه‌ه‌وا و خۆگونجاندن بكاته‌وه‌.

گه‌لىك به‌ره‌ست له‌ پيش هه‌ر جوهره‌ هه‌وئىكى نه‌و سى لايه‌نه‌ جيهانىيه‌ بۆ دروستکردنى په‌رگاللىكى جيهانى هه‌ن كه‌ هاوكات ريز له‌ جياوازييه‌كان بگريت و ئيزن به‌ ولاتان بدات بۆخويان به‌رژه‌وه‌ندى نه‌ته‌وه‌يى خويان بخه‌نه‌ پيش چوارچينه‌يه‌كى به‌ره‌رينترى په‌يوه‌ندى نيوده‌وه‌ته‌تى هه‌ره‌وه‌زى. به‌لام، تىچووى شكسته‌پان فره‌ به‌رچاوه‌: نيوى يه‌كه‌مى سه‌ده‌ى بيستم وه‌ك هۆشدارى به‌سه‌.

نادنىياى به‌شيكه‌ له‌ په‌يوه‌ندييه‌ نيوده‌وه‌ته‌تتبه‌كان و، قه‌ت هينده‌ى نه‌و كاته‌ نيه‌ كه‌ برياره‌ له‌ سه‌رده‌ميكه‌وه‌ بگوازته‌وه‌ بۆ يه‌كىكى ديكه‌. پرسى سه‌ره‌كى تىگه‌يشتن له‌وه‌يه‌ كه‌ بۆچى گۆرانه‌كه‌ روو ده‌دات و چۆن له‌گه‌ئيدا هه‌لسوكه‌وت بكه‌يت. بيتوو جيهانى رۆژاوا بگه‌رته‌وه‌ بۆ شيوازه‌ كۆنه‌كه‌ى زالبوونى راسته‌وخۆ و ناراسته‌وخۆيان بى‌ ده‌ره‌ستى راسته‌قىنه‌، شه‌ره‌كه‌ ده‌دۆزىت. بيتوو له‌ جيهانى باشوور تىبگات بۆ په‌رگالى جيهانى داهاوو يه‌كلاكه‌ره‌وه‌يه‌، په‌نگى بتوانى هاوپه‌يمانى بايه‌خ ته‌وه‌ر و هه‌روه‌ها به‌رژه‌وه‌ندى ته‌وه‌ر دروست بكات كه‌ بتوانى ئالنگارىيه‌ مه‌زنه‌كانى دنيا چاره‌سه‌ر بكات. كه‌توارگه‌رى بايه‌خ ته‌وه‌ر هينده‌ مه‌ودا به‌ رۆژاوا ده‌دات تا بتوانى ئاراسته‌ى خۆى له‌ سه‌رده‌مى نويى په‌يوه‌ندييه‌ نيوده‌وه‌ته‌تتبه‌كاندا بدۆزىته‌وه‌.

شيتەلكارىيى شيعرى "ههزار سائە"ى قاسم مونەيهەدزاده (هەئۆ) له روانگەى نەدەبى بەرگرى و
هەندىك بۇچوونى ديارى نەدەبىيەوه

هيمەن مەردانى

پوخته

مامۇستا هەئۆ (قاسم مونەيهەدزاده) و جەلال مەلەكشا، عەزىز ئالى، رەحيم ئوقمانى و محەممەدسالىح سووزەنى و... بە

شاعیرانی به‌ره‌ی یه‌که‌می شی‌عری نویی کوردیی رۆژه‌لاتی کوردستان داده‌نرین. شاعیرانی به‌ره‌ی یه‌که‌می شی‌عری نویی کوردی له رۆژه‌لاتی کوردستان له قۆرمی نیما‌یی تی پهرین و دواجار وازیان لی هینا و گه‌رانه‌وه سهر کیشی خۆمائی کوردی. پی به پیی ئەم ئا‌وگۆرانه، ره‌وته‌کانی شی‌عری کوردی (به تایبەت باشووری کوردستان) و فارس‌یش کاریگه‌رییان دانا له‌سهر ئەو کۆمه‌له شاعیره. له وه‌ها بارودۆخیکدا بوو که توانیان شوناسیکی ئەده‌بیی مۆدی‌رن چی بکه‌ن له پانتایی شی‌عری کوردی له رۆژه‌لاتی کوردستاندا. هاوکات کاریگه‌ری شی‌واز و ره‌وتی شی‌عری شاعیرانی کوردستانی باشوور بو وینه‌هه‌بدو‌للا په‌شی‌وو و شیرکۆ بیکه‌س ده‌نگدانه‌وه و ره‌نگدانه‌وه‌یان هه‌بووه. به‌ناوبانگترین و شوندا‌نه‌رتترینی ئەو شاعیرانه بریتی بوون له: مامۆستا هه‌ئۆ و جه‌لالی مه‌له‌کشا. ئەمان، هه‌ر کامیان به له‌حن و شی‌وازی زمانی تایبەتی خۆیان ده‌یان‌نووسی. هه‌ئۆ و جه‌لال به گه‌رانه‌وه بو سهر کیشی ره‌سه‌نی خۆمائی و که‌لک‌وه‌رگرتن له ئەزموونی شی‌عری په‌شی‌وو و بیکه‌س، دواجار توانیان ستایل و ریبازی تایبەتی خۆیان چی بکه‌ن.

شی‌عری "هه‌زار سا‌له"

ئەو شی‌عره که سالی ۱۳۷۷ له لایه‌ن مامۆستا هه‌ئۆوه هۆنرا‌وته‌وه، یه‌کیک له دیارترین و به‌رچا‌وت‌ترین ن‌موونه شی‌عریه‌کانی به‌رگری له ئەده‌بی ها‌وچه‌رخ کوردییه. ئەو به به‌کارکردنی دو‌وپات‌بو‌ونه‌وی دارشت‌خ‌وا‌زانه، خ‌وا‌زه و زمانی هی‌مایی، چه‌مکی ره‌نجی می‌ژوویی و خ‌ورا‌گری فه‌ره‌نگی له چ‌وارچ‌و‌یه‌کی جوانیناسانه‌دا ده‌رده‌بریت. ئەم تو‌یژینه‌وه‌یه‌دا به که‌لک‌وه‌رگرتن له روانگه و تی‌وریه‌کانی ئیلی‌وت، ویلیامز، بارت، دریدا، لۆرکا و وایلد ئەوه نیشان ده‌ده‌ین که چ‌ون شی‌عری مامۆستا هه‌ئۆ به لی‌ک‌گری‌دانه‌وه‌ی ره‌نجی تاکه‌که‌سی و یاده‌وه‌ری گشتی، می‌ژوو و زه‌مه‌ن، واز له شی‌وازی هی‌لی و راسته‌ری ده‌ه‌ییت و ده‌یکاته گه‌ریان و بازنه‌یه‌ک له هه‌ست و س‌وز و به‌رده‌وامی. شی‌عره‌که له به‌ستینی سیاسی و فه‌ره‌نگی رۆژه‌لاتی کوردستاندا بی‌چمی گرت‌وو؛ پانتایی و رو‌وبه‌ریک که تییدا زمانی شاعیرانه ده‌ییته په‌ناگه‌ی خ‌ورا‌گری و خه‌بات. هه‌ئۆ به به‌کارکردنی هی‌ما و وینه‌هه‌رچه‌پینه‌کان، دو‌نیایه‌ک چی ده‌کات که تییدا خه‌م و جوانی، زه‌بروزه‌نگ و نهرمونیانی، تاکه‌که‌س و می‌ژوو تی‌ک ده‌نالی‌ن. شی‌عره‌که سالی ۱۳۷۸ له دیوانی کۆمه‌له شی‌عره‌کانی شاعیردا به ناوی "برووسکه" چاپ و بلا‌و بو‌وته‌وه، ده‌نگدانه‌وه‌ی به‌رده‌وامی ره‌نج و مه‌ینه‌تی نه‌ته‌وه‌یی و هه‌و‌ل‌دانه بو‌رگاری له ری‌ی زمانه‌وه. ئەده‌بی به‌رگری له مانا ئە‌مرۆ‌یه‌که‌یدا، نه‌ک هه‌ر وه‌ک کرده‌وه‌یه‌کی سیاسی، به‌ئ‌کو ره‌نگدانه‌وه‌ی جوانیناسی‌شه له هه‌مبه‌ر فشار و په‌ستانی می‌ژوویی. هه‌روه‌ک چ‌ون ج‌ورج لو‌کاچ پی‌دا‌گری له‌سهر "به‌رپرسیار‌یتی جوانیناسی" له‌ناو به‌ره‌مه ئە‌ده‌بییه‌کاندا ده‌کاته‌وه، هه‌ئۆش نیشان ده‌دات که چ‌ون فۆرم و ش‌کلی هونه‌ری ده‌توانیت هه‌نگری راستییه کۆمه‌لایه‌تییه‌کان بی‌ت. له‌و شی‌عره‌دا، فۆرم و نی‌وه‌رۆک لی‌ک جیا نین؛ هه‌ر وشه‌یه‌ک دارشتیکه له ره‌نج و به‌شمه‌ینه‌تی می‌ژوویی و هی‌وا و نومی‌دی مرۆفانه.

دووپاتەبە و زەمەن له شیعری مامۆستا هەلۆدا

دووپاتەبە و واتای "هەزار ساڵە" چەق و تەوهری سەرەکیی شیعەرەکه پێک دەهێنێت. ئەم دووپاتەبە و هەیه، زەمەن له راستەڕی و هێڵبەون رزگار دەکات و دەیکاته گەریان و بازەیه‌ک له خەم و بەرده‌وامی. شاعیر له ڕێی ئەم دەرشتەیه‌وه، ئەزموونی تاکەکەسیی خۆی دەبەستێتەوه به یاده‌وه‌ری گشتی. به قەسە ئیلیۆت (۱۹۲۱)، شاعیری ئەم‌ڕۆی دەنگ و سەدای رابردوو له کات و ساتی هەنوکه‌ییدا زیندوو دەکاته‌وه و دەیزینێتەوه. مامۆستا هەلۆش له و رێبازەدا، رەنج و ژانی تاکەکەس به شیوازیکی زیندوو دەبەستێتەوه به زام و برینی میژوویی. ئەم هەلبەستەدا، واتای "هەزار ساڵە کۆرپە‌ی خەمێک له جۆلانی هەناسەدا راده‌ژینم"، جۆلانی هێمای ژبانه و کۆرپە‌ی خەمیش زمانحالی گواستنه‌وه‌ی خەم و ژانی له وه‌چیه‌که‌وه بۆ وه‌چیه‌کی تر. ئەوه هەر هەمان "دەرشت و پێکاته‌ی هەست و سۆز"ی ریمۆند ویلیامز (۱۹۷۷)، هەستی بە‌کۆمەڵ و میژوویی که له‌ناو توێژاڵ و چینه‌کانی نەتە‌وه‌یه‌کدا جیایی خۆی دا‌کو‌تا‌وه و سەقامگیر بووه. له ده‌لاقی هەلسە‌فییە‌وه، توخمی دووپاتە‌ی له‌م شیعەرەدا نە‌ک به تە‌نیا تە‌کنیکی زامی، به‌‌ئ‌ک‌وو جۆریک له جۆره‌کانیش داب و ڕەسمی وه‌بیر‌هێ‌نا‌وه‌یه. شاعیر به دووپات‌کردنه‌وه‌ی بە‌رده‌وام، خەم و ژان گری دە‌دات‌وه به یاده‌وه‌ری گشتی و ناهێ‌لیت تۆز و خۆی نە‌مان و فەر‌امۆ‌شیی میژوویی له‌و ناوه‌دا بباریت. له‌و چە‌شنە دووپات‌انه‌دا، زەمەن ده‌بیته ئە‌زموونیکی ڕۆ‌حی و شاعیرانه، هەر‌وه‌ک چۆن ئیلیۆت ده‌لیت "هە‌نوکه و رابردوو له زە‌مە‌نی دا‌ها‌توودا تیکە‌ڵ به یه‌ک‌تر ده‌بن و ده‌بن به یه‌ک‌ شت.

زمان، خوازه و دوولایه‌نی هەست و سۆز

زمانی شیعری هەلۆ دارمائی نەرمونیانی و برین و زامه. ب‌روان چۆن مە‌ع‌شوق وه‌سف ده‌کات.

... هۆ ناسکتر له پە‌ری گۆل

بێ‌خه‌و‌شتر له شووشە‌ی بێ‌گە‌ردی شه‌ونم

به‌لام، شاعیر دوا‌ی ئە‌مه، خیرا و به‌به‌له، ده‌لی:

بێ‌نا‌ز‌تر له پە‌پو‌له

خەمی تۆ هەلبە‌ستیکی تره

گۆ‌رانیی گ‌ر‌ه‌ی نا‌گره

قاسپە‌ی خن‌کان‌دی که‌و و

گە‌می سو‌وتانی کۆ‌تره...

ئهم به‌رانبه‌ركه‌یه‌ی نێوان نهرمونیانی و توندوتیژی، ده‌نگدانه‌وه‌یه‌كه له دوولایه‌نی و دووفاقیی ئه‌زموونی مرۆف له جیهانی هاوچه‌رخدا. له‌و باره‌یه‌وه شه‌فیعیی كه‌دكه‌نی (٢٠٠٥)، لای وایه ئهم دژوازی و پارادۆكسه به‌شیکه له موسیقای ناوه‌وه‌ی شیعر؛ شوێنیک كه تیبیدا هه‌ست و سۆز و ئاوه‌ز ده‌سته‌ودامینی یه‌كتر ده‌بن. له شیعی مامۆستا هه‌لۆدا، خوازه‌كان به‌ته‌نیا ئامیر و كه‌ره‌سته‌ی جوانیناسی نین، به‌لكوو شیوازیكن له مانه‌وه و خۆراگری. رۆلان بارت (١٩٧٠)، پیی وایه شیعر "جه‌سته‌ی هه‌ست و سۆز"؛ له‌م شیعره‌شدا، واژه و وشه‌كان ده‌بن به‌ بوونه‌وه‌ری گیانه‌به‌ر و زیندوو كه رهنج و ژان ده‌كیشن و ده‌یچێژن. جیا له‌مه، زمانی هه‌لۆ، جوړیک وشیاوی و ئاگییی میژوویش ده‌گوازیته‌وه. له ناواخی هه‌ر وینه‌یه‌كدا، په‌نگدانه‌وه و په‌نگدانه‌وه‌ی زمانی دایکی و زگمکی ده‌بینریت و ده‌یستریت. زمانی كوردی له شیعره‌كانی ئه‌ودا به‌س ئامیری ده‌برین و گه‌یاندن نیه، به‌لكوو خۆی پانتایی و گۆره‌پانی خۆراگری و به‌ر به‌ره‌كانییه. له‌و مانایه‌دا، شیعی "هه‌زار ساڵه"، به‌ وه‌تی ئوسكار وایلد، توخمی جوانیناسی ده‌كات به‌ ئامیری حه‌قیقه‌ت و راستی: راستیه‌ك كه له دنیای سه‌ركوتكه‌ردا ته‌نیا ده‌كریت له ریی خوازه و وینه‌وه ده‌برێردیت و بگوازیته‌وه.

دا‌رشت و فۆرم به‌ واتای به‌ره‌كانی

دوو پاته‌یی له سه‌ره‌تای به‌نده‌كان، ریتم و ئاهه‌نگی پاران‌ه‌وه‌یی و میژووینی ده‌خولقییت. هه‌ر جاړیک شاعیر ده‌ییت "هه‌زار ساڵه"، ته‌نیا زه‌مه‌ن دووپات نابیته‌وه، به‌لكوو هه‌مدیسان زه‌مه‌ن له دایك ده‌ییته‌وه و سه‌ره‌له‌نوی چن ده‌ییته‌وه. له‌و په‌وته‌دا، شیعر، حافیزه و خه‌یال‌دانیکی زمانیه‌كه له هه‌مبهر فه‌رامۆشی و له‌ناوچووندا خۆراگری و به‌ره‌ره‌كانی ده‌كات. وینه‌كانی "لووتكه"، "گیژاو" و "مه‌له‌وان"، هه‌موویان خوازه‌ن بۆ بی‌ر و زه‌ینی شاعیر و په‌یوه‌ندیی ئه‌و له‌گه‌ل میژوویدا. ئه‌و له لایه‌كه‌وه كاپتانی رهنج و ژانی خۆیه‌تی و له‌ولاشه‌وه خنكاوه له گیژاوی رهنج و ژانی به‌كۆمه‌لدا؛ هه‌م رینۆینه و هه‌میش یه‌خسیر و دیل. به‌ بۆچوونی لاكان، ئه‌و ده‌مه‌ته‌قییه له‌گه‌ل خۆیدا، به‌ جوړیک په‌وانناسی زمانیشه؛ چونكه نابه‌ئاگییی میژووینی له چین و توێژه‌كانی واژه‌كاندا سه‌ر ده‌ردیسن و ده‌نگیان به‌رز ده‌كه‌نه‌وه. له‌ روانگه‌ی موسیقاییشه‌وه، شیعی مامۆستا هه‌لۆ، ریتمیکه كه وه‌بیره‌ینه‌ره‌وه‌ی ئاهه‌نگ و سه‌رووده هه‌ماسییه‌كان و شیننامه‌كانی كوردیه. ئهم ریتمه به‌رده‌وامیی فه‌ره‌هنگی ده‌نۆنییت و هاوكاتیش، زمان ساف و په‌وان ده‌كات. فۆرم و چوارچێوه‌ی شیعر، هه‌روه‌ك ئاهه‌نگی هه‌لۆسه‌راو له نێوان هیوا و ئومید و رهنج و ژان له گه‌ردایه؛ فۆرمیک كه له هه‌ناوی خۆیدا هه‌لگری چه‌مکی به‌رده‌وامیه. شیعی مامۆستا هه‌لۆ له به‌ستینی شیعی نوێی كوردی و فارسیدا شیعی مامۆستا هه‌لۆ له درێژه‌ی ره‌وتی شیعی نوێی كوردی و فارسیدا؛ شیعیكه له نێوان تاكه‌كه‌س و كۆمه‌لگه‌دا. هه‌روه‌ك فروع فه‌روخزاد و سیمین بیبه‌هانی، ئه‌و له ئاستی رهنج و مه‌ینه‌تی تاكه‌كه‌سییه‌وه ده‌كات هه‌لۆ. یاحه‌قی (١٩٩٩)، لای وایه كه شیعی هه‌رمان و به‌رده‌وام ئه‌و شیعه‌یه كه ئه‌زموونی تاكه‌كه‌سی تا ئاسۆی گشتی و به‌كۆمه‌ل په‌ره‌ی پێ ده‌دات؛ و شیعی هه‌لۆش خاوه‌نی ئهم

رېبه ندانی ۲۷۲۵

خه سلته تیه. له روانگه ی به راهه نی (۲۰۰۰) دا، شیعی مودیرن نه و کاته ره سه نه که فورم بییت به مانا و ناواخن. له شیعی "هزار ساله" شدا، فورم دووپاته یی و موسیقای ناوه وه ی شیعی بؤ خوی مانای خوراگری و به ربه ره کانییه. شاعیر که لک له نهرمونیا نیی واژه و وشه کان وهرده گریت بؤ هه لگرتنی باری قورسی رهنج و ژان، تاکوو به مجوره خهم و ژان له ناستی دروشمه وه بؤ ناستی فورم به رز بکاته وه. ده گریت نه وه ش بگوتریت له هونینه وه ی نه و شیعه ردا ماموستا هه لؤ کاریگری شیعی ماموستا عه بدو لؤلا په شیعی یی به سه ریه وه دیار و به رچاوه له ژیر ناوی "سه دان ساله".

سه بارت به روانی جیهانییه وه ش، شیعه رکانی ماموستا هه لؤ له بواری ههستی تراژیک و کاره ساتبار و زمانی خوازه یی ده گریت هه لسه نگینرین له گه ل شیعه رکانی لورکا و نیرودا. ماموستا هه لؤ هه روهک لورکا که لک وهرده گریت له سروشت بؤ هه مدیسان نواندنه وه ی مهرگ و هیوا و نومید و هه روهک نیروداش، خوشه ویستی و نهوین تیکه ل به میژوو ده کات.

خویندنه وه ی فله سه فی و پاش مودیرنی شیعی

له شیعی ماموستا هه لؤ شدا به پیی دهسته واژه ی دینفیرینی دریدا (۱۹۷۶)، مانا له دووپاته یی و وه ستاندا دروست ده بییت. دووپاتکرده وه ی "هزار ساله"، مانا سه قامگیر ناکات، به لکوو وه دوای ده خات و درهنگی ده خات. زه من له م شیعه ردا له چه مکی فیزیکی جیا ده بیته وه و ده بیته ره هه ندیکی ههستی و زه نیی. نه م پیکهاته یه، به ربه ره کانیی زمانییه له هه مبه ر بیده نگیدا. لیوتار (۱۹۷۹)، پینداگری له سه ر گرنگی "ورده گپرا نه وه کان" ده کات له به رانه ر "گه ورده گپرا نه وه کان" دا. شیعی هه لؤش زمانحالی ورده گپرا نه وه یه که له میژوو زام و برینی مروف؛ گپرا نه وه یه که تییدا راستی بیژی شاعیرانه جیی گشتی بیژی نایدو لؤژی لیژ ده کات. به قسه ی رانسیر (۲۰۰۴)، سیاست له هونه ردا، نه و کاته دیته ناراه که تیگه یشتنی نییه له شته ههستی پیکرا وه کان تووشی گورا نکاری بییت. شیعی ماموستا هه لؤش، به ناویته کردنی جوانی و زه برزه نگ، تیگه یشتنی نییه له خهم و ژان ده گوریت و سیمایه کی خوراگرانه ی پی ده به خشیت و به رجهسته ی ده کات.

شیعی ماموستا هه لؤ له به ستینی نه ده بی به رگری کوریدا

له نه ده بی کوریدا، چه مکی به رگری و خوراگری زیاتر له فورم و خوازه دا خویان ده نوین و رهنگ ده ده نه وه. له کومه لگه و فرهه نگیدا که ده برینی راسته وخوی سیاسی رییدراو نیه، شاعیر چه مکی خوراگری و به رگری ده کاته زمانی هیمای و دووپاتکرده وه. هیماکانی وهک "گوته شلیزه" و "سه راموزه"، وه بیره نه ره وه ی رهنج و ژانی میژووی و به رده وه امیی به شهینه تی و چاره ره شین. به وته ی نیدوارد سه عید (۱۹۹۴)، به ربه ره کانیی فرههنگی واته زیندوورا گرتنی یاده وه یی رهنج و ژانه له سات و کاتی بیده نگیی میژوودا. هه ر به و پیوه ره، له شیعی ماموستا هه لؤدا، واژه و وشه کان، یاده وه یی

زیندووی هەر ئهو رهنج و ژانانه؛ مۆسیقای نهرمونیان و دژوازی و پارادۆکسی وشه‌کان نوینه‌ری "خۆراگری جوانیناسی"یه، جۆریک له جوانیناسی که ژان و رهنج دانا پۆشیت، به‌لکو وهک فۆرمیکی هونه‌ری وایه بۆ مانه‌وه و به‌رده‌وامی.

پاشبار

شیعری "هه‌زار ساڵه سه‌رماوه‌ز"، به‌رهه‌میکه که تییدا زمان و هه‌ست و سۆز به شیوازی گه‌ریانیکی خۆراگرانه و به‌رگریکارانه کایه ده‌که‌ن. شاعیر به به‌کارکردنی توخه‌گانی وهک دووپاتکردنه‌وه و خوازه و دژوازی، ئاستی رهنج و مه‌ینه‌ت ده‌یگه‌یه‌نیتته ئاستیکی میژوویی. فۆرم و مانا تیکه‌لی یه‌کتر ده‌بن تا کوو نه‌زموونیک له بیزه‌مه‌نی و به‌رده‌وامیی هه‌ست و سۆز چی بکریت و بخوئقیت. مامۆستا هه‌لۆ لهو پارچه شیعره‌دا ته‌نیا زمانحال و ده‌ربیری رهنج و ژانی خۆی نییه، به‌لکوو پێشمه‌رگه و پارێزه‌ری یاده‌وه‌ری نه‌ته‌وه‌یی و فه‌ره‌ه‌نگیشه. به‌پیی پێوانگی ئیلیوت، ده‌کریت بلیین که مامۆستا هه‌لۆ شاعیری که "شعووری زیندووی رابردوو له هه‌نوکه‌دا" ده‌ژینیتته‌وه و زیندووی ده‌کاته‌وه. لهو پوهه‌وه، شیعره‌گانی ئهو ته‌نیا به‌شیک نین له میژووی ئه‌ده‌بی کوردی، به‌لکوو نمونه‌یه‌کیشن له ئه‌ده‌بی به‌رگری جیهانی؛ زمانیک که له هه‌ناوی بێده‌نگیدا، هاواری راستی و حه‌قیقه‌ت به‌رز ده‌کاته‌وه.

ژێده‌ره‌کان:

Baraheni, R (2001) Tala dar Mes Tehran: Nashr-e No

Barthes, R (1970) S/Z Paris: Seuil

Derrida, J (1976) Of Grammatology. Baltimore: Johns Hopkins University Press

Eliot, T.S. (1921) Tradition and the Individual Talent. London: Faber & Faber

Lytard, J.F. (1979). The Postmodern Condition Manchester: Manchester University Press

Mo'eidzadeh, Q (2000) Brooske Urmia: Kurdish Culture and Literature Publishing Centre

Rancière, J (2004). The Politics of Aesthetics. London: Continuum

Said, E (1994). Culture and Imperialism New York: Vintage

Shafiei Kadkani, M.R (2005) Musiqi-ye She'r Tehran: Sokhan

Yahaghi, M.J (1999) Joybar-e Lahzeha: Jaryan-haye Adabiat-e Mo'asere Farsi (Nazm va Nasr) Tehran: Jami

پەيامى حېزبى دېموكراتى كوردستانى ئىران بە بۇنەى تىپەپىنى ۴۷ سالن بەسەر سەر كەوتنى
شۆپشى ۱۴۵۷

خەلگى خەباتكارى كوردستان!

گەلانى پاپەپوى ئىران!

هاونىشتمانىانى ئازادىخواز!

۲۲ رېبەندانى ئەمسال، ۴۷ سالن بە سەر رووخانى رېژىمى پاشايەتى و هاتنە سەركارى كۆمارى ئىسلامى له ئىراندا
پادەبرى.

مخابن هەر له سەرەتاوه دەسكەوتەكانى شۆپش بەلارېدا بىرا و بە هاتنە سەركارى كۆمارى ئىسلامى ئىران قۇناغىكى دىكە
له دىكتاتورى له وولاتە دەستى پى كردهوه و ئەو رېژىمە هەر له سەرەتاي هاتنە سەركارىهوه، دەرى خست كه له گەن
زۆربەى ئەو نامانجانەى شۆپشگىران و ئازادىخوازانى ئىران دەيان سالن بوو خەباتيان بۆ دەكرد، نامۆ و ناتەبايه.

نەتەوه بىندەستەكانى ئىران، له پىشەوهى هەمووان نەتەوهى كورد چاوه پروان بوون بە نەمانى رېژىمى پاشايەتى،

یه‌کسانسازى نه‌ته‌وهی و سته‌م و هه‌لاواردنى زمانى، نایینى و کولتوروى کۆتایى پى یت؛ به‌لام وه‌لامى کۆمارى ئیسلامى فیتوای جیهاد و سه‌پاندنى شه‌ر به‌ سه‌ر کوردستان و په‌راویزخستنى له‌ هه‌ر چه‌شنه‌ په‌ره‌سه‌ندىکى سیاسى و ئابوورى بوو. حیزب و رېنخراو و که‌سایه‌تیبه‌ نازادىخوازه‌کان به‌ هیوا بوون به‌ رووخانى رېژیمى په‌هله‌وى، دیموکراسى، نازادى چاپه‌مه‌نى و بیروپا، نازادى پیکهاتنى حیزب و رېنخراوه‌کان و تیکۆشانى سیاسى یتنه‌ کایه‌وه و هه‌روه‌ها هه‌لومه‌رجیکى باشتري ئابوورى و کۆمه‌لايه‌تى له‌ ولاته‌که‌ياندا یتنه‌ ناراه. به‌لام نه‌ک هه‌ر نه‌و هیوا و چاوه‌روانىیه‌شه‌ وه‌دى نه‌هاتن، به‌ئکوه‌ سه‌رده‌میکى نوێ له‌ دیکتاتۆرى و سته‌م و هه‌لاواردن و سه‌رکوت له‌ ئیراندا ده‌ستى پى کرد.

دیکتاتۆرى و یلايه‌ت فه‌قیهى له‌ ماوه‌ى ۴۷ ساڵ ده‌سه‌لاتداره‌تیدا، نه‌وه‌ى به‌سه‌ر ئیران و خه‌لكى نه‌و ولاته‌ى هیناوه، شتیک نه‌بووه‌ جگه‌ له‌ زانکردنى کۆنه‌په‌رستى و بى‌ مافى، بیبه‌شکردنى نه‌ته‌وه‌کانى ئیران له‌ سه‌ره‌تاییتري مافه‌کانیان، به‌ندکردن، نه‌شکه‌نجه، ئیعدام و کوشتنى هاوئیشه‌تمانان؛ په‌ره‌پیدانى تیروریزم و نازاوه‌گیپرى له‌ ناوچه و جیهان؛ به‌دیارى هینانى شه‌ر و مائویرانى، سه‌پاندنى گه‌مارۆى ئابوورى، گرانى، نه‌بوونى و قاتى و قپى به‌سه‌ر خه‌لكى ئیراندا؛ گه‌نده‌ئى سه‌رسوره‌یه‌نه‌ر و به‌فیرۆدانى سامانى ولات له‌ پیناوى وه‌ده‌سته‌یه‌ئى چه‌كى ناوکى و ته‌یار کردنى گرووپه‌ تیروریسته‌یه‌کان، تیکدانى ژینگه‌ و له‌نیویردنى سه‌رچاوه‌ ژیره‌ویه‌یه‌کان؛ دامائینى په‌روه‌رده و ناوه‌نده‌ زانسته‌یه‌یه‌کان له‌ زانست و بایه‌خه‌ موډیرنه‌کان، ده‌ره‌په‌راندنى میشه‌که‌کان و ناچارکردنى چه‌ند میلیۆن خه‌لكى ئیران به‌ کۆچ و ئاواره‌یى و کوشتنى هیوا به‌ ژبان به‌ تابه‌تى له‌ وه‌سه‌لانه‌دا که‌ له‌ سیبه‌رى نه‌و رېژیمه‌دا په‌روه‌رده بوون و هتد.

خه‌لكى ئیران هه‌ر له‌م ده‌سائه‌ى دوايه‌دا به‌ به‌رده‌وامى له‌ رېنگه‌ى مانگرتنى به‌رین و به‌ خۆپیشه‌ندانى جه‌ماوه‌ریى جارله‌جار گه‌وره‌تر، وىست و بریارى خۆیان بۆ کۆتاییه‌ئى به‌ ته‌مه‌نى نه‌و رېژیمه‌ راگه‌ياندوووه و هه‌ر له‌ به‌فرانبارى نه‌مسائدا له‌ سه‌دان شارى ئیران گه‌وره‌ترین خۆپیشه‌ندان به‌رینه‌و چوون. به‌لام ده‌سه‌لاتدارانى ولات که‌ له‌ درېژه‌کیشان و هه‌رچى به‌رینه‌تر بوونه‌وه‌ى نه‌م خۆپیشه‌ندان جه‌ماوه‌رییه‌نه‌دا مه‌ترسى رووخانى رېژیمه‌که‌یان پى نیشه‌توو، به‌ فه‌رمانى خامنه‌یى دیکتاتور، بى‌ وینه‌ترین کوشتارى خه‌لكیان له‌ میژووى ئیران و ناوچه‌دا تۆمار کرد. به‌مجۆره‌ له‌ سه‌رکوتى خۆپیشه‌ندانى خۆپیشه‌نداندا به‌ ده‌یان هه‌زار خه‌لك گيانیان لى نه‌ستیندارا، بریندار و ده‌سه‌سه‌ر کران.

ئىستا له‌ هه‌لومه‌رجیکدا یادی ۴۷ سائه‌ى شوپش ده‌که‌ینه‌وه‌ که‌ رېژیمى کۆمارى ئیسلامى زیاتر له‌ هه‌میشه‌ شه‌ریه‌تى سیاسى و قانونى و خه‌لكى خۆى له‌ ده‌ست داوه. نه‌و رېژیمه‌ له‌ نیوخۆى ولاتدا ته‌نیا به‌ کۆمه‌لکۆزى و به‌رینخستنى جوگه‌له‌ى خوین، به‌ کوشتنى خۆپیشه‌ندانان و نارازییانى بریندار و ده‌سته‌سه‌رکراو له‌ ژیر نه‌شکه‌نجه‌دا، به‌ پیکهاتنى حکومه‌تى نىزامى له‌ شه‌ره‌کان، توانیویه‌تى ته‌مه‌نى خۆى بۆ ماوه‌یه‌کى کورت درېژ بکاته‌وه. له‌م هه‌لومه‌رجه‌ میژوویه‌دا که

خه‌ئگی ئێران لێ‌براون کۆتایی به‌ ته‌مه‌نی دیکتاتۆری ویا‌یه‌ت فه‌قیه‌ی بی‌نن،

حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران یادی ٤٧ ساله‌ی شو‌رشی رێبه‌ندان به‌ ده‌رفه‌ت ده‌زانی‌ت بۆ ئه‌وه‌ی رابگه‌یه‌نی‌ت:

١- نابێ رینگا بده‌ین جارێکی تر، ئه‌زمه‌ونی شو‌رشی ١٣٥٧ی ئێران دووپات بی‌ته‌وه‌ و دیکتاتۆریه‌ک جینگای دیکتاتۆریه‌کی تر بگرێته‌وه‌. هه‌له‌یه‌ک که‌ زۆرایه‌تی خه‌ئگی ئێران و ریکخواه‌ سیاسیه‌کانی ئه‌و کات له‌ نه‌جامی متمان‌ه‌کردن به‌ خومه‌ینی و بوار په‌خساندن بۆ سه‌رکه‌وتنی ئه‌و و هاو‌بیره‌کانی کردیان، ٤٧ سا‌له‌ به‌ دانی گیان و خوینی رۆ‌له‌کانیان و وێران‌بوونی و‌لاته‌که‌یان باجه‌که‌ی ده‌دن. تاوانی‌کی نه‌به‌خشاو ده‌بی‌ت نه‌گه‌ر جارێکی دیکه‌ رینگا بدری‌ت هه‌ر که‌سایه‌تییه‌ک و ئایدۆ‌لۆژیایه‌کی پاوانخواز، ده‌ست به‌سه‌ر به‌ره‌می ده‌یان سا‌ل خه‌بات و قوربانیدانی رۆ‌له‌ خه‌باتکار و نازادیه‌خوازه‌کانی نه‌ته‌وه‌کانی ئێراندا بگرێ‌ت. ئێرانی داها‌توو، ده‌بی‌ ئێرانی‌کی ئازاد و دیموکراتیک بی‌ت؛ ئێرانی‌ک که‌ له‌ودا فره‌یی نه‌ته‌وه‌یی، زمانی، ئایینی؛ ئێرانی یه‌کسانی‌ی ژن و پیاو به‌ره‌می بنا‌سری‌ت و به‌ دوور له‌ سته‌م و سه‌رکوت و هه‌لا‌واردن بی‌ت.

٢- یه‌ک له‌ گه‌رنگترین ئه‌رکه‌کانی خه‌ئک و ریکخواه‌ سیاسیه‌کانی ئێران په‌له‌کردن له‌ پینکاته‌نی رێبه‌ریه‌کی به‌کۆمه‌له‌ که‌ له‌ قوناغی وه‌لانی ئه‌و رێژی‌مه‌دا نوێنه‌رایه‌تی هیز و لایه‌نه‌ سیاسیه‌کان و جو‌راو‌جو‌ری پینکاته‌کانی خه‌ئگی ئێران بکا. له‌م روانگه‌یه‌وه‌ ئیمه‌ به‌ره‌وژوور بردنی دیالۆگ و هاو‌کاری هه‌تا گه‌یشتن به‌ هاو‌په‌یمانیه‌کی کوردستانی، به‌ ئه‌رکی خێرای خۆمان و حیزب و ریکخواه‌کانی تری رۆژه‌ه‌لاتی کوردستان ده‌زانی‌ن و به‌ جی‌ددیش کاری بۆ ده‌که‌ین. هاوکات بانگه‌واز بۆ ئه‌وه‌ ده‌که‌ین ریکخوا، لایه‌ن و که‌سایه‌تییه‌ خه‌باتگیر و نازادیه‌خوازه‌کانی ئێران، به‌ تایبه‌تی ریکخوا و که‌سایه‌تییه‌کانی سه‌ر به‌ نه‌ته‌وه‌ بنده‌سته‌کانی ئێران به‌ تیگه‌یشتن له‌ هه‌سته‌یاربوونی هه‌لومه‌رجی ئیستا، له‌ ده‌وری به‌رنامه‌ و ئامانجی هاو‌به‌ش یه‌ک بگرن بۆ ئه‌وه‌ی به‌ یه‌که‌وه‌ بتوانین پێ‌ویستییه‌کانی په‌رینه‌وه‌ له‌م قوناغه‌، خیراتر ئاماده‌ بکه‌ین.

٣- دوا‌ی چه‌ندین جار سه‌رکوتی خوێناوی راپه‌رینی خه‌ئگی نارا‌زایی ئێران به‌ تایبه‌تی کوشتاری چه‌ندین هه‌زار که‌سی خۆ‌پینشاندهران له‌ به‌فرانباری رابردوودا، ئه‌م راستیه‌ به‌باشی ده‌رکه‌وتوو که‌، راسته‌ گۆرانکاری بنه‌ره‌تی و پوو‌خاندنی ئه‌م رێژی‌مه‌ هه‌ر له‌ رینگای خودی خه‌ئگی ئێران‌ه‌وه‌ مسۆگه‌ر ده‌بی‌، به‌لام له‌و پیناوه‌دا پشتیوانی نی‌وده‌ته‌تی له‌ شو‌رشی خه‌ئگی ئێران بۆ کۆتاییه‌ینان به‌ رێژی‌می دیکتاتۆر و مرو‌فکوژی کۆماری ئیسلامی وه‌کوو پێ‌ویستییه‌ک خۆی ده‌نوینی.

له‌م بۆنه‌یه‌دا به‌ رێزه‌وه‌ یادی هاو‌خه‌باتی و یه‌کگرتوویی پینکاته‌ جو‌راو‌جو‌ره‌کانی خه‌ئگی ئێران له‌ ره‌وتی شو‌رشی دژ به‌

له "پوژنامه‌ی کوردستان" و "کوردستان میدیا"وه

رېبه‌ندانى ۲۷۲۵

ديكتاتورى په هله ويدا ده كه ينه وه؛ ههروهها بو شههيدانى ۴۷ سال خهبات و خوږاگرى دژ به رژيمى كۆمارى ئيسلامى له كوردستان و سه‌رانسه‌رى ئيران، به تايبه‌تى ده‌يان هه‌زار شههيدى نهم دوايييه، سه‌رى ريز داده‌نوئين. به و هيوايه‌ى به يه‌كگرتوويى و هاوخهباتى هه‌موو بيكهاته‌كانى خه‌لكى ئيران، كۆتايى به تهمهنى ديكتاتورى بينين و گيانى شههيده‌كانمان به وه‌ديه‌ئاننى نامانجه‌كانيان شاد بكه‌ين.

حيزبى ديموكراتى كوردستانى ئيران

دهسته‌ى كارگيري

۲۱ى رېبه‌ندانى ۱۴۰۴

۲۱ى رېبه‌ندانى ۲۷۲۵

كى مافى نهوهى ههيه پيناسهى "نيمه" بكات؟

حهسه ن قارهمانى

نووسينى نهحمهد باتيبى سهبارت به هيمانا نهتهوهيبهكان (ئالا، سروود، نهفسانهى ميژوويى هاوبهش) بانگهشهى نهوه دهكات كه رووبهرووبوونهوهيبهكى فهلسهفى و ياساييه لهگهه نهوهى كه ناوى دهنييت "گوتارى جوداخوازي" له ئيراندا. بهلام له پراكتيكدان نووسينى دهقهكه پرسه ئاوژهكانى ناسنامه و دهسلات و مافهكان بو ليكدانهوهيبهكى ناوهنگهرايى نهتهوهيبى

کورت ده‌کاته‌وه، که ههر پرسیارێک له هێماکانی ده‌وڵه‌ت هاوتا ده‌کریت له‌گه‌ڵ هه‌ره‌شه‌ بۆ سه‌ر یه‌که‌پارچه‌یی خاکی ئێران. نووسینی ئه‌حمه‌د باتیبی به‌ده‌ست چه‌ندین هه‌له‌ی یاسایی و کۆمه‌ڵناسی و فه‌لسه‌فیی جدیده‌وه ده‌نالیڤیت که له پراکتیکدا هاوکاته له‌گه‌ڵ زمانی ده‌وڵه‌تی سه‌رکوتکه‌ر، ته‌نانه‌ت کاتیک به‌ جلوه‌هه‌رگی ئۆپۆزیسیۆنیشه‌وه پێشکه‌ش ده‌کریڤ.

هێما نه‌ته‌وه‌یه‌کان وه‌ک زمانی ده‌سه‌لات

ئه‌حمه‌د باتیبی له‌ تییینییه‌کی به‌هه‌رتیدا راست ده‌کات؛ هێما نه‌ته‌وه‌یه‌کان "ئێمه"یه‌کی سیاسی دروست ده‌که‌ن. به‌لام ئه‌م "ئێمه"یه هه‌رگیز بیتاوان و گشتگیر نییه. هێما نیشتمانییه‌کان وه‌ک فیلتیری دامه‌زراوه‌یی کار ده‌که‌ن، ئه‌وان دیاری ده‌که‌ن که کام ئه‌زموون، زمان و میژوو وه‌ک نه‌ته‌وه‌یی ئه‌ژمار ده‌کریڤ و کامیان دابه‌زیوه بۆ په‌راویڤ.

کاتیک هێما فه‌رمیه‌کانی ئێران:

له‌سه‌ر بنه‌مای تاکزمانی (فارس) دامه‌زراون، ئه‌زموونی کوردی، به‌لووچی، عه‌ره‌بی و تورکه‌مان نه‌بینراو به‌که‌ن و له‌ پووی میژووپییه‌وه په‌یوه‌ستن به‌ ئاسمیه‌کردنی زۆره‌ملی و حوکمه‌رانیی ئه‌منییه‌وه، پاشان واز له هێمای کۆمه‌ڵایه‌تی دێنن. ئه‌وان ده‌بنه هێمای هێژموون، واته هێمای ناوه‌ندیک که داوای دئسۆزی ده‌کات به‌بێ یه‌کسانی. بۆیه به‌ره‌نگاریبوونه‌وه‌ی ئه‌م جوړه هێمایانه هێرش نییه بۆ سه‌ر یه‌کیه‌تی نه‌ته‌وه‌یی، به‌ لکوو نیشانه‌ی وه‌ده‌رنانییه. کاتیک ئه‌و هێمایانه‌ی که بانگه‌شه‌ی نوینه‌رایه‌تیکردنی ته‌واوی نه‌ته‌وه‌ ده‌که‌ن، به‌ شیوه‌یه‌کی سیستما‌تیکی به‌شیکی گه‌وره‌ی یاده‌وه‌ری و ناسنامه‌ی به‌کۆمه‌ڵی دانیش‌تووان به‌ده‌ر ده‌که‌ن، ئه‌وا ئه‌رکی یه‌کخستنی کۆمه‌ڵایه‌تی خۆیان له‌ده‌ست ده‌ده‌ن. به‌ لکوو ده‌بنه هێمای هێژموون، ده‌ربیرینی ناوه‌ندیک که داوای دئسۆزی ده‌کات به‌بێ ئه‌وه‌ی دانپێدانانی یه‌کسان پێشکه‌ش بکات.

له‌ ره‌خنه‌ی ره‌مزیه‌وه بۆ جیا‌بوونه‌وه‌ی گومان‌ناوی:

تیزی سه‌ره‌کیی ئه‌حمه‌د باتیبی ئه‌وه‌یه که جیا‌یخوازان سه‌ره‌تا هێرش ده‌که‌نه سه‌ر هێماکان، پاشان میژوو، پاشان هاوولاتیبوون، و دواجاریش خودی ده‌وڵه‌ت. ئه‌مه هه‌له‌یه‌کی کلاسیکییه، ئه‌حمه‌د باتیبی وا گریمانه ده‌کات که هه‌موو جوړه‌کانی ره‌خنه‌ی ره‌مزی به‌ پێویست ده‌گه‌نه جیا‌بوونه‌وه. به‌م پێیه پرسیاره چاره‌نووسا‌زه‌که ئه‌وه نییه که ئایا هێما نه‌ته‌وه‌یه‌کان ده‌بێ هه‌بن یان نا، به‌ لکوو کێ ده‌سه‌لاتی پێناسه‌کردنی هه‌یه، و له‌ چ بارودۆخیکدا. ده‌وڵه‌تیک که داوای دئسۆزی ره‌مزی بکات به‌بێ ئه‌وه‌ی دان به‌ فره‌چه‌شنی ئیوخوی خۆیدا بنییت، یه‌کریزی به‌ره‌م ناهێنیت، به‌ لکوو به‌رخۆدانی بیده‌نگ به‌ره‌م ده‌هینیت. یه‌کگرتوویی راسته‌قینه‌ی نه‌ته‌وه‌یی ناتوانریت له‌ رێگه‌ی ئینکاره‌وه بنییت،

به لىكوو ته‌نیا له رینگه‌ی دانپێدانانى دامه‌زراوه‌ی به‌و نه‌ته‌وه و زمان و میژووانه‌ی كه له ئیستاوه ده‌وڵه‌ت پێك ده‌هێنن.

«نه‌ته‌وه» هاوواتای «ده‌وڵه‌تی نه‌ته‌وه» نییه.

یه‌كێك له هه‌له‌ بنه‌ره‌تییه‌كانی ئه‌حمهد باتیبی ئه‌وه‌یه كه ئه‌و نه‌ته‌وه به‌ ته‌نیا له رینگه‌ی مۆدیلى یه‌ك ده‌وڵه‌ت – یه‌ك نه‌ته‌وه – یه‌ك ئالا پیناسه ده‌كات. ئه‌م مۆدیله له روه‌ی میژووویه‌وه له روه‌ی تیۆرییه‌وه به‌سه‌رچوو. ئه‌م مۆدیله كه له ئورووپادا له ماوه‌ی پرۆژه‌ی ده‌وڵه‌تی نه‌ته‌وه‌ی سهدی نۆزده‌هه‌مدا سه‌ری هه‌لدا، ئه‌مرو به‌ ئایدیالێکی گشتگیر نازانریت، به‌ لىكوو وه‌ك یه‌كێك له چه‌ند فۆرمیکی ئه‌گه‌ری رێكخستنی ده‌وڵه‌ت داده‌نریت. زانستی سیاسی مۆدیرن له‌بری ئه‌وه دان به‌ بوونی ژماره‌یه‌کی زۆر له ده‌وڵه‌ته‌ فره‌نه‌ته‌وه‌یه‌كاندا ده‌نیت، كه چه‌ند نه‌ته‌وه‌یه‌ك له چوارچۆیه‌یه‌کی سیاسی هاوبه‌شدا پێكه‌وه ده‌ژین به‌بێ ئه‌وه‌ی یه‌كپارچه‌ی خاکی ده‌وڵه‌ت بخه‌ریته ژێر پرسیاره‌وه. نمونه له‌وانه‌ كانادا (له‌گه‌ڵ كیبیک)، بریتانیا (له‌گه‌ڵ ئیسكاتلاند و ویلز)، سوئیس و ئیسپانیا (له‌گه‌ڵ كاتالونیا و ناوچه‌ی باسک).

كه‌یسیکی فێركاریی تایبه‌ت كانادایه، كه له ساڵی ١٩٢٠٠٦ پارله‌مان به‌ فه‌رمی كیبیک وه‌ك "نه‌ته‌وه‌یه‌ك له‌نیو كانادایه‌کی یه‌كگرتوودا" ناساند. ئه‌م دانپێدانانه نه‌بووه هۆی هه‌لوه‌شانده‌وه‌ی ده‌وڵه‌ت. به‌ پێچه‌وانه‌وه یاره‌تیدر بوو بۆ كه‌مكردنه‌وه‌ی ئاستی مه‌لانی و پته‌وكردنی سه‌قامگیری سیاسی. ئه‌زمونه‌كه تیروانینیکی ناوه‌ندی ده‌خاته روو؛ ئه‌وه‌ی كورد، به‌ لوه‌وچی یان نازه‌ری خاوه‌نی هه‌موو ئه‌و پێوه‌ره كۆمه‌لناسیانه‌ن كه وه‌ك نه‌ته‌وه پیناسه بكرین (زمانیکی هاوبه‌ش، میژوو، خاك و په‌یوه‌ندی كۆلتووری)، راستیه‌یه‌کی ئه‌زمونییه‌ كه داهینانیکی ئیدیۆلۆژی. ته‌نیا به‌و مانایه‌یه كه ده‌وڵه‌ت فره‌ی دیفاكتۆی خۆی قبوڵ ده‌كات.

ماناسازی وه‌ك ئامرازێکی ده‌سه‌لات: "ناسیۆنالیزم" و گومان

ئه‌حمهد باتیبی باس له‌وه ده‌كات كه ره‌خه‌گرانی نه‌یاره‌كانی ده‌ستکاری پیناسه چه‌مکیه‌كان ده‌كهن، به‌تایبه‌تی كاتیک ده‌سته‌واژه‌ی "ناسیۆنالیزمی ئێرانی" به‌كارده‌هێنن. به‌لام له پراكتیکدا ئه‌وه ده‌وڵه‌ته – و ئه‌و گوتارانیه‌ به‌رگری له ناوه‌ندگه‌راییه‌كه‌ی ده‌كهن – كه به‌ شیوه‌یه‌کی سیستematیکی ماناسازی وه‌ك ئامرازێکی ده‌سه‌لات به‌كارده‌هێنن. كاتیک نازه‌رییه‌كان له كۆماری نازه‌ربایجان به‌ نه‌ته‌وه ناوده‌برین، به‌لام نازه‌رییه‌كان له ئێراندا كورت ده‌كرینه‌وه بۆ كه‌مینه‌یه‌کی كۆلتووری بێ پێگه‌ی نه‌ته‌وه‌ی، ئه‌وه ئاشكرا ده‌بیت كه چه‌مکی "نه‌ته‌وه" وه‌ك پۆلینیکی كۆمه‌لناسی بێلایه‌ن كار ناكات؛ زیاتر وه‌ك ئیمتیازێکی سیاسی كار ده‌كات، كه به‌ پێی پۆستیسی سیاسه‌تی ده‌سه‌لات له‌لایه‌ن ناوه‌ندی ده‌وڵه‌ته‌وه ده‌دریت یان ده‌كیشریته‌وه. بۆیه مه‌لانی چاره‌نووساز له ئێراندا له‌سه‌ر ئه‌وه نییه كه ئایا نه‌ته‌وه‌كان له‌ناو ده‌وڵه‌تدا بوونیان هه‌یه یان نا، به‌ لىكوو له‌سه‌ر ئه‌وه‌یه كی مافی ئه‌وه‌ی هه‌یه ناویان به‌نیت.

ياسای نێوده‌وله‌تى، دانپێدانانى رهمزى و مهرجه‌كانى يه‌كيتى راسته‌قينه

ئهو چوارچينه ياساييه‌ى كه نه‌حمهد باتيى به دروستى بانگه‌شه بو بېرنامه‌ى ٢٦٢٥ى نه‌ته‌وه يه‌گرتووه‌كان و بېرگه‌ى پاراستنى يه‌كپارچه‌ى خاك ده‌كات. به‌لام مهرجه چاره‌نووسازه‌كه‌ى لاده‌بات. بېرگه‌ى پاراستنى بېرنامه‌كه بو يه‌كپارچه‌ى خاك رها نيه‌يه. به‌روونى مهرجى نه‌وه‌ى هه‌يه كه ده‌وله‌تى پرسياركراو نوينه‌رايه‌تى ته‌واوى دانىشتوانه‌كه‌ى بكات به‌بى جياوازى. نه‌م مهرجه جه‌وه‌رى هاوسه‌نگى ياساى نێوده‌وله‌تیه له‌نيوان سه‌روه‌رى و چاره‌نووس. كاتيك ده‌وله‌تیک به‌ شيوه‌يه‌كى سيستماتيکى په‌روه‌رده به زمانى داىكى قه‌ده‌غه ده‌كات و ده‌سه‌لاتى سياسى له‌ ناوه‌نديکى قه‌ومى و زمانه‌وانيدا چر ده‌کاته‌وه و له رینگه‌ى لۆژيکى نه‌منى و هه‌لاواردنى نابووڤى ستراکتۆرييه‌وه ناوچه په‌راويزييه‌كانى خۆى به‌رپوه ده‌بات، نه‌وا له جيبه‌جیکردنى نه‌م پيوه‌ره به‌ره‌تیه‌ى نوينه‌رايه‌تى شکست ده‌هينيت.

نه‌م رۆشنايه‌يه‌دا، پارادۆكسى ناوه‌نديى نارگيومينته‌كه‌ى نه‌حمهد باتيى سه‌باره‌ت به هه‌ما نه‌ته‌وه‌يه‌كانيش سه‌ره‌ته‌ده‌دا. ناتوانريت هه‌ماكان به‌سه‌پننرين بو به‌ره‌مه‌يه‌نانى دلسۆزى. ئالايه‌ك كه بو به‌شيكى زۆرى دانىشتوان په‌يوه‌ست بيت به‌ سه‌پنه‌وه‌ى كۆلتووڤى، توندوتيزى سه‌ربازى، يان زه‌ليلکردنى ميژووڤى، ناتوانيت بيته به‌مايه‌ك بو "نيمه". هه‌وله‌كان بو سه‌پاندنى نه‌و جوړه يه‌گرتووڤيه رهمزيه يه‌گرتووڤى دروست ناکه‌ن- جه‌سه‌رگيرى به‌ره‌م ده‌هينن. كه‌واته قبوولکردنى سيمبو له‌ ناوچه‌ى و نه‌ته‌وه‌يه‌كان له چوارچينه‌ى ده‌وله‌تیکى هاوبه‌شدا، له‌نگه‌رگيراو له دامه‌زراوه ديموکراسيه‌يه‌كان و مافى يه‌کساندا، ده‌رپينى جوداخوازى نيه‌يه؛ ده‌رپينى فره‌يبه‌يه كه سه‌رانسه‌رى هه‌له‌كانى ناسنامه‌دا چالاك ده‌كات.

به‌گورتى: شیکاريه‌يه‌كانى نه‌حمهد باتيى پرسه‌كانى چاره‌نووسى خۆنووسين و دانپێدانانى رهمزى و هه‌مه‌جوڤى نيشتمانى كورت ده‌کاته‌وه بو كيشه‌يه‌كى سياسه‌تى نه‌منى. له‌برى فه‌له‌سه‌فه يان بيلايه‌نیه ياساى، ئيدنۆلۆژيکى ناوه‌نگه‌رايى به‌ره‌م ده‌هينيته‌وه، كه خۆى له به‌رگى به‌رگيرى له ياساى نێوده‌وله‌تیه پۆشيوه. ئيرانىکى يه‌گرتووڤى راسته‌قينه له‌سه‌ر يه‌کسانکردنى زمانه‌وانى، ناچارکردنى رهمزى، يان تاوانبارکردنى داواكارى مافه ره‌واكان ناتوانريت بنيات بنريت. يه‌كيتى به‌رده‌وام پيشگريمانه ده‌كات كه دانپێدانانى خۆبه‌خشانه، يه‌کسانى ماددى و سه‌ربه‌خوڤى دامه‌زراوڤى هه‌بيت. نه‌گه‌ر ئيران يه‌هويت يه‌كپارچه‌ى خاکی خۆى پياريزيت، سه‌ره‌تا ده‌بيت راستيه‌يه‌كى به‌ره‌تى قبوول بکات: يه‌گرتووڤى له رینگه‌ى نه‌و هه‌مايانه‌ى كه هاوبه‌ش نين، ناسه‌پننريت، ده‌بيت به‌ دانپێدانان و يه‌کسانى و فره‌يبى بنيات بنريت.

هۆكارەكانى نومېدبەستىن بە دەستپوهردانى دەرەكى له ئىران: له نيوان ترۇماى سەركوت و
ئىرادەى گۆرانكارىدا

رەھمان سەلىمى

پوختەى وتار

ئەم وتارە بە چاويكى رەخنەيى و زانستى، هۆكارە دەروونى و كۆمەلايەتپىيەكانى مەيلى بەشېك له كۆمەنگەى ئىيران بۆ

«دهستپوهردانى دهره‌كى» تاوتووى ده‌كات. له كاتى كدا هه‌ندىك لى‌كۆلهر ئهم مه‌يله وه‌ك نىشانه‌ى «داماوى» و «بنه‌سته‌ى سىياسى» لى‌ك ده‌ده‌نه‌وه، ئهم نووسينه به دىدىكى ئۆبژىكتىف ئهو تىپروانىنه رەت ده‌كات‌وه. وتاره‌كه ده‌سه‌لمىنىت كه ئومىدبه‌ستن به فاكتهرى دهره‌كى، نه‌ك هه‌لبژاردنىكى ستراتىژى، به‌لكوو په‌رچه‌كردارىكى كاتىبه بو توندوتىژى ده‌سه‌لات. له ئه‌نجامدا، جه‌خت له‌سه‌ر ئه‌وه ده‌كرىته‌وه كه بزوتنه‌وه كۆمه‌لايه‌تىبه‌كانى سالانى رابردوو، نه‌ك هه‌ر تووشى بنه‌سته نه‌بوون، به‌لكوو له پرۆسه‌ى گه‌شه و پىگه‌يشتووى سىياسى دان و هه‌ميشه ئىراده‌ى ئىوخووى ديارىكه‌رى كۆتايى هه‌ر گۆرانكارىبه‌كى بنه‌ره‌تى ده‌بىت.

ناره‌زايه‌تىبه به‌ربلاوه‌كانى سالانى رابردوو له ئىران، له راپه‌رىنه‌كانى ده‌يه‌ى نه‌وه‌ده‌وه تا بزوتنه‌وه‌ى به‌شكۆ «ژن، ژيان، ئازادى» و تا ئىعترازه‌كانى مانگى به‌فرانبارى ئه‌مسال، ته‌نبا زنجىره‌يه‌ك له كاردانه‌وه‌ى كاتى نه‌بوون، به‌لكوو گوزارشت بوون له وه‌رچه‌رخانىكى مېژووى له ئاستى سىياسى و كۆمه‌لايه‌تى كۆمه‌لگه‌دا. ئهم بزوتنه‌وانه له‌گه‌ڵ سه‌ركوتارىبه‌كى بى‌ئونه‌دا به‌ره‌وو بوونه‌ته‌وه؛ راپۆرت‌ه‌كان سه‌بارت به‌ كوژران، برىنداربوون و ده‌سه‌سه‌ركردنى هه‌زاران كه‌س، له‌گه‌ڵ ده‌ركردنى حوكمى قورس و سه‌پاندنى كه‌شى ئه‌منىبه‌تى چر، كۆمه‌لگه‌يان خستووته قۆناغىكى نوى و دژوار له روه‌به‌روه‌بوونه‌وه له‌گه‌ڵ ده‌سه‌لاتى حاكمدا.

له روانگه‌ى كۆمه‌لناسىبه‌وه، هه‌ندىك له چاودىران ئهم دۆخه به چه‌مكى «بى‌ده‌سه‌لاتى كۆمه‌لگه» يان «داماوى كۆمه‌لگه» وه‌سف ده‌كهن. ئهم تىپروانىنه ئاماره به‌وه ده‌كات كه تاكه‌كانى كۆمه‌لگه، دواى تاقىكردنه‌وه‌ى چه‌ندىن جاره‌ى رىنگاكانى گۆرانكارى مه‌ده‌نى و دانى باجى قورس، گه‌يشتوونه‌ته ئهو نه‌نجامه‌ى كه ئامرازه ئىوخووىبه‌كان چىتر كارا نىن. له بارودۆخى وه‌ها، ئومىدبه‌ستن به فاكتهرى دهره‌كى چ هىزىكى دهره‌كى بىت يان رزگاركه‌رىكى سىياسى زياتر له‌وه‌ى هه‌لبژاردنىكى عه‌قلانى بىت، په‌رچه‌كردارىكه بو هه‌ستى بى‌ده‌رتانى و داخرانى هه‌موو ئاسۆيه‌كى گۆران له ئىوخۆدا. ئهم مه‌يلى چاوبه‌رىنه ده‌ره‌ويه، رهنگدانه‌وه‌ى ماندوبه‌تى و بى‌زارىبه‌كى قووله له دۆخى هه‌لواسراو كه تىيدا چىتر هىچ ده‌رىچه‌يه‌كى وىناكارا بو گۆرانكارى نابىنرىت.

به‌لام شىكارىبه‌كى بابته‌ى و وردبىنانه نىشانى ده‌دات كه ئهم جوهره لىكدانه‌وانه، ته‌نبا دىوه رووكه‌ش و ساته‌وه‌ختىبه‌كه‌ى دۆخه‌كه ده‌بىنن. راسته كه دواى هه‌ر شه‌پۆلىكى توندوتىژى، خه‌لك تووشى شو، خه‌مبارى و چه‌شنىك له ناكامى ده‌بن، به‌لام پىبوىسته بزانبىت كه ئه‌مه دۆخى كاتىبه و تىده‌په‌رىت. به‌كاره‌ينانى ده‌سته‌واژه‌كانى وه‌ك «داماوى» يان «بنه‌سته»، نه‌ك هه‌ر ناتوانىت گوزارشت له داىنامىزمى ناوه‌وه‌ى بزوتنه‌وه‌كه بكات، به‌لكوو له‌گه‌ڵ په‌رنسىپى پشتبه‌ستن به‌ گه‌ل و ئومىدبه‌خشىنىش نابه‌ته‌وه. گوتارى سىياسى ئامانجخواز ده‌بىت له‌سه‌ر بنه‌ماى توانايى و كارايى كۆمه‌لگه بونىاد بنرىت.

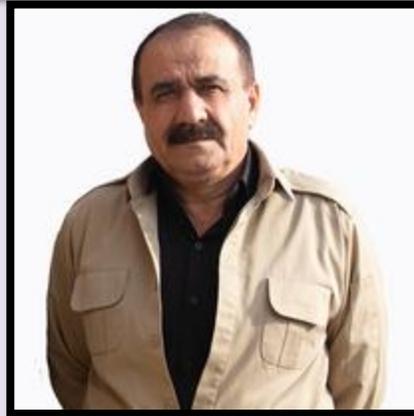
هه‌رچه‌ند سه‌ركوتى ناره‌زايه‌تییه‌كان هه‌ستییكى كاتیى بنه‌سته‌ى له‌ نیو خه‌لكدا دروست كردوووه و ده‌سه‌لاتیش به‌ مه‌به‌ست په‌ره‌ى پێ دهدات تا وه‌رى جفاك برووخینی، به‌لام راستى نه‌وه‌یه‌ كه‌ هه‌رچی سیسته‌م زیاتر به‌ره‌و داخراى سیاسى بپروات، په‌وتى گۆرانكارى له‌ نیو قوولایى جفاكدا هۆشیارانته‌تر و به‌پێتر ده‌بی‌ت؛ چونكه‌ وه‌زى گۆرانكارى له‌ نیو كۆمه‌لگه‌دا پرۆسه‌یه‌كى زیندوووه و به‌ توندوتیژی ده‌سه‌لات په‌ك ناخريت.

دواى هه‌لۆسته‌یه‌كى ورد، ده‌رده‌كه‌وێت كه‌ ناره‌زايه‌تییه‌كانى ئەم دوا‌ییانه‌ نه‌ك وه‌ك قوولكرده‌وه‌ى ناكامى، به‌لكوو وه‌ك هه‌نگاوێكى گه‌وره‌ به‌ره‌و پێشه‌وه‌ سه‌یر ده‌كرین كه‌ خه‌لكى له‌ ئامانجه‌ راسته‌قینه‌كانیان نزیک كردوووته‌وه‌. هه‌ر كاتێك كۆمه‌لگه‌ كه‌مێك له‌ ژێر كارێگه‌رى راسته‌وخۆى پووداوه‌كان دوور ده‌كه‌وێته‌وه‌، چاكتر ده‌بینیت و باشتر لێكى دهداته‌وه‌ كه‌ چۆن هه‌ر راپه‌رینی قوونایىك بزوووته‌وه‌كه‌ى به‌ره‌و پێگه‌یشتووێ سیاسى بردوووه‌. ده‌ریای ناره‌زايه‌تیی خه‌لك له‌ نه‌نجامى ئەم داخرا‌نه‌ سیاسیه‌دا، رۆژه‌پۆژ فراوانتر و به‌خوێتر ده‌بی‌ت؛ ئەم بزوووته‌وه‌یه‌ وه‌ك شه‌پۆلێكى به‌هێزتر، ناگادارتر و خاوه‌ن نه‌زموونتر ده‌گه‌رێته‌وه‌ بۆ نیو مه‌یدان.

ئه‌م چوارچێوه‌یه‌دا، پێویسته‌ فاكته‌رى ده‌ره‌كى ته‌نیا وه‌ك «یاریده‌ده‌ر» وینا بكریت نه‌ك «پزگاركه‌ر»؛ چونكه‌ می‌ژوو سه‌لماندووێته‌ى كه‌ نیوخۆ دیاریكهرى بنه‌ره‌تى و یه‌كلاكه‌ره‌وه‌یه‌. ئەم سۆنگه‌یه‌وه‌، هاو‌رایى به‌شێك له‌ كۆمه‌لگه‌ له‌گه‌ڵ فشاره‌ نیوده‌وله‌تییه‌كان، وه‌ك ئامرازێكى یاریده‌ده‌ر ده‌بینیت بۆ زووتر ده‌ربازبوون له‌و دۆخه‌ كاره‌ساتبارى كه‌ خه‌لك تییدان. ئەم مه‌يله‌ بۆ پشتیوانی ده‌ره‌كى، هه‌وێنكه‌ بۆ گۆڕینی هاوسه‌نگی هی‌ز و كورته‌كرده‌وه‌ى ته‌مه‌نى له‌و دۆخه‌ى كه‌ ده‌سه‌لات به‌سه‌ر خه‌لكیدا سه‌پاندوووه‌. كۆمه‌لگه‌ نه‌ك داماو، به‌لكوو وه‌ك نه‌كته‌ریكى سیاسى پێگه‌یشتوو، به‌دواى هه‌ر ئامرازێكى كارێگه‌ردا ده‌گه‌ریت كه‌ بتوانیت ئیراده‌ نیوخۆییه‌كه‌ى له‌ قوونایى «ناره‌زايه‌تى»یه‌وه‌ بگوازێته‌وه‌ بۆ قوونایى «گۆرانكارى كرده‌ی و خیرا».

له‌ كۆتاییدا، تیگه‌یشتن له‌ «بێده‌رتانی به‌كۆمه‌ل» یه‌كه‌م هه‌نگاوه‌ بۆ دووباره‌ بێركردنه‌وه‌ له‌ ئه‌و رێگایانه‌ى كه‌ ده‌توانن هه‌ستى كارایى و ئومێد بۆ كۆمه‌لگه‌ بگه‌رێنه‌وه‌. ئەم هه‌ستانه‌ ئاسایین و به‌ تێپه‌رىنى كات ده‌په‌ونه‌وه‌ و جیگه‌ى خۆیان به‌ وه‌یه‌كى پته‌وتر دده‌ن به‌ بزوووته‌وه‌ى گۆرانخوازى خه‌لك. بزوووته‌وه‌كه‌ نه‌ك هه‌ر پاشه‌كشێ نه‌كردوووه‌، به‌لكوو گه‌وره‌تر بووه‌، گه‌شه‌ى كردوووه‌ و ئیستا خاوه‌ن ئاسۆیه‌كى رووونتره‌. بونیادنانى هه‌ستى كارایى و باوه‌رپه‌خۆبوون، كلیلى سه‌ره‌كیى ئه‌و گۆرانكاریه‌ جه‌وه‌رییه‌یه‌ كه‌ له‌ نیو دنى ئیراده‌ى گۆرانكاریه‌وه‌ سه‌رچاوه‌ ده‌گرت؛ چونكه‌ له‌ كۆتاییدا، ئه‌وه‌ هی‌زى نیوخۆی و پێگه‌یشتووێ سیاسى كۆمه‌لگه‌یه‌ كه‌ داها‌تووى ئێران دیارى ده‌كات.

هه‌گبه‌ی شاخ و شو‌رش (شه‌هید فه‌تاج عه‌بدولی)

برایم چووکه‌نی

هه‌رکات بێر له ژبانی تیکۆشه‌ران، پێشه‌رگه‌ و فه‌رمانده‌ و کادره‌ شه‌هیده‌کانی نه‌ته‌وه‌که‌مان ده‌که‌ینه‌وه، وه‌بیر پانه‌وانی چیرۆکه‌کان، وه‌بیر که‌سایه‌تی و کاراکته‌ره‌کانی پۆمانه‌کان ده‌که‌وینه‌وه. دیاره‌ نه‌ک ئه‌و لایه‌نه‌ی له‌و پۆمانانه‌دا، پانه‌وانه‌که‌ له‌ سه‌رووی ئینسانه‌کاندا هه‌تسه‌که‌وت ده‌کات، به‌لگه‌وه‌ ئه‌و لایه‌نه‌ی که‌سایه‌تییه‌که‌ سه‌ره‌تا شه‌خسییه‌تیکی ساده‌ و سه‌روشتی هه‌یه، به‌لام به‌ تێپه‌رینی زه‌مان ورده‌ورده‌ ده‌بێته‌ که‌سایه‌تییه‌ک که‌ شویندانه‌ر ده‌بێت و به‌رپرسایه‌تی گه‌وره‌ی

ده‌که‌وێته سه‌رشان.

شه‌هید فه‌تاح عه‌بدولی له ساڵی ١٣٤٠ی هه‌تاوی له گوندی "وه‌زنی"ی ناوچه‌ی سن‌دوووسی نه‌غه‌ده له بنه‌مائه‌یه‌کی زه‌حه‌ت‌کێشدا چاوی به‌ دنیای پر له کوێره‌وه‌ری هه‌یئا. خوێندنی سه‌ره‌تایی و ناوه‌ندی له پێشدا له زی‌ده‌که‌ی و دوا‌یه له شاری نه‌غه‌ده ته‌واو کرد. به‌ ده‌ستپێکردنی راپه‌ڕینی پرشکۆی نه‌ته‌وه‌کانی ئێران له ساڵی ١٣٥٧، دژی رێژی می‌پاشایه‌تی، فه‌تاح وه‌ک زۆر له لاوانی کوردستان پێی نایه مه‌یدانی سی‌اسه‌ت و ب‌ریاری دا ژبانی له ریزی تیکۆشه‌رانی حیزبی دیموکراتدا بۆ خه‌بات و تیکۆشان له پیناوی رزگاریی هاو‌نیشتمانی له ب‌ی مافی و ژێرچه‌پۆکی و دیکتاتۆری ته‌رخان بکات. فه‌تاح زۆر به‌باشی ده‌یتوانی تی‌گه‌یشتن و تایبه‌تمه‌ندییه‌ شو‌رش‌گێڕانه‌کانی تی‌که‌لاوی کاری به‌کرده‌وه بکات و له ر‌ه‌وتی تیکۆشانی حیزبیدا خۆی پ‌ی بگه‌یه‌نیت و کارامه‌ ب‌یت. له یه‌که‌م ده‌وره‌ی پ‌ی‌گه‌یان‌دنی کادردا به‌شداری کرد و له سه‌ره‌تای ساڵی ١٣٥٩ وه‌ک کادریکی هه‌نسور و لی‌وه‌شاوه له ر‌یزه‌کانی ته‌شکیلاتی حیزبی دیموکراتدا ج‌یی خۆی کرد‌وه. ئه‌و له ژبانی حیزبایه‌تیدا به‌ هه‌موو هه‌ست و توانا و ف‌یداکارییه‌وه تیکۆشا و به‌ لی‌هاتوو‌یه‌وه پله‌کانی سه‌رکه‌وتن له ئه‌رکه حیزبیه‌کانیدا یه‌ک له‌دوای یه‌ک ب‌ری و له ماوه‌ی ١٤ سا‌ن تیکۆشانی شو‌رش‌گێڕانه و نازایانه و له‌خۆ‌بردووانه له‌نیو حیزبدا، زۆر به‌رپرسایه‌تی ج‌وراوجۆری وه‌هه‌ستۆ گرت، که لی‌هاتوو‌یی خۆی له به‌جی‌گه‌یان‌دنیاندا نیشان دا.

فه‌تاح عه‌بدولی له یه‌که‌م کۆنفرانسی ر‌یک‌خراوی کۆم‌یته‌ شارستانی نه‌غه‌ده‌دا به‌ ئه‌ندامی هه‌ینه‌تی ئیج‌رای نه‌غه‌ده هه‌لب‌ژێردا و به‌دوای به‌شداری له کۆنگره‌ی ٥ی حیزب بۆ ماوه‌یه‌ک وه‌ک به‌رپرسی کۆم‌یته‌ی شارستانی نه‌غه‌ده دیاری ک‌را. له کۆنگره‌ی ٦ی حیزب وه‌ک ئه‌ندامی کۆم‌یته‌ی ناوه‌ندی هه‌لب‌ژێردا و پاشان له سازمانده‌ی تازه‌دا وه‌ک به‌رپرسی کۆم‌یته‌ی شارستانی سه‌ دیاری ک‌را. له کۆنگره‌ی ٧ی حیزبیدا بۆوه ئه‌ندامی کۆم‌یته‌ی ناوه‌ندی و به‌رپرسایه‌تی کۆم‌یته‌ی مه‌به‌ندی یه‌کی جنووبی کوردستان (سه‌نه، مه‌ریوان و کرمانشان)ی که‌وته سه‌رشان. هه‌روه‌ها ماوه‌یه‌گ‌یش به‌رپرسی کۆم‌یته‌ی شارستانی سه‌رده‌شت بوو.

شه‌هید کاک فه‌تاح له کۆنگره‌کانی هه‌شت و نۆدا سه‌ره‌له‌نۆی وه‌ک ئه‌ندامی کۆم‌یته‌ی ناوه‌ندی هه‌لب‌ده‌ب‌ژێردا یه‌وه. ساڵی ١٣٦٨ به‌دوای شه‌هیدبوونی دوکتور قاسملوو و کاک عه‌بدوللای قادی نازهر، له لایه‌ن کۆم‌یته‌ی ناوه‌ندی حیزبه‌وه ئه‌رکی نوینه‌رایه‌تی حیزبی له ده‌ره‌وه‌ی ولاتی که‌وته سه‌رشانی و هه‌تا کاتی شه‌هیدبوون ئه‌و ئه‌رکه‌ی به‌رپه‌وه ب‌رد. شه‌هید فه‌تاح عه‌بدولی پ‌ووناکیب‌ریکی شو‌رش‌گێڕ و تیکۆشه‌ریکی شین‌گ‌یری ر‌یگای رزگاریی نه‌ته‌وه‌که‌ی بوو، و به‌ ئیمانه‌وه و له به‌جی‌گه‌یان‌دنی ئه‌رکی حیزبی و کارکردن له‌ناو خه‌لکدا ماندوو‌یی نه‌ده‌ناسی. که‌سیکی له‌سه‌ره‌خۆ، وردب‌ین و باوه‌رپه‌خۆ بوو. به‌هۆی تایبه‌تمه‌ندییه‌ شو‌رش‌گێڕانه و ئه‌خلاقیه‌ به‌رچاوه‌کانی له‌نیو ر‌یزکانی حیزبدا زۆر خۆشه‌ویست بوو. شه‌هید فه‌تاح

وهک کادریکی نیوه شاهه و لیها توو، به نیمان و ورهیه کی پتهو، تیکوشانی هه رچی زیاتری له ریبازی حیزبه کهیدا ههنگاوی دهنا و تا دوا کاته کانی ژبانی خوی به نامانجه پیروژه کانی حیزب و نه ته وه که ی وهفادار مایه وه.

پوژنی ۲۶ ی خه زمانانی سانی ۱۳۷۱ له پیلانیکی تیروریستیدا و له کاتیکدا کاک فه تاح عه بدولی له هاوریه تیی سکریتی حیزب دوکتور سادق شه ره فکه ندی و کاک هوما یون نه رده لان سه رقائی جینه جیکردنی کاره دیپلوماسییه کانیان بوون، له لایه ن تیمیکی تیروریستی کوماری نیسلامی له ریستورانی "میکونوس" درانه بهر ده ستریز شه هید بوون.

نه گه رچی حیزبی دینوکرات به شه هید بوونی نه و تیکوشه رانه زه ربه یه کی قورسی خوارد، به لام ریوارانی نه و ریبازه ری وریبازی نه وانیان بهر نه دا.

نه غه ده نه ی به گوری خوینیم،
لانی سه ربه رزی نه وین و زینم

قاره ماننی تو، شه هید کرمانجی،
گیانی به خشیه له ری نامانجی

عومه ری سامی، حه سه ن چه وساوه،
نه ی سوله یمان و شکاکی کاوه

شیری چارشویه سه ری کوردستان،
عه لی پیروتی سه ری سه ربه ستان

حیکمه تی کوردی نه به ز، مه حموودخان،
نه ی فه تاحی عه بدولی پر نیمان

نیوه کاروانی وره و نیمان،
مه شخه لی پروونی خه باتی مانن

نیوه شیرانی گه لی بی خهوشن،
له دلی میژوو چ جوان ده دره وشین

پروفایلینگی نه ته وهیی کورد له روانگهی نیوده و له تی و ناوچه ییه وه!

خالید قادری

چوارچۆه یه کی بنچینه یی بو تیگه یشتن له سیاسه تی نیوده و له تی، ئەمنیه ت و شه ری سایبیری

بوخته (Abstract)

ئەم وتارە دەستپىكى چەند وتارىكى زنجىرەيىپە كە ئامانچ لىي شىكردنەوهى پروفائىلىنگى نەتەوهى كوردە لە چوارچىوهى سىياسەتى نىودەولەتى، دىپلۇماسى، ئاسايشى نىودەولەتى و ناوچەيى، ساييىر، ژىنۇپۇلىتىكى و ئابوورى. ئەم زنجىرە نووسىنانە ھەول دەدەن ماناى پروفائىلىنگ وەك ئامرازىكى زانستى و ستراتىژىك روون بكنەنەوه و نىشانى بدەن چۆن كورد لە مېژووئى نويدا پروفائىل كراوه، نەك ئەوهى خۆى پروفائىلى خۆى دروست كرديت. ئەم وتارە بنچىنەى فكرىيە بۆ تىگەيشتن لە شىوازى مامەلەى دەزگا نىودەولەتییەكان لەگەل كورد و باس لەو رىگىيانە دەكات بۆ گۆرىنى ئەم پروفائىلە لە سەردەمى ساييىر و تىكنۇلۇژىدا.

وشە سەردەكییەكان: پروفائىلىنگ، نەتەوهى كورد، سىياسەتى نىودەولەتى، ئەمنیەت، ساييىر، شەرى دەروونى.

۱- پىشەكى: پروفائىلىنگ چىپە؟

پروفائىلىنگ لە ماناى گشتىدا برىتییە لە كۆكردنەوه و رىكخستن و شىكردنەوهى زانىارى دەربارەى تاك، گرووپ يان نەتەوه بۆ پىشېنى رەفتار، ھەئوىست و وەلامدانەوهىيان لە دۆخە جىاوازهكاندا. زانىارىيەكانى پىويست بەگشتى ئەوانە لەخۆ دەگرن: كونتوورى، بىروراكان، ئايىنى، ئايدۆلۆژى و سىياسى، ژىنۇپۇلىتىكى و ئابوورى. ئەم شىوازه لە سەردەتای مېژووئى مروفايەتىدا ھەبووه، بەلام لە سەردەمى نويدا بووه بە ئامرازىكى بنچىنەيى لە سىياسەت، ئەمنیەت، دىپلۇماسى و شەرى ساييىرىدا.

لە سىياسەتى نىودەولەتىدا، ھىچ برىارىك بەبى پروفائىلىنگ دروست نابىت. پىش ئەوهى دەولەتېك ھاوبەشىك ھەئبىرېت، فشار بەئىت يان پشتگىرى بكات، پىشتر پروفائىلى ئەو نەتەوهيە دەخونىتەوه: ئايا يەكگرتووه؟ سەركىشە؟ لە كاتى ترسدا چۆن وەلام دەدات؟ تا چەند دەتوانىت جىي متمانە بىت؟

۲- پروفائىلىنگى نەتەوهيى: زانست يان ئامرازى دەسەلات؟

پروفائىلىنگى نەتەوهيى لەسەر بنەماى مېژوو، كارەسات، بىرھىنانەوهى كۆمەلايەتى، ئەزموونى شەر و ھەئسەنگاندى رەفتارى سىياسى دروست دەبىت. لە رووى زانستىيەوه، ئەمە ئامرازىكى شىكارىيە؛ بەلام لە رووى سىياسىيەوه، زۇرجار بووه بە ئامرازىكى كۆنترۆلكردن. نەتەوهيەك كە خۆى پروفائىلى خۆى نانووسىت، ناچارە پروفائىلىكى دروستكراوى لايەنى دىكە قبوول بكات. ئەوه پروفائىلەكەيە كە دەتوانىت دىارى بكات ئەو نەتەوهيە وەك ھاوبەش بناسرىت يان وەك مەترسى، وەك يارىدەدەر يان وەك ئامراز.

٣- کورد وهک نه‌ته‌وه‌ی پرۆفایلکراو

له زۆربه‌ی سه‌ده‌ی بیسته‌مدا، کورد له ده‌زگا سیاسى و ئەمنییه‌ی نیوده‌وه‌یه‌کاندا وهک نه‌ته‌وه‌یه‌کى سه‌رکیش، به‌ توانای به‌رخۆدان، به‌لام په‌رته‌وازه و بى‌یه‌کده‌نگى پرۆفایل کراوه. مه‌به‌ست له به‌کاره‌ینانى وشه‌ی «سه‌رکیش» لێره‌دا نه‌هه‌سه‌نگاندنى نه‌ریتى یان تاوانبارکردنى شۆرشه‌کانى کورده، به‌لکوو ته‌نیا تیگه‌یشتنى ئەو شیوازه‌یه‌ که له پرۆفایلینگى سیاسى و ئەمنییه‌ی نیوده‌وه‌یه‌کاندا شۆرشه‌کانى کورد وهک هێزى دژ به‌ ستاتۆکۆی ده‌وته‌تان و چوارچێوه‌ سیاسیه‌ هه‌نوکه‌یه‌کان ناسراون. ئەم پرۆفایله‌ هۆکارى ئەوه‌ بوو که کورد زۆرجار وهک هێزى تاکتیکی به‌کار به‌یتريت، نه‌ک هاوبه‌شیکى ستراتیکى درێژخایه‌ن.

له‌ دیپلۆماتیکدا، کورد زۆرجار وهک بابته‌ت باس کراوه، نه‌ک وهک بریارده‌ر. نه‌بوونى ده‌وته‌ت و چوارچێوه‌ یاسایى بووه به‌ هۆکارى لاوازی ده‌نگى کورد له‌ میزى بریاره‌کاندا، ته‌نانه‌ت ئەو کاتانه‌ی که له‌ سه‌نگه‌رى شه‌ردا به‌هێز بووه.

٤- پرۆفایلینگى بێده‌نگ: دۆخى پێش سایبیر

پێش‌گه‌شه‌ی ئینتیرنێت و میدیای نوێ، کورد زۆرجار له‌ پرۆفایلینگى نه‌ته‌وه‌ی بێده‌نگدا بووه. واته‌ نه‌ته‌وه‌یه‌ک بى‌میدیاى خۆی، بى‌ توانای هاوارى نیوده‌وه‌ته‌ی و له‌ جوغرافیاى داخراودا. ئەم دۆخه‌دا، سه‌رکونکردن و کوشتار ده‌توانرا به‌بى‌چاودیرى جیهانى ئەنجام به‌دریت و پرۆفایلینگى کورد ته‌نیا له‌نیو راپۆرت و په‌رگه‌ ئەمنییه‌کاندا به‌میتته‌وه.

٥- گۆران له‌ سه‌رده‌مى سایبیر: گواسته‌وه‌ی پرۆفایل

گه‌شه‌ی تیکنۆلۆژى، ئینتیرنێت و سۆشیاڵ میدیا گۆرانى بنچینه‌ی دروست کرد. هه‌ر تاکیک بووه به‌ هه‌وائنیر، هه‌ر وینه و فیدوییه‌ک بووه به‌ به‌نگه‌ و، جوغرافیاى داخراو گۆرا بۆ جوغرافیاى دیجیتالی. ئەم قوناغه‌دا، کورد توانای ئەوه‌ی په‌یدا کرد که خۆی پرۆفایلی خۆی دروست بکات و له‌ پرۆفایلینگى بێده‌نگ بگوازیتته‌وه‌ بۆ پرۆفایلینگى ده‌نگدار. لێره‌دا پێوسته‌ ئاماژه‌ به‌وه‌ بکه‌م که شیوازی پرۆفایلینگ کردنى نه‌ته‌وه‌یه‌ی به‌ شیوازی کلاسیک گۆردراوه‌ بۆ دیجیتالی؛ بۆ ئەم گۆرانه‌ش له‌ داها‌توودا له‌ وتاریکدا به‌ شیوه‌یه‌کى زانستى باس له‌و گۆرانکارییه‌ش ده‌که‌م و شیکارییه‌ک ده‌که‌م که چۆن خۆمان له‌گه‌ڵ شیوازی پرۆفایلینگى دیجیتالی بار به‌ینین به‌ قازانجى نه‌ته‌وه‌که‌مان.

۶- بۆجى ئەم وتاره سەرەتاي زنجيره كەيه؟

ئەم وتاره بنچينەى ئەم بىرۆكەيه دادەنيت كە پروفائيلينگ تەنيا بابەتى دەروونى نييه، بە ئكوو ھۆكارى برباره سياسى، ئەمنى و ديپلوماتيكييه كانه. وتارهكانى دواتر ئەم زنجيرهيه دا ئەم بنچينهيه له بواره جياوازهكاندا قووتتر دەكەنەوه و شىوازي كارىگەرييهكانى نيشان دەدن.

۷- كۆتايى: پروفائيلينگ وه ك شەرى نەينى

له سەردەمى ھاوچەرخدا، پروفائيلينگ بووه به شىوازيكى شەرى نەينى؛ شەرىك كە له ميشكەوه دەست پى دەكات و له برباره سياسىيهكاندا دەردەكەويت. بۆ نەتەوهى كورد، تىگەيشتن له پروفائيلينگ نەك تەنيا بابەتى زانستىيه، بە ئكوو پىنوئىستىيهكى نەتەوهيهيه. نەتەوهيهك كە پروفائيلينگى خۆى نەناسيت، ھەميشە له شەرىكى نەينيدا دەمىنيتەوه.

۸- پروفائيلينگ چيه و چ زانباريهك پىكەتەى پروفائيلينگى نەتەوهيهى دروست دەكەن؟

پروفائيلينگ له ماناي قووتتردا برىتتیه له دروستکردنى وینەيهكى ھەئسەنگیندراو له نەتەوهيهك بۆ ئەوهى بتوانریت رەفتار، ھەئوئست، ھەست و ھەلامدانەوهكانى له دۆخە سياسى، ئەمنى و كاتى شەردا پىنشىبىنى بكریت. ئەم وینەيه تەنيا لەسەر يەك بابەت دروست نايیت، بە ئكوو له كۆمەئيك زانبارى و ئەزموونى كۆكراوهوه پىك دیت. بە گشتى،

پروفائيلينگى نەتەوهيهى لەسەر ئەم زانباريهانە بنیات دەنریت:

زانبارى ميژووى: ميژووى شۆرش، شكست، سەركونكردن، كارەسات و مامەئەى نيودەولتەتى. بۆ نموونە، ميژووى شۆرشە سەركيشەكانى كورد بووه ھۆى ئەوهى له زۆر شۆن وەك نەتەوهيهكى «سەركيش بەلام ناتەواو» پروفائيل بكریت.

زانبارى دەروونى – كۆمەلایەتى: ئەم كارەسات و بىرەوهرييهانەى لەنيو كۆمەلگەى كوردیدا ھەيه: خيانەت، جيهيشتن، شكست، و لاوازي ديپلوماسى. ئەمانە كارىگەرييهان ھەيه لەسەر ئەوهى كورد له كاتى فشاردا چۆن ھەست بكات و چۆن ھەلام بەداتەوه.

زانبارى سياسى و رېكخراوهيهى: شىوازي رېكخستنى سياسى، پەرتەوازيى جيزى، يەكەدەنگى يان ناكۆكى نيوخۆيى. ئەم

خاڤه زۆرجار بووه‌ته هۆكارى ئه‌وه‌ى كورد وهك هیزىكى تاكتىكى، نهك ستراتىژىك پڕۆفايل بكریت.

زانبارى ژینۆپۆلىتىكى: شۆینى جوغرافى كوردستان، په‌یوه‌ندییه‌كان له‌گه‌ڵ ده‌وتنه‌تانى دراوس، ئه‌وه‌ى كورد له‌نیوان چه‌ند مه‌یدانى شه‌ر و قازانجدا هه‌نگه‌وتوو. ئه‌مه‌ بووه‌ته هۆكارى ئه‌وه‌ى زۆرجار كورد وهك «ناوچه‌ى ئاراسته‌گۆر» پڕۆفايل بكریت.

زانبارى ئابوورى: توانای خۆبه‌رپه‌به‌رى ئابوورى، سه‌رچاوه‌كان، و پێویستى به‌رپرسانى نێوده‌وتنه‌تى به‌ ناوچه‌كه‌. لاوازی ئابوورى زۆرجار بووه به‌شیک له پڕۆفايلینگی لاواز.

زانبارى میدیایى و سایبیری (له سه‌رده‌مى نویدا): له سه‌رده‌مى سایبیردا، ئه‌و زانباریانه‌ى له تۆره‌ كۆمه‌لایه‌تییه‌كان، میدیای دیجیتاڵ و هه‌لسوكه‌وتى ئینتیرنیتى كۆ ده‌كرینه‌وه، بوونه‌ته به‌شیکى سه‌ره‌كى له پڕۆفايلینگی نه‌ته‌وه‌یى. ئه‌مه‌ پڕۆفايلینگی كلاسیكى گۆریوه بۆ پڕۆفايلینگی دیجیتاڵ.

۹- پێویستیه‌كانى كورد بۆ هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ى پڕۆفايلینگی كۆن

ئه‌گه‌ر كورد نه‌ته‌وه‌یه‌كى پڕۆفايلكراو بووه، ئه‌وه‌ش راسته‌ كه ده‌توانیت پڕۆفايلی نوێ دروست بكات.

بۆ ئه‌م مه‌به‌سته، چه‌ند پێویستیه‌كى بنچینه‌یى هه‌یه:

ناسینی پڕۆفايلی كۆن: یه‌كه‌م هه‌نگاو ئه‌وه‌یه كورد خۆى بزانیته‌ چۆن پڕۆفايل كراوه: وهك مه‌ترسى، وهك شۆرشگێر، یان وهك هیزىكى ناته‌واو. بى ئه‌م هۆشياریه، گۆران ناممكینه.

گواستنه‌وه له هه‌سته‌وه بۆ ستراتىژ: پێویسته بریار و وه‌لامدانه‌وه‌كان له‌سه‌ر بنه‌مای هه‌ست نه‌بن، به‌ئكوو له‌سه‌ر بنه‌مای ستراتىژ و خوندنه‌وه‌ى پڕۆفايله نێوده‌وتنه‌تییه‌كان بن.

دروستکردنى پڕۆفايلیكى نوێ: پڕۆفايلیك كه كورد وهك ئه‌كته‌ریكى سیاسى، دیپلۆماتىك و سایبیری بناسین، نهك ته‌نیا وهك مه‌سه‌له‌یه‌كى ئه‌منیه‌تى.

به كارهينانى سايبير و داتا به شيوهى ژيرانه: له سهردهمى نويدا، كۆنترۆلى داتا و مېدىا به شيكى گرنكى پروفائيلينگه. كورد پيويسته فيرېت چۆن داتاي خۇى بپاريزت و چۆن به قازانجى نه ته وهى به كارى بهينيت.

ئاماده بوون بۇ پروفائيلينگى دييجيتالى مهترسيدارتره، بويه پيويسته كورد پلانى ههينيت بۇ ريگرى له به كارهينانى داتا و زانيارى وهك چهكيكى نهينى دژ به خۇى له لايهن نهيارانييه وه.

۱۰- كۆتايى و پهيامى سهرهكى

پهيامى سهرهكىى ئهم وتاره نهويه كه پروفائيلينگ ههميشه ههيه؛ نهگهر كورد خۇى پروفائيلى خۇى دروست نهكات، خه ئكانى تر بوى دهنوسن. له سهردهمى سايبير و تيكنولوژيدا، ئهم شه ره زياتر له ههر كاتيىك شهرى ميشك، زانيارى و داتايه. تيگه يشتن لهم راستييه بنچينهى سهر به خۇى فكرى و سياسي نه ته وهى كورده.

دیپلۆماسی و لاتانی "سۆسیالیستی" و قوربانیکردنی مافی مرۆف لە ئێران!

د. کامران نەمیناوه

لە دانیشتنی بە پەلەى ئەنجومەنى مافی مرۆقى نەتەوه یەكگرتووكان لە ۳ رێبەندانی ۱۴۰۴دا بێارنامەیهك بۆ مەحکوومکردنی سەركوتى بە توندوتیژی نارهزایەتییهكانى بەفرانبار و درێژکردنەوهى ئەركى كۆمىسیۆنى سەربهخۆى لىكۆلینەوه لە پێشیلكارىیهكانى مافی مرۆف لە ئێران پەسەند كرا. ئەم دەنگدانەدا حەوت ولات لەوان كووېا، چىن،

ویتنام، پاکستان، هیندوستان، ئیندۆنیزی و عێراق، دژی بېارنامه‌که ده‌نگیان دا. بوونی به‌شیک له‌و ولاتانه، به‌تایبه‌تی سێ ولات به‌ سیستهمی "سۆسیالیستی"یه‌وه، جارێکی دیکه پرسیاری جیددی له‌باره‌ی پێوه‌ندی نیوان "دیپلۆماسی سۆسیالیستی"، "شهر دژی ئیمپریالیزم" و "مافی مرۆف" ده‌ورۆژنیت.

په‌سه‌ندکردنی ئەم بېارنامه‌یه له لایه‌ن ئەنجومه‌نی مافی مرۆفی نه‌ته‌وه یه‌کگرتوو‌ه‌کانه‌وه به ٢٥ ده‌نگی نهرێنی، ١٤ ده‌نگی بیلایه‌ن و ٧ ده‌نگی نهرێنی، له روانگه‌ی یاساییه‌وه نیشانه‌ی به‌رده‌وامی نیگه‌رانیی کۆمه‌لگه‌ی نیوده‌وه‌ته‌تی سه‌باره‌ت به‌ دۆخی مافی مرۆف له ئێران و کوشتنی به‌کۆمه‌لی هه‌زاران که‌س له‌م ولاته‌یه له ماوه‌یه‌کی کورتدا. به‌لام له روانگه‌ی سیاسییه‌وه پینکه‌ته‌ی له‌و ولاتانه‌ی دژایه‌تی بېارنامه‌که ده‌که‌ن گرتگرت. ده‌نگی نهرێنی ولاتی عێراق که پینکه‌ته‌ سیاسی، ئەمنییه‌تی و میله‌شیاکانی له‌ژێر کاریگه‌ری کۆماری ئیسلامی ئێران‌دایه، ئەوه‌نده جیگه‌ی سه‌رسورمان نییه. ئەوه‌ی شایه‌نی ره‌چاوکردنه، ده‌نگی نهرێنی ولاتانی وه‌ک "کوبیا"، "چین" و "ویتنام" ه که‌ خۆیان وه‌ک ئالا‌هه‌نگه‌کانی "نهریتی سۆسیالیستی و به‌رگری له مافی خه‌کی کرێکار و بزوتنه‌وه رزگاریخوازه‌کان" له قه‌ڵه‌م ده‌ده‌ن.

له ئەزموونی میژوویی سه‌ده‌ی بیسته‌مدا، به‌تایبه‌ت له سه‌رده‌می سیستهمی دوو جه‌مه‌سه‌ریدا، له لایه‌ن زۆریک له ده‌وه‌ته‌ سۆسیالیسته‌کان یان به‌ناو 'نۆردوگای رۆژه‌لات'، ده‌وه‌تێک که دژایه‌تییه‌ی ئه‌مریکا و هاوپه‌یمانه‌کانی ده‌کرد، ته‌نانه‌ت ئەگه‌ر له راده‌به‌ده‌ر سه‌ره‌رۆ و سه‌رکوتکهریش بایه، به "هێزیکه‌ پینکه‌وتنه‌خوازی دژه ئیمپریالیزم" پیناسه‌ ده‌کرا.

به‌م پێیه‌ پشتیوانی له رێژیمه‌ سه‌ره‌رۆکان وه‌ک سوریه‌ی حافز ئەسه‌د، عێراقی سه‌دام حوسین و لیبی موعه‌مه‌ر قه‌زافی به‌ده‌ر نه‌بوو، به‌ئکوو رێسایه‌کی هاوبه‌ش بوو له دیپلۆماسی سۆسیالیستی‌دا. ئەم پشتیوانییه‌ زۆرجار به‌ نرخێ پشنگوینخستنی سه‌رکوتی نیوخۆ و کوشتنی نه‌یاران له‌وان جیزبه‌ کۆمۆنیست و دیموکراتییه‌کان و پینشیلکردنی به‌رفراوانی مافه‌کانی مرۆف له‌و چه‌شنه‌ ولاتانه‌ی که ناو بران، ده‌هاته‌ ئاراوه. یه‌کیک له‌ نمونه‌ هه‌ره به‌رچاوه‌کانی ئەم رێبازه هه‌لۆیستی یه‌کیه‌تی سۆقیه‌تی له هه‌شتاکانی سه‌ده‌ی رابردوو به‌رانبه‌ر به‌ حکومه‌تی به‌عسی عێراقه. ولاتی که‌ گوايه رینگای "گه‌شه‌سەندنی ناسه‌رمایه‌داری"ی په‌یره‌و ده‌کرد. بۆ وینه‌ له‌کاتیکدا حزبی شیوعی عێراق وه‌ک جیزینکی "برا" به‌ توندی له‌لایه‌ن رێژیمی سه‌دام حوسینه‌وه سه‌رکوت ده‌کرا، حکومه‌تی سۆقیه‌تی به‌رده‌وام بوو له به‌رگریکردن له به‌غدا له‌سه‌ر ناستی نیوده‌وه‌تیدا.

لوتکه‌ی ئەم دژوازییه له مانگی مارس سالی ١٩٨٨دا بوو، دوا‌ی کیمیابارانکردنی شاری هه‌له‌بجه؛ تاوانیک که بووه هۆی کۆژرانی زیاتر له پینج هه‌زار هاوولاتی مه‌ده‌نی کورد. ئەلکساندیر بیلۆنۆگۆف، نوینه‌ری هه‌میشه‌یی یه‌کیه‌تی سۆقیه‌تی له

نه‌ته‌وه یه‌گرتوووه‌کان، له سه‌ره‌تادا ئهم کارساته‌ی رته‌ کردووه و به پروپاگه‌نده‌ی ئی‌مپریالیستی دژ به عێراقی له‌قه‌ ئهم دا. دواتر سه‌ره‌رای به‌نگه‌ی رۆون، نوونه‌ری هه‌میشه‌یی یه‌کبه‌ته‌یی سوڤیه‌تی له بریارنامه‌ی ١٩٦٢ی ئه‌نجومه‌نی ئاسایشی نه‌ته‌وه یه‌گرتوووه‌کاندا به‌ گشتی به‌کارهێنانی چه‌کی کیمیایی مه‌حکوم کرد، به‌لام به‌ پیچه‌وانه‌ی زانیاری مه‌یدانی و راپۆرتی پسپۆرانی نه‌ته‌وه یه‌گرتوووه‌کان، خۆی له‌ ئاماژه‌کردنی راسته‌وخۆ به‌ عێراق به‌دووور گرت.

ده‌نگی نه‌رینی چین، کووبا و ویتنام سه‌باره‌ت به‌ بریارنامه‌ی ئهم دواییه‌ی ئه‌نجومه‌نی مافی مرۆف سه‌باره‌ت به‌ ئێران ده‌کری وه‌ک درێژه‌پێدهری هه‌مان نمونه‌ی میژوویی ته‌ماشای بکری. هه‌رچه‌نده‌ سیسته‌می جیهانی ئیتر دوو جه‌مسهری نییه، به‌لام لۆژیکی "دژایه‌تی له‌گه‌ڵ هه‌ژموونی ئه‌مریکا" ته‌وه‌ری سه‌ره‌کی سیاسه‌تی ده‌روه‌ی ئهم ولاتانه‌یه. له‌و چوارچێوه‌یه‌دا کۆماری ئیسلامی ئێران نه‌ک وه‌ک حکومه‌تیکی خاوه‌ن کارنامه‌یه‌کی قورس له‌ ئیعدام و سه‌رکوته‌کردنی ناره‌زایه‌تی و پیشیکردنی سیستematیکی مافی ژنان، کریکاران و که‌مینه‌ و جۆراوجۆرییه‌کانی دیکه‌ی ولات، به‌ ئکوو وه‌ک "هاو‌په‌یمانیک‌ی دژه‌ رۆژاوا" پیناسه‌ ده‌کری.

ده‌رئه‌نجامه‌که‌ی ئه‌وه‌یه‌ که‌ مافی مرۆف جاریکی دیکه‌ ده‌بێته‌ قوربانی دیپلۆماسی ئیوان حکومه‌ته‌کان، به‌رژه‌وه‌ندییه‌ ژێپۆلیتیکیه‌کان و بیرکردنه‌وه‌ی ئایدیۆلۆژی دژه‌ ئه‌مریکی؛ ته‌نانه‌ت ئه‌گه‌ر ئهم قوربانیکردنه‌ دژایه‌تییه‌کی رۆونی بیته‌ له‌گه‌ڵ بانگه‌شه‌ی فه‌رمی ئهم ولاتانه‌ سه‌باره‌ت به‌ به‌رگریکردن له‌ مرۆفایه‌تی، دادپه‌روه‌ری کۆمه‌لایه‌تی و که‌رامه‌تی خه‌نکی زه‌حمه‌تکیش.

ئیکدانه‌وه‌ی ده‌نگی ولاتانی سۆسیالیستی له‌ ئه‌نجومه‌نی مافی مرۆفی نه‌ته‌وه یه‌گرتوووه‌کان ده‌ریده‌خات که‌ ئینی ئیوان دروشم و کرداره‌کان له‌ دیپلۆماسی ولاتانی "سۆسیالیستی" قوول ماوه‌ته‌وه. به‌رگریکردن له‌ رژیمه‌ سته‌مکاره‌کان به‌ ناوی به‌ره‌نگاربوونه‌وه‌ی ئی‌مپریالیزمه‌وه نه‌ک هه‌ر یارمه‌تی به‌ رزگاری نه‌ته‌وه‌کان نادات، به‌ ئکوو ره‌وایی ئه‌خلاقیی خودی گوتاری سۆسیالیستیش لاواز ده‌کات. ئه‌زمونی میژوویی له‌ هه‌له‌بجه‌وه تا ئێرانی ئه‌م‌رۆ ئه‌وه‌ ده‌ریده‌خات که‌ چاوپۆشیکردن له‌ مافه‌کانی مرۆف، سه‌ره‌رای رهنگی ئایدیۆلۆژیکی ده‌وله‌ته‌کان، هه‌میشه‌ بۆته‌ هۆی به‌ره‌مه‌ینانه‌وه‌ی توندوتیژی و نادادپه‌روه‌ری و بیتمانه‌یی جیهانی.

٣٦ ی سه رماوهز؛ پوژى پيشمه رگه

خويندنه وهى ميژوويى، كوومه لايه تى و كولتوورى په مزىك له كوردستان

(بهشى دووهه م: پوژه لاتی کوردستان پيش سالی ١٣٢٤ ی هه تاوی – بهستینه ميژوويى و كوومه لايه تيبه كان)

زانيار هوسينى

پێکهاته‌ی جوگرافى و سروشتى

رۆژه‌لاتى کوردستان به‌هۆى تايبه‌تمه‌ندىبه‌ جوگرافىبه‌ تايبه‌ته‌کانىبه‌وه، که‌شیکى گونجاوى بۆ پێکهاتنى به‌رخودانى ناوچه‌یى و پێکهاته‌ ئۆتۆنۆمىبه‌کان دابىن کردوه. چى‌ای زاگروس به‌ لیواره‌ به‌رزه‌کانى و رێپه‌وى تىبه‌په‌نه‌کراو و ناوچه‌ دووره‌ده‌سته‌کانى، نه‌گه‌رى بوونى هێزىکه‌ ده‌سه‌لاتى ناوه‌ندى سنووردار ده‌کرد. ئەم هه‌لومه‌رجه‌ سروشتىبه‌انه‌ نه‌ک هه‌ر بووه‌ هۆى سه‌ربه‌خۆی رێژه‌یى پێکهاته‌کانى ناوچه‌که‌، به‌ لکوو توڤى خزمایه‌تى و به‌ستینه‌ جى‌اوازه‌کانى شار و گونده‌کانى به‌هێزتر کرد و ژینگه‌یه‌کى گونجاوى بۆ ده‌رکه‌وتنى "پێشمه‌رگه‌" وه‌ک پارێزه‌رى ناوچه‌یى دابىن کرد. له‌ ناوچه‌ شاخاویبه‌کان، گونده‌کان و گونده‌ بچووکه‌کان توڤى به‌رگرى نى‌وخویان هه‌بوو که‌ به‌شیه‌یه‌کى ئۆرگانىک به‌ په‌یوه‌ندى خزمایه‌تى و نه‌رىتى ناوخی رى‌خه‌رابوون. ئەم پێکهاته‌یه‌ وای کرد پێشمه‌رگه‌ وه‌ک توخمىکه‌ خۆپاڤه‌ی نى‌وخویى و کۆمه‌لایه‌تى به‌بێ پى‌وستى به‌ پشٹیوانى ده‌ره‌کى مامه‌ته‌ بکات.

پێکهاته‌ی کۆمه‌لایه‌تى و خێله‌کى

پێش سالانى ١٣٢٠ه‌ تاوى، رۆژه‌لاتى کوردستان تا پاده‌یه‌کى زۆر کۆمه‌لگه‌یه‌کى خێله‌کى و گوندشێن بوو. ده‌سه‌لات له‌ ناوچه‌ جى‌اچاگاندا تا پاده‌یه‌کى زۆر به‌ده‌ست پیره‌کانى خێل و سه‌رکرده‌ نى‌وخویبه‌کان بوو و په‌یوه‌ندى خزمایه‌تى رۆنى سه‌ره‌کى هه‌بوو له‌ چاره‌سه‌رکردنى ناکۆکى و دابىنکردنى ئاسایش و دابه‌شکردنى سه‌رچاوه‌کان. ئەم سیسته‌مه‌ خێله‌کیبه‌ هه‌م سه‌رچاوه‌ مۆیبه‌کان و هه‌م سه‌رمایه‌ی کۆمه‌لایه‌تى دابىن ده‌کرد که‌ بۆ پێکهاتنى یه‌که‌م یه‌که‌کانى پێشمه‌رگه‌ پى‌وست بوو. توڤه‌ خێله‌کیبه‌کان رى‌خۆشکه‌ر بوون بۆ کۆکردنه‌وه‌ی خى‌رای هێز له‌ کاتى هه‌ره‌شه‌کاندا که‌ نه‌زمى کۆمه‌لایه‌تى نى‌وخویى به‌ یاسا نه‌خلاقى و نه‌رىتیه‌کان پێناسه‌ ده‌کرا. یه‌که‌م پێشمه‌رگه‌کان له‌و پێکهاتانه‌دا ته‌نیا جه‌نگاوه‌ر نه‌بوون، به‌ لکوو چاودى‌رانى نه‌خلاقى و کۆمه‌لایه‌تىش بوون؛ به‌ واتایه‌کى تر، به‌رگرىکردن له‌ کۆمه‌لگه‌ بریتى بوو له‌: پاراستنى فیزیکی و به‌رزپاڤه‌رتنى به‌ها نه‌خلاقى و کۆمه‌لایه‌تیه‌کان.

سیاسه‌ته‌کانى ده‌سه‌لاتى ناوه‌ندى و ناوه‌ندگه‌رایى

سالانى ١٣٩٠ و ١٣٠٠ه‌ تاوى، قوناعى ناوه‌ندگه‌رایى چروپى ده‌سه‌لاتى ناوه‌ندى بوو له‌ تاران؛ له‌و ماوه‌یه‌دا په‌زاخانى میرپه‌نج کارىگه‌رى زۆرى هه‌بوو و دواچار گه‌یشه‌ ئونکه‌ی هه‌ره‌مى ده‌سه‌لات؛

سیاسه‌ته‌کانی بریتی بوون له:

ئا؛ لاوازکردنی ئۆتۆنۆمی عه‌شیره‌ته‌کان و ده‌سه‌لاتی ناو‌خۆیی: ره‌زاخان هه‌وئیدا ده‌سه‌لاتی گه‌وره‌ی عه‌شیره‌ته‌کان سنووردار بکات و بیانخاته ناو پیکهاته‌ی ده‌وله‌ته‌وه.

ب؛ مه‌رگه‌زیکردنی ئاسایش و سپای نیشتمانی: هه‌یزه‌کانی حکومه‌ته‌ به‌ به‌رده‌وامی ده‌چوونه ناو ناوچه‌کانی کوردستان بۆ دامه‌زاندنی کۆنترۆلی ناوه‌ندی.

ج؛ چاکسازییه ئابووری و ژێرخانییه سنوورداره‌کان: رێره‌و و رینگاکانی بازرگانی کۆنترۆل کران و سه‌رچاوه ئابوورییه نێوخۆیییه‌کان خراوه ژێر چاودیری حکومه‌ته؛ له راستیدا به‌شیکه‌ی سه‌ره‌کیه ئه‌م چاکسازییه‌نه ئاسانکاری بوو بۆ پرسه ئۆجستیکی و دا‌بین‌کردنه‌کان بۆ سپا و هه‌یزه ناوه‌ندگه‌راکان. ئه‌م سیاسه‌تانه که به سه‌رکوت و کوشتار و نه‌ندازیاری ناواقعییه راستییه سیاسی، کۆمه‌لایه‌تی، میژوویی و کولتوورییه‌کان جێبه‌جێ کران، بوونه هۆی زیاده‌بونی که‌شه‌وه‌ی نا‌ره‌زایه‌تی کۆمه‌لایه‌تی، ئابووری و داواکاری ناوچه‌ی بۆ هه‌یزیکه‌ی به‌رگری سه‌ربه‌خۆ، وه‌ک پێشمه‌رگه‌.

بارودۆخی ئابووری و بژیویی ژبان

ئابووری پۆژه‌له‌لاتی کوردستان پێش ساڵی ۱۳۲۴ی هه‌تاوی تا راده‌یه‌کی زۆر له‌سه‌ر کشتوکالی و ئاژه‌لداری کۆن و نه‌ریتی بوو. فشاره‌کانی باج له لایه‌ن ده‌سه‌لاتی ناوه‌ندی و سنووردارکردنی ئابووری که له ئه‌نجامی ناوه‌ندگه‌راییه‌وه هاته ئاراوه، وای کرد کۆمه‌لگه‌ی گوندنشین به‌ شیوه‌ی خۆیست تۆری به‌رگری دروست بکه‌ن. زۆر جار پێشمه‌رگه له‌و چینی و توێژه کۆمه‌لایه‌تییه‌نه سه‌ری هه‌لداوه و وه‌ک نێوه‌ندگیری نێوان کۆمه‌لگه‌ و هه‌ره‌شه‌ ده‌ره‌کییه‌کان مامه‌له‌ی کردوه.

ئابووری بژیوی، په‌یوه‌ندی خزمایه‌تی و تۆره کۆمه‌لایه‌تییه‌کان رینگه‌یان به‌ پێشمه‌رگه‌ دا که:

- خۆراک و چه‌ک له کاتی پێویستیدا دا‌بین بکه‌ن.

- تۆری پشتگیری نێوخۆیی دروست بکه‌ن.

- شه‌رعییه‌تی نه‌خلاقییان له کۆمه‌لگه‌دا به‌هه‌یزتر بکه‌ن.

ئه‌م رۆله ئابووری و کۆمه‌لایه‌تییه‌ بناغه‌یه‌کی گرنگی بۆ پێشمه‌رگه له ده‌یه‌کانی دواتردا په‌خساند که بیته

دامه‌زراوه‌یه‌کی به‌رده‌وام.

ئه‌زموونی میژوویی به‌رخۆدان و شوناسی به‌کۆمه‌ڵ

له‌و ماوه‌یه‌دا پێشمه‌رگه‌ زیاتر وه‌ک به‌رخۆدانی نیوخۆیی و کۆمه‌ڵایه‌تی چالاکی ده‌کرد. ئه‌وان نه‌ک ته‌نیا له‌ رووبه‌رووبوونه‌وه‌ی هه‌یزه‌کانی حکومه‌ته‌دا رۆڵیان هه‌بوو، به‌ئکوو له‌ چاره‌سه‌رکردنی ناکۆکی ناوخۆیی و پاراستنی زه‌وی و سامان و به‌رپه‌بردنی قه‌یرانه‌ ناوخۆیه‌کانیشدا رۆڵیان هه‌بووه. ئه‌م ئه‌زموونه‌ بووه‌ هۆی ئه‌وه‌ی پێشمه‌رگه‌ له‌ یاده‌وه‌ری به‌کۆمه‌ته‌دا وه‌ک "هه‌نگری به‌ها ئه‌خلاق‌ی و کۆمه‌ڵایه‌تییه‌کانی کۆمه‌نگه‌" بمی‌نێته‌وه. ناسنامه‌ی به‌کۆمه‌ته‌ی کورد ئه‌م قۆناغه‌دا شیوه‌ی نویی وه‌رگرت و پێشمه‌رگه‌ وه‌ک هه‌م‌ای خۆراگری و بوێری له‌ کولتووری زاره‌کی و گۆرانی و چیرۆکی نیوخۆیییدا دامه‌زرا. ئه‌م شوناسه‌ به‌کۆمه‌ته‌ به‌نه‌ما و به‌ستینی پێویست بوو بۆ رێکخستنی فه‌رمیی پێشمه‌رگه‌ له‌ سالانی ده‌یه‌ی ١٣٢٠ه‌ تاویدا. له‌ راستیدا پێشمه‌رگه‌ به‌ره‌می تیکه‌له‌یه‌ک له‌ پێکهاته‌ی سروشتی، داواکاری تۆره‌ کۆمه‌ڵایه‌تییه‌کان، فشاره‌ سیاسیه‌کان و ئابووری نیوخۆیی بوو و ته‌نیا ده‌رنه‌نجامی بریاری سیاسی یان ئایدۆلۆژیای حیزبی نه‌بووه.

دامه‌زراندنی حیزبی دیموکرات و سازمانی پێشمه‌رگه‌ (به‌ستینه‌ سیاسیه‌کانی دوا‌ی جه‌نگی جیهانی دووه‌م)

سالی ١٣٢٤ه‌ هه‌تاوی خانی وه‌رچه‌رخانیکی میژوویی رۆژه‌لاتی کوردستان/کوردستانی ئێران بوو. کۆتاییه‌تانی جه‌نگی جیهانی دووه‌م و لاوازیوونی رێژه‌ی ده‌سه‌لاتی ناوه‌ندی له‌ تاران، ده‌رفه‌تیکی بۆ ره‌نگدانه‌وه‌ی داواکارییه‌ جه‌ماوه‌رییه‌کان ره‌خساند. بوونی هه‌یزه‌کانی هاوپه‌یمانان و کاریگه‌رییه‌ جیۆپۆلیتیکییه‌کانی ناوچه‌که‌، که‌شیک‌ی سیاسی نویی خۆتقاند که‌ له‌ ئه‌نجامدا حیزبی دیموکراتی کوردستان - ئێران له‌ چوارچێوه‌ی پێکهاته‌ی کۆمه‌ڵایه‌تییه‌ نه‌ته‌وه‌ی کورده‌وه‌ دامه‌زرا.

له‌م ماوه‌یه‌دا ئه‌م خالانه‌ی خواره‌وه‌ به‌نه‌ما و هۆکاری پێکه‌ینانی حیزبان مسۆگه‌ر کرد:

ئا؛ گشتگیربوونی داواکارییه‌ گشتیه‌کان: داواکارییه‌ جه‌ماوه‌رییه‌کانی کۆمه‌نگه‌ی کوردی له‌ پێکهاته‌ و چینه‌ جو‌راوجۆره‌کاندا که‌یشته‌ لوتکه‌ و ئه‌وپه‌ری پاده‌ی کۆمه‌ڵایه‌تی.

ب؛ نه‌بوونی کۆنتڕۆلی تووندی ده‌سه‌لاتی ناوه‌ندی: ده‌سه‌لاتی تاران دوا‌ی جه‌نگی جیهانی دووه‌م رووبه‌رووی لاوازی جیه‌جیکاری بووه‌وه‌ و کۆنتڕۆلی سنوورداری به‌سه‌ر ناوچه‌کانی وه‌ک کوردستان هه‌بوو.

ج؛ ئەزموونى میژوویى به‌رخۆدانى لۆكالى: ئەو تۆره ناهه‌رمییانه‌ی پێشمه‌رگه و هیزه‌ عه‌شایه‌رییه‌كان كه پێش سانی ١٣٢٤ی هه‌تاوی چالاك بوون، بنه‌ما و ناوه‌كى سه‌ره‌تایی رێكخستنی فه‌رمییان پێكه‌ینا.

د؛ پێشهان هه‌ریه‌یه‌كان: پێكه‌ینانی حیزب و حكومه‌ته‌ خۆجیه‌كان له‌ باشووری كوردستان/كوردستانی عێراق و فشاره‌ نێوده‌وله‌تییه‌كان شیواز و مۆدیلتیكى بۆ پێكه‌ینانی ئەو حیزبه‌ ره‌خساند.

دامه‌زرانی حیزبی دیموکراتی كوردستان

له‌ ١٥ پووشپه‌ری ١٣٢٤ی هه‌تاویدا حیزبی دیموکراتی كوردستان به‌ سه‌رۆكایه‌تی پێشه‌وا قازی محهمهد بوونی خۆی راگه‌یاندا.

ئامانجه سه‌ره‌تایه‌كانی حیزب بریتی بوون له‌:

- پاراستنی مافه‌ سیاسی و كۆلتووورییه‌كانی كورد
- دامه‌زراندنی ئۆتۆنۆمی له‌ رۆژه‌لاتی كوردستان/كوردستانی ئێران.
- رێكخستنی هێزێکی چه‌كدار بۆ پاراستنی نه‌ته‌وه‌ی كورد.

حیزب توانی هیزى پێشمه‌رگه له‌ تۆره خێله‌كى و ناوچه‌یه‌یه‌كان كۆ بكاته‌وه و وه‌ك رێكخراویكى سه‌ربازی و سیاسیی یه‌كگرتوو ئاڤوگۆری به‌سه‌ردا به‌ینیته‌.

پێكه‌ینانی فه‌رمیی رێكخراوی پێشمه‌رگه

حیزبی دیموکرات له‌ سه‌رماوه‌زی ١٣٢٤ی هه‌تاویدا به‌ فه‌رمی سازمانی پێشمه‌رگه‌ی پێكه‌ینا. ئەم رێكخراوه‌ یه‌كه‌مین نمونه‌ی دامه‌زراوه‌یه‌كى فه‌رمیی پێشمه‌رگه‌ بوو له‌ ئاستی كوردستان و ئێراندا و خاوه‌نی

ئەم تابه‌تمه‌ندیانه‌ بوو:

ئا؛ پله‌به‌ندییه‌كى روون و دیاریكراوی سه‌ربازی: پێشمه‌رگه‌ راهینانی به‌رده‌وامی سه‌ربازی ده‌دیت و پله‌كانی فه‌رمانده‌یی

دیاریکراو بوون.

ب؛ خۆگونجاندن له گه‌ڵ تۆره کۆمه‌ڵابه‌تییه ناوچه‌یییه‌کان: پێکهاته‌ی رێکخراوه‌که له گه‌ڵ تۆره خێله‌کی و نێوخۆیییه‌کاندا تیکه‌ڵ بوو، به‌جۆرێک که شه‌رعییه‌تی نه‌خلاقى و کۆمه‌ڵابه‌تییه‌ پێشمه‌رگه له خه‌ڵکی نێوخۆیی و ناوچه‌یی مسۆگه‌ر بوو. ج؛ په‌یوه‌ستبوون به ئامانجه سیاسیه‌کانی حیزبه‌وه: پێشمه‌رگه ته‌نیا خه‌باتکار نه‌بوو، به‌ئکوو نوێنه‌ری ئامانجه سیاسیه‌کانی حیزب له ناستی نێوخۆیی و ناوچه‌یییدا بوو.

به‌م شیوه‌یه پێشمه‌رگه وه‌کوو دامه‌زراوه‌یه‌کی دووانه‌یی سه‌ربه‌لدا: هه‌م سه‌ربازی و هه‌م کۆمه‌ڵابه‌تی - سیاسی.

کاردانه‌وه‌ی ده‌سه‌لاتی ناوه‌ندی و هه‌لاوسانی سیاسی

پێکه‌ینانی حیزب و رێکخراوی پێشمه‌رگه بووه هۆی کاردانه‌وه‌ی ده‌سه‌لاتی ناوه‌ندی له تاران. هیزه‌کانی ده‌سه‌لات، له شیوه‌ی سپا و جه‌نده‌رمه بۆ کۆنترۆڵکردنی ناوچه کوردستانییه‌کان و سه‌رکوتکردنی داخوارییه نه‌ته‌وه‌یییه‌کانی کورد که‌وتنه‌ کار.

ئه‌م کاردانه‌وه‌یه به شیوه‌ی خواره‌وه بوو:

- که‌مارۆدان و هه‌یرشکردنه سه‌ر ناوه‌نده‌کانی حیزب و پێشمه‌رگه‌کان.
- هه‌ولدان بۆ لاوازکردنی کاریگه‌ری کۆمه‌ڵابه‌تییه پێشمه‌رگه.
- هه‌ولدان بۆ دروستکردنی درز و مه‌ودا له نیوان عه‌شیره‌ته‌کان و پێشمه‌رگه‌کان.

سه‌ره‌پای نه‌و فشارانه، رێکخراوی پێشمه‌رگه توانی به پشته‌ستن به تۆره نێوخۆیییه‌کان و پشتیوانی کۆمه‌ڵابه‌تی له لایه‌ن خه‌ڵکه‌وه درێژه به چالاکییه‌کانی بدات. ئه‌م قۆناغه یه‌که‌م تاقیکردنه‌وه‌ی جی‌ددی پێشمه‌رگه بوو، وه ده‌ریخست که ئه‌وان ته‌نیا گرووپیکی سه‌ربازی نین، به‌ئکوو دامه‌زراوه‌یه‌کی کۆمه‌ڵابه‌تی - سیاسیه‌کانی پشتیوانی جه‌ماوه‌رییان هه‌یه.

رۆلی پێشمه‌رگه له کۆمه‌ڵگه‌دا

رێکخراوی پێشمه‌رگه هه‌ر له سه‌ره‌تاوه زۆر زیاتر له ئه‌رکی شه‌رکردن، هه‌لسوکه‌وتی ده‌کرد:

ئا؛ پاراستنی ئاسایش: پێشمه‌رگه گوند و پێره‌وی بازرگانیی له تالان و هه‌ره‌شه‌ی نێوخۆیی پاراست.

ب؛ چاره‌سه‌رکردنى ناکۆكییه‌كان: پێشمه‌رگه‌ نێوه‌ندگێرى له‌ نێوان عه‌شیره‌ته‌كاندا ده‌كرد و رۆلى دادوه‌رى نێوخۆیى ده‌گێرا.

ج؛ پالپشتى ئابوورى و كۆمه‌لایه‌تى: پێشمه‌رگه‌ خۆراك و شوینی هه‌وانه‌ی بۆ خه‌لك دابین ده‌كرد و له‌ كاتى قه‌یرانى كۆمه‌لایه‌تیدا رۆلى فریاگوزارى ده‌گێرا.

د؛ پاراستنى ده‌ستكه‌وته‌كان: پێشمه‌رگه‌ی كوردستان جگه‌ له‌ نه‌جهمدانى نه‌و نه‌ركانه‌ی پێشتر ئاماژه‌مان پێدا، له‌ژێر ئالای داخواری سىاسى و كۆمه‌لایه‌تیدا به‌رپرسىار بوو له‌ پاراستنى ده‌ستكه‌وته‌كانى خه‌لك، هه‌ربۆیه‌ كارىگه‌ر بیه‌كى به‌رچاو و قوولى كۆمه‌لایه‌تى و ده‌روونى له‌سه‌ر خه‌لك هه‌بوو.

پێكهاته‌ی رێكخراوى پێشمه‌رگه‌ له‌ سالى ۱۳۲۴ى هه‌تاوى نمونه‌ی دامه‌زراوه‌یه‌كى به‌رخۆدانى كۆمه‌نگه‌مه‌ حوه‌ره.

چارلز تیلی پێی وایه بزووتنه‌وه چه‌كدار بیه‌كان كاتێك سه‌قامگير و پایه‌دار ده‌بن كه:

- به‌رپۆه‌بردنى سه‌رچاوه‌ كۆمه‌لایه‌تى و مرۆییه‌ نێوخۆییه‌كانیان وه‌هه‌ستۆ بگرن.
- شه‌رعییه‌تى ئه‌خلاقى و كۆمه‌لایه‌تى له‌ خه‌لك به‌ده‌ست به‌ینن.
- تۆره‌ نێوخۆییه‌كان وه‌ك سه‌رمایه‌ی كۆمه‌لایه‌تى به‌هێز بكهن.

پێشمه‌رگه‌ به‌ته‌واوى ئهم سێ تاییه‌تمه‌ندییه‌ی هه‌بوو. نه‌وان شه‌رعییه‌تى خۆیان له‌ كۆمه‌نگه‌وه‌ وه‌رده‌گرت نه‌ك له‌ ده‌وله‌ت یان پشتیوانیكى ده‌ره‌كى و نه‌وه‌ بووه‌ هۆی مانه‌وه‌ و كارىگه‌رى درێژخایه‌نیان.

نیرانی داهاتوو له نیوان فاشیزمی ناوهند و نیرادهی کورددا: کئی جوداخوازه و کئی
نازاديوخواز؟

ناگری بائه کئی

بیشگوتار؛ وەرچەر خان له چاوهروانیهوه بۆ کردار

نیران له نیستادا له نیو جهرگهی یه کینک له ههستیارتیرین قوئاغهکانی میژووی خۆیدایه. کیشه که له که بووهکانی وهک

دارمانى ئابوورى، گۆشه‌گیرى نيووه‌نه‌تى و ناره‌زايه‌تییه مه‌ده‌نیه قووه‌كان، وڵاته‌كه‌يان به‌ره‌و وه‌رچه‌رخانىكى هه‌تمى بردوووه. به‌لام ئه‌وه‌ى جیگه‌ى سه‌رنجه، هاوته‌ریب له‌گه‌ڵ لاوازیوونى ده‌سه‌لاتى ئیستا، گوتارىكى ناسیۆنالیستی پیاوانخواز له‌ نیو به‌شیک له‌ ئۆپوزیسیۆنى ناوه‌ندگه‌را سه‌ر هه‌نده‌داته‌وه.

ئهم گوتاره، كه به‌ هه‌مان ئه‌ده‌بیاتی كۆماری ئیسلامی و رێژیمی پێشوو چه‌كدار كراوه، ده‌یه‌وێت به‌ چه‌مكى وه‌ك "ته‌مامیه‌تى نه‌رزى" و تۆمه‌تى "جوداخوازی"، سنوورێك بۆ مافه‌ ره‌واكانى نه‌ته‌وه‌كانى تر، به‌تایبه‌تى كورد، دا بنیست. بۆ كورد، داهاوو ته‌نیا گۆرینی رێژیمیک نییه به‌ یه‌كێكى تر، به‌لكوو گۆرینی ئه‌و عه‌قڵیه‌ته‌ فاشیستییه‌یه كه‌ ناهێنیت ئهم جوگرافیایه‌ بیه‌تته‌ مائیک بۆ هه‌مووان.

ته‌له‌ی "جوداخوازی" و چه‌كى بێده‌نگکردن

له‌ فه‌ره‌هنگى سیاسى ناسیۆنالیسته‌ تونده‌وه‌كانى فارسدا، وشه‌ى "جوداخوازی" (تجزیه‌طلبى) نه‌ك وه‌ك زاواوه‌یه‌كى سیاسى، به‌لكوو وه‌ك "تابۆ" و "نه‌نگ" به‌كار دێت. ئهم چه‌مكه‌ بووه‌ته‌ ئامرازێك بۆ سه‌رینه‌وه‌ى هه‌ر جووره‌ داواكاریه‌كى دادپه‌روه‌رانه‌. كاتیك كوردیك داواى فیدرا ئیزم، خویندن به‌ زمانى داىك و دا به‌شكردنى دادپه‌روه‌رانه‌ى سامان ده‌كات، راسته‌وخۆ به‌ جوداخوازی تۆمه‌تبار ده‌كریت.

به‌لام پرسیاره‌ جه‌وه‌هه‌رییه‌كه‌ ئه‌وه‌یه: به‌ راستى جوداخوازی كیه؟ بۆچی ده‌بیست جوداخوازی "نه‌نگ" بیست؟ له‌ چه‌قى دیموكراسیدا، مافی دیاریكردنى چاره‌نووس بنه‌مايه‌كى سه‌ره‌گییه. جوداخوازی ئه‌و گه‌له‌ نییه كه‌ دواى سه‌د ساڵ چه‌وسانه‌وه‌ هێشتا ده‌یه‌وێت به‌ كه‌رامه‌ته‌وه‌ بژی، به‌لكوو ئه‌و ده‌سه‌لاته‌ ناوه‌ندگه‌راییه‌ كه‌ به‌ ناگه‌ر و ئاسن و په‌تى سیداره، میله‌تیک له‌ خۆى و له‌ نیشتمان داده‌بریت. كاتیك ناوه‌ند ناتوانیت ژباڤیكى شایسته، ئاسایش و یه‌كسانى بۆ هاوولاتییه‌ك دا بین بکات، كاردانه‌وه‌ى سروشتیى ئه‌و مرۆقه‌ بیه‌رکردنه‌وه‌یه له‌ جیابوونه‌وه. جوداخوازی به‌ره‌مه‌ى "زۆلم"ه، نه‌ك هه‌لبه‌ژاردنه‌یه‌كى سه‌ره‌تایى.

"بیه‌رکردنه‌وه‌ له‌ جودابوونه‌وه" نه‌ك هه‌ر تاوان نییه، به‌لكوو كاردانه‌وه‌یه‌كى لۆژیكى و مرۆپیه به‌رانبه‌ر به‌ جه‌ه‌نه‌میک كه‌ ناوه‌ند بۆى دروست كرده‌وه. ئه‌و كه‌سه‌ى له‌ نیو جه‌ه‌نه‌مه‌ ته‌بعیژدا چاوى كرده‌وته‌وه، ناتوانیت به‌ زۆره‌مێن مه‌یلی بۆ ئه‌و ناوه‌نده‌ هه‌بیست كه‌ ته‌نیا وه‌ك "سه‌ربازی پیاوه" یان "ئه‌یاری ئه‌منى" سه‌یری ده‌كات.

رەگەزپەرستی پێشوخته و مەرجى بەلێندان

ئەوهى له ئیستادا له ناوهندە سیاسییەکانى دەرەوى ولات و ناو سۆشیال میدیا دەبینریت، جۆریکه له "رەگەزپەرستی فیکری". بەشیک له ئۆپوزیسیۆنى فارس مەرجى بەشداربوونی کورد له هەر هاوپهیمانییهکدا، به واژوکردنى "تەمامییەتى ئەرزی" دەبەستیتەوه. ئەمە ئووتکەى خۆسە پاندنە. بۆچى دەبیت فارسیک له تاران بى مەرج به "هاوولاتی" و "خاوهن مان" بناسریت، بەلام کوردیک بۆ ئەوهى مەشروعییەت وەرگیریت، دەبیت بەلێننامەیهک بدات؟

هیچ ولاتیکی دیموکراتیک له جیهاندا نییه که پێش چالاکى سیاسى، تاقیکردنەوهى "عهقیده" بۆ حیزبهکان بکات. ئەمە ریک وهک "تەقتیشى عهقايد"ى سەردەمى نیوهراست وایه. ئەوانهى باس له دیموکراسى دهکەن، بەلام مەرجى "تەمامییەتى ئەرزی" پێش مافهکان دادەنێن، له راستیدا فاشیستگهلیکی نوین که دهیانەویت پاشکویهتی کورد بۆ ناوهند جیگیر بکەن. کورد پێویستی به مۆلەتى کەس نییه بۆ ئەوهى لهسەر خاکی خۆی بریار بدات.

وهلامدانەوهى میژوویى؛ کى ئەجیندای بیگانهیه؟

بۆ دەرپازبوون له بەرپرسیاریتی، ناوهند هەمیشە کوردی به "وابهستەى بیگانه" و جیبه جیکاری ئەجیندای ولاتانی تر تۆمەتبار کردوو. ئەمە گەورەترین درۆی میژووییە. ئەگەر سەیری میژووی سەد سائی رابردوو بکەین، دەبینین ئەوه تاران بووه که هەمیشە خاکی کوردستانی کردووته قوربانى ریککهوتنه ژێرپەردەکانى لهگەڵ زلهیزهکان (نموونهى ریککهوتننامەى جهزائیر له ۱۹۷۵).

کورد هەرگیز بۆ هیرشکردنە سەر تاران پەنای بۆ بیگانه نەبردوو، به لکوه بۆ "مانهوه" و بەرگری له بەرانبهەر جینۆساید و سڕینهوهدا، هاوکارى هەر لایهنیکی کردوو که یارمهتیدەر بیت. ئەمە مافیکی رهوای هەر نەتەوهیهکی ژێردەستەیه. جیگهى سەرنجه، ئیستا هەمان ئەو ئۆپوزیسیۆنهى که کورد تۆمەتبار دهکات، خۆی له دەرگای پایتهختەکانى جیهان دەدات بۆ وەرگرتنى پشتگیری. ئەگەر ئەوان بیکەن دەبیتە "دیپلۆماسى"، بەلام ئەگەر کورد بیکات دەبیتە "خیانەت". ئەم دووفاقییه نیشانهى عهقلیهتیکی داگیرکەرانهیه که هیشتا دان بهوهدا ناییت کورد نەتەوهیهکی خاوهن ناسنامه و بریاری سەربهخۆیه.

هاوپهیمانى لهگەڵ ئۆپوزیسیۆن: تاقیکردنەوهیهکی جیددی

له بەردەم کورددا بژاردەى جۆراوجۆر هەن بۆ هاوپهیمانى؛ له (موجاهدینی خەلق)وه تا دهگاته رهوته لیبرال و چه پهکان.

به‌لام وانهی میژوو پیمان ده‌ییت که کورد نابیت ته‌نیا ببیته "هیژی پرووخیته‌ر" بو لایه‌نیکی تر. هه‌ر جو‌ره‌ هاوپه‌یمانییه‌ک ده‌ییت له‌سه‌ر بنه‌مای "به‌لگه‌ی نووسراو و گه‌ره‌نتیبه‌ی ئێوده‌وه‌له‌تی" بیت.

موجاهدینی خه‌لق یان هه‌ر هیژیکی تر نه‌گه‌ر ده‌یانه‌ویت کورد وه‌ک شه‌ریکیکی راسته‌قینه‌ له‌گه‌ ئیان بیت، ده‌ییت پیشوه‌خته‌ دان به‌ فیدرا‌لیزمیکی نه‌ته‌وه‌یی و لاهه‌رکه‌زییه‌تیکی ته‌واودا بنین. کورد نابیت جاریکی تر بکه‌وته‌ ناو ته‌له‌ی "جاری با رێژیم برووخیته‌، دواتر له‌سه‌ر مافه‌کان قسه‌ ده‌که‌ین". نه‌م رسته‌یه‌ ته‌له‌یه‌که‌ که له‌ سا‌لی ١٩٧٩دا کوردستانی تووشی کاره‌سات کرد. کورد نابیت ته‌نیا له‌گه‌ل میژوودا بژی، به‌لکوو ده‌ییت له‌ میژوو که‌لک وه‌رگریت.

یه‌گه‌وتاری؛ قه‌لغانی به‌رگری نه‌ته‌وه‌یی

هه‌موو نه‌و هه‌ره‌شانه‌ی له‌ ناوه‌نده‌وه‌ ناراسته‌ی کورد ده‌کرین، ته‌نیا به‌ یه‌ک رینگه‌ پووچه‌ل ده‌بنه‌وه‌: یه‌که‌ده‌نگی نیوخو‌یی کوردستان. کاتیک حیزبه‌ کوردیه‌کان په‌رته‌وازه‌ بن، ناسیۆنالیستی ناوه‌ندگه‌ر به‌ ناسانی ده‌توانیت یاری به‌ کارتی "دابه‌شکردن" بکات.

پێویسته‌ به‌ره‌یه‌کی یه‌گه‌رتووی کوردستانی دروست بیت که ته‌نیا نوینه‌رایه‌تی حیزبه‌کان نه‌کات، به‌لکوو ده‌نگی کومه‌لگه‌ی مه‌ده‌نی، ژنان و نه‌وه‌ی نویی "ژن، ژبان، نازادی" بیت. کاتیک کورد به‌ یه‌ک گوتار (فیدرا‌لیزم، مافی بریاردان، دادپه‌روه‌ری) رووبه‌رووی تاران ده‌ییته‌وه‌، سه‌نگ و قورسایه‌که‌ی ده‌ییته‌ هیژیکی جیۆپۆلیتیکی که‌س ناتوانیت نادیده‌ی بگریت. یه‌گه‌رتووی کورد گه‌وره‌ترین وه‌لامه‌ بو نه‌و که‌سانه‌ی به‌ ته‌مای "ته‌فره‌قه‌ و هوکمرانی"ن.

به‌یام بو ناوه‌ند: بوچی بیر له‌ جوداخوازی نه‌که‌مه‌وه‌؟

به‌یامی گوتایی کورد بو ئیرانی داها‌توو ده‌ییت راشکاو بیت: ئیمه‌ پێویستمان به‌ سه‌لماندن "ئیرانی بوون"ی خو‌مان نییه‌، به‌لکوو نه‌وه‌ ناوه‌نده‌ که ده‌ییت بیسه‌له‌ییت "ئیرانی داها‌توو" جه‌ه‌نه‌میک نابیت بو نه‌ته‌وه‌کان. ئیوه‌ چیتان کردوو تا من بیر له‌ جوداخوازی نه‌که‌مه‌وه‌؟

نایا ناماده‌ن ده‌ست له‌ پیرۆزی سنوره‌کان هه‌لبگرن و مرۆف بکه‌نه‌ سه‌ننه‌ر؟
نایا ناماده‌ن زمان و کولتووری کورد وه‌ک به‌شیکی یه‌کسان له‌ ناسنامه‌ی ولات بناسن؟
نایا ناماده‌ن گوتایی به‌ بالاده‌ستی نه‌ته‌وه‌یی و نایینی به‌ین؟

وته‌ی کۆتایى:

ئیرانى داها‌توو یان ده‌بیته مه‌کۆیه‌کی دیموکراتیک بو هه‌موو پیکهاته‌کان له‌سه‌ر بنه‌مای یه‌کسانیی ره‌ها، یاخود به‌ره‌و هه‌ئوه‌شانه‌وه‌یه‌کی یه‌کجاری هه‌نگاو ده‌نیت. کورد نابیت له‌ تۆمه‌تی "جوداخوازی" بترسیته، چونکه ئازادی نه‌ک هه‌ر نه‌نگ نییه، به‌ئکوو پیرۆزترین ئامانجه. نه‌گه‌ر ناوه‌ند ئاماده‌ی گۆرانکاری بنه‌ره‌تی نه‌بیته، ئه‌وا جودابوونه‌وه نه‌ک ته‌نیا مافی‌ک، به‌ئکوو ته‌نیا ریگه‌ی رزگاری ده‌بیته له‌ فاشیزمیک که سه‌د سائه ده‌ستی له‌ بینه‌قاقای ئه‌م نه‌ته‌وه‌یه ناوه. کورد ده‌بیته به‌ یه‌ک ده‌نگ بلیته: "ئیمه شه‌ریکین له‌ بریار، نه‌ک پاشکۆی هیج گوتاریکی پوانخواز."

نامریکا بۆچی هێرش‌ی نه‌کرده‌ سه‌ر ئێران؟

جه‌مال فه‌نحی

له‌ چه‌ند رۆژی رابردوودا و به‌دوای په‌ره‌سه‌ندنی نار‌ه‌زایه‌تییه‌ جه‌ماوه‌رییه‌کان له‌ ئێران که‌ له‌ ریکه‌وتی ١٨ به‌فرانباردا گه‌یشه‌ ئه‌ووتکه‌ی خۆی، توندیی سه‌رکو‌تکردنی نار‌ازییان له‌لایه‌ن ده‌زگا سه‌رکو‌تکه‌ره‌کانی رێژییه‌ی ئێران‌ه‌وه‌ به‌ پاده‌یه‌ک بوو که‌ دۆنا‌ند ترامپ، سه‌رکو‌ماری ویلایه‌ته‌ یه‌کگرتووه‌کان، هه‌ره‌شه‌ی هێرش‌ی سه‌ربازی له‌ رێژییه‌ی تاران کرد. ئه‌م هه‌نوێسته‌ راشکاوه‌، سه‌ره‌تا شه‌پۆلیک له‌ دنگه‌رمیی له‌نیو خۆپیشه‌نده‌راندا دروست کرد و بووه‌ هۆی ئه‌وه‌ی بازنه‌ی نار‌ه‌زایه‌تییه‌کان که‌

له ٧ به‌فرانباره‌وه ده‌ستی پێ کردبوو، به‌رفراوانتر و به‌تینتر بێت. به‌لام له گۆرانکارییه‌کی له‌ناکاو له رۆژانی رابردوودا، ترامپ به‌گرتنه‌به‌ری رێکاریکی جیاوازی، رۆو له جیهان رایگه‌یاندا که وا دیاره کوشتنی نارازییان وه‌ستاوه و به‌و هۆیه‌وه، هێرشى سه‌ربازی بۆ سه‌ر ئێران جارێ له به‌رنامه‌ماندا نییه. ئەم پاشه‌کشه تاکتیکییه له دۆخێدا ئەنجام ده‌دریت که خه‌لکی ئێران له گه‌مارۆی ته‌واوی هه‌واڵ و پچه‌رانی ده‌ستراگه‌یشتن به ئینته‌رنیته‌دا به‌سه‌ر ده‌به‌ن. له نه‌بوونی په‌یوه‌ندییه‌کان و پچه‌رانی هینله‌کانی ته‌له‌فۆنی مۆبایل و مالا، شار و ناوچه جیاوازه‌کانی ئێران له دۆخی یه‌کتر بێ‌ناگا ماونه‌ته‌وه. له‌به‌ر ئه‌وه، ئیدیعیای "وه‌ستانی سه‌رکوت" ره‌نگه ته‌نیا راپۆرتیکی لێل بێت له دۆخی ئیستا و ناكریت به دنیا‌ییه‌وه سه‌بارهت به ده‌ره‌نجه‌مانه‌کان یان ئامانجه‌کانی به نه‌نجام بگات؛ له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا، بارودۆخی گشتی ئه‌منی و ژبانی هاوولاتیانی ئێرانی و کوردستانی هه‌روا ئا‌و‌ز و پر له گه‌زێ ماوه‌ته‌وه.

ئه‌گه‌رچی ئه‌مه كۆتایی رێگاكه نییه و پاشگه‌زبوونه‌وه‌ی ترامپ له هێرشى سه‌ربازی له‌م قۆناغه‌دا مه‌رج نییه به واتای هه‌له‌شاندنه‌وه‌ی هه‌میشه‌یی ئه‌و هێرشه دابنریت، به‌لام نابیت خه‌لکی ئێران تووشی بیهیوایی و دلساردی بن. دۆخی هه‌له‌په‌سه‌ردراوی ئیستا ده‌توانیت ببیته وانیه‌کی په‌ند بۆ خه‌لك تا تیبگه‌ن كه بۆ به‌ره‌نگاربوونه‌وه‌ی هه‌ر سیسته‌میکی دیکتاتۆری و سته‌مكار، پشتبه‌ستن به توانایی و هێزی خۆ بنه‌مای سه‌ره‌کییه. له جیاتی "تیکۆشین به هیوای جیران" ده‌بیت پیش هه‌موو شتیك ئه‌و ناكوکیانه‌ی كه بوونه‌ته هۆی مانه‌وه‌ی چه‌ندین سا‌له‌ی رێژیم وه‌لا بنرین و بۆ تیبه‌رپوون له كۆماری ئیسلامی، ده‌ست بكریت به رێكخستن و پیکه‌یتانی گوتاریکی یه‌كگرتوو، دیموکراتیک له‌سه‌ر مافه‌کانی مرۆف و مافی نه‌ته‌وه‌کانی ئێران.

له هه‌مان كاتدا، یارمه‌تی و پشتیوانییه‌کانی كۆمه‌لگه‌ی نیوده‌وه‌تی ده‌توانیت له به‌هیزکردنی ره‌وتی به‌رخۆدان و پاراستنی گیانی هاوولاتیان کاریگه‌ر بێت، به مه‌رجێك ئه‌م پشتیوانیانه ته‌واوکه‌ری هه‌له ئیخوییه‌کان بێت نه‌ك جیگه‌ره‌وه‌ی. ئه‌و راستییه تاه‌ی كه دوا تیبه‌رپوونی زیاتر له بیست رۆژ له ناره‌زایه‌تییه‌کانی شاره‌کانی ئێران و کوردستان بۆ ئازادیخوازان ئاشکرا بوو، هه‌نگری راستییه‌کی سیاسییه؛ راستییه‌ك كه ته‌نیا به ژیری و بیره‌کردنه‌وه‌ی لۆژیکی ده‌توانریت له دۆخی نارایی باشتەر تیبگه‌ین و له برباردان له‌سه‌ر بنه‌مای هیوای له‌په‌ده‌ده‌ر دوور بکه‌وینه‌وه. به‌م پیشه‌کییه، ده‌كریت به روانگه‌یه‌کی شیکاری و سیاسی، هۆکاره‌کانی پاشگه‌زبوونه‌وه‌ی ئامریکا له هێرشکردنه‌ سه‌ر پێگه‌کانی كۆماری ئیسلامی شی بكریته‌وه تا حیزبه‌کان، رێكخراوه‌کان و خه‌لکی سته‌ملیکراو و بنده‌ست، باشتەر له‌گه‌ڵ راستییه‌کان ئاشنا بن و بۆ درێژهدان به خه‌باتی خۆیان به‌بێ پشتبه‌ستن به هێزی ده‌ره‌کی ئاماده بن. له درێژهدا،

گرنگترین هۆکاره‌کانی رێگری هێرشى سه‌ربازی له رۆژانی رابردوودا ئاوتوی ده‌کرین:

۱- گوشار یان داواکاری دپلۆماتیکى هاوپه‌یمانانه ناوچه‌یه‌کان

چه‌ندین ولاتی سهره‌کیی په‌راویزی که‌نداوی و هاوپه‌یمانانی ستراتژیی ئامریکا، له‌وانه: عه‌ره‌بستانی سه‌عودی، قه‌ته‌ر، عومان، میسر و تورکیا، هۆشداریی جدیدان داوه‌ته‌ کۆشکی سپی. قسه‌ی ئه‌وان ئه‌وه‌یه‌ که‌ هێرش‌کردنه‌ سه‌ر ئێران ده‌توانی‌ت به‌خیرایی ببیته‌ شه‌ریکی به‌ره‌راوان و کۆنتروڵنه‌کراو له‌ ناوچه‌که‌دا. ئه‌م ولاتانه‌ که‌ نیگه‌رانی ده‌ره‌نجامه‌ مه‌ترسیداره‌ ئه‌منی، ئابووری و سیاسیه‌کانی هه‌نگاویکی له‌و شێوه‌یه‌ن بۆ سه‌ر خۆیان، داواي که‌م‌کردنه‌وه‌ی گرژي و گه‌رانه‌وه‌ بۆ رێه‌وه‌ی دپلۆماسییان کردوه‌. ئه‌م گوشاره‌ دپلۆماتیکه‌، رۆژیکی حاشا هه‌لنه‌گری هه‌بووه‌ له‌ پاشگه‌زکردنه‌وه‌ی ترامپ له‌ ده‌رکردنی فه‌رمانی کۆتایی هێرش‌که‌.

۲- نیگه‌رانی له‌ کرده‌وه‌ تۆله‌سینه‌ره‌کانی ئێران

شاره‌زایانی سه‌ربازی و راولێژکاری پینتاگۆن به‌ ترامپیان راگه‌یاندوه‌، که‌ هه‌ر جوړه‌ هێرش‌یکي راسته‌وخۆ په‌نگه‌ کاردانه‌وه‌ی به‌رانبه‌ری ئێرانی به‌داوا بیت که‌ ده‌توانی‌ت ئاسایشی هێزه‌ ده‌ره‌کییه‌کان و رێه‌وه‌ هه‌ستیاره‌کانی ناوچه‌که‌ بخاته‌ مه‌ترسییه‌وه‌. ئه‌م بابته‌ له‌ روانگه‌ی ستراتژییه‌وه‌ پێویستی به‌ وریابوون و لیکدانه‌وه‌ی وردی مه‌ترسی هه‌یه‌.

۳- شیکاری سه‌ربازی له‌سه‌ر کاریگه‌ری سنووردار

به‌پێی خه‌م‌لاندنه‌ سه‌ربازییه‌کان، بژارده‌کانی هێرش‌ی سنووردار - وه‌ک هێرشه‌ ئاسمانیه‌ خاڵپێکه‌کان - بۆ گۆڕینی ده‌سه‌جایی رێژیم یان کۆتاییه‌ینانی یه‌کجاره‌کی به‌ سه‌رکوتنه‌کان به‌ پێویست نه‌زانراون. شرۆڤه‌کاران له‌سه‌ر ئه‌و باوه‌رین که‌ ته‌نانه‌ت له‌ ئه‌گه‌ری روودانی هێرش، مه‌رج نییه‌ کاریگه‌رییه‌کی بنه‌ره‌تییه‌ی له‌سه‌ر دۆخی ئیوخوی ئێران هه‌بیت و بگه‌ر ده‌یتوانی پاساوی پێویست بخاته‌ به‌رده‌ستی ده‌سه‌لات تا به‌ مه‌زلووم پیشاندانی خۆیان، ده‌ست بکات به‌ تۆله‌ و پاکانه‌حه‌سییی ئیوخویی خۆیناوی له‌گه‌ڵ نه‌یاران و ده‌سه‌لاتی خۆی زیاتر له‌ جاران جیگه‌ر بکات.

۴- هه‌لسه‌نگاندنی دۆخی مه‌یدانی

ترامپ و تیمی ئاسایشی نه‌ته‌وه‌یییه‌که‌ی زانیارییان پێ گه‌یشتوه‌ له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که‌ کوشتن و سه‌رکوتی سه‌ر شه‌قامی نا‌رازییان په‌نگه‌ تا راده‌یه‌ک که‌م بووبیته‌وه‌ یان گوازیابینه‌وه‌ بۆ شوینه‌ شاردراره‌کان. ئه‌م هه‌لسه‌نگاندنه‌ بووه‌ هۆی ئه‌وه‌ی

پيوستى هاوپه يمانيه تىكى ستراتيجى و نهزمونى نىسپانيا

شاروخ ههسه ن زاده

نهزمونى خهباتى سياسى، نيزامى و مهدهنى له دهيهكانى رابردودا نهوهيان سهلماندوووه كه هيچ كام له نهتهوهكانى نيشتهجى جوگرافىاي ئيران، به تهنيا تواناي رووخاندنى ريزيمى كۆمارى ئىسلامىي ئيران نيهه. بزووتنهوى سياسىي كوردستان، سهرهپاي چهندين دهيهى پر له قوربانيدان و بهكارهينانى تهواوى توانا خهباتگيرى و ريكخراوهيهيهكانى، نهمرۆ

گه‌یشته‌وه‌ته ئه‌و راستیه‌یه‌ی ستراتیژییه‌ی که‌ بۆ گه‌یشتن به‌ داخواییه‌ نه‌ته‌وه‌یی و دیموکراتیکه‌کان، خه‌بات له‌ په‌راویزدا به‌ ته‌نیا به‌س نییه‌.

له‌لایه‌کی تروه‌، مانگرتن، ناره‌زایه‌تی و خۆپیشاندا نه‌کانی به‌فرانباری ١٤٠٤ (مانگی پێشوو) که‌ به‌ پێچه‌وانه‌ی بزووتنه‌وه‌ی "ژینا - ژن، ژیان، نازادی"، له‌ تاران‌وه‌ ده‌ستی پێ کرد و چینی نی‌وه‌راستی ئێرانی تی‌وه‌گلاند، جارێکی تر ئه‌وه‌ی سه‌لماند که‌ ناوه‌ندیش به‌بێ هاو‌په‌یبه‌تی په‌راویز (نه‌ته‌وه‌کانی تر)، توانای په‌کخستنی ئامی‌ری سه‌رکوت و ده‌سه‌لاتی دیکتاتۆری تاران‌ی نییه‌. هه‌ر بۆیه‌، سه‌رکه‌وتنی مسۆگه‌ر و کۆتایی له‌ گه‌روه‌ی رۆنانی گوتاریکی هاو‌په‌ش و هاو‌په‌یمانییه‌کی ئاسۆیی نی‌وان ناوه‌ند و په‌راویزدایه‌؛ هاو‌په‌یمانییه‌ک که‌ شه‌رت و مه‌رجه‌که‌ی تی‌به‌رینی ره‌وته‌ ناوه‌ندگه‌راکانه‌ له‌ پارادایمی "یه‌کپارچه‌یی خاک" به‌ره‌و فره‌خوایزی (کثرت‌گرایی) مافته‌وه‌ره‌.

له‌ جوگرافیای سیاسی ئێراند، ده‌یه‌ی رابردوو شایه‌تی زنجیره‌یه‌ک راپه‌رین بووه‌ که‌ له‌ داخوایزی پێشه‌یی و مه‌ده‌نییه‌وه‌ ده‌ستیان پێ کردوو و گه‌یشته‌وه‌ته‌ بزووتنه‌وه‌ی شو‌ناسخو‌از و بنه‌ماشکین. په‌رسیاری سه‌ره‌کی ئێره‌دا ئه‌وه‌یه‌؛ بۆچی ئه‌م رێژمه‌، سه‌ره‌رای فه‌یرانی هه‌مه‌لایه‌نه‌ی شه‌رعییه‌ت، هێشتا له‌سه‌ر کورسی ده‌سه‌لات ماوه‌ته‌وه‌؟ ره‌نگه‌ وه‌لامه‌که‌ له‌ دژایه‌تی نی‌وان "جوگرافیای ناره‌زایه‌تی" و "جوگرافیای حیزبایه‌تی" دا خۆی نیشان بدات.

له‌ کاتی‌دا له‌ شاره‌ گه‌وره‌کان ناره‌زایه‌تییه‌کان زۆرتر خۆرسکن و بێ رێبه‌رایه‌تی حیزبین، له‌ ناوچه‌کانی دیکه‌ی ئێران به‌تایبه‌ت کوردستان، ناره‌زایه‌تییه‌کان له‌سه‌ر بنه‌مای ده‌یان ساڵ ئه‌زموونی ریکخراوه‌یی و ته‌شکیلاتی شه‌قل ده‌گرن. به‌پێی تیۆری "به‌کاره‌ینانی سه‌رچاوه‌کان"، ده‌سه‌لاتی راسته‌قینه‌ له‌ توانای ریکخستنی سه‌رچاوه‌ مرۆیی و سیاسیه‌کاندا ده‌رده‌که‌وێت. گه‌وره‌ترین چه‌کی ده‌سه‌لات بۆ رێگری له‌ پێکه‌وه‌به‌ستنه‌وه‌ی ریکخراوه‌یی په‌راویز له‌گه‌ڵ جه‌سته‌ی جه‌ماوه‌ری ناوه‌ند، که‌ ئه‌وه‌رگرتن له‌ ترسی هه‌ ئه‌وه‌شانه‌وه‌ی ئێرانه‌. ئه‌زموونه‌ نوێیه‌کان ده‌ریان‌خستوو که‌ هه‌یج کام له‌ جه‌مه‌سه‌ره‌کانی ئۆپۆزیسیۆن به‌ ته‌نیا نه‌یتوانیوه‌ کۆتایی به‌ رێژمی ئیسلامی ئێران به‌ینن، یان به‌ واتایه‌کی دیکه‌ ئه‌م سیسته‌مه‌ برووخینن؛ راستیه‌کی تال که‌ یارمه‌تییه‌کی زۆری به‌ مانه‌وه‌ی ده‌سه‌لات داوه‌.

ئێره‌دا و به‌پێی هاوشیوه‌بوونی لانیکه‌می دۆخه‌که‌، ده‌کریت سوود له‌ وانه‌ و ئه‌زموونی ئیسپانیای دوای "فرانکو" له‌ ساڵی ١٩٧٥دا وه‌رگیریت. ره‌وته‌ رادیکال، راسته‌وه‌کان و لایه‌نگرانی پاشایه‌تی له‌ ئیسپانیا، دوای چه‌ندین ده‌یه‌ له‌ ناوه‌ندگه‌رایه‌ی ره‌ها، به‌وه‌ گه‌یشتن که‌ مانه‌وه‌ی سیاسی و جیگیربوونی دیموکراسی به‌بێ داننان به‌ مافی خۆبه‌رێوه‌به‌ری هه‌رێمه‌کانی "که‌ته‌لۆنیا" و "باسک" مه‌حاله‌. ئه‌وان به‌ واژکردنی په‌یمانی "مۆنکوا"، فره‌خوایزان خسته‌ جیگه‌ی

یه‌كده‌ستگردنى زۆره‌مییى سه‌رده‌مى فرانكۆ و رینگه‌یان بۆ گواستنه‌وه‌یه‌كی سه‌قامگیر به‌ شیوه‌یه‌كی ئاوه‌زمه‌ندانه‌، دیموكراتیک و كرده‌یی كرده‌وه‌.

كۆمه‌نگه‌ی فره‌چەشن و فره‌نه‌ته‌وه‌ی ئێران، سه‌ره‌رای كوشتوبه‌ری زۆری رێژیم له‌ شه‌قامه‌كان و سیبه‌ری شه‌ر، له‌ به‌رده‌م هه‌لبژاردنیه‌كی چاره‌نووسا‌زدايه‌؛ هه‌لبژاردنیه‌كی كه‌ پێویستی به‌ هاو‌په‌یمانی له‌گه‌ڵ روه‌ته‌ سه‌رتاسه‌ری/ئێرانییه‌كان هه‌یه‌، له‌وانه‌ مو‌ج‌اهیدینی خه‌لق و پاشایه‌تیخوازه‌كان. به‌لام ئه‌م یه‌كگرتنه‌ به‌ره‌ورووی ئاسته‌نگی پێکهاته‌یی بووه‌ته‌وه‌. رێكخراوی مو‌ج‌اهیدینی خه‌لق، به‌هۆی هه‌بوونی پێکهاته‌یه‌كی رێكخراوه‌یی تۆکه‌م و جه‌خت‌کردنه‌وه‌ له‌سه‌ر مافی خودموختاری بۆ نه‌ته‌وه‌كان له‌ به‌رنامه‌ سیاسیه‌كانیدا، به‌ یه‌كێك له‌ روه‌ته‌كانی ئۆپۆزیسیۆنی سه‌رانسه‌ری پێناسه‌ ده‌كریت. ئه‌م رێكخراوه‌ جگه‌ له‌ چالاکییه‌ نێوده‌وه‌لتی و دیپلۆماسیه‌كان، خاوه‌نی ناوکه‌ ته‌شکیلاتیه‌كان و "كانوونی شۆرش‌گیر" له‌ نیوخۆی ئێراندایه‌. به‌لام به‌هۆی بارودۆخی ئا‌ئۆز و سه‌ركوتکارانه‌ی ئێران، په‌یوه‌ندییه‌کی پته‌و و به‌رب‌لاو له‌ نیوان ئه‌م توانا رێكخراوه‌یه‌ و جه‌سته‌ی نا‌ر‌ازی نیوخۆدا كه‌مه‌ و سنووداره‌، ئه‌مه‌ش پێویستی هاوکاری و هاو‌په‌یمانی له‌ نیوان هه‌یزه‌ جیاوازه‌كان پتر ده‌كات.

له‌ جه‌مه‌سه‌ره‌كه‌ی تردا، روه‌ته‌ پاشایه‌تیخوازه‌كان به‌ جۆریك له‌ "خۆسه‌ننه‌ربینی سیاسی"، ته‌نیا خۆیان به‌ مافدار بۆ جیگه‌روه‌ ده‌زانن و به‌ گرتنه‌به‌ری سیاسه‌تی سه‌رینه‌وه‌ به‌رانبه‌ر به‌ نه‌ته‌وه‌كانی تر، كه‌وتوونه‌ته‌ نیو گۆشه‌گیریه‌كی سه‌رتاتیژییه‌وه‌. ناسیۆنالیزمی توند‌ه‌رو و فاشیستی ئه‌م روه‌ته‌، نه‌ك هه‌ر دان به‌ مافه‌ نه‌ته‌وه‌یه‌كاندا نا‌ئیت، به‌لكو له‌گه‌ڵ هه‌موو روه‌ته‌كانی تریش له‌ مملانی‌دايه‌. دوژمنایه‌تی به‌رده‌وامی نیوان ئه‌م دوو جه‌مه‌سه‌ره‌ سه‌رتاسه‌ری/ئێرانییه‌، ئه‌گه‌ری پێکه‌ینانی به‌ره‌یه‌كی یه‌كگرتووی فره‌چەشن بۆ كه‌مترین ئاست دا‌به‌زاندووه‌. ئه‌م روه‌تانه‌ ده‌بیت قبوولی ئه‌و واقیعه‌ بکه‌ن كه‌ له‌ جوگرافیا‌ی فره‌چەشنی ئێراندایه‌، هه‌یج هه‌یزێك به‌ ته‌نیا توانای رووخانی رێژیمی نییه‌ و به‌رده‌وامیی ئه‌م تاك‌ه‌وه‌یه‌، ته‌نیا ته‌مه‌نی دیکتاتۆری ئێران درێژ ده‌كات‌ه‌وه‌.

دیکتاتۆری فرانكۆ له‌ ئیسپانیا، مانه‌وه‌ی خۆی له‌سه‌ر بنه‌مای سه‌رکه‌وتن له‌ شه‌ری نیوخۆ و سه‌ركوتی نه‌یاران (نه‌ته‌وه‌خوازانی كه‌ته‌لوونی، باسکی و کۆمۆنیسته‌كان) بونیاد نا‌بوو. ئه‌و هه‌موو دا‌خوازییه‌کی ئازادیخوازانه‌ی وه‌ك هه‌وئێك بۆ له‌نیو‌بردنی ئیسپانیا وینا ده‌کرد. کۆماری ئیسلامیش ورده‌کارییه‌کانی ئه‌و ئه‌زموون و نموونه‌یه‌ په‌یره‌و ده‌كات.

له‌ هه‌ردوو سیسته‌مه‌كه‌دا، چه‌مکی "ناسایشی نه‌ته‌وه‌یی" ده‌خ‌ریته‌ جیگه‌ی "مافه‌کانی هاوولاتیبوون" هه‌تا بتوانن به‌ پاساوی یاسایی و ئاب‌دیۆلۆژی، نه‌یارانیان سه‌ركوت بکه‌ن. له‌ سه‌رده‌می فرانكۆدا ئه‌رته‌ش ب‌ه‌ره‌ی پشتی پاراستنی یه‌کی‌په‌چه‌یی و

سهرکوتی نیوځوی بوو. له ئیراندا، هم نهرکه له نیوان نهرته شیکي کلاسیک و هیزه کانی سپای پاسداران و به سیج وهک هیزگه لی هاوته ریب دابه ش کراوه. هم هیزانه، به پیچه وانهی نهرته شی نه ته وهی، خاوه نی بهرزه وه ندی نابووری زه به لحن. هم نابووریه سیاسی سهرکوت، بووته هو هی نه وهی هه نوهرین له جهسته ی دهسه لاتدا دژوار و نهسته م بیت؛ چونکه مانه وهی فیزیکی و دارایی هم چینه به مانه وهی سیسته که وه گری دراوه. هر بویه، دروستکردنی بلوکیکی دهسه لاتی سیاسی که بتوانیت هم پیکه اته یه بهرهوروی قهرانی شه ریبه ت و بی کفایه تی بکاته وه، زور له رووبه رووبوونه وهی نیزامی روت گرتره.

نهمونی نیسپانیا نشانی دا که حیزه ناوچه ییه کان، به هو ی ریکخراوه ییوونیان، یه که م هیز بوون که دوی مردنی فرانکو فه زیان بو گورانکاری بنه رته ی کرده وه. له ئیرانیشدا کوردستان، به هو ی میژوویه کی دریز هی حیزایه تی، خاوه نی پیکه یشتوویه کی سیاسی ریکخراوه ییه که ده بیت وهک دهرفه تیکی زیرینی ستراتیژی بو هاوپه یمانی و رووخاندنی ریزیم سه یر بگریت. له کاتیکدا نارهایه تییه کان له شاره ناوه ندییه کانی ئیران، به هو ی نه بوونی ریکخراوه ناوه ندییه کان و نه بوونی بهرنامه، خیراتر تووشی داخوران یان سهرکوت دهن، له کوردستان، مانگرتن و نارهایه تییه کان له سه ر ژیرخانیکی توکه می بهرنامه بو داریزراوی حیزی وه ستاون که به رده وایمی بهرگری گهره نتی دهکات.

نموونه ی بهرچاوی هم دهسه لاته ریکخراوه ییه له مانگرتنی گشتی بهر بلاوی رژی پینجشمه مه ۱۸ ی به فرانباری ۱۴۰۴ دا بینرا. هم چالاکیه ناوازه یه که به بانگه وازی حیزه کانی "ناوه ندی دیالوگ" و له وه لامی پشتگیری له نارهایه تییه سهرتاسه رییه کان و سهرکوتی خویناوی له شاره کانی کوردستان (نیلام و کرماشان و لورستان) به ریه چوو، نشاندهری نفووزی قوولی حیزه کانه له نیو چینه جوراوجوره کانی کومه نگه ی کوردستان. له میژووی سیاسی ئیراندا، هم توانایه ریک نه و نه لقه ونبوویه که ده توانیت هاوسه نگی نیوان هیزه کان بگوریت.

له لایه کی تره وه، روانگه ی رژناوا له نیوان پاراستنی سه قامگیری و پشتگیری له گورانکاریدا به به رده وای هه تبه زدابه ز دهکات. هه تا نه و کاته ی نوپوزیسیون له ولاتیکی فره نه ته وهی وهک ئیران سهرکه وتوو نه بیت له پیکه یینانی به ریه کی هاوسه نگ، دیموکراتیک، هاوبه ش و یه کگرتوو، نه گهری نه وه زوره هیزه جیهانییه کان له وتووینژ له گهل ریزیم به رده وایم بن. دروستکردنی هاوپه یمانییه کی فه رمی له نیوان حیزب و ریکخراوه کانی کوردستان و ره وته جیی متمانه کانی ناوه ند، په یامیکی بریارده ر ده بیت بو گورینی سیسته ی دیپلوماسی نیوده و له تی به تاییه ت نه مریکا بو دروستکردنی جیگره وه.

له لایه کی تره وه، قهرانی نابووری و هه ژاری په ره سه ندوو، کاریگری هیزه سهرکوتکه ره کانی که م کردووه ته وه و ریزیمی

خستووته بهردهم پارادوکسیکی کوشنده؛ نهگه بهردهوام بیت له سه رکوت، تیچوو دارایی و سیاسییه کانی نه وهنده بهرز دهبنه وه که چیت بوی دابین ناکریت، نهگه ریش سه رکوت کهم بکاته وه، رینگه بو پیشره ویی بزوتنه وه ریکخواه کان خوش ده بیت. بو که لکوه رگرتن له م بنبه سته، دارشتنی گریبه ستیکی کومه لایه تیی نوی پیوستییه کی هه نوو که ییه. هه نگای یه که م، گواستنه وه یه له شوناسییکی زوره ملی به رهو شوناسییکی فره خواز؛ ناسنامه یه ک که تییدا هه موو نه ته وه کان خویان به خاوه نی هاوبه شی له م جوگرافیا یه بزائن. ته نیا به نه هینشتنی هه لاواردن و داننان به مافه نه ته وه ییه کانه که نارده زوی پیکه وه ژبان ده بیت هه جیگروه وی ناچاری و ملامانی.

خالیکی بنه رته کی که له کوتایی له م نووسینه دا ده بیت جه ختی له سه ر بکریته وه، وریایی و زیره کیی ریژی می داپلۆسینه ره له تیگه یشتن له مه ترسیی هاوبه یه مانی و پیشخستنی پرۆژی تیکده رانه بو ریگریکردن لپی و تیکدان و ناژاوه نانه وه به شیوه ی جوړاوجور. له م ستراتیژیانه بریتین له؛ سازکردن و خولقاندنی فه زایه کی پرنائوز و نانه وه ی فیتنه و ناژاوه به شیوه ی ده سترکد له نیوان نه ته وه کان، دزه کردنه نیو ریزه کانی نۆپوزسییون بو ریگری له ریکه وتن و به توندوتیژی کیشانی خوییشاندانه کان به نامانجی دوورخستنه وه ی چینی نیوه راست یان خوله میشی له گورانکاریه کان. ریژیم به نه نقه ست هه ول ددات تیچوو ی گورانکاری نه وهنده بهرز بکاته وه که کومه لگه له نیوان دوو جه مسه ری سته مکاری یان نانه مانی و هه لوه شان هه وه، ناچار به هه لبراردنی دۆخی نیستا بیت.

نۆپوزسییونی ناوه ندگه را ده بیت بگاته له و پینگه یشتوو ییه سیاسییه کی که به بی گه ره نته ییه کی راشکاو بو مافی نه ته وه کان، پوو خاندنی ریژیم گه لیک دژوار و نه سته مه. ئیرانی نیستا له خالی کدا وه ستاوه که په یمانیکی نازایانه ده توانیت له خولگه ی به تانی سه رکوت و بی هیوایی رزگاری بکات. له م نیوه دا جیز به کانی کوردستان نه ک هه ره شه نین، به لکوو هاوبه شی سه ره کین بو بونیادنانی ئیرانیک که ته ناهییه که ی نه ک له رینگه ی تیرور و سیداره و نکۆلیکردن، به لکوو له رینگه ی به ده یینانی داد په روه ری، یه کسانیی یاسایی نه ته وه کان و که رامه تی مرۆقه وه دابین بکریت. به رده و امییی سیاسه تی نکۆلیکردن، دابرا ن له ناوه ند ده کاته تاقه ستراتیژیی مانه وه بو نه ته وه کان.

پيويستیی گۆرینی پيکھاتهی دهسهلات له ئيراندا

رههيم نزهت زاده

ميژووی هاوچه رخی ئيران، زياتر له وهی ميژووی گۆرانكاريبه بنه رتهيبه كان بيت، ميژووی «گواستنه وهی فۆرمه كانی دهسهلات» و «مانه وهی لوژيکی سه ركوته». نه گه رچی له سه دهی رابردوودا دوو شۆرشى گه وره و چه ندين بزووتنه وهی جه ماوه رى روويان داوه، به لام نه خشه ی بنه رتهيبی جوكمرانى كه له سه ر دوو كۆله كه ی «چركردنه وهی دهسهلات له ناوه نډ» و

«ئینکاری فرچه‌شینی نه‌ته‌وه‌یی» بونیاد نراوه، وه‌ک میراتیکی پیروژ له رێژیمی‌که‌وه بۆ رێژیمی‌کی تر ده‌ست‌اوه‌ست کراوه. ئهم به‌رده‌وامییه پیکهاته‌ییه، نه‌ک ههر نه‌بووه‌ته هۆی دروست‌کردنی ده‌وله‌تیکی گشت‌گیری سه‌قامگیر، به‌‌ل‌کوو ئیرانی کردووه‌ته کارگه‌ی به‌رهمه‌ینانه‌وه‌ی قه‌یرانه سیاسیه‌کان و قوول‌کردنه‌وه‌ی درزه‌ کۆمه‌لایه‌تییه‌کان.

قه‌یرانی ده‌وله‌ت – نه‌ته‌وه و ژینۆسایدی فره‌هنگی

ئیران له راستیدا جوغرافیایه‌کی فره‌نه‌ته‌وه، فره‌زمان و فره‌کولتوره؛ ئهمه واقیعیکی میژووویه که پیش دروستبوونی ده‌وله‌تی مۆدیرنیش بوونی هه‌بووه. به‌لام پرۆژه‌ی ده‌وله‌ت-نه‌ته‌وه‌سازی له سه‌ده‌ی بیسته‌مدا، به‌تایبه‌ت له سه‌رده‌می ره‌زاشای په‌هله‌ویدا، له‌سه‌ر بنه‌مای فه‌لسه‌فه‌ی «یه‌ک نه‌ته‌وه، یه‌ک زمان، یه‌ک ئالا» داریژرا. ئهم بیروکه‌یه له پراکتیکدا بووه هۆی ده‌ستپیکردنی پرۆسه‌یه‌کی توندی ئاسمیله‌کردنی کولتووری و زمانی.

ئهم چوارچێوه‌یه‌دا، نه‌ته‌وه‌ی کورد وه‌ک یه‌کیک له ره‌سه‌نترین پیکهاته‌کانی ئهم جوغرافیایه، قوربانیه‌ی یه‌که‌می ئهم سیاسه‌ته‌ بووه. سته‌می نه‌ته‌وه‌یی له کوردستان ته‌نیا له قه‌ده‌غه‌کردنی زمان و جلوه‌رگدا کورت نه‌بووه‌وه، به‌‌ل‌کوو بووه سیاسه‌تیکی سیستماتیک بۆ په‌راویزخستنی ئابووری و «ئه‌منیه‌تی‌کردنی» هه‌موو چالاکی و جموجۆلیکی مافخوازانه. ناوه‌ندگه‌رایه‌ی ئیداری و سه‌رکوتکردنی بزوتنه‌وه هه‌ریمییه‌کان له کوردستان، لورستان، خوزستان و به‌‌لوچستان، برینیکی قوولی له بیره‌وه‌ری به‌کۆمه‌لی ئهم نه‌ته‌وانه‌دا دروست کردووه که به‌ مۆدیرنیزاسیونی رواله‌تی ساپرژ ناییت.

شۆرشێ ١٣٥٧: گۆڕینی ده‌موچاوه‌کان و پاراستنی پیکهاته

شۆرشێ گه‌لانی ئیران له سالی ١٣٥٧، ته‌قینه‌وه‌ی ئهو ئومیده‌ بوو که ده‌میک بوو نه‌ته‌وه غه‌یره فارسه‌کان بۆ یه‌کسانی نه‌ته‌وه‌یی هه‌یانوو. کورد و نه‌ته‌وه‌کانی تر به‌و هیوایه هاتنه مه‌یدان که ئیرانی داها‌توو له‌سه‌ر بنه‌مای یه‌کسانی و به‌شداریکردنی راسته‌قینه بونیاد بنریت. به‌لام کۆماری ئیسلامی، نه‌ک ههر ئهم نه‌خشه میژووویه‌ی نه‌گۆری، به‌‌ل‌کوو چرپوونه‌وه‌ی ده‌سه‌لاتی له قانیه‌کی ئیدیۆلۆژیدا پیروژ کرد.

داواکارییه ره‌واکانی نه‌ته‌وه‌ی کورد بۆ ئوتۆنۆمی و فیدرالیزم، به‌ چه‌ک و فره‌مانی «جیهاد» و په‌لاماری سه‌ربازی وه‌لام درانه‌وه. رێژیمی نوێ، به‌ هه‌مان لۆژیکی پینشو، ههر جوړه فره‌چه‌شینییه‌کی وه‌ک «هه‌ره‌شه بۆ سه‌ر یه‌کپارچه‌یی خاک» وینا کرد. لێره‌دا ده‌رده‌که‌وێت که کیشه‌ی بنه‌ره‌تی ئیران ته‌نیا له جوړی رێژیمه‌که‌دا نییه، به‌‌ل‌کوو له «تیروانینه

ناوه‌ندگه‌رایه «دایه که ناتوانیت نه‌ته‌وه‌کانی تر وه‌ک هاوبه‌شی یه‌کسان له ده‌سه‌لاتدا ببنییت.

ئێرانی سه‌ی: هه‌له‌وه‌شاندنه‌وه‌ی چه‌ق و بنیاتانی په‌یوه‌ندی ناسۆی

ئه‌مڕۆ که جارێکی دیکه پرسی تێپه‌رپوون له کۆماری ئیسلامی بوو‌ته رۆژه‌فی گشتی، پرسیاره جه‌وه‌رییه‌که ئه‌وه‌یه: ئایا هێزه سیاسییه‌کان ده‌یان‌ه‌ویت ته‌نیا «ده‌موچاوه‌کان» بگۆرن، یان ئیراده‌ی گۆرینی بنه‌ره‌تی «پیکهاته‌ی ده‌سه‌لاتیان» هه‌یه؟ نه‌گه‌ر ئامانج پاراستنی یه‌کپارچه‌یی ئێران بیت، ده‌بێ بزانییت که یه‌کپارچه‌یی به زۆره‌ملی ناپارێزیت.

ته‌نیا رینگه بۆ مانه‌وه‌ی ئێران وه‌ک ولاتیکی، هه‌له‌وه‌شاندنه‌وه‌ی ئه‌و پیکهاته ستوونیه‌یه که تێیدا «چه‌ق» بریارده‌ره و ئه‌وانی تر «په‌راویزن». ئێرانی سه‌ی ده‌بێ له‌سه‌ر بنه‌مای «گرێبه‌ستنی کۆمه‌لایه‌تی نوێ» داب‌پ‌زێرتنه‌وه که ئه‌م خالانه زامن بکات:

یه‌کسانی نه‌ته‌وه‌کان: ئێران ده‌بێ وه‌ک ولاتیکی فره‌نه‌ته‌وه بناسریت که تێیدا هه‌موو نه‌ته‌وه‌کان (کورد، به‌لوچ، عه‌ره‌ب، تورک و فارس) وه‌ک یه‌ک سه‌یر بکری‌ن و به‌ یه‌کسانی له هه‌موو ناسته‌کانی ده‌سه‌لاتدا به‌شدار بن.

په‌یوه‌ندی ناسۆی نه‌ک ستوونی: پیکهاته‌ی ده‌سه‌لات ده‌بێ له مۆدیلیکی ناوه‌ندگه‌راوه بگۆردریت بۆ مۆدیلیکی ناسۆی. ئه‌مه به‌و مانایه‌یه که هیچ نه‌ته‌وه‌یه‌ک نابێ خۆی به چه‌ق و نه‌ته‌وه‌کانی تر به په‌راویز بزانییت. چه‌مکی «ناوه‌ندی پیرۆز» ده‌بێ هه‌له‌وه‌شیتنه‌وه و جیگه‌ی خۆی بۆ هاوبه‌شیی دادپه‌روه‌رانه چۆل بکات.

فیدرالیزم و دابه‌شکردنی ده‌سه‌لات: کۆتاییه‌ینان به ناوه‌ندگه‌رایه له رینگه‌ی سیستمیکی فیدرالیی دیموکراتیکه‌وه، تاکه زامنی رینگه‌یکردنه له سه‌ره‌له‌ندانه‌وه‌ی دیکتاتۆری. ده‌بێ ده‌سه‌لاته سیاسی و ئابوورییه‌کان به یه‌کسانی دابه‌ش بکری‌ن تاوه‌کوو نه‌ته‌وه‌کان هه‌ست به خاوه‌نداریتی ئه‌و جوغرافیایه بکه‌ن.

دیموکراتیزه‌کردنی راسته‌قینه: دیموکراسی به ته‌نیا له سندووقی ده‌نگداندا کورت نابیتنه‌وه، به‌ئکوو پێویستی به گۆرینی ئه‌و روانگه ئه‌منیه‌تییه هه‌یه که سالانیکی درێژه مافه نه‌ته‌وه‌یه‌کانی پێ سه‌رکوت ده‌کری‌ت.

ئەنجامگىرى

ئەزمونى سەدەى ڤاڤردوو ڤىرى كىردووین كە نكولیکردن ئە فرەىى، ئە سەقامگىرى دەهینیت و ئە یەكړىزى. ئىرانى سبەى یان دەبى بېیتە مائىكى ھاوبەش بۆ ھەموو ئەتەوھەكان ئەسەر بنەماى یەكسانى رەھا و پەيوەندى ئاسۆى، یان ئەژىر بارى قورسى ستەمى ناوہندگە رايبدا ھەرەس دەهینیت. چارەسەرى پىرسى كورد و ئەتەوھەكانى تر، كىلىلى سەرەكىى ھەر گۇرانكارىبەكى دىموكراتىكە. كاتى ئەوہ ھاتووہ كە ئۆژىكى «سەركوت بۆ مانەوہ» جىگەى خۆى بۆ «دادپەرورەى، یەكسانى و پىكەوہژيانى ئاسۆى» چۆل بكات.

خه‌ئکێکى "نمه‌ک به‌حه‌رام" و ده‌سه‌لاتێکى "فریشه‌ ناسا"

دارسمة

به درێژایى و نه‌ستوواریى و به‌رینایى میژووى به‌شه‌ر، له سه‌رده‌مى نه‌شکه‌وته‌وه هه‌تا ئیستا زه‌حه‌مه‌ته و بگه‌ره مه‌حالیشه خه‌ئکێکى هه‌ینده "ناسپاس"، "عه‌قل نه‌رمۆکه" و "نمه‌ک به‌حه‌رامى" وه‌ک خه‌ئکى ئی‌ران دوزرا‌بینه‌وه. ئاخ‌ر خه‌ئکێک هه‌یه هه‌ینده کو‌ی‌ر و نابینا بێت چاوى به‌ باشترین، ميه‌ره‌بانترین و د‌ئسو‌زترین ده‌سه‌لاتى سه‌ر رووى زه‌وى هه‌ئنه‌یه‌ت؟

جه‌ماوه‌ریک هه‌یه هینده بی ئینساف بیټ، له بری ماچکردنی دهستی دهسه‌لاتداران، به‌گژ کۆماری ئیسلامیدا بچیته‌وه و نه‌یه‌ئیت نهم پیاوه پیرۆزانه خهریکی رینگخستنی کاروباری خویان بن؟

ئوه‌تا نهم حکومه‌ته جوانکیله‌یه، خهریکه پی ده‌ئیتته په‌نجا سایی ته‌مه‌نی پر له به‌ره‌که‌تیه‌وه. نهم چل و جه‌وت سالددا، هینده پینشکه‌وتوو، نه دۆست و نه دوژمن، ته‌نا‌هت به میکرو‌سکۆپیش ناتوانن بیانژمیرن. نهم‌گه‌ر سه‌دان زانا و پسپۆری جهانی شه‌و و رۆژ خهریکی لیکۆلینه‌وه بن، هیشتا ناتوانن له نه‌ئیتی نهم هه‌موو خیر و خوشییه‌ تیبگهن نهم دهسه‌لاته به‌سه‌ر خه‌که‌که‌یدا باراندوو‌یه‌تی. به‌لام چی له‌و خه‌که‌که‌ کویره ده‌که‌یت؟ نهم‌وان له‌ نزیکه‌وه "خوشییه‌کان" ده‌بینن و له‌ رقدا ده‌ته‌فن، چاریان به‌ بالای به‌رزی "کۆماری پیرۆژ" و نهم هه‌موو هه‌رزانییه‌ی شت و مه‌ک و پینداویستی هه‌لنایه‌ت. له‌ لایه‌کی دیکه‌وه به‌شیک "لاوه‌کی" و "زیاده‌یه‌ی کۆمه‌نگا هه‌ن ناویان "کورد"ه. نهم‌مانه هه‌ر شایانی باسکردن نین، به‌لام بۆ ئه‌وه‌ی دئی خوینه‌ر نه‌یه‌شیت و نه‌ئین دیسان که‌وتنه پشت گوینیان به‌ ناچاری ناویان دینین. نهم‌مانه تاقمیک "جیایی خواز" و ده‌یان‌ه‌ویت شیرازه‌ی نهم برایه‌تییه‌ تیک بدهن "برا گه‌وره" بۆی دابین کردوون. ناخر کوردۆکه‌ی سه‌ربزیو، تۆ بۆ هینده بیوه‌فای؟ بۆ قه‌دری نهم نیعمه‌ته نازانی؟ مه‌گه‌ر نابینی کۆماری ئیسلامی چۆن بۆ پاراستنی شه‌و و رۆژی خستوو‌ته سه‌ر یه‌ک؟

ته‌نا‌هت له‌سه‌ر سنووران و له‌و کیوه سه‌ختانه‌شدا پشتی تی ناکات و ده‌یه‌ویت په‌روه‌ده‌ی بکات. ئه‌ی نابینن نهم سه‌ریازه‌ چاونه‌ترسانه له‌ شاره‌ جوان و ناوه‌دانه‌کانی وه‌ک تاران، مه‌شه‌هه‌د، شیراز و ئیسفه‌هانه‌وه، چۆن رینگای هه‌زاران کیلۆمه‌تر ده‌بپن تا بگه‌نه کوردستان؟ نهم‌مانه دین تا ئیوه له‌ دهستی "کوردانی ئه‌ودیوی سنوور" رزگار بکه‌ن و نه‌یه‌ئن فریو بخۆن. هه‌رکه‌سیکیش بیه‌ویت نهم هینله پیرۆزانه بپه‌ریته‌وه یان "کۆلیک" به‌ کۆلییه‌وه بیټ، نهم‌وا برایانی پاسدار به‌ "زمانی گۆل" نا، به‌ئکو به‌ "زمانی گۆله" تیی ده‌گه‌یه‌نن نابیت کاری وا بکات، چۆنکه بۆ ته‌ندروستی پشت و که‌مه‌ری زیانیکی یه‌کجار زۆری هه‌یه!

ئه‌وه‌ی جینگای پرسیاره نهم‌یه، بۆچی نهم "کورد و موردانه" عه‌قلیان ناخه‌نه کار؟ بۆچی وه‌ک نهم‌وانی دیکه گۆپرا‌یه‌تی فه‌رمانی "برا گه‌وره" نابن و ناچن له‌سه‌ر سنووری پاکستان و ئه‌فغانستان و تورکه‌مه‌نستان ئیشک بگرن؟ نه‌خیر، نهم‌مانه هه‌ر خهریکی سه‌رئیشه دروستکردن. شه‌رمه بۆ ئیوه قه‌دری نهم "برا گه‌وره"یه نه‌زانن که ناماده‌یه هه‌موو شتیگتنان بۆ بکات، به‌ مه‌رجیک ته‌نها "به‌ئ" بلین.

هه‌روه‌ها با ته‌نها باسی کورد و به‌لوچ و عه‌ره‌به "ناسپاسه‌کان" نه‌که‌ین، به‌داخه‌وه قایرۆسی "ناشوکی" گه‌یشتوو‌ته نیو

رێبه‌ندانى ٢٧٢٥

جهرگه‌ی ئیڕانیش. له‌م چه‌ند رۆژه‌ی رابردوودا دیتمان خه‌لكی تاران و ره‌شت و مازهنده‌ران چون شه‌قامه‌كانیان كردبوو به‌ گۆره‌پانى جه‌نگ. خو ئه‌گه‌ر "برایانى به‌ره‌ی موقاوهمه‌ت" له‌ ده‌ره‌وه‌ی وڵاته‌وه‌ فریای ده‌سه‌لات نه‌كه‌وتبان و به‌ شیوه‌یه‌كى "مه‌ده‌نیانه" و به‌ لوله‌ی تفه‌نگ وه‌لامی خه‌لكه‌كهیان نه‌دابایه‌وه‌، ئیستا خوا ده‌یزانیته‌ ئه‌مانه‌ چییان به‌سه‌ر وڵات ده‌هینا. ئه‌و خه‌لكه‌ ده‌می به‌ دروشمی "ژن، ژبان، ئازادی" شیرین بووه‌ و وه‌ك هه‌موومان ده‌زانین ئه‌مه‌ش هه‌ر پیلانی ئه‌و كورده "ته‌جزیه‌ ته‌له‌بان" بووه‌ بۆ ئه‌وه‌ی خه‌وی برا گه‌وره‌ تێك به‌دن. خو‌شبه‌ختانه‌ كۆماری ئیسلامی زوو زانی ده‌رده‌كه‌ چیه‌ و ده‌رمانی "لیدان و كوشتن و سیداره‌"یه‌ بۆ به‌كاره‌یتان.

ده‌سه‌لاتی كۆماری ئیسلامی له‌م چل و چه‌وت ساڵه‌دا سه‌لماندوویه‌تی شه‌اره‌زای به‌رپه‌وه‌بردنه‌. هه‌ر له‌ سه‌ره‌تای ده‌سته‌به‌كاربوونییه‌وه‌، تێگه‌یشت نابیت متمانه‌ به‌و "ئه‌رته‌ش و مه‌رته‌شه‌"ی جاران بكات، بۆیه‌ "سوپای پاسداران"ی دامه‌زراند. ئه‌م سوپایه‌ ماشه‌لا ئیستا بووه‌ته‌ "هه‌موو شتیك". له‌ یه‌ك كاتدا هه‌م پاسه‌وانی سنووره‌، هه‌م كارگه‌ی ماست و په‌نیر و خامه‌ی هه‌یه‌، هه‌م به‌نداو دروست ده‌كات، هه‌م كوئتراكته‌ری نه‌وته‌، هه‌میشه‌ له‌ ئه‌وروپا و ئاسیا خه‌ریكى "راوكردنی" نه‌یارانه‌.

براگه‌وره‌ ئه‌وه‌نده‌ بۆ خه‌لكه‌كهی چاكه‌ی هه‌یه‌ هه‌ر مه‌پرسه‌. له‌ چ كونه‌جیكى ئه‌م جیهانه‌ دیتووتانه‌ ئه‌و خو‌پیشانده‌رانه‌ی له‌ نیوخوا‌دا به‌ ده‌ستی هه‌زی كۆماری ئیسلامی ده‌كوژران و به‌ "ئاژاوه‌گیڕ" ناویان ده‌بردن، ئیستا له‌ به‌رژه‌وه‌ندی نیشتماندا به‌شیکانی كراون به‌ "شه‌هیدی كۆماری ئیسلامی"! ئه‌مه‌ لوتكه‌ی میه‌ره‌بانیه‌ی؛ تۆ ناچارى ده‌یانكوژى، دواتر ده‌یانكه‌یه‌ شه‌هیدی خۆت و به‌ كه‌سوکاری سه‌ربه‌زبان ده‌ئیی ئیوه‌ش كه‌سوکاری شه‌هیدان و ناوی شه‌هیده‌كانتان چووه‌ته‌ پال شه‌هیدانی شه‌ری ئیран و عیراق و ته‌نانه‌ت په‌لیان وه‌ك په‌لی شه‌هیدانی پارێزه‌ری مه‌زارگه‌ پیرۆزه‌كانی سووریاشه‌. ئایا سیسته‌مێك هه‌یه‌ هه‌نده‌ دئی فراوان بیت؟

جا لیره‌وه‌ تكامان له‌ خه‌لكی "تێنه‌گه‌یشتووی" ئیран ئه‌مه‌یه‌:

تكایه‌ له‌ كاتی نوێژ و نزا، "نوێژی ترس"ی رابه‌ری مه‌زن له‌بیر نه‌كه‌ن. جه‌نابیان هه‌میشه‌ دئی ده‌له‌رزیت نه‌وه‌ك "ئیرانی یه‌كپارچه‌" پارچه‌ پارچه‌ بیت و بكه‌ویته‌ ده‌ست "برا بچكۆلان". ئاخ‌ر ئه‌م برا بچكۆلانه‌ (وه‌ك كورد و ئه‌وانی دیکه‌) هه‌شتا بائخ نه‌بوون و ناتوانن خۆیان به‌رپه‌وه‌ به‌ن، بۆیه‌ ده‌بیت هه‌میشه‌ له‌ ژێر سیبه‌ری داری "وه‌لی فه‌قیه‌"دا بپارێزین. ئه‌گه‌ر ئه‌مانه‌ جیابینه‌وه‌، هه‌ستی ناسکی "برا گه‌وره‌" بریندار ده‌بیت و ئه‌مه‌ش كاره‌ساتیكى گه‌وره‌یه‌!

لە "پۇژنامەى كوردستان" و "كوردستان میدیا"وه

رئبەندانى ۲۷۲۵

لە كۆتايیدا، ئەى خەئكى ئىران، ئەگەر هەر سوورن لەسەر ئەوهى دۆخەكە تىك بەدن و ئەيهئن كۆمارى ئىسلامى مۆمى پەنجا سائى تەمەنى فوو لى بكات، كىشه نىيه! برون بە شوين بەديلهكەدا بگەرين. وەرن بۆ خاترى ئەو ريشە سىپىيهى رابەر، ئەگەر واز ئەم دەسەلاتە دىنن، بچوونە ژىر بائى "نەوهكەى رەزا شا". با دلمان ئەگەل ئەو دابىت، ئەى ئەوهنىيه ئە ئىستاوه شمشىرى تىژ كرددووهتەوه و بە ئاشكرا هاوار دەكات وه باب و باپىره و مىراتگرانيان ئە دەستەلاتى ئىستاي ئىرانى مەزندا "دژى تەجزىه تەلەبىيه".

۲۷ى رئبەندانى ۲۷۲۵

**حيزبى ديموكرات: تهنيا به گۆرپنى نهم رېژيمه بۆ حكوممه تيكي ديموكراتيك و سيكولاره
نهمنييهت و سهقامگيرى لهم ولاته دا دپته دى**

(پراگه يه ندر اوى حيزبى ديموكراتى كوردستانى ئيران به بۆنهى چلهى شهيدانى راپهرينى به فرانبارى نه مسال)

خه لكى به هه لويستى كوردستان!

گه لانى وه زال هاتوى ئيران!

كۆر و كۆمه له مروقدۆسته كان!

چل رۆژ به سهر سهر كوتى بيبه زهيبانهى خه لكى راپهريوى ئيران له رۆژانى ۱۸ و ۱۹ مانگى به فرانبار به هوى كۆمارى ئيسلامىي ئيرانه وه تپنده پهرى. ئيمه له كاتيكدا يادى شهيدانى نهو راپهرينه دهكهينه وه كه ژمارهى شهيدان و برينداران و دهسبه سهر كراوانى خه لكى راپهريوى رۆژ له گه ل روى له زياد بوونه و له بهر پچرانى ئينترنيت و دۆخى تهواو نهمنييهتى ئيران، هه تا ئيستاش ناماريكى دهقيق كه بيگومان خوى له دهيان هه زار كهس ده دا، له بهرده ستدا نيبه.

لهم نيوه دا، راپهرينى شاره كانى ئيلام، كرماشان و مه له كشاى و شههيد بوونى دهيان هاو نيشتمانيهان له و ناوچانه و

شاره‌كانى ديكه‌ى ئيران و، دواتر مانگرتنه سه‌ركه‌وتووانه‌كه‌ى خه‌لكى رۆژه‌لاتى كوردستان ته‌نيا دژكرده‌وه‌يه‌كى كاتى نه‌بوو، به‌لكوو نيشانه‌ى بلووغىكى سياسى، كه‌شه‌ى بىرى نه‌ته‌وه‌ى و خاوه‌نداره‌تتى كوردستانيان له‌و به‌شه‌ى نيشتمان بوو. ئه‌و رهوداوانه سه‌لمانديان كه‌ خه‌لكى كوردستان به‌ره‌مه‌ينه‌رى فۆرمىكى تايبه‌ت له‌ به‌رخۆدان و خۆراگرين و پانتايى گشتى رۆژه‌لاتى كوردستان، مه‌يدانى هاوخه‌باتى و يه‌كپىزى بزووتنه‌وه‌ى نه‌ته‌وه‌ى كوردستانه. لايه‌نى سيمبۆلىك و سياسى ئه‌م يه‌كگرتووبه‌، ئاماژه‌يه‌ك بوو بۆ "مانيفىستى هيز" له‌ رۆژه‌لاتى كوردستان و له‌ هه‌مان كاتدا پيشاندانه‌وه‌ى هاوخه‌باتى و هاوچاره‌نووسى خه‌لكى كوردستان.

له‌ كاتى‌كدا چل رۆژ به‌ سه‌ر ربه‌شه‌كوژى و كوشتارى رۆله‌ چاونه‌ترسه‌كانى نه‌ته‌وه‌ى كورد له‌ ئىلام و مه‌له‌كشاي و كرماشان تىپه‌ر ده‌بىت، ريز له‌ ناو و يادى ئه‌م شه‌هيدانه ده‌گرين و، په‌يمانيان له‌گه‌ل نۆ ده‌كه‌ينه‌وه‌ كه‌ تا وه‌ديهاتنى خۆرى رزگارى له‌ ولاته‌كه‌مان و گه‌يشتنى خه‌لكى كوردستان به‌ مافه‌ نه‌ته‌وه‌يه‌كانيان دريژه‌ به‌و ريبازه پيروژه ده‌ده‌ين.

كۆمارى ئىسلامى ئيران به‌ دريژايى چهند ده‌يه‌ى رابردوو به‌ ميليتاريزه‌كردنى رۆژه‌لاتى كوردستان، گرتنه‌به‌رى سياسه‌تى "له‌گه‌شه‌ستن"، "به‌كه‌مىنه‌كردن" و "به‌نه‌مىيه‌تىكردن"، هه‌وئى داوه كوردستان بكاته جوغرافىايه‌كى په‌راويزخراو، ئىكداپراو و په‌رته‌وازه و دوور له‌ ناسنامه و شوناسه نه‌ته‌وه‌يه‌كانى. هه‌ر بۆيه، جه‌خت و پىداگرى به‌رده‌وامى ئىمه‌ له‌سه‌ر ريوخانى ريزيم و گۆرپنى بنه‌ره‌تتى پىكهاته‌ى ده‌سه‌لاته‌كه‌يه. ئه‌م روانگه‌وه، پشتىگرىكردنى پرسى ديموكراسى و نه‌ته‌وه‌ى له‌ ئيرانى فره‌نه‌ته‌وه‌دا، هه‌وئىكه‌ بۆ شكاندنى ئه‌و گه‌مارۆ و ته‌وژمه ئه‌مىيه‌تى و سه‌ركونكارانه‌يه‌ى كه‌ له‌ ناوه‌نده‌وه به‌ بىانووى "ناسايى نيشتمانى" به‌سه‌ر نه‌ته‌وه بنده‌سته‌كاندا سه‌پىندراوه.

راسته كه‌ خه‌بات و خۆراگرى پرتىچووى نه‌ته‌وه‌كانى ئيران بۆ رزگارى دژى كۆمارى ئىسلامى هه‌ر به‌رده‌وامه، به‌لام له‌ ته‌نشت ئه‌و به‌رده‌وامىيه پشتىگرى كۆمه‌لگه‌ى نيوده‌وله‌تى بۆ خه‌لكى راپه‌رىوى ئيران زه‌رووره‌تىكى مېژوووبه. زه‌وتكردنى مافى نه‌ته‌وه‌ى و پىشيلكردنى كه‌رامه‌تى تاك و كۆى نه‌ته‌وه‌كان له‌ لايه‌ن ئه‌م ريزيمه‌وه، هاوكات به‌رده‌وامبوونى له‌ سه‌ركوتى خويناوى و به‌كارهينانى ئه‌وپه‌رى تواناي خۆى له‌م باره‌وه، هه‌لومه‌رج و هاوكيشه‌يه‌كى ئالۆزه كه‌ تىيدا چاره‌نووسى ده‌يان ميليو‌ن كه‌سى به‌ بارمه‌ گرتوه. بۆيه پىويسته كۆمه‌لگه‌ى نيوده‌وله‌تى زياتر ئاور له‌م دۆخه بداته‌وه و له‌ ئاست چه‌وسانه‌وه‌ى نه‌ته‌وه‌ى و زه‌بروزه‌نگى ريزيمى كۆمارى ئىسلامى و به‌كارهينانى هيزى سه‌ركوت به‌رانبه‌ر به‌ بزووتنه‌وه‌ى نه‌ته‌وه‌ى رۆژه‌لاتى كوردستان و نه‌ته‌وه‌كانى ديكه پتر له‌سه‌ر هه‌ست بن و هه‌لوئىستان هه‌بى هه‌تا له‌و سۆنگه‌يه‌وه تىچووى سه‌ر گيان و مالى خه‌لكى راپه‌رىو كه‌م بكه‌نه‌وه.

رېبه‌ندانى ۲۷۲۵

حيزبى ديموکراتى کوردستانى ئيران پى له‌سه‌ر نه‌وه داده‌گرېته‌وه که تهنيا به گورېنى نه‌م رېژېمه بو حکوومه‌تېکى ديموکراتېک و سېکولار و داننان به ئيراده و مافى نه‌ته‌وه‌يى و سياسى پېنگهاته نه‌ته‌وه‌ييه‌کانى سه‌ر جوغرافىاي ئيرانه که نه‌منېيه‌ت و سه‌قامگېرى له‌م ولاته‌دا دېته‌ دى.

جاريکى دېکه له چله‌ي شه‌هيدانى مانگى به‌فرانباردا سلاو ده‌نيرين بو گيانى پاکی نه‌و شه‌هيدانه، به‌تاييه‌ت هاوئېشتمانىيانى نازيمان له کرماشان، ئيلام، مه‌له‌کشاي و ناوچه‌کانى خواره‌وه‌ي کوردستان.

حيزبى ديموکراتى کوردستانى ئيران

ده‌سته‌ي کارگېرى

۲۶ى رېبه‌ندانى ۱۴۰۴

۲۷ى رېبه‌ندانى ۲۷۲۵

خالیڊ عەزیزى: نەتە وه‌کانى ئیـران دەبىڭ بۆخۆیان چاره‌نووسى نەم رېژیمە یەکلا بکە نە وه

ئامازە:

بەشى سۆسیال میدیای دەرە وه‌ی ولاتی حیزبى دیموکرات شه‌وى شه‌ممە له‌سەر یەکشەممە، ۲۶ ی رېیه‌ندانى ۱۴۰۴ کۆبوونه‌ وه‌یه‌کى سیاسى بۆ کاک خالیڊ عەزیزى، وتەببێژى حیزبى دیموکراتى کوردستانى ئیـران له‌سەر تۆرى کۆمه‌لایه‌تیی "ئیکس" پێک هێنا. وتەببێژى حیزبى دیموکرات له‌و کۆبوونه‌ وه‌یه‌دا روانگه‌ و بۆچوونه‌کانى حیزبى دیموکرات بۆ پرسه‌ سیاسیه‌ رۆژه‌ فه‌کانى ئیـران و کوردستانى خسته‌روو و له‌ به‌شیکى دیکه‌ی کۆبوونه‌ وه‌که‌دا وه‌لامى پرسیار و سه‌رنجى به‌شدارانى دا یه‌ وه‌. "کوردستان" کاکلی به‌شى سه‌ره‌کبى باسه‌ سیاسیه‌که‌ی کاک خالیڊ عەزیزى له‌و کۆبوونه‌ وه‌یه‌ی بۆ خوینهرانى گواستۆته‌ وه‌.

کرۆکبى باس:

بۆ باس له‌سەر دۆخى ئیستای ئیـران پێویسته‌ خویندنه‌ وه‌ بۆ چوار فاکته‌ر بکه‌ین، فاکته‌رى یه‌که‌م کۆمارى ئیسلامى و نيزامى سه‌رکوت، و له‌ سه‌روو هه‌مووانه‌ وه‌ خامنه‌یه‌یه‌. فاکته‌رى دووه‌م خه‌نگ و بزوتنه‌ وه‌ نارەزایه‌تیه‌یه‌ یه‌ک له‌ دواى یه‌که‌کانى

نیوخۆی وڵاته. فاکتهری سیههه له سۆنگه‌ی دۆخی مه‌لانیی خه‌نک و ده‌سه‌لات و سیاسه‌تی ده‌ره‌کیی کۆماری ئیسلامی، هاوکێشه‌کانی کۆمه‌لگه‌ی جیهانییه و له سه‌روو هه‌مووانه‌وه سیاسه‌ت و بڕیاره‌کانی وڵاته یه‌کگرتوه‌وه‌کانی ئه‌مهریکا و ئیسرائیل. چواره‌م فاکتهریش ئۆپۆزیسیۆنی کۆماری ئیسلامی و بابه‌تی ئانترناتی ئه‌م رێژیمه‌یه که به‌رده‌وام چاوی له‌سه‌ره و قسه‌ی ئی ده‌کریت. ئه‌و چوار فاکتهره ره‌هه‌نده جوراوجۆر و جیاوازه‌کانی هاوکێشه‌کانی ئیستای ئییران ده‌رده‌خه‌ن و ئیهمه‌ش وه‌ک کورد فاکتهریکی دیکه‌ش ده‌خه‌ینه سه‌ر هاوکێشه‌کان، چ له ئیستا و چ له داها‌تووی دوا‌ی نه‌مانی کۆماری ئیسلامیدا.

فاکتهری یه‌که‌م، کۆماری ئیسلامی

ئه‌گه‌ر هه‌ر له ناره‌زایه‌تییه‌کانی به‌فرانباری نه‌مسائه‌وه ده‌ست پێ بکه‌ین، ئه‌م راپه‌رینه درێژایه‌تی ده‌ستی ناره‌زایه‌تییه‌کی ده‌یان سا‌له‌ دژی کۆماری ئیسلامیه که ده‌توانم بڵیم له دوا‌ی کۆتاییه‌اتی شه‌ری ئییران و عیراق له ئاستی سه‌راسه‌ریدا چه‌خماغه‌که‌ی ئی دراوه و سا‌ل به سا‌ل زیاتر و جار به جار به جاریش به‌رینه‌تر ده‌بێته‌وه. ئه‌م ناره‌زایه‌تییه‌کانه کاردانه‌وه به ناکارامه‌یی کۆماری ئیسلامی، گه‌نده‌لیی سیستماتیکی رێژیم، سیاسه‌تی ده‌ستی‌وه‌ردانی ده‌ره‌کیی کۆماری ئیسلامی که له سۆنگه‌یه‌وه خه‌نکی نیوخۆی وڵاتی تووشی نه‌هامه‌تی و نه‌گه‌به‌تی کردووه و هه‌روه‌ها بۆ ناره‌زایه‌تی ده‌ربرین به هه‌لا‌واردن و سه‌رکو‌تی ماف و ئازادییه‌کانیان بووه. به‌لام ئه‌وه‌ی راپه‌رینه ئه‌مجاره‌ی تایبه‌ت کردووه ئه‌وه‌یه که له دۆخی دوا‌ی بزوو‌تنه‌وه‌ی ژینا (ژن، ژیان، ئازادی) دا کله‌ی نه‌ستاندووه و نه‌زموون و ئیله‌امده‌رییه‌کانی بزوو‌تنه‌وه‌ی ژینای له پشته. بۆیه ده‌توانین بڵین خالی به‌هیزی راپه‌رینه به‌فرانبار ئیله‌امده‌ریی کوردستان و پاشخانی بزوو‌تنه‌وه ناره‌زایه‌تییه‌کان له کوردستانه که له ٤٧ سا‌لی رابردوودا به‌رده‌وام "نا"ی به کۆماری ئیسلامی گوتووه، کۆمه‌لگه‌ی سیاسی خۆی رێک‌خستووه، کاری جیزی و رێک‌خراوه‌یی تیدا نه‌هادینه بووه، خه‌باتیکی سه‌خت و خۆیناوی دژی کۆماری ئیسلامی به‌رپه‌وه بردووه و هه‌ر به‌و هۆیه‌ش تیچوو و قوربانییه‌کی گه‌لیک زۆریشی به‌ختی ئازادی و رزگاری کردووه.

نه‌ته‌وه‌کان و خه‌نکی ئییران به‌گه‌شی خه‌باتیکی خۆیناوی و دوور و درێژیان دژی کۆماری ئیسلامی کردووه، به‌لام سه‌ره‌رای ئه‌وه‌ش هه‌تا ئیستا کۆماری ئیسلامی له‌جیبی خۆیه‌تی. راسته ئه‌م ده‌سه‌لاته له زۆر بواردا پرسیا‌ری گه‌وره‌ی له‌سه‌ره، داها‌تووی ناروونه، مه‌شرووعیه‌تی جارانئه‌ماوه و ده‌کرئ بڵیم کۆماری ئیسلامی ناگه‌رینه‌وه دوو مانگ پێش راپه‌رینه ئه‌م دوا‌ییانه. ئه‌مه‌رۆکه پێوه‌ندی‌دار به داها‌تووی ئییران کۆمه‌لگه‌ی نیوده‌وته‌ی و به‌تایبه‌ت سیاسه‌ت و به‌رنامه‌کانی دوو وڵاتی ئه‌مهریکا و ئیسرائیل ده‌وری سه‌ره‌کی ده‌بینن.

ئیران له هاوکێشه‌کانی کۆمه‌لگه‌ی نیوده‌وته‌یدا

ته‌وه‌ری سه‌ره‌کیی سیاسه‌تی ده‌ره‌کیی کۆماری ئیسلامی دروستکردنی هه‌یه‌نه‌یه‌ک له‌ خۆی له‌ ناوچه‌ له‌ رێگه‌ی ده‌ستیه‌وردانی ده‌ره‌کی، پینکینانی هه‌یزی نیا به‌تی بۆ قه‌یرانه‌خولقینتی، تیرۆریزمی ده‌وله‌تی، په‌رده‌دان به‌ دروستکردنی چه‌کی کۆمه‌لکوژی وه‌ک مووشه‌ک و بۆمبێ نه‌تومی بووه. به‌لام دوا‌ی شه‌ری ۱۲ رۆژه‌ هه‌یه‌نه‌یه‌ی کۆماری ئیسلامی له‌ بوا‌ری نه‌منیه‌تی و نيزامی تیکرپوو‌خا. نه‌م رێژیمه‌ که‌ به‌ ته‌راتینه‌کانی نه‌سپی خۆی له‌ رۆژه‌لاتی نیوه‌راستدا تاو ده‌دا و تا پاده‌یه‌کی زۆر ببوووه‌ مۆرم بۆ به‌رژه‌وه‌ندییه‌کانی نه‌م‌ریکا و ئیسرائیل، ئیستا نه‌و پینگه‌یه‌ی نه‌ماوه و نه‌و مه‌شرووعیه‌یه‌ته‌ی له‌ نیوخۆی و لاتدا به‌ زه‌بروزه‌نگ و سه‌رکوت و کوشتوب‌ و له‌ ده‌ره‌وه‌ی به‌ ده‌ستیه‌وردان و مووشه‌که‌اوێژی له‌ خۆی دروستی کردبوو، نه‌ک نه‌ما بگه‌ر تووشی زه‌لاله‌ت و زه‌بوونی بوو. به‌لام نه‌وه‌ هه‌شتا به‌ مانای کۆتایی کار نییه. کۆماری ئیسلامی به‌هۆی سیاسه‌ته‌ مووشه‌کی و نه‌تومییه‌کانی و به‌تایبه‌ت نه‌و مه‌ترسییه‌ی له‌سه‌ر نه‌منیه‌تی ئیسرائیلی دروست کردوووه‌ هاوکیشه‌ نیوده‌وله‌تیه‌یه‌کانی گۆریوه، چونکی کاتی‌ک به‌ به‌رچاوی کۆمه‌لگه‌ی نیوده‌وله‌تی خه‌لکی وه‌زانه‌هاتوو له‌ سته‌می و لاته‌که‌ی ده‌کوژی، نه‌گه‌ر بۆمب نه‌تومی هه‌بێ دوور نییه‌ دژی ئیسرائیل و نه‌یاره‌کانی دیکه‌ی ده‌کاری بکا. بۆیه‌ سیاسه‌تی هه‌تا ئیستای نه‌م‌ریکا و ئیسرائیل سنووردارکردنی توانا نيزامی و تیکده‌رییه‌کانی کۆماری ئیسلامیه‌.

سیاسه‌تی پيشووی نه‌م‌ریکا به‌تایبه‌ت سه‌رده‌می ئوباما بایه‌خدا‌ن به‌ تاران وه‌ک ناوه‌ندی ئیسلامی شيعه، کۆنترۆلکردنی ئی‌ران و گۆرینی ره‌فتاری کۆماری ئیسلامی له‌ نه‌یاریکی سیاسی به‌ هاوبه‌شی سیاسی و ئابووری بوو. ئی‌رانی‌ش له‌ چه‌ند ده‌یه‌ی رابردوودا زۆر زیه‌رکانه‌ توانی له‌و بواره‌دا جار به‌ دانوستان و جار به‌ هه‌ره‌شه‌ و جار به‌ هاوکاریی سنووردار له‌گه‌ڵ ناژانسی نیوده‌وله‌تی و زه‌ی نه‌توم سیاسه‌تی مووشه‌کی و نه‌تومی خۆی بباته‌ پيش. به‌لام دکتۆرینی ترمپ پيچه‌وانه‌ی ئوباما و ته‌نانه‌ت بایده‌ن دژایه‌تی له‌گه‌ڵ تاران و بایه‌خدا‌ن به‌ جیهانی سووننه‌یه. نه‌وه‌ بوو ستراتیژی "په‌یمانی ئیبراهیم"ی هینایه‌ گۆرئ و وه‌به‌ره‌ینانه‌کانی خۆی له‌ ناوچه‌ له‌ به‌ره‌ی جیهانی سووننه‌دا له‌ تورکیه‌ هه‌تا عه‌ره‌بستان، قه‌ته‌ر و ولاتانی دیکه‌ی که‌نداو په‌ره‌ پیندا و ته‌نانه‌ت ته‌نانه‌ت ناماده‌ بووه‌ له‌گه‌ڵ سه‌رۆککۆماری ئیستای سووریه‌ که‌ سه‌رده‌مانیک بۆ خۆیان به‌ تیرۆریستیان دانابوو پینک بئ و ئیستا له‌ ده‌میشق هه‌ولێ به‌هه‌یزکردنی نه‌حمه‌د نه‌لش‌ه‌ر و ده‌سه‌لاته‌ ناوه‌ندگه‌راکه‌ی ده‌دن. نه‌وه‌ش به‌ مه‌به‌ستی که‌م‌کردنه‌وه‌ی کیشه‌ بۆ نه‌م‌ریکا و دروستکردنی کیشه‌ بۆ ئی‌ران ده‌کری. به‌لام ئایا نه‌و دکتۆرینه‌ ده‌رواته‌ پيش؟ به‌ باوه‌ری من نه‌و نارایشه‌ نيزامیه‌ی نه‌م‌ریکا له‌ ناوچه‌که‌دا کردوویه‌تی پالنه‌ری بردنه‌ پيش نه‌و سیاسه‌ته‌ بۆ ده‌سته‌به‌ری به‌رژه‌وه‌ندییه‌ درێژخانه‌یه‌کانی خۆیه‌تی.

نه‌بوونی ئالترناتیف، پاشنه‌ناشیلی ئۆپوزیسیونی کۆماری ئیسلامی

له‌ ئیستادا له‌ زۆر لاوه‌ گریمان‌ه‌ و هیواکان له‌سه‌ر نه‌وه‌ هه‌لچندراوه‌ ئی‌ران نه‌رمی نه‌نوین، له‌گه‌ڵ نه‌م‌ریکا نه‌سازی و

ئەمریکا ناچار بى بە ھېرش و زەبرى نيزامى بەرنامەكانى بباتە پيش. ئەمەش پاشخانىكى دوورودرئىشى ھەيە و سەرەتاكەى دەگەریتەووە بۆ سياستەكانى جۆرج بووشەكان و ئەو كاتەى كە جۆرج بووشى كور كۆمارى ئىسلامى بە يەكێك لە سىكۆچكەكانى "ميجوهرى شەرەت" دانا. لە لاوازى و نامادە نەبوونى لايەنەكانى دژبەرى كۆمارى ئىسلامى بۆ دروستکردنى ئەلتەرناتىف بۆ كۆمارى ئىسلامىش ئەو باس و بابەتە بە ھەوراز و ئشپۆى زۆرەووە ھەتا ئىستا ھاتوو و ئىستا لە ھەموو كاتىك بە ھېزتر دەنوین. بەلام ئەمەن لاموايە پرسە سياسىيە ئىوخۆيىيەكانى ئەمریکا و ئىسرائىل وەك ھەلبژاردنەكانى كۆنگرەسى ئەمریکا لە نۆفامبەر و دەولەت لە ئىسرائىل لە ئۆكتۆبىرى ئەمسال لە يەكلاکردنەووەى ئەو بابەتەدا كارىگەرى زۆريان ھەيە و ھەم تىراپ و ھەم نەتانياھوو پىوستىيان بە سەرکەوتنە و بابەتەى شەر و مەلانى ئەگەل ئىران دەتوانى وەك كارتىك بە دەستى تىراپ و نەتانياھوووە بىت. ھەرەھا دواى راپەربەنەكانى ئەمدوايىانە و ئەو كارەساتەى كۆمارى ئىسلامى لە ئىوخۆى ولات خولقاندووويەتى، پرسى گۆرىنى ئەم رېژىمە زياتر بايەخى دەدرىتى، بەلام سەرەراى ئەوەش ئەمریکا و ئىسرائىل بە پارىزەووە مامەتە ئەگەل ئەو دۆخە دەكەن.

ئەمریکا و ئىسرائىل بۆيان پرسىيارە بىتوو كۆمارى ئىسلامى بپووخى ئەدى كى ئىدارەى دەكا و كى لە تاران بەردەنگى كۆمەنگەى ئىودەولەتییە و لىزەدا نەبوونى ئالترناتىقى كۆمارى ئىسلامى زۆر بە قازانجى كۆمارى ئىسلامى شكاوەتەووە. بۆيە ئىدانى ئامانجدار و سنووردارى كۆمارى ئىسلامى بىتوو ھەستانەووە و راپەربەنى خەلكى ئىران بۆ پووخانى رېژىمى لى نەكەوتتەووە، دەبىتەووە ھۆكار بۆ ھىنانەووەى زەبوونانەترى كۆمارى ئىسلامى بۆ سەر مېزى وتووێژ. بەلام ئەگەر ئىدانەكە خرۇشانى خەلك و راپەربەنى سەرانسەرى لى بکەوتتەووە، ھاوكيشەكە دەگۆردى. سەبرىش نىيە ئەمریکا ھەمان سىنارىۆى قىنيزۆلا لە ئىرانىش دووپات بكاتەووە و بە گەمارۆى نيزامى و گوشىنى شادەمارى ئابوورى ئىران كۆمارى ئىسلامى بە چۆكدا بىنى و لە ئىوخۆى ولاتىش بوار بۆ پەرەسەندى ناپەزايەتییەكان دژى رېژىم خۇش بكات.

كورد و ئۆپۆزىسيۆنى سەرانسەرى كۆمارى ئىسلامى

حيزبى ديموكرات ھەميشە لەسەر ئەو باوەرە بوووە ئەو خەلكى ئىران كە دەبى چارەنووسى ئەم رېژىمە يەكلا بکەنەووە و ناكرى خەلك چاوەروانى ئەوە بن كى لى دەدا و كەى لى دەدات؟ مەسەلە ئەوويە ھەم لە كوردستان و ھەم لە بەشەكانى دىكەى ئىران دەبى ئەو قوناعە تىپەرىن كە ھەر ئۆپۆزىسيۆن بىن و ھەموو شتىك بىتە مانگرتن و خۆپيشاندان و ناپەزايەتییى جارجارە. راستە كۆمارى ئىسلامى لەلای زۆربەنى زۆرى خەلكى ئىران مەشرووعىيەتى نىيە، بەلام ئەم رېژىمە ئىستاش خەلكى خۆى و ھىزى سەركوتى وەفادار و پارەى زۆر بۆ راگرتنى ھىزەكانى و ئىرادەى سەركوتىشى بە بەھىزى جاراز ھەيە. ھىزەكانى لايەنگرى رېژىمىش تەنيا كاتىك ھەلدەووەرن كە ھىوايان نەمىنى و ئەوەش كاتىك روو دەدا كە

ناترناتیقی كۆمارى ئىسلامى لە گۆره پانى خەباتە مەيدانىيەكەدا بىت.

لەبارەى ناترناتیقى كۆمارى ئىسلامى ئىمە وەك حیزبى ديموکرات بە پىيى سىياسەتیک کە هەمانە دوژمنايهتى هيج لایەنیکى سىياسىي ئۆپوزىسيۆن و دژبەرى ئەم رێژيمە ناکەين. راستە روانگە و جىاوازیى بۇچوون و سىياسەتى خۆمان هەيه و داكۆكى لە ماف و سىياسەتەکانى خۆمان دەکەين، بەلام نامانەوى بچینه نىو ئەو شەر و ئالۆزى و ناکۆکىيەى لەنىو ئۆپوزىسيۆنى سەراسەرىي رێژيمدا هەيه کە سەرى لە خەتک و کۆمەنگەى نىودەولەتییىش شىواندوو؛ چونكى قازانجى سەرەكى لەو دۆخە هەر دەچیتە گىرفانى كۆمارى ئىسلامىيەوه.

ئىمە وەك حیزبى ديموکرات لەو پەيوەندىيەدا هەولمان داوه و لەگەل زۆر لایەن دانىشتووين، بەلام هەتا ئىستا دەسکەوتىكى ئەوتۆمان نەبووه. بەلام ئىستا کە خەتک بە تايبەت لە دەرەوى رۆژھەلاتى كوردستان و لە ئاستى سەرانسەرىي ئىرانىشدا مەرگ بۆ دىكتاتور و دروشمى پىکھاتەشکىنى دژى خامنەيى و كۆمارى ئىسلامىي بەرز کردوووتەوه، دەرھەتیکى سىياسىي گەوره پىکھاتووہ کە بىتوو ناترناتیقیكى گەوره خۆى پىشان نەدا، ئەم دەرھەتەش لەبار دەچى و لەو سۆنگەيەوه تەمەنى رێژيمى پى درىتر دەيیتەوه. بۆيە ئىمەش دەبى لە هەولەکانمان بەردەوام بىن.

ئەرکەکانى بەردەم بزووتنەوى سىياسىي كورد

لەو راپەرینەدا خەتکى كوردستان لە دوو پارێزگای ئىلام و کرمانشان شەھید و برىندارى زۆرى دا، لە ناوچەکانى دىکەى كوردستان مانگرتتى سەرانسەرى راکەيەندرا، سەرکوتى خەتک و سىياسەتى کوشتوبەر و گرتن و زىندانیکردن توندتر لە جاران لە ئارادايە. ئىمە دەبى هەولنى زیاتر بەدەين کە لە بەشەکانى دىکەى ئىران بەردەنگى زیاتر بۆ خۆمان و خەباتەکەمان و مافەکانمان پەيدا بکەين. ئىمە دەبى ریزەکانى خۆمان لە نىوخۆماندا ریک بخەين و ئاستىكى دىکە لە يەگرتوویى و يەگوتارىمان پىشانى هەمووان بەدەين. هەرەها نابى بە نىسبەت ناوچەکانى دىکەى ئىران و بابەتە سىياسىيەکان لە ئاستى سەرانسەرىدا بىتەفاوت بىن و دەبى لەگەل رەوتى رۆوداوەکان برۆين. ئەمە دوو قازانجى هەيه. قازانجىکيان ئەويە لە رەوتى دروستبوونەوى ئىراندا بەو ئەگەلدا بوونە غايب نابىن و بەشمان پى دەبرى. چونكى نازانين كۆمارى ئىسلامى کە رووخا چى لە ئىران روو دەدا و نابى پىمان وابى بە رووخانى كۆمارى ئىسلامى هەموو شتىکمان بەدەستەوه دىت. بىگومان داوى رووخانى كۆمارى ئىسلامى ئالۆزى و بشىوى دروست دەبى و ئىمە پىويستە نامادەى بەرەورويوونەوه لەگەل ئەو دۆخە بىن. بابەتى سەرەكى و ستراتیژى ئەويە کە لە هەر بارودۆخیکدا ئىمە وەك كورد، و ئىمە وەك حیزبى ديموکرات دەبى مافتەوهر بىن و لە ئىرانى داھاتوودا بە داوى ماف و داواکانى خۆماندا برۆين. هەرەها

له نێوخۆی کوردستانیشدا هه‌موو تاکه‌کان، رێکخراوه‌کانی کۆمه‌لگه‌ی مه‌ده‌نى، چالاکانی سیاسى و حیزبه‌کان هه‌ول بۆ رێکخراوتربوونی پترى کۆمه‌لگه‌ به‌دن.

ئێمه له ئێستادا پێشبینی روونی ئێرانى داهاووه ناکه‌ین، به‌لام له کاتی‌دا ئێمه وهک کورد به‌ته‌نیا ناتوانی شکی حکومه‌تى داهاووی تاران په‌کلا بکه‌ینه‌وه، ده‌بێ مافه‌کانی خۆمانمان بۆ گرینگ بێ و هه‌ر که‌شیش ده‌سه‌لاتی به‌ ده‌سته‌وه بێت، مادام ئاور له ویست و داخوارییه‌کانی ئێمه نه‌داوه، سرووشتییه که ئێمه له خه‌بات و تیکۆشانی خۆمان کۆل ناده‌ین و به هه‌موو تواناووه بۆ مافه‌کانمان تێده‌کۆشین. به‌لام بۆ نه‌وه‌ی زه‌ره‌ر و زیانی که‌مترمان هه‌بێ، له راستیدا پێویستمان به‌ به‌رده‌نگ و دۆست و هاوپه‌یمانه. بۆیه ده‌بێ بانه‌ماکانی سیاسه‌ت و هه‌لسوکه‌ت و گوته‌ر و ده‌ربیرانی ئێستاشمان له‌سه‌ر نه‌و بانه‌مایه هه‌شێلابێت.

ناسته‌نگی دیکه له به‌رده‌م پرسى کورد ناسته‌نگی ناوچه‌یییه و، نه‌ویش کیشه‌ی کورد و تورکه. ئێمه پێویستیمان به‌وه‌یه عه‌قلییه‌تیک به‌وه پێ بده‌ین و بلێین که کیشه ئێمه و تورکه‌کان کیشه‌ی نه‌و دوو نه‌ته‌وه له‌گه‌ڵ په‌کتر نییه و نابێ وا بێ و ده‌بێ نه‌هێلین لیک‌تینه‌گه‌یشتن و دره‌نگییه‌کان که‌لێنی ئێوانمان به‌رفراوانتر بکه‌ن و ده‌بێ پێش توند‌ه‌وییه‌کان بگرین. ئێمه ده‌بێ نه‌و گریمانه‌یه‌شمان له‌به‌رچاو بێت که له نه‌گه‌ری رووخانی ئێران و هه‌له‌شانی ده‌سه‌لات هاوکیشه‌کانی به‌رزه‌وه‌ندی ولاتانی ناوچه‌ و بخواری په‌ره به‌و کیشه‌یه بدرێ و ئێمه نابێ به‌هێلین زه‌ره‌مه‌ندی نه‌و دۆخه‌ بین. ئێمه له کوردستان سنوورێکی دوور و درێژمان له‌گه‌ڵ تورکه‌کان هه‌یه و ولات و حکومه‌ته‌ تورکه‌کانی دراوسێی ئێرانیش به‌ به‌رزه‌وه‌ندی و ئاجێندای جیاوازیان ده‌بینین. بۆیه ده‌بێ نه‌و نیگه‌رانیه‌مان هه‌بێ و پێویستییه نه‌و لیک‌تینه‌گه‌یشتنه له‌نیوان کورد و تورکه‌کاندا دروست بێت.

له‌لایه‌کی دیکه‌شه‌وه ئێمه ستراتیژییه‌مان فدرالیزه‌ و باوه‌رمان وایه سیستمی فیدرالی دێخواری ئێمه به‌ به‌شداریی هه‌موو نه‌ته‌وه و پێکهاته‌کانی نه‌م ولاته‌ داده‌مه‌زێ. بۆیه ئێمه پێویستیمان به‌ ته‌عامول له‌گه‌ڵ کۆمه‌لگه‌ی تورک و فارسه‌کانیش هه‌یه و ده‌بێ رێکخراوه‌کان و چالاکانی مه‌ده‌نی له نێوخۆی ولات به‌ کورد و تورکه‌وه هاندهری نه‌وه بن و نه‌و لیک‌تینه‌گه‌یشتن و ئامانجه‌ هاوبه‌شه‌ دروست بکه‌ن و نابێ به‌هێلین نه‌زموونی سه‌ره‌تاکانی سه‌رکه‌وتنی شۆرشى ١٣٥٧ و میژووی خویناویی کوشتار و کۆمه‌لکۆژییه‌کانی نه‌وکاتمان بێر بچێته‌وه. له کۆتایی‌دا جارێکی دیکه پێداگری له‌سه‌ر پێویستییه‌ هاوخه‌باتی و په‌کیرزی هه‌م له‌نیو هیزه‌ سیاسیه‌کانی کورد و کۆمه‌لگه‌ی کوردستان، هه‌م له ناستی سه‌رانسه‌ریدا ده‌که‌مه‌وه.

پۇژھەلاتى كوردستان و نەزمى ھەرىمى؛ گواستنەوه له رەواىبەوه بۇ توانای رېكخراوہىى

خەسەن قارەمانى

پۇژھەلاتى كوردستان له خانى وەرچەرخانداىه كه ئىتر ستراتیژە كۆنەكان سوودیان نەماوه و پارچە پارچەبوون بووتە بارگرانىبەكى پىكھاتەىى. له پۇژھەلاتى ئىوہراستدا كه به سەرورەىى رەھای دەولەت و دوكتۆرىنى ئەمنیەتى و "لېبوردەىى سفر" بەرامبەر پرسی خاك دەناسریتتەوه، بزوتتەوهى كورد له بەردەم پرسیارىكى سەرەكىداىه، چۆن نەتەوهىەكى بىندەولەت

ده‌توانیت په‌وایی نه‌خلاقى بگۆریت بۆ توانای سیاسى راسته‌قینه‌؟

ماوه‌یه‌كى زۆره رۆژه‌لاتى كوردستان چه‌ندین پێگه‌ى جیاوازی وه‌ك خه‌باتى چه‌كدارى، به‌شداریی سیاسى، چه‌لاله‌كى فه‌ره‌نگى و رێكخستنى كۆمه‌لگه‌ى مه‌ده‌نى بۆ گه‌یشتن به‌ ئامانجه‌كانى به‌كار هێناوه. هه‌ریه‌كه‌ىك له‌م ستراتیژیانه‌ كارێگه‌ریی خۆیان هه‌بووه، به‌لام نه‌بوونی هه‌ماهه‌نگی پێویست كارێگه‌رییه‌كانیانى سنووردار كردووه. بۆیه له‌ سایه‌ى هاوكیشه ژێپۆله‌تیکیه‌كانى نه‌مڕۆدا، دارشتنى ستراتیژی چیتر ته‌نیا بژارده‌یه‌كى ئایدیۆلۆژی نییه، به‌لكوو وه‌ك پێویستییه‌كى وجودی ده‌رده‌كه‌وێت.

تیچووی پارچه‌پارچه‌بوون:

له‌ رووی میژووویه‌وه، دووبه‌ره‌كى نیوان حیزبه‌كان و ئاراسته ئایدیۆلۆژییه‌كان، پێگه‌ى دانوستانكارى كوردیان لاواز كردووه. زۆرجار كێبڕكێی نیوخۆیی ئامانجه‌ هاوبه‌شه‌كانى تیپه‌پاندووه. ئه‌مه‌ش به‌ستینیكى دروست كردووه كه‌ نه‌كته‌ره ده‌ره‌كه‌یه‌كان توانیویانه‌ دژایه‌تییه‌ نیوخۆیه‌كان بقۆزنه‌وه و هه‌ماهه‌نگی نیوخۆیی كورد دوابخه‌ن و به‌و هۆیه‌وه دۆخی نیستا بپارێزن.

پارچه‌پارچه‌بوون زیاتر له‌ ناته‌بابی رێكخراوه‌یی، ده‌بیته هۆی ناته‌بابی ستراتیژی. به‌بێ گوتاری هاوبه‌ش، په‌یامه‌كه‌ به‌ ناروونی ده‌مییته‌وه، هاوپه‌یمانییه‌كان نادیار و پارچه‌پارچه‌بوون دیته ئارا. له‌ ناوچه‌یه‌كدا كه‌ نه‌كته‌ره ده‌وله‌تییه‌كان به‌ ناوه‌ندگه‌راییه‌كى په‌ها و دیسپلینیكى ئه‌منی توندو تۆنه‌وه مامه‌نه ده‌كهن، ئه‌م ناهاه‌ماهه‌نگییه‌ تیچووی زۆری ئى ده‌كه‌وێته‌وه.

هاوئاهه‌نگی چه‌ك و قه‌له‌م دوو په‌هه‌ندی به‌رگری:

به‌هێزبوونی پێشه‌رگه و هێزه تیکۆشه‌ره‌كانى دیکه‌ى رۆژه‌لاتى كوردستان، نابیت ته‌نیا له‌ فراونبوونی هێزی چه‌كداردا كورت بکریته‌وه، به‌لكوو پێویسته وه‌ك تواناسازییه‌كى گشتگیر تیپگه‌ین كه‌ ناسایش، سیاسه‌ت و به‌ره‌مه‌ینانی فیکر له‌خۆ ده‌گرت. ئه‌زموونی بزووتنه‌وه رزگاریخوازییه‌كانى جیهان سه‌لماندوویه‌تى كه‌ ئاماده‌یی چه‌كدارى به‌بێ دیدگای سیاسى، مه‌ترسیی گۆشه‌گیری ئى ده‌كه‌وێته‌وه، هه‌روه‌ك چۆن كۆکردنه‌وه‌ی فیکری به‌بێ پاراستنى ئه‌منیه‌تی پێشه‌رگه، بزووتنه‌وه‌كه‌ رووبه‌رووی مه‌ترسیی سه‌ركونکردن ده‌کاته‌وه.

بۆیه "چەك و قەلەم" فورمولا سیۆنیکی ریتۆریك (زمانه‌وانی) نییه، به‌لکوو كۆكردنه‌وه‌یه‌كى ستراتژییه. ره‌هەندی چه‌كداری ئامازەیه بۆ نه‌وه‌ی كه كۆنترۆلى خاك و به‌رگريکردن له خو ناتوانریت پشتگۆی بخریت. ره‌هەندی فيكرى - نه‌كادیمیسته‌كان، رۆژنامه‌نووسان، رۆشنبیران و تۆره دپلۆماسییه‌كان، نه‌و ره‌واییه نۆرماتیف و نیونه‌ته‌وه‌ییه دروست ده‌كات كه پێویسته بۆ قبوولکردنی درێژخایه‌ن.

نه‌م هه‌ماهه‌نگییه پێویستی به دیسپلین و شه‌فافیه‌تی نیوخۆیی و پێشه‌ییکردنی دامه‌زراوه‌ی هه‌یه. تۆره نافه‌رمییه‌كان ده‌بی بگۆردین بۆ پێکهاته‌یه‌ك كه نه‌ركی روون و دابه‌شکردنی به‌رپرسیاریتی و پلاندانانی ستراتژییان هه‌ییت.

شاخ و شار:

وینه‌ی باوی به‌رخۆدانى كورد، هه‌میشه به "شاخ" هه‌هه‌ستراوه‌ته‌وه وه‌ك هیمایه‌كى ره‌سه‌نی ئۆتۆنۆمی و خوڤاگری. به‌لام داینامیکی سیاسی سه‌رده‌م، تا راده‌یه‌كى زور به‌ره‌و ژینگه‌ی شارستانی (مه‌ده‌نی) هه‌نگاوی ناوه. نه‌مرو زانكۆكان، كۆمه‌نگه‌ی مه‌ده‌نی، سه‌كو دیجیتالییه‌كان و تۆره ره‌وه‌نده‌كان (دیاسپۆرا)، بوونه‌ته گۆره‌پانه نوێیه‌كانی خه‌بات؛ نه‌و شوێنانه‌ی كه تییاندا ناسنامه‌ی نه‌ته‌وه‌یی و داواکارییه سیاسییه‌كان به زمانیکی جیهانی و مۆدیرن داده‌پێژینه‌وه.

بۆیه پێویسته ستراتژییه‌كى به‌رده‌وام و گشتگیر، نه‌م دوو كایه‌یه (شاخ و شار) پێکه‌وه گری بدات. چالاکییه مه‌ده‌نییه‌كانی شار، به‌بی هه‌بوونی پاراستنی پێشمه‌رگانه، هه‌میشه له‌ژێر هه‌ره‌شه‌ی په‌راویزخستن و سه‌ركوتکردنی خیرادان. ته‌نیا له رینگه‌ی ناوتنه‌کردنی ستراتژیی نه‌م دوو فه‌زایه‌وه‌یه، ده‌توانریت ئیکۆسیسته‌میکى سیاسی یه‌كگرتوو بینه كایه‌وه؛ سیستیمیک كه تیايدا خه‌باتی مه‌ده‌نی و هیزی پێشمه‌رگه، وه‌ك دوو جه‌مسهری ته‌واکه‌ر، به‌رگری له بوونی نه‌ته‌وه‌یی و ده‌ستکه‌وته سیاسییه‌كان بکه‌ن.

روونی ئایدیۆلۆژی و خۆپێناسه‌کردنی سیاسی:

یه‌كێك له ئالنگارییه هه‌ره گه‌وره‌كان بۆ رۆژه‌لاتی كوردستان ته‌نیا سه‌ركوتی ده‌ره‌كى نییه، به‌لکوو ناروونی نیوخۆییه سه‌باره‌ت به ئامانجه‌كه. ئایا ئامانج فیدرالیزم، ئۆتۆنۆمی، خۆبه‌رپه‌وه‌بردنی كۆلتووری یان سه‌ربه‌خۆیی ته‌واوه؟ ره‌نگه ناروونی له كورتخایه‌ندا به شێوه‌یه‌كى تاکتیکی كار بکات، به‌لام له درێژخایه‌ندا متمانه‌ی كۆكردنه‌وه‌كه تیک ده‌دات.

بزووتنه‌وه‌یه‌ك كه به روونی پێناسه‌ی پرۆژه سیاسییه‌كه‌ی نه‌كات، مه‌ترسیی نه‌وه‌ی هه‌یه كه له دۆخی كاردانه‌وه‌ییدا

بەئینتە وه. خۆپیناسە كردن سەرچاوهى دەسەلاتە. خستنه رووى دیدىكى یه كگرتوو، یاسایى، ئابوورى و دامەزراوهیى، رینگایه كه بۇ گۆرینی باسه كه له نینگه رانییه ئەمنیه تییه كانه وه بۇ مۆدیلیكى سیاسى بۇ داها توو.

هاوسەنگى هیزی ناوچهی و ریالیزمى ژيۆستراتیژی:

رۇژهلە لاتی كوردستان له ژینگه یه كدا كار دەكات كه ئیران، توركیه، عیراق و سووریه — سەرەرای ركابەری یه كتر، بەرژوهەندییه كى ستراتیژی هاوبه شیان ههیه له رینگری كردن له پیشینه یه ك بۇ چاره نووسی كورد. ئەمەش كۆدەنگییه كى ناوچهی ناراسته وخۆ له دەورى پاراستنى دۆخی ههیی دروست دەكات.

پشتگوینخستنى ئەم واقیعه، بزووتنه وه كه تووشى جۆرىك له "رۆمانتیزمى سیاسى" دەكات كه تییدا تەنیا پەنا بۆ حەقانییه تی میژووی دەبریت و كایه ژيۆستراتیژییه كان فراموش دەرین. بۆیه هه ما ههنگی ستراتیژی دەبیت ئارگومینتی نۆرماتیف له گەل شیکاری ژيۆستراتیژی تیکەل بکات. پشتیوانی نیونه تەوهی به دهگەن تەنیا له هاوسۆزی ئەخلاقیه وه سەر هەلەدەت؛ پیوستی به وهیه ئەكتەرە كوردەكان بتوانن خۆیان وهك هاوبه شی سه قامگیركەر و پیشبینیکراو نیشان بەدن.

خۆراگری نیستمانی وهك دوكتۆرینیكى سیاسى:

خۆراگری تەنیا پیوهندی به بەرگری چهكدارى پیشمه رگه وه نییه، به لكوو پیوهندی به به هیزی دامەزراوهی و مانه وهی ئابوورى و بەردهوامیى كۆلتووورییه وه ههیه. كۆمه لگه یه ك كه سەرەرای سەرکوتکردن بتوانیت زمان و پەرورده و به ها كۆلتووورییه كانی خۆی پیاړیت، خۆراگری ستراتیژی نیشان دەدات.

بۆیه بەرگری له خاک و زمان و ناسنامه تەنیا رەمزی نییه؛ بابەتی ناسایشی به كۆمه ئە. كاتیک زمان پەراویز دەخریت و میژوو نكۆلى لى دەكریت، یه كگرتووی سیاسیش لاواز دەبیت. یه كیتی ستراتیژی و دیسپلینی ریکخراوهیى له م چوارچیه وه دا به هیزترین شیوهی بهر خۆدانن له پیوهندییه كى ناهاوسەنگی دەسەلاتدا. بزووتنه وه یه كى پارچه پارچه ناهاوسەنگی پیکهاتەیی به هیزتر دەكات؛ بزووتنه وه یه كى هه ما ههنگ دەتوانیت لانیكەم له پینگه یه كى یه كگرتوو یه وه دانوستان بکات.

رۆلى روهندی كورد:

رەوه‌ندی کوردی سه‌رچاوه‌یه‌کی به‌رچاو پێک ده‌هێنێت؛ له‌ ڕووی ئابووری، ئەکادیمی و دیپلۆماسییەوه. له‌ ڕێگه‌ی تۆره‌ نیونه‌ته‌وه‌یه‌کانه‌وه‌ ده‌توانیت کاریگه‌ری له‌سه‌ر بیرو‌رای گه‌شتی و میدیا و دامه‌زراوه‌ سیاسییەکانی ده‌وله‌ته‌ دیموکراتییەکان هه‌بێت. به‌لام ئیره‌شدا هه‌ماهه‌نگی پێویسته‌. په‌یامه‌ پارچه‌ پارچه‌ کراوه‌کان کاریگه‌رییه‌کانیان که‌م ده‌که‌نه‌وه‌.

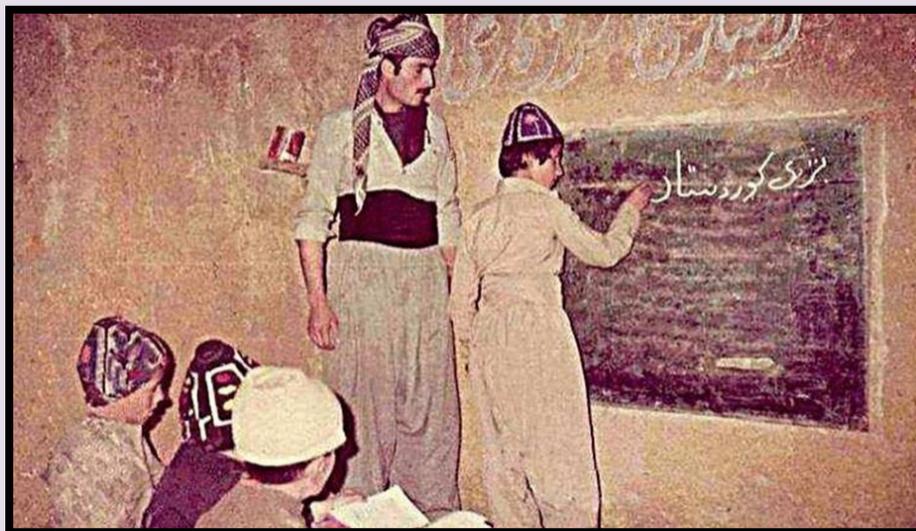
پیشه‌بیکردنی لۆبیکردن و لیکۆئینه‌وه‌ و په‌ره‌پێدانی سیاسه‌ت زۆر گه‌رنه‌گه‌. پرۆژه‌یه‌کی سیاسی جددی ده‌بیت بتوانیت پێشنیاری باشی بیرلێکراوه‌ له‌باره‌ی مۆدیله‌ ده‌ستوریه‌یه‌کان و به‌رده‌وامیی ئابووری و ڕێکخه‌ستنه‌ ئه‌منیه‌تییه‌کان بخاته‌ ڕوو.

له‌ ره‌وایه‌وه‌ بۆ توانای دامه‌زراوه‌یی:

ئاینده‌ی رۆژه‌لاتی کوردستان ته‌نیا به‌ مافی میژوویی یان هاوسۆزی نیونه‌ته‌وه‌یی دیاری ناکرێت. به‌ توانای گۆڕینی یه‌کگرتوویی نیشتمانی بۆ توانای سیاسی ڕێکخراو دیاری ده‌کرێت. هه‌ماهه‌نگی ستراتیژی له‌نیوان ره‌هه‌نده‌ پێشمه‌رگه‌یی و سیاسی و فیکرییه‌کاندا ده‌برینی میلیتاریزه‌کردن نییه‌، به‌لکوو گوزارشته‌ له‌ پێگه‌یشتنی دامه‌زراوه‌یی.

له‌ هه‌ریمێکدا که‌ ده‌سه‌لات وه‌ک دراوی کۆتایی ده‌مینیته‌وه‌، یه‌کگرتوویی ڕێکخراوه‌یی گه‌رنه‌گه‌ری سهرمایه‌یه‌. ته‌نیا له‌ ڕێگه‌ی یه‌کپرسی و دیسپلین و عه‌قلانییه‌تی ستراتیژی درێژخایه‌نه‌وه‌، رۆژه‌لاتی کوردستان ده‌توانیت پێگه‌یه‌کی به‌رده‌وام و ره‌وا له‌ هاوسه‌نگی هێزی ناوچه‌یی دابه‌زرینیت. بۆیه‌ خۆراگری نه‌ته‌وه‌یی دروشم نییه‌، پێویستییه‌کی سیاسییه‌.

زمان، شوناس، دهسهلات

په سوون سوتانى

پرسی زمان، بابه تیکه په یوه نیدی به ژیان و بوونه وه هیه و ته وای گۆرانکارییه کۆمه لایه تی و پیشه یی و ته کنولۆژییه کان و به گشتی هه مو نه و ئالوگۆرانه ی به سه ر ژیانى مرۆقدا هاتوون، به هوی زمانه وه بووه. هه ر بۆیه له سه ده ی چواره می به ر له زایینه وه بووه به که ئکه ئه ی زمانناسان و توێژه رانی نه و بواره. له سه ده ی چواری به ر له زایینه دا

زانایه‌کی هیندی به ناوی "پانینی" توئزینه‌وه‌یه‌کی له‌سه‌ر ریزمان و په‌یوه‌ندییه پینچه‌لاو پینچه‌کانی زمانی سانسکریت کردوو و ده‌ئین ئه‌وه به‌ردی بناغه‌ی زمانناسیی مؤدیرنه. دیاره له یۆنانی کۆنیشدا ئه‌فلاتوون و ئه‌ره‌ستۆ زۆر به وردی و له روانگه‌یه‌کی فه‌لسه‌فییه‌وه ئاورپان له په‌یوه‌ندیی زمان و هزر داوه‌ته‌وه. به‌لام زمانناسیی مؤدیرن له نیوه‌ی دووه‌می سه‌ده‌ی نۆزده‌یه‌مه‌وه، له سه‌رده‌ستی زانایه‌کی سویسراییی به ناوی **Ferdinand de Saussure** ده‌ستی پێ کرد. سۆسۆر پێی وابوو زمان سیسته‌میکی هینماییه که کۆمه‌لگه له‌سه‌ری رینک که‌وتوو.

بۆ نموونه: وشه‌ی قه‌له‌م کاتیکی من ده‌ئیم قه‌له‌م، تۆ به بیستنی ئه‌و ناوه‌یه‌که‌سه‌ر واتایه‌ک، وینه‌یه‌ک دیته‌ زه‌ینت که هینماییه بۆ قه‌له‌م. بۆچی؟ چونکه کۆمه‌لگه رینک که‌وتوو به‌و شته بلی قه‌له‌م. ئیتر ئه‌وه قه‌له‌مه و جیاوازه بۆ نموونه له که‌له‌م.

سۆسۆر پێی له‌سه‌ر ئه‌وه داده‌گریته‌وه که ئه‌م هینما و وشه و چه‌مکانه له گه‌وه‌ه‌ری خۆیاندا به‌شی‌وه‌ی سه‌ربه‌خۆ هیچ واتایه‌کیان نییه، به‌ئکوو ئه‌وه ئیمه‌ین ئه‌و واتایه‌یان پێ ده‌به‌خشین. ئیره‌وه سنووری واتاکان، سنووری هینماکان، سنووری واژه و ده‌سته‌واژه‌کان واته جیاوازییه‌کان دینه گۆری و بابته‌ی ناوئینان و ناسنامه و شوناسه‌کان و سنووریان ده‌رده‌که‌وی. کاتیکی ئه‌و ده‌ئیی من عه‌ره‌بم، ئه‌و ده‌ئیی من فارسم ئه‌و ده‌ئیی من تورکم و منیش ده‌ئیم کوردم/ ئیره‌وه ئیمه له‌گه‌ڵ سیسته‌میکی نیشانه و واتا رینک که‌وتووین که ئیکمان جیا ده‌کاته‌وه و واتاکانیش جیاوازه‌ن.

هه‌ر بۆیه، وه‌ختیک داگیرکه‌ریک هیرش ده‌کاته سه‌ر ولاتیکی، یه‌که‌م شتیکی که کاری له‌سه‌ر ده‌کات، سپینه‌وه‌ی سیسته‌می نیشانه‌کانی گه‌لی داگیرکراوه و دارشتنه‌وه و پرکردنه‌وه‌یه‌تی به‌و نیشانه و هینمایانه که خۆی هه‌یه‌تی. ئه‌وه ئیره‌وه شه‌ری ناسنامه و شوناس ده‌ست پێ ده‌کات.

تۆ سه‌یر بکه پاش زانبوونی ده‌سه‌لاتیک، یه‌که‌م شت که ده‌یکه‌ن، ناوی شه‌قام و کۆلانه‌کان ده‌گۆرن.

ناسنامه و معریفه له بۆشاییدا بیچم ناگرن

زمان ته‌نیا نامزاییکی په‌یوه‌ندی نییه، زمان هه‌نگری کۆمه‌لگه‌ی واتا و په‌یامه. ئه‌و واتا و په‌یامانه‌ش کاتی نین، به‌ئکوو میژوو‌یه‌ک له‌گه‌ڵ خۆیان په‌لکیش ده‌که‌ن. په‌لکیشکردنی میژوو واته هه‌نگرتنی هه‌موو میژوو له خه‌زینه‌ی وشه و یادگه‌دا. سیسته‌میکی نیشانه و هینماییی که به‌ستینی بیچمگرتن و شکلگرتنی هزره، به‌ستین و خه‌زینه‌ی میژوو و ناسنامه‌ی تاک و

کۆیه. ناسنامه‌ی مرۆف له بۆشاییدا بیچم ناگرئ، به‌ئکوو له چوارچێوه‌ی زمان و گوتار یان دیسکۆرسدا شکل ده‌گرئ.

بۆ ئه‌وه‌ی ئهم بابته‌ی کۆیاده واته (حافزه‌ی جهمعییه Collective Memory) رپوتتر بکه‌مه‌وه ده‌بێ چهند نموونه‌یه‌کی به‌رهه‌ستتان بۆ بینمه‌وه.

ئیمه که ئهمرۆ له سه‌رده‌می ئه‌ی ئای و پێشکه‌وتووترین ته‌کنۆلۆژییه‌کاندا ده‌ژین، له سایه‌ی زمانه‌وه‌یه. ئیمه به هۆی زمانه‌وه توانیومانه ئه‌زموونی مرۆف لهو ساته‌وه که ئاگرى دۆزیوه‌ته‌وه هه‌تا ئیستا قوناغ به قوناغ راگۆیزین و په‌ره‌ی پى به‌ده‌ین. خۆ ئه‌گه‌ر زمان نه‌بوايه ئهم شته‌ رووی نه‌ده‌دا. ئه‌وه یه‌کیکه له جیاوازییه‌کانی ئیوان مرۆف و ئاژهل. ئاژهل ناتوانی ئه‌زموونی رابردووی خۆی بۆ ئیستا و داهاووی راگۆیزیت. ئه‌گه‌ر ئاژهل له ئاگر یان ئاو یان له ته‌قه‌ی تفه‌نگ ده‌ترسێ، ئه‌وه غه‌ریزه‌یه. ته‌نانه‌ت ئه‌گه‌ر بۆی بێی به ئه‌زموونیش، ئه‌زموونه‌که‌ی هه‌ر ئی خۆیه‌تی. بۆ نموونه، سه‌گیک که ئیوی ده‌درئ و رق هه‌له‌ده‌گرئ، په‌نگه‌ دوای ده‌ ساڵ ئه‌وه که سه‌ بناسیته‌وه که ئیوی داوه، به‌لام ناتوانی به‌ هاوچه‌شن و بیچووه‌کانی خۆی بلێ فلانی ئیوی داوم، چونکه زمانیکی نییه که بتوانی خه‌زینهی ئه‌زموونه‌کانی تیدا کۆ بکاته‌وه.

جا گرینگی ئهم کۆکردنه‌وه‌ی ئه‌زموون و راگۆیستنه‌ی بۆ ئیستا و داهاوو له چیداوه؟

وهختیک ده‌ئین واتا له زمان و وشه‌دا شکل ده‌گرئ، ده‌ی ناسنامه‌ی مرۆف شتیکی واتاییه، ئه‌ویش له به‌ستینی زماندا بیچم ده‌گرئ. نوام چۆمسی پێی وایه زمان بابته‌تیکی کۆمه‌لایه‌تی و فه‌ره‌نگی نییه، به‌ئکوو سیسته‌میکه له زاتی مرۆفدايه. به‌ئ، له نموونه‌ی ئاژهل و مرۆفدا من ئاماژه‌م به‌و بابته‌ته‌ دا، که ئه‌وه سیسته‌مه‌ی زمان تایبه‌تی مرۆفه، به‌لام مرۆف بوونه‌وه‌ریکی کۆمه‌لایه‌تییه و له نیو کۆمه‌لدا هیما و واتاكان داده‌نرین و له‌سه‌ری ریک ده‌که‌ون. ته‌نیا یه‌ک نمونه‌ جوان روونی ده‌کاته‌وه. ئه‌ویش ئه‌وه‌یه ئه‌گه‌ر مندائیک به‌ ساوایی فری بدریته چۆله‌وانییه‌که‌وه و له‌وی له دارستانی‌دا گه‌وره‌ بێ و گوێی له هیج ده‌نگیکی مرۆف نه‌بێ، نه‌ زمان ده‌گرئ نه‌ حالیش ده‌بیت. که‌وابوو له‌نیو کۆمه‌لدا زمان ده‌پژئ و ناسنامه‌ش له‌نیو کۆمه‌لدا دروست ده‌بیت. ئیریکی ئیریکسۆن، ده‌رووناسیکی ئه‌مریکاییه و له قه‌یرانی شوناسی کۆلیوه‌ته‌وه ده‌ئ، ناسنامه/شوناس پرۆسه‌یه‌که له په‌یوه‌ندیی ئیوان تاک و کۆمه‌لدا شکل ده‌گرئ و زمان لهو په‌یوه‌ندییه‌دا سه‌ره‌کیتترین ئامرازه که سنووره‌کانی خۆمانه و بیگانه ده‌سنیشان ده‌کات.

که‌وابوو ئه‌وه‌ی مه‌ودا و سنووری ئیوان ئیمه و ئه‌وان یه‌کلا ده‌کاته‌وه زمانه. زمان برپه‌ی پشتی ناسنامه‌یه و ناسنامه به‌بێ زمان هیج پێناسه‌یه‌کی نابێ. له زماندا "من" ده‌بێ به "ئیمه" ئه‌وجار به زمانیش پرسیار ده‌که‌ین، من کیم؟ ئیمه کین؟ کین

ئهم؟ کوردین ئهم.

زمان و تیگه‌یشتن و جیهانبینی و دهربرین

سایپر و ورف ده‌لێ، زمان کاربگه‌ریی هه‌یه له سهر چۆنیه‌تی تیگه‌یشتنی مروّفا له جیهان. واته له رێگه‌ی زمانه‌وه و به هۆی زمانه‌وه تیگه‌یشتنه‌کانمان له جیهان گۆرانی به‌سه‌ردا دێ. مه‌به‌ستی ئه‌وه‌یه مروّفا جیهان به‌و جووره‌ ده‌ناسیت و ده‌بینیت که زمان رێگه‌ی پێ دهدات، نه‌ک به‌و جووره‌ی هه‌یه. تۆ ئه‌گه‌ر هه‌یج زانیاریه‌کت له‌سه‌ر سیسته‌میکى دیجیتالی نه‌بیت، چه‌نده‌ی لێ حالی ده‌بی؟ ئه‌گه‌ر به‌ته‌وێ لێی حالی بیت ئه‌وه له رێی زمانه‌وه‌یه ده‌توانی بیناسی و ته‌نانه‌ت دروستیشی بکه‌یه‌وه. وه‌ختیک ناسینی جیهان له رێگه‌ی زمانه‌وه‌یه و زمان دهره‌تانی ناسینی جیهانمان بۆ دهره‌خسینێ، ده‌زانین، زمان ئه‌گه‌ر لاواز بیت، ناسینی ئیهمه‌ش به‌رته‌سکتر ده‌بیته‌وه.

زمان و ئاخفتنی سه‌رکرده‌ سیاسیه‌کان

زمان چه‌ندی په‌یوه‌ندیی به‌ شوناسی گه‌ل و کۆوه هه‌یه، ئه‌وه‌نده‌ش ده‌توانێ ناسنامه‌ی تاقم و گرووپ و ده‌سته و لایه‌نیک بیت. تۆ به‌ بیستنی لێدوانی سه‌رکرده‌یه‌ک له رادیۆوه ده‌سه‌جێ ده‌زانی سه‌ر به‌ ره‌وتیکى سیاسى یان ئابینیه‌ی. ئینجا که له لێدوان و زمان و دهربرینی سه‌رکرده‌ سیاسیه‌کان ورد ده‌بیته‌وه، ده‌بینی، سه‌رکرده‌یه‌کی سیاسى، که به‌رده‌وام ده‌خوینیته‌وه و خۆی ئاپده‌یت ده‌کاته‌وه، سنووری واژه و ده‌سته‌واژه‌کانی به‌ریلاوتر و زمانی دهربرینی پته‌وتر و پاراوتر و قسه‌کانیشی کاربگه‌رتن. به‌و راده‌یه‌ش چه‌ندی زمانیان هه‌ژارت‌تر بێ، ئه‌وه‌نده‌ ئاستی وتاریان نزمتر و ته‌نانه‌ت سنووری تیگه‌یشتن و دهربرینیشیان به‌رته‌سک ده‌بی.

زمان و گێرانه‌وه‌ هاوبه‌شه‌کان

زمان هه‌نگری هه‌ست و خه‌م و خه‌یاڵه‌کانی میله‌تیکه. ئه‌گه‌ر زمان له‌لایه‌که‌وه ئه‌زموونه‌کانی میژوومان له خۆیدا بۆ هه‌لده‌گرێ و بۆ ئیستا و داها‌توومانى راده‌گویی، ئه‌وه خه‌م و خوشی و شایى و که‌وتن و هه‌ستانه‌وه‌کانیشمان له چوارچێوه‌ی زماندا ده‌میننه‌وه. بۆ نموونه به‌یتی قه‌لاى دمدم، به‌یتی هه‌مزاغای مه‌نگور و سمایل خانى سمکۆ هه‌نگری میژوویه‌کن، که ته‌نیا له زمانه‌که‌ی خۆمدا ئه‌و واتا و جیهانه‌ خولقاوه و واتای هه‌یه.

جا لێره‌وه با بیینه‌وه سه‌ر مه‌سه‌له‌ی زمانی زگماک یان زمانی دایک

ئیمه دنیا به زمان ده‌ناسین. ئەگەر زمانی دایک لاواز بێت، ئەوه چوارچێوه‌ی تیگه‌یشتنمان کەرچوکاڵ و لاواز ده‌بێت و ناسنامه‌که‌شمان یان تیگه‌یشتنمان له ناسنامه‌ی خۆمان تیگه‌یشتنیکى کەرچوکاڵ و شه‌رمانه‌ ده‌بێت. ئیره‌وه ناسنامه‌ ده‌که‌وتنه مه‌ترسییه‌وه.

بۆ ئەو مه‌به‌سته‌ کۆمه‌ڵیک نمونه‌ی به‌ره‌ست(عه‌ینی)مان له‌به‌ر ده‌ستن. کاتیک ئورووپاییه‌کان گه‌یشتنه ئەمهریکا و ئوسترالیا، یه‌که‌م کاریکى کردیان، دا‌برینی خه‌ڵکه‌ خۆجییه‌که‌ی ئەو ولاتانه‌ بوو له‌ زمان و یادگه‌ و بیره‌وه‌رییه‌کانیان. ئەو پرۆسه‌یه‌ له‌ ماوه‌ی سه‌ده‌یه‌که‌دا کاریکى کرد، ئیستا ته‌نیا که‌مینه‌یه‌کی ئەو خه‌ڵکه‌ خۆجییه‌یه‌ له‌ ولاتانه‌دا ماون، ئەوانه‌ش جیا له‌وه‌ی له‌گه‌ڵ رابردووی خۆیان ته‌واو نامۆن، به‌ر له‌وه‌ی بکه‌ریکی چالاک بن، باهه‌تیکن بۆ لیکۆلینه‌وه‌ و به‌زه‌ی پینداهاتنه‌وه‌ و گێرانه‌وه‌ی مێژوو.

نموونه‌یه‌کی دیکه‌، گه‌لانی میسر و فه‌له‌ستین و ئۆردۆن، که‌ پاش ئەوه‌ی هاتنه‌ سه‌ر ئایینی ئیسلام، له‌ رابردوو و مێژووی خۆیان دا‌بران و ئیستا هه‌م خۆیان به‌شیکن له‌ ئۆمه‌ی ئیسلامی، هه‌م ولاته‌کانیان به‌شیکه‌ له‌ نیشتمانی عه‌ره‌بی.

نموونه‌یه‌کی دیکه‌، ئەو به‌شه‌ له‌ کورده‌کانی هه‌وشارن له‌ تیره‌ی زاخۆرانی و مووسلانی، که‌ ئیستا ئیتر به‌ تورکی قسه‌ ده‌کن و هه‌یج فرێکیان به‌سه‌ر کورده‌وه‌ نییه‌. ته‌نانه‌ت له‌ ده‌وری میانداوا گوندیکی گه‌وره‌ی یارسانی لێیه‌ به‌ ناوی گوێکته‌په‌ی گۆران، که‌ با‌پیرانیان کورد بوون و راگوێزاون بۆ ئەوی و ئیستا ئیتر تورکن.

قێتگنشتاین قسه‌یه‌کی به‌ناوبانگی هه‌یه‌ ده‌ئێ: "سنوره‌کانی زمانی من، سنوره‌کانی جیهانی منه" زمان ته‌نیا ده‌ربرینی ناسنامه‌ نییه‌، ده‌ره‌تانی رێکان و پاراستنی ناسنامه‌شه‌.

نه‌ته‌وه‌ی کورد، نه‌ته‌وه‌یه‌کی زمانیه‌

په‌نگه‌ پرسی زمان بۆ کورد جیاواز بێت له‌ زۆر میله‌تی دنیا. بۆ نمونه‌ ئیستا پاکیستانیه‌که‌ به‌ هه‌ر زمانیک قسه‌ بکات پاکیستانیه‌، به‌لام کورد ئەگه‌ر زمانه‌که‌ی خۆی له‌بیر بکات، بچێته‌ سه‌ر هه‌ر زمانیکى دی، ئیتر کورد نییه‌. که‌ کوردیش نه‌ما، به‌ زمانه‌وه‌ سه‌رله‌به‌ری خاک و مێژووه‌که‌ی ده‌دۆرێن.

خاوه‌نرایانی ئەو بواره‌ باوه‌ریان وایه‌ گه‌لانی بێده‌وله‌ت له‌ نه‌بوونی ده‌وله‌تدا ده‌توانن زمان بکه‌نه‌ خانه‌ و چوارچێوه‌ی مانه‌وه‌ی خۆیان. به‌ واتایه‌کی دیکه‌ زمان، بۆ گه‌لانی بێده‌وله‌ت به‌ شیوه‌یه‌که‌ ده‌وری ده‌وله‌تیکى نافه‌رمی ده‌گێرێ که‌ ئەو

میلله‌ت یان میلله‌تانه له ده‌وری خۆی کۆ ده‌کاته‌وه تا ئهو رۆژه‌ی ده‌وله‌ته‌که‌ی خۆیان بنیات ده‌نێن.

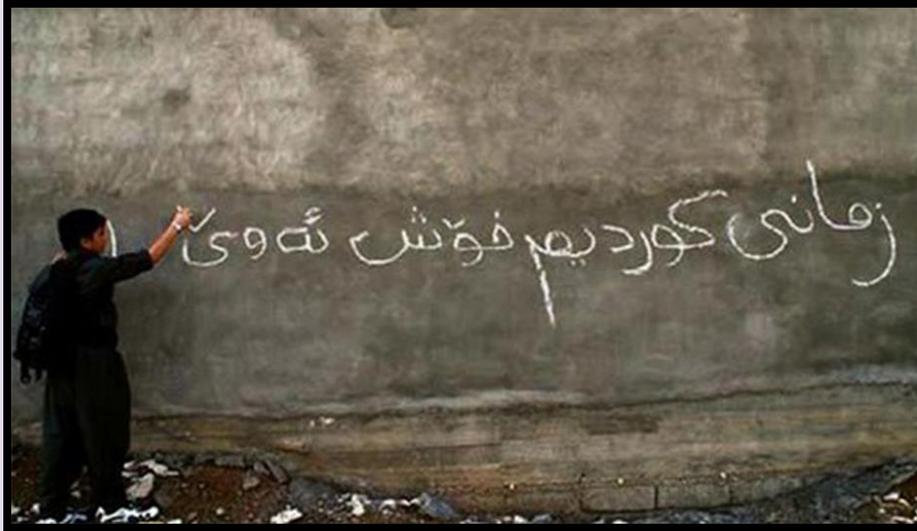
زمان و ده‌سه‌لات

ده‌سه‌لات له رێی زمانه‌وه خۆی ده‌سه‌پینێ. ته‌نانه‌ت ئامرازه‌کانی سه‌رکوت و کوشتاریش وه‌کوو زمان به‌کار دینێ. به‌لام له به‌ستینێ په‌روه‌رده و میدیا و راگه‌یاندا زمانى ده‌سه‌لات ده‌بیته‌ چه‌کی سه‌رکوت و توانده‌وه‌ی زمانه‌کانى دیکه. زمان دیسکۆرس ده‌خولقیینێ. هه‌ر له رینگه‌ی زمانیشه‌وه ده‌سه‌لات ده‌توانێ گه‌لانی بنده‌ست بکاته به‌شیک له پرۆژه‌ی خۆی و دوا‌جار وایان لێ بکات له نێو زمانه‌که‌ی خۆشیاندا خۆیان به‌ که‌م بگرن و ئه‌وى زāl به‌ سه‌رده‌ست و چه‌ق بزانی. ئیدوار سه‌عید ده‌تێ، واژه و چه‌مک و گێرانه‌وه‌کان خولقینه‌ری واقیبه‌تیکن که‌ کارپیکه‌ری ئه‌و زمانه‌ ده‌یه‌وێ. ده‌تێ: "هه‌ر که‌س بتوانێ زمان وه‌ک پیناسه‌که‌ری به‌رانبه‌ره‌که‌ی به‌کار بێنێ و ناوی لێ بنێ، ئه‌و که‌سه‌ ده‌سه‌لاتی به‌ده‌سته‌وه‌یه. چونکه‌ زمانى زāl ده‌سینانی ده‌کات کێ شارستانییه و کێ کێوی و دواکه‌وتوو، کام کولتوو ره‌سه‌نه و کامه‌یان پاراوێز و ناوچه‌یه‌یه.

هاوکات ئیدوار سه‌عید پێی وایه هه‌ر ئه‌و زمانه‌ی بۆ سه‌رکوت و چاوساندنه‌وه به‌کار ده‌هینرێ، ده‌کری بیته‌ چه‌کی به‌ره‌نگاربوونه‌وه‌ی بنده‌سته‌کانیش. ئه‌وه‌ش ئه‌و کاته‌یه که‌ تۆ له هێلی گێرانه‌وه‌ی داگیرکه‌ر لا ده‌ده‌یت و میژوو به‌و جو‌ره ده‌گێریته‌وه که‌ خۆت تیبیدا ژباوی.

فرانتز فانونیش پێی وایه داگیرکراو به‌ قبوو‌ئکردنی زمانى داگیرکه‌ر ته‌نیا فیری زمانیکى نوێ نابیت، به‌ لکوو جیهانبینی و سیسته‌می بایه‌خه‌کانى داگیرکه‌ریش له ناخى خۆیدا جیگیر ده‌کا و ده‌یانچه‌ سپینێ. فانون ده‌تێ: ناخافتن به‌ زمانیک، به‌ واتای قبوو‌ئکردنی کولتوو‌ری و جیهانی نێو ئه‌و زمانه‌یه. له روانگه‌ی فانونه‌وه، زمانى داگیرکه‌ر ده‌بیته‌ زمان و نیشانه‌ی مه‌زنايه‌تی و زمانى داگیرکراویش نیشانه‌ی خۆبه‌که‌مزانی. هه‌ر بۆیه داگیرکراو شه‌رم له زمانى خۆی ده‌کات و زمانى زāl به‌ نیشانه‌ی مرو‌ق‌بوون و پيشکه‌وتن داده‌نیت. به‌ باوه‌ری فانون، هه‌تا به‌ چاوکراو‌ی و ناگاییه‌وه نه‌گه‌رینیه‌وه نێو زمانى خۆمان، رزگار نابین. که‌وابوو زمان ته‌نیا ئاوینه‌ی هزر و ناسنامه نییه، به‌ لکوو گۆره‌پانی خه‌باتیکه که‌ تیبیدا واتا ده‌خولقینه‌ریته‌وه و هیزی به‌ره‌نگاری خۆی ده‌نوینیته‌وه.

پۇژى زمانى دايك و خۇپاگرىيى زمانى كوردى

تاھير قاسمى

پۇژى ۲۱ فېنورىيەى ھەموو سائىك كە ئەلايەن يونسكۆوه بۆ پشتىوانى ئە فرەزمانى و مافى مرۇقەكان بۆ فېنربوون و ناخاوتن بە زمانى دايكيان، بە پۇژى جيھانى زمانى دايك ديارى كراوه، وهبيير ئيمەى كورد دينيىتەوه كە زمان ئەگەر بۆ زۆرىك ئە گەلانى سەردەست نامرازى پيئوھندى بى، بۆ كورد يادەوهريى ميژوويى، ناسنامەى كەلتوورى و كۆنەكەى سەرەكيبى ھەبوونى گەنيكە.

له‌نیو ئهو زماناندا که بۆ مانه‌وه و به‌رده‌وامی خۆیان رینگای دژواریان پیاووه و له‌به‌رامبه‌ر تۆفان و په‌شه‌بای زۆر به‌هیزی داگیرکاریدا خۆیان راگرتووه، زمانى کوردی پینگه‌یه‌کی تایبه‌تى هه‌یه. ئهم زمانه، زمانى گه‌لێکه که له میژووی هاوچه‌رخدا ده‌ولت-نه‌ته‌وه‌یه‌کی سه‌ربه‌خۆی نه‌بووه تا خزمه‌تى بکا. له ژێر چوارچێوه‌ی ده‌ولت‌تانى داگیرکه‌ردا ژیاوه که سیاسه‌تى زمانییان هه‌میشه له‌گه‌ڵ پاراستن و فێرکردنى زمانى کوردی ناته‌با بووه. تا ئاستیک که له زۆر قۆناغدا ده‌رفه‌تى خویندن به زمانى کوردی سنوورداریان قه‌ده‌غه کراوه و ته‌نانه‌ت له زۆر بره‌گه‌ی درێژى زه‌مه‌نیدا سیاسه‌تى له‌بیردنه‌وه و سه‌رینه‌وه‌ی به‌سه‌ردا پێه‌و کراوه. له وه‌ها بارودۆخیکدا زمان نه‌ له پۆله‌کانى قوتابخانه، به‌ئکوو له ماڵه‌کان، له گۆرانى و چیرۆک و هۆنراوه و له بیڕ و هه‌سته هاوبه‌شه‌کاندا ماوه‌ته‌وه. ئهم به‌رده‌وامییه پيشان دهدا که زمان ته‌نیا به دامه‌زراوه‌ی فه‌رمى ناژى، به‌ئکوو به‌ وىست و پێداگه‌ری قسه‌که‌ران و ناخپوه‌رانى درێژه به‌ ژین و مانى خۆی دهدا.

بۆ گه‌لێک که ده‌ولت‌تى سه‌ربه‌خۆی نییه، زمان ده‌توانى رۆلى ئالا، سنوور و ناسنامه بگه‌یڕێ. زمانى کوردی له په‌وتى زه‌ماندا به‌م ئاسته گه‌یشتووه و ئیستا بۆ گه‌لى کورد ئهم رۆله ده‌گه‌یڕێ. هه‌نگه‌ری نه‌فسانه و نه‌ده‌بى زاوه‌کی و فۆلکلۆره، ئامرازى گواستنه‌وه‌ی میژووی نه‌وتراو و چیرۆکه خۆمانییه‌کانه و بۆ خه‌لکی دابه‌شکراو به‌سه‌ر چه‌ند وڵاتدا، ئامرازى پیاوه‌ندى و هۆکارى پێکه‌وه‌بوونه.

له‌گه‌ڵ هه‌موو ئهو هه‌ره‌شه و سنووربه‌ندییاندا که به‌رده‌وام به‌سه‌ر زمانى کوردیدا پێه‌و کراوه، ئهم زمانه نه‌ک ته‌نیا ماوه به‌ئکوو به‌رده‌وام له گه‌شه و نه‌شه‌دا بووه. به‌ تایبه‌ت به‌ درێژایى ئهم چه‌ند ده‌یه‌ی دوایی، له بواره‌کانى میدیا، موسیقا، نه‌ده‌بى نووسراو و فه‌زای ئینتێرنێتدا خۆی به‌هه‌یتر کردووه. ئهم بزێویه پيشان دهدا که زمان بوونه‌وه‌ریکی زیندووه و تا قسه‌که‌ره‌کانى زیاتر به‌کارى به‌ینن، پتر پێى بنووسن و داھینانى پێ بکه‌ن، زیندووتر و بزێوتر ده‌بێ و ده‌توانى به‌سه‌ر گۆشاره سیاسییه‌کاندا باشتتر سه‌ر بکه‌وێ.

رۆژى جیهانى زمانى دایک بۆ کورد و بۆ هه‌ر نه‌ته‌وه‌یه‌ک که زمانه‌که‌ی له‌ژێر چه‌وسانه‌وه و سه‌رینه‌وه‌دايه، ته‌نیا یادکردنه‌وه‌ی بۆنه‌یه‌کی سالانه نییه؛ به‌ئکوو سه‌نگه‌رى هه‌ره گه‌رینگی به‌رخودان و مانه‌وه‌ی نه‌ته‌وه‌یه‌یه. هاوکات داكوکی کردنه‌وه له‌و راستییه‌یه که فه‌رزه‌مانى نه‌ک مه‌ترسى به‌ئکوو سامانیکی مرۆیه. پاراستنى زمانى کوردی و هه‌موو زمانه دایکیه‌کان، هه‌نگاوێکه بۆ به‌هه‌یترکردنى گه‌توگۆ، پێکه‌وه‌ژيانى ناشتیبانه و دادپه‌روه‌ری که‌لتوورى. زمانى دایک یه‌که‌م ده‌نگه که منداڵ جیهانى پێ ده‌ناسن. پاراستنى ئهم زمانه، پاراستنى که‌رامه‌تى مرۆفه. بۆ گه‌لێک که به‌ درێژایى سه‌دان سال بێ‌ده‌ولت ژیاوه، به‌لام زمانه‌که‌ی پاراستووه، زمان ته‌نیا ئامرازى قسه‌کردن نییه، به‌ئکوو هه‌ناسه‌ی میژووی ئهم گه‌له‌یه.

۲۶ ی سەرماوهز؛ پۇژى پېشمەرگه (بهشى سېهههه. خویندنهوهى میژووویى. كۆمهلایهتى و
كولتووویى رههزیک له كوردستان)

زانبار هووینی

نكۆی حكومهتى كۆمارى كوردستان (۱۳۲۵)

حكومهتى كۆمارى كوردستان له زستانى سالى ۱۳۲۵ى ههتاويدا تووشى نكۆهات؛ هۆكارهكانى ئەه نكۆیهش بریتى

بوون له:

ئا؛ گوشاری سهربازی له لایهن دهسه‌لاتی ناوه‌ندی: سپای ئێران به پشتیوانیی ناپاسته‌وخۆی هیزه بیانیه‌کان، هێرشى به‌رفراوانی بۆ سهر ناوه‌نده‌کانی کۆماری کوردستان نه‌نجام دا.

ب؛ لاوازیی پشتیوانیی نیوده‌وله‌تی: به‌بیچه‌وانه‌ی باشووری کوردستان/کوردستانی عێراق، حکومه‌تی کۆماری کوردستان له ئێران، پشتیوانیی سیاسی و دارایی دهره‌کیی ئێ نه‌کرا.

ج؛ گرزییه نیوخۆیه‌کان: ناکۆکیی نیوان سهرکرده نیوخۆیه‌کان و یه‌کنه‌گرتنی ته‌واوه‌تییه‌ی هیزی پێشمه‌رگه، توانای خۆراگریی که‌م کرده‌وه.

د؛ پێشگرتن له کاره‌سات: کابینه‌ی حکومه‌تی کۆماری کوردستان رینگای لێبوردیه‌ی و ناشتی گرتنه‌به‌ر بۆ نه‌وه‌ی رینگریی له‌ توان و چه‌وساندنه‌وه‌ی زیاتری گه‌لی کورد له لایهن سپا و جه‌ندرمه‌ی رێژییه‌ی مه‌رکه‌زییه‌وه بکات؛ هه‌رچه‌نده‌ میژوو سهره‌رای ئهم بارودۆخانه، شایه‌تجائی تاوانه‌کانی هیزه‌کانی ناوه‌ندگه‌رایه.

له نه‌نجامدا کۆماری کوردستان له ئێران ناچار بوو له ماوه‌ی که‌متر له سائیکدا نه‌زموونی حوکمه‌رانیی جه‌ماوه‌ریی نه‌ته‌وه‌ی کورد رابگریت و زۆریک له پێشمه‌رگه ناچار بوون روو له ناوچه شاخاوییه‌کان و گونده دوورده‌سته‌کان بکه‌ن.

پێکهاتنی به‌رخۆدانی نافه‌رمی

دوای راگیرانی نه‌زموونی حکومه‌تی کۆماری کوردستان، پێشمه‌رگه چیتر له شیوه‌ی حکومه‌تی فه‌رمیدا چالاکیی نه‌ده‌کرد، به‌ئکوو بوو به‌ هیزیکی خۆراگریی نافه‌رمی و پێکهاته‌یی.

ئهم قۆناغه ئهم تاییه‌تمه‌ندیانه‌ی هه‌بوو:

ئا؛ ئۆپه‌راسیۆنی پارتیزانی و په‌رشووبلاو: پێشمه‌رگه به‌ شیوه‌ی گروپی بچووک و سه‌ربه‌خۆ له ناوچه شاخاوییه‌کان چالاکیی ده‌کرد.

ب؛ په‌یوه‌ندییه‌کی نزیک له‌ گه‌ل کۆمه‌لکه: پشتیوانیی دانیشتیوانی ناوچه‌که و تۆره‌کانی خپله‌کی و گونده‌کان هۆکاریک بوو بۆ مانه‌وه و شه‌رعییه‌تیان.

ج؛ دوو رۆلی کۆمه‌لایه‌تی: پێشمه‌رگه جگه له چالاکیی سهربازی، به‌ چاودێریی کۆمه‌لایه‌تی و چاره‌سه‌ره‌ری ناکۆکییه نیوخۆیه‌کان ناسرابوو.

ئهم قۆناغه ده‌ریخست که پیشمه‌رگه زیاتر له هێزیکه سه‌ربازی، دامه‌زراوه‌یه‌کی کۆمه‌لایه‌تی و نه‌خلاقیه‌ش بووه که له لایه‌ن خه‌لکه‌وه قبوول کراوه و شه‌رعییه‌تی له بنکه‌یه‌کی کۆمه‌لایه‌تی به‌هه‌یزه‌وه سه‌رچاوه‌ی گرتووه.

رۆژی نه‌خلاقه‌ی و کۆمه‌لایه‌تی پیشمه‌رگه

ئهم ماوه‌یه‌دا پیشمه‌رگه رۆژیکه به‌رچاوی هه‌بوو له دامه‌زراوه‌ی نه‌زمی کۆمه‌لایه‌تی و پاراستنی به‌ها نه‌خلاقیه‌کانی کۆمه‌لگه به‌هۆی نه‌بوونی ئاماده‌یی کاریگه‌رانه‌ی حکومه‌تی ناوه‌ندی؛ له راستیدا له مێشکی گشتیدا پیشمه‌رگه به‌رگریکاری گه‌ل بوو، نه‌ک جه‌نگاوه‌ریکی دا‌براو له کۆمه‌لگه.

هه‌ندیک له‌و شانه‌ی که پیشمه‌رگه له‌م ماوه‌یه‌دا وه‌ک ئه‌رکی خۆی نه‌جامی ده‌دا:

- نیوه‌ندگیری له نیوان عه‌شیره‌ته‌کاندا: چاره‌سه‌رکردنی ناکۆکی و که‌مکردنه‌وه‌ی گه‌ژیه‌ نیوخۆیه‌کان.
- رێگریکردن له شه‌ری خۆینی خێله‌کان.
- هاندانی گه‌نجان بۆ هۆشیاری سیاسی.
- قسه‌کردن له‌گه‌ڵ خه‌لک سه‌باره‌ت به‌ ماف، دادپه‌روه‌ری، خۆسه‌پینی و ئۆتۆنۆمی.
- به‌رگریکردن له زمان، جلوه‌بهرگ و رێپه‌رسی کولتووری کورده‌واری.
- به‌خشیانی هه‌ستی شانازی و شکۆ به‌ خه‌لک که ده‌بینرین و ریزیان ئی ده‌گیریت.
- پابه‌ندبوون به‌ شه‌ره‌ف، پاستگۆیی و دلسۆزی بۆ حکومه‌تی کۆماری کوردستان و سۆینده‌کانیان.

ماوه‌ی سالانی ١٣٢٥ - ١٣٤١ نمونه‌ی به‌رخۆدانی رۆژانه‌یه؛ پیشمه‌رگه به‌ ژبان له ناخی کۆمه‌لگه،

پاراستنی مرقه‌کان و که‌لک وه‌رگرتن له تۆره نیوخۆیه‌کان توانی:

- ١- شه‌رعییه‌تی نه‌خلاقه‌ی و کۆمه‌لایه‌تی خۆیان بپارێزن.
  - ٢- تۆره کۆمه‌لایه‌تییه‌کان به‌هه‌زتر بکه‌ن.
  - ٣- مانه‌وه‌ی رێکخراوه‌که‌یان به‌بێ پشتیوانی ده‌ره‌کی مسۆگه‌ر بکه‌ن.
- هه‌روه‌ها پیشمه‌رگه به‌ نه‌جامدانی خه‌زمه‌نگه‌زاری مرقی و چاره‌سه‌رکردنی کێشه نیوخۆیه‌کان، سه‌رمایه‌ی کۆمه‌لایه‌تی خۆیان زیاد کرد، ئه‌مه‌ش بووه هۆی زیاتربوونی متمانه‌ی کۆمه‌لگه پێیان.

ئه‌زموونی میژوویی و چه‌سپاندنی شوناس

ئه‌م قۆناغه شوناسی به‌کۆمه‌لی پێشمه‌رگه‌ی چه‌سپاند. سه‌ره‌رای راگیرانی ئه‌زموونی کۆماری کوردستان، یاده‌وه‌ری و چه‌ڕۆکه‌کانی به‌رخۆدانی پێشمه‌رگه له‌ فه‌ره‌ه‌نگی زاره‌کی، گۆرانی و گێرانه‌وه‌ی نیوخۆبیدا پارێزراو بوون. خه‌نگ پێشمه‌رگه‌ی نه‌ک هه‌ر وه‌ک شه‌رقان ده‌بینی، به‌ ئه‌کوو وه‌ک هه‌مای نه‌خلاق و ئازایه‌تی کۆمه‌نگه‌ش ده‌بینی؛ ئه‌م قۆناغه ده‌ریخست که پێشمه‌رگه ده‌توانیته‌ بیته‌ هه‌یژکی سه‌قامگیر، به‌رده‌وام و شه‌ری به‌ی دامه‌زراوه‌یه‌کی ده‌وته‌تی، به‌لام به‌ پشتیوانی کۆمه‌نگه.

دارشته‌وه‌ی رێکخستن و گۆڕینی پێکهاته‌ی پێشمه‌رگه

پاشخانه‌کان بۆ دارشته‌وه‌ی دووپاته‌ی کوردستانی ئێران له‌ ده‌یه‌ی ١٣٤٠ی هه‌تاویدا له‌گه‌ڵ پێشاته‌ سیاسییه‌ نیوخۆی و ناوچه‌یه‌یه‌کان به‌ره‌و‌وو بوو. حه‌زبێ دیموکراتی کوردستان دوا‌ی راگیرانی ئه‌زموونی کۆماری کوردستان و به‌رخۆدانی نافه‌رمی پێشمه‌رگه، هه‌و‌لی رێکخسته‌وه‌ی پێکهاته‌ی خۆی و رێکخسته‌ی چالاکییه‌ سیاسی و سه‌ربازییه‌کانی پێشمه‌رگه‌ی دا.

ئه‌م خۆرێکخسته‌وه‌یه به‌م ئامانجانه ئه‌نجام درا:

- ئا؛ دروستکردنی رێکخراویکی سه‌ربازی یه‌کگرتووتر به‌ په‌له‌به‌ندییه‌کی روون و راهه‌تانی رێکوپێک.
- ب؛ به‌هه‌یژکردنی شه‌رییه‌تی کۆمه‌لایه‌تی پێشمه‌رگه له‌ کۆمه‌نگه‌ی نیوخۆبیدا.
- ج؛ دیاریکردنی رۆلی سیاسی پێشمه‌رگه له‌ چالاکییه‌کانی حه‌زب و کارلێککردن له‌گه‌ڵ رێژییه‌ ناوه‌ند.
- د؛ په‌ره‌پێدانی تۆره‌ نیوخۆی و سنوورییه‌کان بۆ پاراستنی ناوچه‌کانی کوردستان.

رێکخسته‌وه‌ی نوێی حه‌زبێ دیموکرات

له‌و ماوه‌یه‌دا حه‌زبێ دیموکراتی کوردستان هه‌و‌لی رێکخسته‌وه‌ی دامه‌زراوه‌ی پێشمه‌رگه‌ی له‌ شێوه‌ی رێکخراویکی سه‌ربازی - سیاسی مۆدێرنادا.

رێوشوینه سه‌ره‌کییه‌کان بریتی بوون له‌:

- دابه شگردنى ناوچه كانى ئۆپەراسیۆن: ناوچه جیاجیاكانى كوردستان به پىی گرنكى و ژمارەى دانىشتوان به سەر به شى بچووكتردا دابه شكران و هەریه كه یان فەرماندهى تاییه تی خویان هەبوو.
- راهینانى سەربازى پىشه یى: خولى راهینانى كورتخایه ن و درپژخایه ن بۆ پىشمەرگه دارپژرابوو، له وانە تاکتیكى پارتیزانى و راهینانى چهك و لیهاتووی له شەرى شاخ.
- پىكهاهى فەرمانده یى پۆلینگراو: پىشمەرگه بۆ زیادکردنى هەماهنگى و لیپرسینه وه له پله نزمه كانه وه تا فەرمانده ی ئیوخویى و ناوچه یى ریکخراوو.

نەم دارپشتنه وه یه ریگه ی به پىشمەرگه دا كه توانای ئۆپەراسیۆنى خوی زیاد و ناماده ی بکات بۆ ولامدانه وه ی گوشاره سەربازیه كانى رپژیمى په هله وى و هەره شه ناوچه ییه كان.

گۆرینی رۆلى كۆمه لایه تی و سیاسى پىشمەرگه

دارپشتنه وه ی ریکخراوه یى پىشمەرگه وهك دامه زراوه یه كى كۆمه لایه تی - سیاسى، ریگه ی زیاترى به رۆلى ئەوان دا و جیا له هیژىكى سەربازى به رده وام بییت و زیاتر په ره به رۆل و دهورى خوی بدات.

ئا؛ پاراستنى ئاسایشى ئیوخۆ: پىشمەرگه به رده وام بوو له پاراستنى گونده كان، رپه وى بازرگانى و ناوچه سنوورییه كان.
ب؛ نیوه ندگیرى كۆمه لایه تی و سیاسى: پىشمەرگه رۆلى نیوه ندگیرى له نیوان خه ئك و داواكاریه كانیان و هەندىكجاریش بابه تی كۆمه لایه تی بینى.

ج؛ سیمبولى ئەخلاقى و كونتورى: پىشمەرگه به نوینه رى جیزب ناسرابوو، هەنگرى به های كۆمه لایه تی و ئەخلاقى بوو.

نەم دووانه یى رۆله، ریگه ی به پىشمەرگه دا كه شه رعییه تی خوی له هەردوو گۆره پانى سەربازى و كۆمه لایه تیدا بپاریزیت.

چالاکی سەربازى و سیاسى

له نیوه دووه مى دهیه ی ۱۳۴۰ى هەتاویدا، پىشمەرگه چه ندین ئۆپەراسیۆنى تاییه ت و نامانجدار له دژى هیزه كانى رپژیمى په هله وى ئەنجام دا. نەم ئۆپەراسیۆنانه زۆرجار به نامانجى به رگریکردن له ناوچه كانى ژیر كاریه گه رى، پشتیوانیى

كۆمه لگه ي نيوخوځي و هه بوونيان له كوردستان بوو؛ نه م جوړه كرده وانه ش به هو ي زياد بووني بهرچاوي داواكار ييه جه ماوه ريبه كان بوو له سهر پيشمه رگه. له و ماوه يه دا و له سهر ناستي سياسي،

پيشمه رگه يارمه تبي حيزي ديموكراتي دا بو نه وه ي:

- په يوه نډييه نيوخوځييه كان سه قامگير بكات.

- توړه حيزييه كان پته وتر بكات.

- دهر نه نجامه كانى فشاره كانى ده سه لاتي ناوه ندى ئيداره بكات.

به م شيوه يه پيشمه رگه جگه له جيگه و پيگه ي كۆمه لايه تي، بوو به دامه زراوه يه كي سه قامگير كه ري كۆمه لايه تيش.

پروژه ي ناسنامه ي به كۆمه ل و ره مزي

له م قوناغه دا، پيشمه رگه جگه له رو ئى سه ربازي، وه ك ره مزي شوناسي به كۆمه لى كورد يش خزمه تي كرد. خه لكى ناوچه كه، پيشمه رگه يان به نوينه ري كۆمه لگه و به ها نه خلاقييه كان ده زاني و چيروك و گورانييه كانى بهر خوځدانى پيشمه رگه له م ده يه يه دا زياتر جيگير بوون. نه م هيما سازييه بوو به هو ي مسوگه ركرانى رو ئى پيشمه رگه له ناستي ناوچه كه دا و ته نانه ت له بهر انبه ر فشارى له راده به ده ري سه ربازي و سياسي شدا، شه رعييه تي پيشمه رگه پياريزر يت و رو ئى نه وان له ياده وه ري ي به كۆمه لى خه لكدا به هيتر بيت. ري كخته نه وه ي پيشمه رگه له سالانى ده يه ي ۱۳۴۰ هه تاويدا، نمونه ي ئيداره كردنى سهرچاوه كۆمه لايه تي و سه ربازييه كانه.

چارلز تيلي پيى وايه نه و بزووتنه وانه ي كه:

۱- سوودمه نډن له سه رمايه ي كۆمه لايه تي نيوخوځي.

۲- شه رعييه تي نه خلاقي.

۳- تيگه لاوى له گه ل كۆمه لگه.

توانايي به رده وامي زياتريان ده بيت و پيشمه رگه ش ريك نه و تايبه تمه نډيانه ي هه بوو. بي پشتبه ستن به زله يزه دهره كييه كان و ته نيا پشتبه ستن به سهرچاوه نيشتما نييه كانى كوردستان، توانيان له يه ك كاتدا توړه نيوخوځييه كانيان،

لە "پۇژنامەى كوردستان" و "كوردستان میدیا"وه

رێبەندانی ۲۷۲۵

شەرعییەتی کۆمەلایەتی و توانای ئۆپەراسیۆنی خۆیان بەهێزتر بکەن.

۳۰ی رێبەندانی ۲۷۲۵

بەرپرسیارەتیى كۆمەلگەى نیودهولەتی لە بەرانبەر خەلكی ئێراندا

عومەر باڵەكى

لە ۱۸ و ۱۹ مانگی بەفرانباری ئەمساڵدا، بۆ جاریكى دیکه روخساری درندهخۆ و دوژمن بە مروّقیایهتیى دەسهلاتدارانی کۆماری ئیسلامی خۆی دەرختهوه. لەبەردەم چاوی كۆمەلگەى مروّقیایهتیى لە سهدهی بیست و یهكدا، بە فهرمانی دەسهلاتدارانی ئەو پرنژیمه و جوولاندنی هیزی نيزامی و كهلك وەرگرتن لە چهكى جۇراوجۆری مهیدانی شەر بۆ

به‌گژداچوونه‌وى خۆپيشانده‌رانى نارازى، كاره‌ساتيک قه‌وما كه بووه هۆى نه‌وى له ماوه‌يه‌كى زۆر كه‌مدا گۆمى خوين له ناوچه جۆراوجۆره‌كانى ئيراندا برژيئت. به‌پيى ناماره سه‌رسوورهيته‌ره‌كان، به‌هه‌زاران كه‌س له ماوه‌ى نه‌و دوو رۆژدا گيانيان له‌ده‌ست دا يان بريندار كران.

نه‌و كوشتاره بييه‌زه‌يبانه‌ى كۆمارى ئيسلامى له سه‌رده‌مى ئيستادا، له‌گه‌ل هيچ كام له پيوه‌ره‌كانى حكومه‌تدارى و ياسا نيوده‌وه‌ته‌تبييه‌كان يه‌ك ناگرته‌وه. ده‌توانين بلين نه‌و كرده‌رى ده‌سه‌لاتدارانى كۆمارى ئيسلامى، ته‌نيا له پيناوى مانه‌وه له ده‌سه‌لاتدا، جوړيکه له ياخيبيون له هه‌موو ياسا و ريساكانى ئايينى و ياسايى؛ چونكه هيچ ده‌وه‌تتيك له سه‌رده‌مى ئيستادا په‌يدا نابيئت ناوا به‌ ئاشكرا و بئ ترس و خوڤ، خه‌لكى وولاته‌كه‌ى خۆى بخاته به‌ر په‌لامارى بييه‌زه‌يبانه‌ى چه‌كه‌كانى مه‌يدانى شه‌رى نيوده‌وه‌ته‌تى و رحه‌م به‌ پير و لاو و منداڤ نه‌كات، و له ماوه‌ى ته‌نيا دوو رۆژدا كاره‌ساتيكي مروىي وا بخولقييئت كه ره‌نگه له شه‌رى نيوان دوو ده‌وه‌ته‌دا له ماوه‌ى چه‌ندين ساڤدا نه‌وه‌نده خه‌لكى بيديفاع نه‌كوژين. له سه‌رده‌مى ئيستادا و له زۆره‌ى وولاتانى دنيا، رۆژانه خه‌لكى نارازى له ده‌وه‌ته‌ت و حكومه‌ت به‌ هۆكارى جياواز ده‌رژينه سه‌ر شه‌قام و ده‌نگى ناره‌زايه‌تتي خويان به‌ گويى ده‌سه‌لاتدارانى نه‌و وولاته ده‌گه‌يه‌نن؛ زۆر جارانيش خه‌لكى نارازى له سه‌ر شه‌قام له‌گه‌ل پولييسى نه‌و وولاتانه تووشى تيكه‌ه‌چوون ده‌بن، به‌لام زۆر ده‌گه‌من هه‌لده‌كه‌ويت پولييسى نه‌و وولاتانه ده‌ست بۆ چه‌ك به‌رن، به‌لكوو به‌ ريگه‌ى جۆراوجۆر كه نه‌بيته هۆى گيانله‌ده‌ستدانى هاوولاتييان، هه‌ول ده‌دن بلاوه به‌ ناره‌زايه‌تى و خۆپيشانده‌نه‌كان بکه‌ن.

به‌لام له رژيمي كۆمارى ئيسلامى ئيراندا، به‌پيچه‌وانه‌ى هه‌موو ياسا و ريسا و عورفه نيوده‌وه‌ته‌تبييه‌كان، هه‌ر كاتيک به هۆكارى جياوازی سياسى، ئابوورى و كۆمه‌لايه‌تى، خه‌لكى نارازى بۆ ده‌رپرينى بۆچوون و نه‌زهرى خويان هاتبيته سه‌ر شه‌قام، ده‌سته‌به‌جى له‌لايه‌ن ده‌سه‌لاتدارانى نه‌و نيزامه‌وه، له‌جياتى گونگرتن له ده‌نگى خه‌لك، فه‌رمان به‌ هيژه نيزاميه‌يه‌كان ده‌كرئت به‌ توندترين شيوه سه‌ركوتى نه‌و خه‌لكه بکه‌ن. لي‌ره‌دايه به‌ روونى بۆ هه‌موو دنيا ده‌رده‌كه‌ويت كه مه‌به‌ستى رژيمي كۆمارى ئيسلامى له هينانى هيژى چه‌كدار به‌ كه‌ره‌سته‌ى مه‌يدانى شه‌ر بۆ سه‌ر شه‌قامه‌كان، كوئترۆلكردنى جووله‌ى ناره‌زايه‌تتي خه‌لك نييه، به‌لكوو سه‌ركوتى بييه‌زه‌يبانه‌ى خه‌لكه بۆ نه‌وه‌ى چاوترسين بن و بۆ جاريكى ديکه ناره‌زايه‌تى له كاركردى حكومه‌ت له سه‌ر شه‌قام ده‌رنه‌بن. نامارى كوشتارى رۆژه‌كانى ۱۸ و ۱۹ مانگى به‌فرانبارى نه‌مسال كه باس له ده‌يان هه‌زار كوژراو و بريندار ده‌كرئت، خۆى ده‌رخه‌رى نييه‌تى راسته‌قينه‌ى ده‌سه‌لاتدارانى كۆمارى ئيسلاميه‌يه له‌وه سه‌ركوته به‌ره‌رينه‌دا.

رژيمي كۆمارى ئيسلامى وه‌ك سيستمىكى سياسى ده‌سه‌لاتدار له ئيراندا، به‌پيى ياسا و ريساكانى سه‌رده‌م و ته‌نانه‌ت نه‌سل

و بره‌گه‌کانی یاسای بنه‌ره‌تی ئیڕانیش، له‌سه‌ریه‌تی پابه‌ندی پاراستنی گیان و مائی هاوولاتییان بێت و له‌هه‌مان کاتدا به‌رپرسیاره‌ له‌ ره‌چاوکردنی یاسا نیوده‌وه‌له‌تییه‌کان له‌ چوارچێوه‌ی جوگرافیای ئیڕاندا. چونکه‌ ده‌وله‌تی ئیڕان زۆریه‌ی به‌نگه‌نامه‌ نیوده‌وه‌له‌تییه‌کانی ئیمزا کردووه‌ و نه‌ندامی فه‌رمیی رێکخراوی نه‌ته‌وه‌یه‌کگرتوووه‌کانه‌؛ به‌پێی مادده‌ی ٢، به‌ندی ٤ له‌ مه‌نشووری ئه‌و رێکخراوه‌، که‌ ئک وه‌رگرتن له‌ هی‌زی نیزامی له‌ به‌رانبه‌ر خه‌ ئکدا قه‌ده‌غه‌یه‌.

هه‌روه‌ها ئیڕان ئیمزای له‌سه‌ر نه‌ساسنامه‌ی دیوانی نیوده‌وه‌له‌تی سزادان کردووه‌ که‌ سا‌ی ١٩٩٨ له‌ رۆم دامه‌زرا. هه‌رچه‌نده‌ ئیمزاکردنی ئه‌و نه‌ساسنامه‌یه‌ هه‌تا ئیستا به‌ په‌سندی مه‌جلیسی شو‌رای ئیسلامی نه‌گه‌یشتوووه‌، به‌لام ئه‌وه‌ به‌و مانایه‌ نایه‌ت که‌ رێژیمی کۆماری ئیسلامی بیه‌ری بێت له‌ پابه‌ندبوون به‌ بره‌گه‌کانی ئه‌و یاسایه‌، به‌ ئکوو هه‌تا مه‌جلیسی شو‌رای ئیسلامی ئیمزای نوینه‌ری حکوومه‌ت ره‌ت نه‌کاته‌وه‌، پابه‌ندیی بو‌ کۆماری ئیسلامی به‌رانبه‌ر به‌ بره‌گه‌ و خاله‌کانی نه‌ساسنامه‌ی دیوانی سزادانی نیوده‌وه‌له‌تی دروست ده‌کات. به‌پێی مادده‌ی ٧ پێره‌وی دیوانی سزادانی نیوده‌وه‌له‌تی (دیوانی نیوده‌وه‌له‌تی کیه‌فه‌ری، رۆم ١٩٩٨)، تاوانی دژ به‌ مرۆفایه‌تی به‌م شیوه‌یه‌ پیناسه‌ کراوه‌:

"تاوانی دژ به‌ مرۆفایه‌تی بریتیه‌ له‌ نه‌جامدانی هه‌ر کارێک به‌ شیوه‌ی هی‌رش به‌ربلای نیزامی و رێکخراو بو‌ سه‌ر خه‌ ئکی مه‌ده‌نی، که‌ کوشتاری به‌ربلای ئه‌و خه‌ ئکه‌ی ئی بکه‌وینته‌وه‌، یان به‌بێ هۆکاری یاسایی خه‌ ئک ره‌شبگیر و ره‌پێچه‌کی زیندان بکری‌ن و بکه‌ونه‌ ژێر نه‌شکه‌نجه‌ و نازار له‌ بواری ده‌روونی و جه‌سته‌یه‌وه‌..."

به‌پێی ئه‌و پیناسه‌یه‌، کوشتاری خه‌ ئکی نارازی ئیڕان به‌ ده‌ستی هی‌زه‌ سه‌رکوته‌ره‌کانی رێژیمی کۆماری ئیسلامی، ده‌چینه‌ خانه‌ی تاوانی دژ به‌ مرۆفایه‌تییه‌وه‌.

به‌پێی یاسا نیوده‌وه‌له‌تییه‌کان، هه‌ر حکوومه‌ت و ده‌وله‌تیک به‌رپرسه‌ که‌ خه‌ ئکی خۆی له‌ به‌رانبه‌ر ئه‌م چوار تاوانه‌دا پیا‌ریزیت: "تاوانی شه‌ر، تاوانی دژ به‌ مرۆفایه‌تی، پاکتاوی ره‌گه‌زی و پاگواستنی زۆره‌ملی". به‌لام کاتیک حکوومه‌تیک له‌ به‌رانبه‌ر ئه‌و چوار تاوانه‌دا پارێزگاری له‌ خه‌ ئکی خۆی ناکات یان خۆی هۆکاری جیه‌جیکردنی ئه‌و تاوانانه‌یه‌، نه‌نجومه‌نی ئاسایشی رێکخراوی نه‌ته‌وه‌یه‌کگرتوووه‌کان مافی ئه‌وه‌ی هه‌یه‌ ئه‌و بابه‌ته‌ بخاته‌ به‌ریاس و بریاری یه‌کلاکه‌ره‌وه‌ی له‌سه‌ر بدات و به‌و نامرازانه‌ی له‌به‌رده‌ستییه‌تی، رووبه‌رووی حکوومه‌تی تاوانکاری وه‌ک کۆماری ئیسلامی بیه‌ته‌وه‌. له‌ می‌ژووی هاوچه‌رخدا نموونه‌ی له‌و شیوه‌یه‌ هه‌بووه‌ که‌ ده‌وله‌تان، چ به‌ پالپشت و په‌سندی ئه‌نجومه‌نی ئاسایشی نه‌ته‌وه‌یه‌کگرتوووه‌کان یان هاوپیهمانیی چهن‌د ده‌وله‌تیک له‌ژێر ناوی "ده‌ستی‌وه‌ردانی مرۆفدۆستانه‌"، هی‌رش نیزامییان کردووه‌ته‌ سه‌ر ئه‌و ده‌وله‌ته‌ی پابه‌ندی یاسا و رێسا نیوده‌وه‌له‌تییه‌کان نه‌بووه‌ و بو‌ بیده‌نگکردنی خه‌ ئکی نارازی ولاته‌که‌ی، هی‌زی

رێبهندانى ٢٧٢٥

نیزامی به کار هیناوه و تاوانی دژ به مرۆقاییهتی ئه نجام داوه.

له بارودۆخی ئیستای ئیڕاندا، كه به هۆی سیاسهتی چهوتی هه ناردەکردنی شۆرش بۆ دهرهوهی سنورهكانی ئیڕان له ماوهی ٤٧ سالی رابردوودا، و دوژمنایهتی له گهڵ دنیای پيشكهوتوو، خولقاندنی كيشه‌ی ناوكی و په ره پيیدانی تيرۆريزمی نيودهولته‌ی، هه موویان بوونه هۆی دارمانی ئابووری ئیڕان، به تالابوونی سفره‌ی خه‌لك و سه ره له‌دان و په ره گرتنی نه‌خوشییه كۆمه‌لایه‌تییه‌كان؛ كۆمه‌نگه‌ی ئیڕان به‌تایبه‌تی دوا‌ی ئه‌و كوشتاره به‌ربه‌رین و بیئه‌ندازه‌یه‌ی خه‌لكی نا‌رازی كه له‌لایه‌ن ئه‌و حكومه‌ته‌وه كرا، له‌نیو خۆیدا ده‌كوئیت و هه‌ر ئان و ساتیك به‌ره‌و ئه‌وه ده‌چیت دووباره نا‌ره‌زایه‌تییه‌كان به‌شێوه‌یه‌كی به‌ربه‌رین سه‌ره‌له‌بده‌نه‌وه. ئه‌گه‌ر كۆمه‌نگه‌ی نيودهولته‌ی له‌م بارودۆخه‌دا پشتیوانی هه‌مه‌لایه‌نه له‌ گه‌لانی ئیڕان نه‌كهن و به‌هیزی فشار پاشه‌كشه به‌ ده‌سه‌لاتدارانی كۆماری ئیسلامی نه‌كهن، ده‌بی كۆمه‌نگه‌ی جیهانی چاوه‌روانی كاره‌ساتیكی گه‌وره‌تری مرۆبی بن كه میژووی ئیڕان هه‌تا ئیستا به‌خۆیه‌وه نه‌دیوه.

٣٠ی رێبهندانى ٢٧٢٥

پروفيسور جعفر شيخوليسلامى: زمانىك كه له پهروهردەى گشتيدا دەورىكى سەرەكى
نەگيريت، زور زەحمەتە له دريژخايەندا بتوانيت زیندوو بمینیتەوه

وتوويز: شەھرام سوبھانى

نامازە:

زمان تەنيا نامرازى ئاخوتن نيە، بەلکوو قەلاى پاراستنى ناسنامە و ميژووى نەتەوہيە. لەم وتوويزە تايەتەدا پروفيسور
جعفر شيخوليسلامى موكرى، پسپورى زمانناسيە له زانكووى كارلتوني كەنەدا تيشكى خسستووہتە سەر
ئالەنگاريەكانى زمانى كوردى له سەردەمى ژيرى دەستگرد، گرنگى خویندن بە زمانى داىكى و رۆلى سياسەتى
زمانەوانى له پاراستنى جياوازيە كۆلتووريەكان، وەك مافىكى سەرەتايى و بنەرەتايى مرؤف له جيهانى هاوچەرخدا.

شەھرام سوبھانى: دوكتور زمانى داىكى تا چەند وەك تاقە بنەماى پاراستنى ناسنامەى نەتەوہيە دەبينريت، و ئايا له
سەردەمى جيهانگيريدا زمان دەتوانيت بە تەنيا بەرگەى توانەوہى كۆلتورى بگريت؟

پروفيسور جعفر شيخوليسلامى: حاشا هەلناگرە كه زمان نيشاندەريكى سەرەكى ناسنامەى نيتنۆ-نەتەوہيە يان

ئهمه‌ش دوو هۆکاری سه‌ره‌کی هه‌یه:

یه‌که‌م؛ ژماره‌یه‌کی زۆر له نه‌ته‌وه و گرووپه ئینتییه‌کان به‌رگه‌ی ئهمه‌یان گرتووه، ته‌نانه‌ت بۆ چه‌ند سه‌ده که زما‌نی خۆیان له‌ده‌ست بدن، به‌لام کولتوو‌ره‌که‌یان ئیستاش ماوه. ده‌بیینین جاری وا هه‌یه له جلوه‌رگدا، جاری وایه له ئاییندا، جاری وایه له مۆسیقادا یان له هه‌ئسوکه‌وت و دابونه‌ریتی تردا. واته زما‌ن بۆ هه‌ندیک خه‌ئک توانیویه‌تی ئهم ده‌وره بگێریت؛ ئیستا بۆ نموونه زۆرینه‌ی هه‌ره زۆری ئی‌رله‌ندییه‌کان به ئینگلیزی قسه ده‌که‌ن، به‌لام هه‌نده شیوازی تری کولتوو‌رییان هه‌یه (له مۆسیقا، سه‌ما، له‌ندسه‌که‌یه‌که‌یانه‌وه و خا‌که‌که‌یانه‌وه) ئهمانه هه‌مووی وای کردوه که پیناسه‌یه‌کی جیاواز له ئینگلیز بۆ خۆیان بپاریزن، هه‌رچه‌ند نه‌یانتوانیوه زما‌نه‌که‌یان بپاریزن.

دووه‌م؛ هۆکاریش ئه‌وه‌یه که ناتوانین به‌راستی ئهمه بکه‌ینه شتیکی جیهانی که په‌یوه‌ندی نیوان زما‌ن و پیناسه‌ بئه‌رته‌یه، له‌به‌ر ئه‌وه‌یه که له زۆر شوینان، بۆ نموونه له سوئیسرا، چه‌ند زما‌نیکی فه‌رمی هه‌یه، به‌لام خه‌ئکی سوئیسرا به‌گشتی خۆیان به نه‌ته‌وه‌یه‌کی جیاواز ده‌زانن. ته‌نانه‌ت ئه‌ئمانی قسه‌که‌ری هه‌یه، به‌لام خۆی به جیاواز ده‌زانیت له نه‌ته‌وه‌ی ئه‌ئمان یان نه‌مسا. بۆ به‌شی فه‌ره‌نسییه‌که‌ش هه‌ر وایه، هه‌ر له‌به‌ر ئه‌وه‌شه که ئه‌و زما‌نه‌شی که قسه‌ی پێ ده‌کات - بۆ وینه زما‌نی فه‌ره‌نسیی سوئیسرا - له هه‌ندیک بواره‌وه جیاوازه له فه‌ره‌نسیی فه‌رانسه. ئاوا توانیویه‌تی خۆیان جیا بکه‌نه‌وه.

به‌لام ته‌نانه‌ت له‌م نموونه‌شدا شتی‌که‌مان له‌بیر بێت؛ واته له‌و نموونه‌شدا که ده‌ئیین زما‌ن و په‌یوه‌ندی ناسنامه ئه‌وه‌نده بئه‌رته‌ی نین، له‌گه‌ئ ئه‌مه‌شدا هه‌ندیک شتی تر جیگه‌ی زما‌ن ده‌گره‌نه‌وه، واته هه‌یما و نیشانه‌ی به‌هه‌یز پێویسته بۆ ئه‌وه‌ی ناسنامه‌یه‌ک دیاری بکړیت. هه‌ندیک جار ئهمانه دامه‌زراوه‌ی کۆمه‌لایه‌تین؛ بۆ نموونه که‌نه‌دا له ئه‌مریکا زۆر به ئاسانی جیا ده‌کړیته‌وه له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ئی‌ره ساغله‌می (ته‌ندروستی) یان کاروباری سه‌لامه‌تی به‌خۆراییه، به‌لام له ئه‌مریکا به پاره‌یه. بۆ وینه ئهمه بووه به هه‌مایه‌کی ناسنامه بۆ که‌نه‌دا، به‌تایبه‌تی له‌چاو ئه‌مریکا که دراوسییه‌تی. به‌لام بۆ کورده‌کان وا نییه و رۆئیکی یه‌که‌جار گرنگ ده‌گێریت، هه‌روه‌ها بۆ کاتالۆنییه‌کان و باسکه‌کان و وئله‌کانی ئینگلستان، به‌و پێیه‌ی که ئه‌و کۆمه‌لگه‌یانه چه‌ندین تایبه‌تمه‌ندی کولتوو‌ریی هاوبه‌شیان هه‌یه له‌گه‌ئ ئه‌و خه‌ئکه بالاده‌سته‌ی که له‌گه‌ ئیان ده‌ژین.

زما‌ن رۆئیکی یه‌که‌جار گرنگ ده‌گێریت بۆ جیا‌کردنه‌وه‌یان له خه‌ئکانی ده‌ورووبه‌ر، چونکه ئهم کۆمه‌لگه‌یانه چه‌ندین تایبه‌تمه‌ندی کولتوو‌ریی هاوبه‌شیان له‌گه‌ئ ئه‌و خه‌ئکه بالاده‌سته‌ی که له‌گه‌ ئیان ده‌ژین هه‌یه (وه‌ک ئایین یان له‌ پرووی

هه نډیک دابونه ریته وه وه کوو نه وان ده چن). نه مهش زورتتر له بهر نه وه یه که چنند چهرخه له ژیر دهسه لاتی نه ته وه بالاده سته کاندان، زور دابونه ریت و هه لسوکه وت و دهریرین و شیوه ی بیرکردنه وه و نه مانه شیان تا راده یه ک هاتوته ژیر کاریگه ریی نه ته وه بالاده سته کان، بویه لیرمه دا زمان ده بیته ده ورکی سه ره کی بو جیا کردنه وه یان، کورد له خه لکه کانی ده ور به ری؛ نه مه وه ک وتم بو باسکه کان و کاتالونییه کانیش هه روایه.

شه رام سوبانی: له نیستادا که جیهان به ره وه هه ژموونی ژیری ده سترکد (AI) هه نگاو ده نیت، پینگه ی زمانی کوردی له نیو کایه دیجیتالییه کاندان چوډ ده بینن؟ نیا مه ترسی "نه خوینده واری دیجیتالی" هه ره شه له مانه وه ی زمانی کوردی ده کات له داها تو دا؟

پروفیسور جه عفر شیخو نیسلا می: هیچ شک له مه دا نیه که نه مرؤ نامرزه کانی ژیری ده سترکد له په روه رده دا، له کاروباری پوځانه دا به راستی ده ورکی زور گرنگ ده گینن؛ به لام زوره ی دوره گرنگه که له رینگه ی زمانی نینگلیزییه وه ده گیدریت، یان له لایه ن نه و زمانانه وه که دهسه لاتدار و خاوه ن ده ولته تن. نه مه جوړیک نابهرانه بری و نایه کسانیییه کی هینا وه ته ناراه له نیوان زمانه کاندان و هه ر به م پییه ش له نیوان ناخپه و رانی نه مانه دا.

پرسیار نه وه یه که له وه ها هه لومهرجیکدا زمانی کوردی چی به سه ر دیت؟ دوو شت؛ له لایه که وه نه مانه کسانییانه به داخه وه هه ر قووتر ده بنه وه، له بهر نه وه یکه نه و داتا و زانیارییه پیدراوانه ی که ژیری ده سترکد پشتیان پی ده به ستیت و به م جوړه زیره ک ده بیته، به زمانی کوردی که من، به زمانی نینگلیزی نیجگار زورن، به زمانی عه ره بی نیجگار زورن، به زمانی فارسی دیسان له کوردی زورتره (که متره له نینگلیزی به لام له کوردی زورتره)، به لام به کوردی که مه.

به داخه وه لیرمه دا نه مه نایه کسانیییه کی زور گه وری دروست کردوه. هه ر له سه ره تای نیته رنیتشه وه، کاتی خو ی که من له دکتورا که مه دا نه وه م خوینده وه ته وه که نیته رنیت و زمانی کوردی، نیته رنیتیش نه مه ی دروست کرد، به لام نیستا نه مه هه یه. به لام ده توانریت نه م ژیرییه ده سترکه، نه گه ر وشیار بین و نه گه ر پشتیوانیمان هه بیته، ده توانیت به به رزه وه نډی زمانی کوردی و زمانه که مینه کان ته و او بیته. به لام نه گه ر لی بگه رین و بلین بزاین چوډ ده بیته و به ته مای خودا بیت به لکوو زمانی کوردی پیاریزیت، نه وه نه ک ته نیا ناپیاریزیت، به لکوو زورتر ده یخاته په راویزه وه.

به لام بو نه وه ی بتوانین به راستی که لکی ل وهر بگرین، پیویسته داموده زگاگان پشتیوانی زورتر بکه ن؛ بو نمونه پرژه یه ک له زانکوی کوردستان له هه ولیر نه مه سانیکه به ریوه یه و کاری زور باشیان کردوه. له هه نډیک زانکوی دیکه،

هه‌ندیك مامۆستامان هه‌ن له فه‌ره‌نسه، له ئه‌لمانيا، له سوئید، له رۆژه‌لات و له باشوور كاری زۆر باشیان كردوه تا ئیستا. بۆ نموونه وه‌رگێری گووگڵ (Google Translate) یان ئیستا له گووگڵدا زمانی كوردی به‌تایبه‌ت به‌ دوو شیوه‌زاری سه‌ره‌کی: كوردی ناوه‌ندی و كوردی كرمانجی هه‌ن. له راستیدا ده‌بی‌ت زۆتر ئه‌و هه‌ولانه‌ بده‌ین. هه‌ولته‌كانیش ده‌بی‌ت له‌ بوا‌ری پرۆگرامینگ یان كۆدنوو‌سی و پرۆگرامنووسی به‌ زمانی كوردی زیاتر كار بكه‌یت، هه‌روا پێویستمان به‌ وه‌یه كه‌ خه‌زنه‌ی زمانی ده‌ولته‌مهمان هه‌بی‌ت. به‌كورتی، تا زۆتر فیدیۆ، ده‌ق، و ده‌نگ بڵاوبی‌ته‌وه به‌ شیوه‌ی دیجیتاڵ له‌سه‌ر سۆشیاڵ میدیا و ئینتەرنی‌ت، به‌ زمانی كوردی هیشتا كه‌مه. هه‌تا بۆمان بكه‌یت هه‌موو لایه‌كمان ده‌بی‌ت ئه‌و كاره بكه‌ین، له حكومه‌ته‌وه تا تاكه‌كه‌سی و داموده‌زگاكان. هه‌موو لایه‌ك ده‌بی‌ت له‌ بیانوو‌یه‌ك بگه‌ڕێن كه‌ هه‌رچی‌یه‌کیان هه‌یه به‌ نووسین، به‌ ده‌نگ، یان به‌ قسه‌ بیخه‌نه سه‌ر ئینتەرنی‌ت به‌ زمانی كوردی. به‌م جۆره‌ ده‌توانین داها‌توو‌یه‌کی گه‌ش بۆ زمانی كوردی له‌ دنیای دیجیتاڵ و ژیری ده‌ستكرددا دا‌بین بكه‌ین به‌ بڵاوكردنه‌وه‌ی خوینده‌واریی دیجیتاڵی و خوینده‌واریی ژیری ده‌ستكرد.

شه‌ه‌رام سو‌بانی: ئی‌مه‌ باس له‌ خویندن به‌ زمانی دا‌یكی ده‌كه‌ین، به‌لام ئایا فه‌ره‌دیالێكتی (فه‌ره‌ شیوه‌زاری) له‌نیۆ زمانی كوردیدا، رێگه‌ له‌به‌رده‌م پرۆسه‌ی ستانداردسازی خویندن، یان ده‌كری‌ت وه‌ك ده‌ولته‌مهمندییه‌ك بۆ دا‌رشتنی سیسته‌می‌یكی په‌روه‌رده‌یی مۆدێرن به‌كار به‌ی‌تریت؟

پرۆفیسۆر جه‌مه‌هر شیخ‌ولئیسلامی: هیچ گومانێك له‌وه‌دا نییه، ئه‌گه‌ر زمان، هه‌ر زمانێك، یه‌ك زمانی ستانداردی هه‌بی‌ت بۆ په‌روه‌رده، ده‌توانی‌ت زۆریك له‌ كاره‌كانی با‌شتر بكات. ئه‌مه‌ هیچ شكی تیدا نییه. به‌لام هه‌ندیك جاریش هه‌یه كه‌ ئی‌مه جیا‌و‌زی زمانیمان هه‌یه، به‌لام دانی پێدا نا‌هێتین؛ ئه‌م خۆ‌با‌ردنه له‌ دا‌نپێدانان و په‌وایی‌دان به‌ جیا‌و‌زی زمانی، ده‌توانی‌ت ده‌ره‌نجه‌نجامی نه‌رتی‌ی زۆتری ئی‌ بکه‌وتنه‌وه، وه‌ك له‌وه‌ی كه‌ دانی پێدا بنی‌یت و پاشانی‌ش بتوانی‌ت به‌رنامه‌یه‌کی تۆكه‌می بۆ دا‌بنی‌یت كه‌ چۆن با‌سزێت له‌گه‌ڵ فه‌ره‌زمانی و فه‌ره‌زا‌وه‌یی.

به‌ ب‌روای من ئه‌گه‌ر دان به‌م فه‌ره‌چه‌شینییه‌دا بنی‌ت و رێك بخه‌یت، له‌ راستیدا ئه‌مه‌ ده‌توانی‌ت بی‌ته سه‌رمایه‌یه‌ك بۆ زمان و كو‌لتوو‌ری كوردی. زۆریك له‌ سیسته‌مه‌كانی په‌روه‌رده‌ی مۆدێرن، وه‌ك ئه‌وانه‌ی له‌ كاتالۆنیا، ویلز یان نۆروێژ هه‌ن، به‌ سه‌رکه‌وتوو‌یی فۆرمی‌یكی نووسراوی ستاندارد له‌گه‌ڵ شیوه‌زا‌ره ناوچه‌یه‌یه‌كان تی‌كه‌ڵ ده‌كهن. بۆ نموونه: له‌ و‌لاتی نۆروێژ، هه‌موو قوتا‌بییه‌ك ده‌بی‌ت دوو شیوه‌زاری نۆروێژی فێری‌یت. زمانه‌كه‌ جیا‌واز نیه، به‌لكو دوو شیوه‌زاری نۆروێژییه. دیا‌ره ئه‌وان دوو رێنووسی‌شان نیه، هه‌ر رێنووسی‌کیان هه‌یه، به‌لام له‌ رۆژه‌لاتیش هه‌روا ده‌بی‌ت؛ تا ئیستا ئه‌وه‌نده‌ی كه‌ دیا‌ره هه‌ر رێنووسی‌ك ده‌بی‌ت. مادام ئه‌وه‌ی كه‌ ئیتر ئه‌و ده‌م كورمانجی ئاخپه‌ه‌رانی رۆژه‌لاتی كوردستان له‌ ژیر كار‌تی‌كه‌ری با‌كووری

كوردستان و پوژاواى كوردستان، ئەوانىش بىانه‌ه‌ويت رینووسى خویان بگۆرن، ئەوه شتیكى تره. به‌لام ته‌نانه‌ت نه‌گه‌ر ئەمه‌ش روو بدات، ئەمه‌ شتیكى زۆر سه‌یر و سه‌مه‌ره‌ نیه؛ ژاپۆنییه‌كان سێ رینووسیان هه‌یه‌ له‌ جىاتى یه‌ك رینووس. به‌ سێ رینووس ده‌نووسن، دنیاش خراب نه‌بووه‌ و ده‌بینین كه‌ ولاتىكى ئیجگار پێشكه‌وتوو له‌ هه‌موو بواریكه‌وه‌.

ئەوه‌ی ده‌مىنیته‌وه‌ ئەوه‌یه‌ كه‌ به‌راستى ئیمه‌ پلانىكى توكه‌مان هه‌بیت. پلانىك كه‌ له‌گه‌ڵ ئەوه‌دا كه‌ ده‌توانیت ستانداردىكى هاوبه‌ش بۆ خۆینده‌وارى پێشكه‌ش بكات، له‌ هه‌مان كاتدا رینگه‌ بدات به‌ شیوه‌زاره‌كان كه‌ هه‌م له‌ بواری زاره‌كییه‌وه‌ خویان ده‌ربهرن و مه‌یدانىان بۆ دروست بكات، و هه‌م ئەوه‌ی كه‌ بتوانن منداڵه‌كانى خویان فێرى خۆیندن و نووسین به‌ زمانى كوردی بکه‌ن. ئەمه‌ زۆتر ده‌مىنیته‌وه‌ سه‌ر كۆمه‌لگه‌كه‌ كه‌ ده‌یه‌ویت چى بكات. نه‌گه‌ر له‌وه‌ بگه‌رێن كه‌ به‌راستى كامیان له‌ بواری ئابوورییه‌وه‌، له‌ بواری هیز و وزه‌وه‌، له‌ بواری كاته‌وه‌ ده‌توانیت زۆتر به‌سوود بىت، دياره‌ یه‌ك زمان؛ به‌لام ئەم یه‌ك زمان هه‌ ئه‌بژاردنه‌ نه‌گه‌ر له‌ پیناو ئەوه‌دا بىت كه‌ خۆمان گیل بکه‌ین له‌ ئاست راستییه‌كان و له‌ واقیعی كۆمه‌لگه‌ی كوردی، ئەمه‌ زۆر زۆر ره‌نگدانه‌وه‌ی نه‌رێنى ده‌بیت و زۆر به‌ پێچه‌وانه‌وه‌ به‌ره‌م ده‌داته‌وه‌. ئەوه‌م له‌وانه‌یه‌، نه‌ك له‌وانه‌یه‌، بئىگومان، بۆ هه‌یه‌ تووشى هه‌مان هه‌ئه‌ ببه‌ین كه‌ حكومه‌ته‌كانى ئێران، توركیه‌، سووریه‌ و عىراق كاتى خۆی كرده‌ویانه‌. داسه‌ پاندنى یه‌ك شیوه‌زار و یه‌ك زمان جگه‌ له‌وه‌ی كه‌ مافى زمانى پێشیل ده‌كات، ته‌نیا دوژمنايه‌تى به‌ره‌م ده‌هینیت.

شه‌هرام سوبحانى: نه‌گه‌ر سه‌یرى جارنامه‌ ئیوده‌وله‌تییه‌كان بکه‌ین، مافى خۆیندن به‌ زمانى داىكى وه‌ك مافىكى سه‌ره‌تایى مرو‌ف ناسیئراوه‌؛ به‌ بر‌واى ئیوه‌ وه‌ك پسپۆرىك، بۆچى تا ئیستا زمانه‌ داىکییه‌كان (به‌ تابه‌ت كوردی له‌ هه‌ندىك پارچه‌) نه‌یان‌توانیوه‌ له‌ چوارچێوه‌ی 'ماف'وه‌ ببه‌نه‌ 'پراكتیزه‌' له‌ ئیو دامه‌زراوه‌ فه‌رمییه‌كاندا؟

پروفیسۆر جه‌سه‌ر شىخولىسلامى: په‌یماننامه‌ ئیوده‌وله‌تییه‌كان دان به‌ مافه‌كانى زماندا ده‌نێن، به‌لام كه‌من ئەو په‌یماننامه‌ و جارنامانه‌ی كه‌ په‌روه‌ده‌ی ته‌واو به‌ زمانى داىكى مسۆگه‌ر ده‌كهن. رىخراوه‌كانى وه‌ك رىككه‌وتنه‌نامه‌كانى نه‌ته‌وه‌ یه‌كگرتووكان، یونیسكو و یه‌كیه‌تیی ئوروپا بانگه‌وازی ئەمه‌ ده‌كهن كه‌ هه‌موو منداڵىك ده‌ستى به‌ زمانى زگماکیى خۆی رابگات، وه‌كوو قسه‌ پێكردن یان فێربوونى خۆیندن و نووسینه‌وه‌ به‌ زمانى یه‌كه‌م، به‌لام ئەم په‌یماننامه‌، به‌داخه‌وه‌، زۆرجار له‌ بره‌گه‌ ئیك و ده‌ربه‌رینگه‌ ئیك كه‌ ئك وه‌رده‌گرن كه‌ ده‌توانین پێیان بلێین، زمانى 'خۆدزینه‌وه‌' یان 'زمانى ده‌ربازبوون له‌ به‌رپرسیارىت' بۆ وینه‌ ده‌نووسن: مافى زمانى بدیریت 'له‌ شوینیك كه‌ ده‌كریت' یان 'كاتیك گونجاو بىت' یان، 'نه‌گه‌ر هه‌لومه‌رج بره‌خسیت'. ئەم جو‌ره‌ زمان و ده‌ربه‌رینه‌ رینگه‌ به‌ ده‌وله‌تان ده‌دات به‌ ئاره‌زووى خویان په‌یماننامه‌كه‌ جیبه‌جى بکه‌ن، یان زۆر به‌ كه‌مى ره‌چاوى بکه‌ن یان هه‌ر به‌ ئیجگارى وه‌ پشت گویى بخه‌ن. هه‌ندىك له‌ وه‌ په‌یماننامه‌، وه‌كوو ئەوه‌ی یونیسكو، زۆر به‌ راشكاوى پشتیوانى ده‌كهن نه‌ك هه‌ر له‌ خۆیندننى زمانى زگماکی له‌ فێرگه‌، به‌ ئكوو هه‌روه‌ها

له 'خویندن به زمانى زگماکی'؛ به‌لام، جارى ئەم چه‌شنه دئخواز و ئەکادیمیایانه چنگ و ددانیان نیه؛ واته، هەر قسه‌ن؛ پێشنيارن. ئەگەر ولاتیک به گویان نه‌کات، هیچ میکانیزمیک له گۆرندا نیه که سزا بدریت.

جا، ئیستا پرسیار ئەمه‌یه که بۆچی مافی زمانى به ناشکرا دهرنا‌بدریت و نایه‌ته مه‌یدانى کردوه، نه له جارنامه‌کاندا و نه ولاتیکى وه‌کوو ئی‌یران؟ هۆیه‌که‌ی ئەمه‌یه که مافی زمانى ته‌نیا زمان ناگرتیه‌وه؛ به‌ئکوو هه‌موو لایه‌نه‌کانى دیکه‌ی ژيانیش ده‌گرتیه‌وه. واته، به‌شکردنى ده‌سه‌لاتى زمانى و دانى مافی زمانى، هه‌روه‌ها به واتای دابه‌شکردنى ده‌سه‌لاته. مافی زمان له بنه‌ره‌تا په‌یوه‌ندى به داینامیکى ده‌سه‌لاته‌وه هه‌یه.

ولاتانى وه‌ک سويس، نۆرویز، باشوورى ئەفریقا و بیلژیک به پاراستنى چه‌ندین زمان، هاوبه‌شکردنى کاربگه‌ریی سیاسى و ئابوورى له نیوان گرووپه جۆراوجۆره‌کاندا قبوول ده‌کهن. به‌پنچه‌وانه‌وه، له ولاتانى وه‌ک ئی‌یران، پیدانى مافی زمانه‌وانی کورد وه‌ک هه‌ره‌شه‌یه‌ک بۆ سه‌ر یه‌کیه‌تیی نه‌ته‌وه‌یى دهرنا‌رتیت. که‌چی ده‌یان نمونه له دنیا پینچه‌وانه‌ی ئەمه ده‌سه‌لمینن. بۆ وینه، کوبه‌ک گه‌ره‌کی بوو له که‌نه‌دا جیا بیته‌وه، به‌لام، هه‌تا زۆرت‌ر مافی سیاسى و کولتوورى، له‌وانه زمانى، وه‌رده‌گرتیت زۆرت‌ر چه‌ز ده‌کات وه‌کوو به‌شیک له که‌نه‌دا بمینیتیه‌وه. ئەمه سه‌باره‌ت به باسکه‌کان له ئیسپانیا، وێشه‌کان له ئینگلستان و فلیمیشه‌کان له بیلژیکیش راسته.

که‌واته پرسى راسته‌قینه خودی په‌یماننامه‌کان نین؛ پرسه راسته‌قینه‌که ئەمه‌یه که ئایا ده‌وله‌ته‌کان ناماده‌ن ده‌سه‌لات هاوبه‌ش بکه‌ن و قبوول بکه‌ن که مه‌رج نیه یه‌ک نه‌ته‌وه ته‌نیا یه‌ک زمانى هه‌بیت؟ هه‌تا ئەمه په‌سند نه‌کهن، مافی زمانى یان باس ناگرتیت یان هەر له قسه‌دا ده‌مینیتیه‌وه.

کاربگه‌ریی ده‌روونى و مه‌عریفی 'قه‌ده‌غه‌کردنى زمانى دایکی' یان 'په‌راویزخستنى' له قوناقى منداڵیدا چیه؟ کاتیک زمانى دایکی منداڵ قه‌ده‌غه ده‌کرتیت یان دهنرتیه لاوه، کارتیکه‌رییه‌که‌ی له ناستى زمان تیده‌په‌رتیت؛ واته ئەمه ته‌نیا زمان نیه که په‌راویز خراوه، به‌ئکوو ناخپه‌ره‌که و ژيانى ئەو ناخپه‌ره‌یه. منداڵان یه‌که‌م زمانى خویان به‌کارده‌هینن بۆ تیگه‌یشتن له جیهان، بۆ دهربرینی هه‌سته‌کان و په‌یوه‌ندیکردن له‌گه‌ڵ خیزان. کاتیک ئەو زمانه وه‌ک "هه‌ئه" یان "به‌ه" یان "نا‌ته‌واو" مامه‌ئه‌ی له‌گه‌ڵ ده‌کرتیت، زۆرجار منداڵان هه‌ست به شه‌رمه‌زارى، سه‌رئیشی‌واوى، یان فشار ده‌کهن بۆ شارده‌وه‌ی به‌شیک له‌وه‌ی که کین؛ واته یان پیناسه‌که‌یان ده‌شارنه‌وه یان شه‌رمى لى ده‌کهن. خۆیه‌که‌مزانین یه‌کیک له کوشه‌نده‌ترینى ئەو هه‌ستانه‌یه که نابیت ریگای بۆ میشکی هیچ منداڵیک هه‌بیت. وه‌لانی زمانى منداڵ هه‌روه‌ها په‌یوه‌ندی نیوان نه‌وه‌کان لاواز ده‌کات، چونکه په‌نگه منداڵان کیشه‌یان هه‌بیت بۆ په‌یوه‌ندیکردن له‌گه‌ڵ دایک و باوک یان باپیر و

داپیر؛ به‌م جوړه، گواستنه‌وه‌ی چیرۆک، دیرۆک و دابونه‌ریتی بنه‌مائنه و خیزان زۆر قورستر ده‌بیته، یان هه‌ر ناکریت.

په‌راویزخستنی زمانی مندال، هه‌روه‌ها، کاریگه‌ری له‌سه‌ر فیربوون هه‌یه. توپژینه‌وه‌کان ده‌ری ده‌خه‌ن که زۆربه‌ی مندالان له‌ خویندنی فیرگه‌دا سه‌رکه‌وتوو ده‌بن نه‌گه‌ر په‌روه‌رده به‌و زمانه‌ ده‌ست پێ بکه‌ن که باشته‌ر ده‌یزانن و به‌ زمانی خۆیانی ده‌زانن. نه‌گه‌ر نه‌و زمانه‌ لایه‌ریته، فیربوون قورستر ده‌بیته، متمانه‌به‌خۆبوون داده‌به‌زیت و قوتابخانه‌ ده‌توانیته‌ بیته‌ به‌ ژینگه‌یه‌کی ناهێمن و ناپارێزراو که مندال چه‌زی پێ ناکات.

به‌ تێپه‌ریبوونی کات نه‌مه‌ ده‌توانیته‌ دا‌برانی کولتووری دروست بکات. زۆریک له‌ گه‌وره‌سالانی گرووپه‌ که‌مینه‌کان دواتر ده‌ئێن هه‌ست ده‌که‌ن له‌ په‌گ و ریشه‌ی خۆیان برا‌ونه‌ته‌وه، چونکه‌ زمانه‌که‌یان له‌ گه‌نجیدا به‌های نه‌بووه. له‌و چل سانه‌دا که‌ له‌ که‌نه‌دا بووم، به‌ ده‌یان جار، نه‌گه‌ر نه‌ئێم سه‌دان جار، نه‌مه‌م بینه‌وه و بیستوو.

کاتی که‌ مندالان رینگه‌یان پێ ده‌دریته‌ زمانی دایکی خۆیان بپارێزن و له‌ هه‌مان کاتیشدا زمانی زال فیربین، له‌ پووی نه‌که‌دیمیه‌وه‌ باشته‌ر ده‌بن، هه‌ست به‌ دنیایی زیاتر ده‌که‌ن له‌ ناسنامه‌که‌یاندا و په‌یوه‌ندیان به‌ کولتووره‌که‌یان‌وه‌ پته‌وتر ده‌بیته. وه‌پێشخستنی زمانی زگماکی له‌ سیسته‌میکه‌ په‌روه‌رده‌ی فره‌زمانه‌دا، مندال و هه‌م کومه‌لگه‌ به‌هیز ده‌کات.

شه‌ه‌رام سو‌یحانی: زۆرینه‌ی زمانه‌ زیندوو‌ه‌کانی جیهان له‌ رینگه‌ی 'زمانی نه‌ده‌ب' وه‌ گه‌شه‌یان کردوه؛ نایا نه‌ده‌بیاتی هاوچه‌رخ‌ی کوردی توانیوه‌تی وشه‌سازی و رسته‌سازی زمانی کوردی نوێ بکاته‌وه، یان هه‌شتا له‌ژێر سیبه‌ری زمانه‌ دراوسێکان و وه‌رگێرانه‌ لاوازه‌کاندا گه‌ری خوارده‌؟

پروفیسۆر جه‌عفر شیخونیسلامی: خویندن و په‌روه‌رده‌ به‌ زمانی زگماکی به‌ له‌به‌رچه‌اوگرتنی هه‌موو کۆسپ و ته‌گه‌ره‌ سیاسی و کولتوورییه‌کان که‌ خراونه‌ته‌ به‌ر ده‌م زمانی کوردی، ده‌توانین بلێین که‌ کوردی له‌ ئاستی ده‌ربیرینی سه‌رده‌میانه‌وه‌ پێشکه‌وتنیکی باشی به‌ خۆیه‌وه‌ بینه‌وه. هه‌ر نه‌وه‌نده‌ به‌سه‌ که‌ دوو ده‌ق پێک بگه‌رین: کوردستانی سانه‌کانی رابردوو (سه‌رده‌می کۆمار، په‌نجاکان، هه‌شتاکان) و کوردستانی ئیسته‌، جا نه‌و کاته‌ ده‌بینن که‌ له‌ ئاستی زمان و ده‌ربیرینی سه‌رده‌میانه‌وه‌ پێشکه‌وتنیکی باشی به‌خۆوه‌ بینه‌وه. به‌لام، له‌ هه‌مان کاتیشدا، هه‌موویان زۆریه‌ی به‌ره‌مه‌ کوردیه‌کان شه‌قل و شوینی زمان و گوتاری بالاده‌ستیشی پێوه‌ دیاره. هۆیه‌که‌شی ناشکرایه: زۆریه‌ی کوردی رۆژه‌لات که‌ فیری خویندنه‌وه‌ و نووسین ده‌بیته، به‌ فارسی فیر ده‌بیته، نه‌ک به‌ کوردی. نه‌گه‌ر به‌ زمانی فارسی خویندته‌، بیره‌کردنه‌وه‌ و تیه‌گه‌شتنت له‌ دنیا و ده‌روبه‌رت به‌و زمانه‌ رادی و له‌ قاسب ده‌دریته. بو‌یه، وشه‌کانت، ده‌ربیره‌کانت، ته‌نانه‌ت

رێزمانه‌که‌ت ورده ورده خۆیان له‌گه‌ڵ فارسی رێک ده‌خهن، ته‌نانه‌ت نه‌گه‌ر پێت واییت که به کوردی قسه ده‌که‌یت یان ده‌نووسیت.

بۆ نموونه، هه‌ر له‌سه‌ر سۆشیال میدیا گۆی له قسه‌کردنی شاره‌داره کورده‌کان، نه‌ندا‌زیا‌ره کورده‌کان، یان دوکتوره کورده‌کانی رۆژه‌لات بگه‌ر. زۆربه‌ی کاته‌کانن فارسیک به باشی لێیان تی ده‌گات، چونکه نه‌ک ته‌نیا زمانه‌که‌یان، به‌لکوو شیوه‌ی قسه‌کردنیان، پاوێژیان و بۆچوونه‌کانیشیان به خه‌ستی که‌وتوو‌ته ژێر کارتیکه‌ریی زمان و کولتووری فارسی. بۆچی؟ چونکه به‌و زمانی دووه‌مه‌ په‌روه‌رده بوون.

پێر بۆردیۆ، کۆمه‌ڵناسی فه‌ره‌نسی، زۆر به دروستی گوتویه: "داسه‌پاندنی زمانیکی بالاده‌ستی ستاندارد ته‌نیا بۆ ئاسانکردنه‌وه‌ی پێوه‌ندییه‌کان نییه، به‌لکوو بۆ په‌کسانکردنی جیهانییه‌کانه؛" له‌و په‌کسانکردنه‌شدا، زمان و کولتووره به‌که‌مینه‌کراوه‌کان ده‌فه‌وتین. جا بۆیه، خۆندن به زمانی دایک ئیجگار گرنگه. له سه‌رده‌می خۆنده‌واریی گشتیدا، له سه‌رده‌می ته‌کنۆلۆژیا و نه‌لگۆریتهدا، که به‌بی زمان هه‌ئاسوو‌ریت، زیندوو‌مانه‌وه‌ی زمانیک به توندی به‌ستراوه‌ته‌وه به شۆین و پێگه‌ی نه‌و زمانه له په‌روه‌رده‌ی گشتیدا؛ زمانیک که له په‌روه‌رده‌ی گشتیدا ده‌وریکه‌ی سه‌ره‌کی نه‌گێریت، زۆر زه‌حه‌ته له درێژخایه‌ندا بتوانیت زیندوو به‌مینیته‌وه.

شه‌ه‌رام سو‌یحانی: بۆ پاراستنی زمانی کوردی، پێویستمان به 'سیاسه‌تی زمانه‌وانی' حکوومی هه‌یه. به‌پروای ئیوه، گرنگترین خاڵ که ده‌بیت له ستراتیژیی نه‌ته‌وه‌یی بۆ پاراستنی زماندا هه‌بیت چیه، و ئایا نه‌کادیمیایه‌کانی زمان توانیویه‌تی نه‌و رۆله‌ بگێرن؟

پروفیسۆر جه‌ه‌فه‌ر شیخ‌ولئیسلامی: گرنگترین خاڵ له ستراتیژیکی نه‌ته‌وه‌یی بۆ پاراستنی زمانی کوردیدا بریتیه‌ له: پابه‌ندبوونیکی پته‌و به به‌کاره‌ینانی زمانی کوردی وه‌ک زمانی په‌روه‌رده، نه‌ک ته‌نیا وه‌کوو ماده‌یه‌ک، ده‌رسیک له فێرگه، یان ته‌نیا وه‌کوو هه‌مایه‌کی کولتووری. کاتیک زمانیک ده‌بیت به‌شیک له خۆندن رۆژانه، پێگه‌ی راسته‌قینه و به‌کاره‌ینانی راسته‌قینه و قسه‌که‌رانی راسته‌قینه‌ی داها‌توو به‌ده‌ست ده‌هینیت. هه‌موو شتیکی تر، میدیا، زا‌راوه، پاهینانی مامۆستا، به‌ستراوه‌ته‌وه به‌م بناغه پته‌وه‌وه.

هه‌روه‌ها سیاسه‌تی په‌روه‌رده‌ی به‌هه‌یز ئاماژه‌یه بۆ شتیکی قووت‌تر، نه‌ویش نه‌وه‌یه که ده‌وله‌ت ناسنامه‌ی کورد وه‌ک به‌شیک له میله‌ت قبو‌ول ده‌کات و ئاماده‌یه فه‌زای کولتووری و سیاسی ها‌وبه‌ش بکات. نه‌و ولاته‌نیه‌ی که چه‌ندین زمان ده‌پاریزن،

له "رؤژنامه‌ی كوردستان" و "كوردستان میدیا"وه

رئیه‌ندانى ۲۷۲۵

وهك سويس يان باشوورى ئەفریقا، نیشان ددهن كه ئەمه یه‌كیه‌تیى نه‌ته‌وه‌یى به‌هیز ده‌كات، نهك لاوازی ده‌كات. ناوچه‌كانى خاوه‌ن ئۆتۆنۆمى له‌ سیستهمى فیدراڵیدا، وه‌كوو كویهك له‌ كه‌نه‌دا، وڵاتى باسك له‌ ئیسپانیا و وڵاتى وئێز له‌ ئینگلستان، ده‌یسه‌ئەمینن كه‌ په‌روه‌رده به‌ زمانى دایكى ده‌توانیت نهك ته‌نیا زمانیک زیندوو بکاته‌وه و په‌ره‌ی پى‌ بدات، به‌ ئكوو ده‌توانیت پشتگیری له‌ گه‌شه‌سەندنى ئابوو‌رى و كۆمه‌لايه‌تى بکات.

كه‌واته‌ كاك‌ل و ناوكى هه‌ر سیاسه‌تیکى زمانى سه‌بارته به‌ زمانى كوردی له‌ شوێنیکى وه‌كوو ئێران، ده‌بیت روون و بویرانه‌ بیت: زمانى كوردی بکاته‌ زمانیکى ئاسایی بو‌ فێرکردن و فێربوون له‌ فێرگه‌کاندا، له‌ پال‌ زمانى فارسى، ئینگلیزى و زمانه‌كانى تر. سیاسه‌تیکى تۆكمه‌ و دادپه‌روه‌رانە‌ی زمانى له‌ چه‌رخى ۱۹۲۱ ده‌بى له‌سه‌ر بناغه‌یه‌كى ديموکراتیک و فره‌چەشنى دابمه‌زیت: خویندن و په‌روه‌رده‌ی فره‌زمانه‌ كه‌ له‌سه‌ر بناغه‌ی زمانى زگماکى، وه‌كوو زمانى یه‌که‌مى په‌روه‌رده‌ی زاروک، دامه‌زراوه‌.

۳۰ ی‌رئیه‌ندانى ۲۷۲۵

کۆکردنه‌وه‌و ناماده‌کردنى: په‌حمان نه‌قشى

رئیه‌ندانى ۲۷۲۵ ی‌كوردی = فېبريوئى ۲۰۲۶ ی‌زاينى

سپاس و پڙائين

بۆ ھموو ھاوڤي و دۆستان بۆ نووسين و ئامادەکردنى وتار، وتووڤڤ و بابەتەکان.

دەستان خۆش و ھەروا قەلەم رەنگين بن بۆ گەل و نيشتمان.

رەحمان نەقشى

